

"BUYUK KELAJAK" халқаро нодавлат нотижорат ташкилоти (кейинчалик "ХННТ") 2018 йил 14 апрелда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида рўйхатга олинган. ХННТнинг асосий таҳлил қилувчи органи бўлиб 30-дан ортиқ мамлакатларда тажриба орттирган 240-дан ортиқ тажрибали юртдошларимизни бирлаштирган - Экспертлар кенгаши ҳисобланади. Иқтисодий ва ижтимоий соҳаларда амалга оширилаётган ислохотларга кўмак бериш, ислохотларнинг самарадорлигини ошириш, давлат ва жамиятни жадал ривожлантириш йўлида эксперт маслаҳатлари билан қўллаб-қувватлаш ташкилотнинг мақсади ҳисобланади.

Ушбу ҳужжатда келтирилган маълумотлар умумий хусусиятга эга бўлиб, у ёки бу шахс ёхуд ташкилотнинг муайян аҳволини ҳисобга олмасдан тайёрланган. Гарчи биз ҳар доим ўз вақтида ва аниқ маълумотни тақдим этишга интилсак ҳам, аммо биз ушбу маълумот олинган вақтдагидек аниқ бўлиши ёки келажакда худди шу тарзда аниқ бўлиб қолишига кафолат бера олмаймиз. Ушбу маълумотларга асосланган ҳолда бирор-бир ҳаракатни фақат тегишли мутахассислар билан маслаҳатлашиш ва муайян вазиятни батафсил таҳлил қилиш асосида амалга ошириш мумкин.

Ҳужжатда тақдим этилган маълумотлар кенг жамоатчилик фойдаланадиган манбаларда мавжуд бўлган маълумотларга ва "BUYUK KELAJAK" ХННТ лойиҳасининг ишчи гуруҳига тақдим этилган маълумотларга асосланган. У тадқиқот ўтказиш вақтида мавжуд бўлган қарашлар ва шарт-шароитларни акс эттиради, ва улар вақт ўтиши билан ўзгариши мумкин. Тадқиқотни тайёрлашда лойиҳа ишчи гуруҳи ҳужжатнинг асосини ташкил этувчи маълумотлар, шу жумладан, очиқ манбалардан олинган маълумотлар ва учинчи томонлар¹ тарафидан тақдим этилган маълумотлар, қўшимча равишда мустақил баҳо бермасдан, тўлиқ, аниқ ва ишончли эканлигини назарда тутган. Лойиҳанинг ишчи гуруҳи учинчи томон, ҳамда очиқ манбалардан олинган маълумотларнинг тўлиқ эмаслиги, ноаниқлиги, нотўғрилиги сабаб бўлган ҳужжатдаги хатолар ва / ёки ноаниқликлар учун жавобгарликни ўз зиммасига қабул қилмайди ва олмайди.

Ҳужжатда ишчи гуруҳ томонидан келтирилган у ёки бу тенденция ёки ҳолатнинг келажакда ривожланиши бўйича тахминлар умумий маълумот учун тайёрланган – берилган кўрсаткичларнинг қийматлари 2035 йилгача Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш стратегиясининг концепциясида акс эттирилган сценарийлар, вариантлар ва стратегик ташаббусларнинг сонлардаги ифодаланиши ҳисобланади ва стратегия ташаббусларини амалга ошириш доирасида қабул қилинган ёки қилинмаган сиёсий ва бошқарув қарорларига боғлиқ.

Лойиҳа ишчи гуруҳи томонидан таҳлил виждонан бажарилгани билан тахминлар, ҳисоб-китоблар ва натижаларнинг аниқлиги, тўлиқлиги ва тўғрилигига нисбатан ҳеч қандай яққол ифодаланган ёки назарда тутилган кафолат берилмайди. Лойиҳа ишчи гуруҳи ҳужжатда келтирилган маълумотларга асосланган ҳар қандай ҳаракатлар, қарорлар, фикрлар учун жавобгар эмас. Ушбу ҳужжатда келтирилган маълумотларга асосланган ҳолда бирор-бир қарор қабул қилишдан олдин ёки ўзига қандайдир мажбуриятни қабул қилишдан олдин барча томонларга ўз таҳлилларини ва зарур текширувларни ўтказиш тавсия қилинади.

Стратегия Концепциясини ишлаб чиқишдан 2018 йил июндан декабрга то оммавий тингловларни амалга оширилгунга қадар 2019 йил январьдан августгача бир қатор факторлар ўзгарди. Хусусан, макроиқтисодий кўрсаткичлар (валюта курси, инфляция даражаси ва бошқалар) ва статистика соҳасида сиёсат ("Давлат бошқарувининг очиқлиги ва шаффофлигини таъминлаш, шунингдек, мамлакатнинг статистик салоҳиятини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" ги қарор) янгиланди, муайян ислохотлар ўтказилмоқда (солиқ тизимини ислоҳ қилиш бўйича концепция тайёрланди), янги мейёрий ҳужжатлар қабул қилинди (масалан, "Қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ер майдонларини хусусийлаштириш тўғрисида" ги қонун, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари 2019 йил 15 март, №140 сонли, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 6 маю буйруғи, Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги № 03 / 1-1622, Президент маъмуриятининг Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлигига 2019 уил 1 майдаги №06 / 1-1536-сонли буйруғи), стратегик ҳужжатлар қабул қилинди (масалан, 2025 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш концепцияси), 2030 йилгача кимё саноатини ривожлантириш ва диверсификациялашнинг устувор йўналишлари аниқланди. ва ҳ.к. Юқорида келтирилган янгиланишларга қарамай, танланган стратегик устуворликлар ва умуман ривожланиш йўналиши нуқтаи назаридан, Стратегия концепцияси ўз долзарблигини сақлаб қолмоқда.

Стратегия концепцияси

7

- Ўзбекистон Республикасининг жорий ривожланиш даражасини баҳолаш **8**
- Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш сценарийси **10**
- Ўзбекистон Республикасининг ривожланишига таъсир кўрсатадиган дунёдаги тенденциялар **18**
- Ўзбекистон Республикасининг ривожланишига таъсир қилувчи омиллар **22**
- Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача ривожланиш стратегиясининг концепцияси **25**
- Ўзбекистон Республикасининг Ислохотларни бошқариш марказини яратиш **29**
- Макроиқтисодиёт ва Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришни молиявий таъминлаш **30**
 - Макроиқтисодий кўрсаткичлар **30**
 - Солиқ тизими **33**
 - Инвестициялар **38**
 - Давлат бюджети **40**
 - Капитал амнистияси **41**
 - Хусусийлаштириш ва ягона миллий фонд **47**
- Савдо-сотиқни ривожлантириш **50**
- Урбанизация (жамият ривожда шаҳарлар аҳамиятини ошириш жараёни) **52**
- Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг 2035 йилдаги мақсадли кўрсаткичлари **53**
- Стратегияни амалга оширишнинг асосий босқичлари: “Стратегик пиллапоя” **57**
- 2019-2020 йилларда Стратегияни амалга ошириш учун зарур бўлган қадамлар **58**
- Миллий хавфсизлик **59**
- Миллий ғоя **67**

1. Давлат бошқарувини ривожлантириш

71

1.1 Ижро ҳоқимияти	72
1.2 Қонун чиқарувчи ҳоқимият	84
1.3 Суд ҳоқимияти	96

2. Иқтисодиётни ривожлантириш

104

2.1 Қишлоқ хўжалиги	105
2.2 Саноат	122
2.2.1 Тўқимачилик саноати	123
2.2.2 Ёқилғи-энергетика мажмуаси	130
2.2.3 Кон-металлургия мажмуаси	155
2.2.4 Автомобиль саноати	174
2.2.5 Кимё саноати	180
2.2.6 Транспорт	188
2.3 Қурилиш соҳаси ва муҳандислик-алоқа инфратузилмаси	207
2.4 Сайёҳлик	228
2.5 Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик	235
2.6 Молия тизими	257
2.6.1 Банк тизими ва комплаенс (мезонларга мос келиш)	258
2.6.2 Суғурта ва пенсия тизими	283
2.6.3 Капитал бозорлари	294

3. Ижтимоий соҳани ривожлантириш

303

3.1 Соғлиқни сақлаш	304
3.2 Ижтимоий сиёсат	331
3.3 Инсон капитали	346
3.4 Маданият	358
3.5 Экология	366

4. Технология ва инновацияларни ривожлантириш

396

4.1 Илм-фан, технология ва инновациялар	397
---	-----

Батафсиллаштиришга илова

423

Солиқ тизими	424
--------------	-----

Нотаниш сўзлар луғати

440

Ўзбекистон Республикасини 2035 йилгача ривожлантиришнинг мақсадли кўрсаткичлари истиқболи

452

2.1 Истиқболли моделни яратиш мақсади	454
2.2 Истиқболли моделни яратиш тамойиллари	455
2.3 Истиқболли моделнинг асосий кўрсаткичлари	456
2.4 Истиқболли моделнинг асосий бўлимлари	457
2.5 Ҳисоб-китоб натижалари	458
2.6 Қўшимча ҳисоб-китоблар	464
2.6.1 Ўзбекистон Республикасининг 2018-35 йиллардаги бюджети	465
2.6.2 Инвестициялар: йўналишлар ва манбалар	475
2.6.3 Давлат активларини хусусийлаштириш бўйича таҳлилий маълумот	483

Стратегия концепцияси

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача
ривожланиш Стратегиясининг концепцияси

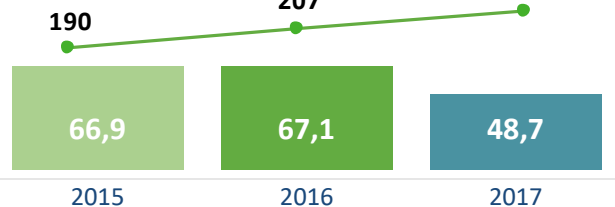
Ўзбекистон Республикасининг жорий ривожланиш даражасини баҳолаш

Иқтисодиётнинг тузилиши, 2017

Номинал ЯИМ,
млрд АҚШ долл.

ЯИМ ХҚП бўйича¹

Соҳалар бўйича бандлик

Иқтисодий кўрсаткичлар², 2017

ЯИМ аҳоли жон бошига

Инфляция

13,9

млрд АҚШ долл.

14,3

млрд АҚШ долл.

Экспорт

Импорт

йилига
1 485
АҚШ долл.
жаҳонда
123
ўринда

14%

Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳажми

2,3
млрд АҚШ долл.

Солиқ тушимларининг ҳажми

5,4
млрд АҚШ долл.

Ижтимоий кўрсаткичлар³, 2017

32,7 млн. киши

Аҳолининг умумий сони

1,7%

Аҳолининг ўсиш суръати

46%

25 ёшдан кичик бўлганлар

73,7 ёш

Туғилишда кутилаётган умр давомийлиги

8,9% Иқтисодий фаол аҳолига
нисбатан ишсизлик даражаси

Рўйхатга олинган ишсизлик

Қишлоқ аҳолиси

49%

Шаҳар аҳолиси

51%

Халқаро рейтинглар, 2017

157
ўрин

180-дан

165
ўрин

180-дан

74
ўрин

180-дан

114
ўрин

180-дан

105
ўрин

180-дан

81
ўрин

Из 193

Эслатма: 1 – ЯИМ ХҚП бўйича – ЯИМнинг харид қилиш паритети бўйича ҳисоблаш, яъни миллий валютанинг харид қилиш кучини инобатга олган ҳолда
Манбалар: 2 – Жаҳон банки, 3 – Давлат статистика қўмитаси

Ўзбекистон Республикасининг жорий ривожланиш даражасини баҳолаш

Бошқа мамлакатлар билан таққосланган ҳолда Ўзбекистон Республикасининг жорий кўрсаткичлари, 2017

Иқтисодиётнинг ривожланиши

Иқтисодиётнинг унумдорлиги

Ҳаёт сифати

Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг сценарийлари

Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш сценарийларининг дастлабки шартлари

Қулай ташқи шароитлар, инқирозлар йўқлиги

Тадрижий сценарий

Қулай ташқи шароитларда ислохотлар муваффақиятсиз амалга оширилганда

- Қулай ташқи шароитлар ҳозирги ҳолатга нисбатан **ЎЗР ривожланиш суръатларининг секин тезлашишига** олиб келади
- **Инвестицияларнинг жалб қилиниши** (515-623 млрд АҚШ доллари) иқтисодийнинг қулай бозор шароитида ривожланиши билан боғлиқ
- **Инфляция:** 2018 йилда 19,2% дан 2025 йилга келиб 10% гача аста-секин пасайиши ва кейинчалик 2033 йилда 4,5% гача аста-секин пасайиши (2018-19-йиллар учун ХВФ маълумотига асосланган.)
- **Доллар курси:** 2018 даражасида барқарор - \$ 1 учун 8,065 сўм (курснинг ўртача ҳисобланган қиймати, ташқи шароитлар ҳисобига кескин ўзгаришларнинг йўқлиги)
- **Аҳолининг ўсиш суръати** - йилига 1,55% (жорий (2012-17) ва тезкор сценарий орасидаги ўртача ўсиш суръати)
- **Номинал ЯИМ** Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги, Euromonitor, IMF, ХВФ консенсус-прогнози ва "Early-demographic dividend" тоифасидаги мамлакатларнинг, шу жумладан, Ҳиндистон, Мексика, Аргентина, Туркия ва бошқаларни қўшган ҳолда тарихий ўсиш суръатлари бўйича Жаҳон банки маълумотлари асосида ҳисоблаб чиқилади.

Тезкор сценарий

Ислохотларни қулай ташқи шароитларда ва катта ҳажмдаги инвестициялар билан амалга ошириш

- Қулай ташқи шароит ва ислохотларнинг муваффақиятли амалга оширилиши номинал ЯИМ бўйича рейтингнинг юқори турувчи 50 та мамлакатлар қаторига киришга доир мақсадга эришиш имконини беради
- Жалб қилинган **инвестицияларнинг сезиларли ҳажми** - 993-1213 млрд АҚШ доллари кузатилади
- **Инфляция:** ислохотларни амалга ошириш, шу жумладан, мустақил ва самарали МБ, инфляция даражасини 2026 йилда 5% га қадар, 2031 йилда 4,5% га қадар муваффақият билан барқарор ушлашга имкон беради
- **Доллар курси:** 2018 йил даражасида барқарор - \$ 1 учун 8,065 сўм (курснинг ўртача ҳисобланган қиймати, барқарорлик капиталнинг бир текис чиқиб кетиши ва кириб келиши билан ушлаб турилади)
- **Аҳолининг ўсиш суръати** - йилига 1,4% (аҳоли ўсиш суръатларининг ҳаёт сифати яхшиланиши ҳисобига жорий кўрсаткичларга нисбатан пасайиши, Euromonitor прогнозига асосланган ўсиш суръати)
- **Номинал ЯИМ** рейтингнинг юқори қаторида турувчи 50 мамлакат сафига кириш мақсади асосида ҳисобланади (Euromonitor ва EIU прогнозлари асосида)

Пессимистик сценарий

Салбий ташқи шароитлар ва ташқи инқирозлар шароитида ислохотлар муваффақиятсиз амалга оширилганда

- Салбий ташқи шароитлар ва ислохотларнинг йўқлиги ёки муваффақиятсиз амалга оширилиши **ЎЗР ривожланиш суръатининг** ҳозирги ҳолатига нисбатан **секинлашишига** олиб келади, **инвестицияларни** (222-272 млрд АҚШ доллари) **жалб қилиш мурракблашади**. Ҳар 6 йилда инқироз ҳолатлари қайд этилади ва ЯИМ ўсиш суръатига салбий таъсир кўрсатади (инқироз бўлган йилда минус 5,4% - охириги 2015 йилда юз берган инқирозда жаҳон ЯИМ пасайиши билан бир хил, энг дастлабки қиймат олинди, 6 йил - 1982-2015 йиллардаги жаҳон инқирозлари оралиғидаги ўртача вақт)
- Самарасиз давлат бошқаруви тўғрисида инқироздан олдинги ўсиш суръатлари **2 йил давомида тикланади**
- **Инфляция:** 2018 йилда 19,2% дан 2025 йилга келиб 10% гача аста-секин пасайиши ва кейинчалик 2033 йилда 4,5% гача аста-секин пасайиши (2018-19-йиллар учун ХВФ маълумотига асосланган.)
- **Доллар курси:** 2018 йил даражасида барқарор - \$ 1 учун 8,065 сўм (курснинг ўртача ҳисобланган қиймати, барқарорлик капитал чиқиб кетиши ва кириб келишининг йўқлиги билан таъминланади)
- **Аҳолининг ўсиш суръати** - йилига 1,7%, (жорий ўсиш суръати 2012-17 йиллардаги каби сақланиб туради, турмуш даражаси паст ривожланган мамлакатларда бўлгани каби ўсиш суръатининг секинлашуви мавжуд эмас)
- **Номинал ЯИМ** инқирозларни ҳисобга олган ҳолда тадрижий сценарий асосида ҳисоблаб чиқилади

Прогрессив сценарий

Салбий ташқи шароитлар ва ташқи инқирозлар даврида ислохотларни амалга ошириш

- Ислохотларнинг муваффақиятли амалга оширилиши иқтисодий ривожланиш суръатларини жорий суръатларга нисбатан тезлашувига эришиш ва инвестицияларни жалб қилишни таъминлаш имконини беради (600-733 млрд АҚШ доллари)
- Ҳар 6 йилда 1 марта инқирозлар қайд этилади ва ЯИМ ўсиш суръатига салбий таъсир кўрсатади (инқироз бўлган йилда минус 5,4% - охириги 2015 йилда юз берган инқирозда жаҳон ЯИМ пасайиши билан бир хил, энг дастлабки қиймат олинди, 6 йил - 1982-2015 йиллардаги жаҳон инқирозлари оралиғидаги ўртача вақт)
- Самарали давлат бошқаруви тўғрисида инқироздан олдинги ўсиш суръатлари **1 йил давомида тикланади**
- **Инфляция:** ислохотларни амалга ошириш, шу жумладан, мустақил ва самарали МБ, инфляция даражасини 2026 йилда 5% га қадар, 2031 йилда 4,5% га қадар муваффақият билан барқарор ушлашга имкон беради
- **Доллар курси:** 2018 йил даражасида барқарор - \$ 1 учун 8,065 сўм (курснинг ўртача ҳисобланган қиймати, капиталнинг чиқиб кетиши ва кириб келишини ўз вақтида тартибга солиш чоралари орқали барқарорлик ушлаб турилади)
- **Аҳолининг ўсиш суръати** - йилига 1,55% (жорий (2012-17) ва тезкор сценарийдаги ўртача ўсиш суръати)
- **Номинал ЯИМ** инқирозлар ҳисобга олинган ҳолда тезкор сценарий асосида ҳисобланган

Ноқулай ташқи бозор шароитлари, инқирозларнинг мавжудлиги

Ислохотлар йўқ ёки муваффақиятсиз амалга оширилди

Ислохотларни муваффақиятли амалга ошириш

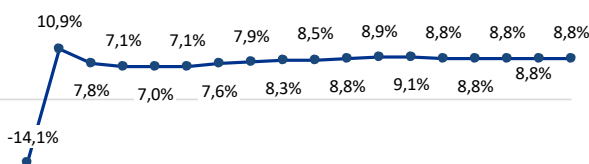
Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш сценарийлари

Ўзбекистон Республикасининг номинал ЯИМ

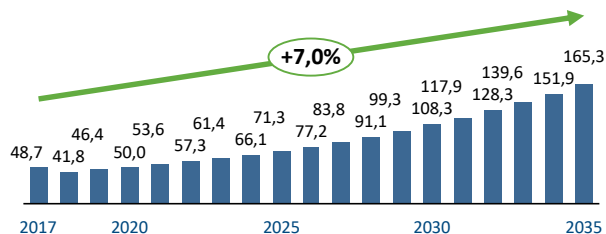
Қулай ташқи шароитлар, инқирозларнинг йўқлиги

Тадрижий сценарий

Номинал ЯИМ ўсиш суръати, %

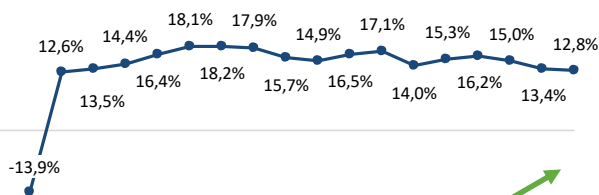

Номинал ЯИМ ҳажми, млрд доллар

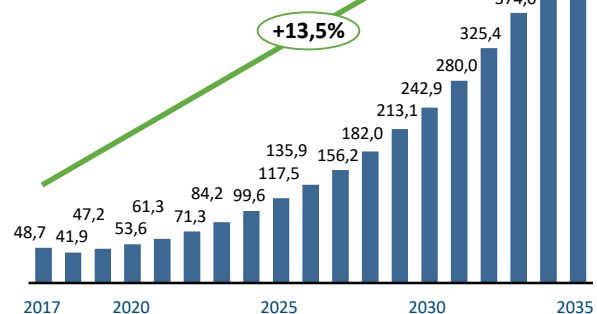

Тезкор сценарий

Номинал ЯИМ ўсиш суръати, %

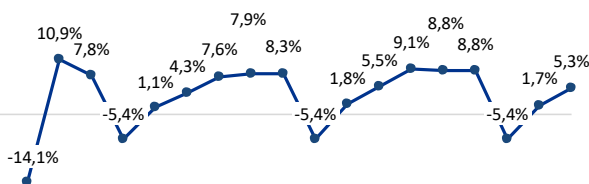

Номинал ЯИМ ҳажми, млрд доллар

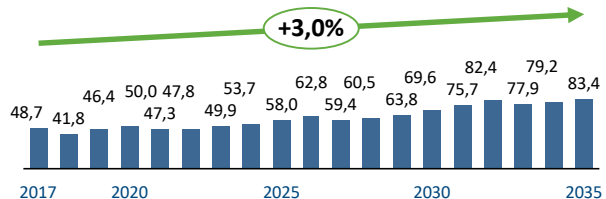

Пессимистик сценарий

Номинал ЯИМ ўсиш суръати, %

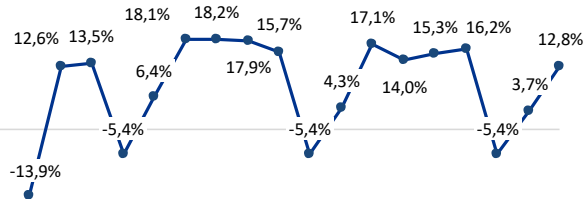

Номинал ЯИМ ҳажми, млрд доллар

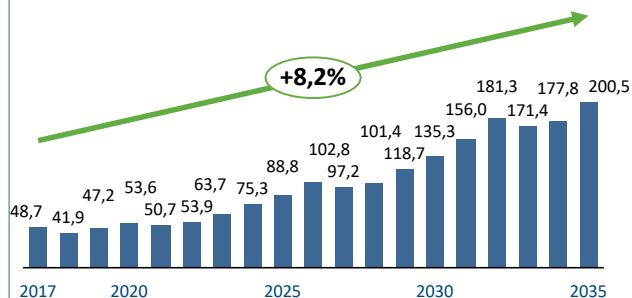

Прогрессив сценарий

Номинал ЯИМ ўсиш суръати, %

Номинал ЯИМ ҳажми, млрд доллар

Ноқулай ташқи шароитлар, инқирозларнинг мавжудлиги

Ислохотлар йўқ ёки муваффақиятсиз амалга оширилди

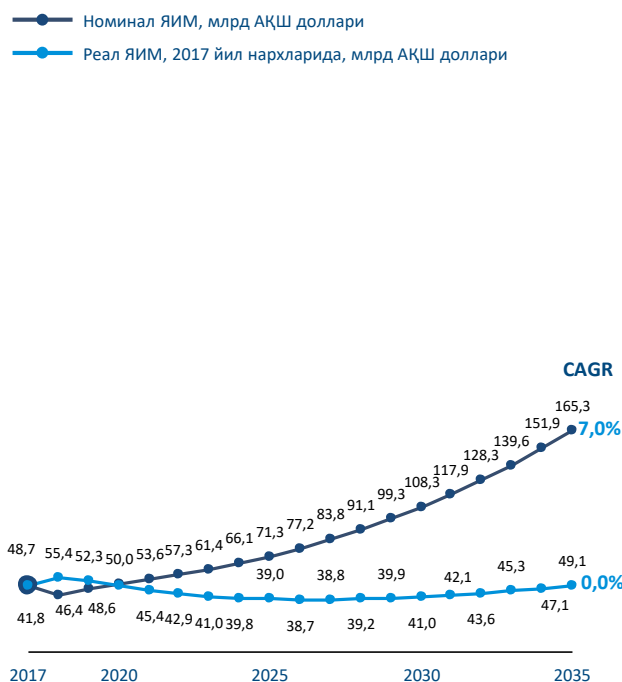
Ислохотлар муваффақиятли амалга оширилди

Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш сценарийлари

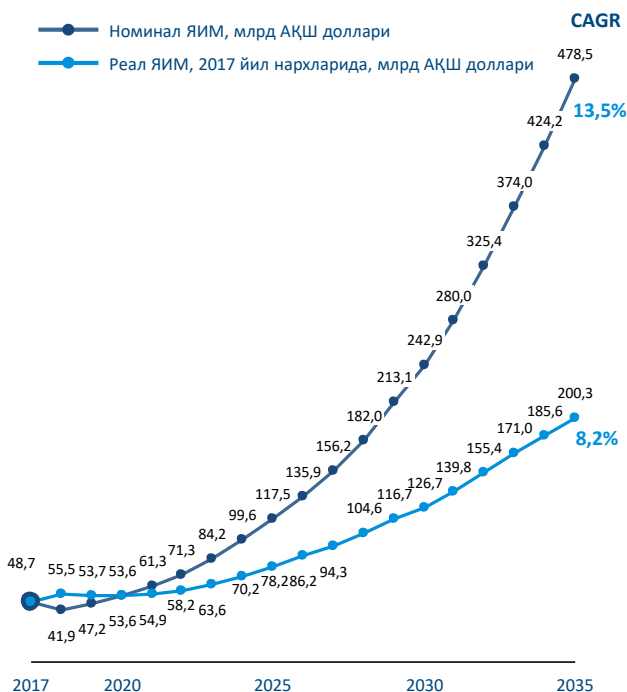
Ўзбекистон Республикасининг номинал ва реал ЯИМ таққослаш

Қулай ташқи шароитлар, инқирозларнинг йўқлиги

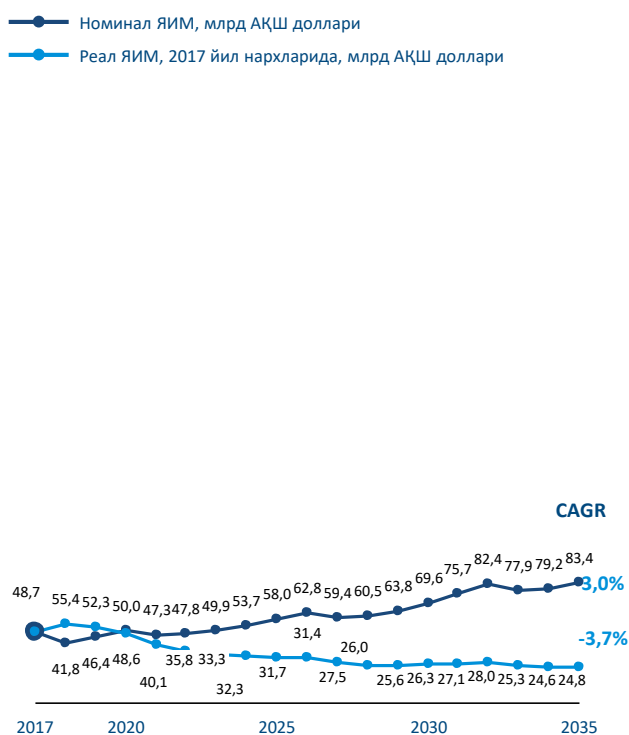
Тадрижий сценарий

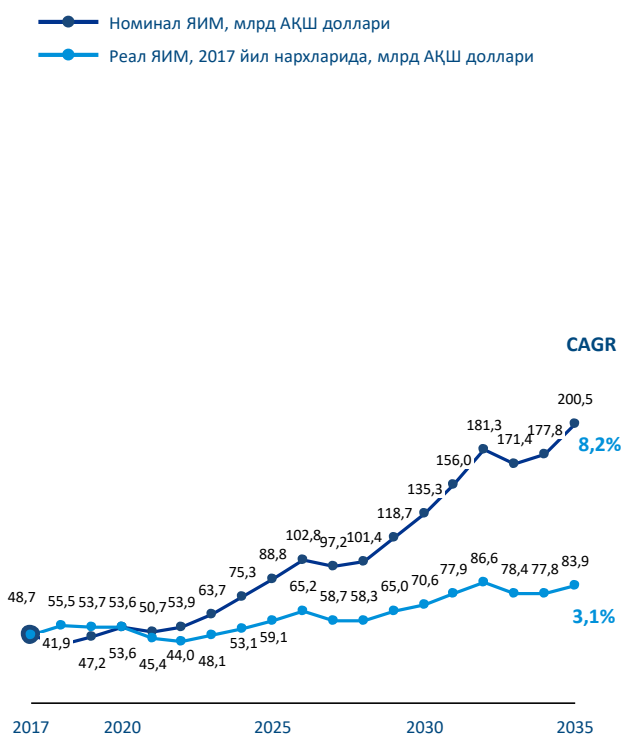
Тезкор сценарий

Пессимистик сценарий

Прогрессив сценарий

Ноқулай ташқи бозор шароитлари, инқирозларнинг мавжудлиги

Ислохотлар йўқ ёки муваффақиятсиз амалга оширилди

Ислохотлар муваффақиятли амалга оширилди

Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш сценарийлари

Ўзбекистон Республикасининг макроиқтисодий кўрсаткичлари

Қулай ташқи шароитлар, инқирозларнинг йўқлиги

	Тадрижий сценарий		Тезкор сценарий	
	2017	2035	2017	2035
Номинал ЯИМ, млрд доллар	48,7	165,3	48,7	478,5
Реал ЯИМ, млрд доллар	48,7	49,1	48,7	200,3
Инвестицияларнинг жами йиғиндиси, млрд доллар	-	515-623	-	993-1213
Аҳоли, млн киши,	33,3	43,2	33,3	42,1
ЯИМ аҳоли жон бошига, минг АҚШ доллар	1,5	3,8	1,5	11,4
Номинал ЯИМ ҳажми бўйича дунёдаги ўрни	85	67	85	50
ХҚП бўйича ЯИМ, млрд доллар	222	528	222	701
ХҚП бўйича ЯИМ аҳоли жон бошига, минг доллар	6,8	12,2	6,8	16,7
	Пессимистик сценарий		Прогрессив сценарий	
	2017	2035	2017	2035
Номинал ЯИМ, млрд доллар	48,7	83,4	48,7	200,5
Реал ЯИМ, млрд доллар	48,7	24,8	48,7	83,9
Инвестицияларнинг жами йиғиндиси, млрд доллар	-	222-272	-	601-735
Аҳоли, млн киши,	33,3	44,4	33,3	43,2
ЯИМ аҳоли жон бошига, минг АҚШ доллар	1,5	1,9	1,5	4,6
Номинал ЯИМ ҳажми бўйича дунёдаги ўрни	85	78	85	66
ХҚП бўйича ЯИМ, млрд доллар	222	303	222	346
ХҚП бўйича ЯИМ аҳоли жон бошига, минг доллар	6,8	6,84	6,8	8,01

Ноқулай ташқи бозор шароитлари, инқирозларнинг мавжудлиги

Манбалар: лойиҳа Ишчи гуруҳининг таҳлили

Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш сценарийлари

Стратегияда мақсадли сценарий сифатида Ўзбекистон Республикасини тезкор ривожлантириш сценарийси танланди

ЯИМ ўсиш суръати

CAGR

Асосий хусусиятлари

Млрд АҚШ долл

+13,5%

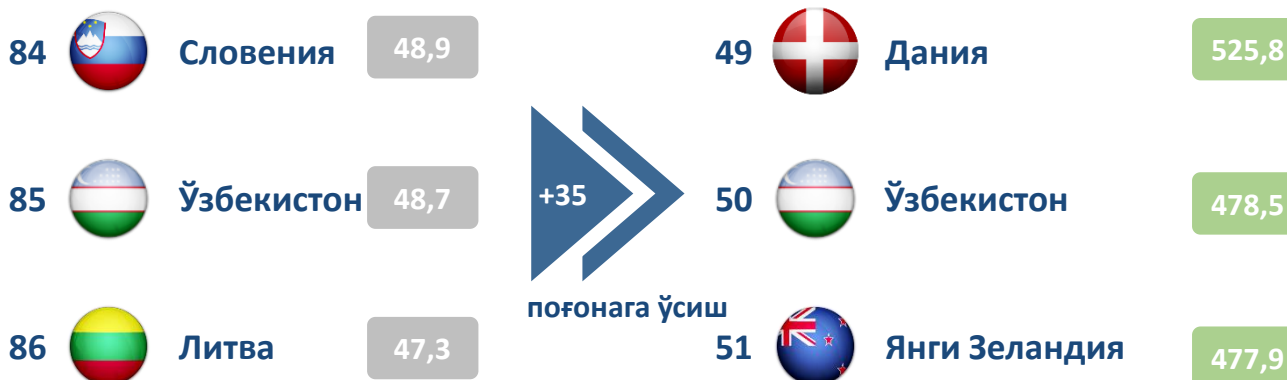
+8,2%

- Қишлоқ хўжалиги ва саноатнинг ривожланиши, инфратузилманинг такомиллаштирилиши ўсишнинг асоси бўлади
- Ривожланиш инсон капиталининг ўсишига асосланади
- Хусусий маблағлар - инвестицияларнинг асосий манбаи
- Инвестициялар ҳажми 993-1213 млрд АҚШ долл. ташкил этади

Жаҳондаги ўрни¹

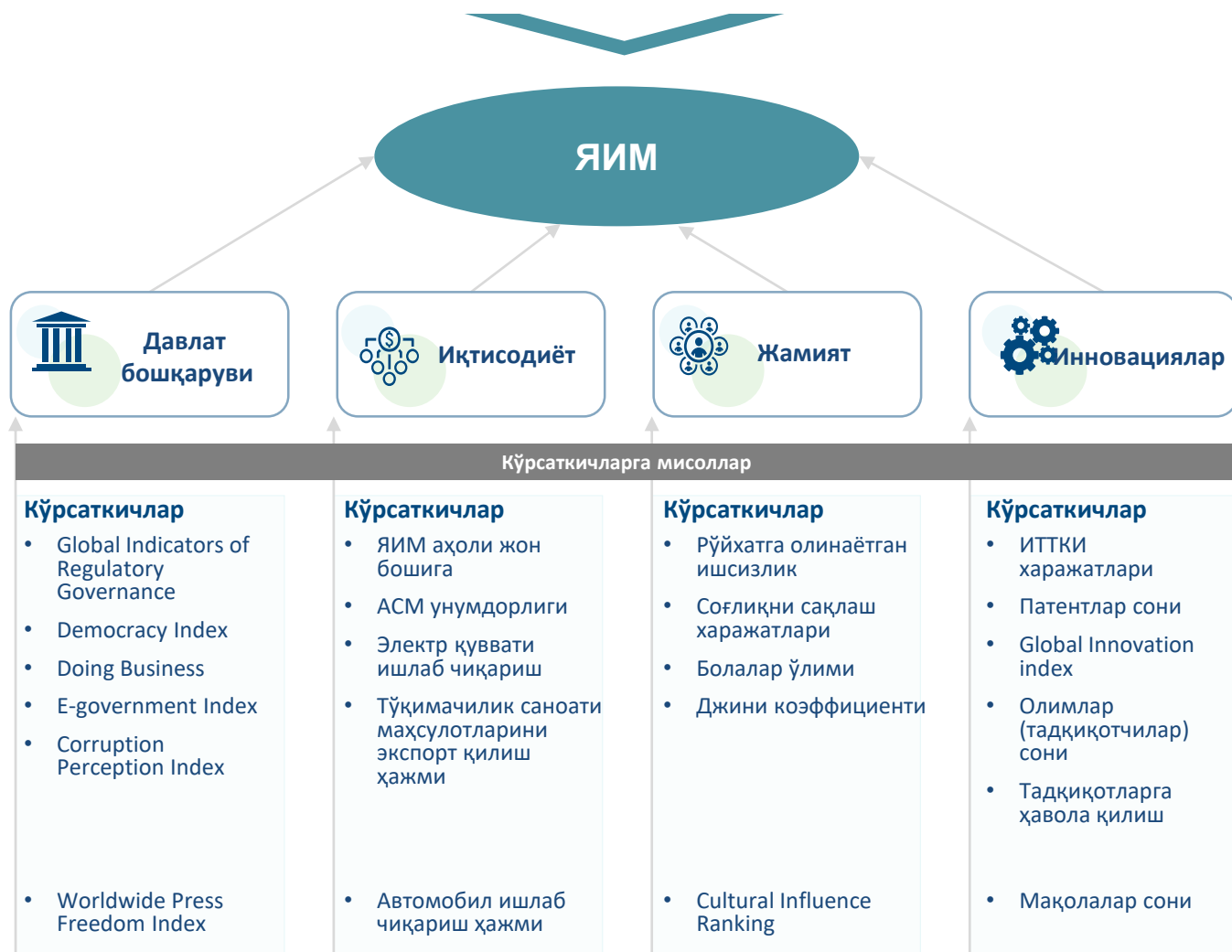
2017

2035

Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш сценарийлари

Ўзбекистон Республикасининг 2035 йил учун стратегик мақсади - дунё таснифининг энг юқори қаторидаги 50 иқтисодиёти ривожланган мамлакатлар сафига кириш

- ЯИМ - ягона мақсадли мўлжал
- Мақсад SMART тамойилларига мос келади

S ✓ Аниқ

M ✓ Ўлчанадиган

A ✓ Эришиш мумкин

R ✓ Муҳим

T ✓ Вақт билан чекланган

Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш сценарийлари

Тезкор ва пессимистик сценарийларда Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш кўрсаткичлари

Кўрсаткич	Ҳақиқий, 2017	Тезкор сценарий, 2035	Пессимистик сценарий, 2035
Барқарор макроиқтисодиёт			
ЯИМ (номинал), млрд АҚШ долл.	48,7	479	83
ЯИМ (ХҚП бўйича), млрд АҚШ долл.	222	701	303
ЯИМ аҳоли жон бошига, минг АҚШ долл.	1 486	11 362	1 879
Бюджет даромадларининг ҳажми, млрд АҚШ долл.	8	147	26
Агрокомплекснинг ЯҚҚдаги ҳиссаси, млрд АҚШ долл.	8	36	14
Саноатнинг, қурилишни қўшган ҳолда, ЯҚҚдаги ҳиссаси, млрд АҚШ долл.	15	148	25
Хизмат кўрсатиш соҳасининг ЯҚҚдаги ҳиссаси, млрд АҚШ долл.	20	242	35
Агрокомплекснинг ЯҚҚдаги ҳиссаси, %	19	8	19
Саноатнинг, қурилишни қўшган ҳолда, ЯҚҚдаги улуши, %	33	35	33
Хизматлар соҳасининг ЯҚҚдаги улуши, %	47	57	47
Агрокомплекснинг унумдорлиги, АҚШ доллари/банд.	2 247	15 585	3 049
Саноат маҳсулдорлиги, АҚШ доллари/банд.	4 672	27 046	6 421
Хизмат соҳасининг маҳсулдорлиги, АҚШ доллари/банд.	3 452	21 968	4 604
Ишсизлик, меҳнатга лаёқатли аҳолига нисбатан % ҳисобида	8,9	6,2	7,0
Агрокомплексда бандлик, банд бўлганларга нисбатан % ҳисобида	27,2	12,2	29
Саноатдаги бандлик, банд бўлганларга нисбатан % ҳисобида	23,1	29,1	23,9
Хизматлар соҳасида бандлик, банд бўлганларга нисбатан % ҳисобида	49,8	58,7	47,1
Аҳолининг умумий сони, млн киши	33	42,1	44
Давлат қарзининг ЯИМдаги улуши, %	16,0	38,7	23,9
Инфляция, %	14,4	4,5	4,5
КЎБ тарқалиши, дона/ 1000 киши	7,1	25	7,9
1 КЎБнинг қўшилган қиймати, минг АҚШ доллари/КЎБ	113	273	127
Йиллик инвестициялар ҳажми, млрд АҚШ долл.	12	129	23
Товар ва хизматлар экспорти, млрд АҚШ долл.	13,9	136,5	23,8
Товар ва хизматлар импорти, млрд АҚШ долл.	14,4	116,7	20,3

Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш сценарийлари

Динамик ва пессимистик сценарийларда Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш кўрсаткичлари

Кўрсаткич	Ҳақиқий, 2017	Тезкор сценарий, 2035	Пессимистик сценарий, 2035
Коррупцияни идрок қилиш бўйича халқаро рейтингдаги ўрни, ўрин	157	46	81
“Умумжаҳон матбуот эркинлиги индекси” халқаро рейтингдаги ўрни, ўрин	165	43	102
Бизнес юриштишнинг қулайлиги бўйича халқаро рейтингдаги ўрни, ўрин	74	<20	<50
Аҳолининг турмуши сифати			
қашшоқлик чегарасида яшаётган аҳолининг улуши (1,95 АҚШ доллари/кунига), %	10	0,5	10
Джини кўрсаткичи, %	35,3	31,6	35,3
Болалар ўлими кўрсаткичи, ҳар 1000 нафар туғилганга	31,3	6	31,3
Мажбурий меҳнатга жалб қилинган болалар сони, млн киши	2	0	0
Аҳоли ўсиш суръати, ўртача йиллик %	1,6	1,4	1,7
Туғилганда кутилган умр давомийлиги,	73,7	81	73,7
Халқаро мигрантлар оқими, умумий аҳолидан %	3,9	1,6	3,9
Соғлиқни сақлаш харажатлари, ЯМДнинг % ҳисобида	5,8	10	5,8
Таълим харажатлари, ЯИМнинг % ҳисобида	6,4	7,5	6,4
Бошланғич мактабга борган болаларнинг улуши, 100 кишига	100	100	100
Ўрта мактабга борган болаларнинг улуши, 100 кишига	95	100	95
ОТМга кирган битирувчилар улуши, 100 кишига	9	80	21
БМТ Human Development index рейтингдаги ўрни, ўрин	105	Топ 50	Топ 100
Ичимлик сувидан фойдаланиш имконига эга аҳоли, шаҳар/қишлоқ, %	98/81	100/100	98/81
Инфратузилма ва ресурслар самарадорлиги			
Сув ресурсларининг унумдорлиги, ЯИМ/м ³ тоза сувга	0,95	35,0	0,91
Қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун йиллик сув олиниши, умумий миқдордан % ҳисобида	90	70	90
Мобиль алоқага уланган абонентлар, ҳар 100 кишига абонентлар сони	73	120	105
БМТ Барқарор Ривожланиш Мақсадлари бўйича тараққиёт индекси, балл (100 баллдан)	71,2	80,2	71,2
ИТТКИ харажатлари, ЯМДдан % ҳисобидан	0,2	2	0,6

Ўзбекистон Республикасининг ривожланишига таъсир кўрсатадиган глобал трендлар

Мегатрендлар

Демография

Шахснинг ривожланиши

Технологик салоҳият

Ўзаро иқтисодий муносабатлар

Давлат қарзи

Иқтисодий марказларнинг алмашиши

Иқлим ўзгаришлари

Табиий бойликларнинг чекланганлиги

Урбанизация

Демография

Давлат пенсионерларни муносиб нафақа билан таъминлай оладими?

Умр кўриш давомийлигининг ошиши ва туғилишлар сонининг камайиши бутун дунёда **кекса одамлар салмоғини** оширмақда, ва бу **ижтимоий таъминот тизимларининг**, жумладан, пенсия ва соғлиқни сақлаш тизимларининг **тўлов қобилиятини** пасайтиради.

2011-2035 йиллар мобайнида дунёдаги пенсиялар қуйидагича ўсади:

1,3%

Ривожланган мамлакатлар даги ЯИМ

2,2%

Ривожланаётган мамлакатлардаги ЯИМ

Баъзи минтақалар кўпсонли ёшларнинг тўйинган меҳнат бозорларига кириш муаммосига дуч келади.

Пенсионерлар сонининг ўсиши

Агар **жорий аҳоли ўсиш суръати** сақланиб қолса, 2035 йилгача Ўзбекистонда **42,1 млн. киши** яшайди, шу билан бирга 1 нафар пенсионерга нисбатан **ишлаётганлар сони камаяди**. 2017 йилда бир нафар пенсионер¹ учун **6 нафар ишга лаёқатли киши²** тўғри келган бўлган бўлса, 2035 йилга келиб бу нисбат **1 пенсионерга 4 кишигача** пасаяди. Ўзбекистон Республикаси пенсия жамғармасининг бир пенсионер учун миқдори - 743 АҚШ долларини ташкил этади (Жанубий Кореяда - 1 пенсионер учун 80 минг АҚШ доллари).

Шахснинг ривожланиши

Хизмат кўрсатишни яхшилаш учун давлат нима қилмоқда? Мен бунга қандай таъсир қила оламан?

Таълим, соғлиқни сақлаш ва технология соҳасидаги ютуқлар **шаффофликка нисбатан юқори талабларни** қўядиган ва қарор қабул қилиш жараёнида **иштирок этмоқчи бўлган янги авлодни** тарбиялашга ёрдам берди. Бу **ўзгаришлар давом этади** ва 2035 йилга келиб **одамларнинг кўп қисми** камбағаллар синфига эмас, балки **ўрта синфга** мансуб бўлади.

Ўрта синф захираси

Ўзбекистонда ўрта синф **устун эмас - ўрта синфнинг жорий улуши** Ўзбекистонда тахминан **28-30%**. Бироқ, аҳолининг энг катта гуруҳи (45-48%) ўрта синф захирасини ташкил қилади - бу фуқаролар фаровонлик ва иқтисодий ўсиш давом этганда мамлакатда ҳал қилувчи синфга айланади. Ўрта синф захирасини **ривожлантиришнинг асосий муаммоларидан бири - бу ижтимоий лифтларнинг йўқлигидир**.

Технологик салоҳият

Болаларим 2035-йилда нима билан шуғулланади?

Жаҳон ахбороти сўнги икки йилда яратилган

Ахборот (АКТ) технологиялари **охирги 30 йил** ичида жамиятни ўзгартирди. Ҳозирги пайтда технологик ютуқларнинг янги тўлқини **янги имкониятлар яратиб**, шу билан бир пайтда **давлатнинг технологик афзалликлардан фойдаланиш ва технологиялар ривожланишини оқилонга назорат қилиш қобилиятини** синовдан ўтказмоқда.

Инновациялар ва АКТ

Ўзбекистонда инновациялар ва АКТ ривожланишига кўмак берадиган экотизим мавжуд эмас. Хусусан, технопарклар, бизнес-инкубаторлар, краудфандинг майдончалари ва **инновация инфратузилмасининг** бошқа зарур таркибий қисмлари **ривожланишнинг дастлабки** босқичида турибди. АКТдан фойдаланиш ҳам ривожланишнинг дастлабки босқичида турибди: Ўзбекистон АКТ ривожланиши Индекси бўйича рейтингда 95-чи қатордан жой олган.

Эслатмалар: 1 - ёши 60 дан ошган эркак ва 55 ёшдан ошган аёллар; 2 - ёши 15 ёшдан 59 ёшгача бўлган эркаклар ва 15 ёшдан 54 ёшгача бўлган аёллар

Манбалар: Жаҳон банки, Center for Economic Research, International Telecommunication Union, Population Pyramid, ишчи гуруҳининг таҳлили

Ўзаро иқтисодий муносабатлар

Давлат халқаро алоқаларнинг ривожланишига қандай қилиб ёрдам беради?

Ўзаро боғлиқ глобал иқтисодиётда халқаро савдо ва инвестицияларнинг янада ўсиши кузатилади, бироқ бу тараққиёт ва ўзаро иқтисодий фойда олиш учун халқаро ҳамкорликни ривожлантиришни талаб қилади.

2035 йилгача
Осиёдан
экспорт ҳажми
2 баробар
ўсиши ва
умумжаҳон
экспортининг :

39%
ташқил қилиши

Давлат қарзи

Давлат ташқи қарзни камайтириш ва иқтисодий ўсишни рағбатлантириш нисбатини қандай қилиб тенглаштиради?

Жорий трендлар давом этган ҳолда 2035 йилга келиб жаҳонда давлат қарзлари ЯИМ

Давлат қарзи **давлатлар учун жиддий чеклов сифатида** таъсир қилиши кутилади. Ҳукуматнинг **ташқи қарзни назорат қилиш** билан бир пайтда давлат хизматларини тақдим қилишнинг янги усулларини топиш қобилияти ушбу мамлакатлар ҳукуматларининг асосий ижтимоий, иқтисодий ва экологик муаммолар ечимининг **муваффақият қозонишини** белгилаб беради.

Иқтисодий марказларнинг алмашиши

Давлат янги иқтисодий тартибга қандай қилиб мослашади?

Ривожланаётган мамлакатларда **фаровонлик даражаси ошиб бормоқда**, бу жаҳон иқтисодиётига **сезиларли даражада таъсир қилади**. Иқтисодий ўсиш нуқталарининг **нисбати ўзгарганлиги** тўғрисида миллий ҳукуматлар фаолият **ошқоралигини қўллаб-қувватлаш** ва **инклюзивликни оширишга** кўпроқ эътибор қаратишлари керак бўлади.

Ривожланаётган мамлакатларда 440 кластер мавжуд бўлади, улар 2035 йилга келиб жаҳон ЯИМ ўсишининг

47%
учун жавобгар бўлади.

Халқаро савдонинг ўсиши

2017 йил натижаларига кўра Ўзбекистон **160дан ортиқ мамлакатлар** билан савдо муносабатларини юритмоқда. Савдо балансининг сальдоси ижобий— 880 млн АҚШ доллари. Республиканинг **ташқи савдо айланмаси** 2017 йилда 11 %га ўсиб, 26,9 млрд АҚШ долларини ташқил этди. Ўзбекистондан экспорт 13,9 млрд АҚШ долларини ташқил қилди ва **2010 йилдан бери** барқарор турибди. ЖСТ аъзо бўлишга тайёргарлик кўришга доир режали ишлар амалга оширилмоқда, тегишли йўл харитаси қабул қилинган.

Ташқи қарз

Ўзбекистоннинг ташқи қарзи 2017 йил охирида **тахминан 16,9 млрд АҚШ долларини ташқил этди**. Ташқи қарзнинг ялпи ҳажми бўйича Ўзбекистон Республикаси **жаҳонда 99 ўринда** жойлашган. **Давлат қарзининг ЯИМ билан нисбати паст** - 16%. Ўсиш эҳтимоли бор, бу эса халқаро кредитларни жалб қилиш ҳисобига кредитлаш баҳосини **туширишга имкон беради**.

Давлат бошқ. самарадорлиги

Ўзбекистон Республикасида **ижро ҳокимияти тизимининг самарадорлигига салбий таъсир** қилувчи омиллар мавжуд, улар жумласига юқори даражадаги **коррупция, мақсадларга эришишни назорат қилувчи** кенг қамровли тизимнинг йўқлиги, парламент назорати натижаларининг пастлиги, ОАВ **ҳаддан зиёд назорат қилиш**, бошқарув кадрларини тайёрлашда ривожланган тизимнинг йўқлиги киради, бу эса давлат лойиҳалари натижа бериш даражасининг **пасайишига** ва **маблағларнинг самарасиз сарфланишига** олиб келади.

Иқлим ўзгаришлари

Давлат шахсий ва бизнес активларини иқлим ўзгариши таъсиридан қандай ҳимоя қилади?

Иссиқхона газларининг чиқиши, ўртача йиллик ҳарорат кўтарилиши, шунингдек унумдор тупроқларда **чўлланиш жараёнлари** ва бошқа иқлим ўзгаришлари давлат зиммасига қўшимча **ҳаражатларни** юклайди.

2035 йилгача иқлим ўзгариши оқибатларига қарши курашиш учун сарфланадиган жаҳон миқёсидаги давлат ҳаражатлари **йиллик жаҳон ЯИМ**

1% етиши мумкин

2035 йилга келиб кўп давлатлар учун **иқлим ўзгаришларига мослашиш ва унинг оқибатларни юмшатиш сиёсатининг тўғри уйғун бирикмасини топиш** қийин вазифага айланади.

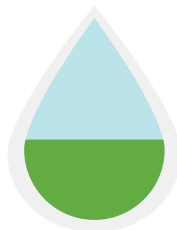
Ҳаво ҳароратининг кўтарилиши

 Ўзбекистонда ҳаво ҳароратининг ўсиш суръати глобал суръатдан **икки баробар юқори** ва 1950-йиллардан буён **ҳар ўн йиллик учун 0,29 градусни ташкил қилди. Экстремал иқлим ҳодисаларининг такрорланиш даражаси** Қорақалпоғистон Республикасида анча юқори. Орол фожиаси минтақада иқлим шароитларини оғирлаштирди: Оролбўйида 40 даражадан юқори ҳароратли кунлар сони **2 бараварга** ортди (ЎЗР ўртача 1,5 баравар).

Ресурсларнинг чекланганлиги

Қандай қилиб болаларни озиқ-овқат, ичимлик суви ва энергия билан етарли миқдорда таъминлаш мумкин?

Аҳоли сонининг ўсиши, иқтисодий ўсиш ва **иқлим ўзгариши асосий табиий ресурсларга**, шу жумладан, сув, озиқ-овқат, экин майдонлари ва энергияга **бўлган эҳтиёжни** оширади. **Ресурсларни барқарор бошқариш** ҳукумат янги дастурларининг марказида туради.

40%

2030 йилга келиб ичимлик сувининг тахмин қилинган етишмовчилиги

Ичимлик сувидан фойдаланиш

 Уй хўжаликларининг 30% сифатли ичимлик сувига эга эмас ва **1000 дан зиёд аҳоли яшайдиган** пунктларда ичимлик сувига эга эмас. Оқава сувларни қайта ишлаш ва сувни тозалаш инфратузилмаларининг етарли эмаслиги туфайли сувнинг сифати паст, сув микроблар ва кимёвий моддалар билан ифлосланган. Юқори ҳарорат бўлган шароитда ифлосланиш ошади ва ёзда ошқозон-ичак касалликлари сонининг кўпайишига олиб келади.

Урбанизация

Замонавий, самарали ва атроф муҳитга зарар етказмайдиган инфратузилмани қандай режалаштириш керак?

2035 йилга келиб дунё **аҳолисининг деярли учдан икки қисми** шаҳарларда яшайди. Урбанизация ижтимоий-иқтисодий ривожланиш ва барқарор турмуш учун **муҳим имкониятлар яратади**, бироқ айна пайтда **инфратузилма ва ресурслар**, айниқса, сув ва энергия соҳасида, эҳтиёжлар юки **ортиб боради**.

Шаҳар аҳолисининг улуши

 Сўнги йилларда аҳолининг умумий сонидан шаҳар аҳолисининг улуши **бироз камайди** (2011 йил - 51,2%, 2017 йил - 50,6%). Бу қишлоқ аҳолисининг шаҳар аҳолисига нисбатан **табиий ўсиши** и ва қишлоқ аҳоли пунктларига шаҳар мақомини сунъий тарзда бермаслик билан боғлиқ.

Ўзбекистон Республикасининг ривожланишига таъсир қилувчи омиллар

Ҳокимият бўлиниши
тамойилининг бузилиши

Давлат маблағларини самарасиз
сарфланиши

Давлат бошқарувининг барча
даражаларида ва ижтимоий ҳаётда
коррупцияга қарши чораларнинг
етарли эмаслиги

Қонун чиқарувчи
ҳокимиятнинг замонавий
ва юқори сифатли
қарорларининг етарли
эмаслиги

Инсон ҳуқуқларига,
шу жумладан сўз
эркинлиги ва
адолатли судга риоя
қилиш
даражасининг
қониқарсизлиги

Давлат бошқаруви

Инфратузилманинг эскирганлиги ва
унга уланишнинг мураккаблиги

Инвестициялар етишмовчилиги

Норасмий иқтисодиёт
улушининг катталиги

Иқтисодиётда давлат
иштироки улушининг
катталиги

Компетенциялар
нинг иқтисодий
ривожланишнинг
стратегик
мақсадларига
номувофиқлиги

Иқтисодиёт

Катта меҳнат
миграцияси

Соғлиқни сақлаш
тизимидан фойдаланиш
имкониятининг тенгсизлиги

Ривожланмаган ижтимоий
инфратузилма

қашшоқлик ва ишсизликнинг юқори
даражаси

Сув танқислиги

Жамият

Инновациялар

ИТТКИ
молиялаштиришнинг
чекланганлиги

Юқори малакали
мутахассисларнинг
эмиграцияси

Интеллектуал мулкни ҳимоя
қилиш муаммолари

Олий маълумот олиш
имкониятларининг чекланганлиги

Юқори технология ва илм-фанга
асосланган ишлаб-чиқаришнинг
ривожланмаганлиги

Ўзбекистон Республикасининг ривожланишига таъсир қилувчи омиллар

Сиёсий муаммолар

- 01** Ҳокимиятни тақсимлаш тамойилининг бузилиши
 - Демократия индекси бўйича Ўзбекистон 2017 йилда жами **165 мамлакатлар орасида 158-ўринни** эгаллади
- 02** Давлат маблағларининг самарасиз сарфланиши
 - Лойиҳалар бошқарувининг замонавий тизимлари йўқ
- 03** Давлат бошқарувининг барча даражаларида ва ижтимоий ҳаётда коррупцияга қарши чораларнинг етарли эмаслиги
 - Коррупцияни идрок қилиш индексида Ўзбекистон 2017 йилда жами **180 мамлакат орасида 157-ўринни** эгаллади
- 04** Қонун чиқарувчи ҳокимиятнинг замонавий ва юқори сифатли қарорларининг етарли эмаслиги
 - Паст даражадаги фактлар, ноаниқ шарҳлар
- 05** Инсон ҳуқуқларига, шу жумладан сўз эркинлиги ва адолатли судга риоя қилиш даражасининг қониқарсизлиги
 - Умумжаҳон матбуот эркинлиги индексида 2018 йилда **180 мамлакат орасида 165-ўринни** эгаллади

Иқтисодий муаммолар

- 01** Инфратузилманинг эскирганлиги ва унга уланишнинг мураккаблиги
 - **35%-дан ортиқ сув қувурларини ва сув таъминоти тармоқларини тезкор таъмирлаш керак, дунё ўртача кўрсаткичи 9 Мб/секунд бўлиб турганда, интернет тезлиги - 1 Мб/секунд, электр энергияни узатиш давомида йўқотиш даражаси 15%**
- 02** Инвестициялар етишмовчилиги
 - 2017 йилда асосий капиталнинг умумий ҳажми 12 млрд млрд. АҚШ долл. ташкил этди ва бу ЯИМнинг 25% ташкил қилган, бошқа мамлакатларда эса, шу жумладан, Туркия ва Ж. Кореяда, инвестициялар ҳажми ЯИМдан 30% ва ундан юқори.
- 03** Норасмий иқтисодиёт улушининг катталиги
 - Мутахассислар ва давлат муассасалари вакилларининг фикрича, норасмий иқтисодиётнинг баъзи тармоқлардаги улуши 50%-гача етиши мумкин
- 04** Иқтисодиётда давлат иштироки улушининг катталиги
 - Давлат иштирокининг улуши қуйидаги соҳаларда 50% дан ортади: банк, кон қазиш, энергетика, озиқ-овқат саноати, пахта саноати
- 05** Компетенцияларнинг иқтисодий ривожланишнинг стратегик мақсадларига номувофиқлиги
 - Муҳандислик, иқтисодиёт ва бизнес соҳасида малакага эга меҳнатга лаёқатли аҳоли улушининг етишмовчилиги – 36%
 - Меҳнатнинг паст умумдорлиги

Ўзбекистон Республикасининг ривожланишига таъсир қилувчи омиллар

Ижтимоий муаммолар

- 01 Катта меҳнат миграцияси**
 - Мамлакат меҳнатга лаёқатли аҳолисининг катта қисми (**деярли учдан бир қисми**) чет элда ишлаяпти (**уларнинг 85% Россия Федерациясида**)
- 02 Соғлиқни сақлаш тизимидан фойдаланишда тенг бўлмаган имкониятлар**
 - Соғлиқни сақлаш соҳасини молиялаштириш тизими юқори даражада хусусий тўловларга асосланган. Соғлиқни сақлаш тизимидаги шахсий харажатлар **45% ташкил қилади**
- 03 Ривожланмаган ижтимоий инфратузилма**
 - Ўзбекистон соғлиқни сақлаш соҳасига капитал инвестициялар киритиш рейтингида аутсайдер бўлиб турибди, ахборот-коммуникация технологиялари кенг жорий этилмаган
- 04 қашшоқлик ва ишсизликнинг юқори даражаси**
 - Ўзбекистоннинг **тахминан 10% аҳолиси** экстремал қашшоқлик шароитларида яшайди (кунига 1,95 АҚШ долл.), рўйхатдан ўтмаган ишсизлик баҳоланганда, унинг даражаси 35% етади.
- 05 Сув танқислиги**
 - **10% кўпроқ** қишлоқ аҳолисида **ичимлик сувидан фойдаланиш** имконияти йўқ

Технологик муаммолар

- 01 Олий маълумотли мутахассисларнинг етишмаслиги**
 - Ўзбекистон Республикасининг **иш билан таъминланган** аҳолиси орасида тадқиқотчилар ва олимлар **0,21%** ташкил этади, етакчи мамлакатларда эса ушбу рақам **0,65%**
- 02 ИТТКИ молиялаштиришнинг чекланганлиги**
 - ИТТКИ молиялаштириш ЎзР 2015 йилда **133 млн АҚШ долл.** ташкил қилган (Швецияда – 16,2 млрд АҚШ долл., АҚШда – 599 млрд АҚШ долл.).
- 03 Интеллектуал мулкни ҳимоя қилишдаги муаммолар**
 - Интеллектуал мулк соҳасида **носоғлом рақобат** ривожланган, жумладан, халқаро компаниялар **маҳсулотларининг нусхалари мавжуд**
- 04 Олий таълим ва мактабгача таълим имкониятларининг чекланганлиги**
 - Олий маълумот олиш имкониятининг даражаси паст - аҳолининг **9,2%** (Японияда - 63%)
- 05 Юқори технология ва юқори илм-фанга асосланган ишлаб чиқаришнинг ривожланмаганлиги**
 - 2016 йилда **компанияларнинг умумий сонидан** инновацион корхоналарнинг улуши **0,85% ни ташкил этган** (Европа Иттифоқида - 49% атрофида)

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача ривожланиш стратегиясининг концепцияси

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача ривожланиш стратегияси

Давлат бошқарувини ривожлантириш

- Ижро этувчи ҳокимият: қонунни қатъий қўллаш ва натижага йўналиш
- Мустақил қонун чиқарувчи ва суд ҳокимияти

Иқтисодий ривожлантириш

- Юқори технологияли ва экспортга йўналтирилган АСМ
- Саноат: 4.0 индустриясига барқарор ўтиш
- Чекловсиз сайёҳлик
- Замонавий инфратузилма
- КЎБ¹ қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш
- Эркин молиявий бозор

Ижтимоий соҳани ривожлантириш

- Давлат-хусусий соғлиқни сақлаш тизими
- Манзилли ижтимоий сиёсат
- Инсон капитали ўсишнинг асосий омили сифатида
- Маданият: ёш авлодни тарбиялаш
- Экология – парадигма алмашинуви ва қарашларнинг ўзгариши

Инновациялар ва технологияларни ривожлантириш

- Фан, технологиялар ва инновациялар: инновацион ривожланиш йўлида

Макроиқтисодий ва молиявий таъминот

- Бизнесни ривожлантириш мақсадида
- Оқилона пул сиёсати
- Эркин валюта курси сиёсати
- Инвестициялар учун ажойиб имкониятлар
- Босқичма-босқич хусусийлаштириш

Стратегияни амалга оширишнинг асосий босқичлари

Тайёргарлик босқичи
(2019–2020)

ва ич
учта беш йиллик босқич
(2020 – 2025 – 2030 – 2035)

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача ривожланиш Стратегиясининг концепцияси

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача ривожланиш стратегияси

Давлат бошқарувини ривожлантириш

- **Ижро этувчи ҳокимият:** «top-down» ташаббусларини амалга ошириш, қонунларга қатъий риоя қилиш ва натижага йўналтириш, шаффофлик ва назорат, Ўзбекистон Республикасининг ислохотларни бошқариш марказини ташкил этиш (Президент маъмурияти таркибида)
- **Қонун чиқарувчи ҳокимият:** Ҳокимият тармоқларининг мустақиллиги, қонунчилик базасини мақбуллаштириш
- **Суд ҳокимияти:** инсон ҳуқуқларига риоя қилиш ва қонун устуворлигини таъминлаш

Иқтисодий ривожлантириш

- **Қишлоқ хўжалиги:** иқлим ўзгаришини инobatга олган ҳолда ўрта хўжаликлар ва агрокластерларни ривожлантириш орқали юқори технологияли қишлоқ хўжалигини яратиш
- **Саноат:**
 - **Тўқимачилик саноати:** мавжуд хомашёдан фойдаланиб бренд маҳсулотларга ихтисослашиш
 - **Энергетика:** ҚТЭ улушини ошириш ва сув ва энергия консорциумини яратиш
 - **Ёқилғи соҳаси ва КММ:** халқаро иштирокчиларни жалб қилиш
 - **Автомобиль соҳаси:** кўп сонли халқаро автоконцернларни жалб қилиш ва янги технологиялардан фойдаланиб, экспортга йўналтирилган ишлаб чиқариш
 - **Транспорт:** хусусий иштирокчиларнинг кириб келиши, айланмада бўлмаган активларни хусусийлаштириш ва логистика қийматини пасайтириш
 - **Кимё саноати:** юқори технологияли полимер маҳсулотларини, косметика ва дори-дармонларни ишлаб чиқариш ва экспорт қилиш
- **Инфратузилма:** ДХШ орқали янгилаш ва қуриш
- **Сайёҳлик:** виза тартибини соддалаштириш ва ДХШ орқали инфратузилма яратиш асосида сайёҳлик салоҳиятидан фойдаланиш
- **КўБ ва хусусий тадбиркорлик:** яширин иқтисодий қисқартириш, корхоналар сонини кўпайтириш ва уларнинг ўсишини таъминлаш учун молиявий ва номолиявий аралаш қўллаб-қувватлаш
- **Молия тизими:**
 - **Банк тизими:** банк секторини босқичма-босқич либераллаштириш ва оралиқ босқичда бир вақтнинг ўзида ривожлантириш институтларини ташкил этиш
 - **Пенсия тизими:** Австралия ва АҚШга ўхшаш уч босқичли пенсия тизимига ўтиш
 - **Суғурта тизими:** фуқароларнинг умумий фаровонлигини ошириш ва давлат таъсирини камайтириш учун мажбурий суғурталаш турларини ривожлантириш

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача ривожланиш Стратегиясининг концепцияси

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача ривожланиш стратегияси

Ижтимоий соҳани ривожлантириш

- **Соғлиқни сақлаш:** давлат-хусусий аралаш модели - МТС, хусусий хизмат кўрсатувчиларни ривожлантириш, муҳтож одамларга давлат томонидан эътибор
- **Ижтимоий сиёсат:** номолиявий чоралар ва КИМ ривожлантириш орқали юқори даражадаги манзилли қамров
- **Инсон капитали:** хусусий хизмат кўрсатувчиларни ривожлантириб, ҳамма учун бир хил бепул давлат таълимини сақлаб қолиш, юқори малакали ишчи кучи экспорти
- **Маданият:** интеллектуал хизматларга, санъат ва ижодга бўлган юқори даражадаги талаб ортиши ҳисобидан маданиятли авлодни тарбиялаш ва мамлакатнинг миллий брендини шакллантириш
- **Экология:** давлат чеклов чораларини жорий этиш ва аҳоли эътиборини экологияга қаратиш ҳисобига йиғилиб қолган зарарни йўқ қилиш ва табиатдан авайлаб фойдаланишга ўтиш

Инновациялар ва технологияларни ривожлантириш

- **Илм-фан, технология ва инновациялар:** халқаро компаниялар ва мутахассисларни жалб қилиш орқали Ўзбекистон иқтисодий ривожланишининг илғор секторларида инновацион марказларни яратиш ва ривожлантириш

Макроиқтисодиёт ва молиявий таъминот

- **Фискал сиёсат:** билвосита солиқлар улушини қисқартириш ва узоқ муддатли солиқ бошқарувига ўтиш
- **Пул сиёсати:** асосий фоиз ставкасини 16%-дан 9%- гача камайтириш ва қарзни 16% дан 38,7% гача кўтариш
- **Валюта сиёсати:** эркин айирбошлаш курси
- **Инвестициялар:**
 - **Умумий ҳажми:** 17 йил ичида 993 - 1213 млрд АҚШ долл.
 - **Асосий манбалар:** тўғридан-тўғри инвестициялар, шу жумладан, ДХШ, давлат инвестициялари ва корпоратив қимматли қоғозлар орқали инвестициялар
 - **Асосий харажатлар:** қишлоқ хўжалиги ва саноат, инфратузилма, таълим, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий соҳа
- **Хусусийлаштириш:** босқичма-босқич тўлиқ хусусийлаштириш ва давлат операторини (ягона миллий фонд) ташкил этиб молиявий холдингга ўтиш
- **Бюджет сиёсати:** бюджет харажатларининг ўсиш суръатларини 13,5% қадар чеклаш, солиқ ислохотларини амалга ошириш, 2024 йилдан бошлаб бюджет профицити

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача ривожланиш Стратегиясининг концепцияси

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача ривожланиш стратегияси

Асосий бошқарув қарорларининг намунаси доирасидаги ташаббуслар дунёдаги иқтисодий ривожланган 50-та мамлакат рўйхатиغا кириш мақсадига эришиш имконини беради.

2017-2021 йилларда ҳаракатлар стратегияси

Иқтисодий ривожлантириш

- Узоқ муддатли ер ва кўчмас мулк ҳуқуқларини таъминлаш, шунингдек барча мулк ҳуқуқлари,
- шу жумладан кўчмас мулкнинг дахлсизлигини кафолатлаш
- Қишлоқ хўжалиги ва тўқимачиликда «Made in Uzbekistan» бренди ✓
- Инфратузилмани замонавийлаштириш ✓
- Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ✓
- Ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш
- Импортни ўсиши
- Операцион харажатларни минималлаштириш
- Қайта тикланадиган электр энергия манбалари
- Асосий кончилик ва металлургия компаниялари дастлабки оммавий жойлашишга чиқиши ✓

Иновацияларни ва технологияларни ривожлантириш

- Фундаментал фан ✓
- Интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш
- Халқаро компанияларни илмий-тадқиқот марказларини ва конструкторлик бюрларини яратиш учун жалб қилиш ✓

Ижтимоий соҳани ривожлантириш

- Мажбурий тиббий суғурта ✓
- Хусусий таълимни ривожлантириш
- "Сув" миллий лойиҳаси ✓
- Иқлим ўзгаришлари оқибатларини олдини олиш чораларини амалга ошириш

Давлат бошқарувини ривожлантириш

- Ислохотларни бошқариш маркази
- Ривожлантириш институтлари
- Миллий хусусийлаштириш фонди
- Демократик ислохотларни давом эттириш

Молиялаш-тириш

- Хусусийлаштириш
- Капитал амнистияси
- Солиқ ислохотини амалга ошириш ✓

2030-йилгача

- Ерларни хусусийлаштириш
- Меҳнат самарадорлигини ошириш (қ/х)
- Чуқур қайта ишлаш (қишлоқ хўжалиги, ТКМ¹, ЁЭМ²)
- Суғурта соҳасини ривожлантириш
- Энергосамарадорлик
- Экспортга йўналтирилган кластерлар
- Сув ва энергия нисбати
- Электромобиллар ва газ-мотор ёқилғиси

2035-йилгача

- Иқтисодий рақамлаштириш
- Қ/х автоматлаштириш
- Атроф муҳитга салбий таъсирни камайтирадиган барқарор ишлаб чиқариш

- Инновацион экотизимни яратиш

- Технологияларни ишлатишни қўллаб-қувватлайдиган инфратузилма (технологик трансфер марказлари)

- Пенсия ислохотини амалга ошириш
- Манзилли ижтимоий қўллаб-қувватлаш
- Аҳоли урбанизацияси

- Экологик фикрлаш

- Иқтидорли инсон бошқаруви
- Коррупцияга чидамсизлик
- "Ақлли тартибга солиш"
- Сўз эркинлиги ва мустақил ОАВ

- Электрон ҳукумат
- Фикрлар хилма-хиллиги
- Демократик институтларнинг мавқеини кучайтириш

- Давлат-хусусий шерикчилик
- Хусусий инвестициялар
- Капитал бозорларини ривожлантириш

- Хусусий инвестициялар

Эслатма: 1 - кон- металлургия комплекси; 2 - ёқилғи-энергетика комплекси
Манба: халқаро бенчмаркинг, Ишчи гуруҳининг таҳлили

✓ Ҳозирги вақтда амалга оширилмоқда

Ўзбекистон Республикаси Ислоҳотларни бошқариш марказини яратиш (Президент Маъмуриятининг таркибида)

Ўзбекистон Республикаси Ислоҳотларни бошқариш марказининг тузилмаси

Ўзбекистон Республикасининг Президенти

Ўзбекистон Республикаси Ислоҳотларни бошқариш маркази
(Президент Маъмурияти негизда яратилади)

Раҳбар

"Давлат ва ҳуқуқ"
йўналиши

«Иқтисодиёт»
йўналиши

«Ижтимоий соҳа»
йўналиши

«Технология ва
инновациялар»
йўналиши

Ташкил қилиш қўшимча харажатларни талаб қилмайди: Президент Маъмурияти негизда ташкил этилади, ишни бошлаш учун жорий ваколати етарли бўлади

АСК ўрнатиш тизими

ЎзР Президентининг
бошқарув панели
10 АСК назорати

Ҳукумат

Бош вазир
10 АСК учун жавобгар

Вазирлар
ва давлат компаниялари бошқарувчилари
поғонали АСК
(1 нафар бошқарувчига 5-7 АСК)

Минтақавий ҳокимиятлар
Поғонали АСК
(барча Ҳукумат АСК минтақавий кесимда)

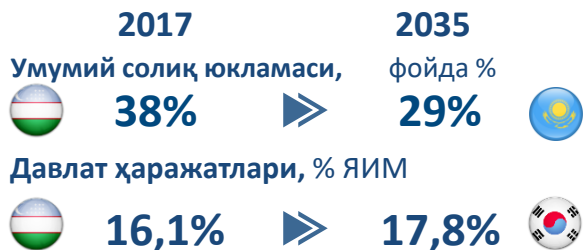
Ҳукуматга қарашли 10 АСК

1. ЯИМ
2. ЯИМ аҳоли жон бошига
3. Инфляция
4. Инвестициялар ҳажми
5. Ишсизлик
6. Кам таъминланган аҳолининг улуши
7. Бизнес юритиш қулайлиги рейтинги
8. Коррупцияни идрок қилиш индекси
9. Соғлиқни сақлаш харажатлари
10. Таълим харажатлари

Умумий АСК базаси 1000 АСК-дан ортиқ –Ўзбекистон Республикаси Президентининг 10 АСК-дан поғона АСК

Макроиқтисодий параметрлар

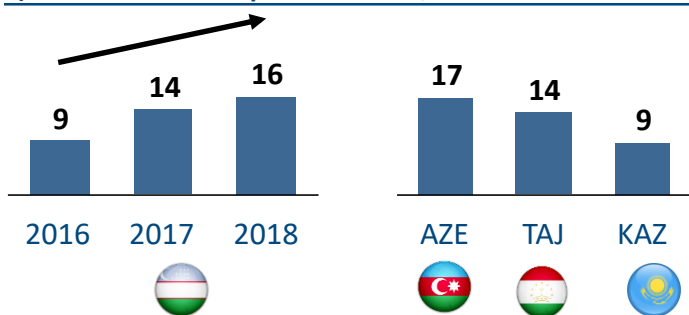
Фискал сиёсат

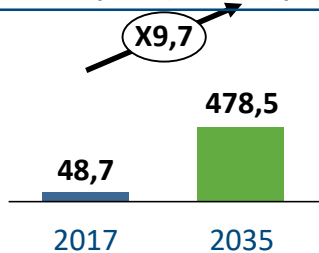
- Хусусий сектор ўсишини рағбатлантириш учун **Ўзбекистонда тадбиркорлик соҳасидаги солиқ юкини камайтириш лозим**
- Шу билан бирга жамиятнинг турмуш даражасини кўтариш учун **давлат трансфертини ошириш керак**

Пул сиёсати

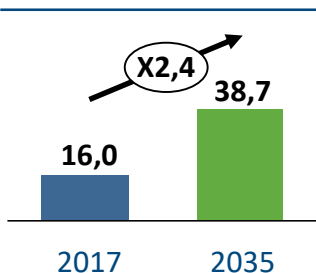
Қайта молиялаштириш ставкаси, 2018

ЯИМ, млрд АҚШ доллари

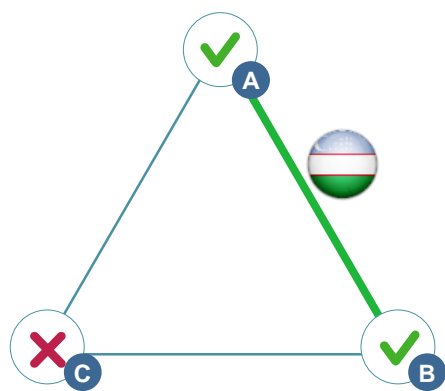
Дав. қарзининг ЯИМга нисбати, %

- ЎЗР аста-секин қайта молиялаштириш ставкасини пасайтириши керак, чунки баланд ставка бизнес ривожини ва уй хўжаликлари истеъмолини сезиларли даражада чеклайди. Иқтисодиётнинг ўсиши ва миллий валюта курсининг ўзгарувчанлигини камайтириш билан бирга
- қайта молиялаштириш ставкасининг 2016 йилдаги 16% дан 9% даражасига қадар аста-секин пасайтириш.
- Кредитлаш қийматини халқаро кредитларни жалб қилиш ҳисобига пасайтириш мумкин. Қарз юкини 16 %дан 38,7% га ошириш керак. **Номинал ЯИМ ўсиб бориши билан** давлат қарзини ошириш учун ЎЗР имкониятлари кенгайди

Валюта сиёсати

Капиталнинг эркин ҳаракатланиши

Белгиланган айирбошлаш курси

Мустақил пул сиёсати

A + B Айирбошлаш курси устидан назорат бўлмаганда, инвестицияларнинг нисбатан жозибadorлигини тартибга солиш натижасида, капиталнинг эркин кириб келиши

B + C Мамлакатнинг айирбошлаш курси ва ПКС назорат қилиш, аммо ПКС шартлари нисбий рақобатбардошлик даражасига мос келмаганда, капиталнинг чиқиб кетиши

A + C Айирбошлаш курси ва капитал оқимини назорат қилиш, аммо мамлакат пул-кредит сиёсатига таъсир ўтказишнинг имконсизлиги

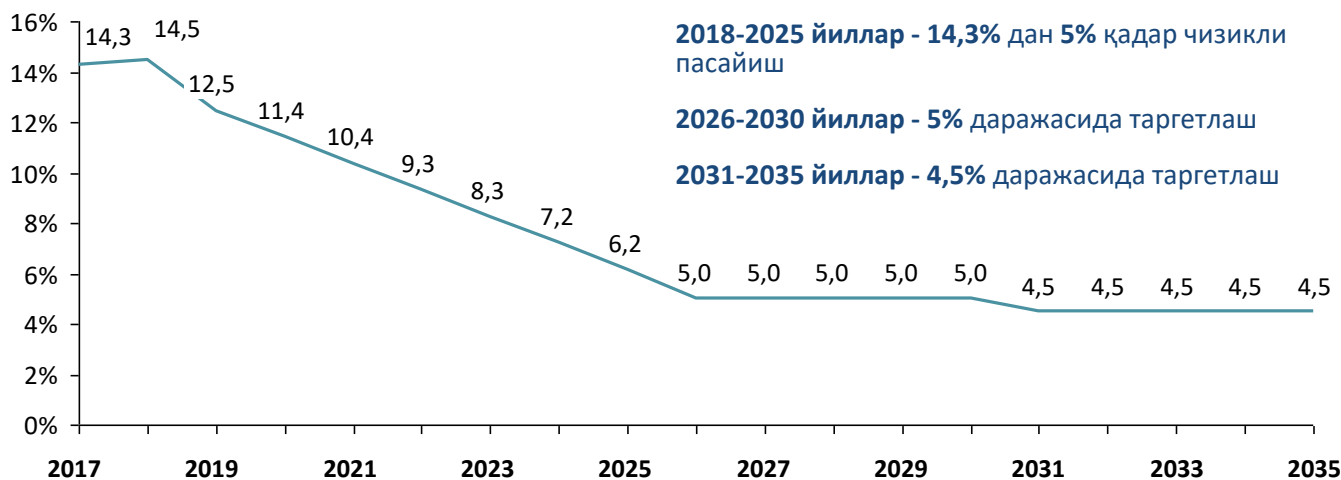
- **Ўзбекистон эркин айирбошлаш курсини сақлаб қолиши керак**, чунки бу хориж капитали киришига ёрдам беради ва айни пайтда мустақил ПКС амалга ошириш имкониятини сақлаб қолади

Макроиқтисодий кўрсаткичлар

Маълум мақсадга йўналтирилган сиёсат шароитида инфляциянинг мўлжалланган даражалари

Ўзбекистонда Мўлжалланган инфляция даражалари

ҳ.й. учун %

2018-2025 йиллар - 14,3% дан 5% қадар чизикли пасайиш

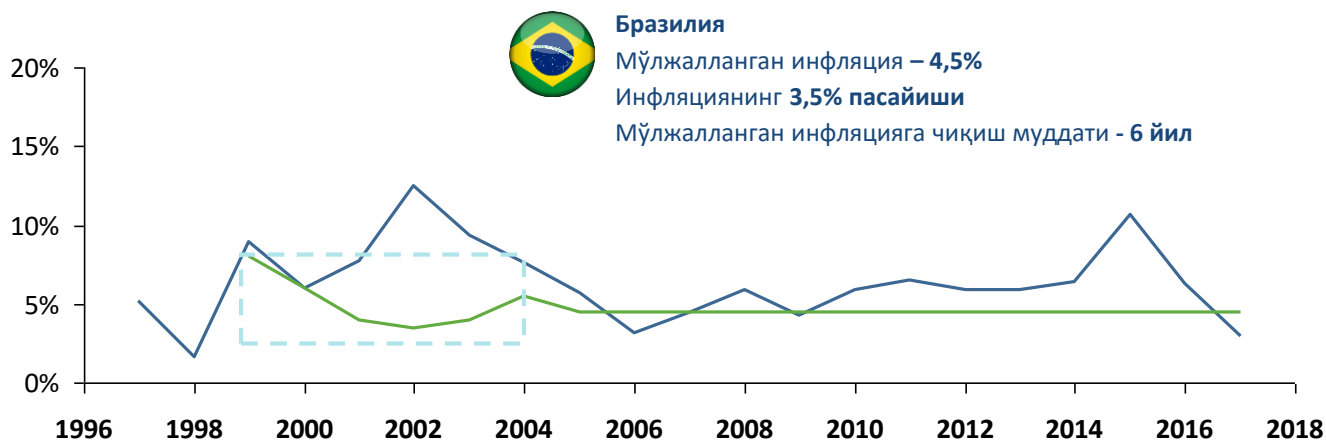
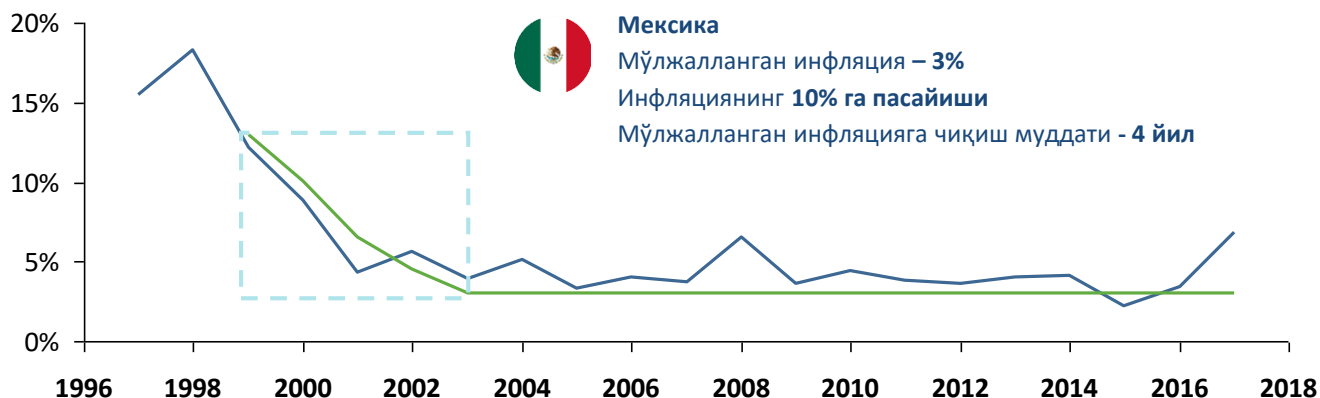
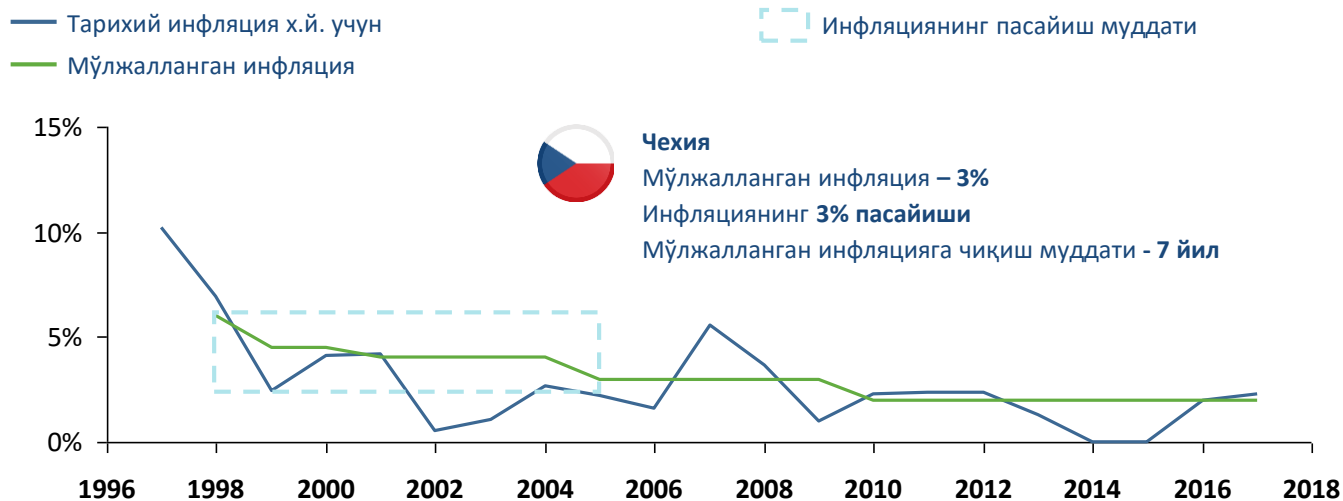
2026-2030 йиллар - 5% даражасида таргетлаш

2031-2035 йиллар - 4,5% даражасида таргетлаш

- 2035 йилга бориб, мўлжалланган инфляция 4,5 фоизни ташкил этади. Ушбу кўрсаткич халқаро мезонларга, шу жумладан Сингапур ва Бразилия мезонларига асосланган
- Узоқ муддатли инфляция бўйича мўлжалланган кўрсаткич 2-3 фоиз бўлиши мумкин, бу барқарор иқтисодиётда мақбул қийматдир
- Ўзбекистон Республикасида мўлжалланган инфляцияга эришиш даври таргетлаш сиёсати бошлангандан кейин тахминан 7-йилни ташкил этади. Чехия ва Бразилияда ўхшаш инфляция даражасининг пасайиши кузатилди.
- Мақсадли инфляцияга эришиш учун тавсия этилган сценарий Мексика тажрибасига қараганда консерватив бўлиб, у ерда мўлжалланган кўрсаткичга 3-йил ичида эришилган.
- Таргетлашнинг асосий воситаси марказий банкнинг қисқа муддатли кредитлар бўйича фоиз ставкаси бўлиб қолмоқда. Ушбу ставка ўсганда иқтисодиётнинг реал секторига кредит бериш қисқаради. Натижада, аҳоли ва бизнес субъектлари харажатларини камайтиради, товарлар ва хизматларга талаб камади, бу эса ўз навбатида нарх ўсишини секинлаштиради
- Шу билан бирга, юқори фоиз ставкасини сақлаб қолиш мамлакат иқтисодиётига салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Бразилия мисолида, инфляцияни юқори ликвидли фоиз ставкалари орқали таргетлаш иқтисодий ўсишнинг қисқаришига ва бир қатор макроиқтисодий кўрсаткичлар, жумладан давлат қарзларининг ёмонлашувига олиб келди
- Реал секторга кредит беришни қисқартиришга олиб келадиган қўшимча инфляцияни таргетлашнинг қўшимча воситалари сифатида мажбурий захиралар миқдорини ошириш ва молия бозорида давлат қимматли қоғозларини сотиш йўли билан молиявий бозорлардан пул маблағларини олиш мумкин.
- Муваффақиятли таргетлаш учун инфляцияга таъсир кўрсатадиган бир қатор ташқи омилларни ҳисобга олиш керак:
 - Импорт қилинадиган асосий товарлар нархларининг кўтарилиши
 - Ҳосилсизлик тўғайли қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари нархларининг ўсиши
 - Айрим товарлар нархларини давлат томонидан тартибга солиш
 - Давлат харажатларининг кўтарилиши
 - Айрим соҳаларда монополияларнинг мавжудлиги

Макроиқтисодий кўрсаткичлар

Инфляцияни таргетлашнинг халқаро мисоллари

Асосий муаммолар

- Солиқ юкининг оғирлиги
- Солиқ ставкаларининг тез-тез ўзгариши
- Солиқ қонунчилигининг мураккаблиги ва беқарорлиги (Солиқ кодекси бевосита таъсир қилувчи қонун эмас)
- ССТТ ва АСТТ ўртасидаги солиқ юки даражасидаги сезиларли фарқ
- Солиқдан қочиш учун "солиқ схемаларини" кенг қўллаш
- Солиқ ва божхона имтиёзлари орқали бизнесни қўллаб-қувватлашнинг кенг қамровли амалиёти
- Халқаро миқёсда эътироф этилган солиқ концепцияларининг йўқлиги
- Солиқ назорати ва бошқарувининг мукамал эмаслиги

Асосий хулосалар

- Билвосита солиқлар бюджетнинг 54 фоизини таъминлайди, лекин унинг даромадлардаги улуши бевосита солиқларнинг улуши қисқариши билан ошади (ҚҚС бюджетнинг 1/3 қисмидан кўпини таъминлайди)
- Йирик корхоналар ўртасида солиқ тўловларининг 65,7 фоизини таъминлайдиган sanoat асосий солиқ тўловчи ҳисобланади. Унинг таркибидаги озиқ-овқат ва ёқилғи sanoati эса солиқларнинг 52 фоизидан кўпроғини таъминлайди
- Солиқ ставкаларининг тез-тез ўзгариб туриши кузатилади, бу эса инвестиция муҳитига салбий таъсир кўрсатмоқда.
- Солиқ кодекси бевосита таъсир қилувчи қонун эмас, бу жуда кўп қонуности ҳужжатларини тузишга олиб келади. Солиқ ставкалари ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорлари билан белгиланади
- Ўзбекистон Республикасида иқтисодиётнинг ривожланишига тўсқинлик қиладиган юқори солиқ юки кузатилади, жумладан, инвестицияларнинг маржинал ставкаси 49% ташкил этади (Грузияда - 23%),
- Иш ҳақи фонди солиқ ставкасининг юқорилиги солиқ тўловчилар томонидан ҳақиқий ишчилар сони ва иш ҳақи миқдорини (номинал иш ҳақи даражасидан тахм. 50%) яшириш ҳолларига олиб келган
- Солиқ ва божхона имтиёзлари ҳисобидан хўжалик субъектларини қўллаб қувватлашнинг кенг тарқалган амалиёти, шу жумладан яқка тартибдаги ҳолатлар, ушбу тақдим этилаётган имтиёзларнинг самарадорлигини мониторинг ва назорат қилишнинг самарали тизимининг йўқлиги соғлом рақобатни таъминлашга салбий таъсир кўрсатмоқда (манзилли фискал имтиёзлар умумий миқдори 2017 йилда - 48 трлн сўмдан ортиқ)
- Солиққа тортишнинг соддалаштирилган ва умумий тизими бўйича солиқ тўлаётган хўжалик юритувчи субъектлар ўртасида солиқ юки даражасида катта фарқи мавжуд
- Солиқни камайтириш учун "солиқ схемаларидан" кенг фойдаланиш, у асосан бизнесни кичик корхоналарга сунъий равишда бўлишдан иборат, бунда солиққа тортиш тизимини фойдали тарзда қўллаш мумкин ("соддалаштирилган" схемани қўллайдиган корхоналар билан стандарт тартибни қўллайдиган корхоналарнинг 1-10 нисбати бунга далил)
- Яширин иқтисодиётнинг сезиларли улушга эгаллиги, шунингдек, коррупция амалиётининг ривожланганлиги
- "Doing Business" рейтингда Ўзбекистон "Солиққа тортиш тизимининг самарадорлиги" бўлимида 190 мамлакат орасида 64-ўринни эгаллади.
- Давлат идоралари ва ташкилотлари ўртасида ахборот алмашиш механизмларининг, солиқларни электрон бошқариш шакллари ва усулларининг, ҳамда солиқ назоратини амалга оширишнинг мукамал эмаслиги

Солиқ сиёсатини ислоҳ қилиш концепцияси

2018 йил 29 июнь кунини Ўзбекистон Республикаси Президенти ПФ-5468-сонли фармони билан Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини ислоҳ қилиш концепциясини тасдиқлади.

Президент фармонига мувофиқ 2019 йил 1 январдан бошлаб:

- иш ҳақи фондининг солиқ юки камайтирилади
- умумий ва соддалаштирилган солиқ тўловчиларни солиққа тортиш такомиллаштирилади ва айланмадан (даромаддан) олинadиган солиқлар, шунингдек соддалаштирилган солиққа тортиш тартибига ўтиш мезонлари ҳам мақбуллаштирилади
- солиқ сиёсатининг такомиллаштирилиши соддалаштирилган солиқ режимидаги солиқ тўловчиларга нисбатан салбий таъсирини камайтириш бўйича чора-тадбирлар амалга оширилади
- қўшилган қиймат солиғи ва акциз солиғини ҳисоблаш ва тўлаш тартиби такомиллаштирилади

Президент фармонига мувофиқ солиқ сиёсатини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

- иқтисодиёт солиқ юки даражасини камайтириш;
- солиққа тортишнинг соддалаштирилган ва умумий тизими бўйича солиқ тўлаётган хўжалик юритувчи субъектлар ўртасида солиқ юки даражасидаги номутаносибликларни бартараф этиш;
- уларни бирлаштириш ва қўшиш орқали солиқлар сонини мақбуллаштириш
- макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш;
- солиқ қонунчилигини соддалаштириш, қарама-қаршиликлар ва низоларни бартараф этиш;
- солиқ қонунчилигининг барқарорлигини ва Солиқ кодексининг нормаларини бевосита амал қилишини таъминлаш;
- хорижий инвесторлар учун қулай шарт-шароитлар яратиш;
- солиқ назорати шакллари ва механизмларини такомиллаштириш

- Концепция узоқ муддатли солиқ маъмураштириш тамойилларини тасдиқламайди (кейинги ўринларда солиқ ставкаларининг ўзгариш эҳтимоли мавжуд)
- Солиқ ва божхона имтиёзларини камайтиришнинг аниқ муддат ва ҳажми мавжуд эмас
- Бюджетнинг солиқ тушумлари таркибида билвосита солиқлар устунлиги сақланмоқда
- Тўловлар бекор қилингандан кейин бюджетдан ташқари жамғармаларнинг харажатларини молиялаштириш манбаси мавжуд эмас

Жорий ва таклиф қилинган солиқ ставкалари ва бошқа мажбурий тўловларни таққослаш

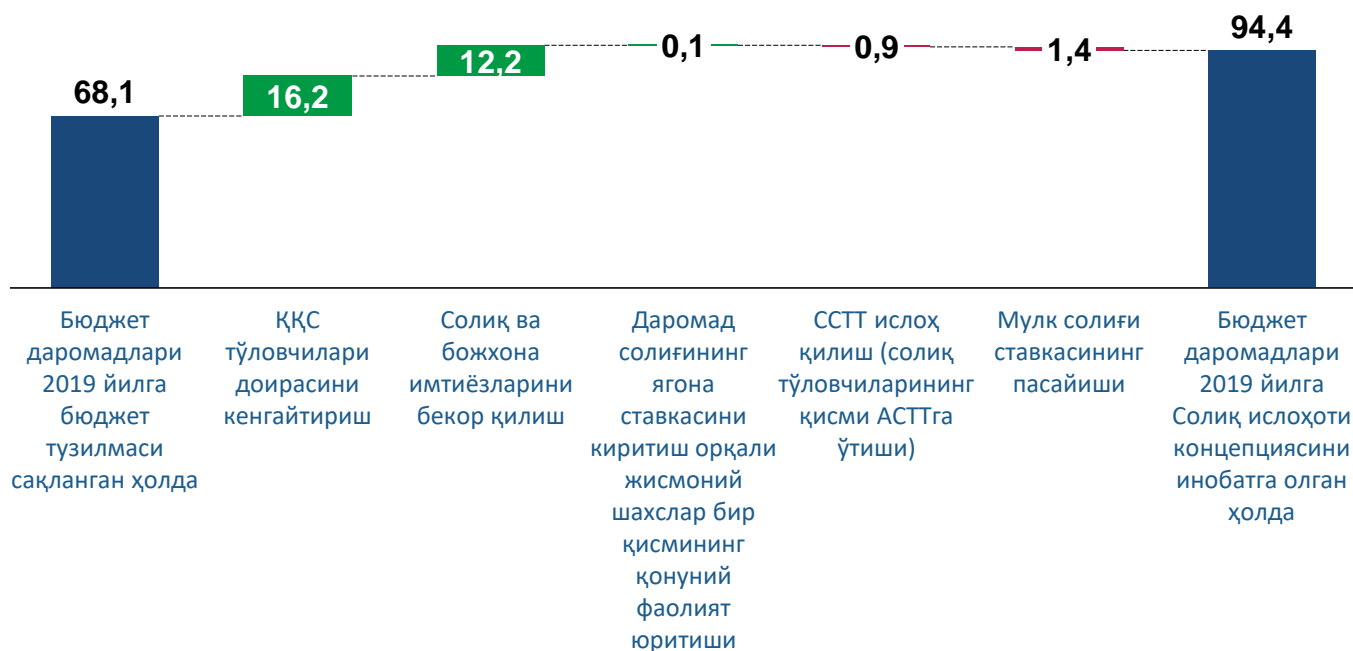
Солиқ / мажбурий тўлов	Жорий ставкалар	Таклиф этилган ставкалар	Фарқи
Фойда солиғи	14%	12%	-2%
Дивидендлар ва фоизлар шаклидаги даромад солиғи	10%	5%	-5%
Ягона солиқ тўлови	5%	4%	-1%
Давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмалар	3.2%	0%	-3.2%
ҚҚС	20%	20%	0%
Мулк солиғи	5%	2%	-3%
Жисмоний шахслар даромад солиғи	7.5% - 22.5%	12%	
Ягона ижтимоий тўлов	25% / 15%	12%	-3%
Фуқароларнинг сугурта бадаллари	8%	0%	-8%

Манбалар: очиқ манбалар маълумотлари, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Солиқ ислоҳоти концепциясининг бюджетга таъсири

Солиқ ислоҳотлари концепциясини амалга ошириш 2019 йилда бюджетнинг даромад қисмини 26,3 трлн сўмга оширишга имкон беради; шу билан бирга, ўша даврда харажатларни 46,3 трлн сўмга кўпайтиришни талаб қилади

ЎЗР Давлат бюджетининг мақсадли жамғармаларни инобатга олмаган ҳолда даромадлари, трлн сўм

ЎЗР Давлат бюджетининг мақсадли жамғармаларни инобатга олмаган ҳолда харажатлари, трлн сўм

Стратегик вариантлар

1

Англо-Саксон варианты

Хусусиятлари: Тўғри солиқларнинг устуворлиги

Мамлакатлардан мисоллар:

АҚШ

Буюк Британия

- Нисбатан барқарорлик ва олдиндан тахмин қилиш

- Солиқ юки фуқароларга юкланган

2

Аралаш вариант

Хусусиятлари:

- Турли моделларнинг хусусиятларини бирлаштиради
- Давлат бюджети даромадлари таркибининг диверсификацияси

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Жанубий Корея

Япония

- Бюджет даромадларининг муайян солиқларга ёки солиқларнинг бир гуруҳига тобе эмаслиги, бунинг натижасида мослашувчан бюджет-солиқ сиёсати

- Норматив-ҳуқуқ базасида тез-тез ўзгаришлар бўлиши мумкин.
- Солиқ бошқарувининг юқори даражадаги ҳаражатлари эҳтимоли

- Аралаш модел бюджет даромадлари ташқи бозор шароитларига жуда боғлиқ бўлган иқтисодиёт учун энг мақбул бўлади
- Аралаш модел фоиз ставкаларини ўзгартириш, солиқ тўловчилар базасини кенгайтириш, имтиёزلарни тақдим қилиш/бекор қилиш ва ҳоказолар орқали ташқи омиларнинг ўзгаришига тез мослашувни таъминлайди.

3

Континентал вариант

Хусусиятлари:

- Билвосита солиқларнинг устуворлиги
- Ижтимоий суғурта бўйича юқори ажратмалар

Мамлакатлардан мисоллар:

Германия

Голландия

- Нисбатан барқарорлик ва олдиндан тахмин қилиш
- Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишнинг юқори даражаси

- Солиқ юкининг юқори даражаси

4

Лотин Америкаси варианты

Хусусиятлари:

- Инфляцияга мойил иқтисодиётга хос
- Билвосита солиқларнинг катта улуши

Мамлакатлардан мисоллар:

Чили

Перу

- Инфляция ҳодисаларидан ҳимояланганлик

- Билвосита солиқлар йиғимининг моҳиятидан - солиқ бошқарувида тежамкорлик

2035 й. солиқ тизими қандай бўлиши керак

Мақсад:

Инвестицияларнинг ва Ўзбекистон Республикаси бюджетни даромад қисми ўсиб боришини рағбатлантирадиган замонавий юмшоқ солиқ тизимини яратиш

Вазифалар:

- Билвосита солиқлар улушини 35 фоизга қисқартириш билан солиқ юкини мақбуллаштириш
- Чет эл инвестицияларини жалб қилиш мақсадида бюджетга солиқ тушумларининг ўсишини таъминловчи ва капитал бозорларида рақобатлашишга имкон берувчи солиқ режимига риоя қилиш
- Узоқ муддатли солиқ бошқаруви қоидаларига ўтиш
- Инвесторлар учун солиқ ставкаларини музлатишнинг махсус тартибини ишлаб чиқиш
- Ўзбекистон иқтисодиётининг устувор тармоқларида ишлайдиган солиқ тўловчиларга имтиёзлар беришнинг самарали механизмни ишлаб чиқиш
- Солиқ тўловчилар учун барқарорликни ва олдиндан тахмин қилишни таъминлаш мақсадида солиқ қонунчилигини янада мақбуллаштириш ва соддалаштириш

Солиқ тизимини ислоҳ қилиш йўналишлари:

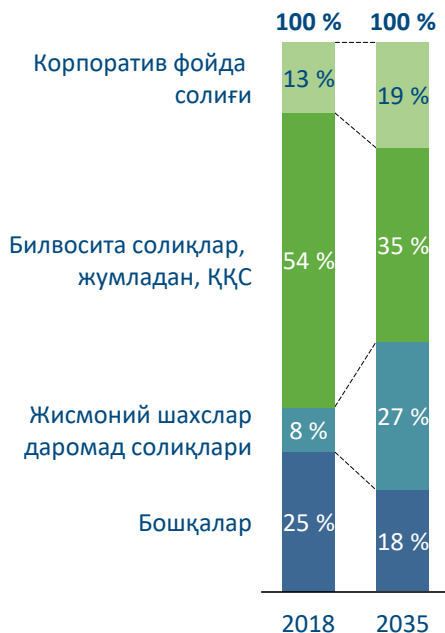
- **Солиқ тизимининг умумий тузилмаси:** узоқ муддатли солиқ бошқарувига ўтиш ва солиққа тортиш ва солиқ тизимини ҳуқуқий тартибга солиш қоидаларини такомиллаштириш
- **Солиқлар тузилмаси:** билвосита солиқлар улушини қисқартириш, узоқ келажақда жисмоний шахслар даромад солиғининг улушини кўпайтириш
- **Солиқлар ва тўловлар тизими:** алоҳида солиқлар бўйича концептуал муаммоларни аниқлаш, энг яхши жаҳон тенденцияларни жорий қилиш (BEPS, солиқ маълумотлари билан автоматик тарзда алмашиш, MLI, CbCr, HXK, THT ва бошқалар)
- **Солиқ ва божхона имтиёзлари:** мақсадли имтиёзларни бекор қилиш, саноатнинг айрим тармоқларини рағбатлантириш учун саноат имтиёзларини жорий этиш
- **Инвесторлар учун махсус механизмлар:** узоқ муддатли инвестицияларни жалб қилиш учун, инвесторлар учун солиқ ставкаларини музлатиш орқали, махсус механизмларни ишлаб чиқиш (МИШга ўхшаш) **
- **Солиқ назорати ва бошқаруви:** солиқ назоратини такомиллаштириш ва солиқ низоларини кўриб чиқиш жараёнларини АКТ ва автоматлаштириш воситаларини жорий этиш, шунингдек, солиқ органлари ходимларини малакасини ошириш орқали такомиллаштириш
- **Юридик жавобгарлик тизими:** солиқ қонунчилигини бузганлик учун юридик жавобгарлик тизимини такомиллаштириш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017/18	2035
“Бизнес юритиш” рейтингдаги ўрин	74	Топ-20
“Солиққа тортиш” рейтингдаги ўрин (Бизнесни юритиш, ЖБ)	64	Топ-20
Ҳисоботларни топшириш ва солиқ тўлашдан кейин тартиблар индекси (0 - энг паст, 100 - энг юқори)	48,17 балл	>80 балл
Бюджет солиқ тушумларида билвосита солиқлар улуши	54%	<35%

Солиқлар тузилиши,

бюджет солиқ тушумларидан %

Тузилманинг ўзгариши:

- Мақсадли ҳолат Япония ва Жанубий Кореянинг мезонлари асосида ҳисобланган
- Жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи ставкаси 2035 йилга бориб, 1,4 мартага кўпайиши, даромадларни қонунлаштириш ва иш ҳақи даражасининг ошиши (шахсий даромад солиғининг ортиши - ривожланган мамлакатлар тажрибаси бўйича)

Инвестициялар: асосий йўналишлар

Харажатлар манбалари

		2019-2035
		Млрд АҚШ долл
1	Ижро ҳоқимияти	0,5 – 0,6
2	Қонун чиқарувчи ҳоқимият	0,4 – 0,5
3	Суд ҳоқимияти	-
4	Қишлоқ хўжалиги	67,9 – 83,0
5	Тўқимачилик саноати	21,0 – 25,6
6	ЁЭК	70,2 – 85,8
7	ТКМ	43,2 – 52,8
8	Автомобиль саноати	41,6 – 50,9
9	Кимё саноати	40,6 – 49,6
10	Транспорт	28,7 – 35,0
11	Қурилиш саноати ва инфратузилма	129,9 – 158,7
12	Сайёҳлик	39,6 – 48,4
13	КБваХТ	30,0 – 36,8
14	Банклар ва мувофиқлик	17,4 – 21,2
15	Суғурта тизими	4,8 – 5,8
16	Пенсия тизими	0,6 – 0,8
17	Капитал бозорлари	10,8 – 13,1
18	Соғлиқни сақлаш	132,2 – 161,5
19	Ижтимоий сиёсат	44,7 – 54,6
20	Инсон капитали	145,6 – 178,0
21	Маданият	10,3 – 12,6
22	Экология	5,9 – 7,2
23	Илм-фан, технология, инновациялар	50,9 – 62,2

Умумий харажатлар:
(млрд АҚШ долл. нисбатан)

940 – 1 149

Инвестициялар: асосий манбалар

Молиялаштириш манбалари

1	Хусусий инвестициялар, ДХШ билан бирга (тўғридан-тўғри хорижий, корпоратив ва хусусий инвестициялар, ДХШ)
2	Давлат маблағлари
3	Капитал бозорлари (корпоратив қимматли қоғозларга инвестициялар)
4	Юридик шахсларнинг бошқа маблағлари (сўғурта маблағлар ва юридик шахсларнинг депозитлари)
5	Жисмоний шахсларнинг бошқа маблағлари (жисмоний шахсларнинг депозитлари ва халқаро пул ўтказмалари)
6	Давлат қарзлари (ташқи бозорда қарз олиш)
7	Хусусийлаштиришдан тушган маблағлар (давлат мулкани сотишдан тушган тушим)
8	ХТВ дастурлари бўйича маблағлар (трансфертлар ва ХТВ дастурлари бўйича грантлар)

Млрд АҚШ долл.

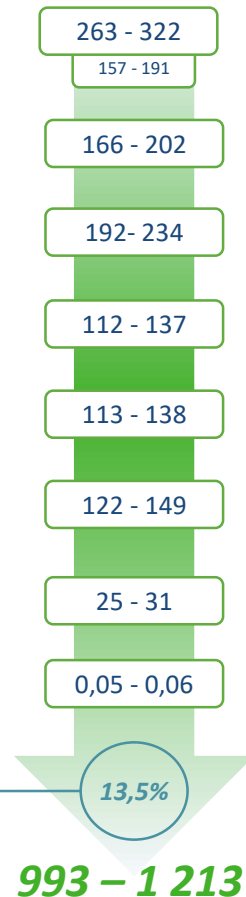
2019

Тезкор сценарий

2019–2035

Млрд АҚШ долл.

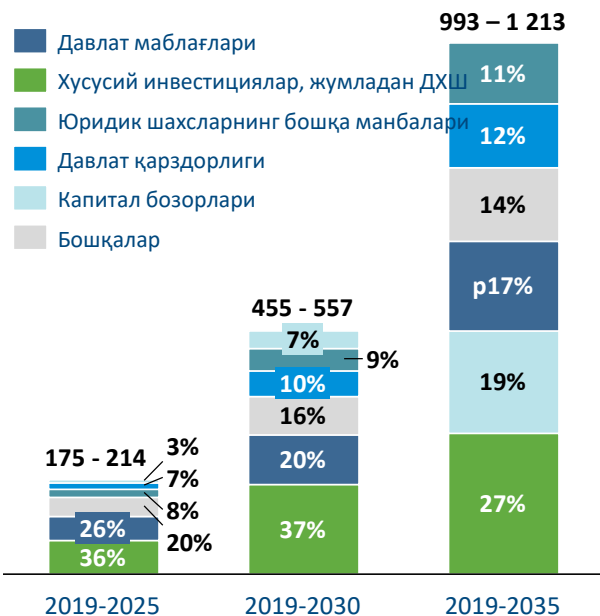

ЯИМ ўсиш суръатларининг ўртача даражаси:

Ялпи инвестициялар оқими:

Ўтган давр давомида инвестицияларни жалб қилиш динамикаси

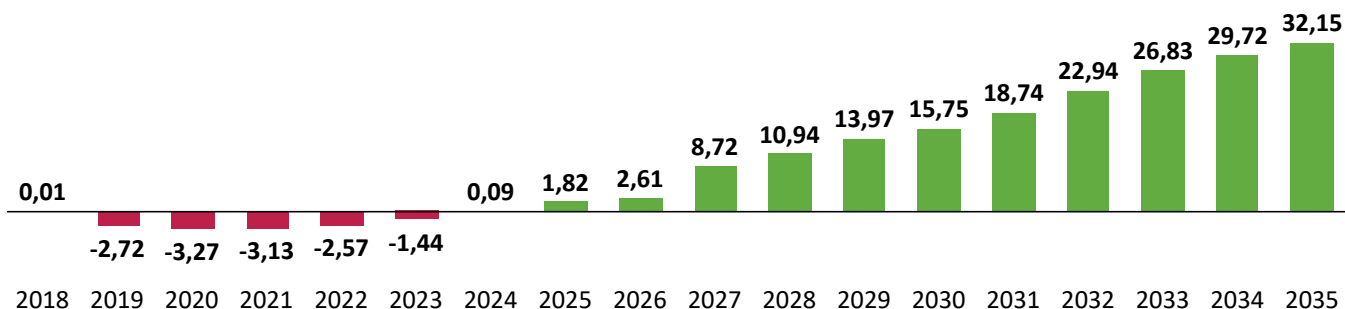
Млрд АҚШ долл.

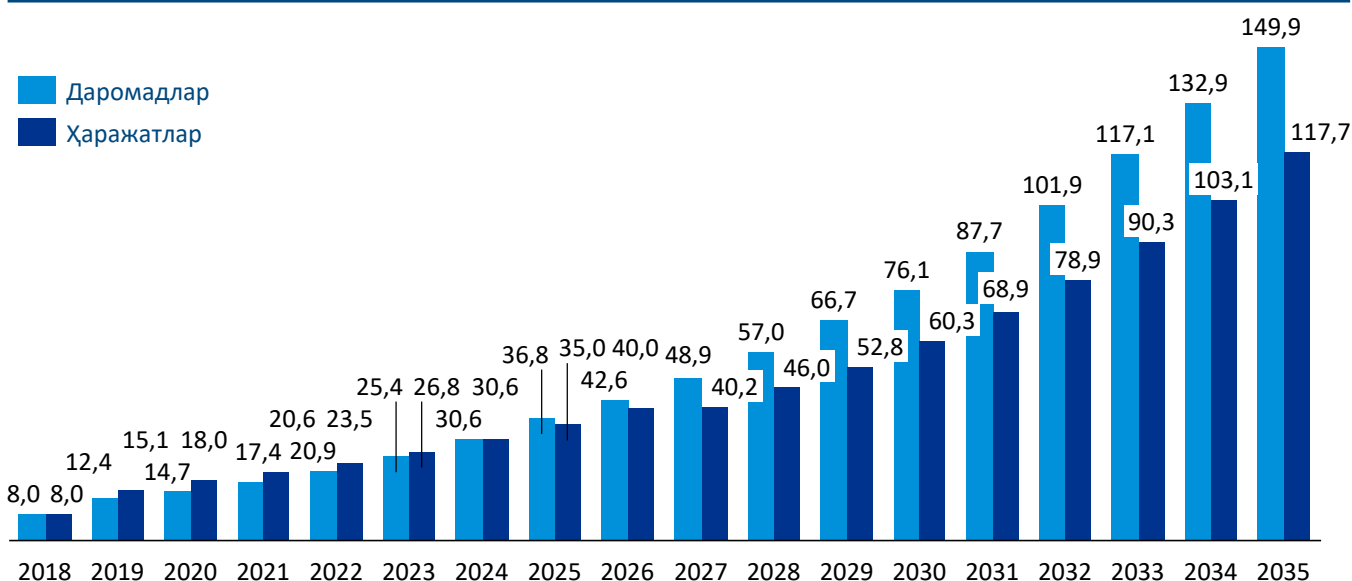
- 2020-2025 йиллар бошида, жумладан **ДХШ дастурларидан ҳам, халқаро компаниялар бозорга кириши** туфайли ҳам йирик инвестициялар кириши кузатилади. Юқори иқтисодий ўсиш давлат кредитларини нисбатан арзон нархларда олиш имконини беради
- 2026-2030 йилларда **давлат нисбатан аҳамиятсиз ўрин тутати. Маҳаллий банклар ва капитал бозорлари** аста-секин таъсир кўрсатишни бошлайди, улар корпоратив инвесторлар билан биргаликда иқтисодий ўсишга ёрдам беради
- 2031-2035 йилларда бозор механизмларининг фаол ривожланиши ва молиявий тизимнинг шаклланиши туфайли **лойиҳавий молиялаштириш ва корпоратив секторда капитал бозори ҳисобидан билвосита инвестициялар тобора кучаяди**

Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети прогнози

Бюджет тўзилиши сақланган ҳолда* ва солиқ ислоҳотлари концепцияси инobatга олинган ҳолда давлат бюджетининг профицити/дефицити прогнози, млрд АҚШ долл.

Бюджет тўзилиши сақланган ҳолда* ва солиқ ислоҳотлари концепцияси инobatга олинган ҳолда давлат бюджетининг профицити/дефицити прогнози, млрд АҚШ долл.

- 2024 йилга қадар **бюджет дефицити** кўзатилади
- Солиқ ислоҳоти **бюджет харажатларини** 2019 йилда сезиларли даражада оширади
- 6 йил мобайнида профицитга чиқиш учун, 2025 йилдан бошлаб, **бюджет харажатларининг ўсиш** суръати йилига 13,5% қадар **чекланиши керак**.
- Солиқ ислоҳоти концепцияси **давлат бюджетининг юкини**, хусусан, юридик шахсларнинг айланма маблағларидан (даромадларидан) тушган давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмаларнинг бекор қилиниши ҳисобидан **сезиларли даражада оширишни** назарда тутлади; фуқароларнинг бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига тўлайдиган суғурта бадалларини бекор қилиш; тадбиркорлик субъектлари учун ягона ижтимоий тўловлар ставкасини 25% дан (15%) 12% гача қисқартириш; бу олдин бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан қопланган харажатларни қоплаш учун бюджетдан 46,3 триллион сўм (6 млрд. АҚШ доллари) талаб қилади
- Шу билан бирга, **бюджет даромадларининг асосий ўсиши** ҚҚС тўловчилари доирасини кенгайтириш (2019 йилда +16,2 триллион сўм ёки 2,1 миллиард доллар) ва манзилли фискал имтиёзларини бекор қилиш (агар имтиёзларнинг 25 фоизи бекор қилинса, бюджетга ялпи тушумлар ўсиши +12,2 триллион сўм ёки +1,6 миллиард АҚШ доллари ташкил қилади) ҳисобидан кўзда тутилган

Эслатма: *мақсадли фондлар ва Тикланиш ва тараққиёт жамғармасини инobatга олмаган ҳолда
Манбалар: Молия вазирлиги, Ишчи гуруҳининг таҳлили

Жорий ҳолат

Жиддий муаммолар

- Иқтисодиёт норасмий таркибий қисмининг юқори улуши - ЯИМ 50% гача
- Чет эл инвестициялар оқимининг камлиги - 2,3 млрд доллари (2017 йил учун)
- Импортнинг экспортдан юқорилиги - соф экспорт - 1,7 млрд доллар. доллари (2017 йил учун)
- Банк сектори томонидан кредитлаш ҳажмининг пастлиги - асосий капиталга киритилган инвестицияларнинг фақат 12,1% тижорат банклари томонидан молиялаштирилади (2017 йилга)

Муҳим хулосалар

- Ўзбекистон Республикасида норасмий иқтисодиётнинг улуши катта - бу ҳуқуқий майдондан ташқарида амалга ошириладиган ва солиқлар ҳамда йиғимлар қўлланилмайдиган тадбиркорлик фаолияти. Иқтисодиёт вазирлиги берган баҳога кўра, норасмий иқтисодиётнинг улуши жорий ялпи ички маҳсулотнинг 50 фоизига етиши мумкин ва бу кўрсаткич бўйича дунё рейтингда 152-ўринда (ХВФ рейтинги)
- Норасмий иқтисодиётнинг бундай катта улуши молиявий тизимнинг ва умуман иқтисодиётнинг ривожланишига жиддий тўсиқлар келтириб чиқаради, чунки у банк активларининг миқдори ва солиққа тортиладиган базага ҳисса қўшмайди
- Норасмий иқтисодиётнинг юқори улуши бир қатор омилларга боғлиқ, жумладан қуйидагиларга:
 - Давлат органлари ва молиявий тизимга нисбатан ишонч даражасининг пастлиги
 - Юқори даражадаги коррупция
 - Ҳуқуқларни инкор этишнинг юқори даражаси
 - Банк тизимида ва солиқ органларида махфийликнинг йўқлиги
 - Юқори солиқлар ва мажбурий тўловлар

Норасмий иқтисодиётнинг ҳажми ЯИМ нисбатан %да и дунёдаги ўрни (руйхатдаги 159 мамлакат орасида)

1	Швейцария	7%
10	Япония	8%
57	Италия	25%
107	Қозоғистон	33%
114	Россия	38%
145	Озарбайжон	44%
152	Ўзбекистон	50%
157	Нигерия	51%
158	Грузия	53%

ХВФ норасмий иқтисодиётнинг ҳажмини ҳисоблаб чиқади ва ўзгаришларнинг йиллик динамикасини нашр этади. ХВФ ихтисослашган БМТ агентлиги сифатида макроиқтисодий статистика маълумотларини баҳолаш ва прогнозлаш соҳасида нуфузли манба ҳисобланади

- Ўзбекистон Республикаси норасмий иқтисодиёт бўйича мамлакатлар рўйхатида расман кирмаган ва Иқтисодиёт вазирлигининг баҳолашига асосан ХВФ рейтингига киритилган
- Норасмий иқтисодиётнинг улуши ЯИМнинг 50% ни ташкил этади, 159 давлат баҳоланишига асосланган ўртача қиймат 32% ни ташкил этади

Ҳисоб рақам ва депозит ва нақд пул маблағларининг улуши пул массасига нисбатан %да 2018 й. бошига

	Нақд пулсиз маблағлар	Нақд пул маблағлари	Коэффициент
	15%	27%	0,55
	49%	20%	2,45
			x4,45

Нақд пул айланишини камайтириш орқали банк тизимидаги маблағларнинг ўсиш салоҳияти

- Ўзбекистон Республикасида пул маблағлари таркибида нақд пулнинг улуши катта, нақд пулсиз маблағлар улуши эса етарли даражада эмас.
- Нақд пулнинг катта қисми коррупцияга, норасмий иқтисодиёт ва солиқларни тўлашдан бош тортишга қарши курашиш чораларини амалга оширишга тўсқинлик қилади
- ХВФ методологияси бўйича норасмий иқтисодиёт юқори улушининг энг муҳим кўрсаткичларидан бири бўлган нақд бўлмаган пулнинг нақд пулга (0,55) нисбати Россия Федерациясига (2,45) нисбатан ҳам анча паст.

Стратегик вариантлар

1

Пул маблағларининг махфий амнистияси

Активлар қийматидан 2,5% миқдорида солиқ тўлаш ёки қиймати 12% миқдорида бўлган давлат қимматли қоғозларини сотиб олиш йўли билан капитални қонунлаштириш. Давлат тўлиқ ошкор этмасликни ва солиқ органлари томонидан таъқибларнинг тўхтатилишини кафолатлайди

- Амнистия дастурининг юқори натижавийлиги

- Жиноят йўли билан олинган маблағларни қонунлаштириш имконияти яратилади.
- Жамоатчилик томонидан кучли танқид, жумладан намойишлар

Мамлакатлардан мисоллар:

Италия

Мамлакат ичида капитални қонунлаштириш ва оффшор капитални қайта тиклаш бўйича дастурларнинг юқори самарадорлиги

2

Келиб чиқиш манбаларини мажбурий тарзда кўрсатиш шарти билан пул маблағларига ва мол-мулкга нисбатан амнистия

Пул маблағларини, кўчмас мулкни ва бошқа активларга тегишли капитални қонунлаштириш. Миллий банк тизимига пул маблағларини қайтариш - солиққа тортилмайди (5 йиллик муддат ичида ҳисоб-рақамларда маблағларни сақлаб туриш шарти билан), кўчмас мулк нархининг 10% миқдорида бир марталик тўлов ундирилади. Ҳукумат ходимлари таъқибдан озод қилинади. Пул маблағлари манбасини ошкор қилиш талаб этилади

- Мамлакат ичида капитални амнистия қилиш дастурининг юқори натижавийлиги

- Чет элдан капитални қайтариб олиш дастурининг самарадорлиги паст

Мамлакатлардан мисоллар:

Қозоғистон

Мамлакат ичида капитални қонунлаштириш дастурларининг юқори самарадорлиги

3

Мансабдор шахсларга нисбатан қўлланилмайдиган мажбурий тарзда декларациялаш билан капитални амнистия қилиш

Банк тизимига пул маблағларини 1 фоиз миқдорида давлат бюджетига ўтказиб жойлаштириш имконияти. Пул маблағларининг келиб чиқиш манбаларини мажбурий равишда билдириш. Даромадларни жиноий йўл билан топган шахслар ва мамлакат мансабдор шахслари амнистияга тушмайди

- Жиноий йўл билан топилган маблағларни қонунлаштиришга йўл қўйилмайди.

- Амнистия дастурининг самарадорлиги (топилган маблағлар прогноз қилинган ҳажмдан 100 баравар кам)

Мамлакатлардан мисоллар:

Грузия

Даромад манбаларини мажбурий тарзда билдиришни талаб қиладиган ва мансабдор шахслар даромадларини қонунлаштиришга йўл қўйилмайдиган дастурнинг самараси паст

Ўзбекистон Республикасида капитал амнистиясини ўтказиш мақсади

2019 й.
Февраль-Март

Умумий капитал амнистияси эълон қилинди

Қўшимча маълумот олиш учун ҳеч қандай сўров йўқ

2019 й.
Декабрь

2020-йил
январь
ойидан

"Нол даражадаги чидамлилиқ"¹

Капиталнинг муваффақиятли амнистияси учун асос бўлиб ошкор этмаслик ва жиноятни йўқ қилиш, шунингдек, солиқларни тўлашдан бўйин товлаш учун жавобгарликнинг бир неча бор ошиши тўғрисида огоҳлантириш ҳисобланади.

Ечим

- 2019 йил март ойидан декабрь ойига қадар давом этадиган солиқ амнистияси ва капитални репатриация қилиш тўғрисидаги қонунни имзолаш
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг капитал амнистияси эълон қилиниши муносабати билан сўзлаган нутқи

Қонунлаштириш босқичлари ва усуллари

Амнистия дастури бўйича капитални қайтариш қўйидаги ҳолларда амалга оширилиши мумкин:

- Ўзбекистон Республикаси **резидент-банкларига маблағларни қолдиқ маблағларга** фоизларни ҳар қандай валютада олиш ҳуқуқи билан камида 5 йил муддатга **жойлаштириш**
- Ўзбекистон Республикасининг эмитентлари (жумладан, евробондлар) ёки марказий ҳукумат **қимматли қоғозларини** камида 3 йил сақлаб туриш шарти билан **сотиб олиш**
- **Давлат хусусийлаштириш дастурига мувофиқ** активларни сотиб олиш
- Ёки юқорида кўрсатилган чора-тадбирларни амнистияга тушган мол-мулкнинг/актив қийматидан 5% миқдоридида компенсация билан алмаштириш

Қўйидагиларни кафолатлаш талаб қилинади:

- **Декларация топширишдан озод қилиш**, солиқ қарзларини тўлаш ва қонунлаштиришдан олдин олинган маблағларни текшириш
- **солиқ қарздорлиги**, жарима ва қонунлаштириш учун тақдим этилган активлар бўйича жарима **ёзувларини йўқ қилиш**
- барча активлар трансферларининг солиқ органлари ва бошқа давлат органлари ҳамда учинчи шахслар учун **тўлиқ махфийлиги**

Ўзбекистон Республикасининг барча жорий ва собиқ фуқаролари, шу жумладан ўз-ўзини иш билан таъминлаганлар, тадбиркорлар ва мансабдор шахслар **капитални қонунлаштириш дастурига кириш ҳуқуқига эга**

ФАТФ тавсияларига биноан, капиталнинг амнистия дастури жиноят йўли билан олинган ёки терроризмни молиялаштиришга қаратилган маблағларга нисбатан татбиқ этилмайди

Дўстона юрисдикциялар (Люксембург, Швейцария ва бошқалар) билан солиқ тўғрисида ахборот алмашиш ва солиқ фирибгарлигига қарши курашиш соҳасида ҳамкорлик қилиш битимини имзолаш бўйича ишни бошлаш керак

Мақсадли натижа

- Ўзбекистон банк тизими ва капитал бозорларига 15-25 млрд АҚШ долл. миқдоридида қўшимча маблағ жалб қилиш.
- Норасмий иқтисодийётнинг ҳажмини ва коррупция даражасини пасайтириш

Изоҳ 1: коррупцияга мурасасизлик, ноқонуний бойитиш ва солиқларни тулашдан бўйин товлаш, Ўзбекистон Республикасида жамоат аҳамиятига эга бўлган лавозимларни эгаллаш ҳуқуқидан маҳрум этиш ва мулкнинг жиноят кўламига мос даражада қисман мусодара қилинишига оид сиёсат

Жаҳонда ва Марказий Осиёдаги энг яхши амалиётлар

Италия

Вазият ва муаммо таърифи

- Солиққа тортишдан яшириладиган даромадларнинг катта улуши
- Экспатриация қилинган капиталнинг сезиларли ҳажми
- Давлат бюджетини қўшимча молиялаштириш эҳтиёжи
- Бошқарув органларида коррупциянинг юқори даражаси

Ечим

Италия Сенати 2014 йил 15 декабрдаги 186-сонли қонунни тасдиқлади, унда ахборотни ихтиёрий равишда ошкор этиш, чет элдаги активларни қонунлаштириш имконияти ва жарима миқдори сезиларли даражада қисқариши кўзда тутилган.

Қонунлаштириш босқичлари ва усуллари

2014-йилги дастур (2014 йил 186-сонли қонун) чет элдан капитални қайтариб олиш, шунингдек, оффшор орқали солиқлардан қочиш ва маблағларни ноқонуний равишда олишга қарши курашиш учун мўлжалланган. Ушбу дастур **бир йил давом этди** ва энг **илғор ва кенг қамровли** дея ҳисобланиши мумкин

Ушбу қонунга биноан ошкор қилинган активлар эълон қилинмаган солиқлар учун пулли санкцияларнинг катта истиснолари билан ва солиққа оид ҳуқуқбузарлик учун жиноий таъқибдан озод этиш билан тўла ставкали солиққа тортилди.

Бироқ, иштирок этувчи солиқ тўловчилар ўз номларини, банк маълумотларини тақдим этишлари ва воситачиларни маълум қилиши керак эди, шундай қилиб ҳукумат активлар келиб чиқишини текшириши мумкин бўлар эди.

2015-йилда Италия солиқ тўлашдан бўйин товлаган шахслар учун имтиёзли жой ҳисобланган **Швейцария билан битим имзолади**, унда солиқ маълумотларини алмашиш ва солиқ **фирибгарлиги билан курашиш соҳасида ҳамкорлик қилиш бўйича чоралар** ҳам бор. 2018 йилдан бошлаб икки мамлакат ўртасида солиқ масалалари бўйича ахборот алмашинув тизими жорий этилди. Ушбу битимга асосан, Италия Швейцария компаниялари билан тузилган битимлар бўйича қўшимча далиллар тақдим этишлари керак бўлган мамлакатларнинг қора рўйхатидан олиб ташлади.

Мақсадли натижа

- 2014 йил охирига келиб дастур бўйича репатриация қилинган активлар ва эълон қилинган солиқлардан даромад 4 миллиард евро ни ташкил қилди
- Жами капитални қонунлаштириш дастурлари доирасида 70 миллиард евродан ортиқ маблағ йиғилди

Қозоғистон

Вазият ва муаммо таърифи

- Иқтисодиёт норасмий қисмининг катта улуши
- Ҳорижий инвестициялар оқимининг қисқариши
- Савдо балансининг ва жорий операциялар ҳисоби сальдосининг пасайиши
- Банк сектори томонидан кредитлашнинг қисқартирилиши

Ечим

2014 йил 30-июнь куни Президент "Қозоғистон Республикаси фуқароларининг, оралманлар¹ ва Қозоғистон Республикасида доимий яшаш ҳуқуқига эга шахслар мол-мулкни қонунлаштириш муносабати билан амнистия ҳақида" ги қонунни имзолади

Қонунлаштириш босқичлари ва усуллари

Қонунлаштириш 2014 йил 1 сентябрда бошланиши ва 2015 йил 31 декабрда тугаши керак эди, лекин муддати 2016 йил 31 декабригача узайтирилди. Деярли барча асосий моддий бойликлар - пул, қимматли қоғозлар, компаниялардаги акциялар, кўчмас мулк қонунлаштирилиши керак эди

Қонунлаштиришнинг биринчи босқичида яширин пулларнинг эгаси уларни иккинчи даражали банклардаги ёки "Казпочта" махсус омонат ҳисоб-рақамларига ўтказиши ва кейин Амнистия сценарийсини танлаши керак

Асосий сценарийда қонунлаштириладиган маблағлар банк ҳисоб-рақамларида ёки "Казпочтада" да беш йил сақланиши кўзда тутилган.

Агар мулк эгаси маблағларни беш йил муддатга қўйишни хоҳламаса, **Қозоғистон фонд биржасида хоҳлаган қимматли қоғозларни сотиб олиши мумкин**

Учинчи сценарийга кўра, **давлат хусусийлаштирувининг иккинчи босқичида объектларни сотиб олиш орқали пулни қонунлаштириш мумкин**

Тезлаштирилган усулда қонунлаштириш мумкин: давлатга қонунлаштириладиган мол-мулк қийматининг 10 фоизини тўлаш орқали капитални амнистия қилиш

Давлат хизматчилари ҳам мулк ва даромадларни декларация қилиш қоидаларини бузганликлари учун интизомий жавобгарликдан озод қилинади

Мақсадли натижа

- Қонунлаштирилган мулкнинг умумий қиймати 20 миллиард АҚШ долларига етди, улардан 7,8 млрд пул маблағлари эди
- Чет элга олиб кетилган мол-мулкни қайтаришдан эмас, балки мамлакат ичида мулкни қонунлаштиришда муҳим натижаларга эришилди.

Грузия

Вазият ва муаммо таърифи

- Кўп сонли солиқлар ва қонунчиликнинг паст даражадаги шаффофлиги
- Жорий бошқарувга нисбатан ишонч даражасининг пастлиги
- Бюджетни қўшимча молиялаштиришга эҳтиёж

Ечим

2014 йил 24-декабрь куни, Грузия Президенти «Декларация қилинмаган солиқ мажбуриятлари ва мол-мулкларни амнистия қилиш ва қонунлаштириш тўғрисида»ги қонунга имзо чеқди

Қонунлаштириш босқичлари ва усуллари

Амнистия ушбу дастурда ихтиёрий равишда иштирок этган шахсларга нисбатан солиқ қонунчилиги бузилиши билан боғлиқ бўлган тергов органлари томонидан очилган барча ишларни тўхтатилишини назарда тутган

Шунингдек, у солиққа доир жиноят содир этганлик учун қонунда назарда тутилган тартибда **судланганликдан озод этилиши** ҳақида эълон қилди.

Амнистияда иштирок этган шахсга йил охирига қадар қуйидагилар учун ҳуқуқ берилди:

- солиқ органларига уларнинг мулкий ҳолатини акс эттирувчи декларация тақдим этиш ва яширилган мулк бозор қийматининг 1 фоиз миқдорида давлатга жарима тўлаш
- Грузиядаги тижорат банкларига нақд пул маблағларини топшириш ёки чет элдан ўз пул маблағларини ўтказиш йўли билан миллий ёки хорижий валютадаги муддатли ёки жамғарма депозитларига пул ўтказиш

Қонун қуйидагиларга нисбатан амал қилмади:

- а) бундай **даромадни (мулкни)** наркотик ва қурол-аслаҳа, терроризм, одам савдоси ва бошқа трансмиллий жиноятлар каби **жиноий йўллар билан топган шахсларга**
- б) **мансабдор шахсларга**

Мақсадли натижа

- **Қутилган 4 миллион доллар ўрнига бюджет** солиқдан қочган тадбиркорлардан атиги 35 минг доллар олган.
- **Амнистия** тегишли қонун тўлиқ бўлмаганлиги учун эмас, балки ишбилармонларнинг давлатга ишонмаслиги туфайли **амалга ошмади**

Хусусийлаштириш ва ягона миллий фонд

Давлат мулки

- Хусусийлаштириш ва ягона миллий фонд

Ликвид активлар

- Юқори ликвидли активлар, масалан, корхоналарда акциялар ва улушлар, айниқса ёқилғи-энергетика мажмуасида, ресурсларни қазиб олиш ва қайта ишлашда

Ноликвид активлар

- Паст ликвидли ёки ноликвидли активлар, масалан, эскирган бинолар, ишламайдиган мулк мажмуалари

Стратегик активлар

- ЎЗР ривожланиш стратегияси учун муҳим аҳамиятга эга бўлган активлар: саноат, ёқилғи-энергетика мажмуаси, инфратузилма

Ностратегик активлар

- Ривожланиш стратегиясининг доирасидан ташқарида бўлган активлар

Асосий мақсад:

Ўзбекистон иқтисодиётининг ўсиши ва ривожланиши, давлат улушини камайтириш

Асосий мақсад:

Ўзбекистон Республикасининг бюджетига пул оқими, давлат бюджети харажатларини қисқартириш

Тавсия этилган қадамлар:

- Фаол инвесторларни биргаликда инвестиция киритишга жалб қилиш
- Уч босқичда хусусийлаштириш (25%+25%+50%-1)
- Хусусийлаштиришда иштирок этишга рухсат берилган шахсларни назорат қилиш

Тавсия этилган қадамлар:

- Стратегик/портфелли инвесторларни жалб қилиш
- Босқичма-босқич хусусийлаштириш
- Хусусийлаштиришда иштирок этишга рухсат берилган шахсларнинг қатъий назорати йўқлиги

Стратегик инвестор учун мезонлар

- Халқаро компания
- Мазкур соҳада катта тажрибага эга бўлиш
- Стратегик портфелда тегишли активларнинг мавжудлиги (горизонтал ёки вертикал интеграция)
- Ривожланган КИМ
- Барқарор ривожланиш тамойилларига риоя қилиш
- Молиялаштириш манбалари ва экспертизадан фойдаланиш
- "Муваффақият ҳикояси"

Иқтисодиётнинг асосий соҳаларида давлат улуши 2018 - 2035

2018

70-80%

2035

10-15%

Хусусийлаштириш ва ягона миллий фонд

Хусусийлаштириш босқичлари

«Ёппасига хусусийлаштириш»

- Оммавий хусусийлаштириш сотилаётган активларнинг энг катта қийматини таъминламайди
- Мулкнинг номақбул инвесторларларга ўтказилишига имконият яратилади
- Иқтисодиётнинг муҳим соҳаларида шок ҳолатларини келтириб чиқаради

Давлат мулкни сақлаб қолиш

- Ривожланиш бошида қўшимча инвестиция манбаларини олишга имкон бермайди
- Хусусий халқаро инвестициялар келишига тўқинлик қилади
- Самарасиз корхоналарни тўлиқ молиялаштиришни талаб қилади

Босқичма-босқич тўлиқ хусусийлаштириш

- Инвесторларга иқтисодиёт «давлат тасарруфидан чиқариш» ҳақида сигнал жўнатади
- Активнинг сотилган акциялар пакети учун “адолатли” баҳо олишга имконият беради
- Самарасиз активлардан шок ҳолатларисиз қутулишга имкон беради

«25%+1»

Инвестор активнинг капиталига киради ва активнинг самардорлигини оширишга ҳисса қўшади. Инвестор вето ҳуқуқига эга

«50%-1»

Инвестор мулкчилик улушини оширади ва бозор салоҳияти ва қийматини оширишга ёрдам беради. Давлат якуний қарор чиқариш ҳуқуқини сақлаб қолади

«Олтин акция»

Инвестор давлатдан мулкни сотиб олади. Давлат «олтин акция»ни вето ва дивидендлар ҳуқуқини сақлаб қолади, лекин оператив бошқарувдан чиқариб ташланади

Босқичма-босқич хусусийлаштиришни амалга ошириш учун давлат активларини бошқариш ва хусусийлаштиришни ўтказиш бўйича Ягона миллий фондни яратиш керак, бу мамлакатга якка тартибдаги ва корпоратив инвесторларни жалб қилиш ва саноат маслаҳатчилари билан ишлашни мувофиқлаштириш имконини беради

Давлат активларини бошқариш ва хусусийлаштириш бўйича ягона миллий фонднинг таркиби ва функциялари

Асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Давлат мулкани хусусийлаштиришни амалга ошириш
- Капитал амнистиясини амалга ошириш
- Юридик шахсларни рўйхатдан ўтказишнинг соддалаштирилган тартибини таъминлайдиган махсус маъмурий ҳудудларни (ММХ) шакллантириш
- Ўзбекистон Республикаси ҳудудида хорижий тижорат банкларининг филиалларини очишга доир таъқиқни бекор қилиш
- Солиқ-бюджет ва пул-кредит сиёсатининг мувофиқлик амалиётини такомиллаштириш
- Давлат бюджети Ягона ғазначилик ҳисобининг ликвидлигини бошқариш орқали Давлат бюджетининг ғазна томонидан ижросини такомиллаштириш
- Давлат қарзлари, давлат қарзларини ва давлат молиявий активларини бошқариш соҳасидаги муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш

2030

- Солиқ тизимини ислоҳ қилиш

- ДХШ ни ривожлантириш

2035

● кадрлар ● молия

● технологиялар ● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш

● инфратузилма

Савдони ривожлантириш

Ички ва ташқи савдони рағбатлантириш

Ички ва ташқи савдони рағбатлантириш воситалари

Савдо

Ички

Ташқи

Институционал муҳит ривожланиши
Инвестиция оқимларини рағбатлантириш

Аҳолининг бизнес фаоллигини қўллаб-қувватлаш

Экспорт учун қулай шароит яратиш
Маҳаллий экспортчиларни қўллаб-қувватлаш

Ташқи иқтисодий фаолиятни ривожлантириш институтларини ташкил этиш

Экспортни ривожлантиришни рағбатлантириш

Молиявий қўллаб-қувватлаш

- 1 Суғурталаш
- 2 Молиялаштириш
- 3 Кафолатлар
- 4 Ҳисоб-китоб/валюта

Номолиявий қўллаб-қувватлаш

- 1 Ахборот-таълим бўлими
- 2 Ҳамкорларни қидириш
- 3 Тадқиқотлар
- 4 Экспортни қўллаб-қувватлаш (божхона, ИС, логистика, мослашув)

Экспортни қўллаб-қувватлаш ягона маркази

ЁКИ

Экспорт-импорт банки

Экспорт кредитларини суғурталаш бўйича агентлик

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг экспортини қўллаб-қувватлаш жамғармаси

«Ўзимпэкс-алоқа»

Экспортни ривожлантириш бўйича миллий агентлик

Савдони ривожлантириш

Ички ва ташқи савдони рағбатлантириш

Экспорт циклининг босқичлари ва номолиявий қўллаб-қувватлаш чоралари бўлими кесимида қўллаб-қувватлаш воситалари

	1-босқич	2-босқич	3-босқич	4-босқич	5-босқич
Қўллаб-қувватлаш чоралари бўлими	Экспортнинг афзалликлари тўғрисида маълумот бериш, экспортга тайёр эканлигини аниқлаш	Экспортни режалаштириш, бозор ва ҳамкорларни қидириш, стратегияни ишлаб чиқиш	Шартнома тузиш, маҳсулотни, ишлаб чиқаришни мослаштириш	Маҳсулотни сертификатлаш, лицензиялаш, етказиб бериш	Яқуний тартиб ва ҳисобот
1 Компетенцияларни шакллантириш	Таълим маҳсулотлари				
2 Янги бозорларга кириш	Эҳтимолий ҳамкорларни қидириш			Давлат органларида экспортчининг манфаатларини ифодалаш	
3 Тадқиқотлар	Соҳа таҳлили Мамлакат таҳлили Жаҳон савдоси таҳлили	Экспорт стратегиясини шакллантиришга кўмаклашиш Интернет-майдончаларга киришни таъминлаш			
4 Экспортга чиқаришни қўллаб-қувватлаш	Патент тадқиқотларини амалга ошириш	Интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш	Логистик ёрдам		
	Маслаҳат				
	Тендерда иштирок этишни кузатиш	Сертификатлаш ва мослаштириш бўйича маслаҳат	Ҳужжат айланмасига ёрдам	Божхона бошқаруви	Давлат органларида экспортчининг манфаатларини тақдим этиш
	Экспортчилар учун акселератор				

Молиявий қўллаб-қувватлаш воситалари

Суғурталаш

- Етказиб берувчи кредитини суғурталаш
- Экспортга йўналтирилган ишлаб чиқариш кредитини суғурталаш
- Ўзбекистон инвестицияларини чет элда суғурталаш
- Ҳаридор кредитини суғурталаш
- Тасдиқланган аккредитивни (СР) суғурталаш
- Экспорт факторингини суғурталаш
- Экспортчининг айланма маблағларини тўлдириш учун берилган кредитни суғурталаш
- Кафолатларни суғурталаш
- Таъминловчи тўловларни суғурталаш
- Тасдиқланган аккредитивни суғурталаш (бир нечталиқ)
- Лизинг объектларининг қайтарилмаслик хавфини суғурталаш
- Товарларни қайтарилмаслик хавфини суғурталаш
- Кафилни суғурталаш (контркафолат)
- Хорижий харидорга боғлиқ бўлмаган кредитни суғурта қилиш

Молиялаштириш

- Экспорт контракти бўйича харажатларни молиялаштириш
- Экспортга доир етказиб беришнинг жорий харажатларни молиялаштириш
- Экспорт қилувчининг тижорат кредитини молиялаштириш
- Чет эл харидорлари билан савдо айланмасини молиялаштириш
- Хорижий харидорни тўғридан-тўғри кредитлаш
- Тасдиқланган аккредитив орқали молиялаштириш
- Хорижий харидор банкига кредит бериш
- Экспорт қилувчининг тижорат кредитини молиялаштириш
- Факторингни молиялаштириш
- Экспортчиларнинг қарз воситаларига инвестициялар киритиш
- Маҳаллий ривожлантириш учун инвестицион кредитлар

Кафолатлар

- Тендер кафолати
- Аванс тўловини қайтариш кафолати
- Экспорт шартномаси бўйича мажбуриятларнинг тегишли тарзда бажарилишини кафолатлаш
- Тўлов кафолати
- Бошқа кафолатлар
- Қарз воситаларини чиқариш кафолати

Ҳисоб-китоб/валюта

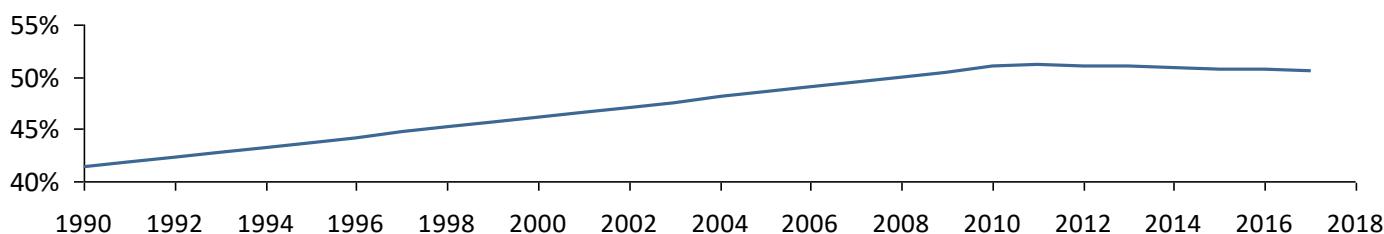
- Валюта хавфларини суғурталаш

Урбанизация

БМТ ҳисоб-китобларига кўра, 2050 йилга бориб дунё аҳолисининг 68 фоизи шаҳарларда яшайди, Осиё ва Африкада эса шаҳар аҳолиси 90 фоизга ошиши мумкин. Урбанизация Ўзбекистон аҳолисига ҳам дахлдор, бу эса мамлакат иқтисодиётига ижобий таъсир кўрсатади

Ўзбекистонда урбанизация даражасини ошириш учун дастлабки шарт-шароитлар мавжуд

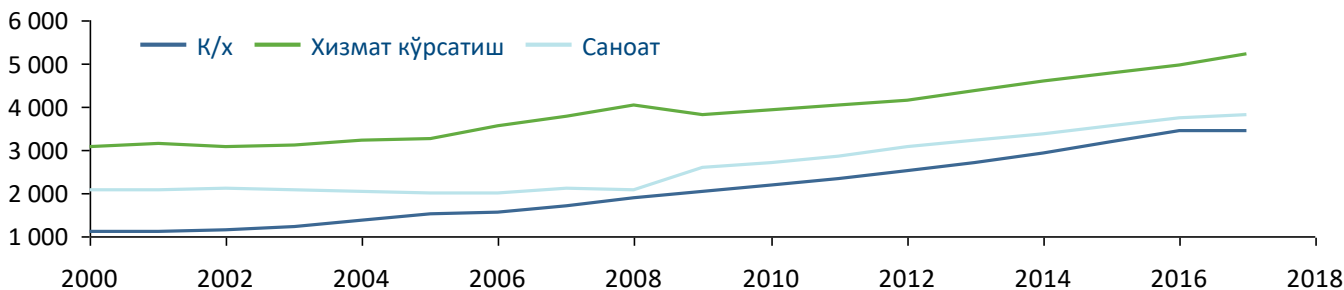
Шаҳар аҳолисининг улуши, %

- 2017 йил ҳолатига кўра, Ўзбекистон урбанизация даражасини оширишга ёрдам берадиган **учта асосий дастлабки шартлар талабларига жавоб беради**:
 - Урбанизация даражаси паст - **шаҳар аҳолисининг улуши 51% ташкил қилади**
 - Аҳоли жон бошига тўғри келадиган ЯИМ даражаси паст - харид қилиш паритети бўйича **6 865 халқаро долл. ташкил қилади**
 - Иқтисодиётнинг саноатлашиш даражаси паст - **иқтисодиётнинг 19,2 фоизини қишлоқ хўжалиги эгаллайди**
- Шу билан бирга, Ўзбекистонда **урбанизацияга тўсқинлик қилувчи асосий омиллар бу**:
 - Ички миграция учун тўсиқлар пайдо қилувчи, рўйхатга олиш тизими каби **чекловчи маъмурий чоралар**
 - Шаҳарларда **мавқе ошиши учун катта имкониятларнинг йўқлиги**
 - Шаҳарларда **саноатлашиш даражасининг пастлиги**
 - Шаҳарлар деб ҳисобланалиган аҳоли пунктларда ривожланган Шаҳар инфратузилмасининг йўқлиги

Урбанизация иқтисодий ўсишнинг асосий омилларидан бири бўлиши мумкин

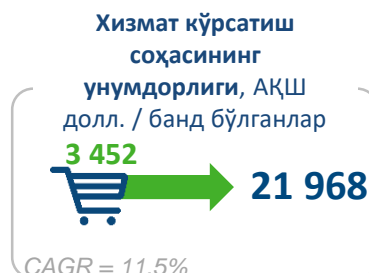
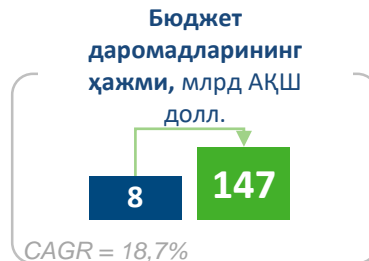
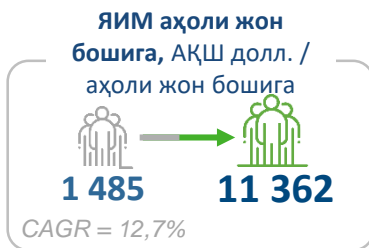
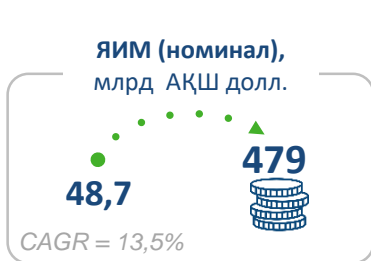
Бир иш билан банд бўлганга реал қўшилган қиймат, АҚШ доллари, 2010 йил нархларида

- Урбанизация **ЯИМ тузилмасини меҳнат самарадорлиги анча юқори бўлган саноат улушини ошириш йўналишида ўзгаришига олиб келади** ва бу ўз навбатида иқтисодий ўсишни рағбатлантиради. ХХР ва Ҳиндистон мисолида **урбанизациянинг 1 фоизга ўсиши, аҳоли жон бошига тўғри келадиган ЯИМ 10% ва 13% га ўсишига олиб келди**
- Давлат субсидиялари юқори даражада бўлишига қарамасдан, **Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги сектори самарадорлиги паст бўлиб қолмоқда**. Хусусан, 2017 йилда қишлоқ хўжалигида иш билан банд бўлган бир кишига тўғри келган қўшимча қиймат хизмат кўрсатиш соҳасига нисбатан **1 800 АҚШ долларга кам бўлди**.

Ўзбекистон Республикасининг 2035 - йилда мақсадли ривожланиш кўрсаткичлари

Барқарор макроиқтисодиёт

Ўзбекистон Республикасининг 2035 - йилда мақсадли ривожланиш кўрсаткичлари

Барқарор макроиқтисодиёт

Аҳолининг умумий сони, млн киши, 01.01.2018 й

32,79 42,1

CAGR = 1,4%

Ишсизлик, % иқтисодий фаол аҳолига нисбатан

 8,9 6,2

CAGR = -2%

Давлат қарзининг ЯИМ улуши, %

16 38,7

CAGR = 5,0%

Инфляция, %

14,4 4,5

CAGR = -6%

КўБ сингиши, дона/1000 киши

 7,1 25

CAGR = 7,2%

1 КўБга қўшилган қиймат, минг АҚШ доллари/КўБ

113 273

CAGR = 5,0%

Йиллик инвестициялар¹ ҳажми, млрд АҚШ долл.

12 129

CAGR = 14%

Товар ва хизматлар экспорти, млрд АҚШ долл.

13,9 136,5

CAGR = 13,5%

Товар ва хизматлар импорти, млрд АҚШ долл.

14,4 116,7

CAGR = 12,3%

Коррупцияни идрок қилиш бўйича халқаро рейтингдаги ўрни, ўрин

 157 46

CAGR = Н/Д

Умумжаҳон матбуот эркинлиги индекси халқаро рейтингдаги ўрни, ўрин

165 43

CAGR = Н/Д

Бизнесни юрийтиш қулайлиги бўйича халқаро рейтингдаги ўрни, ўрин

 74 <20

CAGR = Н/Д

Ўзбекистон Республикасининг 2035 - йилда мақсадли ривожланиш кўрсаткичлари

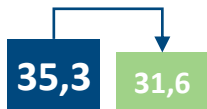
Аҳоли турмуши сифати

қашшоқлик чегарасида яшаётган аҳолининг улуши (1,95 АҚШ доллари/кунига), %

CAGR = -100%

Джини коэффициентининг кўрсаткичи¹, %

CAGR = -0,6%

Болалар ўлими кўрсаткичи, 1000 нафар туғилганга, 2017 й

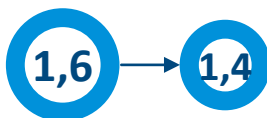
CAGR = -8,8%

Мажбурий меҳнат билан шуғулланадиган болалар сони, млн киши

CAGR = -100%

Аҳоли ўсиш суръати, ўрта йиллик %

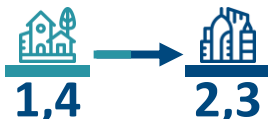
CAGR = -0,7%

Шаҳар аҳолисининг улуши, умумий аҳолидан %

CAGR = 2,3%

Шаҳар аҳолисининг ўсиш суръати, умумий аҳолидан %

CAGR = 3,7%

Туғилганда кутилган умр кўриш давомийлиги, йил, 2017 йил

CAGR = 0,8%

Халқаро мигрантлар оқими, умумий аҳолидан %

CAGR = -4,8%

Соғлиқни сақлаш харажатлари, % ЯМДдан

CAGR = 3,1

Шифокорлар билан таъминланганлик, ҳар 1000 кишига шифокор

CAGR = 0,6

Таълим ҳаражатлари, ЯИМдан % ҳисобида

CAGR = 0,9

Ўзбекистон Республикасининг 2035 - йилда мақсадли ривожланиш кўрсаткичлари

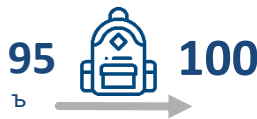
Аҳолининг турмуш сифати

Бошланғич мактабга борган болалар улуши, 100 кишига

CAGR = 0%

Ўрта мактабга борган болалар улуши, 100 кишига

CAGR = 0,3%

ОТМ кирган битирувчилар улуши, 100 кишига

CAGR = 12,9%

БМТ рейтингида жойлашув Human Development Index, ўрни

Аҳолининг ичимлик суви билан таъминланганлиги %да, шаҳар/қишлоқ,

CAGR = 1,2%

Инфратузилма ва ресурслар самарадорлиги

Сув ресурсларининг унумдорлиги, ЯИМ/м³ тоза сувга

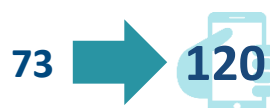
CAGR = 22,2%

Қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун йиллик сув олиниши, умумий сондан %

CAGR = -1,4%

Мобиль алоқага уланган абонентлар, ҳар 100 кишига абонентлар сони

CAGR = 2,8%

БМТ Барқарор Ривожланиш Мақсадлари бўйича тараққиёт индекси, балл (100дан)

CAGR = Н/Д

Мобил Интернетдан фойдаланаётган алоқа абонентлари, ҳар 100 кишига абонентлар сони

CAGR = 3,9%

ИТТКИ ҳаражатлари, ЯМДдан % ҳисобида

CAGR = 18,1%

Стратегияни амалга оширишнинг асосий босқичлари: “Стратегик поғоналар”

3-босқич

2035

Интеграция

*Етук бозор
иқтисодиётига ўтиш*

2-босқич

2030

Инновациялар

*Иқтисодий ва
технологик салоҳиятни
рўёбга чиқариш*

1-босқич

2025

Инвестициялар

*Стратегик
ривожланиш
мақсадларига фаол
тарзда инвестициялар
киритиш*

Иқтисодий ривожланишга
кучли тўртки бериш учун
инвестицияларни жалб
қилиш

Пойдевор

2020

Институтлар

*Тизимли ва
институционал асос
яратиш*

Ривожланиш ва ислоҳот учун бошқарув
тизимини яратиш

2019

2017-2021 йилларда ҳаракатлар стратегияси

01

Институтлар

- Ўзбекистон Республикаси Ислоҳотларни бошқариш марказини яратиш (Президент Маъмуриятининг таркибида)
- Ривожланиш институтларини яратиш:
 - КЎБ қўллаб-қувватлаш бўйича ягона институт
 - Ривожланиш банки
 - “Invest in Uzbekistan” БК
- Хусусийлаштиришни амалга ошириш учун ягона миллий жамғармани яратиш

02

Молия

- Хусусийлаштиришни амалга ошириш
- Капитал амнистияси
- Солиқ ислоҳотини амалга ошириш

03

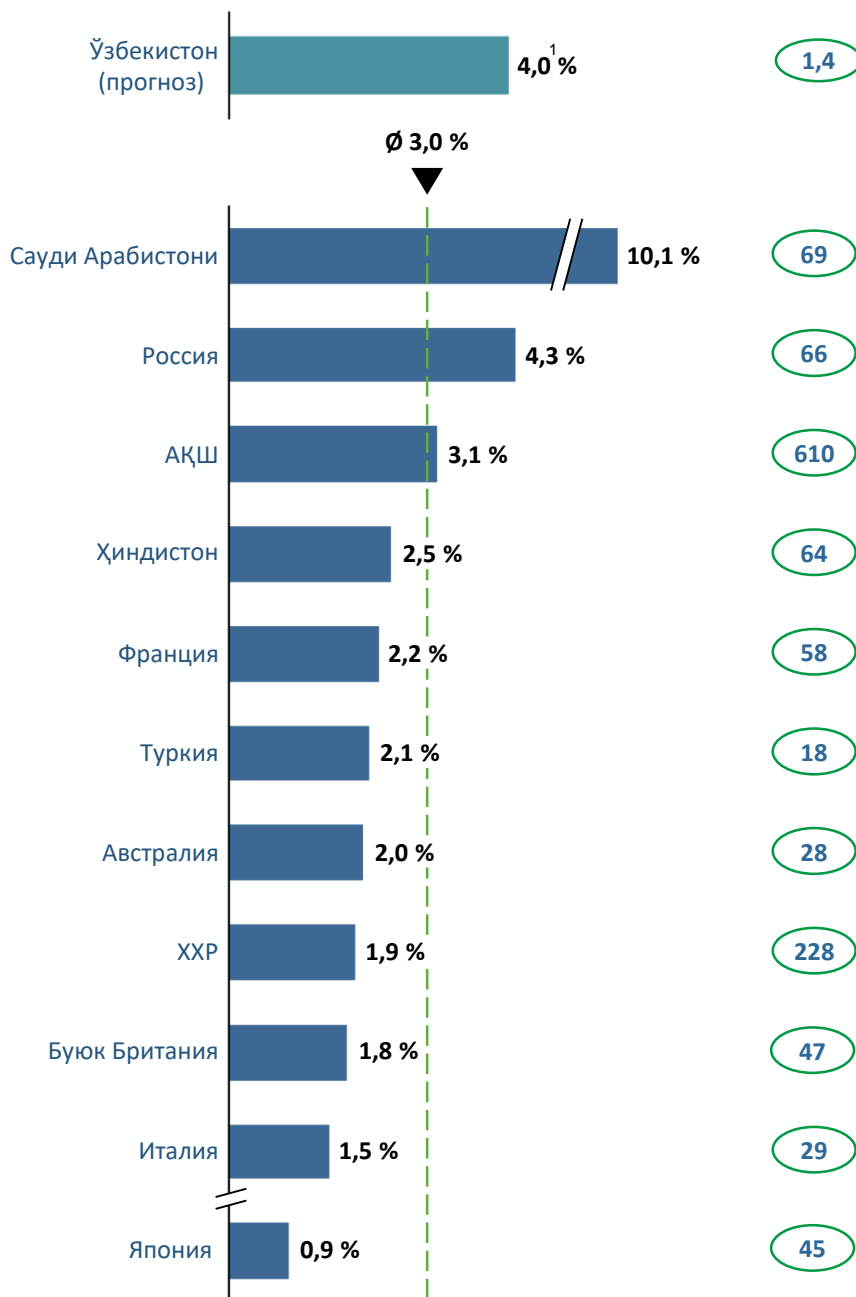
Жамият

- МТСни тадбиқ этиш
- Пенсия ислоҳотини амалга ошириш
- Давлат таълимини ислоҳ қилиш ва хусусий таълимни ривожлантириш
- "Сув" миллий лойиҳаси
- Сиёсий ва ҳуқуқий ислоҳотларни давом эттириш

Ўзбекистонда мудофаа саноати мажмуаси учун сарфланадиган харажатлар бошқа мамлакатларга нисбатан анча юқори

Ҳарбий харажатларнинг мамлакат ЯИМ улуши, 2017 й

- Ўзбекистонда ҳарбий харажатларнинг ЯИМ даги улуши дунёда ҳарбий сарф-харажатлар бўйича топ-15-та мамлакат рўйхатида кирадиган бир қатор мамлакатларнинг ўртача кўрсаткичидан ошади

○ Ҳарбий харажатлар, млрд. АҚШ долл., 2017 й.

--- Ялпи ички маҳсулотда ҳарбий харажатлар улушининг ўртача қиймати

Шарҳлар

Ўзбекистонда ҳарбий харажатларнинг юқори даражада бўлиши қуйидаги мақсадларга эришишга имкон беради:

- Жанговар тайёргарликни оширишга ва қўшинларнинг жанговар салоҳиятини оширишга
- Қуролли кучларни замонавий қуроллар ва ҳарбий техника билан жиҳозлашга
- Мавжуд қуролларни модернизация қилишга
- Ҳарбий ва ҳарбий-техникавий ҳамкорликни минтақа мамлакатлари ва бутун дунё билан фаоллаштиришга
- Ҳарбий шаҳарчаларнинг инфратузилма объектларини, қўшинларни техникавий ва фронт орти таъминот тизимларини ривожлантиришга
- Ҳарбий хизматчилар, уларнинг оила аъзолари ва Қуролли Кучлар фахрийларининг ижтимоий таъминотиغا

Мудофаа доктринасида қайд этилганидек, Ўзбекистон миллий хавфсизлигининг асосий тамойиллари бу етарли мудофаа салоҳиятини ва бетарафликни сақлаб қолишдир, бироқ бир қатор муҳим ҳужжатларни такомиллаштириш зарурати мавжуд

Миллий хавфсизлик бўйича асосий ҳужжатлар

1. Миллий хавфсизлик концепцияси

Ҳолати: ҳужжатнинг жорий варианты 1997 йилда қабул қилинган, янги концепция ишлаб чиқилмоқда

2. Мудофаа доктринаси

Ҳолат: Ўзбекистон Республикасининг 09.01.18 й. ЎРҚ-458-сонли Қонуни билан тасдиқланган

3. Иқтисодий хавфсизлик доктринаси

Ҳолати: маълумот йўқ

4. Озиқ-овқат хавфсизлиги доктринаси

Ҳолати: маълумот йўқ

5. Кибер хавфсизлик доктринаси

Ҳолати: маълумот йўқ

Ўзбекистоннинг мудофаа сиёсатини белгиловчи асосий тамойиллар

- Ҳарбий кучларни бошқа давлатларга қарши қўлламастик, ҳарбий тажовузни тўхтатиш ва қайтариш ҳоллари бундан мустасно
- Хавфсизликнинг бўлинмаслиги, бошқа давлатларнинг хавфсизлиги ҳисобидан ўз хавфсизлигини мустақамлашга йўл қўйилмаслик
- Бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик, юзага келадиган низоларни тинч йўл билан ҳал қилиш
- Ҳарбий-сиёсий блокларда иштирок этмаслик, ҳарбий-сиёсий блокга айланган тақдирда ҳар қандай давлатлараро тизимдан чиқиб кетиш ҳуқуқини ўзида сақлаб қолиш
- Мудофаавий етарлилик
- Ҳарбий қурилишнинг замонавий ҳарбий можаролар хусусиятларига мувофиқлиги
- Ядро ва бошқа оммавий қирғин қуролларини ишлаб чиқариш, сотиб олиш, сақлаш, тарқатиш ва ўрнатишни рад этиш
- Марказий Осиёда ядро қуролидан холи зона тўғрисидаги шартнома тамойилларига риоя қилиш
- Хорижий ҳарбий базалар ва объектларни ўз ҳудудида жойлаштиришнинг олдини олиш
- Қуролли Кучларнинг тинчликпарвар амалиётларга ва хориждаги ҳарбий низоларга қўшилмаслиги
- Халқнинг маънавий ва ахлоқий қадриятларига, маданий ва цивилизация хусусиятларига таяниш

тасдиқланди

Ишлаб чиқиш жараёнида

Очиқ манбаларда маълумот йўқ

Миллий хавфсизлик

Ўзбекистон миллий хавфсизлигининг асосий тамойилларини амалга ошириш таҳдидларни ўз вақтида аниқлаш ва уларга жавоб бериш имконини беради.

Ҳаракатлантирувчи кучларга қараб турли хил таҳдидлар комбинацияси бўлиши мумкин: партизанлар урушидан тортиб маданий қарама-қаршиликкача, терроризмдан тортиб иқтисодий урушгача

Миллий хавфсизлик таҳдидлари

Кибержиноятларга мисоллар

Ҳозирда кибержиноятлар Ўзбекистон учун янги таҳдид солмоқда. Бундай жиноятларга мисол қилиб қуйидагиларни эслатиб ўтиш мумкин:

- 2014-йилда Америка савдо тармоғининг "Home Depot" тизими бузилди ва 50 миллион кредит карталар маълумотлари ошкор қилинди
- 2015 йилда АҚШ солиқ хизмати тизимини бузиш 700 мингдан ортиқ ижтимоий суғурта рақамини ва бошқа махфий маълумотларни ўғирлашга олиб келди
- 2017 йилнинг ўрталарида WannaCry вируси 500 мингдан ортиқ компьютерга зарар етказган, Буюк Британия Миллий Соғлиқни сақлаш хизматининг компьютер тизими зарарланди

Тезкор сценарий

Эҳтимолий таҳдидларнинг кенг қамрови миллий хавфсизликнинг турли таркибий қисмларига таъсир қилади.

Миллий хавфсизликка нисбатан таҳдидлар эҳтимолига мисоллар

- ⚠ Масофавий ҳарбий ҳаракатлар, шу жумладан, УУҚ ёрдамида
- ⚠ Ресурслар учун қуролли низолар
 - Фуқаролар уруши
 - Партизан уруши
 - Бошқа мамлакат қуролли кучларининг бостириб келиши
 - Мамлакат аҳолисига ва асосий инфратузилмаларга қаратилган терроризм
 - Уюшган жиноятчилик ва наркотрафикнинг ўсиши
 - Экологик ва табиий офатлар

Миллий хавфсизликнинг таркибий қисмлари

Жисмоний хавфсизлик

- ⚠ Миллий молиявий тизимни нишонга олган кибер ҳужум
- Ишсизликнинг ўсиши ва мамлакат аҳоли даромадларининг қисқариши
- Миллий валютанинг қадрсизланиши
- Асосий соҳаларнинг иқтисодий беқарорлиги
- Иқтисодий санкциялар, жумладан, миллий маҳсулотларга эмбарго жорий қилиш орқали

Иқтисодий хавфсизлик

- ⚠ Сиёсий тизимни саботаж қилишга қаратилган кибер ҳужумлар
- Бошқа мамлакат томонидан сиёсий босим
- Радикал сиёсий гуруҳларнинг пайдо бўлиши
- Диний тўқнашувлар
- Ахборот уруши
- Жосуслик

Миллий қадриятлар

- ⚠ Ўзбекистонга нисбатан энг долзарб таҳдидлар

Миллий хавфсизлик

Барқарор иқтисодиёт миллий хавфсизликни белгиловчи асосий таркибий қисмларни қўллаб-қувватлашга имкон беради

Миллий хавфсизлик

Жисмоний хавфсизлик

Иқтисодий хавфсизлик

Миллий кадриятлар

"Қаттиқ" куч

- Қуролли кучлар
- Ички хавфсизлик

Иқтисодий омиллар

- Иқтисодий имкониятлар
- Иш жойлари
- Халқ фаровонлигини таъминлаш

"Юмшоқ" куч

- Дипломатия
- Маданият
- ОАВ

Миллий иқтисодиёт

Мудофаа саноат мажмуаси

Лангар саноатлар (anchor industries)

- Фискал сиёсат
- Пул сиёсати
- Соҳавий сиёсат

- Инсон капитали
- Таълим
- Иммиграция

- Инновациялар
- Илм-фан
- Технологиялар

- Жаҳон иқтисодиёти
- Савдо
- Капитал ҳаракати

Кучли таъсир

Ўртача таъсир

Заиф таъсир

Миллий хавфсизлик

Ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларда иқтисодий хавфсизлик доктриналари эътибор қаратган нуқта

Ривожланган мамлакатлар ўз иқтисодий доктриналарида ташқи таҳдидларга қарши курашишга кўпроқ эътибор беришади, ривожланаётган мамлакатлар эса ички таҳдидларга қарши курашишга эътибор беришади.

Ички таҳдидлар

- Иқтисодий ўсишнинг беқарорлиги
- Аҳолининг қашшоқлиги
- Юқори даражадаги коррупция
- Юқори даражадаги ишсизлик
- Таълим даражасининг пастлиги
- Бизнесни ривожлантириш учун маъмурий ва молиявий тўсиқлар
- Инвестицион фаолликнинг пастлиги

Ташқи таҳдидлар

- Чет элдаги сотиш бозорлари учун рақобат
- Ташқи савдо шароитларига юқори даражада боғлиқлик
- Илғор технологияларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш соҳасида орда қолиш
- Хорижий давлатларнинг чекловчи иқтисодий чоралари

Мамлакатлар мисолида:

Россия

Қозоғистон

АҚШ

Япония

Франция

Иқтисодий хавфсизлик доктринасининг таркибий қисмлари

Халқаро иқтисодий хавфсизлик амалиётларига мувофиқ, доктриналар қуйидаги асосий қисмларни ўз ичига олади:

Ички иқтисодий барқарорликка эришиш ва халқаро даражадаги мавқени мустаҳкамлаш

- Ички иқтисодий барқарорлик барқарор ўсиш ва инқирознинг олдини олишга кўмаклашган ҳолда, иқтисодий хавфсизликнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади
- Халқаро бозорларда мавқени мустаҳкамлаш мамлакат иқтисодиётининг рақобатбардошлиги ошганини кўрсатади

Миллий ресурсларнинг ҳаракатланиши ва улардан фойдаланиш устидан давлат томонидан назорат қилиш имконияти

- **Ресурслардан самарали фойдаланиш** иқтисодиётнинг самарали фаолият юритишининг асоси бўлиб, фойдаланишдаги жиддий бузилишлар инқирозга олиб келади
- **Ресурсларни хорижга сотиш устидан назорат** қилиш халқаро бозордаги ўзгаришларга ва стратегик ресурсларнинг йўқ бўлишига **боғлиқликни камайтириш** учун зарур

Аҳолининг иқтисодий эҳтиёжларини қондириш

- **Инсон капитали** иқтисодиётнинг асосидир ва ушбу ресурснинг ривожланиши **мамлакат салоҳиятини** сезиларли даражада **ошириши** мумкин
- **Барқарор ижтимоий муҳитни** яратиш - мамлакатнинг иқтисодий фаровонлиги учун зарур шартлардан бири.

Миллий хавфсизлик

АҚШ Миллий Хавфсизлик стратегияси доирасида АҚШ иқтисодий хавфсизлиги, 2017 й. декабрь

Мақсадлар

Миллий иқтисодиётни рағбатлантириш

Эркин, адолатли ва ўзаро манфаатли иқтисодий муносабатларни ривожлантириш

Тадқиқот, технологиялар, ихтиролар ва инновацияларда етакчилик

АҚШ инновацион базасини ривожлантириш ва ҳимоя қилиш

Миллий иқтисодиётни рағбатлантириш

Фаолият йўналишлари

- Тартибга солиш юкини камайтириш
- Солиқ ислохотини қўллаб-қувватлаш
- АҚШ инфратузилмасини такомиллаштириш ва янгилаш
- Фискал сиёсатдаги ўзгаришлар натижасида қарздорликни пасайтириш
- Стипендияли таълим дастурларини қўллаб-қувватлаш
- Янги савдо ва инвестиция битимларини қабул қилиш ва жорийларини янгилаш
- Носоғлом савдо амалиётларига қарши ҳаракат қилиш
- Хорижий коррупцияга қарши курашиш
- Ҳамкор мамлакатлар билан ишлаш
- Янги бозор имкониятларининг пайдо бўлишига кўмаклашиш
- Фан ва техника соҳасидаги жаҳон тенденцияларини тушуниш ва истиқболни белгилаш
- Ихтирочилар ва инноваторларни жалб қилиш ва ушлаб қолиш
- Инновацияларни яратиш ва жорий этиш учун хусусий капитал ва тажрибаларни қўллаш
- Ихтиролар ва инновацияларни тезкор жорий этиш
- Инновацион базага нисбатан таҳдидларни аниқлаш ва мониторинг қилиш
- Интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш
- Интеллектуал мулкни сақлаб қолиш мақсадида чет элликлар учун виза тартибини қатъийлаштириш
- Маълумотларни ва тегишли инфратузилмани ҳимоя қилиш
- Тартибга солувчи тўсиқларни камайтириш
- Экспортни рағбатлантириш
- Энергия хавфсизлигини таъминлаш
- Аҳоли ва бизнес учун энергия манбаларидан фойдаланиш имкониятига эришиш
- Энергетикада АҚШ технологик устунлигини ошириш

Япониянинг иқтисодий хавфсизлиги, жорий National Security Strategy доирасида, 2013 йил декабрь

Мақсадлар

Иқтисодий тараққиёт йўли билан Япония ва унинг фуқаролари фаровонлиги

Япониянинг дунёдаги мавқеи ва салоҳиятини мустаҳкамлаш ва кенгайтириш

Миллий хавфсизликни ва ички ҳамда глобал тинчликни сақлаш ҳаракатларини қўллаб-қувватловчи асосни мустаҳкамлаш

Фаолият йўналишлари

- Эркин савдо ва рақобат орқали иқтисодий ривожланишни амалга ошириш учун эркин савдо режимини мустаҳкамлаш
- Барқарорлик, шаффофлик ва истиқболни кўра олишни таъминлайдиган муҳитни сақлаш
- Киберхавфсизликни кучайтириш
- Мудофаа қуруллари ва технологиялар соҳасида халқаро ҳамкорлик
- Фазодан барқарор фойдаланишни таъминлаш ва хавфсизлик учун уни қўллаб-қувватлаш
- Технологик имкониятларни кучайтириш
- Мудофаа саноати ва технологик асосни қўллаб-қувватлаш ва мустаҳкамлаш
- Интеллектуал асосни ривожлантириш (хусусан, давлатнинг, олий таълим муассасаларининг ва тадқиқот марказларининг ўзаро ҳаракатлари орқали)

Ўзбекистон Республикаси иқтисодий хавфсизлиги доктринасининг тезислари

Иқтисодий хавфсизлик миллий хавфсизликнинг ажралмас қисми ҳисобланади. Ички ва ташқи таҳдидлардан қатъий назар, мақсадларни амалга ошириш барқарор ва мустақил иқтисодий ривожланишга эришиш имконини беради

Мақсадлар

Ички иқтисодий барқарорликка эришиш ва халқаро даражадаги мавқеларни мустаҳкамлаш

Миллий ресурсларнинг ҳаракатланиши ва улардан фойдаланиш устидан давлат томонидан назорат қилиш имконияти

Аҳолининг иқтисодий эҳтиёжларини қондириш

Фаолият йўналишлари

- Узлуксиз иқтисодий ўсиш ва мақбул иқтисодий тузилма
- Самарали пул ва фискал сиёсати
- Ижтимоий-сиёсий барқарорлик ва иқтисодий мустақиллик
- Халқаро савдода чекловларнинг йўқлиги
- Юқори илмий ва техник салоҳият
- Экспортни ва экспорт қилувчиларни қўллаб-қувватлаш

- Самарали давлат бошқаруви тизими
- Ресурсларни оқилона тақсимлаш
- Озиқ-овқат хавфсизлиги
- Ресурс базасининг етарли даражаси ва манбаларни диверсификация қилиш

- Аҳолининг барқарор бандлиги
- Ижтимоий таъминотдан фойдаланиш имконияти
- Инсон капиталини юқори даражада ривожлантириш

Миллий ғоя ўзбекистонликларни бирлаштириши ва ягона мақсад сари интилишни таъминлаши лозим

- Энг яхши 50 мамлакатлар қаторига қўшилиш муаммосини ҳал қилиш – бу миллий кураш
- Бутун мамлакат учун рағбат ва бирлаштирувчи ғоя керак
- Миллий ғоя - бу ҳар бир ўзбекистонлик учун тушунарли ва қадрли ягона мақсад сари интилиш.
- "2035 стратегияси"нинг вазифаси - бу ҳар бир ўзбекистонликнинг бахтиёрлигини таъминлашдир

Мирзиёев Ш.М.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти:

Бой халқ - бой давлат: "Мамлакатнинг барқарор ривожланишини таъминлаш мақсадида ва "Агар халқ бой бўлса, давлат бой ва кучли бўлади" тамойили асосида бугунги кунда тадбиркорликни ривожлантириш ва бизнес муҳитини тубдан яхшилаш учун янги имкониятлар ва имтиёзлар яратилмоқда.

Давлат фуқаролар учун: "Биз мамлакат ҳаётига оид ҳар қандай қарорни халқ фикрини инobatга олган ҳолда, халқ билан бевосита музокаралар ўтказиш асосида қабул қиламиз. Халқ давлат идораларига эмас, балки давлат идоралари халққа хизмат қилишлари керак" тамойили бизнинг фаолиятимиз пойдевори бўлиб қолади.

Макроиқтисодий барқарорлик ва тадбиркорлик: "Макроиқтисодий барқарорликни янада мустақкамлаш ва иқтисодий ўсишнинг юқори суръатларини таъминлаш, жумладан, барча даражадаги давлат бюджетини мувофиқлаштириш, миллий валютанинг барқарорлиги ва ички бозорда нарх кўрсаткичларини сақлаб қолиш энг муҳим устувор вазифалардан бири ҳисобланади ... бутун макроиқтисодий мажмуа учун ҳар бир оиланинг тадбиркорликни амалга ошириш имкониятини ўрганиш мақсадида доимий ташрифлар, молиялаштиришни кенгайтириш муаммоларини ечиш ва тадбиркорларга амалий ёрдам кўрсатиш масалаларини ҳал қилиш меъёрга айланиши керак."

Хавфсизлик ҳар бир инсон учун: "Хавфсиз шаҳар - хавфсиз мамлакат" концепцияси асосида биз ҳозир мамлакатда жамоат тартибини таъминлашга қаратилган кенг кўламли ишларни амалга оширмоқдамиз. Шунинг учун янги тузилма - Миллий гвардия яратилди."

Баркамол авлодни тарбиялаш: "Соғлом ва баркамол ривожланган авлодни, Ватан тақдири ва келажаги учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир мақсадли ва ғайратли ёшларни тарбиялаш, барча билимларимизни ва салоҳиятимизни уларга йўналтириш биз учун жуда муҳим, асосий масала".

Тиббиёт ва соғлиққа ишонч: "Соғлиқни сақлаш соҳасига келганда, биз бир ҳақиқатни ёдда тутишимиз керак: тиббий мутахассислар бизнинг соғлигимиз ҳимоячиларидир. Халқ уларга ишониши керак ва улар халқнинг ишончини қозониши керак"; "Энг катта бойлигимиз бўлган фуқаролар соғлигини ҳимоялаш соҳасида конституциявий нормаларни амалга оширишни таъминлаш давлат сиёсатининг устувор йўналиши бўлиши керак".

Ҳамкорлик ва интеграция: "Ўзбекистоннинг минтақамиз давлатлари билан очиқ, ўзаро манфаатли ва яқин ҳамкорликни кенгайтириш ва чуқурлаштиришга тайёрлигини яна бир бор тасдиқлашни лозим деб биламан. Бу бизнинг ташқи сиёсатимизнинг асосий устувор вазифасидир".

"Ўзбекистон 2035" стратегияси Президент томонидан белгилаб қўйилган давлат бошқарувининг асосий тамойилларини амалга оширишга қаратилган

Давлат фуқаролар учун

Макроиқтисодий барқарорлик ва тадбиркорлик

Хавфсизлик
ҳар бир киши учун

Бой халқ -
бой давлат

Баркамол авлодни тарбиялаш

Тиббиётга ишониш ва соғлиқ

Ҳамкорлик ва интеграция

Ўзбекистон 2035

Йўналишлар бўйича батафсиллаштириш

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача
ривожланиш стратегиясининг концепцияси

1. Давлат бошқарувини ривожлантириш

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача
ривожланиш стратегиясининг концепцияси

Ижро ҳоқимияти

Давлат бошқарувини ривожлантириш

Жорий ривожланиш даражаси

Жиддий муаммолар

- Кадрлар танқислиги, кадрлар тайёрлашнинг заифлиги ва рағбатлантирувчи омилларнинг йўқлиги
- Ижро ҳокимияти органларининг ички назорати етарлича ривожланмаган
- Ижро ҳокимияти идораларининг устидан қонун чиқарувчи ҳокимият ва жамиятнинг ташқи назорати етарлича ривожланмаган
- Аҳоли учун электрон давлат хизматларидан фойдаланиш имкониятининг етарли эмаслиги
- Давлат дастурлари ва лойиҳаларини амалга оширишдаги самарасизлик
- Юқори даражадаги коррупция
- Коррупцияга қарши чораларнинг етарли эмаслиги

Муҳим хулосалар

- Ўзбекистон Республикасида давлат идоралари учун **стратегик режалаштириш** ҳамда узоқ ва ўрта муддатли мақсадларни белгилашнинг кенг қамровли **тизими** мавжуд эмас.
- **Ижро ҳокимияти тизимининг самарадорлигига салбий таъсир кўрсатадиган** омиллар мавжуд, жумладан:
 - Давлат органлари ва уларнинг раҳбарлари олдига қўйилган мақсадларга эришиш учун комплекс **назорат тизими мавжуд эмас**
 - Қонун чиқарувчи ҳокимият томонидан ўз вақтида ва **сифатли чиқарилган қарорларнинг етишмаслиги шароитида** парламент назорати **самарадорлигининг пастлиги**
 - **Мустақил оммавий ахборот воситаларининг сонининг озлиги** ижро ҳокимияти идоралари фаолияти устидан **жамоатчилик назоратини чеклайди**
 - **Бошқарув кадрларни тайёрлаш тизими етарлича ривожланмаган**
 - **Лойиҳа бошқарув тизимидаги камчиликлар** давлат лойиҳаларининг самарадорлиги пасайтириб **маблағларнинг самарасиз ишлатилишига олиб келади**
- **Умуман олганда**, коррупцияга қарши чораларнинг етарли эмаслиги туфайли **ноқулай инвестицион муҳит кузатилмоқда**, бу ҳам иқтисодийнинг ривожланишига тўсқинлик қилади

Ҳукумат самарадорлиги индекси

Жаҳон банки

Давлат бошқарувининг самарадорлиги рейтинг, 2016 йил

150

214 мамлакат орасида

- Бу индекс давлат хизматлари сифатининг идрок этилишини, давлат хизматининг сифатини, давлат сиёсати ишлаб чиқишининг ва амалга оширилишининг сифатини ва ҳукуматнинг ишлаб чиқилган сиёсатларга содиқлигини кўрсатади.
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 08.09.2017 йилдаги ПФ-5185-сонли Фармони билан жорий этилган маъмурий ислоҳот концепцияси юқорида келтирилган муаммоларга жавоб беради ва давлат бошқарув тизимини мақбуллаштириш учун керакли таркибий қисмлар тўпламини ўз ичига олади. Бироқ, концепцияни амалга ошириш кечикмоқда. Маъмурий ислоҳот концепциясини амалга оширишни тезлаштириш тартибини яратиш ва ишга тушириш зарур.

Коррупцияни идрок қилиш индекси

Коррупцияни идрок қилиш индекси, 2017 й.

157

180 мамлакат орасида

- Бу индекс коррупцияни идрок қилиш даражасини кўрсатади
- 2017-2018 йилларга мўлжалланган коррупцияга қарши амалдаги дастур коррупцияга қарши курашишнинг бошланишидир, ammo бу йўналишда узоқ муддатли сиёсатни амалга ошириш учун кенг кўламли чора-тадбирлар талаб қилинади

Матбуот эркинлиги индекси

**REPORTERS
WITHOUT BORDERS
FOR PRESS FREEDOM**

165

Умумжаҳон
матбуот эркинлиги
индекси, 2018 йил

180
мамлакат
орасида

- Бу индексда оммавий ахборот воситаларининг эркинлик даражаси, оммавий ахборот воситалари соҳасидаги қонунчилик базасининг сифати, журналистларга босим даражаси кўрсатилган
- Оммавий ахборот воситалари ижро ҳокимияти идораларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратининг муҳим институти ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида эркин ва мустақил оммавий ахборот воситаларининг йўқлиги жамоатчилик назорати орқали ижро ҳокимияти самарадорлигини ошириш механизмнинг ишига тўсқинлик қилади

Телекоммуникация инфратузилмасини ривожлантириш индекси

БМТ
телекоммуникациялар
инфратузилмасини
ривожлантириш
рейтинги (ТИ), 2018 й

11

4

193 мамлакат
орасида

- Бу индекс электрон ҳукуматни ривожлантириш индексининг (E-government Index) таркибига киради ва мамлакатда телекоммуникация инфратузилмасининг ривожланиш даражасини кўрсатади
- Ўзбекистон Республикасида телекоммуникация инфратузилмаси паст даражада ривожланганлиги (мамлакатда интернет тезлиги МДХ мамлакатлари учун ўртача кўрсаткичдан 10 баравар паст) аҳоли томонидан электрон давлат хизматларидан кенг фойдаланишга тўсқинлик қилмоқда

Бизнес юритиш қулайлиги индекси

Бизнес юритиш
қулайлиги рейтинги
(рейтингдаги ўрни),
2018 й.

74

190
мамлакат
орасида

- Бизнес юритиш учун қулай шарт-шароитлар мавжудлиги бўйича ҳар бир мамлакатга тегишли ўрин берилади. Бизнес юритиш учун шарт-шароитлар рейтингида мамлакатнинг ўрни қанчалик юқори бўлса, корхона очилиши ва фаолият юритиши учун ишбилармонлик шароитлари шунчалик қулай ҳисобланади. Ҳар бир мамлакатнинг ўрни ўнта йўналиш бўйича олинган умумий баҳони тартибга солиш орқали аниқланади.
- Ўзбекистон "Қурилиш учун рухсатномалар олиш" ва "Халқаро савдо" йўналишлари бўйича энг паст рейтингга эга.

Телекоммуникация инфратузилмасини ривожлантириш индекси

Электрон
ҳукуматни
ривожлантириш
индекси, 2018 й.

81

193
мамлакат
орасида

- Электрон ҳукуматни ривожлантириш индекси (ЭҲРИ) ҳар икки йилда БМТ Иқтисодий ва ижтимоий ривожланиш департаменти томонидан тайёрланади. Индекс ахборот-коммуникация инфратузилмаси, инсон капитални ва онлайн давлат хизматлари ҳолатини тавсифловчи учта кичик индекслардан иборат.
- Рейтингнинг барча кичик индекслари орасида Ўзбекистонда телекоммуникация инфратузилмасини ривожлантириш даражаси энг паст кўрсаткичга эга.

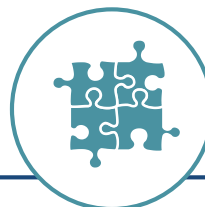
Ижро ҳоқимияти тизимида олий маълумотли кадрлар етишмаслиги муаммоси мавжуд

Янги ҳоқимият органлари учун юқори малакали кадрларни шакллантириш зарур.

Сўнги 2 йил мобайнида Ўзбекистон Республикасида фақат республика миқёсида:

- **3** вазирлик
- **4** давлат қўмитаси
- **3** агентлик ташкил топган

Суҳбат жараёнида вазирлик ва идораларнинг **80%** кадрлар муаммосини энг кескин масалалардан бири сифатида қайд этди

бошқармаларнинг¹ **15%** бошлиқ ўринбосари даражасида бўш лавозимлар мавжуд

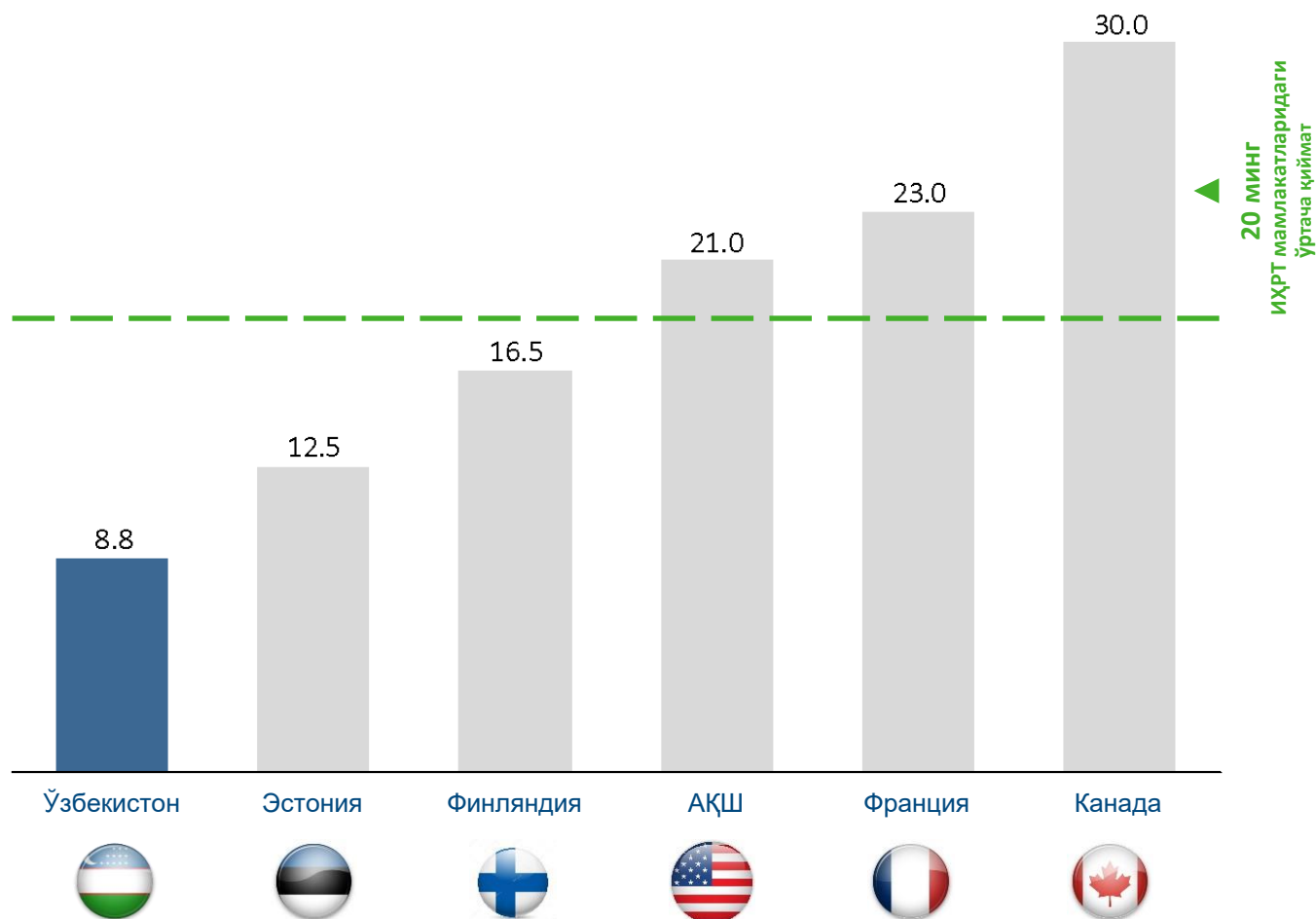
Олий маълумотли кадрлар етишмаслиги туфайли амалдорлар бир идорадан бошқасига жуда **тез** ўтказилмоқда

Жорий ривожланиш даражаси

Давлат хизматчилари моддий таъминотининг паст даражада эканлиги юқори малакага эга кадрларни жалб қилишга тўсқинлик қилади

Юқори поғонадаги раҳбарларнинг ойлик иш ҳақи даражаси¹

минг номинал доллар ХҚП бўйича

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 08.09.2017 йил санасидаги ПФ-5185-сонли Фармонида давлат идоралари ходимларининг иш ҳақи даражаси пастлиги муаммоси таъкидланган.
- Ўзбекистондаги давлат хизматчиларининг иш ҳақи харид қилиш паритети бўйича ривожланган мамлакатлардаги ўртача иш ҳақининг **икки бараваридан ҳам кам**, ва бу:
 - Давлат хизматчиларининг ижтимоий мавқеи ва уларга юкланган маъсулият даражаси орасидаги тенгсизликни юзага келтиради
 - Давлат хизматининг “нуфузини” пасайтиради ва малакали кадрларни жалб қилишга тўсқинлик қилади
 - Кадрларнинг кетиб қолишига олиб келади
 - Коррупция хавфини оширади
- Шунингдек, турли муассасаларнинг бир хил даражадаги лавозимлар иш ҳақида фарқи кузатилади.

Эслатмалар: 1 – Government at a Glance (2017 edition) маълумотлари бўйича, Ўзбекистон бўйича маълумотлар давлат органлари билан суҳбат асосида берилган (2 минг АҚШ доллари, ХҚП бўйича)

Жорий ривожланиш даражаси

Давлат хизматчиларини ўқитиш тизими маълум нуқтага қаратилган ва давлат аппаратининг малакасини ошириш масаласини тезда "сифатли" забт этишга йўл қўймайди (1/2)

Давлат хизматчиларини ўқитиш муассасалари

Жаҳон тажрибаси

Civil Service College (CSC)

Сингапурда 468 ўқув дастури тақдим этилган ва 43 мингдан ортиқ киши ўқитилди

Сингапур

ANZSOG

Австралия ва Янги Зеландия Ҳукумат мактаби
2017 ўқув йилида ANZSOG-да

7,3 минг киши ўқитилди олди

Янги Зеландия

Австралия

Ўзбекистон

АКАДЕМИЯ
ГОСУДАРСТВЕННОГО
УПРАВЛЕНИЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

- ✓ Ўзбекистон Республикасида ЎзР Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси мавжуд
- ✗ Академияда фақат 3-та дастур бўйича ўқитиш ўтказилади
- ✗ Йилига 180 киши ўқитилади, бу давлат хизматчиларининг сонининг 0,1% дан ҳам кам
- ✗ Хорижий ҳамкорлик ривожланмаган
- ✗ Давлат идоралари учун маслаҳат бериш хизматларини тақдим этиш ривожланмаган.

Ушбу муассасалар давлат органлари учун маслаҳат бериш хизматларини ҳам фаол равишда тақдим этмоқда.

Ижобий омиллар

Салбий омиллар

Давлат хизматчиларини ўқитиш тизими маълум нуқтага қаратилган ва давлат аппаратининг малакасини ошириш масаласини тезда "сифатли" забт этишга йўл қўймайди (2/2)

Давлат хизматчиларининг таълим муассасалари

Жаҳон тажрибаси

Сингапур

Сингапурда **Public Service Commission** давлат хизмати истеъдодларни ривожлантиради ва қўллаб-қувватлайди:

- Сингапурда ва чет элда ўқиш учун Комиссия 16-турдаги стипендияларни тақдим этади, шу жумладан: ўқиш, турар жой ва транспорт харажатлари учун
- ўқиш тугагандан сўнг давлат идораларида мансаб пиллапояларидан тезда ўсиш дастурлари

АҚШ

- Mayor's Graduate Scholarship Program (New York City)
- Federal Employee Education and Assistance Fund Scholarship Program

Дастурлар давлат хизматчиларининг сиртқи ва кундузги таълим харажатларини қоплайди

БАА

Study Leave Program for Abu Dhabi Government Employees

- Бу дастур хорижда давлат хизматчиларининг кундузги ўқиш харажатларини қоплайди.

Ўзбекистон

- ✓ Ўзбекистонда давлат хизматчиларининг таълим олишини қўллаб-қувватлаш учун баъзи дастурлар мавжуд.
Мисол: JDS дастури. Давлат хизматчиларига Япония университетларида магистр ва докторлик даражасини олиш имкониятини тақдим этади. 2018 йилда Япония 2,4 миллион АҚШ долларини ушбу дастурни молиялаштириш учун ажратди. Дастур фаолиятининг 18 йили мобайнида 311 нафар мансабдор шахс ўқитилди.
- ✓ Айрим вазирликлар ва муассасалар мустақил равишда қисқа муддатли малака ошириш курслари каби ўқув дастурларини жорий этмоқдалар.
- ✗ Маҳаллий ва/ёки чет эл университетлари негизида давлат хизматчиларини ўқитишни қўллаб-қувватлашнинг кенг қамровли тизими мавжуд эмас
- ✗ Таълим олгандан сўнг мансаб пиллапояларидан тезда кўтарилиш дастурлари мавжуд эмас

Ижобий омиллар

Салбий омиллар

Ўзбекистонда кадрлар ривожлантириш тизими ишлаб чиқилмоқда, аммо зарур қонунларни қабул қилиш чўзилмоқда

Миллий кадрлар захирасини яратиш

Кадрлар захираси - бу давлат хизмати ходимларини марказлаштирилган ҳолда танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни, шунингдек, давлат хизматчиларининг мансаб пиллапоясидан кўтарилишини мониторинг қилишни ва қўллаб-қувватлашни таъминлайдиган муассасадир.

Миллий кадрлар захирасининг ўқув базаси таълим хизматлари учун ОТМ-га берилган давлат буюртмаси асосида шакллантирилади.

Давлат маблағлари ҳисобидан давлат хизматчиларининг мунтазам малака оширишини ташкил этиш

Кадрлар захирасини тайёрлаш бўйича ўқув дастурларида магистрлик даражасини олиш мўлжалланади. Ўқиш тугагандан сўнг, давлат хизматчиларидан давлат органларида маълум муддат ишлашлари ёки бажарилмаган мажбуриятларга мутаносиб равишда ўқиш харажатларини қоплашлари талаб қилинади.

Давлат хизмати миллий агентлигини ташкил этиш

Миллий агентлик кадрлар малакасини ошириш тузилмаларининг фаолиятини мувофиқлаштиради ва услубий жиҳатдан бошқаради, ўқув дастурларини тасдиқлайди

Малака даражасини фақат тегишли ўқув дастурларини ўтгандан кейин бериш

Хизмат пиллапоясидан кўтарилиш бевосита давлат хизматчиларининг билими ва малакасига боғлиқ бўлади

Қонун кадрлар таъминоти тизимидаги асосий муаммоларни ҳал қилишга қаратилган бўлса-да, тахминан бир йилдан буён лойиҳа даражасида қолмоқда!

Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти коррупция муаммосининг аҳамиятидан хабардор ва коррупцияга қарши курашишда кенг қамровли ёндашувни яратиш бўйича чоралар кўрмоқда.

Коррупцияга қарши курашиш қонуни

2017 йилнинг 3 январида ЎРҚ-419-сонли "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги қонун қабул қилинди. Коррупцияга қарши курашишнинг асосий йўналишлари:

- Жамиятдаги коррупцияга нисбатан муросазис муносабатни шакллантириш
- Коррупциянинг олдини олиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш
- Коррупцияга оид жиноятлар учун жавобгарликнинг муқаррарлиги тамойилини таъминлаш

2017-2018 йилларга мўлжалланган Коррупцияга қарши курашиш давлат дастури

2017 йил 2-февралда 2017-2018 йилларга мўлжалланган Коррупцияга қарши курашиш давлат дастури қабул қилинди.

- Дастурда 51 чора-тадбирдан иборат бўлган йўл харитаси мавжуд

Дастурнинг амалга ошириш ҳолати давлат идораларидан маълумотларни олиш натижалари асосида аниқланади

Муассасаларо комиссиялар

Коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат дастурини амалга ошириш учун муассасаларо комиссиялар² ташкил қилинди:

- Республика муассасаларо комиссияси
- Қорақалпоғистон Республикаси муассасаларо комиссияси
- Тошкент шаҳридаги муассасаларо комиссия

Ижобий омиллар

Салбий омиллар

1

Ривожланиш мақсадининг варианты

Ташаббусларни тепадан пастга (Top-down) қараб амалга ошириш тамойилига доир модел

Ушбу модел олий даражадаги ижро ҳоқимияти бошқарувчиларининг асосий йўналишларини аниқлашни, ҳар бир бўлинма учун мақсадларни ишлаб чиқишни, батафсил АСК ишлаб чиқишни, АСК амалга оширилишини ҳар ҳафтада қатъий мониторинг қилишни, ислоҳотлар натижаларини, мустақил текширувларни ва жамоатчилик назорати ишларини назорат қилувчи алоҳида ижро органини яратишни назарда тутди

- Юқори самарадорлик
- Амалга оширишнинг юқори тезлиги
- Ривожланишнинг аниқ устувор йўналишлари
- Жамият учун очиқлик ва шаффофлик

- Назорат органида кўп миқдордаги ваколатларни жамлаш
- Фақат устувор деб белгиланган муаммоларни ҳал қилиш

Мамлакатлардан мисоллар:

Ҳукуматни ўзгартириш дастури (ХўД) - дастур 2010 йилда Малайзияда жорий этилди.

Ислоҳотларни ўтказиш мониторингини амалга ошираётган ва юритаётган идорадан фойдаланиб натижаларга тезкорлик билан эришиш

2

Пастдан юқорига ташаббусларини амалга ошириш тамойилига асосланган модел (Bottom-up)

Ушбу модел муассасалар орқали узоқ муддатли мақсадларни (5 йил), уларга эришишнинг йиллик режаларини ишлаб чиқишни ва йиллик ҳисоботларни тақдим этишни назарда тутди. Шу билан бирга, муассасалар ўз-ўзига мақсадлар қўяди ва уларга эришиш йўллари белгилаб олади. Тизим назоратини қонун чиқарувчи ва ижро ҳоқимияти амалга оширади. Ушбу модел жамоатчилик назорати элементларини назарда тутди.

- Натижаларга интилиш
- Кенг қамровли ёндашув
- Жамоатчилик назорати
- Кам меҳнат сарфланади
- Назорат қилувчи органининг чекланган ваколатлари

- Дастурни амалга ошириш даражаси паст
- Қатъий назорат етарли эмас
- Мақсадларни белгилаб олишда устувор мақсадларнинг йўқ бўлиш хавфи
- Турли муассасалар мақсадлари ва ишлари мувофиқлик даражасининг пастлиги
- Олдиндан келишиб олмаганлик эҳтимоли

Мамлакатлардан мисоллар:

Ҳукуматнинг самарадорлиги ва натижалари тўғрисидаги қонун (ХСНҚ) - тизим 1997 йилда АҚШ жорий этилган..

Ривожланган иқтисодиётда вазирлик ва муассасалар натижаларга мустақил равишда эришадилар

3

Аралаш модел

Тизим ўзи билан ижро ҳоқимиятнинг назорат органи, ижро ҳоқимиятининг молиявий ва маъмурий органи ва тармоқ вазирликлари ўртасида келишувлар мажмуини ифодалайди, ва ўрта муддатли мақсадларни (3 йил), уларга эришиш кўрсаткичларини, зарур ресурслар ва “пул эвазига кадрият”нинг баҳоланишини ўрнатади. Мониторинг ҳар ярим йилда амалга оширилади. Мустақил аудит назарда тутилган

- Натижаларга эришиш мақсади
- Мустақил аудит
- Кенг қамровли ёндашув
- Кам меҳнат сарфланади
- Харажатлар самарадорлигини баҳолаш

- Дастурни амалга ошириш даражаси паст
- Назорат етарли даражада қаттиқ эмас
- Турли бўлимлар ишининг ўзаро келишилмагани

Мамлакатлардан мисоллар:

Давлат хизмати шартномалари - тизим 1998 йилдан 2010 йилгача Буюк Британияда амалга оширилди.

Мақсадларни белгилаш ва уларга эришиш йўллари ишлаб чиқишда юқори турувчи ижро ҳоқимияти ва тармоқ вазирликларининг биргаликдаги иши

Мақсадлар кўриниши - 2035

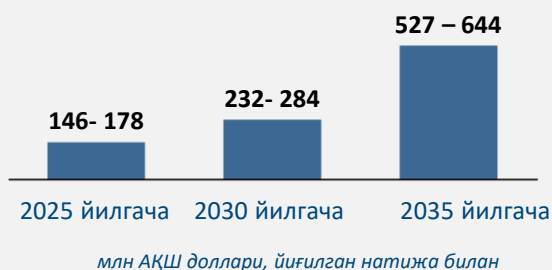
Ижро ҳокимияти органлари учун мақсад ва вазибаларини белгилаб бериш тизимини жорий этиш, давлат лойиҳалари ва дастурларининг самарадорлигини ошириш, ижро ҳокимияти органларининг ички ва ташқи назорат тизимини ривожлантириш, кадрлар билан таъминлашнинг кенг қамровли тизимини ривожлантириш, коррупцияга қарши курашиш, давлат хизматларидан аҳолининг фойдаланиш кўламини ошириш, ҳокимият алмашуви тамойилларига риоя қилиш ва конституциявий асосларни сақлаб қолиш

- Давлат органлари фаолиятининг мақсадли кўрсаткичларга эришуви устидан узлуксиз мониторинг механизмини яратиш
- ОАВ мустақиллигини ва жамоатчилик назоратини ривожлантириш
- Кадрлар захирасини яратиш, давлат кадрларини сифатли тайёрлаш ва қайта тайёрлаш
- Жамоатчилик учун очиқ, муносиб ва етарли иш ҳақи даражасини яратиш орқали давлат хизматчиларининг профессионал таркибини яхшилаш
- Телекоммуникация инфратузилмасини ривожлантириш, ижро ҳокимиятини рақамлаштириш
- Коррупцияга қарши дастурлар ва жараёнларни мақбуллаштириш орқали коррупцияни камайтириш
- Давлат хизматининг нуфузи ва ижтимоий жозибдорлигини оширишга қаратилган чоратadbирлар мажмуини қабул қилиш
- Ижрочи хокимит тизими ичидаги барча вазирлик, идора ва ташкилотларда умумий аттестация ўтқозиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2016/17/18	2035
Давлат бошқарувининг самарадорлиги рейтинг (рейтингда ўрин)	150	Топ-50
Коррупцияни идрок қилиш индекси (рейтингда ўрин)	157	Топ-50
Умумжаҳон матбуот эркинлиги индекси (рейтингда ўрин)	165	Топ-50
Телекоммуникация инфратузилмасининг ривожланиш рейтинг (рейтингда ўрин)	114	Топ-50
Бизнес юритиш қулайлиги рейтинг (рейтингдаги ўрни)	74	Топ-20
Электрон ҳукумат ривожланиши индекси (рейтингда ўрин)	81	Топ-30

Инвестициялар

Асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Мақсадга эришиш учун дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш ҳамда уларнинг бажарилишини назорат қилиш учун давлат органини яратиш (Ислоҳотларни бошқариш маркази)
- Давлат хизматчиларини қайта тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш (тингловчилар сонини 180 нафардан 8 минг нафаргача ошириш, таълим дастурларини янгилаш ва сонини 3 дан 400 қадар ошириш)
- Кадрлар билан таъминлашнинг кенг қамровли тизимини жорий қилиш (ишга ёллаш эҳтиёжини аниқлаш, халқаро тажрибага эга мутахассисларни жалб қилиш)
- Давлат органларида бошқарув маданиятини ривожлантириш (шаффоф танлов босқичлари ва лавозимга лойиқлик мезонларини жорий этиш)
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.02.2017 й. ПФ-2752-сонли Фармони билан тасдиқланган давлат дастурини амалга ошириш, ва давлат ва йирик хусусий ташкилотлар ва корхоналарда коррупцияга қарши кураш дастурини жорий этиш мажбуриятини яратиш
- Қонунчилик базасини такомиллаштириш, такрорий норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни бартараф этиш
- ОАВ орқали сўз эркинлиги ва жамоатчилик назоратини кучайтириш (Умумжаҳон матбуот эркинлиги индекси бўйича 120 мамлакатлар қаторига кириш)
- Солиқ тўловлари, давлат хизматларидан фойдаланиш ва бошқалар бўйича маълумотларни кузатишни соддалаштириш учун Миллий Идентификация Рақамини киритиш
- Давлат статистика тизимини ислоҳ қилиш
- Ўзбекистон Республикаси аҳолисини рўйхатга олиш

● кадрлар

● молия

● технологиялар

● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш

● инфратузилма

2030

- Давлат хизматчиларининг таълим даражасини ошириш (халқаро амалиётларни жорий қилиш, таълим дастурларини халқаро амалиётга мослаштириш)
- Давлат хизматчилари учун in-out тизимини жорий этиш, лавозимларни бутлаш учун ҳам, давлат органлари ичида рақобатни кучайтириш
- Бизнес ва давлат хизматчилари учун коррупция фойдасиз бўладиган муҳитни шакллантириш
- Давлат хизмати тизимида янги кадрларни тарбиялаш, коррупцияни рад этишни шакллантириш, таълим дастурлари орқали давлат органлари "қиёфасини" ўзгартириш, ички тренинглар ўтказиш, қонунчиликни қаттиқлаштириш ва оммавий ахборот воситалари билан ишлаш (Коррупцияни идрок қилиш индекси бўйича топ 80 мамлакатлар қаторига кириш)
- Жамоатчилик назоратининг мустақил институтларини шакллантириш (жамоатчилик ташкилотлари, мустақил оммавий ахборот воситалари учун грантлар ва ҳоказо) (Умумжаҳон матбуот эркинлиги индекси бўйича топ-80 мамлакатлар қаторига кириш)
- Давлат хизматларини кенг миқёсда рақамлаштириш, жумладан, сунъий интеллект ва блокчейн технологияларини қўллаш, вазирликлар ва идораларнинг ишини ташкил қилиш учун ИТ-технологияларни жорий этиш, катта маълумотларни таҳлил қилиш асосида қарор қабул қилиш (электрон ҳукуматни ривожлантириш индекси бўйича топ 50 мамлакатга кириш ва Телекоммуникация инфратузилмасини ривожлантириш рейтингига кўра топ 70 та мамлакатлар сафига кириш)

2035

- Давлат хизматчиларини тайёрлайдиган таълим муассасалари учун халқаро аккредитация олиш
- Коррупцияга қарши ижтимоий муросасизликни ривожлантириш, жамият дунёқарашини ўзгартириш (оммавий ахборот воситалари ва таълим муассасалари билан ишлаш) (Коррупцияни идрок қилиш индекси бўйича топ-50 мамлакатлар қаторига кириш)
- Давлат хизматларини кўрсатишнинг электрон усулига ўтиш, шу жумладан, лойиҳаларни бошқариш ва давлат хизматларини тақдим этишда сунъий интеллект ва блокчейн технологияларидан кенг қамровли фойдаланиш (электрон ҳукумат ривожланиши индекси бўйича топ 30 ва телекоммуникация инфратузилмаси ривожланиш индекси бўйича топ 50 мамлакатлар қаторига кириш)
- Ижро ҳокимияти самарадорлигини анча юқори кўтариш (давлат бошқаруви самарадорлиги бўйича топ 50 мамлакатга кириш)
- Бизнес юритиш учун қулай муҳит яратиш (Бизнес юритиш қулайлиги индекси бўйича топ-20 мамлакатлар қаторига кириш)
- Мустақил оммавий ахборот воситаларини сўз эркинлигини таъминлаш, ижро ҳокимияти органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратининг ривожланган тизимини яратиш (вазирлик ва идораларнинг жорий фаолиятини муҳокама қилишда ташкилотларни жалб қилиш, қонунларни қабул қилишда фикрларни ҳисобга олиш) (Умумжаҳон матбуот эркинлиги индекси бўйича топ 50 мамлакатлар қаторига кириш)

Қонун чиқарувчи ҳокимият

Давлат бошқарувини ривожлантириш

Асосий муаммолар

- Ўзбекистон Республикасида қонун чиқарувчи ҳокимият тўлиқ мустақил эмас
- Ўзбекистон Республикасида сиёсий маданият даражаси демократия ривожланган давлатлардан ортда қолмоқда
- Қонунчилик базасининг сифати барқарор эмас ва яхшилашни талаб қилади
- Қонун ҳужжатларини ишлаб чиқишда исботлаш сиёсати ва "оқилона тартибга солиш" тамойиллари воситаларидан етарли даражада фойдаланмаслик уларнинг сифатини пасайтиради
- Қонун ишлаб чиқиш жараёнида давлат идораларининг ўзаро келишилмаган ҳаракатлари ва давлат идораларини илмий жиҳатдан қўллаб-қувватлашнинг паст даражаси меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар сифатини пасайтиради
- Парламент назорати даражасининг пастлиги
- Қонунчиликни муҳокама қилиш учун жамоатчилик платформаларининг фойдаланиш учун чекланганлиги

Асосий хулосалар

- Ўзбекистон Республикасида **ҳокимият вакиллик органларини** шакллантириш ва **улар ваколатларига** доир бир қатор тўсиқлар мавжуд. Ушбу чекловлар **қонун чиқарувчи ҳокимият идорасининг мустақиллигини пасайтиради**
- Қисман "бевосита амал қилувчи" қонунлар етишмаслиги сабабли **қонунчилик базасининг сифати паст**. Бошланғич қонунчилик ҳужжатларида ҳуқуқий нормаларнинг етарли даражада аниқ эмаслиги уларни ижро ҳокимияти идоралари ҳужжатларида батафсил акс эттиришга мажбур қилади, улар эса иш кўплигидан масалани ҳар доим ҳам чуқур ўрганиб чиқа олмайдилар
- Парламент аъзоларига зарур дастлабки маълумотлар тақдим этилаётганда, қонун яратиш жараёнида давлат идоралари ўртасида ўзаро келишувнинг йўқлиги сабабли **қонун ҳужжатларида қарама-қаршиликлар** мавжуд
- Тартибга солиш таъсирини баҳолаш (Regulatory Impact Analysis, RIA) ва «оқилона тартибга солиш» тамойиллари **каби исботлаш сиёсати воситаларининг етарли даражада қўлланилмаслиги қонун ҳужжатлари самарадорлигининг ва натижаларнинг пасайишига**, шунингдек, аҳоли зиммасига асоссиз маъмурий юк юкланишига олиб келади
- Парламент депутатларига илмий ёрдам етишмаслиги, малаканинг пастлиги ва манбалар билан таъминлаш етарли даражада эмаслиги сабабли **ишлаб чиқилган норматив ҳужжатларнинг сифати паст**
- Халқаро шартномалар рақамли базасининг мавжуд эмаслиги **қонунларни ишлаб чиқишда** ва амалдаги қонунчилик базасини баҳолашда уларнинг низомлари **ҳар доим ҳам эътиборга олинмаслигига** олиб келади.
- Телекоммуникация инфратузилмасининг етарли даражада ривожланмаганлиги ва қонунчилик жараёнини рақамлаштиришдаги камчиликлар барча манфаатдор томонлар билан **қонунчилик ташаббусларини жамоатчилик билан муҳокама қилишда тўсқинлик қилмоқда**.

Демократияни ривожлантириш индекси

Демократия индекси,
2017 й.

158

167 мамлакат
орасида

- Ушбу индекс мамлакатда демократияни ривожлантириш даражасини кўрсатади ва сайловлар, сиёсий плюрализм, фуқаролик эркинликлари, ҳуқуқат фаолияти, сиёсий жараёнларда иштирок этиш ва мамлакатда сиёсий маданият ривожланиши каби соҳаларни қамраб олади.
- Ўзбекистон Республикасида сиёсий маданиятни ривожлантиришни давом эттириш зарур. Мамлакатда сиёсий партияларни эркин рўйхатга олиш жараёни чекланган, ҳокимият вакиллик органларининг мустақиллиги чекланган, минтақавий даражада ижро ва қонун чиқарувчи ҳокимият раҳбарларининг лавозимларини бирлаштириш амалиёти олиб борилади, бу эса қонун чиқарувчи ҳокимият фаолиятига тўсқинлик қилмоқда

Давлат томонидан тартибга солиш сифатининг глобал кўрсаткичлари

Жаҳон банки

Давлат томонидан
тартибга солиш
сифатининг глобал
кўрсаткичлари, 2016 й

74-
80

186
мамлакат
орасида

- Ушбу кўрсаткич қонунчилик жараёнининг сифати, қонунчилик базасининг сифати ва аҳоли учун фойдаланиш имкониятининг даражасини акс эттиради
- Қонунчилик жараёнига жамоатчиликни жалб қилиш, қонунчилик ҳужжатларини ишлаб чиқиш сифатини ошириш ва қонунчилик базасини мақбуллаштириш зарур
- 08.08.2018-йилда Ўзбекистонда энг яхши халқаро амалиётга мос келадиган ва амал қилинган ҳолда, қонун ижодкорлиги жараёнини ва қонунчилик базасини яхшилашга илк қадам қўядиган қонун ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштириш Концепцияси қабул қилинди

Ўзбекистон Республикасида қонун чиқарувчи ҳокимият тўлиқ мустақил эмас, ва бу қонун ижодкорлиги ва назорат функцияларининг сифатини пасайтиради

- Либерал демократик партияси
- Демократик партия
- Халқ Демократик партияси
- Социал-демократик партияси

- Қонунчилик палатаси 150 нафар депутатдан иборат
- Мустақил номзодларни кўрсатиш таъқиқланганлиги Қонунчилик палатасини фақат рўйхатга олинган партияларнинг номзодлари орасидан шакллантиришга имкон беради¹
- Партияларни рўйхатга олиш жараёни ошқора эмас ва янги сиёсий партияларни рўйхатга олишга тўсқинлик қилиши мумкин²
- Президент Қонунчилик палатасини тарқатиб юбориш ҳуқуқига эгадир⁴

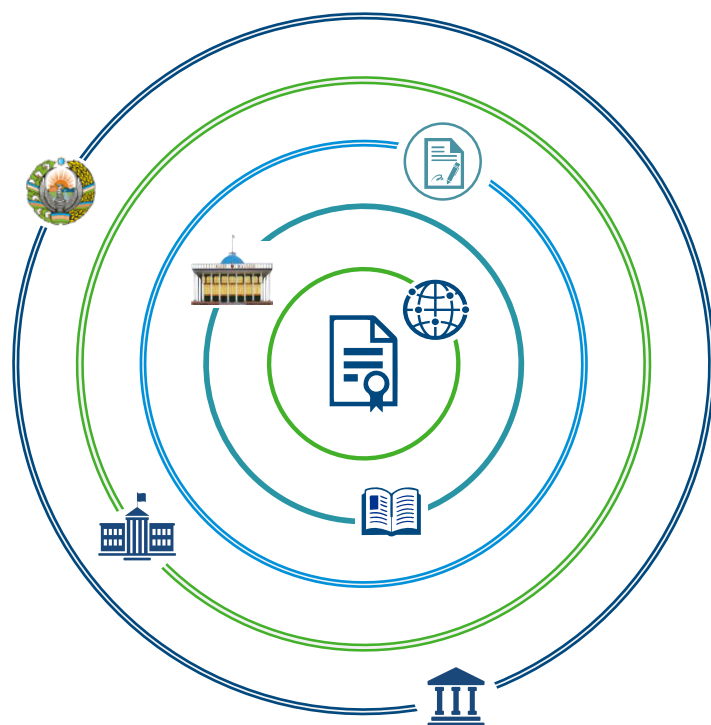
Мавжуд тартиб Қонунчилик палатасининг мустақил бўлишига тўсқинлик қилади ва назорат ҳамда қонун ижодкорлигига тегишли вазифаларни бажаришни қийинлаштиради

Сенат таркибига 100 нафар сенатор киради:

- 84 нафар сенатор вилоят ҳокимиятининг вакиллик органлари депутатлари овоз бериши орқали сайланади
- Ҳар бир вилоят 6 сенаторни юборади
- 16 нафар сенатор Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тайинланади
- Вилоятлар, туманлар ва шаҳарлардаги вакиллик органлари (халқ депутатлари кенгашлари) ҳокимлар орқали бошқарилади, улар ҳокимиятни тақсимлаш тамойилига зид келади ва маҳаллий вакиллик органларининг маҳаллий ижро этувчи органлари фойдасига заифлашишига олиб келади
- Вилоят ҳокимлари айна пайтда сенаторлар бўлади, бу эса назорат қилувчи ваколатларни амалга ошириш ва маҳаллий ижро ҳокимияти органлари фаолиятига доир қарорларни қабул қилиш нуқтаи-назаридан Сенат фаолиятининг самарадорлигини пасайтиради
- Сенатнинг 16 нафар сенаторини тайинлаш тамойили Сенатнинг ижро ҳокимиятидан мустақиллигини оширади

Мавжуд тартиб Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ваколатли органи ва маҳаллий вакиллик органларининг мустақиллигига тўсқинлик қилади, шунингдек назорат ва қонун ижодкорлиги вазифаларининг бажарилишини қийинлаштиради.

Ўзбекистон Республикаси норматив-ҳуқуқий ҳужжатларининг иерархияси

- I даражали қонунлар
- II даражали қонунлар
- III даражали қонунлар
- IV даражали қонунлар
- V даражали қонунлар

- Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, Республика миқёсдаги вазирлик ва муассасаларнинг актлари
- Ўзбекистон Республикаси Конституцияси
- Халқаро шартномалар ва битимлар
- Қорақалпоғистон Республикаси қонунлари ва фармойишлари
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари
- Маҳаллий ҳокимият органларининг қарорлари
- Ўзбекистон Республикасининг қонунлари
- Ўзбекистон Республикасининг Кодекслари

Иерархияга риоя қилиш билан боғлиқ бир қатор муаммоли соҳалар мавжуд:

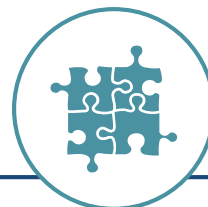
- Ижро органи томонидан чиқарилган низомлар қўпинча қонунлар ўрнини босади
- Ҳуқуқни қўлловчи идоралар биринчи навбатда Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари ва Вазирлар Маҳкамасининг қарорларига амал қиладилар
- Халқаро шартномалар ва битимлар устуворлигига риоя қилинмайди

Мавжуд тизим халқаро шартномаларнинг тўлиқ қўлланилишини таъминламайди, бу эса Ўзбекистон Республикаси халқаро интеграциясини мураккаблаштиради

Халқаро шартномаларни тўплайдиган асосий давлат органи Ташқи ишлар вазирлиги ҳисобланади

Ўзбекистон **4000** зиёд халқаро битимларда иштирок этмоқда

Ташқи ишлар вазирлиги бошқа давлат органлари ва жамият учун очиқ бўлган электрон, оммавий келишувлар базасини сақламайди.

Халқаро шартномаларнинг тўлақонли электрон базаси йўқлиги уларни давлат идоралари, депутатлар ва судлар томонидан ишлатилишини сезиларли даражада қийинлаштиради

Халқаро битимлар қоидалари Ўзбекистоннинг қонунчилик базасида тўлиқ акс эттирилмайди, бу эса уларни амалга ошириш тартибига тўсқинлик қилади

Жорий ривожланиш даражаси

Муаммони ҳал қилиш учун Ўзбекистон Республикаси Президенти 08.08.2018 й. энг яхши халқаро амалиётларга бутунлай мос келадиган қонун ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштириш концепциясини маъқуллади

	Қонун ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштиришнинг таркибий қисмлари	Амалга ошириш муддати
Қонунчилик базаси	<ul style="list-style-type: none">• Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қисқартириш, амалда қўлланилмаётган ҳужжатларни қайта кўриб чиқиш, асосиз чекловларни, ортиқча маъмурий тартиб-қоидаларни олиб ташлаш• Бевосита амал қилувчи қонунларни қабул қилишнинг самарали механизмларини жорий қилиш	 Батафсил маълумотлар кўрсатилмаган 2018 йил 01 декабргача
Қонун ижодкорлиги фаолияти	<ul style="list-style-type: none">• «Ақлли тартибга солиш» моделидан фойдаланишга босқичма-босқич ўтиш, «тартибга солиш муҳити» ҳуқуқий режимини шакллантириш	2019 йил 01 январгача
	<ul style="list-style-type: none">• НХҚ лойиҳаларининг тартибга солиш таъсирини баҳолашни мажбурий баҳолаш тизимини жорий қилиш, шу жумладан манфаат ва харажатлар таҳлили	2019 йил 01 декабргача
	<ul style="list-style-type: none">• Давлат органлари томонидан ҳуқуқий меъёрларни белгилаш, ўзгартириш ёки бекор қилиш тўғрисида фуқаролик ташаббусларини қабул қилиш ва кўриб чиқиш тартибини янада такомиллаштириш ва аниқлаштириш• Далилларга асосланган сиёсат ва "оқилона тартибга солиш" воситаларини жорий қилиш ва қўллашни мувофиқлаштирувчи ягона ташкилотни белгилаш	2018 йил 01 октябргача 2019 йил 01 августгача

Шарҳлар

- Концепция ривожланган давлатлар амалиётига мос келадиган қонунчилик базасини ва қонун ижодкорлиги жараёнини такомиллаштиришнинг асосий таркибий қисмларини ўз ичига олади. Концепция амалга оширилган тақдирда, қонун ижодкорлиги фаолиятига ва қонунчилик базасига ижобий таъсир кўрсатиши кутилмоқда
- Концепциянинг айрим таркибий қисмлари декларатив тарзда ёзилган, аниқ қадамларни, муддатларни ва масъул шахсларни белгилашни талаб қилади.

Қонун чиқарувчи ҳокимият

Жорий ривожланиш даражаси

Қонунларда нормаларининг етарлича талқин этилмагани сабабли тафсилотларни аниқлаш қонуности ҳужжатлар даражасида амалга оширилади, ва бу қонунчилик сифатини пасайтириб, қарама-қаршиликлар ва коррупцияга мойиллик пайдо бўлишига олиб келади

Ўзбекистонда сўз эркинлиги ва мустақил оммавий ахборот воситаларини чеклаш қонун чиқарувчи ҳокимият идораларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга оширишга ва қонунларнинг ижро этилишига тўсқинлик қилади.

Инглиз тилида қонунчилик базаси мавжуд эмас

- Инглиз тилида қонунчилик ҳужжатларининг йўқлиги хорижий инвесторларни жалб қилишни қийинлаштиради

Ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш мавжуд эмас

- Lex.uz базаси фойдаланувчини қизиқтирган масалани мустақил равишда тўлиқ тушуниб олиши учун интерактив режимда тегишли ҳужжатлар, қонуности ҳужжатлари, суд қарорларининг тўлиқ рўйхатини тақдим этишга имкон бермайди

Электрон базада қонунчилик ҳужжатларининг барчаси ҳам мавжуд эмас

- Қонунчилик ҳужжатларининг тўлиқ рақамлаштирилмаганлиги аҳоли учун унга ўрганиш имкониятини қийинлаштиради, масалан, кўплаб халқаро шартномалар қонунчилик ҳужжатларининг электрон базасида мавжуд эмас.

Ривожланмаган ИТ-инфратузилмаси аҳолининг қонунчиликка доир электрон базаларга киришига тўсқинлик қилади

- Интернет тезлигининг пастлиги ва унинг оммабплиги етарли даражада эмаслиги аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини оширишга йўл қўймайди ва қонунларнинг самарадорлигини пасайишига олиб келади. 2018 йилда Ўзбекистон БМТнинг ИТ инфратузилмасини ривожлантириш индекси бўйича рейтингда 193 мамлакатдан 114-ўринни эгаллади

Ўзбекистон Республикасидаги қонун ижодкорлиги жараёнининг муаммолари нўқталари

Олий Мажлиснинг қонун ижодкорлиги жараёни

✘ Олий Мажлис таркибида тадқиқот олиб борувчи ва депутатларга маслаҳат берувчи **махсус бўлинма** йўқ.

✘ **Далилларга асосланган сиёсат** воситалари етарли даражада қўлланилмайди, жумладан тартибга солувчи таъсирини баҳолаш

(Regulatory Impact Analysis ,RIA)

✘ “Оқилона тартибга солиш”нинг қуйидаги тамойилларни етарли даражада қўлламаслик: масалан:

- «One in One out»
- «Regulatory guillotine»
- «Sunset clause»

✘ Олий Мажлис палаталарининг **ўзаро ҳамкорлигига доир муаммолар**¹

Ўзаро ҳамкорлик йўналишлари

Ижро ҳокимиятининг соҳавий идоралари билан ўзаро ҳамкорлик

✘ Қонун ижодкорлиги жараёнини ва далилларга асосланган сиёсат воситаларини қўллашни мувофиқлаштирувчи идора мавжуд эмас

✘ Муассасаларо ҳамкорлик учун АКТ платформаси мавжуд эмас

Илмий жамоатчилик билан муҳокама

✘ Илмий ва эксперт жамоаларининг иштироки етарли даражада эмас

✘ Жамоатчилик фикрини инobatга олиш етарли даражада эмас (regulations.gov.uz порталидаги изоҳларнинг **53%** ҳисобга олинмаган)

Аҳоли билан ўзаро ҳамкорлик

✘ ИТ-инфратузилмасининг ривожланмаганлиги онлайн-платформаларда жамоатчиликнинг қонун лойиҳаларини муҳокама қилиш учун киришини қийинлаштиради

Халқаро битимлар низомларини инobatга олиш

✘ Халқаро шартномаларнинг тўлиқ рақамли базаси йўқлиги уларнинг қонун лойиҳаларида ўз аксини топишга тўсқинлик беради.

Эслатма. 1 - жумладан, суҳбат натижаларига асосланган ҳолда: қонун лойиҳалари 4 ой Сенатда кўрилади, Қонунчилик палатаси эса қонун лойиҳасини бир ой муддатда кўриб чиқади. 2 - БМТнинг “Қонун ижодкорлиги, меъёр ижодкорлиги ва Қонунчилик актлари таъсирини баҳолаш тизими (ҚАТБТ) ни модернизациялашга қўмаклашиш/2-босқич” лойиҳаси

Қонун чиқарувчи ҳокимият

Жорий ривожланиш даражаси

Ўзбекистонда парламент назорати сўровлар ўтказишга кам эътибор қаратиши ва тавсия бериш хусусиятига эгаллиги билан тавсифланади

Парламент назорати тизимининг таркибий қисмлари (халқаро тажриба)

	Мисоллар	Ўзбекистондаги вазият ¹
Субъектлар	<ul style="list-style-type: none"> Парламентнинг иккала палатаси, депутатлар (Сенат аъзолари), партиялар, фракциялар 	 <ul style="list-style-type: none"> ✓ Халқаро амалиётларга мувофиқлик
	<ul style="list-style-type: none"> Йўналишлар бўйича парламент назорати учун масъул қўмиталарнинг таркиби ва ваколатлари белгиланган 	 <ul style="list-style-type: none"> ⚠ Қонунчилик асосида фақат Бюджет ва иқтисодий ислохотлар қўмитаси бор, назорат воситалари аниқланмаган
Назорат турлари	<ul style="list-style-type: none"> Ҳукуматнинг мажбурий ҳисоботларини эшитиш 	 <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ҳукумат вакилларининг мунтазам равишда ҳисоботларни тақдим этиш мажбурияти белгиланган
	<ul style="list-style-type: none"> Парламент сўровлари, текширувлар, тадқиқотлар ва ҳоказоларни ўтказиш 	 <ul style="list-style-type: none"> ⚠ Парламентнинг асосий эътибори парламент сўровларини ўтказишга йўналтирилган эмас², сўровлар сони тўғрисида ҳеч қандай маълумот йўқ
	<ul style="list-style-type: none"> Ишончсизлик билдириш 	 <ul style="list-style-type: none"> ✓ Парламент қўйи палатасининг депутатлари Бош вазирга ишончсизлик билдиришлари мумкин
Масъулият	<ul style="list-style-type: none"> Суд ишини қўзғатиш имконияти, маълумот беришдан воз кечганлиги учун маъмурий ва жинорий жавобгарлик белгиланган 	 <ul style="list-style-type: none"> ⚠ Қонунчиликда назорат бўйича кўрсатмалар тавсия хусусиятига эга, ижро этувчи идоралар депутатлар ва фракциялар сўровларини эътиборсиз қолдиради

Шарҳлар

- Сўнги икки йил мобайнида Олий Мажлис фақат 6-та парламент сўровини жўнатган, бу парламент назорати даражасининг пастлигини билдиради. Ривожланган мамлакатлар билан таққослаганда, Франция ва Буюк Британия каби ривожланган мамлакатларда бу кўрсаткич 2015 йилда 25 минг ва 30 мингга тенг бўлган
- Бундан ташқари, белгиланган назорат жараёнлари йўқ, асосий эътибор текширишлар ва сўровларда эмас, “эшитишларда” бўлиб турибди, кўрсатмалар тавсия хусусиятига эга
- Парламент назорати соҳасида ёритилган қўшимча масалалар:
 - Парламент назоратини амалга ошириш учун етарлича маъмурий имкониятларнинг йўқлиги (депутатларнинг сўровларни тайёрлашда ёрдам бериш учун ўз аппаратлари йўқ ва ҳоказо)
 - Республика ва вилоят даражасида парламент назоратининг мувофиқлашуви йўқ

Эслатма. 1 - "Парламент назорати тўғрисида" ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни, 2 - БМТ вакилларининг баҳоси асосида Манбалар Ўзбекистон Республикаси Конституцияси; Ўзбекистон Республикасининг "Парламент назорати тўғрисида" ги Қонуни, экспертлар сўхбати

Қонун чиқарувчи ҳокимият

Ижро ва қонун чиқарувчи ҳокимият соҳалари ўртасида ўзаро нисбатни тақсимлашнинг стратегик имкониятлари

1

Ҳокимият бўлинишида ваколатни кўпроқ қонун чиқарувчи соҳага бериш

Ваколатнинг энг катта қисми парламент қўлида тўпланган. Парламент ҳукуматни тузади ва унинг фаолиятини назорат қилади. Кўпинча давлат раҳбари парламент томонидан сайланади.

Ривожланган сиёсий маданият; фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига нисбатан ҳурмат; очиқ сайловлар; давлат бошқаруви халқ томонидан қонуний сайлаган шахслар томонидан амалга оширилади; ҳукуматнинг очиқлиги юқори даражада; ОАВ эркинлиги.

- Ҳокимиятнинг бир ҳукумат қўлида узоқ муддат бўлиш хавфи паст
- Фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш
- Ижро ҳокимияти фаолияти устидан кучли назорат

- Сиёсий йўл беқарор бўлиши мумкин.
- Ҳукумат тез-тез ўзгариши мумкин.
- Мувофиқлаштиришнинг мураккаблиги, айниқса инқироз даврида

Мамлакатлардан мисоллар:

Германия

Италия

Мамлакатда сиёсий маданият юксак даражада ривожланган ҳолдаги модел

2

Мустақил парламентга эга мувофиқлаштирилган тизим

Давлат раҳбари халқ томонидан сайланади. Давлат раҳбари ҳукуматнинг фаолиятини шакллантиради ва назорат қилади. Парламент ижро ҳокимияти устидан парламент назоратини амалга оширади, жумладан, бюджет назорати, вето, импичмент ҳуқуқига эга

Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳурмат қилиш; очиқ сайловлар; давлатни бошқариш халқ томонидан қонуний сайланган шахслар орқали амалга оширилади; ҳукуматнинг очиқлиги юқори даражада; ОАВ эркинлиги

- Қарор қабул қилишнинг юқори тезлиги ва барқарорлик
- Ижро ҳокимияти устидан назорат
- Ҳокимиятни тақсимлаш
- Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш

- Ҳокимият бир ҳукуматнинг қўлида узоқ муддат бўлиши хавфи
- Ижро ва қонун чиқарувчи ҳокимиятларнинг қарама-қаршилиги эҳтимоли
- Тизимнинг давлат бошлиғига қаттиқ боғлиқлиги

Ривожлантиришнинг мақсадли йўналиши

Мамлакатлардан мисоллар:

АҚШ

Жанубий Корея

Қонун чиқарувчи соҳанинг ижро ҳокимияти фаолияти устидан юқори даражадаги ташқи назорат

3

Юқори даражада марказлаштирилган тизим

Сиёсий плюрализмнинг йўқлиги; демократик маданиятнинг ривожланмаганлиги; оммавий ахборот воситаларининг чекловлари; сайлов эркинлигини чеклаш; ҳокимиятни тақсимлаш қонуни амалга оширилмайди; ҳокимият жамият орқали назорат қилинмайди ва унга ҳисобот бермайди

- Қарорларни тезкор қабул қиладиган ва амалга оширадиган кучли ҳокимият
- Барқарорлик, тартиб ва хавфсизлик

- Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига риоя қилмаслик
- Ҳокимият фаолияти устидан назоратнинг йўқлиги
- Яккаҳокимликнинг катта эҳтимоли
- Коррупциянинг катта эҳтимоли

Мамлакатлардан мисоллар:

ХХР

Шимолий Корея

“Тийиб турувчи ва мувозанатни таъминловчи” тизимнинг йўқлиги, ижро ҳокимиятининг фаолияти устидан ташқи назоратнинг йўқлиги

Қонун чиқарувчи ҳокимиятнинг мустақил бўлишини ошириш, Ўзбекистон Республикасида сиёсий маданиятни шакллантириш, қонунчилик базасини мақбуллаштириш, қонун ижодкорлиги жараёни сифатини ошириш, қонунчилик базасини рақамлаштирувини давом эттириш ва ундан аҳолининг фойдаланишини ошириш

- Парламент сўрови амалиётини ривожлантириш ва кузатишлар ҳамда таҳлил натижалари асосида парламент томонидан босма нашр яратиш йўли билан парламент назорат функциясини ривожлантириш
- Қабул қилинган ҳужжатларнинг тартибга солувчи таъсирини баҳолашга доир мажбурий амалиётни жорий этиш
- Қонунчиликдаги қарама-қаршиликларни камайтириш
- Қонун ижодкорлиги жараёнини рақамлаштириш
- Фуқаролик жамиятини қонун ижодкорлиги жараёнига жалб этиш (жамоатчилик муҳокамаси)

Рақамли кўрсаткичлар

	2016/17/18	2035
Демократия индекси (рейтингда ўрин)	158	Топ-50
Давлат томонидан тартибга солиш сифатининг глобал кўрсаткичлари (баллар)	3,0	5,0

Инвестициялар

Қонун чиқарувчи ҳокимият

Асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Ҳокимият вакиллик органларининг мустақиллигини ошириш (шу жумладан ҳокимиятлар даражасида ижро ҳокимияти ва қонун чиқарувчи ҳокимият лавозимларини бирлаштирувчи амалиётдан воз кечиш)
- Сиёсий маданиятни ошириш, жумладан, янги партияларни рўйхатга олиш жараёнини эркинлаштириш ва шаффофликни ошириш (Демократия индекси бўйича топ 100 мамлакатлар қаторига кириш)
- Мустақил номзодларни сайлаш амалиётини жорий қилиш
- Жамоатчилик назоратини кучайтириш ва қонун ижодкорлиги жараёнида жамоатчилик иштирокини кенгайтириш
- Ҳуқуқий базани такомиллаштириш, "Regulatory guillotine" тамойилини қўллаш (беvosита фойдаланилмайдиган қонунлардан воз кечиш)
- Қонунчилик базасини таҳлил қилиш соҳасида халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни кенгайтириш, парламент аъзолари экспертизасини ва уларни илмий-ресурс билан таъминлашни кучайтириш
- Электрон қонунчилик базаларини ва телекоммуникация инфратузилмасини ривожлантириш орқали қонунчиликдан фойдаланиш даражасини ошириш
- Далилларга асосланган сиёсат ва "оқилона тартибга солиш" таркибий қисмларини жорий қилиш, давлат бошқаруви сифатининг глобал кўрсаткичлари бўйича ЎЗР балларини 3,8 етказиш.
- Қонун ижодкорлиги жараёнида давлат идоралари ўзаро ҳамкорлигининг электрон тизимини яратиш
- Парламент назоратини кучайтириш (парламент текширувларини бошлаш, парламент ҳисоботларини тузиш), ижро ҳокимияти идораларининг парламентга ҳисобот беришининг самарали тартибини яратиш
- Ҳокимият идоралари томонидан халқаро шартномаларни қўллашнинг самарали тартибини яратиш

2030

- Қонун чиқарувчи ҳокимият фаолиятининг устидан ва қонунларнинг ижро этилиши устидан жамоатчилик назоратини таъминлаш (жамоатчилик ташкилотлари учун грантлар)
- Далилларга асосланган сиёсатни кенг қўллаш, жумладан: "Regulatory Impact Analysis" воситасини барча норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга татбиқ этиш
- "Оқилона тартибга солиш", жумладан, "One in one out" ва "Sunset clause" қоидаларини кенг қўллаш, давлат бошқаруви сифатининг глобал кўрсаткичларидаги ЎЗР баллини 4,4 қадар кўтариш
- Кенг қамровли мустақил парламент назоратини ўрнатиш учун имконият яратиш (жамоатчилик муҳокамалари, учрашувлар, муҳокамалар учун ҳужжатларни юбориш)
- Қонун чиқарувчи ҳокимият идораларининг сиёсий маданияти ва мустақиллигини янада ошириш (Демократия индекси бўйича топ 90 та мамлакатлар қаторига кириш)
- Кенг миқёсли мустақил парламент назоратини таъминлаш

2035

- Парламентда турли фикрларнинг ва муҳолифатнинг мавжудлигини таъминлаш
- Қонун чиқарувчи ва ижро ҳокимияти идоралари ўртасида ўзаро тийиб туриш ва манфаатлар мувозанатини ўрнатиш (Демократия индекси бўйича топ 50 мамлакатлар рўйхатига кириш)
- Қонун чиқарувчи ҳокимият идорасининг фаолияти устидан тўлиқ жамоатчилик назоратини таъминлаш
- Тўлиқ ошқора сайловларни, шу жумладан, блокчейн технологиясидан фойдаланиш орқали жорий этиш
- Қонунчиликнинг барқарорлигини ва қонунларнинг юқори даражада ишлаб чиқилишини таъминлаш, давлат бошқаруви сифати глобал кўрсаткичларидаги ЎЗР баллини 5,0 қадар ошириш.

Суд ҳоқимияти

Демократик институтларни ривожлантириш

Асосий муаммолар

- Мустақил суд тизимига эга бўлишнинг асосий аҳамиятини англашнинг йўқлиги
- Адолатли жараёни таъминлаш қобилиятига нисбатан жамоатчилик ва инвесторлар ишончининг йўқлиги
- Жазонинг муқаррарлигини англашнинг йўқлиги, ҳамда коррупциянинг мавжудлиги
- Адолатли суд жараёнини ўтказишда анъаналар ва шаффофликнинг йўқлиги
- Қабул қилинаётган суд қарорларида шаффофликнинг йўқлиги, шунингдек, суд қарорларидан фойдаланишда очиқлик ва шаффофлик масаласи
- Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идораларнинг суд сифатида ҳаракат қилиши чуқур илдиз отган (Совет анаънаси)
- Суд тизимига тегишли моддий-техник, соҳа кадрлари базаси, суд кадрларини тайёрлаш тизимининг йўқлиги
- Суд тизими айрим институтларининг расмиятчилиги ва самарасизлиги: Халқ маслаҳатчилари, Конституциявий суд ва бошқалар
- Ҳуқуқий нормалар билан жорий этилиши лозим бўлган заиф ҳуқуқий этика

Асосий хулосалар

- Судлар куч ишлатувчи тузилмалардан мустақил эмас. Судьяларга босим кўпинча ташқаридан эмас, балки ичкаридан суд раислари ёки юқори турувчи суд идоралари орқали амалга оширилади.
- Олий суд кенгашининг, судьяларни танлаш ва тайинлаш тизимининг мустақиллигини кафолатлаш, малакали судьялар жамоасини тайёрлаш ва малакасини ошириш ва Суд идораларининг умумиллий ягона имтиҳони тизимини ишлаб чиқиш.
- Судьялар чиқараётган қарорлари учун интизомий жавобгарликка тортилиши мумкин, бу эса мустақил қарор қабул қилиш имкониятини чеклайди.
- Судлар камдан-кам ҳолатларда оқлов қарорларини чиқаради ва статистика маълумотларига эса кейинчалик бекор қилинган қарорлар ҳам киритилиши мумкин.
- Судьялар зиммасига ҳаддан зиёд кўп иш юклатилган ва белгиланган иш куни мобайнида ишларни сифатли тарзда ҳал қила олмайди. Судьялар зиммасига ҳаддан зиёд кўп иш юклангани туфайли ҳуқуқбузарликлар, инсон ҳуқуқларининг бузилишлари ҳолатлари мавжуд.
- Ўзбекистонда ҳуқуқшунослик фанлари етарли даражада ривожланмаган, кадрларни тайёрлаш эски таълим тизимига асосланган ва назария ҳамда амалиёт ўртасидаги тавофут муаммоси ҳал қилинмаган.
- Коррупция ва судьяларга коррупциявий усуллар орқали таъсир қилиш кенг тарқалган.
- Амалда суд жараёнининг жамоатчилик учун ошкоралик даражаси паст, бу жараёнда иштирок этаётганлар бундан мустасно, кўриб чиқилган ҳолларда суд қарорларининг очиқ базаси йўқ
- Ўзбекистон суд тизими ҳозирги замон ахборот технологиялари ечимларидан етарли даражада фойдаланмайди, бу эса, ўз навбатида, "қоғозбозлик"ни сезиларли даражада қисқартириш, шунингдек, вақт ва бошқа ресурсларни тежаш имконини бермайди.
- Суд амалиёти ҳуқуқий яқдиллик тамойилини етарли даражада таъминламайди ва бир ҳил ҳолатларда турли қарорлар қабул қилинади.
- Халқ судьялари институти фаолиятини ислоҳ қилиш, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Президиуми ва Пленумининг, Олий суд кенгашининг, судьялар малакавий ҳайъатининг ва бошқа тузилмалар фаолиятларини, такрорий функцияларни истисно этган ҳолда, тизимлаштириш.
- Адвокатура муассасаларининг ваколатлари ва мақомини ошириш жараёнда рақобатни, ишларни адолатли кўриб чиқиш ва тарафларнинг тенг ҳуқуқчилигини таъминлайди.
- Конституциявий суд фаолияти уни ҳуқуқлари бузилган оддий одамлар мурожаат қила оладиган фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлайдиган самарали ва нуфузли муассасага ислоҳ қилиш ва айлантиришни талаб қилади ва унинг асосий вазифаси - Конституцияни ҳурмат қилишга мажбурлаш ва уни ҳимоя қилишдир.

Суд ҳоқимиятининг жорий ривожланиш даражаси¹

- судьяларни танлаш ва тайинлашда ноқонуний аралашувларнинг олдини олиш ва шаффоф ва рақобатбардош тизимни яратиш учун судьялар Олий Кенгаши ташкил этилган. Кенгаш судьялар учун номзодларни танлаш ва тайинлаш борасида катта жамоатчилик назоратини амалга оширган
- Дунёнинг ривожланган мамлакатлари кенг тажрибасига асосланиб, Ўзбекистон Республикаси тарихида биринчи марта судьяларни тайинлаш амалиёти жорий этилди. Шу муносабат билан фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун судьяларнинг мустақиллиги кафолатлари кучайтирилди
- Ўзбекистон Республикаси халқи олдида трибуналлар маъсулиятини ошириш учун янги тайинланган судьялар тегишли жамоатчилик ва маҳаллий фаоллар билан маслаҳатлашади. Фақат фуқароларнинг ижобий фикри мавжудлигида, судьялар учун номзодлар тайинланади
- Суд ҳоқимиятининг мустақиллигини таъминлаш тамойилига мустақил равишда риоя қилиш, судларнинг моддий, техник ва молиявий таъминланиши учун Ўзбекистон Республикаси Олий суди ҳузуридаги Судларни қўллаб-қувватлаш департаменти ташкил этилган. Департаментга судьялар ва суд амалдорларини моддий-техник жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, судларга молиявий ва техник ёрдам кўрсатиш, судлар учун зарур шароитларни яратиш ва меҳнат шароитларини яхшилаш топширилган
- Ривожланган давлатларнинг илғор тажрибаси доирасида "Хабеас Корпус" институтини янада такомиллаштириш тергов ва дастлабки тергов устидан назоратини кучайтирди. Фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларини ҳимоя қилишни кучайтириш мақсадида телефон орқали сўзлашувларни эшитиш учун рухсатнома бериш ваколатлари прокуратура органидан судга ўтказилди
- Иқтисодий, маъмурий, фуқаролик ва жинойи ишлар бўйича судларга тақдим этилган даъволар онлайн, минтақавий ва марказлаштирилган онлайн мониторингни, аризалар (петициялар) ва суд ишларининг онлайн тарзда марказлаштирилган ҳисоботини, барча процессуал тартиб-қоидалар ва муддатларни мониторинг қилишни ўз ичига олади, Онлайн электрон маъумотлар базаси ишга туширилган
- Ягона электрон маълумотлар базаси орқали судга кирган ҳар бир ҳужжат олинган кундан бошлаб архивга топширилгунига қадар ўтказиладиган мониторинг ишнинг мазмунига тўсқинлик қилмасдан амалга оширилади. Қабул қилинган қарорлар томонларнинг эътиборига етказилади, суд ижрочилари ўз вақтида ижро этиши учун йўналтириш тизими жорий этилган. Кунлик онлайн ҳисоботни олиш имконияти яратилган
- Фуқароларнинг судьяларга бўлган ишончини янада мустаҳкамлаш мақсадида судларнинг ички иши шаффофлиги ва ошкоралигини таъминлайдиган Олий суднинг ички тартиби ишлаб чиқилган. Ушбу келишув доирасида Олий суд веб-сайти интернетда онлайн сессияларни кузатиши мумкин. Ҳозирги кунда энг чекка ҳудудлар ҳисобланган Сурхондарё, Хоразм ва Наманган вилоятларида ушбу тизимга 12 та суд уланган
- Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Олий судининг интернет сайтыда суд қарорларини мунтазам равишда эълон қилиш тартиби киритилди.
- Кучга кирган суд ҳукми эълон қилингандан сўнг, унинг мазмунини суд жараёни иштирокчиларига талқин қилиш суд амалиётига киритилди
- Жамоатчилик ва оммавий ахборот воситаларини суд иши ҳақида хабардор қилиш учун вилоят судларининг раислари ва уларнинг бошлиқлари барча вилоятларда ҳар чорақда учрашувлар ташкил этишад

Жорий ривожланиш даражаси

1 Жадвал/Диаграмма

86	Танзания	0.47
87	Ливан	0.47
88	Филиппин	0.47
89	Россия	0.47
90	Доминикан Республикаси	0.47
91	Ўзбекистон	0.46
92	Мексика	0.45
93	Сьерра-Леоне	0.45

- Қонун устуворлиги индекси бўйича The World Justice Project: The Rule of Law Index 2017 рейтингда Ўзбекистон 91-ўринни эгаллади. 2018 йилда тадқиқот 113 давлат ва юрисдикцияларни қамраб олган, Қозоғистон 64-ўринни, Қирғизистон 82-ўринни эгаллаган.
- Ўзбекистонда аҳоли сонига нисбатан судьялар сони 23 810 нафар одамга 1 нафарни (2018 йил) ташкил қилади, 1 нафар судья Францияда 11 минг кишига, АҚШ 9 минг кишига, Германияда 4 минг кишига тўғри келади.
- 2012 йилдан 2016 йилга қадар бўлган даврда оқлов қарорлари сони 7 –та бўлиб (оқлов эҳтимоли 0 фоиздан бир оз юқори) 2018 йилнинг 9 ойи мобайнида 590-тани ташкил этди.
- Ўзбекистонда суд қарорларидан фойдаланиш ва процессуал ишлар жадвалини кўриш имконияти мавжуд эмас. 2009 йилдан буён Қозоғистон интернетда барча турдаги суд қарорларини жойлаштиради. Ушбу амалиёт узоқ вақтдан буён қўшни Россия ва Қирғизистонда ҳам бор.
- Ўзбекистонда ҳуқуқий этика йўқ. Ҳуқуқий этика тегишли ҳуқуқий нормалар орқали мустақамланиши керак.

Стратегик вариантлар

1

Суд ҳоқимияти мустақиллигини таъминлаш

Суд ҳоқимияти процессуал доирасидан ташқарида бўлган ҳар қандай ички ҳамда ташқи таъсирдан суд мустақиллигини таъминлаши керак. Судьялар ўз қарорларида эркин ва мустақил бўлиши керак ва фақат қонунга бўйсунушлари лозим. Фақат судьялар инсон айбдорлигини аниқловчи идора бўлиши керак. Суд тизимини тартибга солувчи қонуннинг бир қисми ҳисобланмайдиган, ягона қоидаларга асосланган судья мақомига доир алоҳида қонун зарур. Судьяларга босим ўтказиш воситаси сифатида турли талқинлардан фойдаланишни олдини олиш мақсадида, алоҳида қонун даражасида судьяликка номзодлар учун танлов ва талаблар, судьяларни жавобгарликка тортиш, интизомий жазо тайинлаш, санкциялар масалаларига ва бошқа масалаларга оидлик киритиш лозим.

Суд тизими оддий фуқароларнинг мурожаатлари учун қулай тизимга асосланган бўлиши керак. Конституциявий суд фаолиятини ислоҳ қилиш талаб этилади ва ўз ҳуқуқлари поймол этилган деб ҳисоблаган исталган шахс мурожаат қилиши мумкин бўлган инсон ва фуқаронинг мустақам конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари устунига айлантиришни талаб қилади.

- Суд органлари жамиятдаги нуфузли ва самарали муассасалардир
- Фуқаролар ишончи ва ижтимоий барқарорлик
- Инвестициявий жозибадорлик
- Турли жаҳон рейтингларида тутган ўрнини кўтариш
- Конституция - инсон ва фуқаронинг ҳуқуқлари ва эркинликлари кафолати

- Суд вазифасини жиддий қайта кўриб чиқиш керак
- Узлуксиз ислохотлар жараёни талаб этилади
- Инвесторлар бу ўзгаришларни дарҳол кўришмайди

Мамлакатлардан мисоллар:

Буюк Британия

Германия

Бундай чора-тадбирлар судларга, албатта, мустақил муассаса бўлишига имкон беради, бу эса муваффақиятли суд ислоҳоти мисоли бўлиши мумкин

Тайёрлаш, танлов тизими сифатини ошириш, ҳамда лавозимда умрбод бўлиш ва уни тарк этмаслик судьяларнинг юксак нуфузга ва мустақилликка эга бўлишини кафолатлайди

Мамлакатда ҳуқуқий таълим тизимини ислоҳ қилиш, ҳуқуқшунослик фанларини ривожлантириш, таълим муассасаларининг ишлаб чиқариш билан яқин ҳамкорлиги ва шерикчилиги суд тизимини малакали ва юқори даражада рағбатлантирилган ҳуқуқшунос кадрлар билан таъминлашга ёрдам беради.

Судьяларни ўқитиш ва шаффоф адолатли жараён орқали танлаш тизими ҳақиқат ва қонун асосида мустақил қарор қабул қилиш қобилияти билан ажралиб турадиган юқори малакали ҳуқуқшуносларни судья этиб тайинлашга олиб келади.

Судьяларнинг лавозимига умрбод эгалик қилиш тартиби қайта кўриб чиқиши керак: лавозимга умрбод тайинлашдан олдин бирламчи синов муддати бўлиши керак. Лавозимни тарк этмас ҳам судьялар мустақиллигини таъминлашнинг муҳим мезонидир.

Мамлакатлардан мисоллар:

Польша

АҚШ

Германия

Франция

Буюк Британия

Япония

- Суд тизими юксак маънавий мезонларга ва ҳуқуқий этикага эга юқори малакали ходимларга эга бўлади
- Суд тизими ва судьялар жамиятда юксак нуфуз ва ишончга эга бўлади
- Суднинг мустақиллиги таъминланган, ҳуқуқлар суд томонидан ҳимояланган

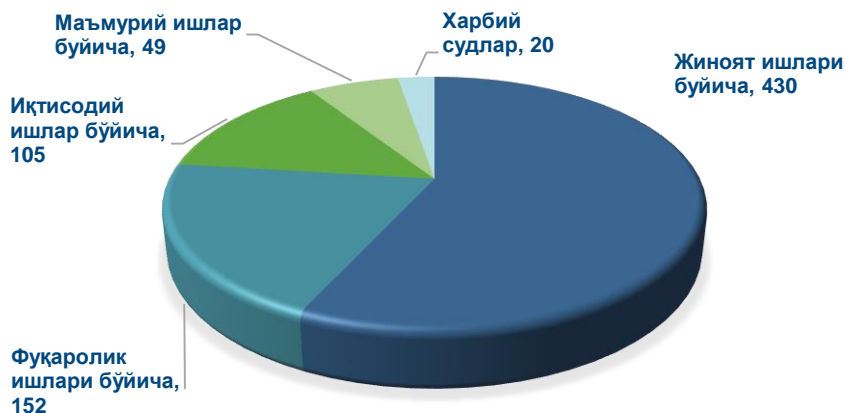

- Кадрлар тайёрлаш тизимини қайта кўриб чиқиш керак
- Мезонларни ва умуман олганда, судья бўлиш учун номзодларни танлаш тизимини қайта кўриб чиқиш талаб этилади
- Қўшимча ресурслар, жумладан, вақтинчалик ресурслар талаб қилинади

Судьяларга тақдим этилган кафолатлар қонун устуворлигини, инсон ҳуқуқларини ва Ўзбекистон судлов тизимига аҳоли ва инвесторларнинг юксак ишончини таъминлашга қодир бўлган суд ҳоқимиятини шакллантиришга имкон беради

2 Жадвал/Диаграмма

Биринчи марта судьялик лавозимига тайинланадиган заҳирадаги шахсларнинг сони: 2018 йил ноябр ойидаги ҳолатига кура 75 б ...

2017 йил расмий маълумотларига кўра Олий суд кенгаши 667 нафар судьяларнинг фаолиятини баҳолаган, улардан 500 нафари "эгаллаб турган лавозимига лойиқ судья" деб эътироф этилган, 390 нафари лавозимларга тайинланган.

Судьялар зиммасига юкланган иш кўламини камайтириш, суд харажатларини мос равишда ошириш ва низоларни ҳал этишнинг муқобил ва арбитраж усулларини муваффақиятли қўллаш

Суд ишларини янада такомиллаштириш учун судьялар сонини кўпайтириш зарур. Бугунги кунда Ўзбекистон аҳолисининг сони 33 миллионга яқинлашгани билан ҳозирги кундаги судьялар сони билан кўпайиб бораётган иш кўламини ҳал қилиб бўлмайди. Шу сабабли, судьялар сонининг кўпайиши судлар зиммасига юкланган иш ҳажмини камайтиришга хизмат қилади, бу ҳар тарафлама ўйлаб кўрилган ва адолатли қарорларни қабул қилиш учун асос бўлади. Судьялар иш ҳажмининг меъёрлари ишлаб чиқилиши керак.

Ўзбекистонда кўпинча суд ишини кўриб чиқиш жараёнидаги суд харажатлари қопланади, суд қароридан фойда олган томоннинг харажатлари эмас. Япония, Буюк Британия, Америка Қўшма Штатлари (штатга боғлиқ ҳолда) каби дунёнинг ривожланган мамлакатларида суд харажатлари юқори ва бу ҳолат томонларни келишиб олишга ёки келишмовчиликни муқобил воситалар орқали ҳал қилишга ундамоқда. Ўзбекистонда суд харажатларини белгилашда ҳақиқатда юзага келадиган харажатларни, ишнинг мураккаблигини ҳисобга олиш, даъвонинг энг кам миқдорини белгилаш ва ҳоказолар керак.

Ўзбекистонда 2007 йилда "Ҳакамлик судлари тўғрисида"ги қонун қабул қилинган, 2018 йилда эса "Медиация тўғрисида"ги қонун қабул қилинган. Иқтисодий ва фуқаролик ишларининг бир қисми ҳакамлик судлари томонидан кўриб чиқиш ҳажмининг ортиши ҳам давлат судлари зиммасидаги иш ҳажмини камайтиришга хизмат қилади. Шу билан бирга, бир неча сабабларга кўра, ҳакамлик судлари амалда барча ишларни ҳал қила олмайди, шунинг учун ЮНСИТРАЛ модели қонун асосида "Арбитраж тўғрисида"ги қонунни қабул қилиш ва шу қонунда ҳакамлик судларда ишни кўриш ва халқаро арбитраж масалаларини бирлаштириш талаб қилинади. Қонун бўйича судга қадар мажбурий тартибга риоя этилишини, шунингдек, низоларни ва арбитражни ҳал қилишнинг муқобил усулларида муваффақиятли фойдаланишни, яъни медиацияни қўллашнинг мажбурий тартибини жорий этишни, шунингдек, профессионал медиаторлар маҳаллий мактабини ривожлантиришни назарда тутадиган иш тоифаларини кўпайтириш зарур. Шу муносабат билан Сингапур Конвенциясини Ўзбекистон томонидан ратификация қилинишини кўриб чиқиш зарур.

Халқ маслаҳатчилари институти фаолиятини ислоҳ қилиш ва такомиллаштириш ишларининг самарали коллегиял равишда кўриб чиқишнинг шаклланишига ва суд тизимининг нуфузига ва жамоатчиликнинг ишончини оширишга хизмат қилади

- Судьялар сонининг кўпайиши ва низоларни ҳал қилишнинг муқобил усулларини ишлаб чиқиш қабул қилинган қарорларнинг сифатини оширишга хизмат қилади
- Судлов тажрибасида томонлар ўртасида судгача бўлган келишувлар сони ортади
- Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари суд томонидан яхши ҳимояланган
- Қўшимча ресурслар, шу жумладан, вақтинчалик ресурслар ҳам талаб қилинади
- Суд харажатларининг ортиши оддий фуқаролар зиммасига юкланади
- Юқори малакали мутахассисларнинг етишмаслиги

Судьяларга иш ҳажмини бир хил тақсимлаш адолат қарор топишини, ишларни тўлиқ текширишни, қонунга, судьянинг бурч ва шарафига асосланган адолатли қарор чиқаришни таъминлайди

Адолатли суд жараёни ва адолатли қарор - Ўзбекистондаги қоида, суд тизимига замонавий АТ ечимларни кенг жорий этиш - шаффофликни оширади, коррупция ва ресурс сарфланиши хавфини пасайтиради, бунинг натижасида инвесторлар ва фуқароларнинг юксак ишончи

Ўзбекистон жараёнларни ташкил қилиш ва амалга ошириш, ҳамда натижаларга нисбатан барча халқаро стандартларга жавоб берадиган суд жараёни яратиш учун ажойиб тарихий имкониятга эга. Судларга тинтувни ўтказиш ва гумон қилинувчиларнинг телефон сўхбатларини тинглашга санкция ҳуқуқини бериш, шунингдек, жиной судловни инсонпарвар бўлиши.

Қабул қилинаётган суд қарорларида очиқ иштирок этиш имконияти ва аҳолига хизмат кўрсатиш учун электрон хизматни таъминлаш: судларга электрон ҳужжат топшириш, иш юритувида бўлган ишлар ҳолатини кузатиш ва ҳ.к., қоғозбозликни сезиларли даражада камайтиради, фойдаланиш имконияти билан шаффофликни таъминлайди ва коррупция хавфларини олдини олиш усули сифатида хизмат қилади.

Суд тизими учун илғор АТ – ечимларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш (жумладан, қонунчилик базасини, қабул қилинган қарорлар ва бошқаларни ўзбек тилидан бошқа тилларга таржима қилиш учун сунъий интеллектни ривожлантириш), инвестиция киритмоқчи бўлганларнинг қонунчиликни тушунишига ва ишончли ва очиқ ҳамкор сифатида мамлакатнинг жозибadorлигини оширишга ёрдам беради.

Мамлакатлардан мисоллар: Фақат Англия-Саксон ҳуқуқий тизимига тегишли бўлган давлатлар эмас, балки Франция, Германия ёки Испания каби қитъа ҳуқуқий тизимига асосланган давлатлар суд қарорларини мунтазам равишда жамоатчиликка тақдим этишади

Мамлакатлардан мисоллар:

Франция

Германия

Испания

- Суднинг мақоми ва унга нисбатан ишонч сезиларли даражада ошиб бормоқда
 - Фуқароларнинг ҳуқуқлари тўлиқ ҳимояланган
 - Инвестициявий муҳит сезиларли даражада яхшиланган
 - Судлар устидан жамоатчилик назорати таъминланган
 - Судьялар юқори малакали бўлишга интилади.
 - Ресурсларни, шу жумладан вақтинчалик ресурсларни тежаш
- Қўшимча ресурслар талаб қилинади
 - Жараёнда турли муаммоларни танқидий таҳлил қилиш талаб этилади
 - Юқори малакали ходимлар талаб қилинади

Ўзбекистон самарали суд ислоҳотини амалга оширишга муваффақ бўлган, адолатли суд жараёни, коррупция хавфи даражаси паст бўлган ва ҳамма фойдалана оладиган ҳамда тушунарли суд тизимига эга мамлакатга айланди

Ўзбекистонда қонун устуворлигини таъминловчи, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи ва фуқаролар ҳамда инвесторлар орасида беқийс обрўга эга мустақил суд тизими мавжуд.

- Турли халқаро рейтингларда қонун устуворлигига доир рейтингларда биринчи ўнта мамлакатлар қаторига кириш (The Rule of Law Index ва бошқалар)
- Ўзбекистон арбитраж суд ва марказларининг (Тошкент халқаро арбитраж маркази билан бирга (ТИАС)) арбитраж муваффақиятли амал қилган арбитраж марказлари ва юрисдикциялар рўйхатига кириши.
- Коррупцияга қарши курашишга доир рейтингларда энг яхши ўнта мамлакатлар қаторига кириш, шу жумладан адлия тизимида ҳам
- Турли мустақил экспертлардан, жумладан БМТнинг турли идораларидан ижобий фикрлар олиш
- Ўзбекистон судларида йирик корпорациялар ўртасидаги суд аризалари мавжудлиги, бу эса адолатли ҳакам сифатида Ўзбекистон суд тизимига бўлган ишончни тасдиқлайди
- Ўзбекистон судлари томонидан ишлар кўриб чиқилганда, давлат ва хусусий ҳуқуқнинг халқаро нормаларидан фойдаланилади ва талқин қилинади
- Ўзбекистоннинг нуфузли судьялари, адвокатлари ва бошқа ҳуқуқшунослари халқаро судлар, трибуналлар ва БМТ органларида дунёнинг бошқа мамлакатларидан келган ҳуқуқшунослар билан бир қаторда фаол иштирок этишмоқда.
- Аҳолисининг 5000 нафари учун 1 нафар судья мавжуд.

Рақамли кўрсаткичлар:

2020 2030 2035

20000

12000

5000

1 нафар судья аҳоли сонига

Йўл харитаси

Судни шакллантириш

2025

Қонун устуворлиги

2030

Халқаро майдонда

2035

- Институционал мустақилликни таъминлайдиган муассаса сифатида суд ҳоқимиятини ислоҳ қилиш бўйича йўл харитасини қабул қилиш ва амалга ошириш
- Жонқуяр ва умрини ўз касбига бағишлаган малакали, жаҳон миқёсидаги ҳуқуқшунослар билан Ўзбекистонни таъминлаш учун ҳуқуқий таълим ислоҳоти
- Яқуний оқлов қарорлари улушини 20-30 фоизга етказиш
- Низоларни ҳал этишда арбитражнинг муқобил усулларида фаол равишда фойдаланиш, адвокатура институтларини ривожлантириш
- АТ технологияларини суд тизимига жорий қилиш ва сунъий интеллектни қўллаш/ривожлантириш

- Қонун ва амалиёт ўртасидаги фарқни тўлиқ бартараф этиш
- Ўзбекистон судьялари томонидан халқаро шартномалар нормаларини бевосита қўллаш ва талқин қилиш имконини берадиган механизмни қабул қилиш
- Ўзбекистоннинг ҳуқуқий майдонини шакллантиришда фаол иштирок этувчи Конституциявий суднинг ва судлов тизимининг бошқа муассасаларини тўлақонли фаолият юритишига эришиш
- БМТ доирасида шахсий хабарларни етказишга имкон берадиган барча жараёнларга қўшилиш

- Ўзбекистоннинг суд тизими Буюк Британия, Швейцария, Голландия каби Ғарб мамлакатлари даражасига етиб, Евроосиёда энг яхши намуна бўлиб қолади
- Ўзбекистон судьялари ва бошқа ҳуқуқшуносларининг турли халқаро трибуналларда, судларда, ҳакамлик судларида юқори малака, ахлоқий мезонлари, эришган обрўси билан иштирок этишига эришиш
- Халқаро ҳуқуқ Ўзбекистон ҳуқуқ тизимининг ажралмас қисми бўлиб, судьялар орқали барча турдаги ишларни ҳал қилишда бевосита қўлланилади
- Ўзбекистон қонун устуворлиги бўйича рейтингдаги биринчи ўнताликдаги ўринлардан бирини эгалламоқда

2. Иқтисодиёт ривожланиши

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача
ривожланиш стратегиясининг концепцияси

Қишлоқ хўжалиги

Иқтисодиёт ривожланиши

Жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

- Иқлим шароитларининг ўзгариши
- Озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш муаммоси (2016 йилда 1,9 миллион нафар киши муҳтож яшайди)
- Аҳолининг ортиб бориши ва сувдан оқилона фойдаланмаслик натижасида сув ресурсларининг етишмаслиги
- Тупроқ шўрланиши ва эрозияси тўғрисида экин майдонлари, яйлов, ем етишмаслиги
- Қишлоқ хўжалиги унумдорлигининг пастлиги (бир нафар қишлоқ хўжалиги соҳасида ишлаётган киши учун 2 247 АҚШ долл.)
- Мева ва сабзавотни сақлаш ва ташиш пайтидаги йўқотишлар
- Қишлоқ хўжалигида тадбиркорликни ривожлантириш учун қўйилган тартибга солувчи баланд тўсиқлар
- Кредит ресурсларининг етишмовчилиги
- Кадрлар тайёрлаш марказлари ривожланиш даражаси пастлиги

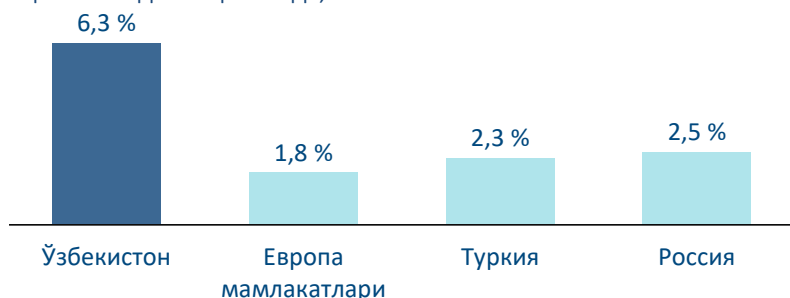
Асосий муаммолар

- Озиқ-овқат хавфсизлиги индексининг 2017 йилги рейтингда Ўзбекистон 78-ўринни эгаллади. Индекс молиявий имконият ва соғлом овқатланиш маҳсулотлари мавжудлиги нуқтаи-назаридан арзон ва сифатли озиқ-овқат ресурсларини 113 та мамлакатда ҳисоблайди
- Ўзбекистон пахта, ўрик, гилос, майиз (узум) каби кўплаб қишлоқ хўжалик экинларини етиштириш бўйича етакчи ўринда туради
- Ҳозирги вақтда экин майдонлари пахта теримидан кейин мева ва сабзавот экинлари фойдасига бўшатилмоқда.
- Кўпгина мева ва сабзавот экинларини етиштириш учун фойдаланилган далаларнинг унумдорлиги ривожланган мамлакатлардан ортда қолмоқда
- Бугунги кунда барча ерлар 100% давлатга тегишли, фермерлар уларни ижарага олишади
- Инфратузилма муаммолари ҳам мавжуд - сўғориш тизими ўз имкониятларини ишлатиб бўлган¹
- Орол денгизининг қуриши ва ер ости сувлари сатҳининг кўтарилиши, дарё суви шўрланишининг ошиши, сувдан оқилона фойдаланмаслик, тупроқ шўрланиши давом этишига ва туз бўронлари оқибатида ҳосил шикастланишига олиб келади.
- Ўтмишда заҳарли кимёвий моддалардан фойдаланиш натижасида катта миқдорда емирилган тупроқ мавжудлиги

Озиқ-овқат хавфсизлиги

Кенг тарқалган тўйиб овқатланмаслик

Аҳоли сонидан % ҳисобида, 2016²

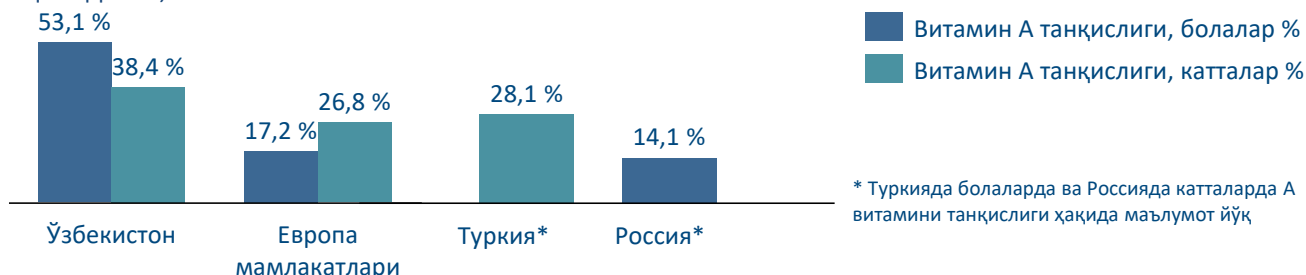

Шарҳлар

- Ўзбекистонда тўйиб овқатланмаслик кўламининг кўрсаткичи ғарб мамлакатлари, Туркия ва Россияга нисбатан 2-3 баравар кўп ва 1,9 миллион кишини қамраб олади
- Баъзи микронутриент етишмаслиги бошқа мамлакатларга нисбатан кўпроқ
- Қорақалпоғистонда аёллар ўртасида анемия билан касалланиш 100% етди

Алоҳида микронутриентларнинг танқислиги

Аҳолидан %, 2016²

* Туркияда болаларда ва Россияда катталарда А витамини танқислиги ҳақида маълумот йўқ

Манбалар. 1 - Сув хўжалиги объектларини бошқариш ва назорат қилиш давлат инспекцияси, 2 - Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти (ФАО) ҳисоботи - Европа ва Марказий Осиёда озиқ-овқат ва овқатлантириш хавфсизлиги ҳолати, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Қишлоқ хўжалигининг жорий ривожланиш даражаси

Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат маҳсулотларини экспорт қилиш

2017 й., млрд АҚШ доллар

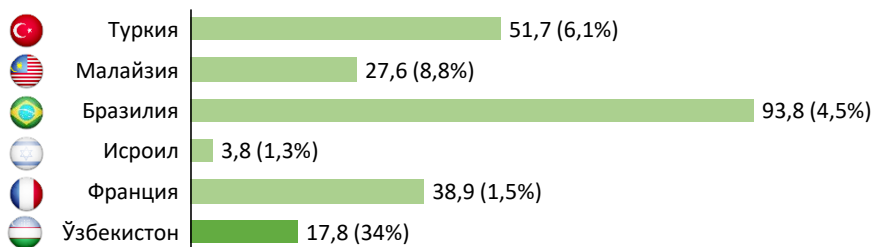

Иш билан бандлик, иқтисодиётга ва қишлоқ хўжалиги унумдорлигини оширишга қўшган ҳисса кўрсаткичларини қиёсий таҳлил қилиш учун, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича экспортга йўналтирилган ва юқори технологияли қишлоқ хўжалигига эга етакчи давлатлар танланган.

Ўзбекистон мева-сабзавот, парранда тухуми, майда шохли қорамол гўштини экспорт қилади. Мамлакат қишлоқ хўжалиги экинлари, дуккакли экинлар, поме ўсимликлар (зиғир, кунгабоқар, пахта) етиштириш учун катта салоҳиятга эга, хусусан ушбу экинлардан тайёр маҳсулотни экспорт қилиш.

Қишлоқ хўжалигининг иқтисодиётга қўшган ҳиссаси

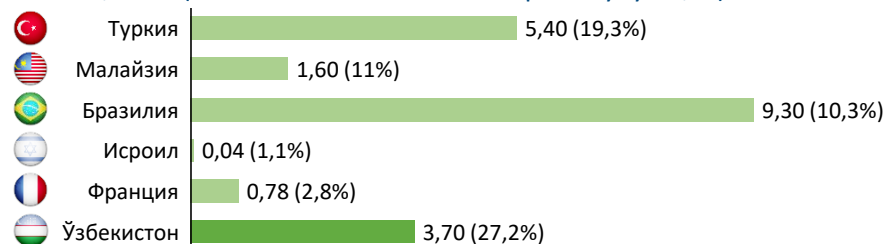
2017 й., млрд АҚШ доллари (ЯИМдаги улуши,%)

- Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалигининг улуши бошқа мамлакатларга қараганда каттароқ бўлиб, бу Ўзбекистон иқтисодиётини ривожланаётганлар сафига киритади (1,3-1,5%)

Қишлоқ хўжалигида бандлик

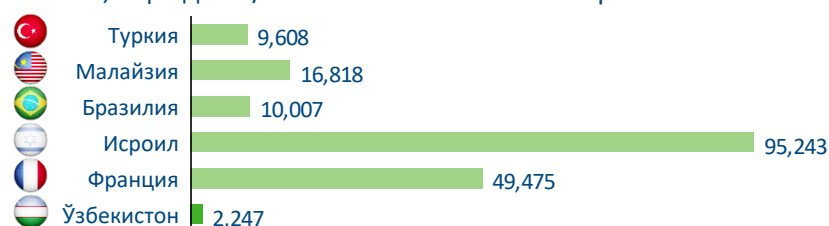
2017 й., млн. (иш билан таъминланганларнинг улуши, %)

- Қишлоқ хўжалигида бандликнинг юқори даражаси қишлоқ хўжалиги соҳасида технологик ечимлар жорий этилишининг паст даражасини кўрсатади

Қишлоқ хўжалиги маҳсулдорлиги

2017 й., АҚШ долл./иш билан таъминланганлар

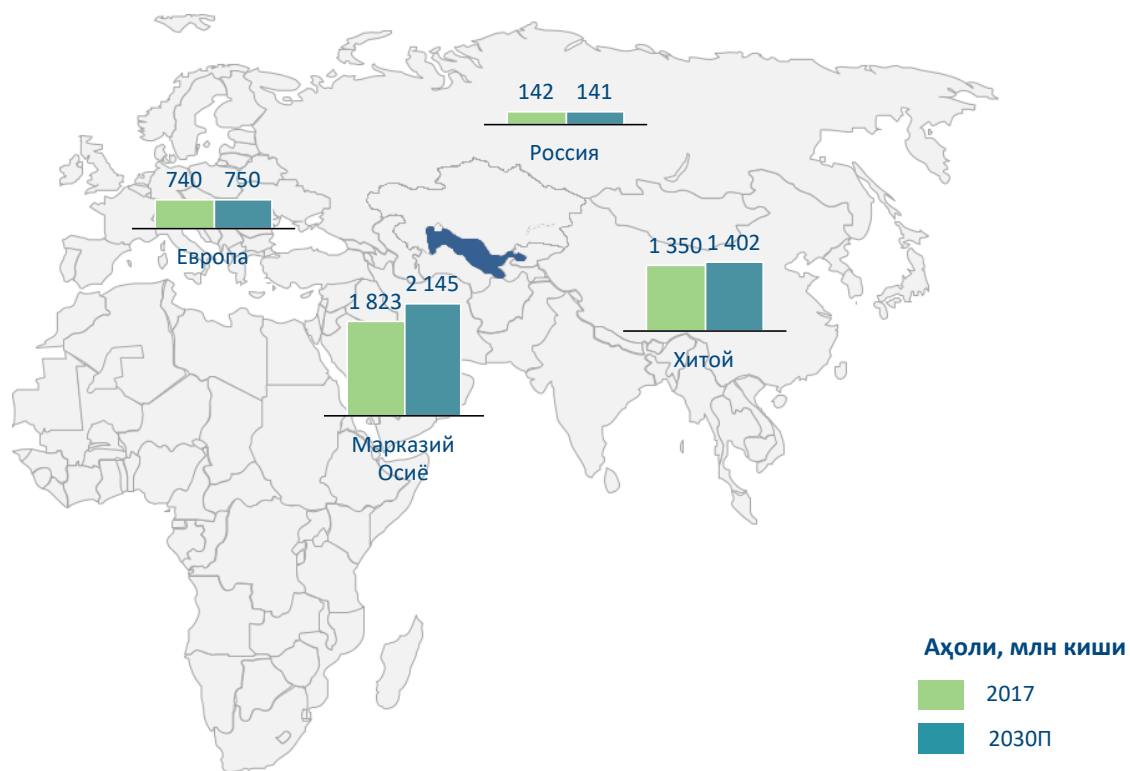
- Қишлоқ хўжалиги унумдорлиги жиҳатидан Ўзбекистон ривожланган мамлакатлардан бир неча марта ортада қолмоқда

Қишлоқ хўжалиги

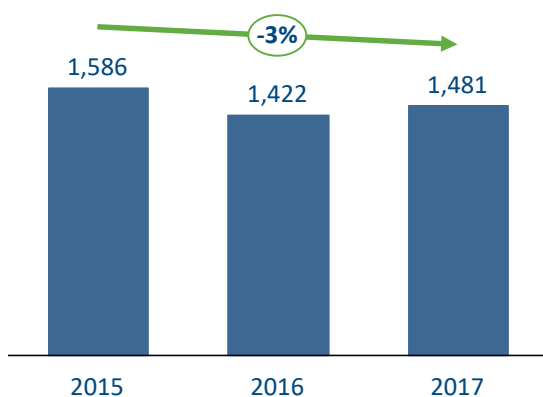
Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг жорий экспорт даражаси

Агар мавжуд бўлган ер ва сув хўжалиги модели сақлаб қолинса, озиқ-овқат танқислиги ошади, ерларнинг сифати ёмонлашади, сув захиралари камаяди

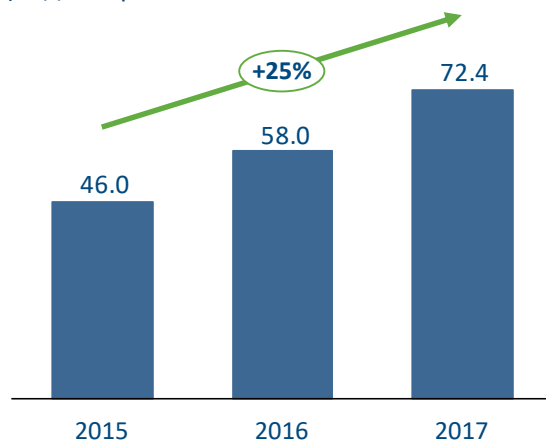
Ўзбекистон қишлоқ хўжалик маҳсулотлари савдо қилиш учун стратегик жиҳатдан жозибадор бозорлари билан чегарадош

Қишлоқ хўжалиги хом ашёсининг экспорти ҳажми
млн АҚШ доллар

Озиқ-овқат саноати тайёр маҳсулотлари
экспортининг ҳажми
млн АҚШ доллар

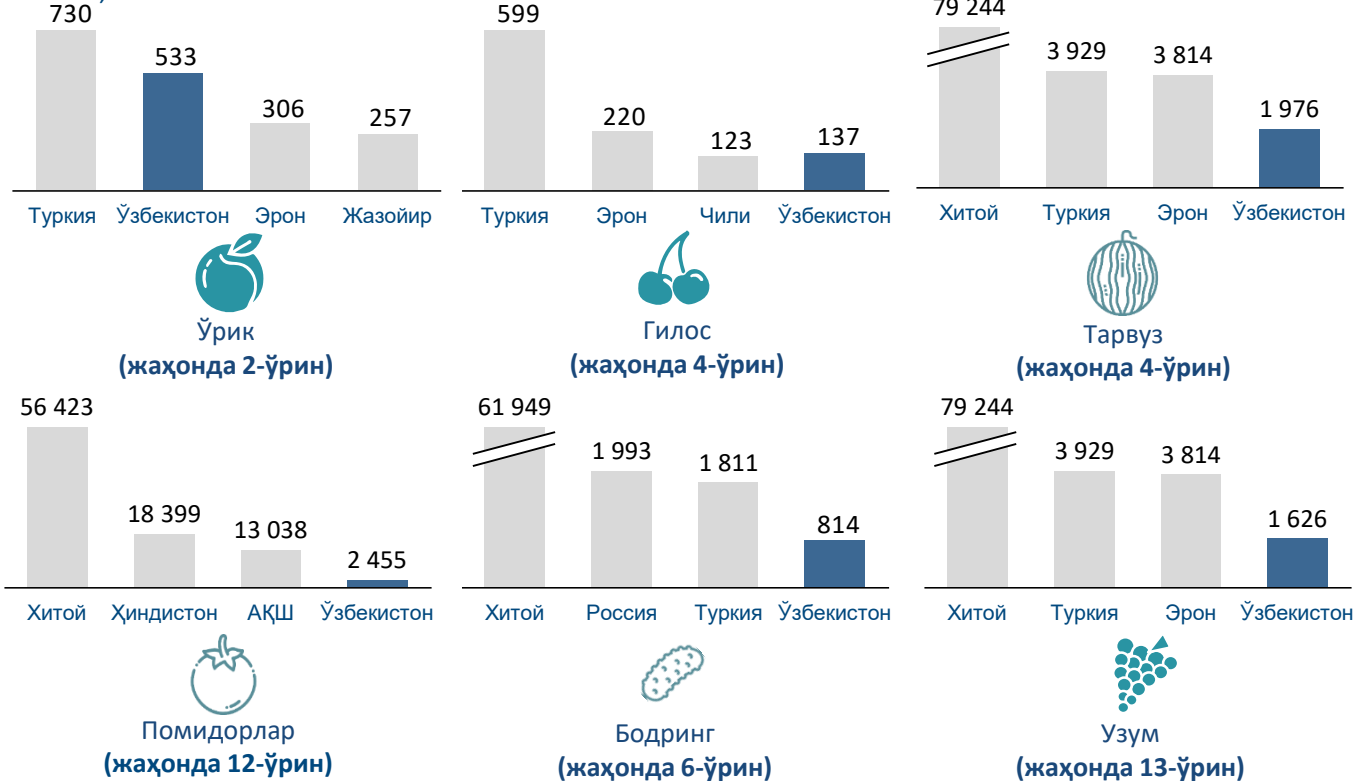

Қишлоқ хўжалиги

Ўзбекистон экспорт салоҳиятининг жорий даражаси

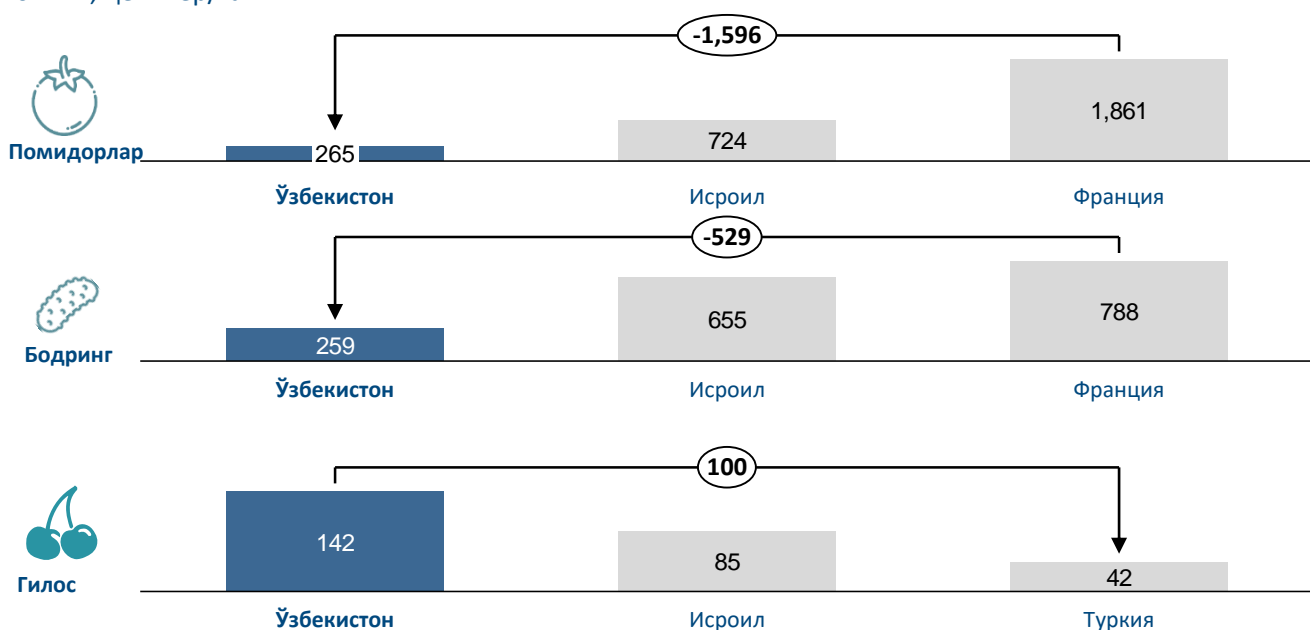
Қишлоқ хўжалик экинларини ишлаб чиқариш ҳажми¹

2017 й., минг тонна йилига

Ҳосилдорлик (қишлоқ хўжалиги экинлари намуналари)¹

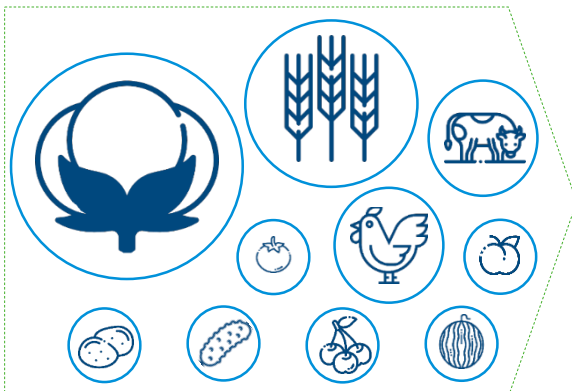
2017 й., центнер/га

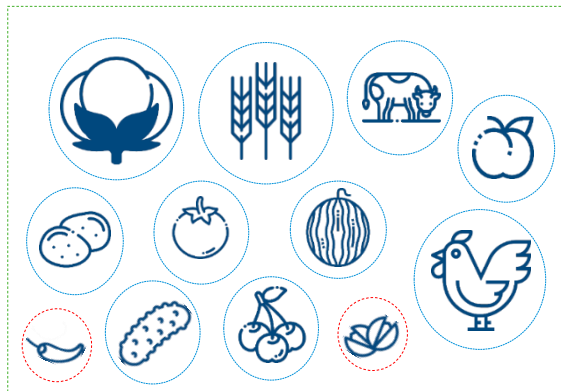
Манбалар: 1 - БМТ Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти (ФАО); 2 - Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитаси

Экин майдонларидан фойдаланишда тузилмавий ўзгаришлар

Экин майдонларидан фойдаланиш таркиби,
2018 й.

Экин майдонларидан фойдаланишнинг мақсадли
тузилмаси,
2035 й.

Шарҳлар

- Ҳосилдорлиги паст ерларда **пахта (60 минг гектарга) ва ғалла (42 минг гектарга) экинларини йўқ қилиш** экинларнинг **ўртача ҳосилдорлигини анча оширди**
- **Оқ гўшт** ишлаб чиқаришнинг ўсиши саноатнинг рентабеллигини оширади (1 кг оқ гўшни ишлаб чиқариш учун 5 марта камроқ ем-хашак талаб этилади)

Чили қалампир

- Қорақалпоғистон Республикасида **чили қалампирини етиштириш** учун **15 минг гектар** майдон ажратилди. Бундай қарорни Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Қорақалпоғистон Республикасига сафари чоғида берганди

- Чили қалампирини Индонезиядаги аччиқ қалампир навларидан етиштириш режалаштирмоқда, улар яқинда Ўзбекистон делегациясининг Индонезияга сафари давомида ўрганилган.
- Ҳозирги кунда бутун дунёда **68,3 миллион тонна чили қалампир** ишлаб чиқарилмоқда. Чили қалампирини пишиш даври 60 – 80 кун, саноат етиштирилиши ҳосилдорлиги **40 т/га**

Писта

- **Писта каби экинларни лалмикор ерларда етиштириш** бу ерларда ғалла етиштиришдан **50 баробар** кўпроқ фойда келтиради; **бутун давр мобайнида қорамолни ўтлатиш** шу давр мобайнида писта етиштиришдан олинган фойданинг атиги **4,5 фоизини ташкил этади**

- Писта ва чили Ўзбекистонда етиштиришга яроқли бўлган ягона экинлар эмас, фақат мисол тариқасида берилган. Тадқиқот ўтказиш мамлакат шароитларида энг самарали экинларни топишда энг оптимал ёндашувни аниқлашга имконият беради
- Бундан ташқари, анъанавий (анор, анжир, олма, шафтоли, қовун, нок, турп ва бошқаларнинг маҳаллий навларини) ва зайтун каби янги экинларни (Жанубий Европада зайтун плантациялари иқлим ўзгариши оқибатида қўзиқорин инфекциясидан ўлмоқда) ишлаб чиқаришни кенгайтириш мумкин

Эрозияга ва тузланишга учраган суғориладиган ерлар ҳажми, км²

Тузланишга учраган ерлар майдони²

19309 (44,8%)

23791 (55,2%)

43 100

Эрозияга учраган тасдиқланган ерлар майдони¹

6 284 (14,6%)

36 816 (85,4%)

43 100

- Қорақалпоғистонда тупроқ шўрланишининг кўрсаткичи **69%**, Хоразм вилоятида **100%**, Бухоро вилоятида **86%**
- Чўлланиш ва техноген ифлосланиш жараёнлари жиддий хавф туғдиради

Манбалар: 1 - Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитаси, ЎзР Давлат статистика қўмитаси, Uzdaily.uz, ишчи гуруҳ таҳлили

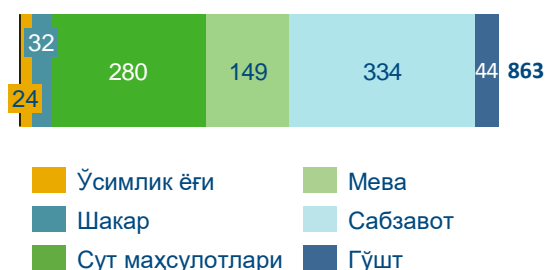
2 – Ўзбекистон сув хўжалиги вазирлиги

Жорий ер ва сув ресурларини бошқариш модели

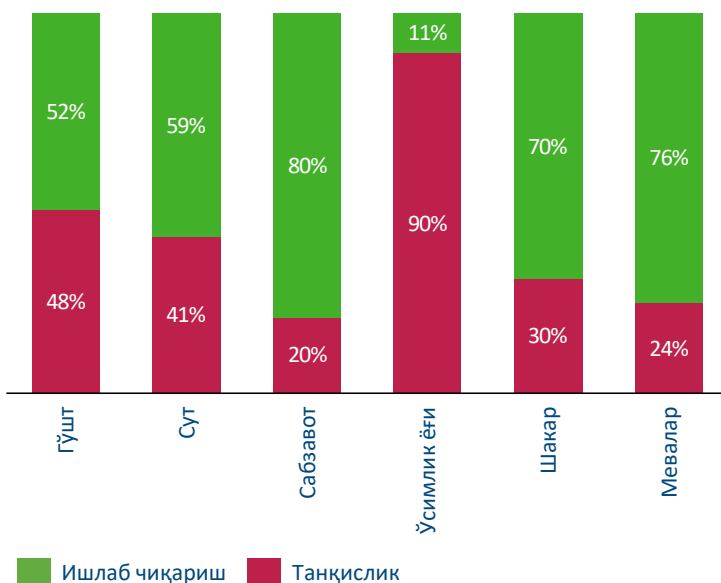
Агар мавжуд бўлган ер ва сув хўжалиги модели сақлаб қолинса, озиқ-овқат танқислиги ортади, ерларнинг сифати ёмонлашади, сув захиралари камаяди

Озиқ-овқат истеъмоли¹,

кг, йилига киши бошига, 2016 йил

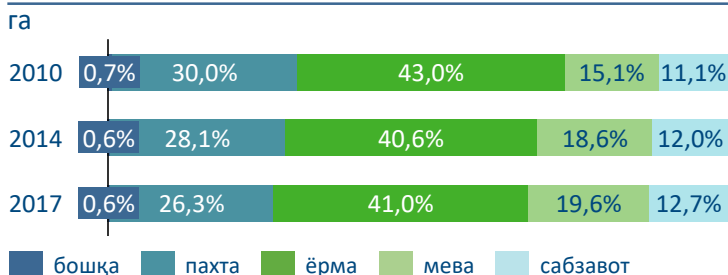
2035 йилда истеъмом

Тупроқ шўрланиши ва сув танқислиги

Ерларни маҳсулот турлари бўйича тақсимлаш,

Шарҳлар

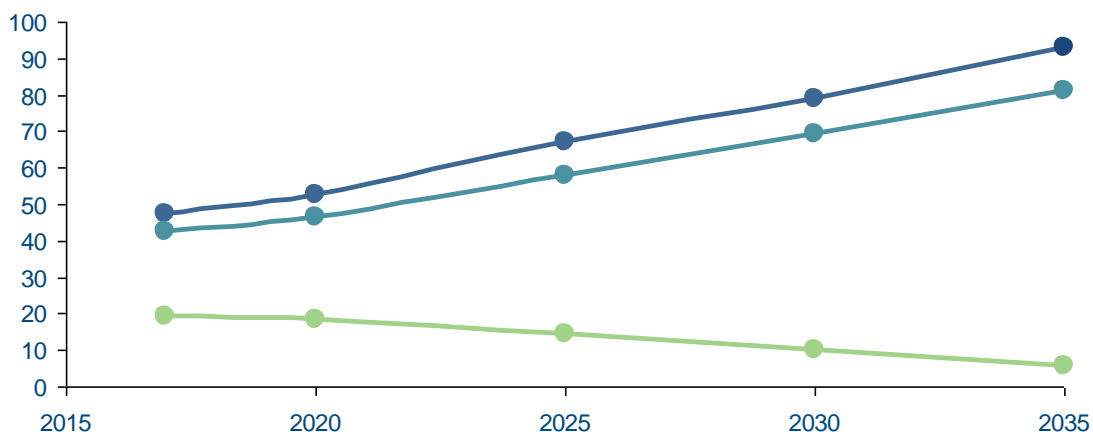
- Ҳозирги вақтда Ўзбекистон ушбу маҳсулотларга бўлган ички эҳтиёжни қондириш учун етарли миқдорда **сабзавот, мева ва гўшт** ишлаб чиқаради
- Бироқ сут маҳсулотлари, шакар ва ўсимлик ёғларини импорт қилиш хажмини оритиши **эҳтиёжи аллақачон мавжуд**
- 2035 йилга бориб, қуйидаги омилларга боғлиқ бўлган ҳолда, бошқа **озиқ-овқат турларига** эҳтиёжлар юзага келиши эҳтимоли мавжуд:
- Озиқ овқат танқислиги шуларга боғлиқ бўлади:
 - Аҳоли сонининг ўсиши ва ёш таркиби катталар фойдасига ўзгариши
 - Даромад ўсиши = **талабнинг ортиши**
- Озиқ-овқат етишмаслигининг ўсиши қуйидагилар билан боғлиқ:
 - ер ва сув ресурслари **чекланган**
 - 2030 йилга қадар сўғориш меъёрлари 5-10 фоизга ошадиган иқлим ўзгариши тахмин қилинмоқда

Ирригация ва дренаж инфратузилмасига хизмат кўрсатишни қўллаб-қувватлаш

Сувни тежайдиган суғориш усулларини кенгайтириш ва суғориш ҳамда дренаж инфратузилмасига хизмат кўрсатишни қўллаб-қувватлаш ерларнинг сифатини яхшилаш ва сув танқислигига барҳам бериш имконини беради

Ернинг сифатини яхшилаш

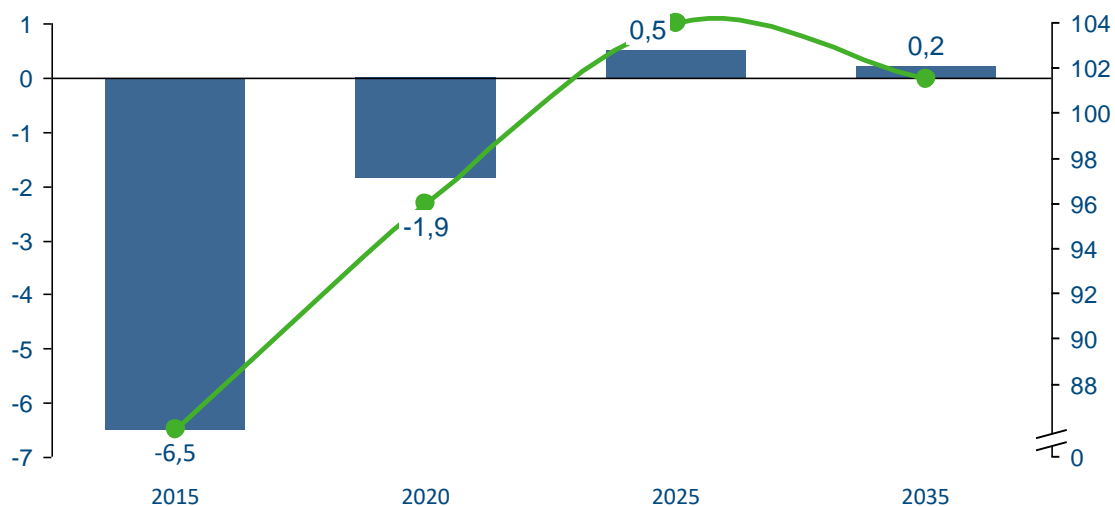
%

- Унумдорлиги юқори бўлган ерлар
- Мелиоратив ҳолати яхши бўлган ерлар
- Унумдорлиги паст бўлган ерлар

Сув ресурсларга бўлган танқисликни тугатиш,

%

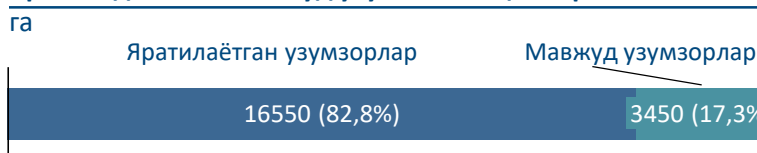
- Танқислик
- Сув билан таъминланганлик

Шароб ишлаб чиқариш ва узумчиликни ривожлантириш натижалари

- 2018 йил 28 февралда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг "Виночилик соҳасини ва алкогольли маҳсулотларни реализация қилишни тўдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори қабул қилинди
- Энг муҳим масалалардан бири - виночилик фаолиятини лицензиялашни бекор қилиш тўғрисида: "2019 йилнинг 1 январидан ўз узумзор плантацияларининг хом ашёсидан ишлаб чиқарилган табиий узум виноларини қишлоқ хўжалиги маҳсулоти тоифасига киритган ҳолда, ишлаб чиқариш бўйича фаолиятни лицензиялаш бекор қилинади;"
- Шунингдек, инвестиция киритмоқчи бўлганлар учун ушбу қарорнинг яна бир моддаси муҳим бўлиб, sanoатга кириш учун тартибга солувчи тўсиқларни жорий қилади: "2019 йилнинг 1 январидан табиий винолар, виноматериаллар ва коньяк спиртини ишлаб чиқариш, шунингдек, узумни қайта ишлаш бўйича фаолиятни узумнинг мева берувчи техник навларини етиштириш бўйича 100 гектардан кам бўлмаган плантация майдонига, (...) корхоналар (...) амалга оширишлари мумкин".

Яратиладиган ва мавжуд узум плантациялари

Шарҳлар

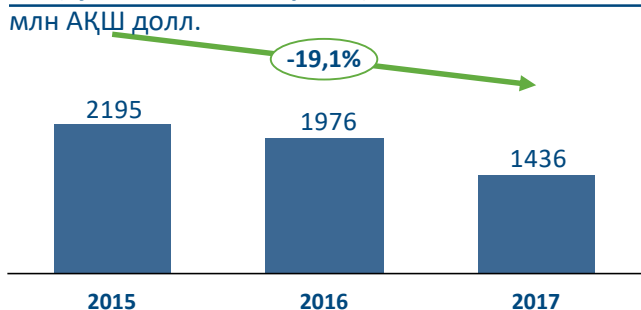
- 2023 йилга келиб, узумзорлар майдонини 5 баравардан ортиқроқ кенгайтириш режалаштирилган

Узумни қайта ишлайдиган корхоналарнинг ишлаб чиқариш қувватидан фойдаланиш

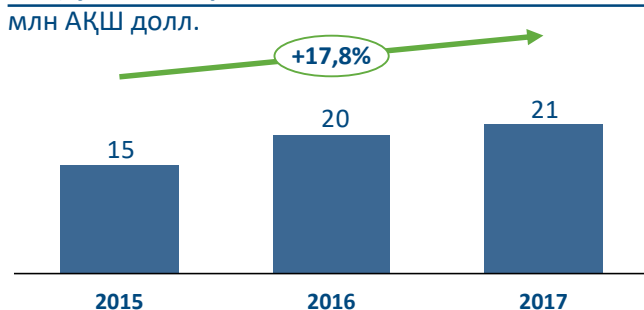

- Ҳозирги пайтда мавжуд ишлаб чиқариш қуввати тўлиқ ишлатилмаяпти, ишлаб чиқаришни икки баравардан кўпига ўсишининг имконияти мавжуд

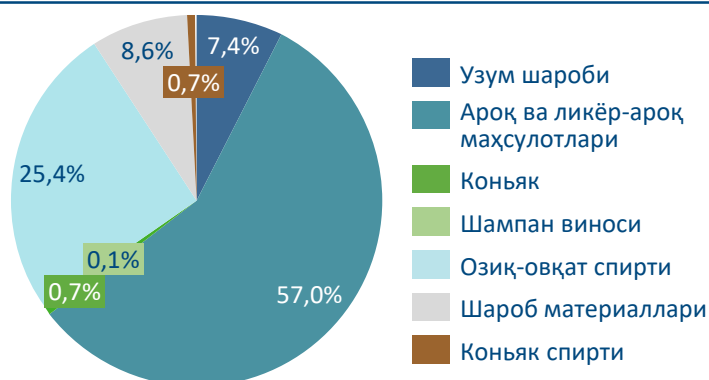
Маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми

Маҳсулот экспорти

Алкогол маҳсулотлари ишлаб чиқариш, турлари бўйича

- Ўзбекистонда барча спиртли ичимликларнинг **ярмидан кўпи** ароқ ва ликёр-ароқ маҳсулотларидир
- **Виночилик** умумий ишлаб чиқариш ҳажмининг фақат 7,4 фоизини эгаллайди

Қишлоқ хўжалигида технологиядан фойдаланиш

Рижик (Камолина) - анъанавий ЯҚҚ маҳсулотидир

“Рижик” - Икки томонлама ишлатиладиган маҳсулот:

- Авиация биоёқилғиси ва биодизели ишлаб чиқариш учун
- Йириқ қорамол боқиш учун

Экспорт салоҳияти:
Йилига 90 млн АҚШ долларидан бошланади

Етиштириш харажатлари:
пахтанинг 30% дан

Лактоферрин - ҳар қандай сүт ишлаб чиқаришдан оддий даромад манбаи

Лактоферрин – қон плазмаси таркибида мавжуд оқсил. Лакторферрин инсон сүт безида ва бошқа сүт эмизувчиларида ишлаб чиқарилади¹

Асосий бозори: ХХР, Япония, Ж. Корея

Экспорт салоҳияти:
Йилига 200 млн АҚШ долларидан бошлаб

1 кг учун нарх:
1 кг учун 800 дан 5000 АҚШ долл.

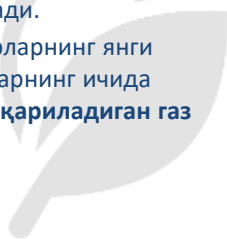
Бозорнинг ўсиши:
Йилига 39%

Маҳсулотни мембран сақлаш технологияси

Янги мева-сабзавот маҳсулотларини модификацияланган газ шароитида сақлашнинг мембрана усули технологиясини жорий этиш сабзавот ва меваларни **узоқ вақт** сақлаб қолишга имкон беради.

Ушбу технология контейнерларнинг янги турларида қўлланилади, уларнинг ичида герметизация вақтида **бошқариладиган газ муҳити** ҳосил бўлади

Сақлаш вақти:

олма

330 кунгача

гилос

25 кунгача

олхўри

50 кунгача

- 2018 йил 29 мартда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг "Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавотчиликни жадал ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги фармони қабул қилинди.
- Ушбу фармоннинг бирида мева ва сабзавот кластерларини яратиш ҳақида гап боради: "2018 йилда ҳар бир ҳудудда 1-2 та мева-сабзавот кластерлари ташкил этилсин ва 2019 йилдан бошлаб мева-сабзавот етиштиришга ихтисослашган барча туманларни қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини ташкил этишининг кластер шаклига жалб этсин; **мева-сабзавот кластерларига** ички ҳамда ташқи бозордаги эҳтиёж ва тупроқ-иқлим шароитларини ҳисобга олган ҳолда қишлоқ хўжалиги экинларини экиш, маҳсулот етиштириш ҳажми, уларнинг нави ва турини белгилаш, шунингдек, фермер ва деҳқон хўжаликлари билан улар томонидан тайёрланаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сотиб олиш юзасидан шартномалар тузиш **бўйича мустақил қарор қабул қилиш ҳуқуқи тақдим этилсин**"
- Энг яхши халқаро амалиётга мувофиқ мева-сабзавот кластерларини жорий этиш қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга ижобий таъсир кўрсатади.

Пиренея жануби (Франция) Кластерлар Уюшмасининг шароити ва фаолияти агросаноат мажмуасида инновацияларни рағбатлантиришда кластерларнинг муҳим аҳамиятини акс эттиради

Агрооуқа сектори – Аквитания ва Ўрта Пиренея минтақалари иқтисодийнинг **асоси**

Кластерда иш билан банд бўлганлар – **210 000** ортиқ киши

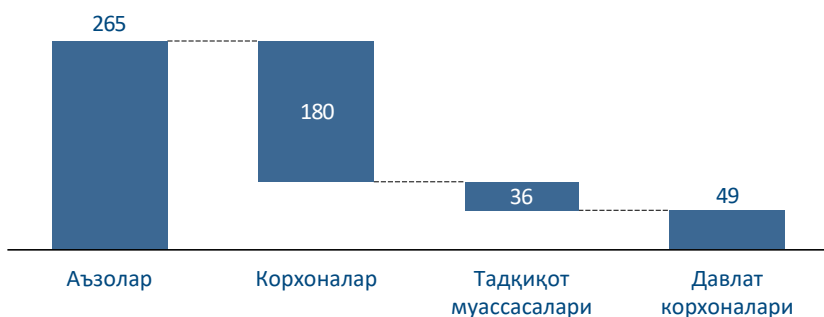
Кластердаги молиявий айланма **12 млрд евродан ортиқ**

Тулзанинг 300 км теварак – атрофидаги **20 млн истъеъмолчига** чиқиш

Франция

Кластер уюшмаси лойиҳасининг иштирокчилари

Мақсадлар:

- Кластер маҳсулотининг қўшилган қийматини ошириш
- Рақобатбардош агросаноат комплекси туфайли ҳудудлар ўртасида етакчилик
- Минтақанинг жозибadorлигини ошириш
- Янги иш ўринларини яратиш

- Кластерга инвестиция киритиш учун ҳудудий ресурсларни сафарбар этиш: минтақавий ҳокимиятларга молиявий ва институционал ёрдамни жалб қилиш, молиявий воситалардан фойдаланишни мақбуллаштириш, федерал молиялаштиришни жалб қилиш
- Танланган соҳаларда инновацион клубларни қўллаб-қувватлаш:
 - Экинларнинг иқлим ўзгаришига мослашиши
 - Қишлоқ хўжалиги техникасини ривожлантириш
 - Соғлиқни сақлаш ва сифатни яхшилаш
 - Инновацион маҳсулотлар
 - Ишлаб чиқариш тизимларини такомиллаштириш
 - Янги бозор таклифларини яратиш
 - Атроф муҳит билан ўзаро алоқа
- Бошқа минтақалардаги кластер уюшмалари билан битимлар тузиш

{ 554,9 }

млн евро

238 лойиҳани амалга ошириш учун

{ 595 }

жалб қилинган корхоналар

{ 23 }

лойиҳа мақсадли дастурлар доирасида

Халқаро тажриба

Австралия ва Аргентина мамлакатларида географик кўрсаткичларни жорий этиш қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат саноати маҳсулотларининг қўшилган қийматлари ва экспортини оширди

"Австралияда ишлаб чиқарилган" индикатори Австралияни қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспорт қилувчиси сифатида очиб беради

Австралия

Мақсад:

Австралия қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспорттери сифатида ижобий қиёфасини яратиш:

1. Маҳсулотнинг энг муҳим таркибий қисмлари Австралияда ишлаб чиқарилган
2. Тайёр маҳсулотни ишлаб чиқариш жараёни ҳам Австралияда амалга оширилган

Кўрсаткичлар: :

- 10 000 дан ортиқ маҳсулот Made in Australia логотипига эга
- бу логотипни таниган истеъмолчилар 98% фоизни ташкил қилади
- 1800 дан ортиқ компания ўз маҳсулотида логотипдан фойдаланмоқда

"Мамлакат маркаси" дастури қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экспорт қилувчи сифатида Аргентина ижобий қиёфасини яратишда муҳим аҳамиятга эга бўлди

Аргентина

Амалга ошириш механизмлари:

- "Мамлакат маркаси" дастури
- "Аргентина озиқ-овқати" савдо белгиси
- "Аргентина шароблари" товар рекламаси

Тадбирлар:

- «Argentina Top Wines» – экспортга йўналтирилган, ўнларча шароб омборларни бирлаштирувчи ташкилот, ташкил қилиш

Ҳозирги натижалар:

- Ҳозирги кунда "Wines of Argentina" бренди дунёнинг 36 мамлакатиди ва 70 дан ортиқ шаҳарларда намоиш этилган

2020 йилгача мўлжалланган мақсад:

- 2 млрд АҚШ долл. – Аргентина шаробларини сотишдан тушган даромад
- жаҳон шароблари экспортининг 10%

Фермерларга энг яхши халқаро амалиётларни ўргатиш асосида Ҳиндистон қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш ҳажми оширилди

БАСФ тренинг дастури Ҳиндистонда қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга ёрдам берди

2005 йилга қадар Ҳиндистонда соя экинларининг ўртача ҳосилдорлиги 0,9 тонна/га ташкил этган, бу жаҳонда ўртача кўрсаткичининг атиги 37,5% ташкил этади (жаҳонда ўртача 2,37 тонна/га). Ҳиндистонда паст рентабелликнинг сабаблари қуйидагилар эди:

- Ўғитларнинг нотўғри танлови
- Ўсимликларни ҳимоя қилиш воситаларини тўлиқ қўлламаслик
- Қишлоқ хўжалиги соҳасидаги билимларнинг оммавий етишмаслиги

Ғоя – БАСФ агрономлари ва фермерларнинг саъй-ҳаракатларини бизнеснинг рентабеллигини янада ошириш учун бирлаштириш:

- 2000 дан ортиқ гуруҳ машғулоти ва 950 амалий семинарлар. 280 иштирокчи агрономларнинг ҳар бири 150 дан 225 гача фермерга таълим берди.
- Қишлоқ хўжалигида фермерларни ўқитиш 2011 йилда БАСФ асосий маҳсулотларидан бири бўлган ўғитларга бўлган талабни ошириши керак эди. Ўғитлар аллақачон мавжуд бўлган ва фермерларга таниш бўлган етказиб берувчилар тизими орқали тарқатилди

Индия

Фермерларни қўллаб-қувватлаш ва тайёрлаш БАСФга Ҳиндистонда 5 йил давомида сотишлар ҳажмини уч баравар ошириш имконини берди

Таълим дастурини жорий этгандан сўнг кўрсаткичлар:

Соя ҳосили **31%** га ошди

Жуда катта талаб туфайли қўнғироқларни қабул қилиш маркази яратилди.

24% даромад ўсиши

3

Тренинг компаниясининг сотишлари 3 бараварга ордди

- Қишлоқ хўжалигида интенсификация қилиш минерал ўғитларга бўлган талабни яратади
- Қишлоқ хўжалигининг жуда катта самара билан ривожлантириш учун қишлоқ хўжалиги соҳасидаги билимларга асосланган тўғри қарорлар қабул қилиш керак
- Қишлоқ хўжалиги ривожини паст бўлган шароитда фермерларни қишлоқ хўжалигидаги энг яхши амалиётларга ўргатиш фермерларнинг ўзлари учун ҳам, ўғитлар ёки қишлоқ хўжалиги техникалари ишлаб чиқарувчи йирик компаниялар учун ҳам фойдалидир

Стратегик вариантлар

1

Давлат уюшмалари

Ернинг 80-100% давлат мулкида. Ер участкалари танлов асосида ижарага берилади.

Давлат монополия уюшмаларининг катта таъсири, экин етиштириш ва сув учун квоталар мавжуд

Мамлакатлардан мисоллар:

Ўзбекистон

Исроил

ХХР

- +** Озиқ-овқат хавфсизлиги муаммосини давлат миқёсида ҳал қилиш
- Кадрлар тайёрлаш марказларининг юқори даражада ривожланиши
- Бозор шароитининг йўқлиги фермерлар ўртасидаги рақобатнинг камайишига олиб келади
- Давлат томонидан субсидияланган корхоналар жаҳон бозорларида рақобатлаша олмайди

Қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда давлатнинг ўрни муҳим аҳамиятга эга

2

Ўрта хўжаликлар

Ернинг 40-60% давлат мулкида. Ер участкалари танлов асосида ижарага берилади ёки фермерларга эгалик ҳуқуқи билан сотилади

Алоҳида эътибор ДХШ орқали ўрта хўжаликларни ривожлантиришга қаратилади, минтақавий қишлоқ хўжалиги кластерлари яратилади.

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Франция

Хорватия

Австрия

- +** Кўлам таъсири асосида ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш имконияти
- Кластерлар ичида тўлиқ цикли ишлаб чиқариш синергик эффект беради.
- Маҳсулотларнинг сифатини эмас, миқдорини оширишга эътибор қаратиш
- Ишлаб чиқариш маҳсулотини танлашда мослашувчанликнинг йўқлиги, маргинал маҳсулотлар ишлаб чиқаришга эътиборни қаратиш

Кластер тизимида фаолият юритадиган йирик ва ўрта корхоналар қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг асосий локомотовига айланади

3

Кичик уй хўжаликлари

Ернинг 90-100% хусусий мулкда. Ер участкалари фермерларга мулк қилиб берилади.

Алоҳида эътибор кичик фермер хўжалиklarини ривожлантиришга қаратилади, қишлоқ хўжалиги қуйидаги тузилмага эга: фермерлар-трейдерлар – брокерлар

Мамлакатлардан мисоллар:

Германия

Ирландия

Голландия

- +** Кичик фермер хўжаликлари ўртасидаги рақобат саноатнинг ривожланишини рағбатлантиради
- Квотасизлиги сабабли ишлаб чиқаришни қайта йўналтириш имконияти
- Ер эгалари томонидан қишлоқ хўжалиги мақсадли тайинланишини эҳтимол ўзгартиришларига қарши курашиш учун қонуний тўсиқларни жорий этиш зарур

Кичик деҳқон хўжаликлари табиий қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқаради, кейинчалик улар савдогарлар тизими орқали ички бозорга ва экспортга сотилади

Ўзбекистон аҳолисининг ўсиб бораётган эҳтиёжларини қондирадиган ва юқори даражада қайта ишланган маҳсулотлар ва янги мева-сабзавот экинлари экспортига йўналтирилган юқори технологияли қишлоқ хўжалиги

- Ернинг 40-60% давлат мўлкида
- Юқори қўшимча қийматга эга бўлган тайёр маҳсулот экспортига қаратилган йўналиш
- Алоҳида эътиборни ДХШ катта ҳажмдаги хўжалик юритиш шаклларида ишлаб чиқаришни ривожлантиришга, кичик ҳажмдаги хўжаликларда эса - хом ашёни етиштиришга қаратиш
- Минтақавий қишлоқ хўжалиги кластерларини яратиш
- Қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш
- Шўрликка чидамли ўсимликлари ўстириш орқали шўр ерларни тиклаш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш (масалан қизилмия)
- Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш, саралаш ва қайта ишлаш учун 15-20-та марказ яратиш
- АҚШ ва Европанинг етакчи университетлари билан ҳамкорликда янги ўқув марказларини очиш
- Қишлоқ хўжалиги комплексларини бошқаришни автоматлаштириш
- “Уруғларни йиғиш-қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш (экспорт)” ва уларни инфратузилма объектлари билан ўзаро алоқа қилиш ишлаб чиқариш, тўлиқ циклини ташкил қилиш учун фермер хўжаликларида норматив-ҳуқуқ ва институционал механизм яратиш (шу жумладан кўп тармоқли фермер хўжаликларида).
- Ўзбекистон қонунларида “оилавий фермерлик хўжаликлари” таърифини белгилаш ва улар учун зарур ҳуқуқий, институционал ва иқтисодий шароитларни яратиш
- Қишлоқ хўжалиги техникасини ишлаб чиқариш учун 2-та завод қуриш
- Халқаро сифат мезонларини қабул қилиш
- Сабзавот ва меваларнинг янада кўпроқ навлари билан таъминлаш орқали аҳолининг тўғри овқатланишига кўмаклашиш, шунингдек, аҳоли учун турли хил озиқ-овқат маҳсулотларидан фойдаланиш имкониятини яратиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035	CAGR
Қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш, млрд АҚШ доллар	30,1	35,7	0,95 %
Қишлоқ хўжалигида бандлик,%	29	12,2	
Қишлоқ хўжалиги унумдорлиги, минг АҚШ доллари/иш билан таъминланганлар	2,2	15,6	10,6 %
Шўрланган суғориладиган ерлар улушининг камайиши,%	48,6	15	
Емирилишга мойил суғориладиган ерлар улушини камайиши, %	14,6	5	
Спиртли маҳсулотлар экспорти, млн АҚШ доллар	21	80	8,2 %
Узумзорлар ўртача ҳосилдорлик, тонна/га	4	10	
Қишлоқ хўжалиги учун йиллик сув истеъмоли, умумий сонидан %	90	70	
Тўйиб овқатланмаслик қамрови, умумий аҳолининг % ¹	6.3	0	

Инвестициялар

млрд АҚШ долл., йиғилган натижа билан

2025

- Халқаро сифат мезонларини қабул қилиш
- Ўсимлик маҳсулотларини сақлаш учун мембрана усулидаги технологияни жорий этиш
- Мавжуд суғориш ва дренаж инфратузилмаларини янгилаш ва янгиларини қуриш
- Йирик агросаноат кластерларини, табиий маҳсулотлар савдо тармоқларини яратиш
- Қишлоқ хўжалиги соҳалари учун кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизимини такомиллаштириш
- Шўрланган суғориладиган ерлардан тузга чидамли ўсимликлар экиш учун фойдаланиш: лавлаги (овқатга солинадиган, озуқа ва шакар ишлаб чиқариш учун) каби жуда тузга чидамли ўсимликлар, ва помидор, карам, брюква, редис, сабзи, картошка каби тузга ўртача чидамли экинлар.
- Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларига субсидиялар
- Мамлакат шароитида мақбул, энг самарали экинларни аниқлаш учун бир қатор тадқиқотларни ўтказиш
- Томчилатиб суғоришда хорижий мамлакатлар муваффақиятли тажрибасини жорий қилиш
- Сув хўжалигида ахборот йиғиш ва сақлаш учун ГАТ технологиясини, шу жумладан суғоришнинг инновацион усул ва йўлларини, жорий қилиш

2030

- Сифат назорати ва хавфсизлик лабораторияларини яратиш
- Қишлоқ хўжалиги техникаси ишлаб чиқариш учун заводлар қуриш
- Ҳайвон, парранда ва балиқларга озуқа учун ҳашаротлардан оқсил маҳсулотларини ишлаб чиқариш
- Қишлоқ хўжалиги ходимларини қайта тайёрлаш дастурларини яратиш
- Истеъмол кооперативларини ривожлантириш
- Ёрдамчи хўжаликлар ва фермер хўжалиklarини ривожлантириш учун субсидияланган кредитлар
- Биотехнологиянинг ривожланиши, шу жумладан генетик модификация, молекуляр маркерлар, молекуляр ташхислаш, вакциналар, ҳужайра турлари, озиқ-овқат саноати учун микробиологик ечимлар
- Тўйиб овқатланмаслик муаммоси ва микронутриент етишмаслигини бартараф қилиш
- Пахтадан кейин тупроқни қайта тиклаш учун рижикдан фойдаланиш

2035

- Агросаноат мажмуаси соҳасида ахборот билан таъминлаш тизимини такомиллаштириш
- Қишлоқ хўжалигини инновацион ривожлантириш учун шароитларни шакллантириш
- Қишлоқ хўжалиги мажмулари бошқарувини барча жойда автоматлаштириш: IIOT технологиясини жорий этиш, дронлардан фойдаланиш
- Агросаноат соҳасида тўғри ташкил қилинган тузилманинг якуний шаклланиши (хомашё етиштириш учун кичик ва ўрта хўжалик юритиш шакллари, маҳсулот ишлаб чиқариш учун кенг қамровли хўжалик юритиш шакллари)
- Узум кўчатлари учун бирлашган давлат реестрини яратиш ва узум етиштириш учун қулай ерларнинг маълумотлар базасини яратиш
- Шароб маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмининг ўсиши

2025

- Техник ускуналар учун лизинг - жиҳозлар, чорвачилик ва ўсимликшуносликни ривожлантириш учун техника
- Уй экинлари маҳаллий навларининг уруғлик захирасини яратиш
- Юқори маҳсулдорлик кўрсаткичларига эга наслдор чорва моллари лизинги (жумладан, таркибида лактаферрин юқори бўлган сут берувчи сигирлар, майда шохли қорамол, от, туя, туяқуш, курка)

2030

- Фючерс шартномалари ва битим нархлари ҳисобидан қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини тартибга солиш
- Қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг бир қисмини аеропоник базага ва қишлоқ хўжалиги чиқиндиларини биологик қайта ишлашга ўтказиш

2035

Саноат

Иқтисодиётни ривожлантириш

Тўқимачилик саноати

Иқтисодий ривожлантириш. Саноат

Асосий муаммолар

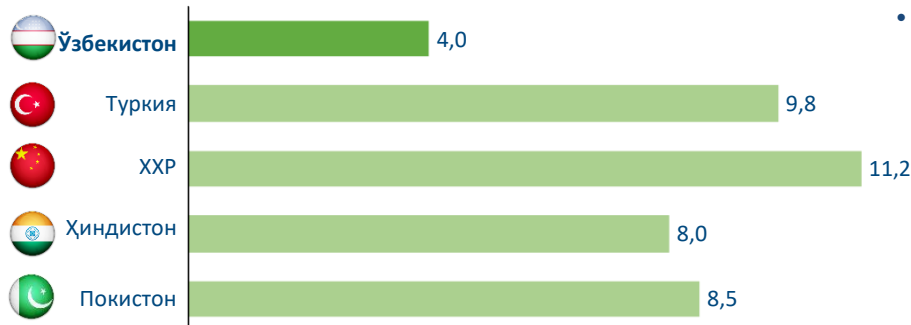
- Ишлаб чиқарилган пахта толаси ҳажмини тўлиқ ва чуқур қайта ишлашни таъминлаш учун ишлаб чиқариш қувватини кенгайтириш
- Пахта теримида қул каби меҳнат қилиш муаммосини ҳал қилиш
- Тўқимачилик саноати ижтимоий функцияларни бажариши билан бирга, аёлларни иш билан таъминланишини ҳам ўз ичига олади
- Хорижий бозорлар учун рақобатбардош маҳсулотларни ишлаб чиқаришни таъминлаш
- Саноат учун малакали кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш

Асосий хулосалар

- Тўқимачиликдаги кластер тизими ҳозирги вақтда Ўзбекистонда кам ривожланган, аммо ҳозирда янги тўқимачилик-пахта кластерларини яратиш режаси тасдиқланган
- Тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича етакчи мамлакатларга ўхшаб **географик кўрсаткичлар** тизими жорий этилмаган
- **Тўқимачиликнинг нисбатан паст рентабеллиги** ва маблағ айланмасининг давомийлиги (4 ойдан ортиқ) туфайли замонавий тўқимачилик ва бўяш ҳамда безак бериш қувватлари сони етарли даражада эмас¹
- Жаҳон ҳамжамияти томонидан пахта теримида мажбурий меҳнатдан (шу жумладан болаларнинг меҳнатидан) фойдаланиш ҳолатлари бўйича бир неча халқаро ташкилотлари ҳисоботлари эълон қилингандан сўнг Ўзбекистоннинг пахта маҳсулотларига бўлган ишончнинг инқирозга юз тутиши пайдо бўлди. Бу тўқимачилик саноати ривожланишига ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш суръатининг секинлашишига олиб келди.
- **Малакали бошқарув ходимларининг етишмаслиги**, менежерлар ва ходимлар малака даражасининг пастлиги, ишчиларда **меҳнат қилиш рағбатининг йўқлиги**, ишчилар ва муҳандис-техник мутахассислар **обрўсининг тушганлиги**

Тўқимачилик саноатининг ЯИМдаги улуши¹,

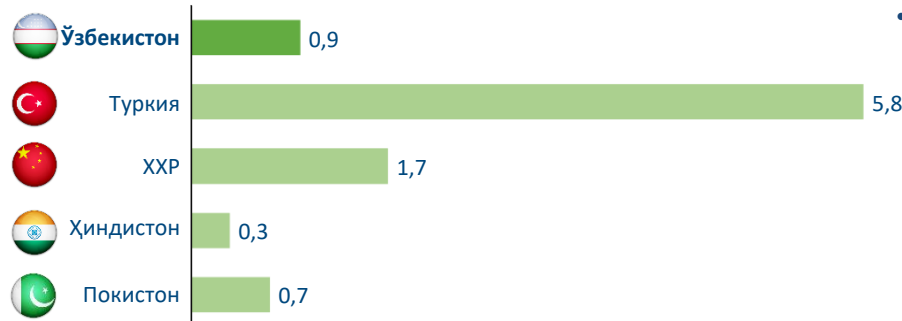
2017 й., %

- Катта хомашё базасига эга бўлган Ўзбекистон Республикаси етарлича миқдордаги тайёр тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқармайди, бу эса ЯИМга қўшган ҳиссаси бўйича тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича етакчи давлатлардан -2,5 баравар ортда қолиб кетишини изоҳлайди

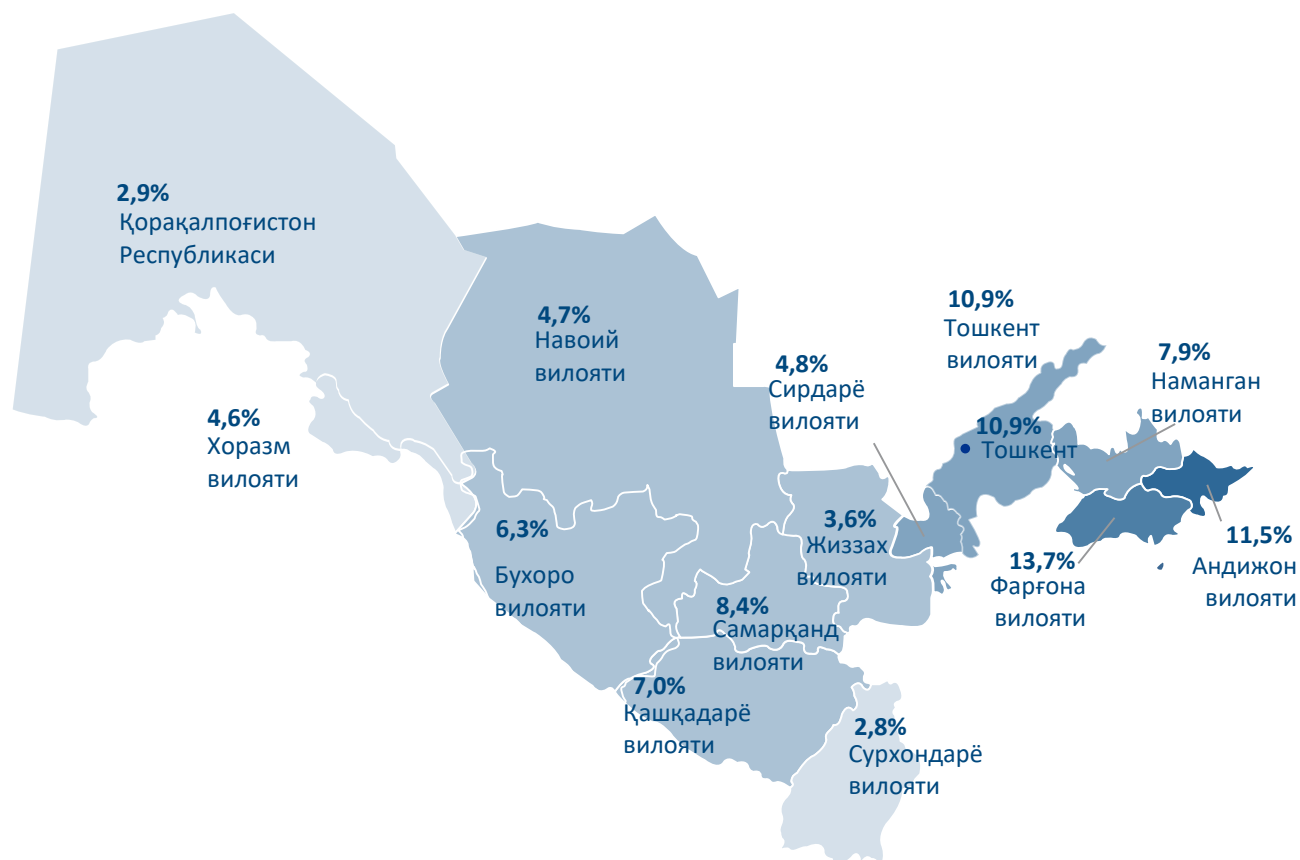
Иш кучи қиймати¹, 2017 г.

АҚШ доллари соатига

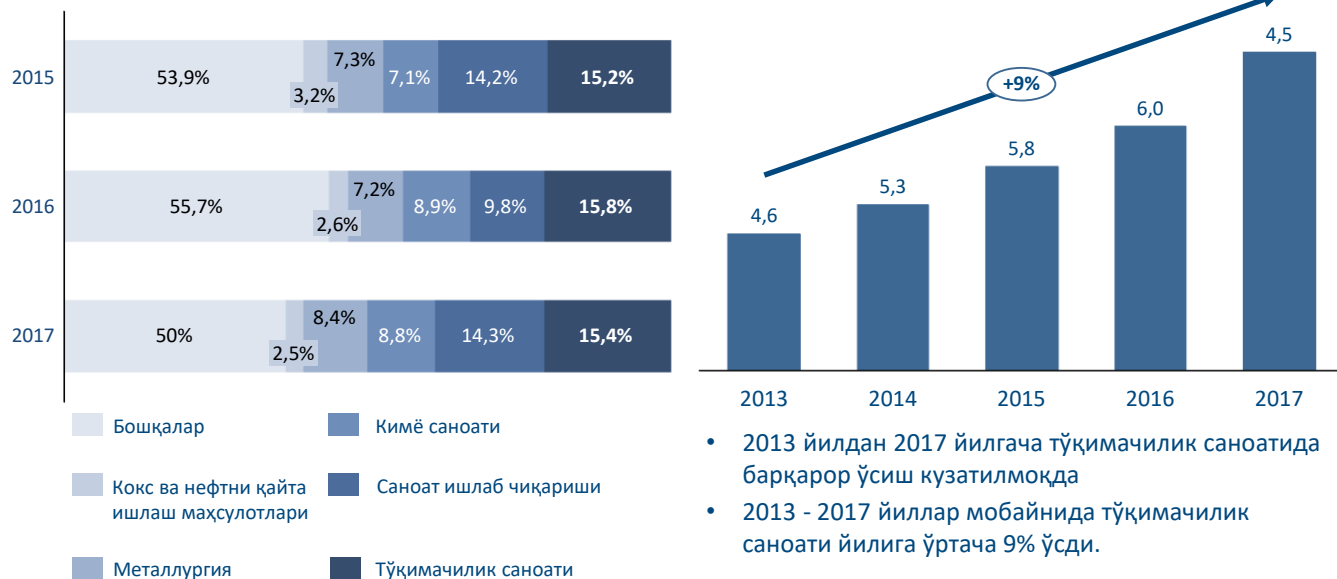
- ХХР ва Туркияга нисбатан Ўзбекистон Республикаси нисбатан арзон ишчи кучи кўринишида рақобатда устунликка эга

Минтақалар бўйича тўқимачилик маҳсулотларининг тақсимланиши¹

Тўқимачилик саноатининг ишлаб чиқариш ҳажми¹

млрд АҚШ долларигача кўтарилди

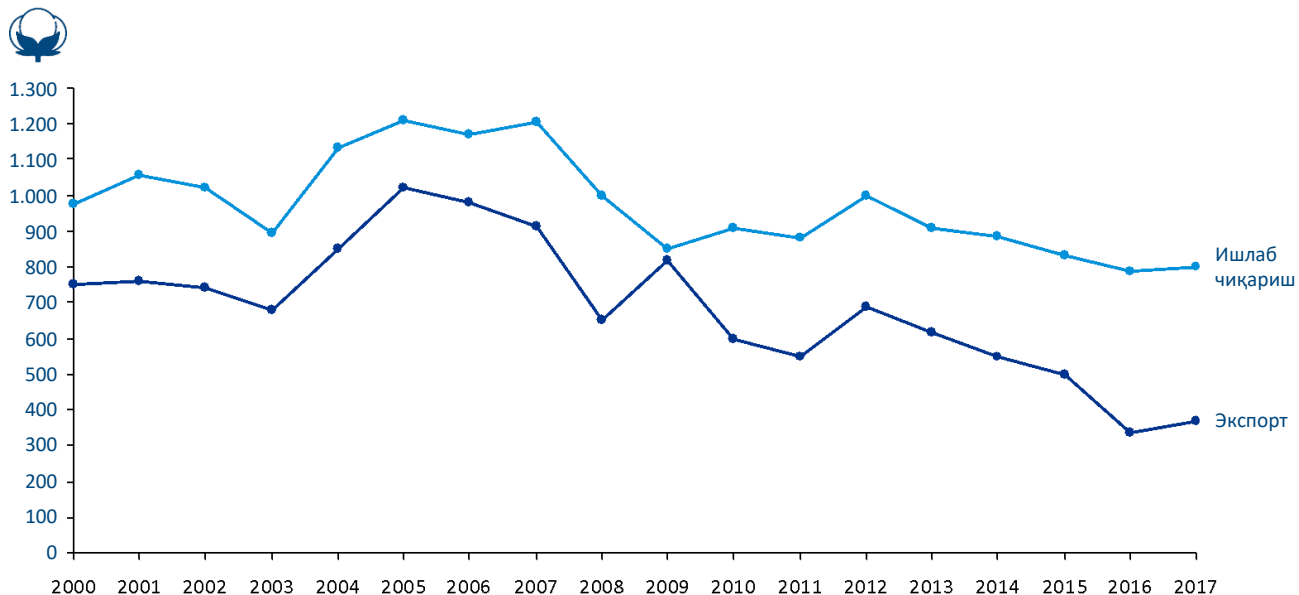

Манбалар: 1 - Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, ишчи гуруҳнинг таҳлили

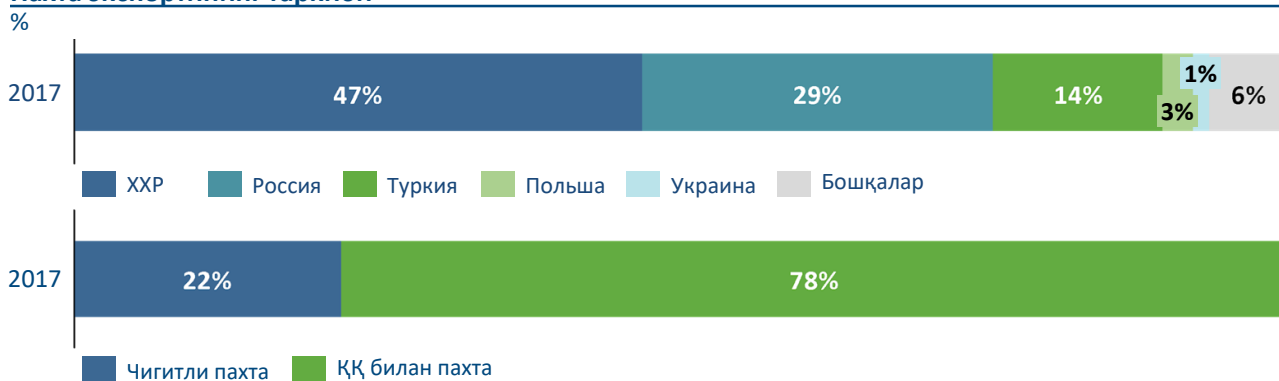
Жорий ривожланиш даражаси

Пахта ишлаб чиқариш ва экспортининг динамикаси¹

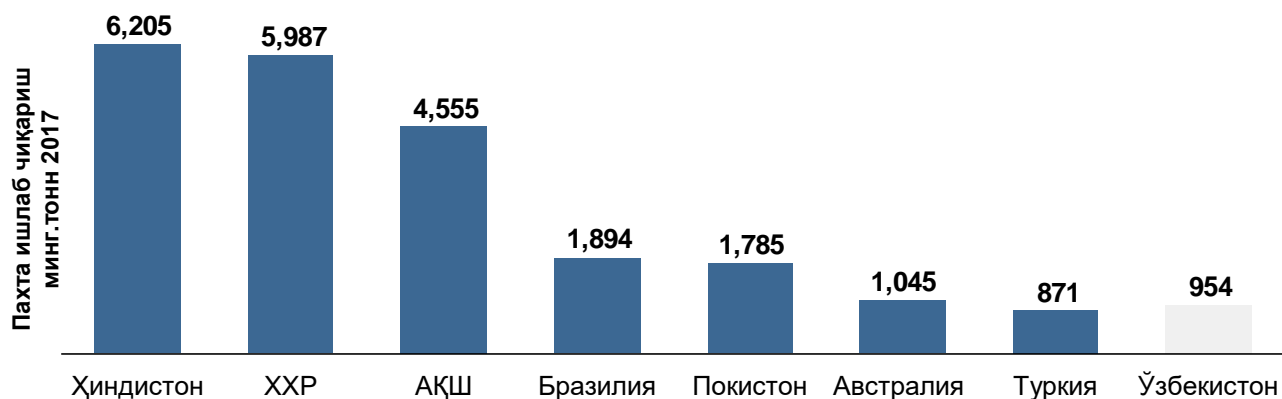
МИНГ ТОННА

Пахта экспортининг таркиби¹

Пахта толаси ишлаб чиқарувчилари²

Манбалар: 1- Европа комиссиясининг Ўзбекистон бўйича 2017 йилги ҳисоботи , 2 - Statista.com таҳлилий портали, ишчи гуруҳнинг таҳлили

1

Арзон маҳсулот (жорий ҳолат)

Хом ашё ва экспорт субсидияланади, айланма капиталга имтиёзли қисқа муддатли кредитлар ажратилади ва ғарб инвесторларини жалб қилиш учун барча ёрдамчи материалларнинг импортига божсиз тартиб ўрнатилади. Холдингларга (кластерларга) бирлаштирилган йирик тўқимачилик корхоналарини ташкил этиш орқали улар ёпиқ ишлаб чиқариш циклини таъминлайди – толанинг қайта ишловидан тортиб то тайёр тикувчилик маҳсулотларини ишлаб чиқаришгача, ва бу нархларни рақобатбардош даражада ушлаб туриш имконини беради.

Мамлакатлардан мисоллар:

Ҳиндистон

Покистон

ХХР

- +** Тўқимачилик саноати жадал ривожлана бошлайди
- Мамлакатга катта миқдорда хорижий инвестициялар кела бошлайди
- Тайёр маҳсулотлар ички эҳтиёжларни ҳам қондира олади, катта ҳажмларда экспортга чиқарилади ҳам
- Ишлаб чиқаришга инвестиция киритадиган халқаро инвесторлар арзон меҳнат кучи кўрсаткичига эътибор қаратади, натижада одамларнинг турмуш даражаси яхшиланмайди
- Арзон маҳсулот ишлаб чиқаришда харажатларни камайтириш учун кўпинча хавфли кимёвий моддалар ишлатилади

Арзон текстил ишлаб чиқарадиган мамлакатлар билан кескин рақобат

2

Бренд маҳсулотлар

Саноатнинг ривожланиши, шунингдек, кластерларни яратиш йўли билан ҳам амалга оширилади, аммо тайёр маҳсулотларнинг қўшимча қиймат яратиш занжири халқаро дизайнерлик фирмалари билан ҳамкорлик дастурларини, турли хил ассортиментларнинг эксклюзив моделларини яратиш, кийим-бош турларини кенгайтиришни, табиий матолардан тайёрланган дам олиш кийим-кечакларини ишлаб чиқаришни таъминлаш харажатларини ҳам ўз ичига олади. Тикувчилик саноати аҳолининг алоҳида сегментларига, истеъмолчиларнинг ёши, иқлим шароитлари ва ҳ.к. йўналтирилмоқда

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Туркия

Ж. Корея

Индонезия

- +** Узоқ муддатли хорижий инвестицияларни олиш учун юқори сифатли тўқимачилик маҳсулотларининг ишлаб чиқарувчиси ва экспорт қилувчиси сифатида эътиборга сазовор бўлиш муҳимдир
- Технологик жиҳозланишни кучайтириш
- Молнияли илгак, тугма ва бошқалар каби ёрдамчи буюмларни ишлаб чиқаришни ташкил қилиш: бу янги иш ўринларини пайдо бўлишига олиб келади
- Қисқа муддатда давлат томонидан тартибга солинган саноат бозор шароитларига ўтиш жараёнидан ўтиши, ИТТКИ инвестицияларни таъминлаши, янги ускуналар харид қилиши, ходимларни қайта тайёрлаш учун ўқув марказларини яратиши зарур.

Ишлаб чиқариш, технология, инсон капитали ва имижига катта миқдордаги инвестициялар керак

Кутилаётган натижа - 2035

Хомашёларни чуқур қайта ишлайдиган, аҳолининг ички эҳтиёжларини қондирадиган, мамлакатнинг табиий рақобат афзалликларига асосланган ва меҳнатни тақсимлашнинг глобал тизимига интеграциялашган **юқори технологик** тўқимачилик саноати

- Пахта теримида мажбурий меҳнат муаммоси ҳал қилинганини жаҳон ҳамжамияти томонидан эътироф этилиши
- Пахта толасини қайта ишлаш учун ишлаб чиқариш қувватларини кенгайтириш (90 дан ортиқ пахта тозалаш заводлари)
- Бренд маҳсулотларни яратиш учун ТОП-10 халқаро дизайн фирмалари билан ҳамкорлик дастурларини ишга тушириш, хусусан тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича узоқ муддатли шартномалар тузиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035	CAGR
Тўқимачилик саноати ишлаб чиқариши, млрд. АҚШ долл. ¹	4,5	20,7	8,85%
Тўқимачилик саноати маҳсулотини экспорт қилиш, млрд. АҚШ долл. ¹	1,13	12	14,3%
Кимёвий тола ва ип ишлаб чиқариш, минг тонна	104	664	11,52%

Инвестициялар

млрд АҚШ долл., жами йиғинди натижа

2025

- Халқаро мода ва дизайн агентликлари билан ҳамкорлик битимлари
- Йирик бренд маҳсулотлар ишлаб чиқарувчилари билан тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича узоқ муддатли шартномалар тузиш
- Тўқимачилик саноатида ишлаб чиқариш технологияларини янгилаш
- Халқаро сифат мезонларини қабул қилиш, қул каби меҳнат қилиш муаммосини бартараф этиш
- Экологик тоза кийим-бош ишлаб чиқариш тизимига ўтиш
- Махсус безакли матоларни ишлаб чиқаришни кўпайтириш - кам ёғимланадиган ва кам киришадиган, шаклий барқарорлиги баланда ва моддий ҳажми кам матолар
- Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институти базасида замонавий таълим ва тадқиқот тўқимачилик технопаркинни яратиш. Кимёвий толаларни ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш бўйича пилот лойиҳаларни ишлаб чиқиш
- Синтетик материалларнинг технологик занжири (полиэфир, вискоз ва полиамид толаларни ишлаб чиқаришдан бошлаб то техник тўқимачилик ва бошқа синтетик матолар ишлаб чиқаришгача) кимёвий толаларни ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш бўйича пилот лойиҳаларни ишлаб чиқиш
- Саноатнинг мавжуд қўшимча сегментларини сақлаб қолиш ва ривожлантириш, шу жумладан чарм буюмлар ишлаб чиқариш технологик занжирини (хом теридан тайёр теригача кийим, пойабзал, мебел ва автомобил саноати учун)
- Тўқимачилик саноати учун малакали техник ходимларни тайёрлаш

2030

- Ишлаб чиқаришнинг технологик қисмини автоматлаштириш учун янги авлод тикув машиналаридан фойдаланиш
- Интернетга доимий кириш имкониятига эга бўлган ва соғлиқни сақлаш кўрсаткичларини ва ҳоказо ўлчайдиган "ақлли кийим" ишлаб чиқариш технологиясини жорий этиш.
- Ноанъанавий хомашё ва иккиламчи ресурслардан янги материалларни ишлаб чиқариш
- Катта саноат корхоналарининг экологик муаммоларини ҳал қилиш учун тўқилмаган филтрлаш материалларининг самарадорлигини ошириш
- Тикувчилик ва пойафзал маҳсулотларини қисман маҳаллийлаштириш учун шарт-шароитлар яратиш, шунингдек, маҳаллий брендларнинг ривожланишини қўллаб-қувватлаш
- Истеъмол бозорида тўқимачилик саноати маҳсулотларини ноқонуний ишлаб чиқариш ва айланишини камайтириш
- Истиқболли янги маҳсулот бозорларини сегментлаш, маҳсулот сотиш бозорларини кенгайтириш ва диверсификация қилиш (Осиё, Африка ва Америкадаги мамлакатлар). Маҳсулотлар маркетинги ва рекламасини ривожлантириш, имиджли реклама ва PR-тадбирлар

2035

- Юқори сифатли маҳсулотларни "Uztextile" ягона ёрлиғи билан экспорт қилишни таъминлаш
- Тўқимачилик саноатида нанотехнологиялардан фойдаланишни жорий этиш
- Кадрлар сони ва уларнинг касбий-малакавий тузилишини мақбуллаштириш
- Тўқимачилик саноатида автоматлаштириш ва роботлаштириш жараёнида ишдан бўшатишган ишчиларни иш билан таъминлаш муаммосини ҳал қилиш (ишчиларнинг 75% - аёллар)

Ёқилғи-энергетика мажмуаси

Иқтисодий ривожлантириш. Саноат

Энергетиканинг жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

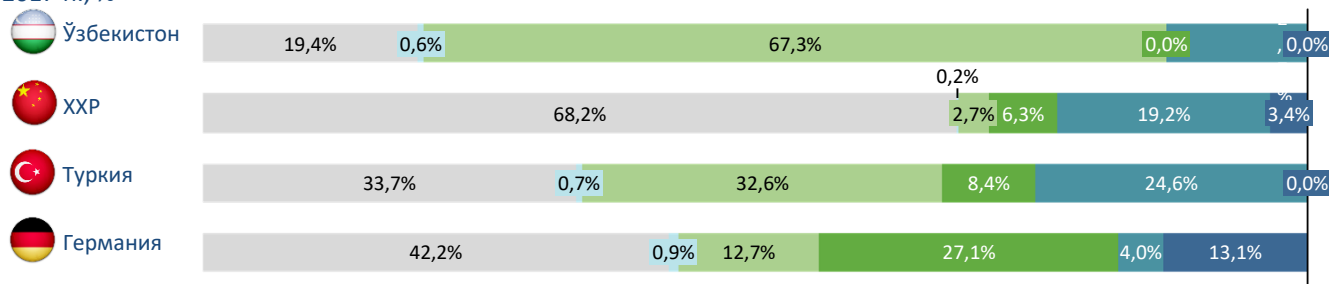
- Мавжуд энергия ресурсларини қўллаш модели ҳозирги кунда қимматга тушади (очиқ манбалардан олинган маълумотларга кўра - 13,7 фоизгача), агар у ўзгармаса, 2035 йилга қадар энергия танқислиги 65% қадар ошади
- Энергетикада мавжуд эскирган инфратузилмани янгилаш
- Кўпгина мавжуд электр станцияларда барча йирик узелларни капитал таъмирлаш зарурати
- ЁЭМ инновацион салоҳиятини ошириш Марказий Осиё минтақаси мамлакатларининг сув-энергетика балансида Ўзбекистон Республикасининг мавқеини сезиларли даражада кучайтиришга олиб келади
- Узатиш вақтида энергия йўқолишлари
- Қизгина паллада эҳтиёжни қондириш учун қувватларнинг йўқлиги (ГЭС, ГАЭС, ИЭС, БГУ)
- Малакали кадрларнинг етишмаслиги

Асосий хулосалар

- Ўзбекистон Республикасининг электр ва иссиқлик энергияси асосий манбаи табиий газда ишлайдиган ИЭС ҳисобланади.
- Ўзбекистон Республикаси Марказий Осиё мамлакатларининг сув ва энергетика балансида кучли мавқеини тиклаш учун энергоқурилмалар самарадорлигини мавжудларини янгилаш ва янги қурилмаларни, шу жумладан ҚТЭ (қуёш, шамол ва ҳоказо) қурилмаларини ўрнатиш орқали ошириши зарур.
- Энергетика соҳасида малака даражасини ошириш учун ўқув марказларини кенгайтириш ва янгиларини очиш, ходимларни қайта тайёрлаш дастурларини ишлаб чиқиш, шу жумладан, ҚТЭ технологияси бўйича мутахассисларни тайёрлаш бўйича ўқув дастурларини кенгайтириш зарур
- **Қайта тикланадиган энергиянинг** ортиб бораётган аҳамияти туфайли кўмир саноати қисқаради, шунинг учун ҳозирча кўмир қазиб олиш билан шуғулланадиган одамларни иш билан таъминлаш керак (7500 киши)⁴
- Электр нархининг пастлиги (**кВт учун 2,8 АҚШ центи**) билан бирга, электр таъминотига уланиш қиймати жон бошига ўртача даромаддан **9 баравар** кўп, уланиш муддати эса ривожланган мамлакатлардан **6,5 баравар** узоқ. Уланиш нархини ва муддатини камайтириш мамлакатнинг Doing Business¹ рейтингига кўтарилишига имкон беради
- Иқтисодиёт вазирлигининг маълумотларига кўра 2015 йилда Ўзбекистон ЯИМ энергия сифими 2000 йилдан бери нефт эквивалентида 1 тоннадан (т.н.э.) 0,2 т.н.э. гача 1 минг АҚШ долларга ҳисоблаганда пасайган, шу пайтда дунёда ўртача 0,2 т.н.э. бўлгандан кейинги пасайиш тенденциясига эга²

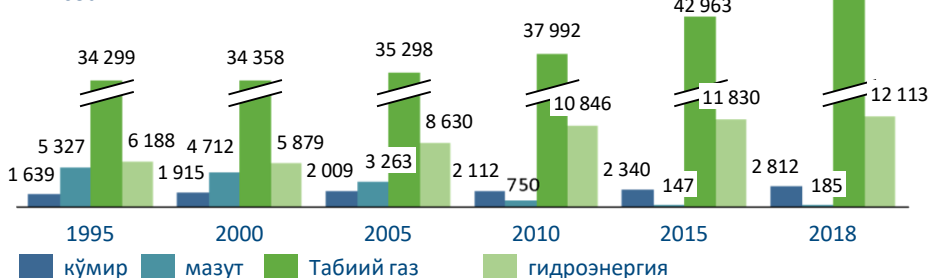
Электр манбаларининг улуши турлар бўйича³

2017 й., %

Электр энергияси манбаи томонидан ишлаб чиқарилган қувватнинг ҳажми³

ГВт·соат

Шарҳлар

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида **мазут танқислиги сабабли улардан фойдаланишдан воз кечиш** тенденцияси мавжуд

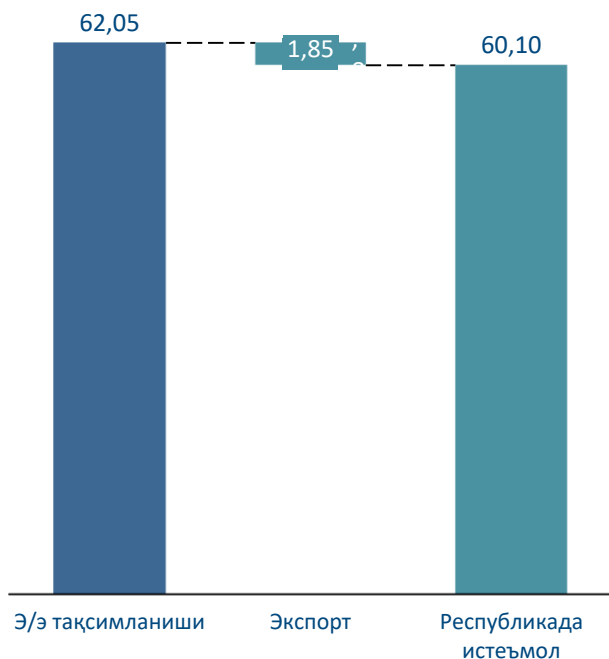
Манбалар: 1 - 2018 йилги Жаҳон банкининг бизнес юриштиш қўлайлик рейтингини, Ўзбекэнерго АЖ маълумотлари, 2 - UzDaily, 3 - "Ўзбекэнерго" АЖ маълумотлари, 4 - Sputnik.uz, Халқаро энергетика агентлиги, Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, Fitch Solutions, ишчи гуруҳнинг таҳлили

* Эслатма: Жаҳон банкининг маълумотларига кўра Жанубий Кореяда электр таъминотига уланиш муддати - 13 кун, Ўзбекистон Республикасида - 88 кун

Электр энергия талаби ва таклифини таҳлил қилиш

Энергетика талаб ва таклифининг баланси, 2018 й

млрд кВт/соат

Асосий хулосалар

- "Ўзбекэнерго" АЖ маълумотларига кўра, "Ўзбекэнерго" АЖ, "Ўзбекгидроэнерго" АЖ ва АГМК ва УГКХ блок-станциялари томонидан ишлаб чиқарилган электр қуввати республика истеъмолини қоплаш учун етарли, аммо қиш мавсумида ўзилишлар мавжуд
- Бундан ташқари, 2002 йилдан буён Афғонистонга унинг эҳтиёжи ҳисобга олинган ҳолда йилига бевосита тузилган шартномалар бўйича электр энергияси етказиб берилмоқда. Ҳар йили етказишлар ҳажми ортиб бормоқда. 2018 йилда тахминан 1,85 млрд кВт/соат электр энергияни етказиб бериш учун шартнома тузилган
- Фарғона водийсининг электр эҳтиёжини қоплаш учун Ўзбекистон Қирғизистондан 1,2 млрд кВт/соат электр энергиясини импорт қилди (2017)
- Ҳозирги кунда Марказий Осиёнинг тўртта республикалари - Ўзбекистон, Тожикистон, Қозоғистон ва Қирғизистон Марказий Осиёдаги ягона энергия занжири фаолиятини қайта тиклашди.
- Ушбу лойиҳа шунингдек, Марказий Осиё минтақасида сув ва энергия баланси схемасини амалга ошириш учун ҳуқуқий асосни яратишни ўз ичига олади.

Аҳоли жон бошига электр энергияни ишлаб чиқариш истиқболи

Аҳоли жон бошига электр энергияси

Аҳоли жон бошига электр энергияси

Асосий хулосалар

- Ҳозирги кунда Ўзбекистонда киши бошига 2000 кВт/соатдан кам электр энергияси ишлаб чиқарилади, бу Марказий Осиёда иккинчи энг паст кўрсаткичдир
- "Ўзбекэнерго" акциядорлик компанияси электр энергиясини ишлаб чиқаришни кўпайтириш ва аҳоли сонини ҳисобга олган ҳолда, киши бошига 3156 кВт/соатга қадар етказишни режалаштирган
- Ушбу кўрсаткичга ишлаб чиқариш қуввати таркибида қайта тикланадиган энергия манбаларининг ишлаб чиқариш ҳажмини 2025-йилгача жорий 12,7% дан 19,7% гача ўсиши², мавжуд станцияларни модернизация қилиш, янги БГУ, ва кейинчалик АЭС қуриш ҳисобидан етишиш мумкин

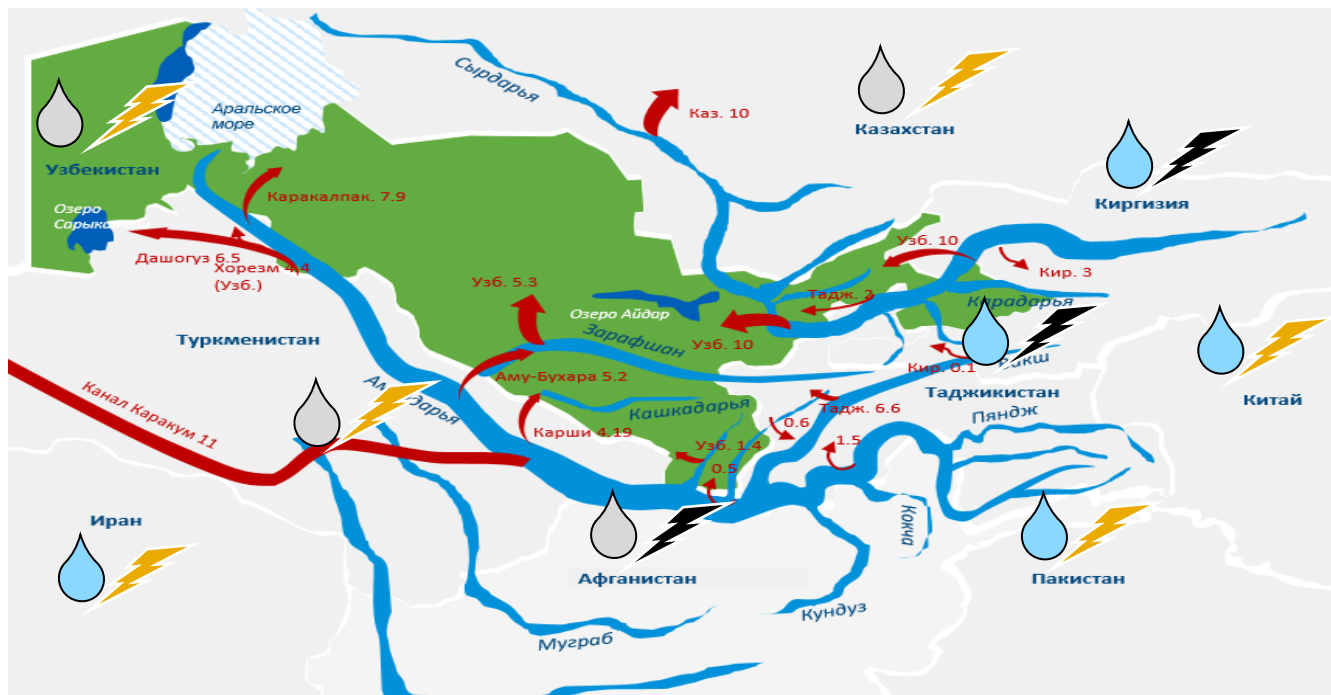
Манбалар: "Ўзбекэнерго" АЖ, EurAsia Daily, ишчи гуруҳнинг таҳлили

1 - Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Истиқболни белгилаш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти, «Ўзбекэнерго» АЖ, 2 - Sputnik Uzbekistan, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Ўқилғи-энергетика мажмуаси

Энергетиканинг жорий ривожланиш даражаси

Марказий Осиё минтақасининг сув-энергия баланси схемаси

Рақобатбардош нарх бўйича электрқувватининг етиши/етмаслиги

Сув ресурсларининг етиши/етмаслиги

Тармоқланган каналлар

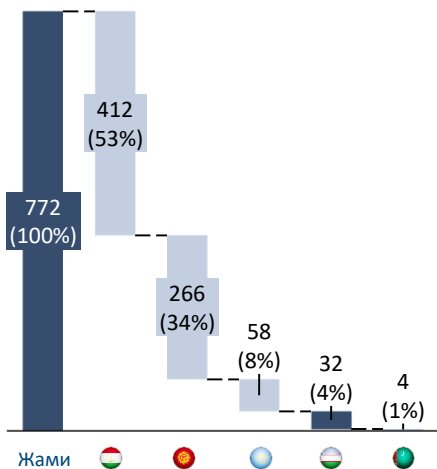

Дарё сувлари

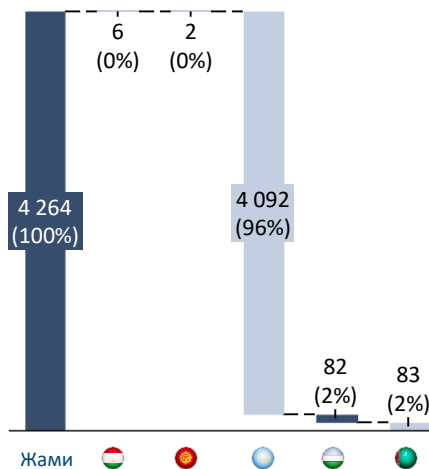
Сув ресурслари захиралари¹

МЛН Т Н.Э.

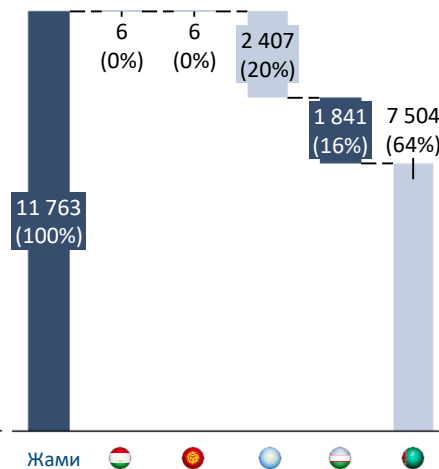
Нефт захиралари²

МЛН Т

Табиий газ захиралари²

млрд м³

Тожикистон

Қирғизистон

Қозоғистон

Ўзбекистон

Туркменистон

Манбалар: 1- Жаҳон банки, 2 - CIA World Factbook, Халқаро энергетика агентлиги, БМТнинг Ўзбекистон 2030 Тараққиёт дастури ҳисоботи, ишчи гуруҳнинг таҳлили

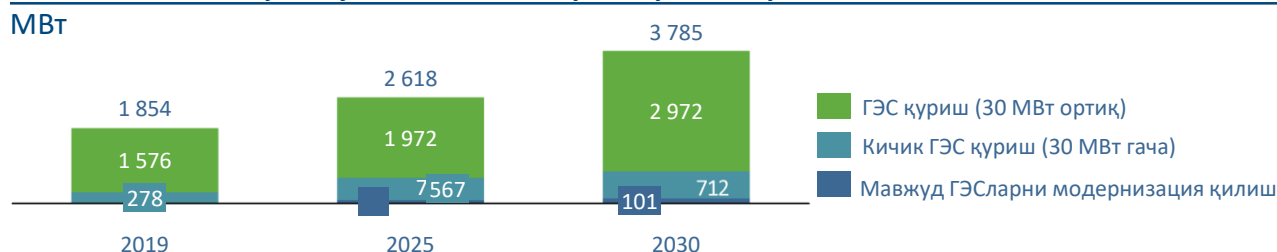
Ўзбекистон Республикасида сув ресурсларини тақсимлаш

Кичик ГЭСлардан фойдаланиш тажрибаси

- Энергия самарадорлигини ошириш учун энг самарали чора-тадбирлардан бири Россия, Украина, Қирғизистон ва Қозоғистон тажрибаси бўйича майда каналларда (7-8 метр) кичик **деривацион ГЭС** қуриш бўлади
- Кичик ГЭСлар йирик тўфонли ва ўзанли ГЭСларга ўхшаб **атроф-муҳитга салбий таъсир кўрсатмайди**
- Ўзбекистон Республикаси Президенти **Шавкат Мирзиёев** қарори билан 2017-2021 йиллар учун гидроэнергетикани ривожлантириш дастурини тасдиқлади. Хусусан, дастурда Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги, "Ўзбекгидроэнерго" АЖ, мамлакат табиий сув оқимлари ва сув хўжалиги объектларида янги гидроэлектр станцияларни қуриш ва 32-та мавжуд гидроэнергетика иншоотларини модернизация қилиш учун 42 та лойиҳа белгиланган.¹
- Швецияда 1350 кичик гидроэлектр станциялар ишлаб, бу мамлакат учун керакли энергиянинг 10% ишлаб чиқаради. ХХРда **83 мингга** яқин кичик гидроэлектростанциялар мавжуд

2020 – 2030 йилларга мўлжалланган гидроэнергетика ривожланиши

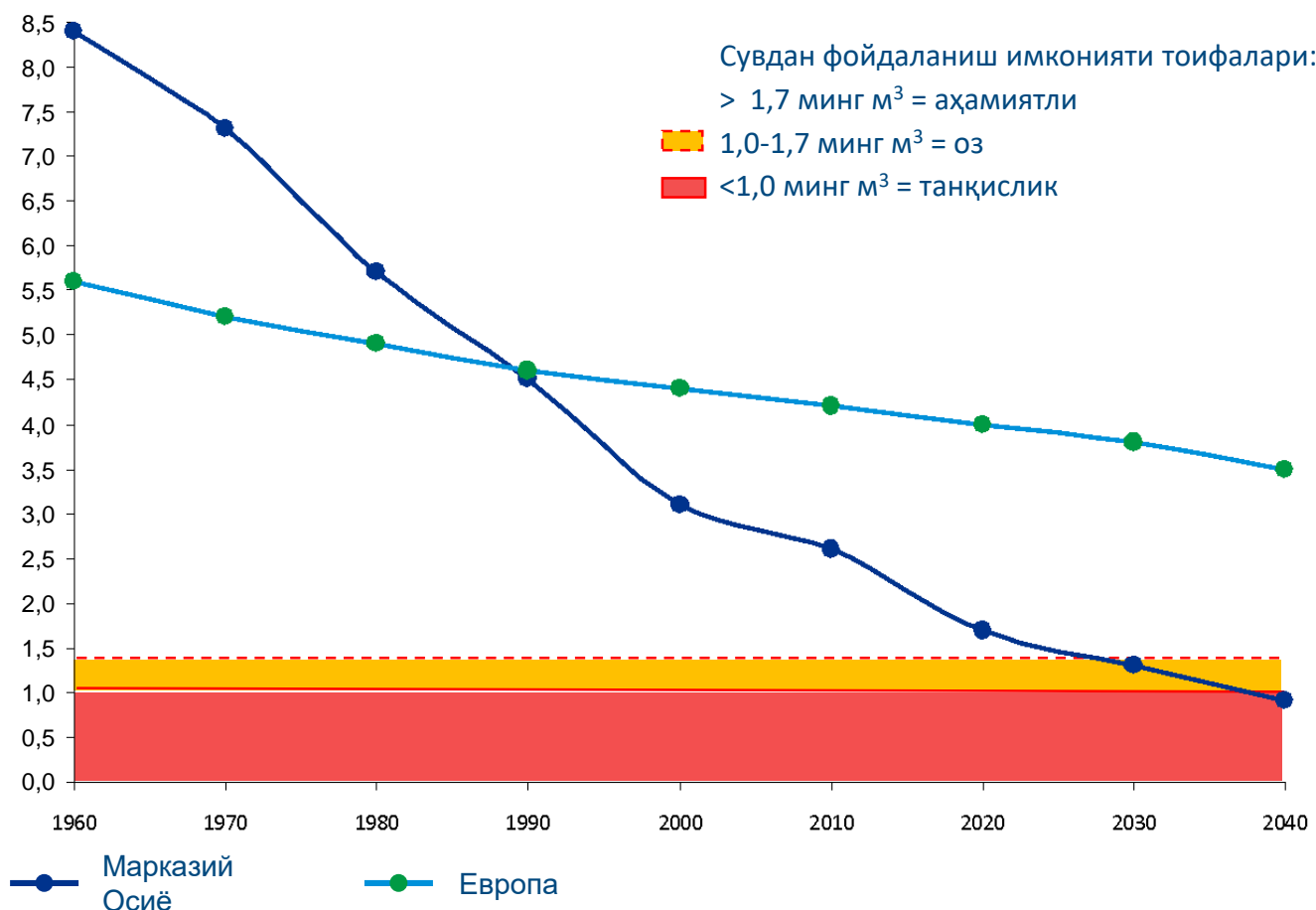

Манбалар: 1 – Regnum, 2 – АО «Ўзбекгидроэнерго», Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, БМТ Тараққиёт дастури Ўзбекистон 2030 ҳисоботи, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Марказий Осиёда ва Европада сувдан фойдаланиш имкониятининг ўзгариш

динамикаси

минг м³ аҳоли жон бошига йилига

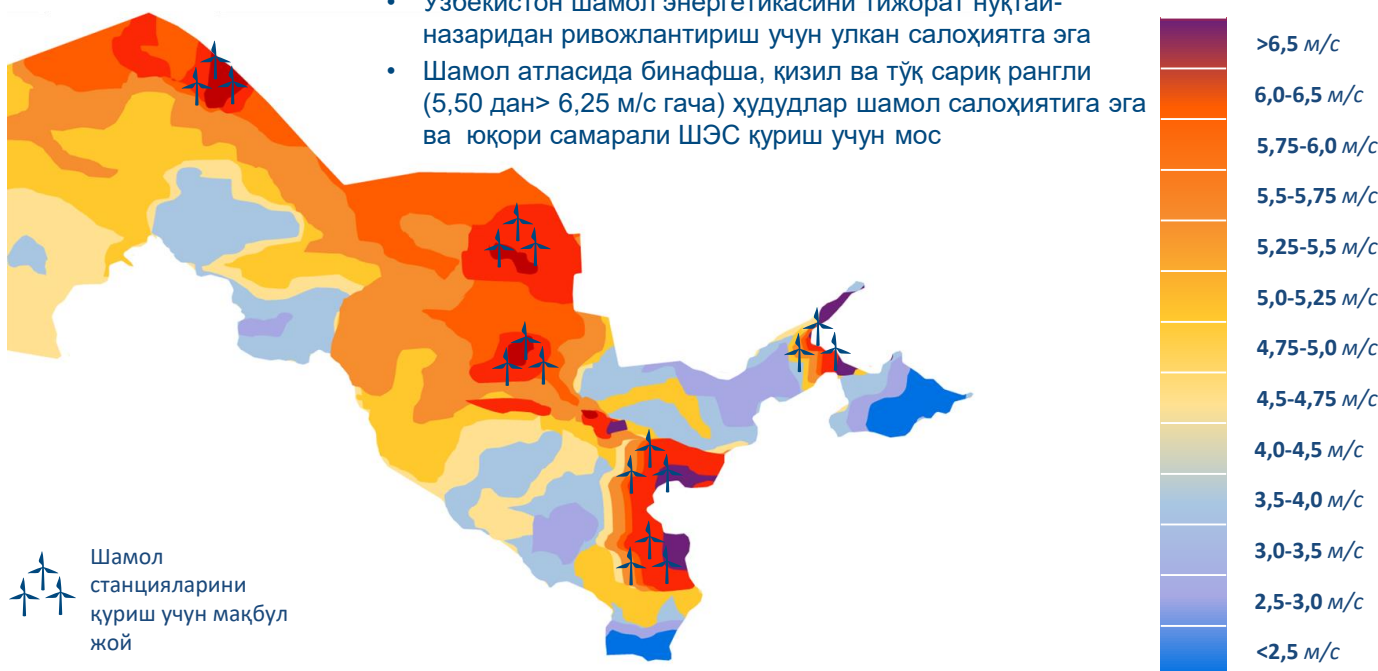
Шарҳлар

- Сўнги 40 йил давомида Марказий Осиёда сув таъминоти одам бошига йилига 8,4 минг м³дан 2,5 минг м³гача камайди.
- 2030 йилга бориб, Марказий Осиёда аҳоли сонининг жорий ўсиш кўрсаткичлари билан сув таъминоти ҳажми йилига 1,7 минг м³дан кам бўлган даражага етади
- Шу билан бирга, Марказий Осиёда энг кам истеъмол даражасини сақлаб қолиш учун йилига 500-700 миллион м³ сув талаб қилинади.

Энергетиканинг жорий ривожланиш даражаси

Ер сатҳидан 80 метр баландликда шамол тезлигини (ўртача шамол тезлиги) сифатли тақсимлаш

- Ўзбекистон шамол энергетикасини тижорат нуқтаи-назаридан ривожлантириш учун улкан салоҳиятга эга
- Шамол атласида бинафша, қизил ва тўқ сариқ рангли (5,50 дан > 6,25 м/с гача) ҳудудлар шамол салоҳиятига эга ва юқори самарали ШЭС қуриш учун мос

Қуёш нурланишининг умумий кундалик ҳажми

Саноат қуёш батареяларини ўрнатиш учун жой танлаш мезонлари:

- 1) Қуёш нурланишининг энг юқори концентрацияси (> 6 кВт*соат/м)
- 2) Аҳоли яшайдиган пунктлар энергия ишлаб чиқарадиган бошқа станциялардан узоқроқ жойда жойлашган бўлиб, энергия танқислиги мавжуд

Энергетикани тартибга солишнинг стратегик имкониятлари

1

Анъанавий энергия манбаларига эътибор қаратиш

Электр энергиясининг ҳозирда мавжуд ИЭС ва ИЭМларда ишлаб чиқарилиши давом этади, мобил газ турбиналарига асосланган электр энергиясини ишлаб чиқаришнинг янги технологиялари жорий этилади.

- Қурилмалар ва инфратузилмалар аллақачон мавжуд, уларни фақат модернизация қилиш зарур
- Ички истеъмолни қондирадиган катта табиий газ захиралари мавжуд
- Айни пайтда, қазилма ёқилғиларни ишлатишдан воз кечиш глобал тренди кучаймоқда
- Газ экспорти салоҳиятининг камайиши

Мамлакатлардан мисоллар:

ХХР

Туркия

Ўзбекистон

Ўзбекистон анъанавий энергия манбаларидан фойдаланишни давом эттиради, инвестициялар инфратузилма ва ускуналарни янгилаш учун қўлланилади

2

Қайта тикланадиган энергия манбаларига эътибор қаратиш

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакат умумий электр энергиясининг 30%-дан ортиғи қайта тикланадиган энергия манбалари орқали ишлаб чиқарилиши мумкин, инвестициялар катта миқдорда саноат қуёш панеллари, шамол парклари, кичик ГЭС ва шунга ўхшаш инфратузилмаларни, шунингдек, энергияни сақлаш тизимларини қуришга сарфланади

- Географик жойлашуви ва об-ҳаво шароити
- Энергия ишлаб чиқариш станцияларини ўрнатишнинг нисбатан арзонлиги
- ҚТЭ ускуналари учун нархларни пасайтириш
- ҚТЭни кенг миқёсда жорий қилиш ҳолатида саноат йўналишларининг параллел ривожланиши
- Малакали кадрлар танқислиги
- Ҳозирда энергия сақлаш бўйича тезкор самарали ечимлар йўқ
- Замонавий электр тармоғини қайта тикланадиган энергия манбаларига улаш имконияти йўқ
- ҚТЭ учун ускуналар ташишнинг юқори қиймати
- Институционал муҳитнинг, ҚТЭ фаолиятини қўллаб-қувватлашнинг самарали механизмлари йўқлиги

Мамлакатлардан мисоллар:

Швейцария

Германия

Норвегия

Яшил энергия Ўзбекистон энергетик портфелида асосий энергия бўлади

3

Атом энергиясига эътибор қаратиш

Барча энергиянинг 30% ортиғи атом электр станцияларида ишлаб чиқарилади, уларни қуриш ва кейинчалик хизмат кўрсатиш учун катта хорижий инвестициялар жалб қилинади ва хорижий мутахассислар таклиф этилади.

- Тўғридан тўғри инвестициялар
- Юқори малакали иш ўринларини яратиш
- Бошқа манбалар билан солиштирганда узоқроқ муддат учун потенциал узлуксиз электр таъминоти
- ЯҚҚ билан маҳсулот олиш учун энергия ташувчиларидан фойдаланиш имконияти
- ҚТЭ чиққан электр энергияси анча арзон
- Технологик хатарлар
- Сувга нисбатан юқори талаб
- Инвестицияларнинг катта қиймати
- Геосиёсий хавфлар
- Тариф сиёсатини йўқлиги

Мамлакатлардан мисоллар:

Франция

Ж. Корея

Чехия

Атом энергиясига сарфланган жиддий капитал қўйилмалари ўзини оқлагунча узоқ вақт ўтади, аммо энергия таъминоти нисбатан узлуксиз бўлади

Кутилаётган натижа - 2035

Ўзбекистоннинг **Марказий Осиёдаги энергетика балансидаги** ўрнини барқарорлаштириш, сув истеъмолининг **ресурсларни тежовчи моделига** ўтиш ва умуман **иқтисодийнинг энергия самарадорлигини** ошириш

- Кичик деривацияли ГЭС ва ҳамроҳ инфратузилмани куриш
- Қуёш, шамол ёки биологик чиқиндилар каби қайта тикланадиган энергия манбаларидан иссиқлик ва электр энергиясини ишлаб чиқарадиган станцияларни куриш
- Марказий Осиёда сув-энергетика консорциумини яратиш бўйича ишлар (бунинг ҳисобидан ички истеъмол учун талаб 100% қондирилади)
- Атом энергетикаси соҳасида лойиҳаларни ишлаб чиқиш (Россия, Франция ва ХХР билан биргаликда)
- Энергия сақлаш саноати тизимини ишлаб чиқиш
- Электр энергиясининг марказлаштирилмаган ишлаб чиқариш тизимини жорий этиш (Smart Grid)
- Қўшилган қиймати юқори, самарали ва барқарор энергия тизимини яратиш
- ҚТЭ ва ядровий энергетика соҳасида юқори малакали кадрларни тайёрлаш
- ҚТЭ учун асбоб-ускуналар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришнинг ва ҚТЭ нинг технологик ривожланишининг юқори даражаси
- Чекланган ва бориш қийин бўлган худудларни марказлаштирилмаган барқарор энергия таъминоти тизимини ривожлантириш
- Шаҳарларда турар жой ва маъмурий биноларни энергия жихатидан самарадорлиги ва бинонинг паспортига қараб энергия истеъмоли учун янги тариф тизимига ўтиш тўғрисида сертификатлаш (“яшил” уй)
- Ўзбекистоннинг электр энергетика секторида халқаро компаниялар пайдо бўлади
- Тарифларни кеча ва кундузга ажратиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035	CAGR
Электр ишлаб чиқариш, млрд кВт/соат	60,8	117,1	3,7%
Электр энергия экспорти, млрд. кВт/соат	7,6	12,1	2,6%
Электр узатиш ва тарқатиш вақтида электр энергия йўқотиш даражаси, %	15	6,5 ²	

Инвестициялар Инвестициялар (ЁМ-да)

Ёқилғи-энергетика мажмуаси

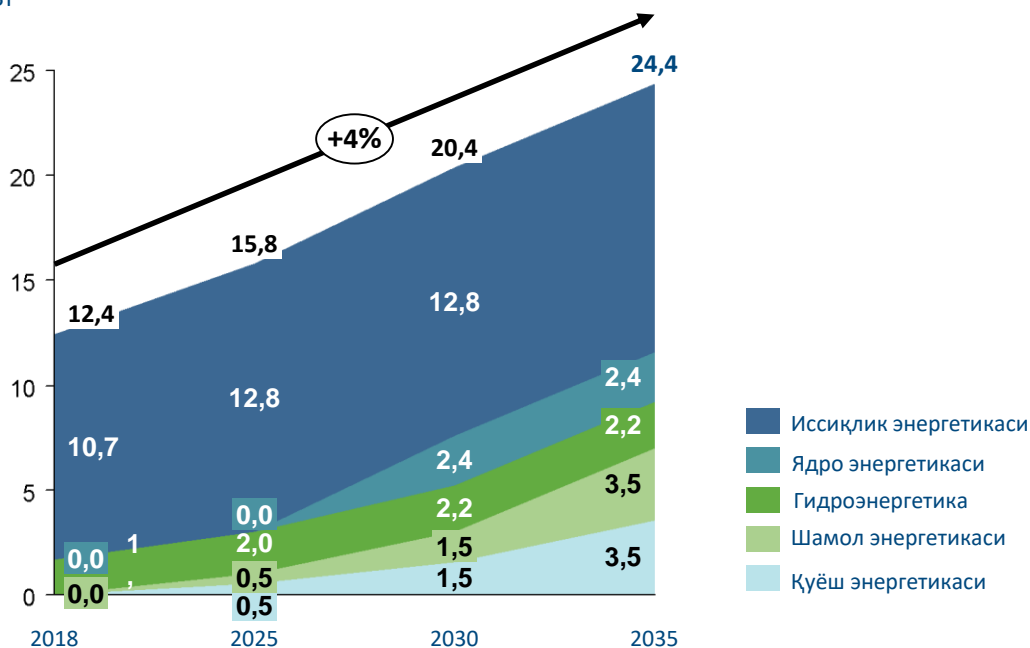
Кутилаётган натижа - 2035

Амалдаги барча электр энергия манбаларининг **унумдорлигини** ошириш

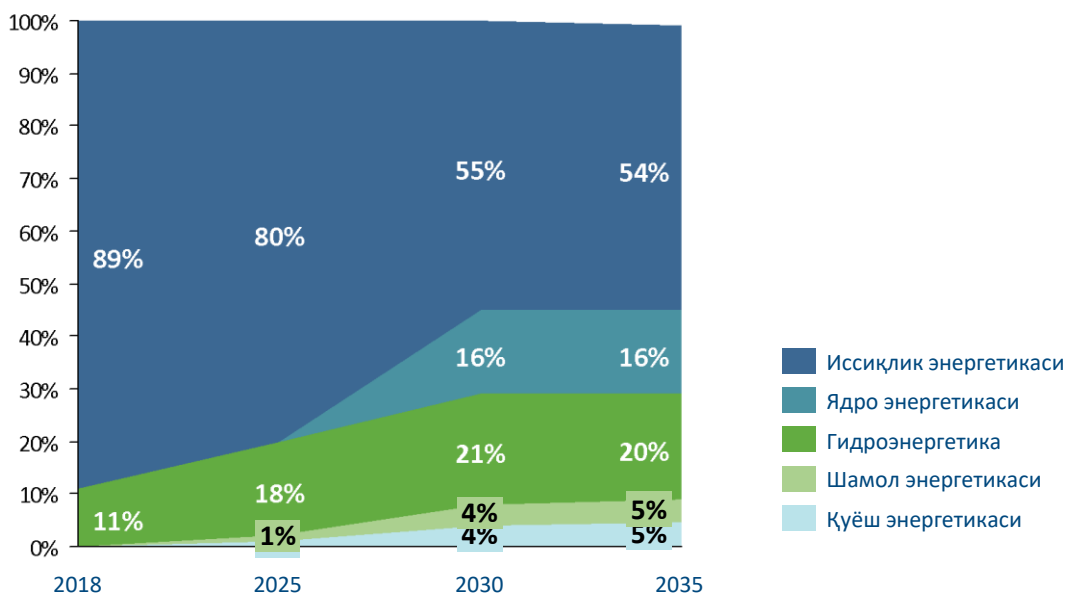
- "Яшил" энергетикага инвестицияларни босқичма-босқич йўналтириш билан ИЭС ва БГУ қўшимча қувватларини модернизация қилиш ва қуриш
- Энг самарали ва экологик тоза энергия манбаларидан фойдаланишга ўтиш, муқобил энергия улушини ошириш

Энергия манбалари унумдорлигининг ўсиши, 2018-2035 йиллар истиқболи

ГВт

Электр манбалари улушларининг динамикаси, 2018-2035 йиллар

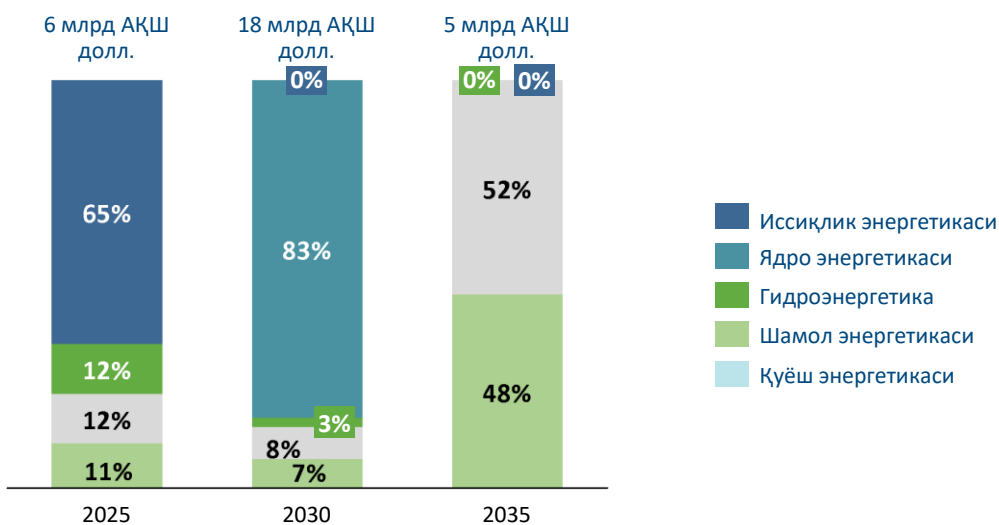
Манбалар: 1 - "Ўзбекэнерго" АЖ, 2 - Index Mundi (ЕИ-да электр энергия йўқотилиши кўрсаткичи), ишчи гуруҳ таҳлили

Кутилаётган натижалар – 2035

Умумий тузилмада қайта тикланадиган энергия манбаларининг улушини ошириш

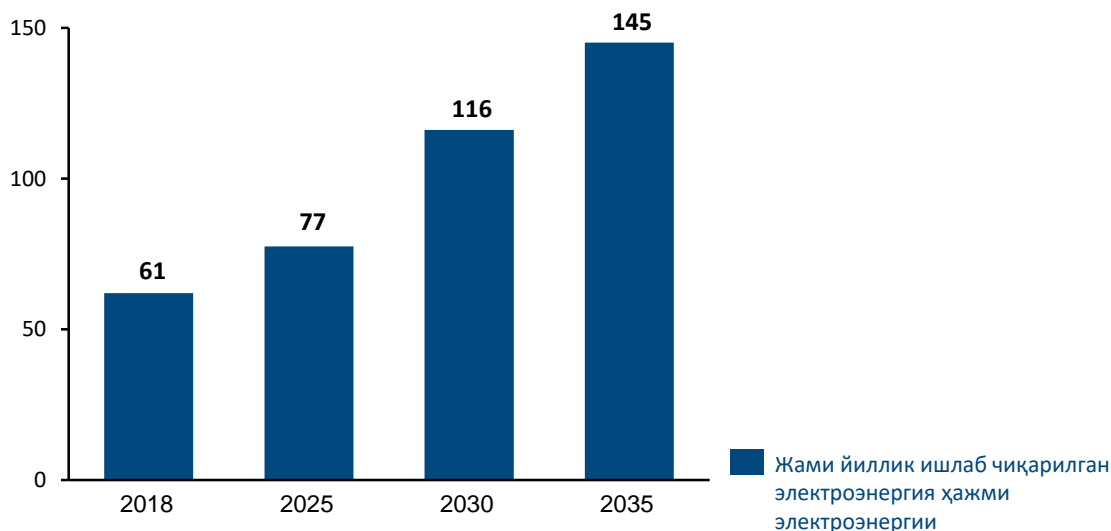
- Мавжуд анъанавий манбаларга қўшимча равишда ишлай оладиган қувватларни яратиш учун шамол ва қуёш энергиясига инвестициялар
- Қазиб олинмаган ёқилғидан фойдаланиш улушини қайта тикланадиган ресурслар фойдасига қисқартириш
- 2025 йилгача мавжуд қувватларни янада ривожлантириш учун иссиқлик энергетикасига йўналтириладиган инвестицияларнинг ўсиши
- Қуввати 1 ГВт, 1 ГВт ва 2 ГВт бўлган қуёш, шамол ва гидроэлектростанцияларни қуриш
- Қайта тикланадиган энергия манбаларининг улушини 2025 йилгача 30 фоизгача ошириш

2035 йилгача энергетикага 29 миллиард доллар инвестициялар талаб қилинади

Электр ишлаб чиқариш

млрд кВт*соат

2025

- Буғ-газ усқуналарини иқтисодий чоралар ёрдамида эксплуатация ва модернизация қилиш, шу жумладан карбонат ангидриднинг меъёрдан ортиқ чиқиндилари учун тўловларни жорий қилиш ва замонавий технологик ва экологик мезонларга жавоб бермайдиган эскирган технологияларни қўллашни бевосита таъқиқлаш
- Мавжуд электростанцияларни, асосан лойиҳавий ёнилғиси кўмир бўлганларни модернизациялашни яқунлаш. Газ турбинали ва модернизацияланган буғ турбинали иссиқлик электр марказларини, жумладан газ ва қисман кўмир (кўмир асосий ёқилғи бўлиб турган) билан ишлайдиган блокки станцияларни замонавийлаштириш ва ишга тушириш.
- Мамлакатнинг ёқилғи-энергетика балансини диверсификациялашга қаратилган ядровий ва қайта тикланувчи энергетикани ривожлантириш (хусусан, қуёш ва шамол энергетикаси)
- Сув-энергетика консорциуми Марказий Осиё бирлашган энергия тизимини тикланишининг бир қисми бўлади. Қўшни мамлакатларни рақобатбардош нархлардаги электр энергия билан таъминлаш ва бунинг эвазига улардан сув ресурсларини олиш

2030

- Электр энергиясининг тақсимланган қайта тикланувчи тизимини жорий этиш
- Энергия сақлашга мослаштирилган саноат тизимини ишлаб чиқиш
- Тармоқларни ривожлантириш схемаларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишга асосланган трансформатор ва линиялардан фойдаланишнинг ўзига хос шартларидан келиб чиққан ҳолда тармоқларнинг уйғун ривожланиши
- Қайта тикланадиган энергия манбаларига асосланган энергетика кичик деривацияли ГЭС, қуёш энергияси усқуналари, геотермал энергия станциялари ва иссиқлик таъминоти қурилмалари, биоэнергетика ва шамол энергетикаси иншоотлари, йирик шаҳарларда чиқиндиларни ёқиш ва чиқиндиларни қайта ишлаш заводлари кўринишида ривожлантирилади. Қайта тикланадиган энергиянинг энергетика балансидаги улуши 25-30% ни ташкил этади.
- Кўмир саноатида ишчи кучини қайта тайёрлаш жараёнининг бошланиши
- Қайта тикланадиган энергия манбаларидан энергия ишлаб чиқариш учун усқуналар ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва электр энергиясини саноат услубида сақлаш учун минтақавий хабларни ривожлантириш
- Чет эл пудратчилари учун маҳаллий ходимларни жалб қилиш учун мажбурий квоталар тизимини жорий этиш
- Кўмир қазиб олиш ташкилотлари учун тугатиш жамғармасини шакллантиришнинг мажбурий тартибини жорий этиш

2035

- Интернет ва рақамли технологиялар тизимидан саноат фойдаланишни жорий этиш
- Марказий Осиёда қўшни мамлакатларнинг энергия балансида Ўзбекистон электр энергиясининг улушини сезиларли даражада ошириш учун давлатлараро электр тармоқларини мустақамлаш бўйича ишларни давом эттириш
- Инфратузилмани барпо этиш бўйича CASA-1000 дастурида иштирок этиш орқали ва Афғонистон ҳамда Покистон мамлакатларидаги энергия тизимидаги етишмовчиликни ҳисобга олган ҳолда Ўзбекистон Республикасининг ушбу давлатлар йўналишида экспорт салоҳиятини ошириш.
- Анча юқори қўшилган қийматга эга маҳсулотни олиш ҳисобига газни қайта ишлаш саноатини қўллаб-қувватлаш ҳисобидан электр энергиясини ишлаб чиқаришда газ истеъмолининг улушини қисқартириш.
- Техник жиҳозларни ишлаб чиқариш цикларини ва ҚТЭ технологияларини чуқур маҳаллийлаштириш
- Энергия ишлаб чиқариш таркибида кўмирнинг тутган ўрнини камайтириш, зарар кўриб ишлаётган ва истиқболсиз кўмир корхоналарини ёпиш ишларини яқунлаш
- Атом энергетикаси соҳасидаги лойиҳаларни ишлаб чиқиш, АЭС қувватларини мамлакатнинг умумий энергия балансида киритиш

2025

2030-2035

- 220-500 кВт-гача бўлган 62 магистрал подстанцияларни модернизация қилиш, асосий куч ускуналарини энергияни самарали сарфлайдиган ва юқори қувватлиларга (куч ва ўлчов трансформаторлари) алмаштириш
- Яшил электр энергияга бўлган талабни рағбатлантириш учун молиявий механизмларни ва бошқа ташаббусларни ишлаб чиқиш - саноатни ривожлантиришда ёрдам кўрсатиш, йирик инфратузилма лойиҳалари ва электр энергиясини экспорт қилиш
- Хусусий сектор учун уйлар томларида қуёш панелларини ўрнатиш, КЎБ ва фермер хўжаликларига шамол тегирмонларини қуриш бўйича давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чора-тадбирларини амалга ошириш
- Тақсимловчи тармоқлар ва электр узатиш линияларини модернизация қилиш
- Бинолар ва шаҳар инфратузилмасининг энергия самарадорлигини ошириш
- Янги ўқув марказларини очиш ва мавжудларини кенгайтириш, ходимларни қайта тайёрлаш дастурларини ишлаб чиқиш, шу жумладан ҚТЭ технологиялари мутахассисларини тайёрлаш бўйича ўқув дастурларини кенгайтириш
- Автоматлаштирилган бошқариш ва ахборотни тўплаш тизимини (масалан, SCADA тизими) амалга ошириш
- Электр энергиясининг танқислиги билан боғлиқ муаммоларни, жумладан, гидроэлектростанцияларни қуриш ва мамлакатдаги мавжуд гидроэлектростанцияларни модернизация қилиш учун хорижий инвестицияларни жалб қилиш туфайли ҳал қилган Грузия каби постсовет мамлакатларининг тажрибасини ўрганиш. Инвесторлар энергетика секторига ва давлат томонидан кафолатланган энергия сотиб олиш нархларига кириш учун шаффоф ва тушунарли қоидалар шароитида дастурларни амалга ошириш тажрибасини ўрганиш

Асосий муаммолар

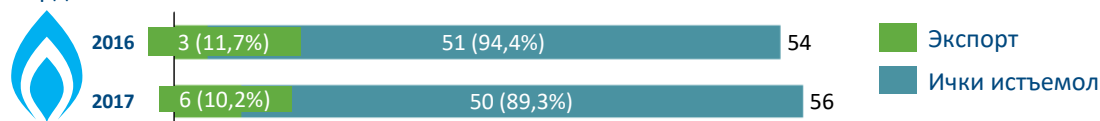
- Соҳада малакали кадрлар тайёрлаш бўйича тизимли чоратadbирларни амалга ошириш ва таълим жараёнини амалиёт, илм-фан ва саноат билан узвий боғлаш
- Иқтисодий самарадорликни ҳар тарафлама баҳолаш асосида юқори қўшилган қийматли маҳсулот олиш учун хомашё қайта ишловини ошириш
- Бурғилаш жараёни бошқаруви самарадорлигини мақбуллаштириш
- Юқори технологияли ускуналарни таъмирлаш ва уларга хизмат кўрсатиш маҳаллий марказларини ташкил этиш
- Газ узатиш тизимининг эскириб қолган ускуналарини янгилаш ва мавжуд нефтни қайта ишлаш заводларини янгилаш

Асосий хулосалар

- **Малакали ходимларнинг етишмаслиги**, ўрта бўғини раҳбар ва ходимларнинг паст даражадаги малакаси, ишчиларда **меҳнатга нисбатан рағбатнинг йўқлиги**, ишчи ва муҳандис-техник касблар **обрўсининг тушгани, эскирган иш усулларида фойдаланиш¹**
- Ўзбекистоннинг нефт-газ сектори **тартибга солинадиган бозор** ҳолатида турибди, **ривожланган нефт ва газ бозорига ўтиш учун қиймат яратиш занжири тизимини қайта қуриш ва қонунчиликка ўзгартиш киритиш ва халқаро иштирокчилар сонини кўпайтириш талаб этилади.**
- Нефт ва газ конларида пласт босимини камайтириш тенденцияси кузатилмоқда, бу нафақат ривожланишга, балки қўллаб-қувватлаш учун қўшимча капитал қўйилмаларини талаб қиладиган ишлаб чиқариш жадаллиги ҳисобига юзага келган
- Ўзбекистон йўлдош газни (дунёда машъалда ёнадиган газ миқдори бўйича 31-чи ўринда) ва ташландиқ иссиқликни утилизация қилиш (РОЦ технологияси) бўйича мавжуд ва нисбатан арзон технологиялардан тўлиқ фойдаланмайди.
- Эскирган усулдан фойдаланиб лойиҳаларнинг техникавий-

Газ экспорти ва ички истеъмолнинг нисбати² иқтисодий асосини баҳолаш

млрд м³

Айни пайтда табиий газнинг экспортдаги улуши ошди (2016 йилга нисбатан **86,9%**)

Нефт истеъмоли²

млн тонна

2016 йилдан бери нефт истеъмоли **60 минг тоннага** ошди, маҳаллий қазиб олиш **130 минг тоннага** камайди, импорт эса **17,1 минг тоннага** камайди

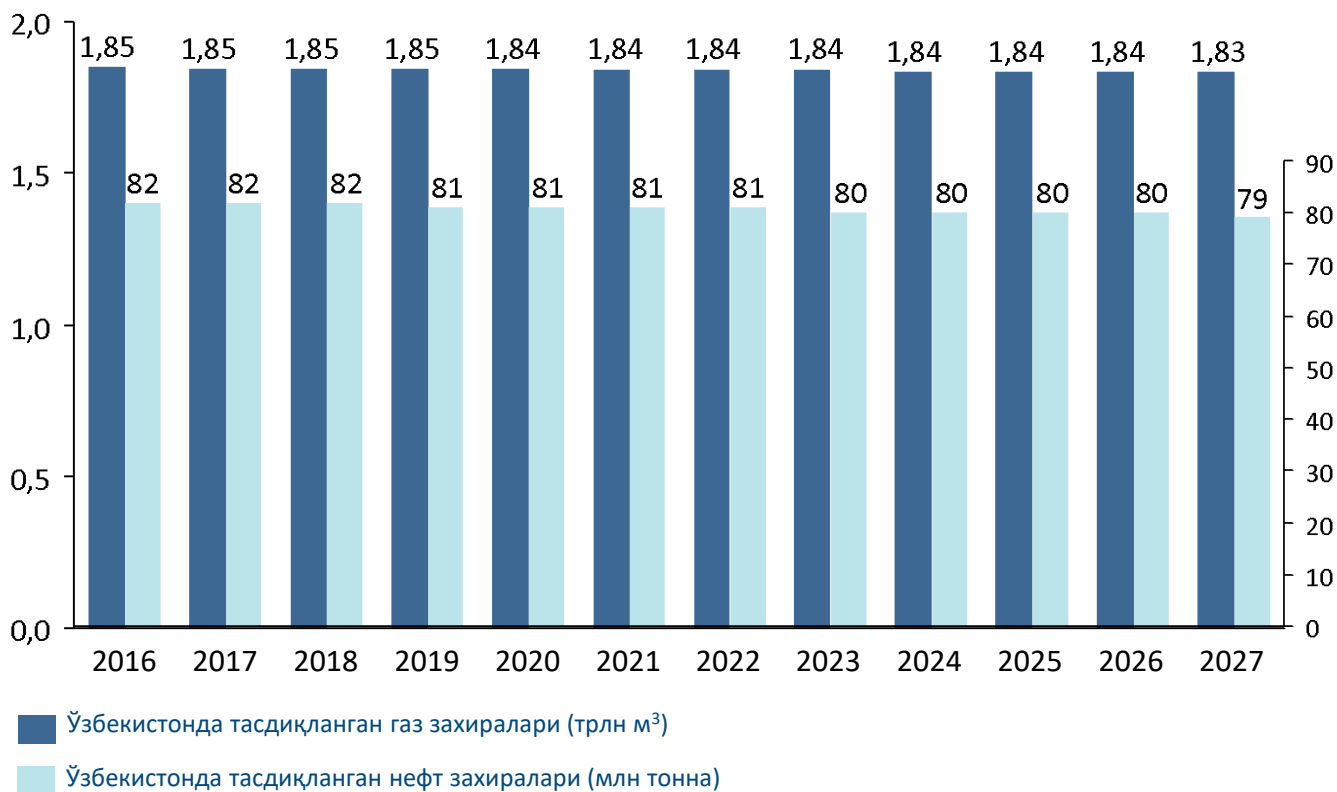
Нефт маҳсулотлари учун ўртача чакана нарх³

АҚШ доллари/л

- Ўзбекистон Республикасида **91-бензиннинг** ўртача чакана нархи ишлаб чиқариш учун маҳаллий хомашё танқислиги туфайли Марказий Осиёнинг бошқа мамлакатларига нисбатан **юқори**.
- **Дизель ёқилғининг** (олтингургурт 0, 1%) нархи минтақадаги бошқа **давлатлар даражасида**, лекин истеъмолчилар учун фойдаланиш имконияти чекланган.

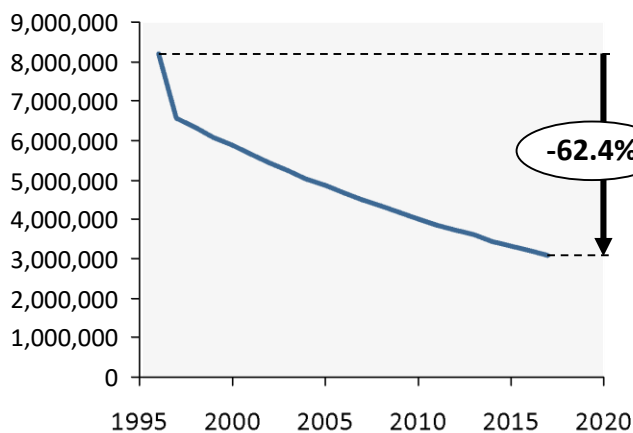
Ўзбекистонда тасдиқланган нефт ва газ захиралари

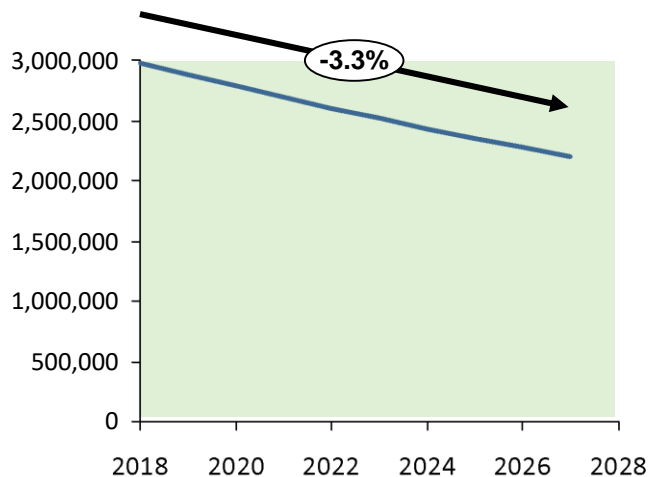
Нефт қазиб олиш (олдин ва келажакда)

Нефт қазиб олишнинг тенденцияси пасаймоқда

1996 – 2017

2018 – 2027

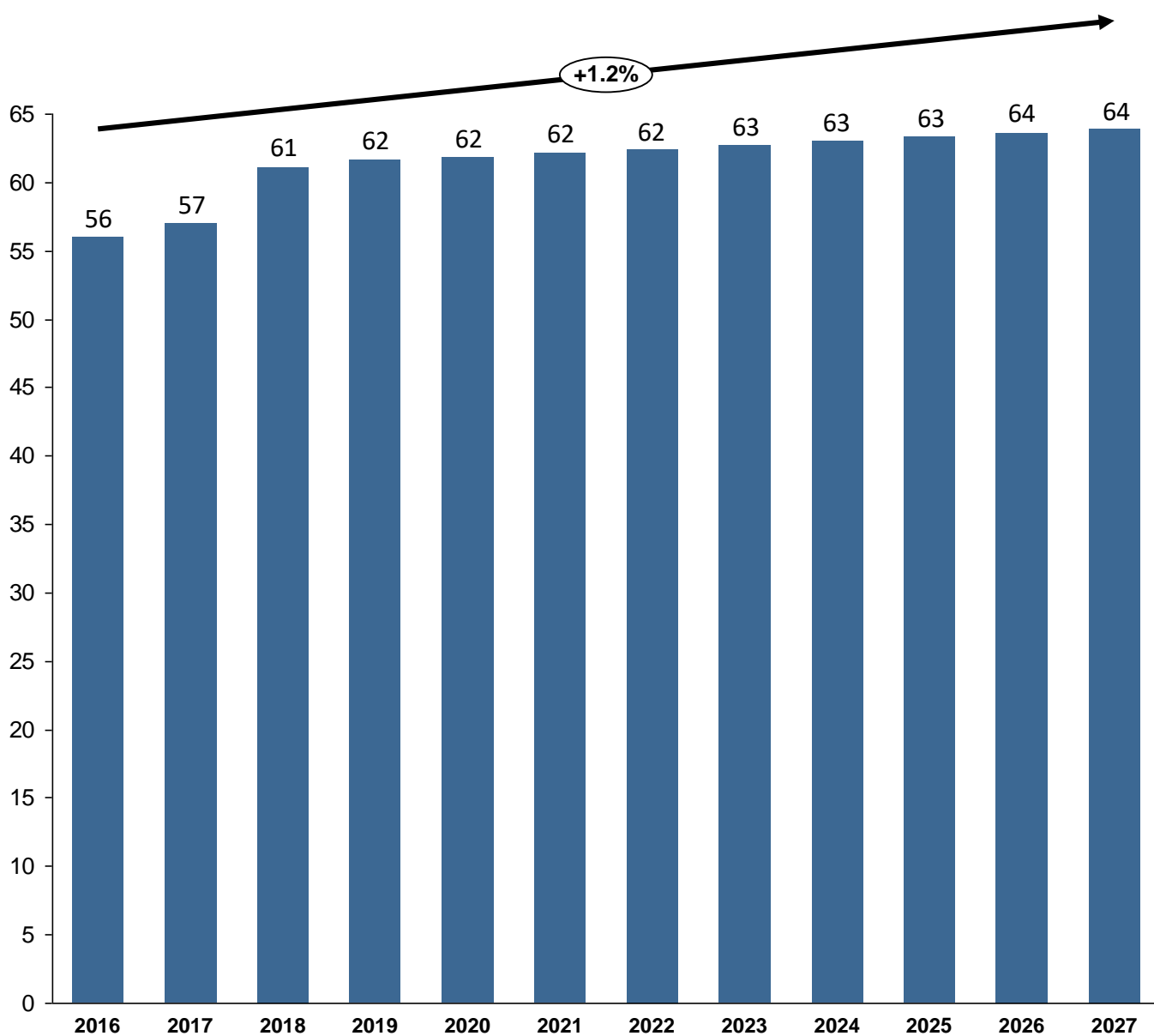
— Йиллик ишлаб чиқариш миқдори (млн тонна)

2027 йилгача газ қазиб олиш истиқболи барқарор кўринмоқда

Газ қазиб олиш

2018 йилда янги ишлаб чиқариш объектлари ишга туширилганидан кейин Ўзбекистонда газ қазиб олиш сезиларли даражада ошди. Мамлакатда газ қазиб олишнинг ўсиши 2027 йилгача давом этиши кутилмоқда, аммо пастроқ суръатларда.

- Ўсиш ички ва "Лукойл" каби халқаро нефт ва газ компаниялари томонидан амалга оширилаётган бир қатор инвестицион лойиҳалар ҳисобидан келиб чиқади
- Ишлаб чиқариш Қандим, Ҳисор конлари ва Устюртдаги янги корхоналарнинг ишга туширилиши орқали таъминланди

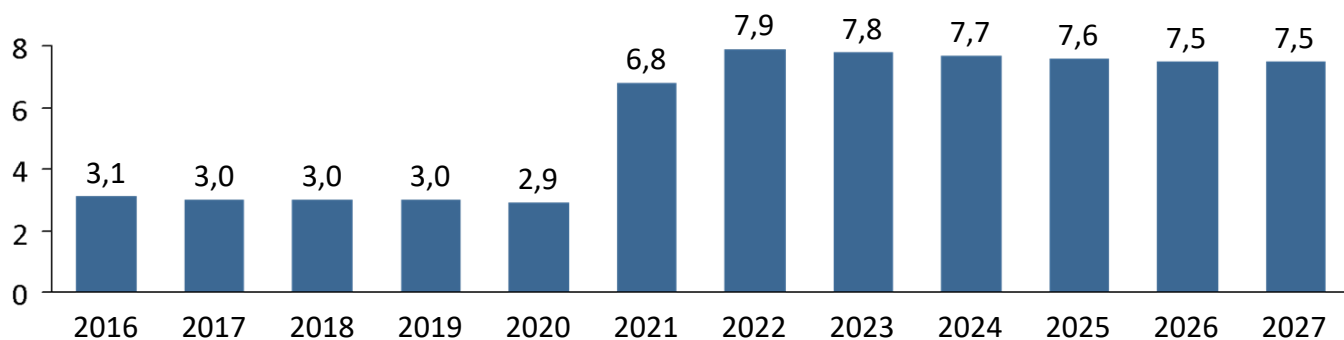

■ Газ қазиб олиш (млрд м3) - Ўзбекистон

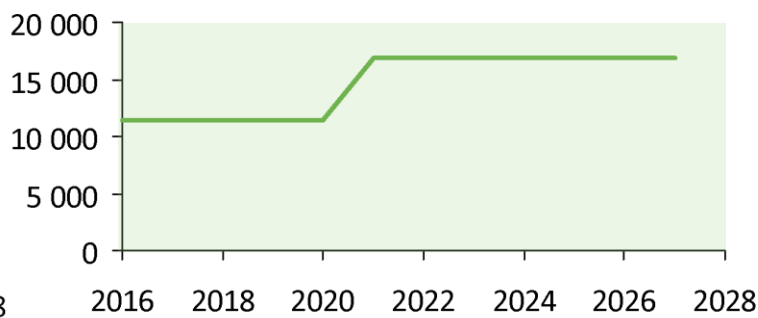
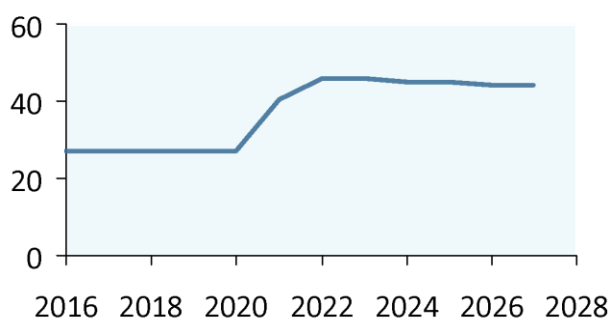
Нефтни қайта ишлаш

Нефтни қайта ишлаш

Ўзбекистондаги қайта ишлаш саноати кичик улушга эга, умумий қувватлардан фойдаланиш даражаси эса 30% кам. Импорт қилинадиган нефт ва углеводород йўналишларига боғлиқлигини ҳисобга олиб, газ конденсатини чуқур қайта ишлаш заводини модернизация қилиш мақсадга мувофиқдир. Бухоро нефтни қайта ишлаш заводини модернизация қилиш энг истиқболли лойиха ҳисобланади

Нефти маҳсулотларини ишлаб чиқариш (млн тонна/йилига) - Ўзбекистон

Қувватларни ишлатиш коэффициентини (%) – Ўзбекистон

Нефтни қайта ишлаш қуввати (млн тонна йилига) - Ўзбекистон

Нефтни қайта ишлашнинг маржаси сезиларли эмаслиги сабабли, нефтни қайта ишловчи тармоқнинг тўлиқ қувватда ишлаш даражаси келгуси йилларда аста-секин камайиб бориши кутилмоқда

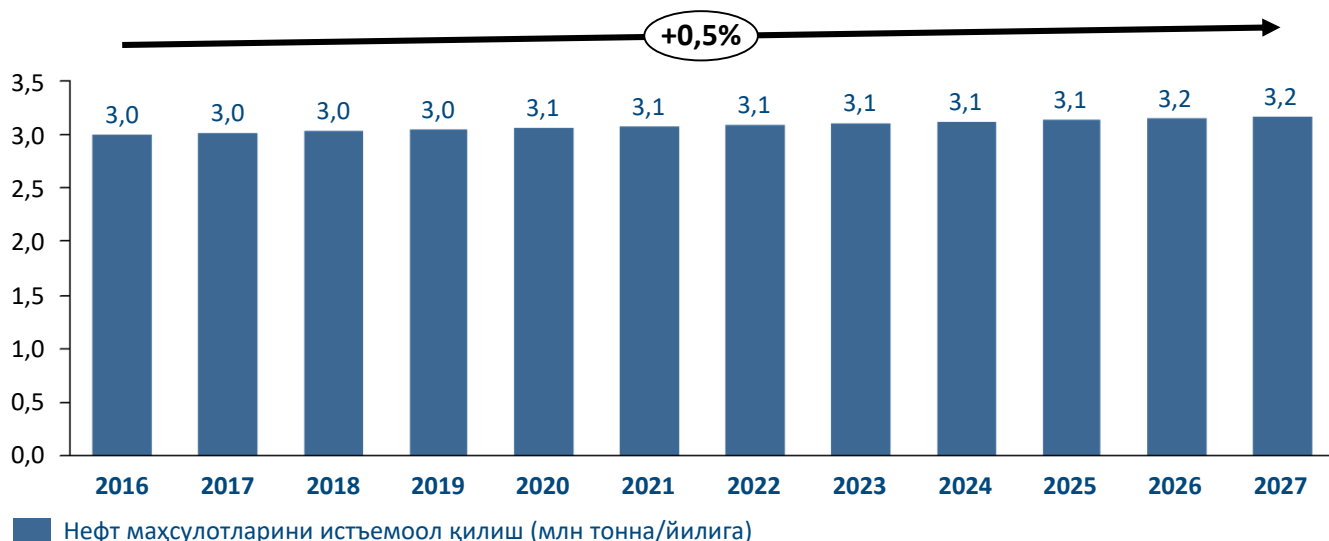
Шундай бўлсада, Жиззах нефтни қайта ишлаш заводининг ишга туширилгандан сўнг, ишлаб чиқариш ҳажми 2021 йилда 2,2 миллиард АҚШ доллари миқдорига ўсиши кутилмоқда ва қурилиши мумкин бўлган қўшимча янги GTL заводлари ҳисобидан ҳам

Нефт маҳсулотлари ва газнинг ички истеъмоли

Нефт маҳсулотларининг ички истеъмоли

Нефт истеъмоли яқин йиллар ичида эскирган ўзбек НҚИЗ кам утилизация қилинганлиги сабабли маҳаллий ёқилғи ишлаб чиқариш ҳажмининг камайиши ҳисобига ўсиши кутилмоқда.

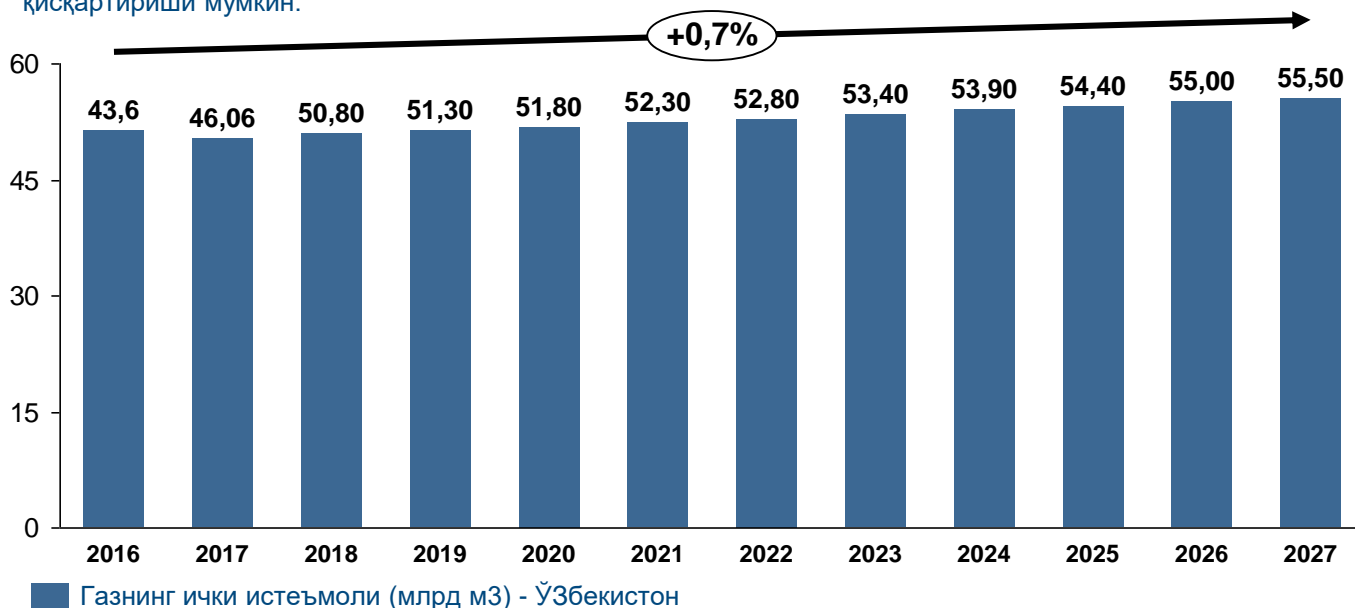
1996-2007 йиллар мобайнида маҳаллий нефтга бўлган талаб йилига 6 миллиондан 7 миллионга қадар ўзгарган, бироқ кейинги йилларда талаб пасайиб, 2018 йилда йилига атиги 3 миллиондан иборат бўлган. 2027 йилга келиб йилига нефт истеъмоли ўртача 0,5%га ўсиши тахмин қилинмоқда.

Маҳаллий газ истеъмоли

Ўзбекистонда энергетика соҳаси устувор бўлган маҳаллий газ истеъмоли бизнинг прогноз даврида 2027 йилгача аста-секин ўсиши кутилмоқда.

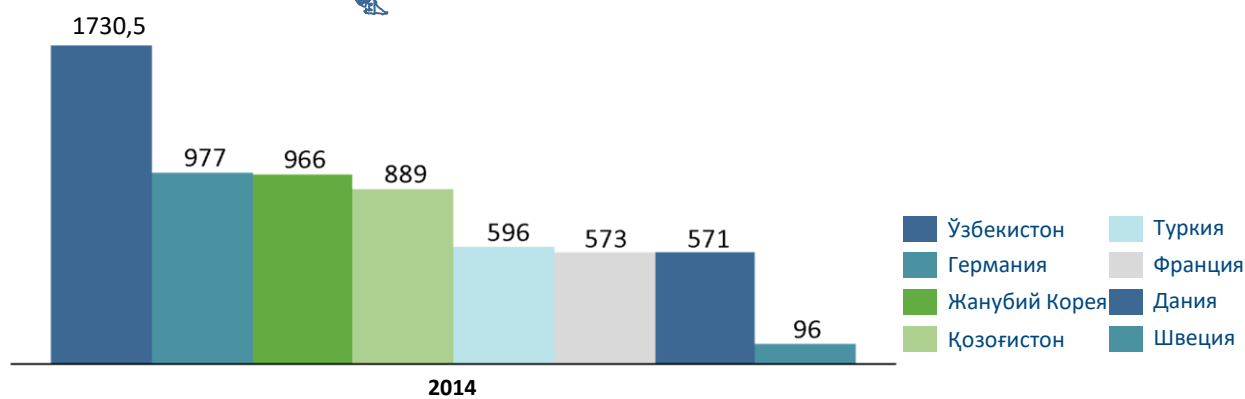
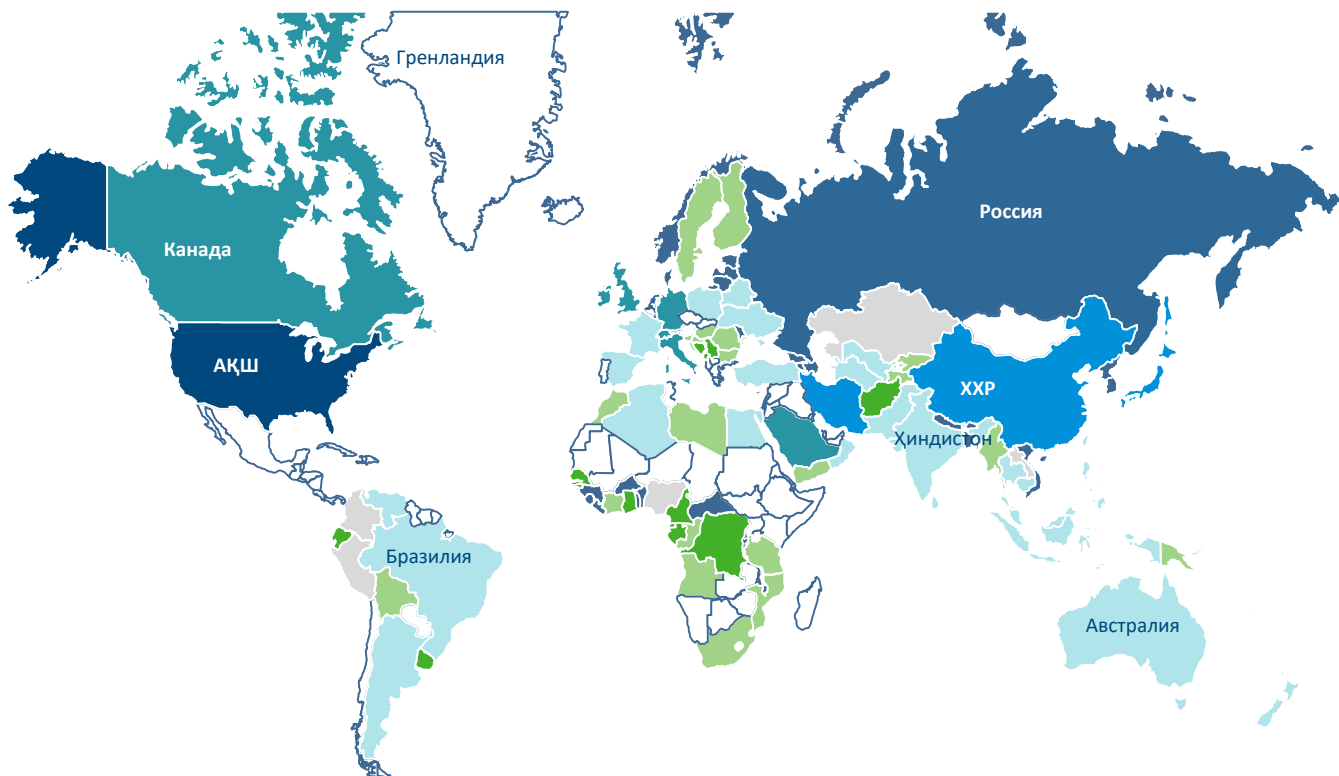
Истеъмолнинг ошиши ишлаб чиқаришнинг кенгайишидан ўтиб кетиб, бу экспорт имкониятларига таъсир қилади. Шу билан бирга, газ экспортининг ички эҳтиёжларга нисбатан устуворлиги истеъмол прогнозини қисқартириши мумкин.

Ёқилғи-энергетика мажмуаси

2014 йилда мамлакат ичида газ истеъмоли бўйича қиёсий таҳлил

Ўзбекистонда қазиб олинган газнинг 86 фоизи фақат ички истеъмол учун сарфланади, ва Ўзбекистон аҳоли жон бошига истеъмол даражаси юқори бўлган мамлакатлардан бири ҳисобланади¹

Ўрин	Мамлакат	Аҳоли жон бошига М ³
1	Ўзбекистон	1730,5
2	Германия	977,9
3	Жанубий Корея	966,6
4	Қозоғистон	889,8
5	Туркия	596,9
6	Франция	573,2
7	Дания	571,4
8	Швеция	96,0

Минтақалар бўйича Нефт ва газни қазиб олиш ва қайта ишлаш

Шарҳлар

- Ўзбекистоннинг исботланган ёқилғи-энергия захиралари: Нефт - **82 миллион тонна**, табиий газ - **1,85 триллион м³**, кўмир - **1900 миллион тонна**, шу жумладан: кўнғир кўмир - 1853 миллион тонна, тошкўмир - 47 миллион тонна
- Ўзбекистон:
 - Нефт захиралари бўйича **дунёда 44-ўринда**
 - Табиий газ захиралари бўйича **дунёда 21-ўринда** туради
- Нефт ва табиий газ қазиб олиш саноатида **125 000 киши** ишлайди
- 210 эркин газ кони**
- 125 Нефт кони**
- Газ саноати **Газли ва Қарши** туманларида жойлашган. Табиий газнинг асосий захиралари **Шўртан, Зеварди, Кўкдумалоқ, Алан, Одамтош** конларида қидириб топилган
- Нефт асосан **Фарғона водийси ва Бухоро вилоятида** қазиб чиқарилади
- Қорақолпоғистонда** ва 6 та вилоятда Нефт конлари қидириб топилган: **Қашқадарё, Бухоро, Сурхондарё, Наманган, Андижон ва Фарғона вилоятларида**. Нефт захираларининг қарийб **75 фоизи** Қашқадарё вилоятида, жумладан **70 фоизи** Кўкдумалоқ конида
- Ҳозирги вақтда кўмир учта конда қазиб олинади: **Ангрен кўнғир кўмир кони, Шарғун ва Бойсун тошкўмир конлари**

Ёқилғи саноатининг жорий ривожланиш даражаси

Табиий газ |

Нефт

Геологик қидирув ишлари

Қазиб чиқариш ва / ёки қайта ишлаш

Ташиш

Тарқатиш

Маҳаллий ва хорижий компаниялар:

Ўзбекнефтгаз

Ўзбекнефтгаз

Ўзбекнефтгаз

Ўзбекнефтгаз

Лукойл

Лукойл

Осиё Транс Газ

Лукойл

Газпром

Газпром

CNPC

CNPC

JIZZAKH PETROLEUM

NOC

NaturalGas-Stream

PETROMARUZ

Uz-Kor Gas Chemical

Шарҳлар табиий газ

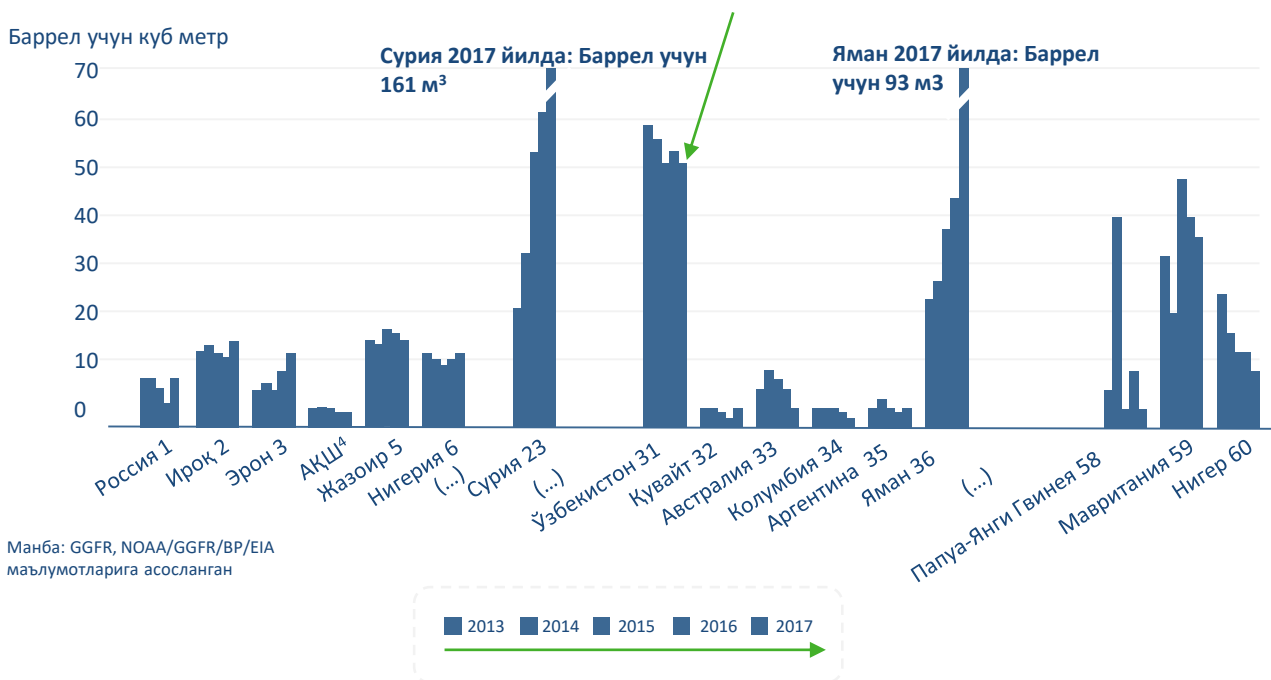
- Шўба компаниялари томонидан қазиб чиқариш ва тарқатишнинг барча жараёнлари учун "Ўзбекнефтгаз" АЖ давлат компанияси масъул, "Ўзтрансгаз" эса АЖ газни ташиш учун масъул
- Россия, Жанубий Корея ва ХХРнинг йирик хорижий компаниялари табиий газ қазиб олишда иштирок этади, бироқ "Лукойл" мамлакатдаги асосий хорижий инвестор ҳисобланади. Бозорда ғарб компаниялар мавжуд эмас.

Шарҳлар нефт

- "Ўзбекнефтгаз" АЖ давлат компанияси қидириш ва қазиб олиш секторлари ва маркетинг ҳамда сотишлар учун ўз шўба корхоналари орқали масъулдир, "Ўзнефтмаҳсулот" АЖ ҳам маркетинг ва сотувларни амалга ошириб бормоқда
- Қазиб чиқариш ва қайта ишлаш соҳасида Россия, ХХР ва Жанубий Корея компаниялари ҳам фаолият кўрсатмоқда

Машъалда ёндириш миқдори – Топ-60 мамлакат рўйхати 2013 – 2017 йил.

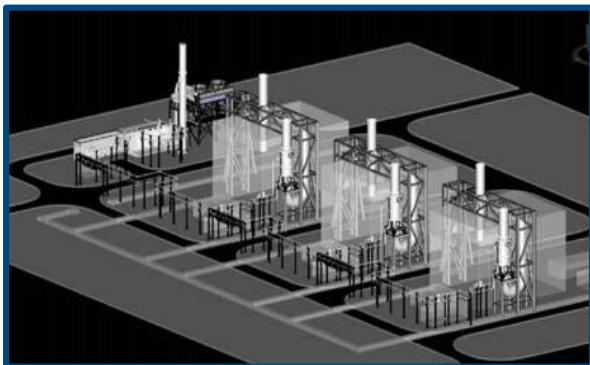
Мамлакатлар 2017 йилда ёндирилган газ умумий ҳажми бўйича тартибга солинган
Бир баррель нефт қазиб чиқаришда ёндириладиган табиий газ куб метри

Манба: GGFR, NOAA/GGFR/BP/EIA
маълумотларига асосланган

- 2017 йилда Ўзбекистон машъалда ёқиб юборилган йўлдош газ ҳажми бўйича дунёда 31-ўринни эгаллаган бўлса, ишлаб чиқарилган нефтнинг бир баррелига ёқиладиган йўлдош газнинг ҳажми бўйича учинчи ўринни эгаллади, 2013-2016 йилларда эса ушбу кўрсаткич бўйича дунёдаги энг паст ўринни эгаллаган.
- 2015 йилнинг апрель ойида Ўзбекистон йўлдош газни ёқишни тўхтатишга қаратилган (БМТ ва Жаҳон банки ташаббуси билан) глобал ҳамкорлик дастури доирасида 2030 йилгача йўлдош газни ёқишни тўхтатиш мажбуриятини олди.
- Бугунги кунда машъал газ чиқиндиларини камайтириш учун аниқ давлат дастури/режаси мавжуд эмас.

РОЦ технологиясини Хўжабод ДКС қўллаш

GGFR “Manhattan Skyline”

Глобал ўртача зичлик (2017): 4,8 м/ббл

- “Ўзбекнефтегаз” холдинг компанияси маълумотларига кўра, ҳар йили бир миллиард кубометр газ (бошқа маълумотларга кўра 1,8 миллиард м³ яқин) газ машъалда ёқилади ва умумий газ қазиб олиш тахминан 53 миллиард кубометрни ташкил этади
- Сўнги йилларда газ ёқиш ҳажми компрессор станциялари ва йўлдош нефт газини йиғиш тизимларини қуриш туфайли 3,5 миллиард куб метрга камайди, лекин бу лойиҳалар салоҳияти кўп жиҳатдан ҳали тўлиқ очилмаган
- Йўлдош газни утилизация қилиш лойиҳалари юқори қўшимча қийматга эга, аммо у энергия узатиш инфратузилмасига боғланган
- РОЦ технологиясидан фойдаланиш салоҳияти, ҳатто маблағ мавжуд бўлганда ҳам ошқор этилмаган

Соҳани тартибга солишдаги стратегик имкониятлар

1

Тартибга солинадиган бозор

Ҳозирда давлат активлари самарадорлигини ва фойдалилигини ошириш ва хорижий компаниялардан технологияларни импорт қилишга эҳтиёж бор. Давлат активларининг IPO-ни ўтказиш, ЖСТ аъзо бўлиш ва минтақавий интеграция (Европа Иттифоқига ўхшаб). Саноатнинг берқарор ривожланиши сабабли нархларни тартибга солишни олиб ташлаш

- Электр энергия таъминотининг нархи давлат томонидан тартибга солинади ва шунинг учун нарх паст даражада
- Давлат саноатни субсидиялаш орқали ишчилар учун иш ўринларини таъминлайди

- Рақобат муҳити мавжуд эмас
- Бозорга кириш учун тартибга солувчи тўсиқлар мавжуд

Мамлакатлардан мисоллар:

ХХР

Ўзбекистон

Давлат нефт ва газ соҳасини ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга бўлишда давом эттиради

2

Ривожланган бозор давлат назорати билан

Ривожланиш мақсадининг варианты

Хорижий инвесторлар учун жозибадорликни ошириш учун давлат активларини хусусийлаштиришнинг бошланиши (сиёсий сабаблар). Секторнинг айрим соҳаларида нархларни тартибга солишни тўхтатиш. Монополияга қарши қонунчиликни ва қонунга хилоф битимларга қарши курашишга доир қонунчиликни босқичма-босқич киритиш

- Давлат иштироки омилини камайтириш орқали бизнес муҳитини яхшилаш
- Хусусий инвестицияларни дастлабки жалб қилиш имконияти мавжуд
- ҚТЭ манбаларини амалга ошириш учун электр энергияси бозорига эркин киришни таъминлаш

- Бозорнинг бундай тури тартибга солинадиган ва ривожланган бозор ўртасидаги ўтиш бозоридир, шунинг учун ноаниқлик омилининг таъсири сақланиб қолади.

Мамлакатлардан мисоллар:

Норвегия

Давлат бозорни тартибга солишни давом эттиради, бироқ хусусий иштирокчилар ҳам пайдо бўла бошлайди

3

Хусусий монополиялар билан ривожланган бозор

Давлат активларини хусусийлаштириш жараёнини яқунлаш, йирик халқаро иштирокчиларни қидириш ва қазиб олиш, қайта ишлаш ва ташиш секторларига жалб қилиш. Нефт-газ ва электр энергетика соҳасидаги активларни тақсимлаш

- Табиий монополиялар бундан мустасно бўлиб, тўлиқ рақобат муҳитини шакллантириш учун тартибга солишни тўлиқ тўхтатиш
- Бозор самарадорлигини кучайтириш ҳисобига энергетика секторига кириш тўсиқларини пасайтириш

- Бозор тизимида ўтиш билан тезкор самарадорликни ошириш мақсадида иш ўринлари сонининг камайиш эҳтимоли бор

Мамлакатлардан мисоллар:

АҚШ

Бутунлай бозорга оид сектор, хусусий иштирокчилар саноатни ривожлантиришда асосий омил бўлади

Кутилаётган натижа -2035

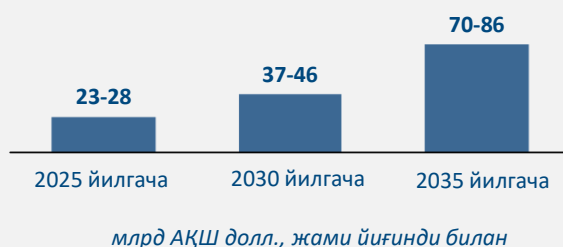
Энергия ташувчиларнинг барча турларини бошқаришнинг юқори самарадорлиги, жумладан, харажатларни камайтириш ва меҳнат унумдорлигини ошириш, қайта ишлаш чуқурлигини ошириш, Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётининг умумий энергия самарадорлигини ошириш, мавжуд корхоналарда лойиҳалаштиришдан то йўлдош газни утилизация қилишгача янги технологияларни фаол жорий қилиш

- «Ўзбекнефтгаз» таркибидаги мавжуд таркибий бўлинмаларни қайта ташкил этиш, жумладан халқаро менежерларни таклиф қилиш орқали
- Саноатдаги бизнес жараёнларни бошқаришни тубдан такомиллаштириш (техник-иқтисодий асосларни, харидларни ва бошқаларни ҳисоблаш услуги)
- Саноатдаги фойдасиз ва самарасиз давлат ташкилотларини хусусийлаштириш
- Нефт-газ соҳасида давлатнинг халқаро ҳамкорлари географиясини диверсификация қилиш
- Назарий ва амалий кадрлар тайёрлаш услубини такомиллаштириш ва муҳандислик касбини оммалаштиришни рағбатлантириш
- НҚИЗда инфратузилмани модернизация қилиш ва хомашёни қайта ишлаш чуқурлигини ошириш
- Ёқилғи қуйиш шахобчалари ва тегишли инфратузилмалар сонини кўпайтириш
- Утилизация технологияларини ва жараённи рағбатлантириш учун тегишли қонуний чекловларни жорий қилиш орқали ёқиладиган йўлдош газ ҳажмини сезиларли даражада камайтириш
- Корхоналарга электр энергиясини фақат ўз эҳтиёжлари учунгина эмас, балки ишлаб чиқаришга имкон бериш учун энергетик ва транспорт инфратузилмасини модернизация қилиш
- Саноатни ривожлантиришда барқарорликни сақлаб қолиш ва иқтисодий асоссиз лойиҳаларни тарк этиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035
Дунёда ёндирилган йўлдош газ ҳажми бўйича ўрни	31	60
Табиий газ қазиб олиш, млрд м ³ /йил	56,6	80
Газ конденсатини қазиб олиш, млн т/йил	1,95	3,5

Инвестициялар (ЁЭМ-да)

Ёқилғи саноатида асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Нефт-газ соҳасида кадрлар тайёрлаш марказлари сони ва сифатини ошириш, хорижий мамлакатларда ходимларни ўқитиш, компаниянинг юқори ва ўрта бошқарувчиларини қайта тайёрлаш
- Ёқилғи қуйиш шахобчаларини қуриш ва жойлаштириш учун ҳудудий режани ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш
- Ёлланма менежерларни таклиф қилиш орқали "Ўзбекнефтгаз" АЖ фаолиятини қайта ташкил этиш, шу жумладан бошқарув ходимларига маслаҳатлар бериш
- Йўлдош нефт газини қайта ишлаш
- Нефтни қайта ишлашни чуқурлаштириш технологик мажмуаларини ривожлантиришга ва мақсадли маҳсулотлар бирлигига нефт истеъмоли улущини камайтиришга, шунингдек, замонавий технологияларни жорий этишга йўналтирилган нефтни қайта ишлаш заводларининг қайта қурилиши ва модернизацияси
- Газ узатиш объектларини қайта қуриш ва магистрал газ қувурларини технологик иш режимларини тизимли равишда ташкил этиш, газ йўқотилишини камайтириш
- Европа Иттифоқининг стандартлаштириш тизимлари билан нефт-кимё маҳсулотларининг техник ва экологик мезонлари тизимини мувофиқлаштириш
- Газ, ёқилғи-мойлаш материалларини ва электрни ишлаб чиқариш ва унинг чакана савдоси босқичларини тизимли ажратиш ва бозорини эркинлаштириш
- Иқтисодиётнинг умумий энергия самарадорлигини ошириш, жумладан, нефт-газ саноатида мақбуллаштириш ва яхшилаш учун устувор йўналишларни таҳлил қилиш учун ташқи маслаҳатчиларни жалб қилиш орқали
- Ренкин органик цикли (РОЦ модуллари) бўйича ишлайдиган, қуйи қайнаган иссиқлик ташувчилардаги (ҚҚИТ) энергия қурилмаларидан фойдаланиш

2030

- Нелсон индексини кўтариш, НҚИЗда хомашёни қайта ишлаш чуқурлигини ошириш
- Ускуналарнинг ҳолатини таҳлил қилиш ва профилактик таъмирлашда, ходимларнинг нусхаларини қўллашда (активларни виртуал ҳолда моделлаштириш) янги технологиялардан фойдаланиш
- Автоматлаштирилган бошқарув тизимлари ва телемеханикани жорий этиш
- Мавжуд конларда углеводород қазиб олиш самарадорлигини ошириш технологияларини жорий этиш
- Чет эл пудратчилари учун маҳаллий ходимларни жалб қилиш учун мажбурий квоталар тизимини жорий этиш

2035

- Углеводород хомашёсини ва боғлиқ нефт газининг қимматбахо фракцияларини оқилона ишлатиш мақсадида газни қайта ишлаш ва газ-кимё саноатини янада ривожлантириш
- нефт-газ соҳасида жараёнларни автоматлаштириш, роботлаштиришни жорий этиш
- Мухандислик ва бошқа сервис хизматларини саноат корхоналарига тақдим этиш мақсадида КЎБ асосида етказиб берувчилар экотизимини ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш

● кадрлар ● молия ● технологиялар ● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш ● инфратузилма

Кон-металлургия мажмуаси

Иқтисодий ривожлантириш. Саноат

Асосий муаммолар

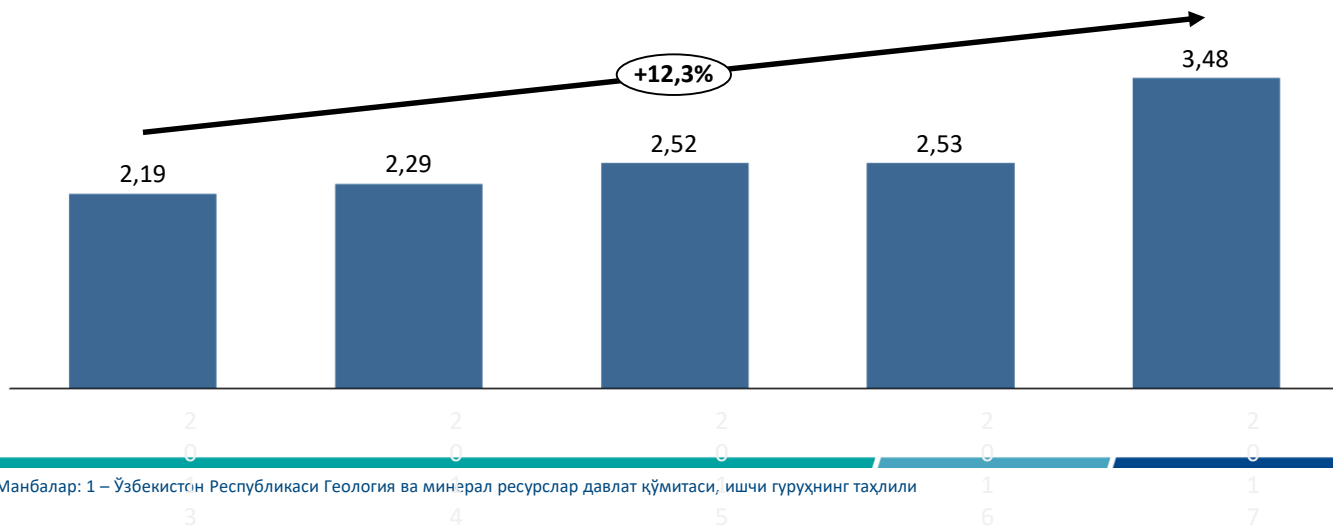
- Мавжуд корхоналар асосида жаҳон чемпионларини яратиш
- Корхоналарни IPO чиқариш
- Солиқ тизимини энг яхши халқаро амалиётга мувофиқ ислоҳ қилиш
- Геология соҳасининг асосий технологик ускуналарини модернизация қилиш ва техник жиҳатдан янгилаш
- Юқори қўшилган қийматли маҳсулот олиш учун хом ашёни қайта ишлашни чуқурлаштириш
- Бурғилаш самарадорлигини ошириш
- Бурғилаш техника ва ускуналарига хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш марказини ташкил қилиш
- Таълим жараёнини илм-фан ва саноат билан узвий боғлаш орқали малакали кадрлар тайёрлаш бўйича тизимли чора-тадбирларни амалга ошириш

Асосий хулосалар

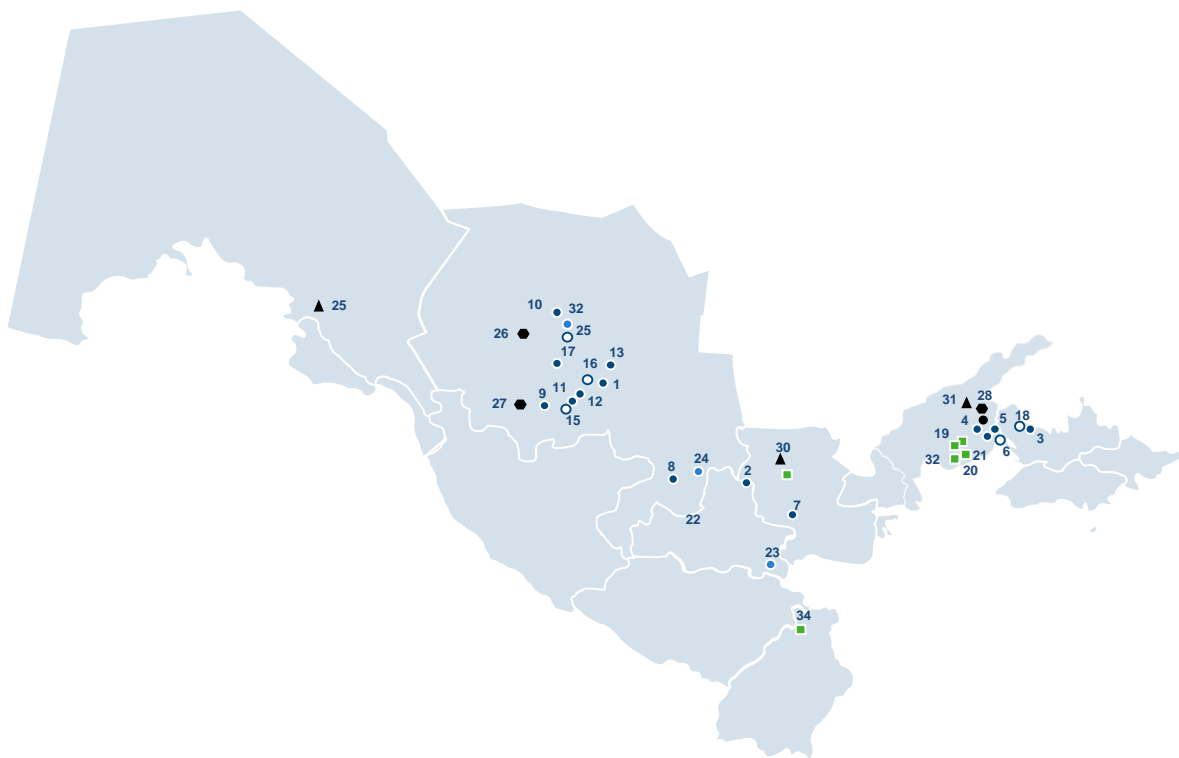
- Тоғ-кон саноати Ўзбекистон Республикаси бюджети тушимларининг асосий манбаларидан биридир
- Ўзбекистон олтин ва мис захиралари, шунингдек, олтин ва уран қазиб олиш ҳажмлари бўйича дунёдаги етакчи ўнликка киради.
- Ўзбекистон Республикасининг фойдали қазилма конларининг давлат баланси (2018) таркибига 2028 кон киради: қимматбаҳо металллар - 97 (олтин, кумуш), рангли ва нодир металллар - 12, радиоактив металллар - 38, қора металллар - 5, қурилиш материаллари - 867, ер ости сувлари - 649, углеводородлар - 244 (нефт, газ, конденсат), тоғ-кон хом ашёси - 37, тоғ-кон кимёвий хом ашё - 32, чақноқ тош хомашёси - 30, кўмир ва ёнувчи сланец - 7 ва бошқалар¹
- Ўрганилган **олтин** захиралари амалдаги қазиб олиш суръати қолган ҳолда **50 йилдан ортиқ** вақтга таъминланган, **уран захиралари - 20 йилдан ортиқ, мис - 100 йилдан ортиқ**¹
- Геологик қидирув ишлари учун ажратилган маблағларнинг қарийб **45 %** олтин қидириш, баҳолаш ва разведка қилиш, **уран учун 17%, бошқа металл фойдали қазилмалар учун 10%, ер ости сувлари учун 4%, металл бўлмаган фойдали қазилмалар учун 3%, минтақавий тадқиқотлар учун 7% , 5% - илмий тадқиқотлар ва бошқаларга** йўналтирилган
- 2018 йилнинг 23 июлида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев рангли ва қимматбаҳо металлларни қазиб олишда **ер ости бойликларидан фойдаланиш учун солиқ ставкаларини ошириш** тўғрисидаги фармонга имзо чекди (ўртача 5 бараварга). Тегишли ўзгаришлар 29.12.2017 санасидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг № ПҚ-3454-сонли Фармонининг 14-чи иловасига киритилган

Ер ости бойликлари солиғидан тушган тушимларнинг динамикаси¹

трлн сўм

Ўзбекистон ҳудудининг металлогеник районларга бўлиш харитаси¹

- **Олтин:** 1-Мурунтов ва Мютенбой, 2-Чармитон, 3-Чодак, 4-Кизилломасой, 5-Кочбулоқ, 6-Каульди, 7-Маржонбулоқ, 8-Сармич, 9-Аджибугут, 10-Кўкпатас, 11-Дауғиз, 12-Амантайтау, 13-Балпантау

- Кумуш: 14-Лашкерек, 15-Высоковольное, 16-Косманачи, 17-Окжетпес, 18-Актепе

- Рангли металлар (мис, қўрғошин, рух): 19-Калмакир + Ёшлик I, 20-Саричеку, 21- Ёшлик II, 32-Кўрғошинкон, 33-Учқулоч, 34-Ҳандиз

- Рангли металлар (мис, қўрғошин, рух): 19-Калмакир + Ёшлик I, 20-Саричеку, 21- Ёшлик II, 32-Кўрғошинкон, 33-Учқулоч, 34-Ҳандиз

- Радиоактив металлар (уран): 26-Учқудуқтау, 27-Жантуар, 28-Олатанга

- ▲ Қора металлар (темир): 29-Тебинбулоқ, 30-Темиркон, 31-Сюренота

Аниқланган ва прогнозланган конлар қийматининг нисбати¹

млрд АҚШ долл. кўтарилди

- Ўзбекистон Республикаси Геология ва минерал ресурслар давлат қўмитасининг баҳолашига кўра, **минерал-хомашё салоҳиятининг қиймати 5,7 трлн АҚШ долларигача кўтарилди**

Манбалар: 1 – Ўзбекистон Республикаси Геология ва минерал ресурслар давлат қўмитаси, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Энг йирик металлургия корхоналари

КМС тартибга солувчи амалдаги қонунчилик¹

 "Олмалиқ КМК" АЖ

 "Навоий КМК" АЖ

 "ЎзҚҚЧМК" АЖ

 "ЎМК" АЖ

 "Наманганмаш" АЖ

 Тошкент МЗ (2020 йилда иш бошлайди)

 "Ўзиккиламчиранглиметалл" АЖ

- ЎзР кон-металлургия мажмуаси корхоналарининг фаолияти куйидаги қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади:
 - Асосий қонун - 2002 йилда қабул қилинган "Ер ости бойликлари тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни
- Кейинги йилларда республикада кончилик ва геология соҳаларида сармоявий ҳамкорликни кенгайтиришга қаратилган қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди¹:
 - Вазирлар Маҳкамасининг 328-сонли қарори, унда қаттиқ фойдали қазилмаларнинг стратегик аҳамиятга эга турлари бўйича истиқболли майдонлар рўйхати тасдиқланди
 - "Мамлакат иқтисодиёти тармоқларини талаб юқори бўлган маҳсулот ва хомашё турлари билан барқарор таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 3479-сонли ПФ
 - "Ўзбекистон Республикаси Геология ва минерал ресурслар давлат қўмитаси фаолиятини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 3578-сонли ПФ.
 - Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 18 октябрдаги 849-сонли «Рангли металллар ва чиқиндиларни тўплаш, етказиб бериш ва қайта ишлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори
 - Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 6 июндаги №425 "Қимматбаҳо тошлар, рангли ва қора металллар чиқиндилари билан ишлашни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори

Жорий ривожланиш даражаси

Бугунги кунда барча металлрни ишлаб чиқариш тўртта йирик давлат корхонасида жамланган

Рангли металлургия

"Навоий КМК" ДҚ¹

- НКМК - Марказий Осиёдаги энг йирик **олтин ишлаб чиқарувчилардан** биридир
- Завод **бутунлай** давлатга тегишли.
- Корхонанинг асосий олтин руда базаси 1967 йилдан бошлаб қазиб олинган **Мурунгов кони** (Марказий Қизилқум)
- НКМКда олтин ишлаб чиқариш сўнги йилларда қарийб **80 тоннани ташкил этди, республикада ушбу металлнинг умумий қазиб олиш ҳажми қарийб 100 тоннани ташкил этади**
- НКМК ишлаб чиқариш мажмуаси ҳозирги вақтда тўртта металлургия заводини бирлаштиради: **Навоий (КМЗ-1), Зарафшон - 4 (КМЗ-2, ОУИЦ, КМЗ-5, КУИЦ), Учқудуқ - 1 (КМЗ-3), Зармитон - 1 (КМЗ-4) ва Маржанбулак – 1 (МЗИУ)**

"Олмалиқ КМК" АЖ²

- Олмалиқ КМК Ўзбекистонда **ягона мис ишлаб чиқарувчиси**
- Заводнинг **97,53%** давлатга тегишли, давлат улушини SFI Management Group компанияси бошқариб турибди
- Компанияда тозаланган мис, рух темир, кўрғошин ва молибден концентратлари ва бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқарилади
- Республикада АКМК улуши **кumuш ишлаб чиқаришда қарийб 90% ва олтинда 20%** ни ташкил этади
- 2015 йилдан бошлаб "Ўзбекистон қаттиқ қотишмалар ва чидамли металл комбинати" АЖ (**ЎзҚҚЧМК, Чирчиқ, Тошкент вилояти**) активлари бутунлай ОКМК таркибига ўтказилди, шунинг учун ушбу компания **вольфрам** ишлаб чиқаришда монополист бўлиб қолди

"Ўзиккиламчиранглиметалл" АЖ³

- «Ўзиккиламчиранглиметалл» АЖ - Ўзбекистон Республикасида **рангли металл терсаклари ва чиқиндиларини тайёрлаш билан шуғулланадиган** ягона ташкилот
- Корхонанинг **50,5%** давлатга тегишли, давлат улушини SFI Management Group компанияси бошқариб турибди
- Компания иккинчи даражали алюминий, мис-асосидаги рангли металл қотишмаларини, кўрғошинли қотишмалар, рангли металл терсаклари ва чиқиндиларни ва бошқа маҳсулотларни ишлаб чиқаради.

Қора металлургия

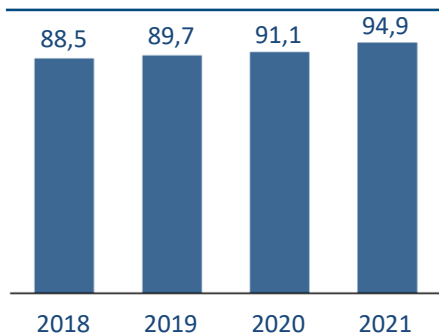
"Ўзметкомбинат" АЖ⁴

- "Ўзметкомбинат" АЖ Ўзбекистонда **қора металлургия соҳасида етакчи корхона** ҳисобланади
- Комбинатнинг **74,1%** давлатга тегишли, давлат улушини SFI Management Group компанияси бошқариб турибди
- Мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига кўра, Ўзбекистоннинг қора металлга бўлган эҳтиёжининг 36,1% Бекобод шаҳрида жойлашган. "Ўзметкомбинат" АЖ комбинатида темир-терсакларни ва бошқа қора металллар чиқиндиларини қайта ишлаш ҳисобига қопланади, қолган қисми (63,9%) МДХ мамлакатлари, биринчи навбатда Россия, Қозоғистон ва Украинадан олинади⁵

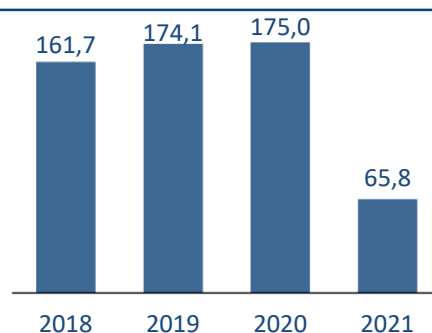
Манбалар: 1 - ngmk.uz, 2 - agmk.uz, 3 – <http://uzvtorcvetmet.uz/ru/>, 4 – uzbeksteel.com; 5 - Хашимова С. Н. Мамлакат иқтисодиётини модернизация қилиш шароитида Ўзбекистонда қора металлургияни ривожлантириш. Ёш олим, Ўзбекистон Республикаси Геология ва минерал ресурслар давлат қўмитаси, Ишчи гуруҳининг таҳлили

Асосий қазиб олиш турлари бўйича захираларнинг 2021 йилгача ўсиш истиқболи

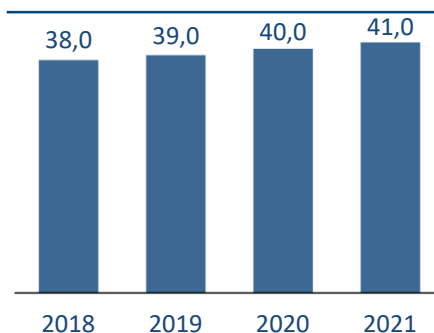
Олтин, йилига тонна

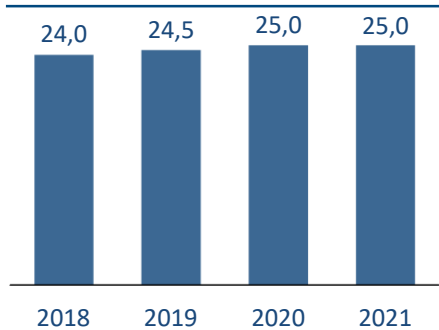
Кумуш, йилига тонна

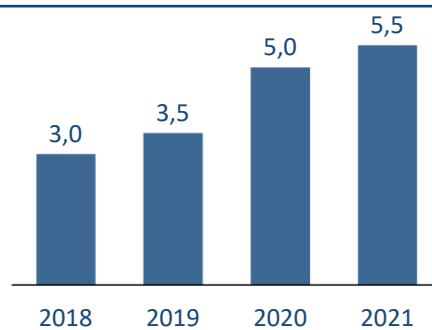
Мис, йилига минг тонна

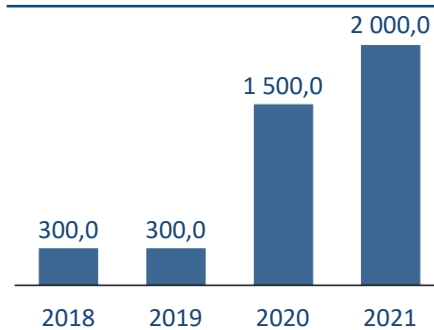
Рух, йилига минг тонна

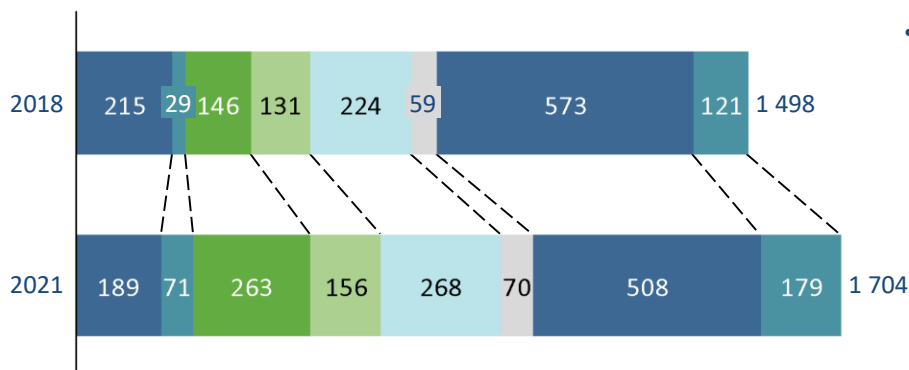
Вольфрам, йилига минг тонна

Молибден ва бошқа нодир металлар, йилига тонна

Геология саноатининг асосий технологик жиҳозлар паркни модернизация қилиш ва техник янгилаш режаси¹, дона

- Технологик жиҳозлар паркни модернизация қилиш режасига тўлиқ эскирган жиҳозлар сонини камайтириш (49% дан 13% гача) фойдаланиладиган ускуналар миқдорини ошириш киради

- Бурғилаш ускуналари
- Кон ўтиш ускуналари
- Геофизик-геодезия ускуналари
- Лаборатория майдалаш ускуналари
- Ўрдамчи ускуналар
- Йўл-қуриш ускуналари
- Автотранспорт воситалари
- Энерго-қувват ускуналари

КММ корхоналарини янада ривожлантириш

КММ корхоналарини IPO чиқариш

- КММ Ўзбекистон иқтисодиётининг янада фаол ривожланишига ҳисса қўшиши учун энг йирик кон-металлургия корхоналарини молиявий соғломлаштириш ва аввал уларни хусусий бошқарувга ўтказиб IPO олиб чиқиш зарур.

- Ушбу усул бир неча мамлакатларда қўлланилган:

Мисол учун, Саудия Арабистони асосий қазиб чиқарувчи Maaden компаниясини хусусий бошқарувга ўтказди ва шундай қилиб компания қийматини ва Саудия ҳукумати бюджетига тушимларини бир неча марта оширди

Ботсвана ва Чили ўз йирик кон-металлургия компаниялари билан ўхшаш стратегияларни амалга оширдилар

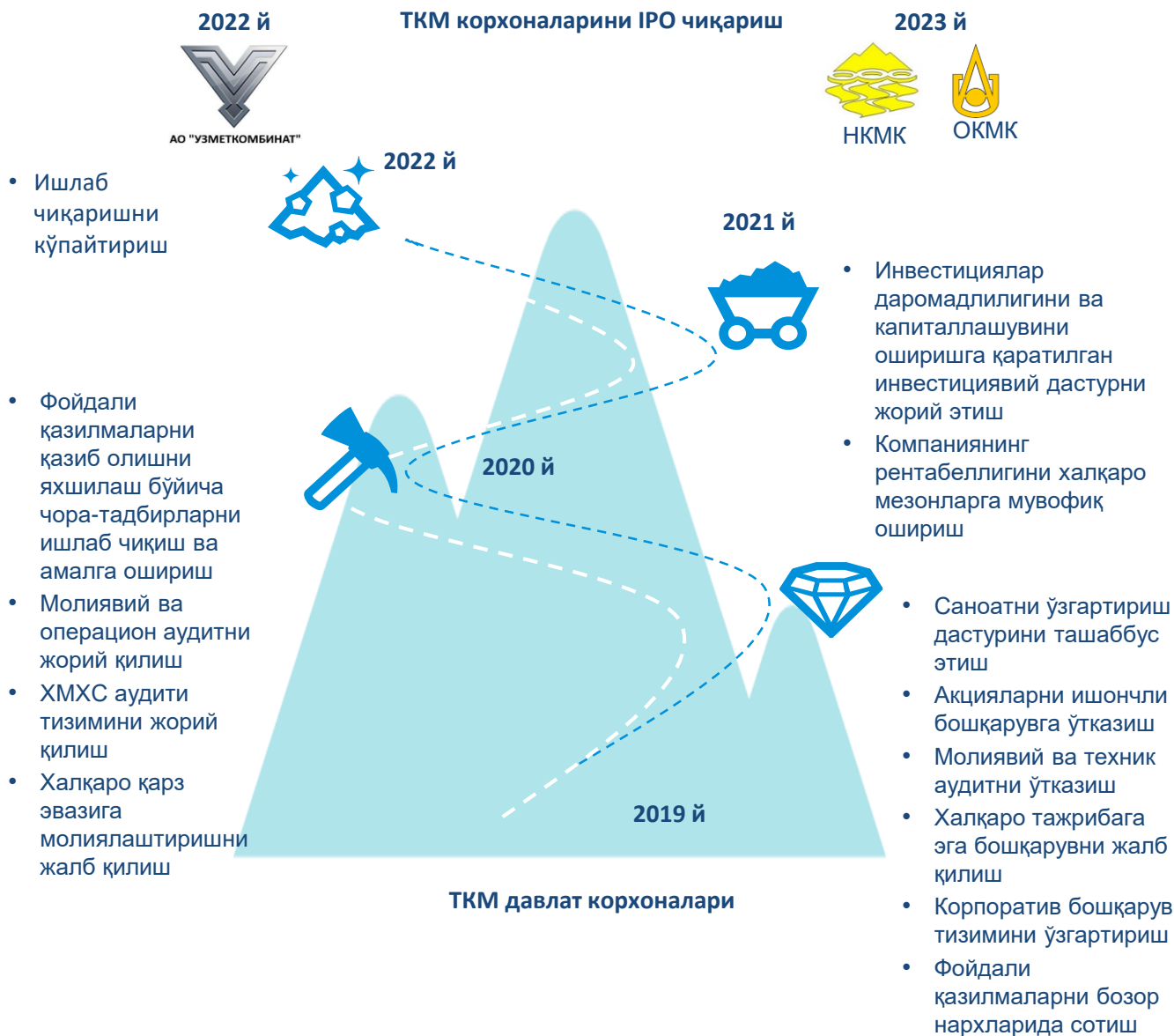
Халқаро экспертларнинг жалб этилиши Maaden-га компаниянинг қийматини ва Саудия Арабистони давлати бюджети даромад маблағини бир неча бараварга ошириш имконини берди

- ✓ Корпоратив бошқарувнинг замонавий усулларини жорий этиш
- ✓ Халқаро экспертларни жалб қилиш
- ✓ Ишлаб чиқаришни яхшилаш бўйича амалий чораларни амалга ошириш
- ✓ Халқаро қарз эвазига молиялаштиришни жалб қилиш
- ✓ Халқаро жамғарма биржаларида IPO чиқиш

Молиявий кўрсаткичлар (Maaden)

ТКМ корхоналарини IPO чиқариш

Давлат корхоналарининг IPO-си давлат учун соҳани ривожлантиришнинг ва имижни яхшилашнинг энг мақбул стратегиясидир

Адолатли баҳолаш ва шаффофлик

IPO активлари бозор қийматининг **энг адолатли баҳоланишини** таклиф қилади. Жамғарма бозорига кирувчи компаниялар молиявий ва бизнес маълумотларни ошкора қилишнинг юқори стандартларига жавоб бериши, шунингдек, эҳтимолдаги инвесторлар учун **инвестициявий жозибадорликни** яратиши керак. Megginson (2000) таъкидлаганидек, активларни хусусий инвесторларга бериш орқали хусусийлаштирилаётган мамлакатларда бу жараён кўп ҳолларда шаффоф бўлмай, инсайдер келишувларга ва коррупцияга олиб келган эди. Инвесторлар учун манфаатли бўлишига қарамасдан, давлат ва солиқ тўловчилар, одатда, хусусийлаштириш даврида активларнинг паст баҳолари сабабли фойда кўрмаган.

Ликвидликни ошириш

Акциядорлар компания акциялари **ликвидлигининг юқорилиги** ва **унинг қийматининг ошиши** тугайли фойда олишлари мумкин. Вақт ўтиши билан, бизнес эгалари ўз фонд портфелининг бир қисмини очиқ бозорда сотишлари ёки улардан кредит олиш учун гаров сифатида фойдаланишлари мумкин.

Асосий мутахассисларни рағбатлантириш

Компаниянинг акцияларини сотиб олиш ҳуқуқини тақдим қилиш **асосий ходимларнинг** узоқ муддатли рағбатлантирилишига олиб келиши мумкин.

Компаниянинг обрўсини ошириш

Компания акцияларини тўғри танланган жамғарма биржа майдонига жойлаштириш орқали компания **бозорда янада кенгроқ танилишига, товар белгиларини танилишига** ва **халқаро миқёсда** эътироф этилишига, шунингдек, манфаатдор томонларнинг компанияга нисбатан **ишончини** ошириши мумкин.

IPO-га қадар ахборотни ошкор қилиш бўйича бир қатор талаблар бажарилиб, халқаро мезонлар жорий қилиниши керак

GRI - ахборотни ошкор қилиш талаблари

GRI (Global reporting initiative) - Глобал ҳисобот бериш ташаббуси - барқарор ривожланиш ва IPOга тайёргарлик концепцияси доирасида ошкор қилиниши керак бўлган ахборот структурасини белгилайди

Ушбу баҳолаш молиявий ҳисоботларнинг одатий қирраларини кенгайтиради ва узоқ муддатли истиқболларни тўлиқ кўрсатади. Ҳисобот, ташкилотнинг ижтимоий ва экологик ҳиссасини, маҳсулот ва хизматларнинг қийматини барқарор ривожланиш нуқтаи-назаридан аниқлашга ёрдам беради.

Халқаро молиявий ҳисобот мезонлари

IFRS (International Financial Reporting Standards) - бу ташқи фойдаланувчиларга корхона бўйича иқтисодий қарорлар қабул қилиш учун зарур бўлган молиявий ҳисоботларни тайёрлаш қоидаларини тартибга солувчи ҳужжатлар (мезонлар ва изоҳлар) тўплами

Захираларни баҳолашдаги халқаро мезонлар

JORC - бу дунё бўйлаб геологик қидирув ишлари натижалари, минерал қазилмалар захиралари ва маъдан захиралари бўйича ҳисоботларни тайёрлашни тартибга солувчи асосий мезон ҳисобланади.

Кон-металлургия мажмуаси

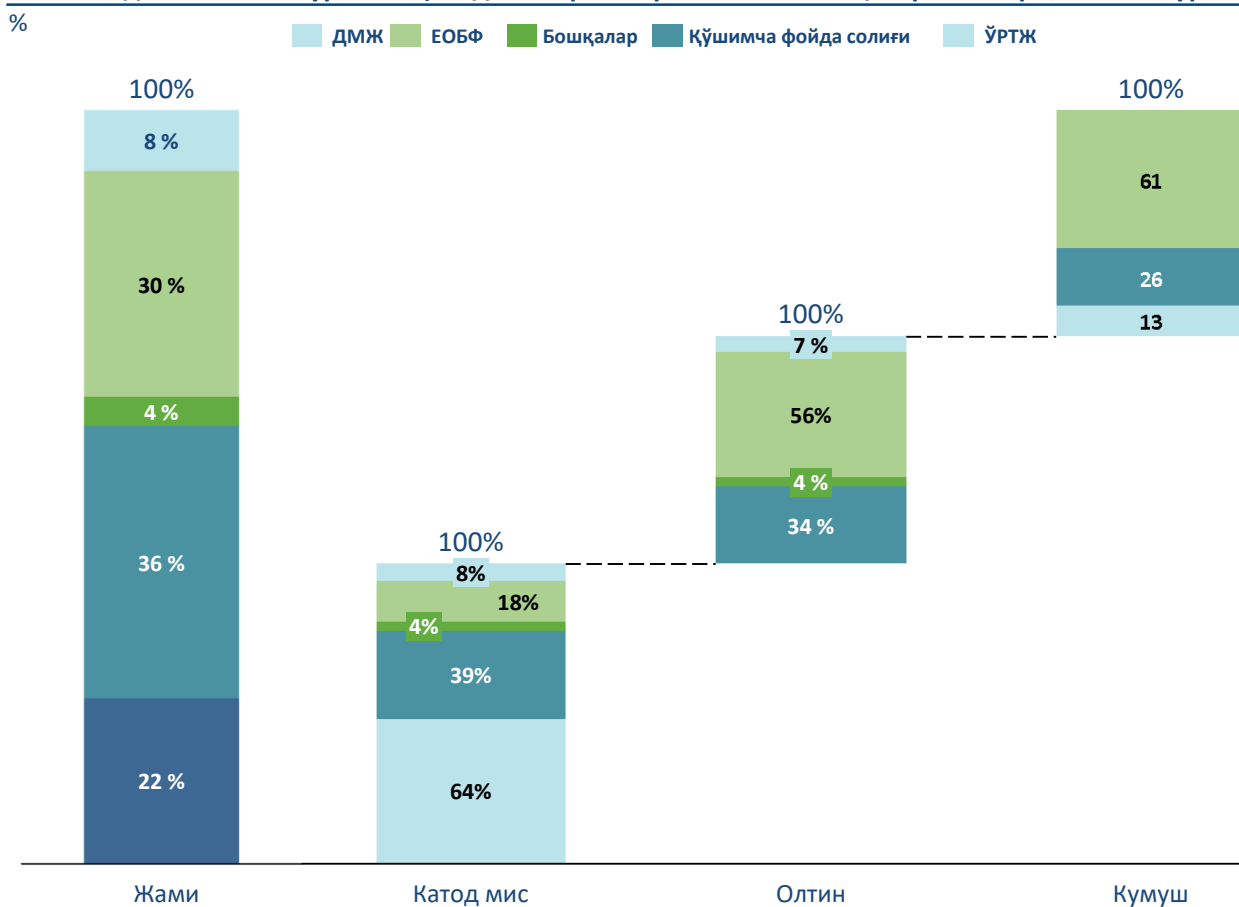
Ўзбекистон кон-металлургия саноатининг солиққа тортиш тизими

Кон-металлургия саноати корхоналарининг амалдаги солиққа тортиш тизими бўйича самарали фойз ставкаси 113% дан 416% гача.

Ҳозирги кунда кон-металлургия корхоналари учун қуйидаги солиқлар ва йиғимлар қўлланилади:

- Давлат мақсадли жамғармаси 3,5%
- Ер ости бойликларидан фойдаланиш солиғи 4,0% - 10,4% (роялти, металллар учун)
- Фойда солиғи 14%
- Қўшимча фойда солиғи 50%
- ЎРТЖ-га ажратмалар (агар мис нархи > \$ 5 600 /т бўлса)
- Бошқа солиқлар ва тўловлар

2017 йилда кон-металлургия соҳасидаги йирик корхонанинг солиқ ажратмалари, металл турига қараб

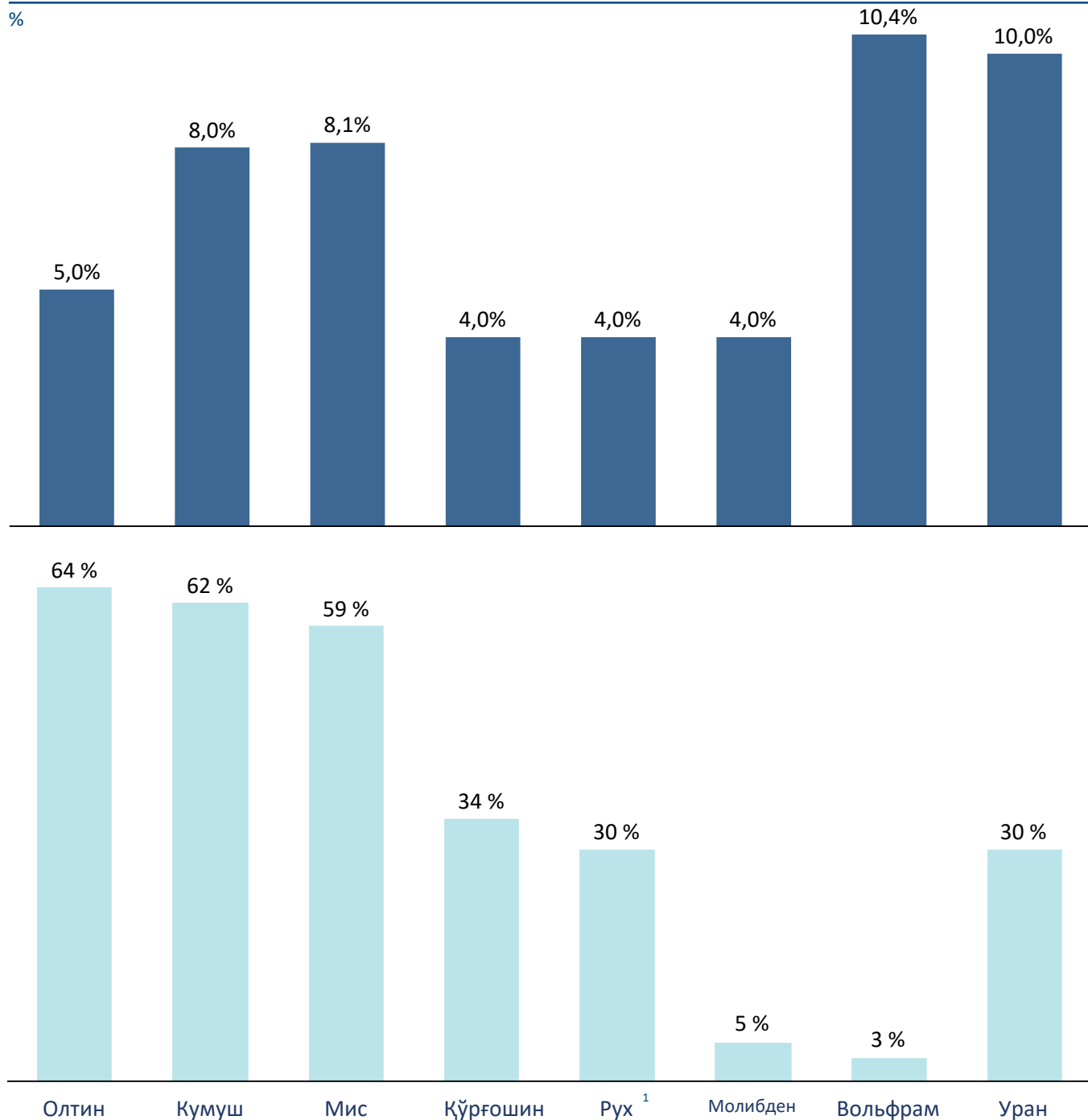

Ўзбекистон кон-металлургия саноатининг солиққа тортиш тизими

- ЎРТЖ-га ажратмаларни тўлашда, шунингдек давлат компаниялари ҳисоботларида ортиқча фойда солиғини тўлашда, даромадни сезиларли даражада камайтиради.
- Жаҳон амалиётида давлат эгаси маблағларни дивидендлар орқали олиб чиқади, бу молиявий натижаларда ҳеч қандай тарзда акс эттирилмайди, бу компания фойдани кўрсатишга ва ташқи молиялаштиришни жалб этишга имкон беради.

Ўзбекистон кон-металлургия саноатининг солиққа тортиш тизими

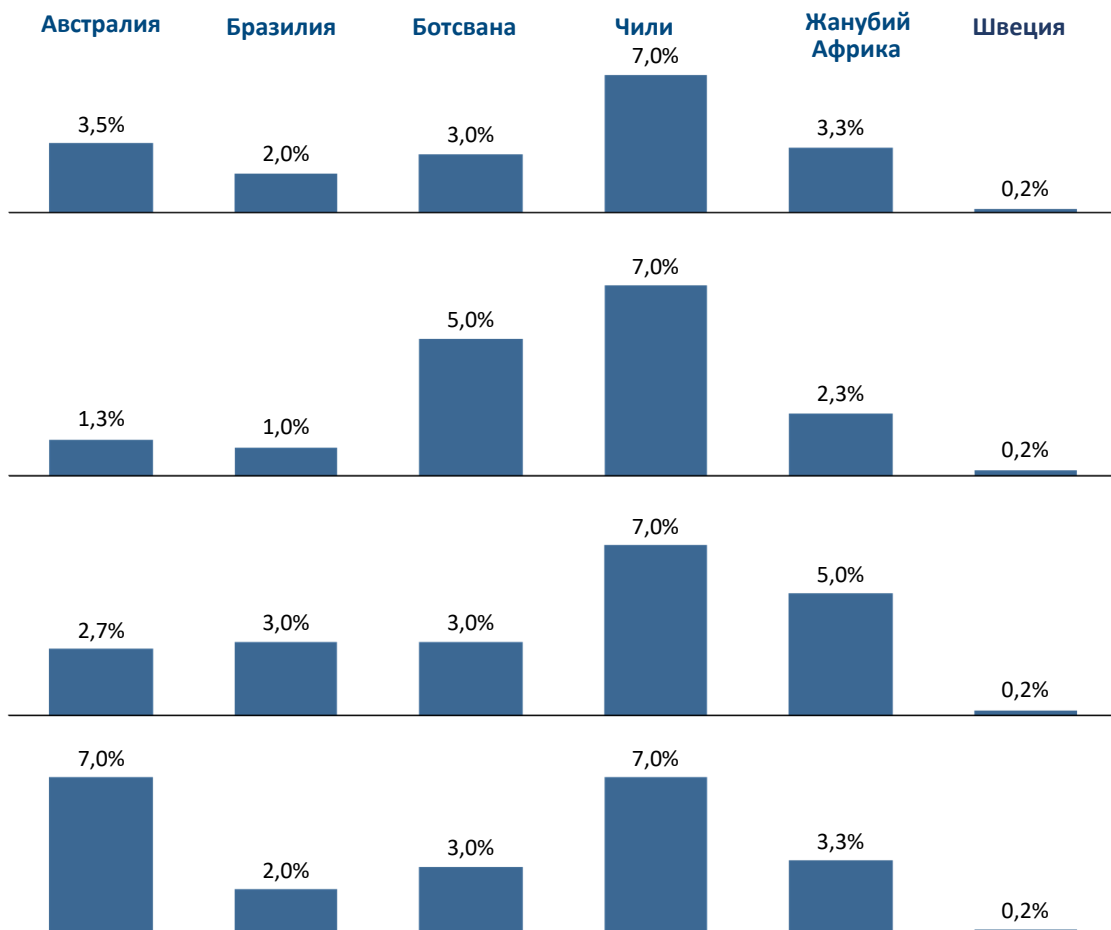
Асосий металллар бўйича EBITDA маржаси ва ер ости бойликларидан фойдаланиш учун жорий солиқ ставкалари

Бугунги кунда барча металлларни ишлаб чиқариш давлат корхоналарида жамланган

Металларнинг роялти ставкалари

Соф фойда %

Шарҳлар

- Кон-металлургия саноати ривожланган мамлакатларда ҳукумат металлни қазиб олиш учун турли хил роялти ставкаларини белгилайди.
- Одатда, роялти ставкалари металлларнинг маржа даражасига ва мамлакатнинг маълум бир соҳага инвестицияларни рағбатлантириш истагига боғлиқ.
- Турли мамлакатлардаги солиқ режими қўшимча имтиёзлар билан ҳам фарқ қилади.
- Асосий фарқ инвестициявий фаолиятни рағбатлантирадиган турли имтиёз ва механизмлардан иборат:
 - Тезда эскириш
 - Операцион харажатлар таркибидан капитал харажатларни ҳисобдан чиқариш
 - Зарарларни йилдан йилга кўчириш бўйича чекловларнинг йўқлиги

Эслатма: 1. ўртача ставка кўрсатилган, қонунчиликда қуйидаги диапазон белгиланган 2.7% -3.5% 2. ўртача ставка кўрсатилган, қонунчиликда қуйидаги диапазон белгиланган 0,0% - 2,5%; 3. ўртача ставка кўрсатилган, қонунчиликда қуйидаги диапазон белгиланган 6,5% - 7,5%; 4. ўртача ставка кўрсатилган, қонунчиликда қуйидаги диапазон белгиланган 0,0% -14,0% ; 5. ўртача ставка кўрсатилган, қонунчиликда қуйидаги диапазон белгиланган 0,5% - 7,0%; 6. ўртача ставка кўрсатилган, қонунчиликда қуйидаги диапазон белгиланган 0,5% -5,0%

Металлар кесимида энг муваффақиятли солиқ режими мисоллари

	Мис	Олтин	Нодир металлар	Темир
Мамлакат	 Чили	 Австралия	 Австралия	 Бразилия
Роялти ставкаси	0-14%	0-2,5%	2,7%	2,0%
CODELCO учун махсус шартлар	<ul style="list-style-type: none"> • Мисни сотишдан тушган экспорт даромадига 10% роялти • Роялтидан олинган маблағларнинг мақсадли ишлатилиши 	<ul style="list-style-type: none"> • Тезда эскириш • Зарарларни ўтказишда чекловлар мавжуд эмас 	<ul style="list-style-type: none"> • Тезда эскириш • Зарарларни ўтказишда чекловлар мавжуд эмас 	<ul style="list-style-type: none"> • Лицензия учун тўлов • Дивидендга солиқ йўқ

	Таъриф
 Чили	Мис - Чили учун бюджет тушимининг асосий манбаи. Бундан ташқари, Чилида дунёдаги энг йирик мис ишлаб чиқарувчи CODELCO жойлашган.
 Австралия	Австралия олтин ишлаб чиқариш бўйича дунёда иккинчи ўринни эгаллайди. Австралиянинг олтин саноатининг иқтисодийта бевосита таъсири туфайли мамлакатнинг асосий саноати ҳисобланади (экспорт йилига 15-20 млрд АҚШ доллари). Олтин 75 та очиқ ва ерости конларида қазиб олинади, бундан ташқари, олтинни йўлдош маҳсулот сифатида чиқарувчи 20 га яқин кон корхоналари мавжуд.
 Австралия	Нодир металлар ҳар қандай мамлакат иқтисодиётида ўзига хос ўрин эгаллайди. Олтин ва бошқа металлардан фарқи ўлароқ, ноёб металларни ишлаб чиқариш билан кичик компаниялар шуғулланади. Солиққа тортиш соҳасидаги энг муҳим мисоллардан бири Австралияда бўлиши мумкин, унда дунёдаги ноёб металларнинг учдан бир қисми ишлаб чиқарилади. Одатда ноёб металларни қазиб олиш билан кичик компаниялар (junior miners) шуғулланади.
 Бразилия	Темир рудаларини қазиб олишда Бразилия дунёда учинчи ўринда туради. Бразилияда тижоратга доир темир конларнинг тахминан 90% Vale йирик тоғ-кон саноати компанияси томонидан ишлаб чиқарилади. Компания темир кон захиралари бўйича дунёда биринчи, ишлаб чиқариш бўйича иккинчи ўринни эгаллайди

Кон-металлургия компаниялари учун тавсия этилган солиққа тортиш тартибидаги ўзгаришларнинг қисқача тавсифи

Айни пайтда, Ўзбекистон Республикасида ер қатламларини қайта ишлаш билан шуғулланадиган хусусий тоғ-кон корхоналари йўқ, ағдарилган ер қатламлари билан шуғулланадиган айрим компаниялар бундан мустасно, Шу муносабат билан, давлат хусусий шахслардан эҳтимолдаги солиқ ажратмаларидан катта даромадларни йўқотади, ва бу хусусий секторда янги иш жойлари яратиш имкониятларини чеклайди.

1. Солиқлар ва роялти жорий тизимидаги ўзгаришлар:

- Давлат корхоналари учун дивидендлар орқали маблағ олиш
- Тоғ-кон компаниялари учун МТБ (Маҳсулот тақсимотига оид битим) тизимини бекор қилиш
- Солиққа тортиш тизимини энг яхши халқаро амалиётга мувофиқ ислоҳ қилиш (хусусан, ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ)

2. Соҳада янги ташкил этилган корхоналар/лойиҳалар учун имтиёзлар тизимини яратиш:

- Тезда эскириш. Масалан, тоғ-кон фаолияти (газ қувурлари, электр узатиш линиялари ва йўлларни ўз ичига олган) инфраструктурасига, транспортга, объектларини қуришга ва асбоб-ускуналарга киритилган инвестицияларга нисбатан тезда эскириш усули қўлланилади - йилига 33%
- Солиқ зарарларини ўтказиш. Тоғ-кон операциялари солиқ тўловчилари вақтинчалик муддатга солиқ зарарларини чекловсиз ўтказиш ҳуқуқига эга
- Капитал харажатларини ҳисобдан чиқариш. Тоғ-кон саноати корхоналари солиққа тортиладиган даромаддан қидириш ва лойиҳани ишлаб чиқиш билан боғлиқ бўлган, шу жумладан, конни қидириш ва улардан фойдаланиш учун лицензия олиш учун кетган сарф-ҳаражатларнинг 100 фоизигача чегириб қолиш ҳуқуқига эга.
- 30 йиллик солиқ барқарорлиги
- Капитал қўйилмалар бўйича импорт божларидан озод қилиш
- ҚҚСни муддатидан олдин қайтариш

1

Давлат активлари

Давлат активлари самарадорлигини ва фойдалигини ошириш ва хорижий компаниялардан технологияларни импорт қилишга эҳтиёж бор. Давлат активларининг IPOсини ўтказиш ва ЖСТга аъзо бўлиш ва минтақавий интеграция (Европа Иттифоқига ўхшаб). Саноатнинг барқарор ривожланиши сабабли нархларни тартибга солишдан воз кечиш.

- +** Давлат саноатни субсидиялаш орқали ишчиларни иш ўринлари билан таъминлайди
- Рақобат муҳити мавжуд эмас
- Бозорга кириш учун тартибга солувчи тўсиқлар мавжуд.
- Иррационал инфратузилма активлари хусусий капитални киритишни талаб қилади

Давлат кон-металлургия соҳасини ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга бўлишни давом эттиради

2

Активларни хусусийлаштириш

Давлат активларини хусусийлаштириш жараёни тўлиқ якунланди, минерал хомашёларни қазиб олиш, қайта ишлаш ва бойитиш бўйича йирик халқаро иштирокчилар жалб қилинмоқда.

- +** Рақобат муҳити шаклланишига олиб келадиган тартибга солишни тўлиқ тўхтатиш
- Бозор самарадорлигига эътибор қаратиш ҳисобига қазиб олиш секторига кириш тўсиқларини камайтириш
- Миллий иқтисодиётдаги ўзаро боғлиқ тармоқларнинг тўлов қобилиятига эга беқарор талаби

Тўлиқ хусусийлаштириш амалга оширилди, хусусий иштирокчилар соҳани ривожлантиришда асосий омил бўлади

3

IPO ўтказиш

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мавжуд тоғ-кон корхоналари асосида жаҳон чемпионларини яратиш ва кейинчалик IPO ташкил қилиш

- +** Ликвидликни ошириш
- Асосий мутахассисларни рағбатлантириш
- Компаниянинг обрўсини ошириш
- Компаниялар фаолияти тўғрисидаги маълумотларнинг очиқлиги кўпинча менежерлар узоқ муддатли ўсишига ёрдам берадиган вазифаларни ҳал қилиш ўрнига қисқа муддатли мақсадларга эришишда ишлашни бошлашлари мумкин бўлган вазиятни келтириб чиқаради

КМК компанияларининг акцияларини илк оммавий жойлашуви бўлиб ўтди

Кутилаётган натижа-2035

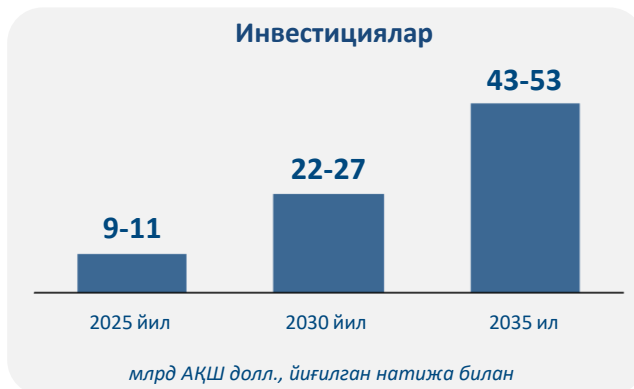
КМК бошқарувининг юқори самарадорлиги, жумладан, харажатларни камайтириш ва меҳнат унумдорлигини ошириш қисмида, хом ашёни қайта ишлаш чуқурлигини ошириш

- Мавжуд тоғ-кон корхоналари асосида жаҳон чемпионларини яратиш
- Корхоналарни IPO-га чиқариш
- Солиққа тортиш тизимини энг яхши халқаро амалиётга мувофиқ ислоҳ қилиш (хусусан, ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ)
- Геология саноатида кадрлар тайёрлаш марказларининг сонини кўпайтириш, хорижий мамлакатларда ҳодимларни ўқитиш
- Жинсни қазиб олиш кўрсаткичини ошириш
- Ёлланма менежерларни ишга қабул қилиш орқали мавжуд КМК корхоналарининг ишларини қайта ташкил этиш
- Ишлаб чиқаришда жароҳатланиш ва ўлим ҳолларини камайтириш
- Ўзбекистон Республикасида вольфрам саноат кластерини яратиш
- Кон ишларини лойиҳавий ва ахборот таъминлаш технологияларини қўллаш (ер ости бойликларини математик моделлаштириш, очиқ кон мақбул шаклларини ва кон ишларини ривожлантириш календар жадвалини ҳисоблаб чиқариш, рудаларни саралаш)
- Давлат корхоналари учун давлат субсидияларини бекор қилиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035
Аниқланган конлар ҳажми, дон ¹	1931	2124
Олтин қазиб олиш, т/йил ¹	100	150

Инвестициялар

2025

- Геология саноатида кадрлар тайёрлаш марказларининг сонини кўпайтириш, хорижий мамлакатларда ҳодимларни ўқитиш
- Қазиб олинган хом ашёни ташиш учун инфратузилмани қуриш
- Тартибга солиш ва инфратузилмага оид чекловларни бартараф этиш йўли билан юқори ишлов берилган металлургия маҳсулотларини, махсус пўлат ва қотишмалар ишлаб чиқариш лойиҳаларининг инвестицион жозибадорлигини таъминлаш
- Бирламчи металлургия ишлаб чиқарувчиларни ва кейинчалик қайта ишловчиларни бирлаштирувчи саноат кластерларини яратиш
- Ер ости бойликларидан фойдаланишда қазиб олиш амалга оширилмаётган лицензияларни бекор қилишга имкон берадиган "фойдалан ёки йўқотдинг" тамойилини жорий этиш.
- Геология-қидирув ишларини олиб бориш учун шартнома тузишни соддалаштириш бўйича тартибларни амалга ошириш
- Қазиб олиш баҳосини аниқлайдиган кон-руда захираларини баҳолаш ва ҳисобга олиш тизимини модернизация қилиш
- Ишлаб чиқариш экологик жиҳати яхшилانганда Киото протоколи бўйича эмиссия квоталарини сотиш учун норматив-ҳуқуқий асос яратиш
- Аварияларни камайтириш, хавфсизликни яхшилаш ва саноат корхоналарида меҳнат шароитларини яхшилашга йўналтирилган фаолиятнинг касбий маҳорат мезонларини жорий этиш
- Ишлаб чиқариш ускуналари, шу жумладан тоғ-кон ва металл эритиш ускуналари учун лизинг тизимини ишлаб чиқиш

2030

- Кон ишларини лойиҳавий ва ахборот таъминлаш технологияларидан фойдаланиш (ер ости бойликларини математик моделлаштириш, очиқ кон мақбул шакллари ва кон ишларини ривожлантириш календар жадвалини ҳисоблаб чиқариш, рудаларни саралаш)
- IIOT (Industrial Internet of Things интернет саноати) технологияларини ускуналар ҳолатини таҳлил қилиш ва профилактик таъмирлаш учун қўллаш
- Корхоналарни темир-терсак билан, шу жумладан импортни фаоллаштириш орқали, таъминлашни яхшилашга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш
- Тармоқнинг қаттиқ техноген чиқиндиларини қайта ишлашга, шу жумладан, руда материалларини қайта олишга йўналтирилган технологияларни жорий этиш
- Ишлаб чиқаришда жароҳатланиш ва ўлим ҳолатларини камайтириш
- Олий ва ўрта саноат ўқув юртлари талабалари учун Франция ва Германия мисоли бўйича мажбурий узоқ муддатли ишлаб чиқариш амалиётини ташкил этиш
- Ҳодимларни ривожлантириш дастурларини, шу жумладан хавфсизлик масалаларини эътиборга олган ҳолда, субсидиялаш
- Етказиб берувчилар экотизимини ривожлантириш доирасида КЎБни рағбатлантириш чоралари
- JORC халқаро стандартлари бўйича кончилик захираларини баҳолаш ва ҳисоботга олиш тизимини жорий этиш ва Ўзбекистонни ресурслар ва захиралар бўйича ҳисоботларни стандартлаштириш бўйича халқаро қўмитага киритиш

2035

- Машиналарни масофадан бошқаришни қўллаш
- Қазиб олиш, қайта ишлаш ва бойитиш соҳаларида технологик ускуналарни тўлиқ роботлаш
- Узоқ истиқболда металлургия маҳсулотларини субститут товарлар билан алмаштириш натижасида сотишнинг камайиб кетиш хавфини камайтириш орқали янги материалларни ишлаб чиқишни рағбатлантириш
- Қурилиш соҳасидаги ички талабни кенгайтириш ҳисобига қора металлургия маҳсулотларини ишлаб чиқаришни кенгайтириш, бу қуйидаги омиллар билан таъминланади: эскирган уй-жойни алмаштириш; киши бошига тушган уй-жой майдонининг ўсиши; уй-жой коммунал инфратузилмасини алмаштириш; қурилишда металлдан фойдаланишни рағбатлантириш
- Ортиқча қувватларни камайтириш, самарасиз ишлаб чиқаришни тўхтатиш ёки уларни ягона саноат шаҳарларида қайта профиллаштириш лойиҳаларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш
- Мавжуд КМЗларнинг унумдорлигини балансдан ташқари рудаларни ва минерализацияланган массаларни қайта ишлашга жалб қилиш орқали ошириш

Асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Ўзбекистон Республикасида вольфрам ишлаб чиқариш кластерини яратиш
- Тоғ-кон компаниялари учун Солиқ кодексини халқаро мезонларга мос равишда ислоҳ қилиш
- Компаниянинг молиявий ҳисоботларида ушбу харажатлар келиб тушган йилга қидириш ва қайта ишлаш билан боғлиқ бўлган капитал харажатларни тўлиқ ҳажмда ҳисобга олиш учун рухсат бериш
- Инфратузилма, транспорт ва фойдали қазилмаларни қазиб олиш ускуналарига инвестициялар учун тезда эскиришни қўллашга (йилига 33% га қадар) рухсат бериш

2030

2035

Автомобиль саноати

Иқтисодий ривожлантириш. Саноат

Жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

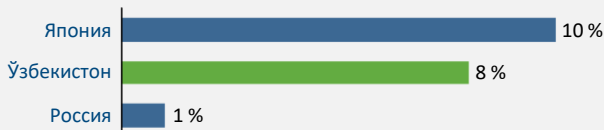
- Юқори божхона тўловлари, тахминан 30%, ва автомобиллар импорти учун акцизлар
- Автомобиллар билан таъминланганликнинг паст даражаси - 1 минг кишига 76 та машина*
- Ишлаб чиқаришнинг юқори қиймати ва меҳнатнинг паст самарадорлиги
- Маҳаллийлаштиришнинг паст даражаси ва импорт етказиб беришларига қарамлик
- Кечиккан янгилаш ва эскирган моделлар қатори
- Ўз муҳандислик базасининг йўқлиги ва паст илмий-техник салоҳият
- Кадрлар сиёсатининг етарли даражада самарали эмаслиги

Асосий хулосалар

- ЯИМ автомобиль саноатининг сезиларли улуши - қарийб 8%
- Халқаро компаниялар ишлаб чиқаришларини маҳаллийлаштириш ҳисобидан саноат соҳасида ишлаётганлар сонининг 2018 йилда 27 мингдан 2035 йилда 50 мингга қадар ўсиши тахмин қилинмоқда
- Ўзбекистон автомобиль бозори 2018 йилда ижобий динамикани кўрсатди: 2018 йилда бозор ҳажми 203 мингта автомобилни ташкил этди ва ўтган йилга нисбатан 72% ошди
- Автомобиль саноатининг эҳтимолдаги ишлаб чиқариш қуввати йилига 400 мингта автомобиль ишлаб чиқариш учун етарли, айти пайтда эса ишлаб чиқариш қувватининг ярми ишлатилади²
- Ёпиқ бозор ва рақобатнинг йўқлиги валютада даромад олиш мақсадида экспорт бозорига нисбатан ички бозорда автомобиль қийматининг ошишига олиб келади
- Аҳолининг паст тўлов қобилияти эвазига юқори импорт божлари бозор ривожланишини чеклайди
- Автомобил саноатидаги ишлаб чиқариш самарасизлиги боғлиқ соҳаларда самарасизликга айланмоқда

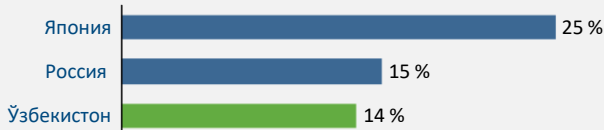
Автомобиль саноатининг ЯИМдаги улуши, 2018 й.²

млн АҚШ долларигача кўтарилди

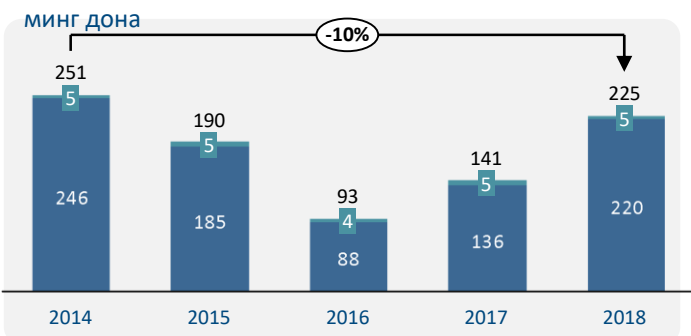
- Автомобиль саноатининг ЯИМ улуши Россияда 1% дан ва Японияда 10% гача ўзгариб туради.

Автомобиль саноатининг умумий саноат ҳажмидаги улуши, 2018 й.²

- "Ўзавтосаноат" АЖ – автомобилсозлик корхоналарини бошқарадиган Ўзбекистон холдинг компанияси. Айти пайтда бу Ўзбекистон автомобилсозлик саноатидаги ягона корхона.

Маҳсулотларнинг асосий турларини ишлаб чиқариш ҳажми²

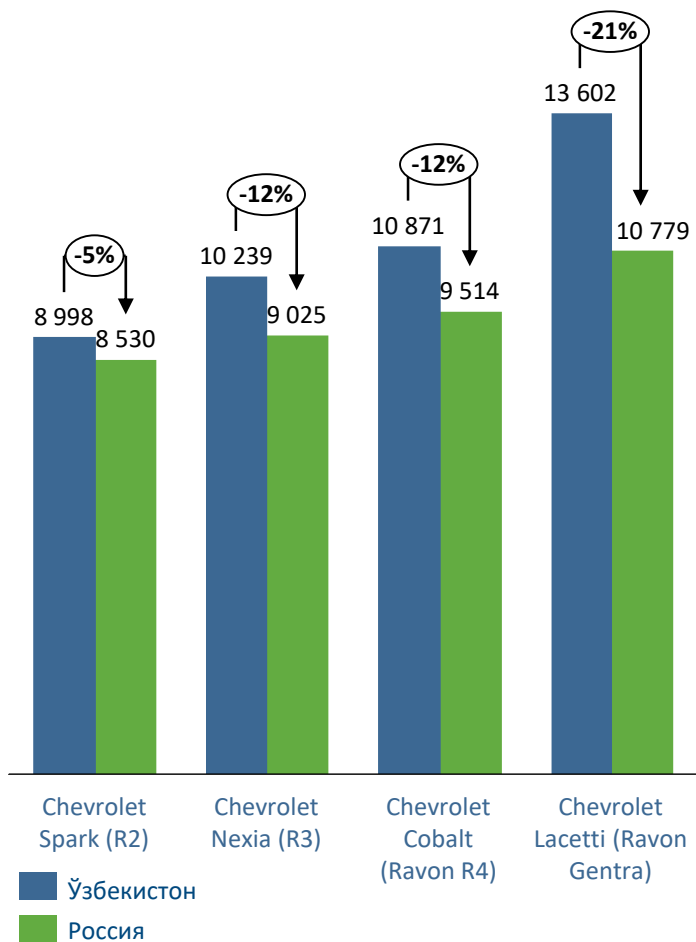
- 2015-2016 йилларда Ўзбекистондаги автомобиль ишлаб чиқаришнинг пасайиши сабаби, ўзбек автомобиль ишлаб чиқарувчилари учун етакчи экспорт бозори бўлган рус автомобиль бозоридаги инқироз бўлгани.

■ Автобуслар ва юк ташиш машиналари ■ Енгил автоибишлар

Жорий ривожланиш даражаси

Ўзбекистонда ва Россияда автомобиль нархининг таққосланиши

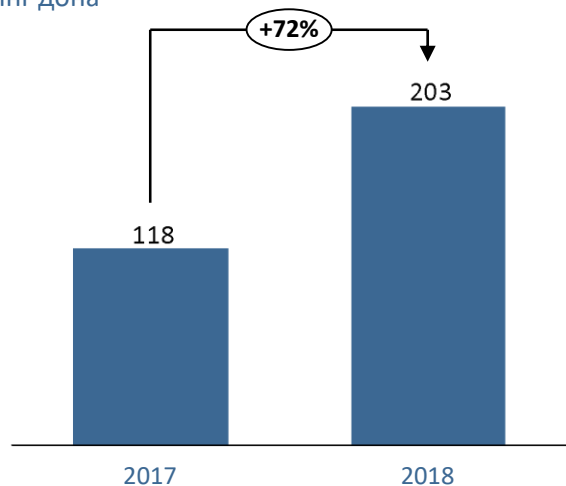
АҚШ долларигача кўтарилди

- Россия Ўзбекистоннинг асосий савдо ҳамкори ва Ўзбекистонда ишлаб чиқарилаётган автомобилларнинг асосий импорт қилувчиси ҳисобланади
- Ички бозорда сотиладиган автомобиллар экспорт аналогларига нисбатан қимматроқ
- 2018 йилда "ДжиЭм Ўзбекистон" АЖ экспорт нарх сиёсати қайта кўриб чиқилган ва ҳозирда чакана экспорт нархи янги сотув нархларига асосланади. "ДжиЭм Ўзбекистон" АЖ таннархни камайтириш ва рақобатбардош экспорт нархларини шакллантириш бўйича қўшимча ишларни олиб бормоқда.

Автомобиллар ва енгил тижрат автомобилларининг Ўзбекистонда сотилиши,

1 минг дона

- 2018 йилда Ўзбекистонда автомобил бозори ҳам ижобий динамикани кўрсатмоқда
- 2018 йилда бозор ҳажми 203 минг автомобилни ташкил этди ва ўтган йилга нисбатан 72 фоизга ошди.
- Мавжуд ишлаб чиқариш қувватларида Ўзбекистон 2026-2027 йилларда йилига 400 минг автомобиль ишлаб чиқариш ва сотиш салоҳиятига эга.

1

Харажатлар бўйича пешқадамлик

Ўзбекистонда автомобилсозликнинг ҳозирги ривожланиш моделига риоя қилиш: сифат ва ишончликни ошириб, арзон автомобилларни ишлаб чиқариш. Келгусида экспорт истиқболи ўсиб бораётган истеъмол бозорига йўналтирилади.

Мамлакатлардан мисоллар:

ХХР

Ҳиндистон

Покистон

- +** Ишлаб чиқаришнинг ҳозирги даражасини икки бараварга ошириш учун тайёр ишлаб чиқариш қувватлари мавжуд
- Айни пайтда аҳолиси ўсаётган мамлакатларда арзон автомобилларга нисбатан талаб мавжуд.
- Айни вақтда юқори даражада эскиргани туфайли мавжуд қувватларни янгилаш зарурати
- Малакали кадрларнинг етишмаслиги
- Аҳоли даромадларининг ўсиши ва юқори тоифадаги автомобилларга бўлган қизиқиш сабабли нархи арзон автомобилларга бўлган талаб камаяди

Арзон автомобиллар сифатини ошириб ишлаб чиқаришга йўналтириш

2

Ривожланиш мақсадининг варианты

Ишлаб чиқаришда инновациялар

Юқори технологияли материаллардан фойдаланган ҳолда янги инновацион автомобиль ишлаб чиқаришни очиш. Инвестиция муҳитини яхшилаш, эркин иқтисодий зонани яратиш, кадрларни тайёрлаш учун очиқ ўқув марказларини яратиш зарур. Келгусида экспорт истиқболи ривожланган бозорларга йўналтирилади.

Мамлакатлардан мисоллар:

Германия

Испания

АҚШ

- +** Автомобил саноатини ривожлантиришни рағбатлантириш, шу жумладан, таркибий қисмларни ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш
- Иш жойларини кўпайтириш
- Юқори технологияларга асосланган автомобилларнинг бозор улушини эгаллаш салоҳияти
- Электр моторли автомобилларга бўлган талаб ўсиб бормоқда
- Малакали кадрларнинг етишмаслиги.
- Мавжуд ишлаб чиқариш объектларини ва инфратузилмани жиддий янгилаш талаб қилинади.
- Инвестиция муҳитини яхшилаш зарурати.
- Замонавий асбоб-ускуналар ишлаб чиқарувчи корхоналарнинг етишмаслиги
- Кейинчалик модернизация қилиш ва таннархни пасайтириш мақсадида автомобилсозлик саноати учун материаллар ишлаб чиқариш технологияларини ривожлантиришга жиддий инвестициялар талаб этилади

Инновацияларга йўналтириш

Кутилаётган натижа - 2035

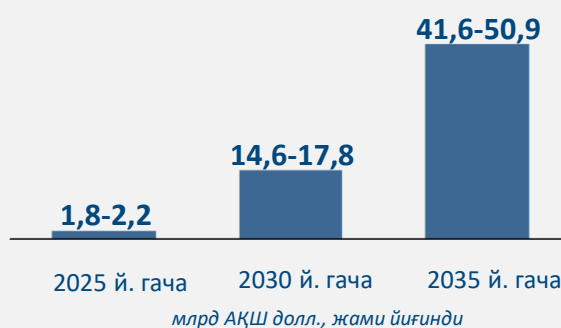
Янги технология асосида экспортга йўналтирилган автомобиль ишлаб чиқариш ва ишлаб чиқаришни кейинчалик маҳаллийлаштириш учун халқаро автомобиль ишлаб чиқарувчиларни жалб этиш

- Халқаро компаниялар ишлаб чиқаришини маҳаллийлаштириш
- Божхона тарифларини тартибга солиш тизимини такомиллаштириш ва ташқи савдони амалга оширишда ЖСТга кириш йўлида бож тўловларини мақбуллаштириш
- Ишлаб чиқарилган автомобиль маҳсулотларининг экспорт қамровини кенгайтириш
- Тўлиқ цикли электромобилларни ишлаб чиқаришни жорий этиш
- Автомобил учун замонавий ва тежамкор материаллар ишлаб чиқариш саноатини ривожлантириш
- Монополияни камайтириш учун импорт божларини пасайтириш

Рақамли кўрсаткичлар

	2018	2035
Иш жойларини яратиш, минг ишчи	27	50
Электр моторли автомобилларнинг улуши, %	0	30
Машиналарни ишлаб чиқариш ҳажми, минг дона	221	400

Инвестициялар

2025

- Халқаро компаниялар ишлаб чиқаришини маҳаллийлаштириш
- Люкс синфидаги автомобилларда мобил технологияларни жорий этиш
- Моделлар қаторини янгилаш, ишлаб чиқарувчилар учун жозибador шарт-шароитларни яратиш, инновацион маҳсулотларни бозорга чиқариш
- Амалга ошириладиган технологик жараёнлардан келиб чиқиб, давлат томонидан қўллаб-қувватланадиган дастурларга автомобиль ишлаб чиқарувчиларнинг имтиёзли равишда иштирок этиш имкониятини таъминлаш (мисол учун, газ мотор ёқилғида автомобилларни ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлаш)
- Ўзбекистон эҳтиёт қисмлар ишлаб чиқариш саноатини глобал автомобиль ишлаб чиқарувчилар ва эҳтиёт қисм етказиб берувчилар занжирига қўшиш
- Иқтисодий ривожланаётган мамлакатларга эҳтиёт қисмлар экспортини ривожлантириш дастурларини амалга ошириш
- Самарадорликни ошириш, харид қилиш фаолиятини мақбуллаштириш, етказиб берувчиларни ривожлантириш ва ҳқ. ҳисобига таннархни тушириш; таннархни тушириш бўйича кенг қамровли дастурларни амалга ошириш (шу жумладан, белгиланган нарх эвазига лойиҳалаштириш (design-to-cost) ва тежамкор ишлаб чиқариш)
- Интеллектуал транспорт тизимларида ва автомобилларда фойдаланиладиган дастурий ва аппарат таъминоти мос келадиган киберхавфсизлик таснифи ва мезонларини белгиловчи мажбурий техник регламентни шакллантириш.

2030

- Келажак технологиялари ёрдамида автомобиллар ишлаб чиқариш: ҳавосиз шиналар, полимер карбон толаси ва қорамой ҳамда бошқалар
- Автомобиль саноатини экспортга йўналтириш
- Электр моторли автомобилларни ишлаб чиқариш
- 1-2 замонавий маҳаллий платформалар (моделлар) асосида муҳандис кадрларни ва компетенцияларни ривожлантириш.
- “Ўз жойини топиш (нишевых)” ИТТКИ қўллаб-қувватлаш ва ихтисослаштириш
- Двигателлар, узатмалар қутиси, ўқлар, шассилар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришни янада ривожлантириш учун зарур бўлган автомобиллар учун ўз эҳтиёт қисмлар базасини шакллантириш
- Электр автомобилларни ишлаб чиқариш ва жорий қилиш, шунингдек зарур инфратузилмани қуриш учун ҳуқуқий асосларни тайёрлаш

2035

- Автомобилларни ишлаб чиқаришда, шу жумладан, ўзи бошқариладиган автомашиналар ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш технологиясини янада ривожлантириш
- Эски маҳаллий моделларни ишлаб чиқаришни босқичма-босқич тугатиш ва уларни чуқур маҳаллийлаштирилган глобал платформаларга алмаштириш

● кадрлар ● молия

● технологиялар ● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш

● инфратузилма

Кимё саноати

АСМ, саноат, ЁЭМ ва инфратузилмани ривожлантириш

Жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

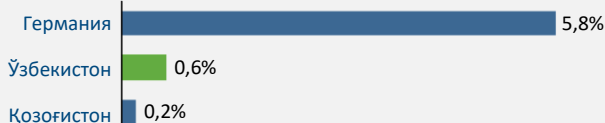
- Молиявий ресурслар чекланганлиги
- Кимё саноатида фундаментал илмий базанинг ва замонавий лойиҳавий ва муҳандислик ишланмалари йўқлиги
- Малакали ходимларнинг етишмаслиги
- Паст маржали маҳсулот ишлаб чиқаришга йўналтириш
- Саноатда кимё маҳсулотларидан фойдаланишнинг чекланганлиги

Асосий хулосалар

- "Ўзкимёсаноат" АЖ - Ўзбекистон Республикаси кимё корхоналарини бирлаштирувчи Ўзбекистон холдинг компанияси
- ЯИМ кимё саноатининг улуши оз (0,6%) бўлиб, азот, фосфор ва калийли ўғитларни ишлаб чиқаришга йўналтирилган
- Минерал ўғитлардан ташқари, Ўзбекистон кимё саноати тоғ-кон саноати ва нефт-газ саноати учун кимё маҳсулотлари, ноорганик, органик ва маиший кимё маҳсулотлари сегментлари билан тақдим этилган
- Кимё саноати корхоналари мамлакатнинг деярли барча ҳудудларида мавжуд: Навоий, Тошкент, Самарқанд, Қашқадарё, Фарғона, Жиззах вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикаси
- Саноат ривожланишининг асосий чекловларини бартараф этиш учун ички талабни, биринчи навбатда, агросаноат мажмуаси томонидан ички талабни ривожлантириш керак

Кимё саноатининг ЯИМ улуши, 2017 й.

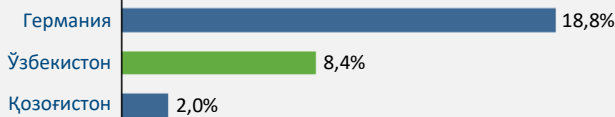
Шарҳлар

- Кимё саноати Ўзбекистон Республикаси ЯИМ 0,6 фоизни ташкил қилади
- Шу билан бирга, Германия мисолида умумий саноатнинг ўсишига эришиш билан кимё саноатининг мавқеини ошириш салоҳияти мавжуд

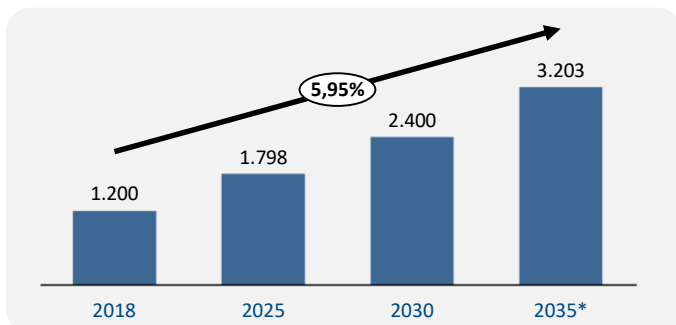
Кимё саноатининг умумий саноат

ҳажмидаги улуши, 2017 й

Кимёвий ўғитлар ишлаб чиқариш динамикасининг истиқболи

Минг тонна

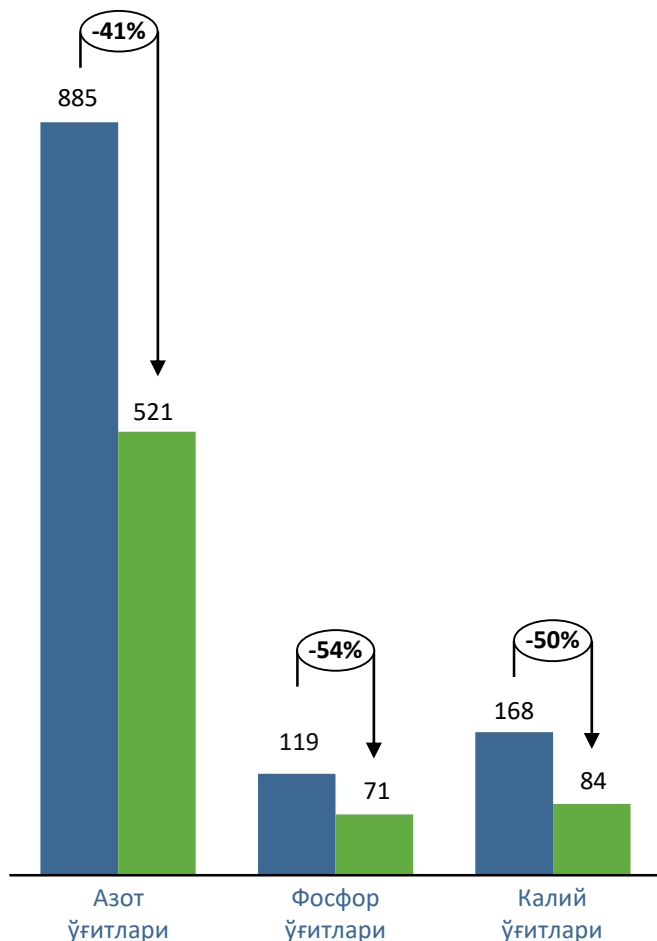

Эслатма: *ишчи гуруҳининг ҳисоби

- "Ўзкимёсаноат" АЖ томонидан ишлаб чиқилган 2018-2030 йиллар учун Кимё саноатини ривожлантириш дастурида назарда тутилган тахминларга кўра, 2030 йилга келиб минерал ўғитларни ишлаб чиқариш ички талаб ўсиши ҳисобига, қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш ва экспорт ўсиши билан 2 бараварга ўсади.
- Ушбу ўсиш янги ишлаб чиқариш қувватларини яратиш ва мавжуд ишлаб чиқариш қувватларини модернизация қилиш йўли билан амалга оширилиши мумкин.

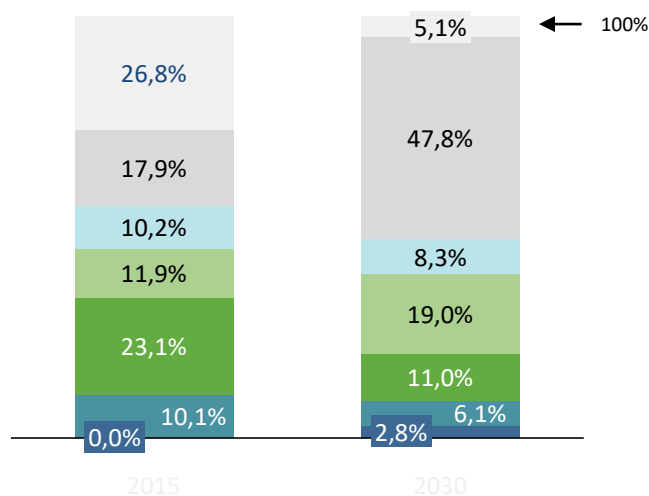
Жорий ривожланиш даражаси

Минерал ўғитлар учун ички талаб ва таклифни таққослаш, 2017, минг тонна

- Минерал ўғитлар ишлаб чиқарилиши унга тўлашга қодир ички талабдан ортиб бормоқда, ўртача 40-50%-га
- Ушбу маҳсулотлар экспорти натижасида минерал ўғитларга бўлган таклифнинг талабдан ошиб кетиши
- “Ўзкимёсаноат” АЖ томонидан тайёрланган 2018-2030 йилларга мўлжалланган Кимё саноатини ривожлантириш дастурида экспортнинг 185,6 млн. АҚШ долларига ўсиши кутилмоқда 2030 йилда 769,0 млрд АҚШ долларигача ўсиши назарда тутилмоқда
- Ўзбекистонда кимё маҳсулотларини асосий импорт қилувчилари ХХР, Россия, Қозоғистон ва Туркия ҳисобланади¹

Маҳсулот турлари бўйича кимё саноатида ишлаб чиқариш, млн АҚШ доллари

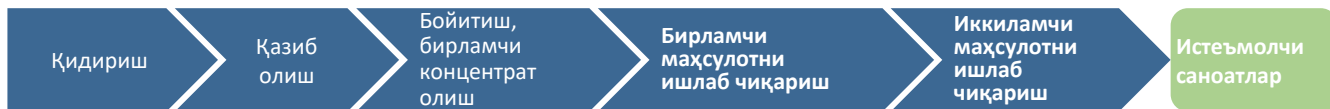
- БМТ Ривожланиш Дастури маълумотларига кўра, 2030 йилга келиб кимё саноати маҳсулотларининг 70 фоизи юқори технологик полимер маҳсулотлар (полиэтилен, полипропилен, полистиро ва ҳоказо), пардоз воситалари ва дорилар бўлади.

- Бошқалар
- Полимерлар қатори
- Бўёқ, лак, пигментлар
- Дорилар, пардоз воситалари
- Минерал ўғитлар
- Асосий кимё
- Синтетик каучук

Жорий ривожланиш даражаси

Кимё саноати минерал ва маиший кимёвий сегментлар билан ифодаланади

Истеъмол қилувчи тармоқларда тўлиқ интеграцияланган корхоналар шароитида кимё саноатининг ишлаб чиқариш қийматини яратишнинг соддалаштирилган занжири

Кимёвий минераллар	Углеводород конлари	Табиий газ нефт	Соф водород Тоза азот Олтингургурт, олтингургурт оксиди	Карбамид Азот кислотаси Сулфат кислотаси	Аммиакли селитра, калций аммоний нитрати, карбамид-аммиак аралашмаси	Азот-фосфор ўғитлари (N-P) Азот фосфор калийли ўғитлар (N-P-K) Моноаммонийфосфат (MAP) Диаммонийфосфат (DAP)	<ul style="list-style-type: none"> • АСМ • Тиббиёт • Металлургия
	Фосфорит рудалар конлари	Фосфорит рудалар	Бирламчи концентрат	Фосфорит уни Экстракциял и фосфорик кислота	Оддий фосфатли ўғитлар, иккиталик (учталиқ) суперфосфат, озуқа фосфатлар		
	Калий тузлари конлари	Сильвинит, карналит	Калий тузи	Калий хлор Калий сульфат		Калий нитрат	
	Ош тузи конлари	Ҳалит, тош тузи, туз кўллари, денгиз тузи	Ош тузи	Хлор		Пестицидлар	

Маиший кимё	Табиий газ ва нефт конлари	нефт, табиий газ	Олий мойли спиртлар	Юзаки-фаол моддалар		<ul style="list-style-type: none"> • АСМ • Чакана савдо • Озиқ-овқат саноати • Енгил саноат • КМК
	Ош тузи конлари	Ҳалит, тош тузи, туз кўллари	Ош тузи	Каустик сода Натрий гипохлорит Натрий сульфат, натрий силикат	Оқартиргичлар, ювиш кукунлари, сувли хлорлаш воситалари, совун, ювиш воситалари	

1

Харажатлар бўйича пешқадамлик

Ўзбекистонда кимё саноати ривожланишининг жорий моделига риоя қилиш: ички талабни қондириш учун минерал ўғитларни ишлаб чиқариш ва ўсаётган истеъмол бозорига ўғитларни экспорт қилиш

Мамлакатлардан мисоллар:

ХХР

Ҳиндистон

Беларусь

- +** Ишлаб чиқаришнинг ҳозирги даражасини икки бараварга ошириш учун тайёр ишлаб чиқариш қувватлари мавжуд
- Айни пайтда аҳолиси ўсаётган мамлакатларда минерал ўғитларга нисбатан талаб мавжуд.
- Малакали кадрларнинг етишмаслиги
- Кимё саноатини ривожлантириш учун рағбатларнинг йўқлиги
- 2035 йилга келиб, талабнинг вектори паст технологик кимё маҳсулотларидан (ўғитлардан) юқори технологик (полимер маҳсулотлари, пардоз ва дори воситалари) маҳсулотларга ўзгаради

Ишлаб чиқарилиши йўлга қўйилган минерал ўғитларига мослашиш

2

Ишлаб чиқаришда инновациялар

Полимер маҳсулотлар, пардоз ва дори воситаларининг янги инновацион ишлаб чиқаришларини очиш. Инвестиция муҳитини яхшилаш, эркин иқтисодий зона яратиш, кадрларни тайёрлаш учун очиқ ўқув марказларини яратиш зарур. Келажакда экспорт истиқболи ривожланган бозорларга йўналтирилади (Араб яримороли мамлакатлари, Туркия)

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Германия

Япония

Жанубий Корея

- +** Кимё саноатини экспортга йўналтирилган саноат сифатида ривожлантиришни рағбатлантириш
- Иш жойларини кўпайтириш
- Юқори технологияларга асосланган маҳсулотлар бозорида ўз улушини эгаллаш салоҳияти
- Малакали кадрларнинг етишмаслиги
- Мавжуд ишлаб чиқариш қувватлари ва инфратузилманинг янгиланиши талаб қилинади
- Халқаро компанияларнинг ишлаб чиқаришини маҳаллийлаштириш учун инвестиция муҳитини яхшилаш зарур

Инновацияларга эътибор қаратиш

Янги технологиялардан фойдаланиш ва халқаро компанияларни жалб қилиш орқали юқори технологияли полимер маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва экспортга йўналтирилган кимё саноати

- Халқаро компаниялар ишлаб чиқаришини маҳаллийлаштириш
- Саноат кооперациясини фаол равишда рағбатлантириш учун юқори технологияли "илғор" кимё маҳсулотларини ишлаб чиқаришга алоҳида эътибор бериш керак: полимерлар қатори, синтетик каучуклар, дори воситалари¹
- Кимё маҳсулотларини алоҳида ишлаб чиқариш: минерал ўғитлар ва юқори технологик кимё маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича алоҳида компанияларни яратиш
- Бошқа саноат соҳалари билан кимёвий саноатнинг самарали саноат ҳамкорлигини ташкил қилиш
- Илм-фан ва соҳавий илмий изланишларни фаол ривожлантириш
- Углеводород хомашёсини ва минерал ресурсларни чуқур қайта ишлашга йўналтирилган илғор илмий ишланмаларни ишлаб чиқаришга татбиқ этиш
- Лойиҳалаштириш ва муҳандислик ишларининг сифатини ва диагностика изланишларини такомиллаштириш
- Кимё ва кимёвий технологияларнинг барча йўналишлари бўйича кадрлар тайёрлаш ва малакасини оширишнинг самарали тизимини ташкил этиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035	CAGR
Кимёвий маҳсулотлар экспорт ҳажми, млн АҚШ долларигача кўтарилди	176,2	1323	12,2%
Кимё саноатида полимер маҳсулотларнинг улуши, %	16,2%	50%	

Инвестициялар

2025

- Халқаро компаниялар ишлаб чиқаришини маҳаллийлаштириш
- Янги кимё саноатининг ишлаб чиқариш иншоотларини қуриш
- Ишлаб чиқарилган маҳсулот ассортиментини ва номенклатурасини кенгайтириш мақсадида, технологик линияларни сотиб олиш орқали, қайта техник қуролланиш йўли билан мавжуд ишлаб чиқаришларни модернизация қилиш
- Азот, фосфор ва калий (НРК-ўғитлар)ни ўз ичига олган комплекс ўғитлар ишлаб чиқаришни ташкил этиш
- Давлат томонидан қўллаб-қувватланадиган дастурларга, амалга ошириладиган технологик жараёнларга боғлиқ равишда устувор равишда киришни таъминлаш
- Мактабдан бошлаб кадрлар салоҳиятини ривожлантириш
- Кимёвий маҳсулотлар бозорини аниқлаш ва кенгайтириш учун маркетинг тадқиқотларини ўтказиш
- Технологик жараёнларни бошқариш бўйича тажриба алмашиш ва корпоратив бошқарувнинг замонавий услулларини жорий этиш, корхоналарни техник ва технологик қайта жиҳозлашни ташкил этиш ишларини фаоллаштириш

2030

- Резина-техник маҳсулотларини ишлаб чиқаришни кенгайтириш (конвейер ленталари, автомобиль шиналари ва бошқалар)
- Полимер маҳсулотларини, пардоз воситалари ва дори-дармон ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш
- Кимёвий маҳсулотлардан хавфсиз фойдаланиш учун техник шартларни ва мезонларни белгиловчи мажбурий техник регламентларни шакллантириш
- "Ўзкимёсаноат" АЖ саноат корхоналарини ва марказий аппаратини юқори малакали мутахассислар билан таъминлаш учун кадрлар тайёрлаш марказларини ривожлантириш
- Рационализаторлик ғоялари ва ихтироларини, шунингдек, кимё соҳасида янги маҳсулот турларини яратиш бўйича лойиҳаларни молиялаштириш учун грантлар эълон қилиш билан бир қаторда институтлар, олимлар билан яқин ҳамкорликни ўрнатиш
- Технологик усқуналар текшируви учун диагностика марказини ташкил этиш
- Халқаро ҳамкорлар билан биргаликда илмий-тадқиқот ва лойиҳа институтини ташкил қилиш

2035

- Экспорт қамровини кенгайтириш: Ўзбекистон - Марказий Осиёда кимё маҳсулотларининг асосий ишлаб чиқарувчиларидан бири ҳисобланади

● кадрлар ● молия

● технологиялар ● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш

● инфратузилма

Автомобиль ва темир йўл транспортида асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Норматив-ҳуқуқий базани шакллантириш, такомиллаштириш ва халқаро қонунчилик ва мезонлар талаблари билан уйғунлаштириш
- Ташиш вақтида йўловчилар ва юкларни суғурталаш усулини модернизация қилиш ва юк ташувчиларнинг жавобгарлигини ошириш

2030

2035

Транспорт

АСМ, саноат, ЁЭМ ва инфратузилмани ривожлантириш

Транспорт ва логистика соҳасининг жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

- Инфратузилманинг эскилиги
- Аҳоли учун ҳаво йўлларида фойдаланиш имкониятларни камлиги
- Темир йўл транспорти самарадорлигининг пастлиги
- Жамоат транспортининг етишмаслиги
- Темир йўлларда электрлаштириш даражасининг пастлиги
- Муқобил йўналишларда рақобатнинг заифлиги, интермодаллик даражасининг пастлиги
- Паст сифатли транспорт ва логистика хизматлари
- Божхона юк расмийлаштируви муаммолари

Асосий хулосалар

- Транспорт инфратузилмаси республиканинг асосий ҳудудлари ва шаҳарларини қамраб олган ва объектларни кенгайтириш ва модернизация қилиш бўйича ишлар олиб борилмоқда. 2017 йилда жалб этилган инвестициялар ҳажми 651 миллион АҚШ доллариға қадар ўсди
- 2013-2017 йилларда барча турдаги транспорт воситаларида (темир йўл, ҳаво, авто) йўловчилар оқимининг тўхтаб қолганлиги кузатилади
- Охириги 5 йил ичида авиа ва автомобиль воситалари билан юк ташиш ҳажмининг (+ 5%) ўсиши кузатилади
- Логистика самарадорлиги нуқтаи-назаридан Ўзбекистон ривожланган мамлакатлардан орқада қолиб, LPI (Logistics Performance Index) рейтингда 99-ўринни эгаллайди.

Транспорт ва логистика тизимининг вазифалари ва аҳамияти

Давлатнинг транспорт алоқалари

- Транспортнинг қулайлиги ва мамлакат асосий иқтисодий марказларининг ўзаро боғлиқлиги
- Аҳоли иш ва яшаш жойларининг транспорт билан боғланиши
- Товарларни ишлаб чиқариш ва истеъмол қилиш жойларининг транспорт билан боғланиши (шу жумладан В2В "хом ашё-товарларни ишлаб чиқариш")
- Исталган бир нуқтадан исталган бошқа нуқтага ташиш имконияти

Ташиш самарадорлиги

- Ташишнинг юқори тезлиги
- Ташишни олдиндан тахмин қилиш ва унинг муддатларига риоя қилиш
- just-in-time етказиб бериш имконияти

Жаҳон ҳамжамиятига интеграция

- Миллий ишлаб чиқарувчилар учун жаҳон бозорларига транспортда чиқиш (маҳсулот сотиш) имконияти
- Миллий компаниялар учун глобал ресурсларга транспортда бориш (ресурсларни харид қилиш) имконияти
- Мамлакат транспорт ва логистика тизимининг ташқи фойдаланувчилар учун қулайлиги (транзит)

Хизматнинг кенг қамрови ва сифати

- Исталган турдаги юклар ва йўловчилар ташишни таъминлаш
- Мижозларга транспорт ва логистика хизматларининг тўлиқ рўйхатини қулай кўринишда таклиф қилиш
- Ташиш хавфсизлигини таъминлаш

Самарали транспорт-логистика тизимининг мамлакат ривожланишига қўшган ҳиссаси

Иқтисодий ўсишни рағбатлантириш

- Янада самарали транспорт алоқаси ва анча арзон транспорт орқали иқтисодиёт секторларини ривожлантириш ва халқаро савдонинг ўсиши
- Мамлакатга янги компанияларни жалб қилиш (транспорт сифати - маҳаллийлаштириш жойини танлашда компаниялар учун учинчи муҳим омил ҳисобланади)
- Аҳолининг сафарбарлик даражасини ошириш орқали янги иш жойларини яратиш

Меҳнат унумдорлигини ва рақобатбардошликни ошириш

- Ишлаб чиқариш харажатларини камайтириш (самарали транспорт тизими транспорт харажатларини камайтиради)
- Унумдорликни ошириш (just-in-time етказиш ва комплекс логистика хизматларини таклиф қилиш юк жўнатувчиларга ўз транспорт корхоналарини сақлашни рад этиш орқали ишлаб чиқариш захираларини камайтириш имконини беради)

Иқтисодиётнинг тузилмавий ўзгаришларини қўллаб-қувватлаш

- Иқтисодиёт тузилмасида ўзгаришлар содир бўлган тақдирда аҳолининг иш билан бандлигини ўзгартириш имконияти (ривожланган транспорт тизими ишчи кучининг ҳаракатланишини осонлаштиради)

Ҳаёт сифатини яхшилаш

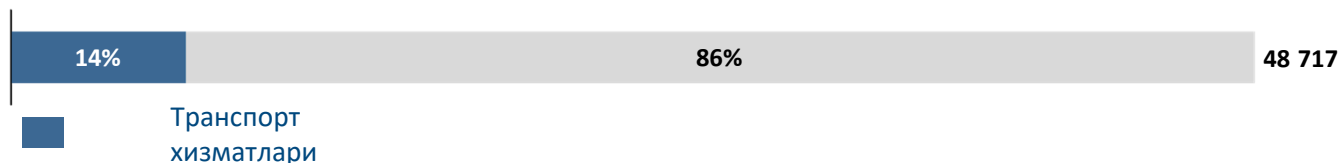

- Сафар вақтининг қисқариши туфайли аҳоли ижтимоий ҳаётга вақт ажратади
- Ривожланган транспорт тизими маҳсулот ва хизматларнинг рўйхатини кенгайтиради
- Ички сайёҳликни ривожлантиради ва минтақалар ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлайди

ТЛТ Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётига қўшган ҳиссаси

Хизматлар соҳасининг ЯИМ улуши

2017 й., млн АҚШ долларигача кўтарилди

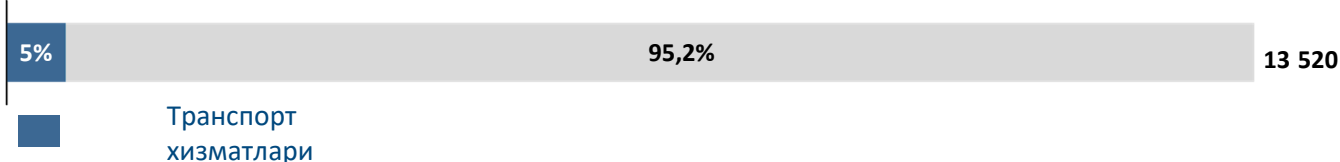
Транспорт хизматларининг умумий хизматлар ҳажмидаги улуши

2017 й., млн АҚШ долларигача кўтарилди

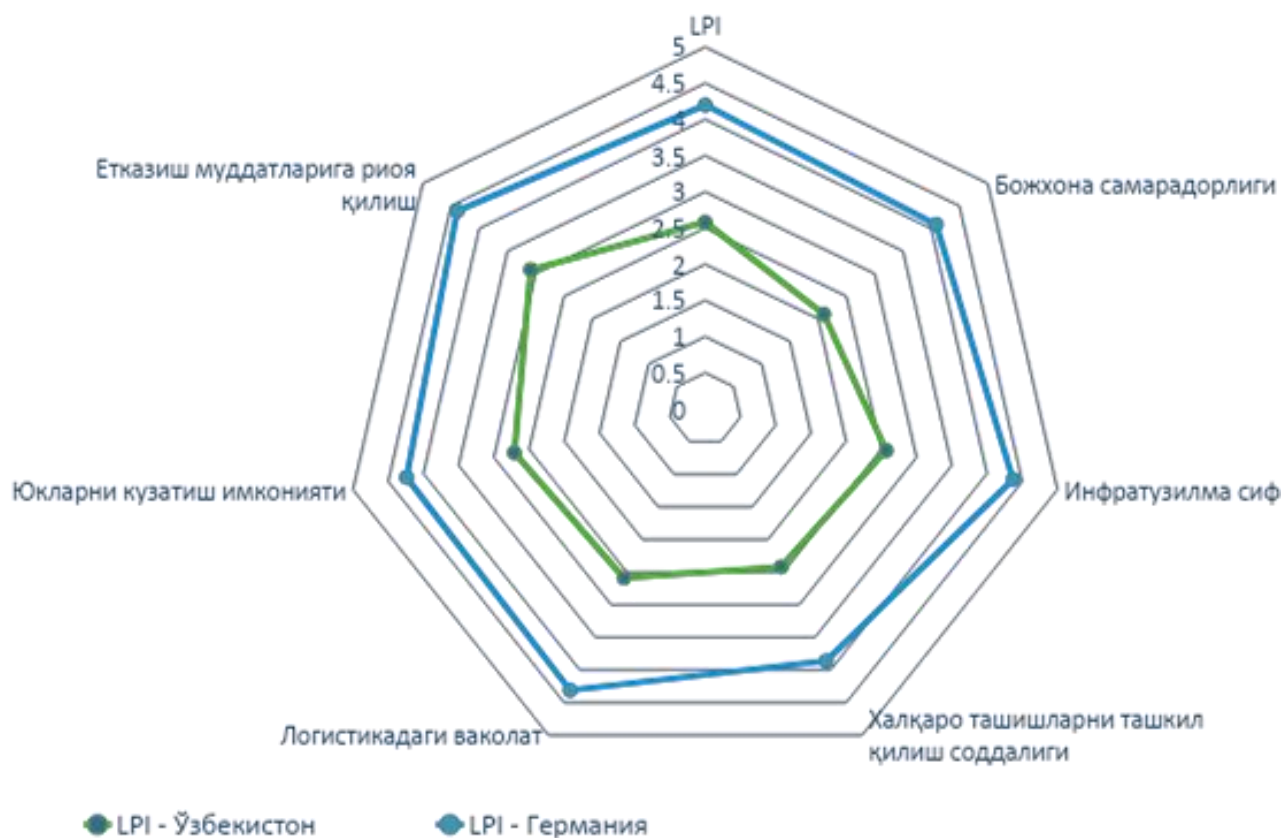
Транспорт соҳасида иш билан таъминланганларнинг умумий бандлик сонидagi улуши

2017, минг киши

Логистика самарадорлиги рейтингида Ўзбекистон Республикасининг ўрни

Халқаро логистика самарадорлиги рейтингида (Logistics Performance Index, LPI) Ўзбекистон 99-ўринни эгаллади¹

Мамлакат	Рейтингдаги ўрин	LPI балли
Германия	1	4,20
Голландия	2	4,07
Швеция	3	4,07
Сингапур	4	4,05
Ўзбекистон	99	2,58

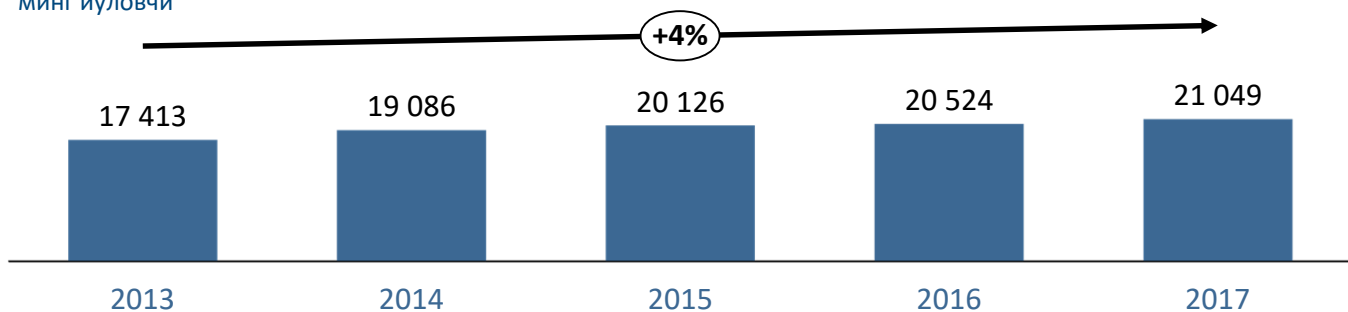
- Кўрсаткич мамлакатлар ва минтақалар ўртасида қиёсий логистика самарадорлигини кўрсатади
- 2018 йилда Германия LPI индексида етакчи ўринни эгаллади
- Ўзбекистон жами 160 ўридан 99-ўринни эгаллаган
- Ўзбекистоннинг барча 6 мезондаги кўрсаткичлари жуда паст, бу эса **комплекс яхшилашни талаб қиладиган заиф ривожланган транспорт-логистика мажмуасига** ишора қилади.

Йўловчи оқимининг ҳажми

Охириги 5 йил ичида баъзи транспорт турлари билан йўловчи ташишда турфунлик кузатилди.

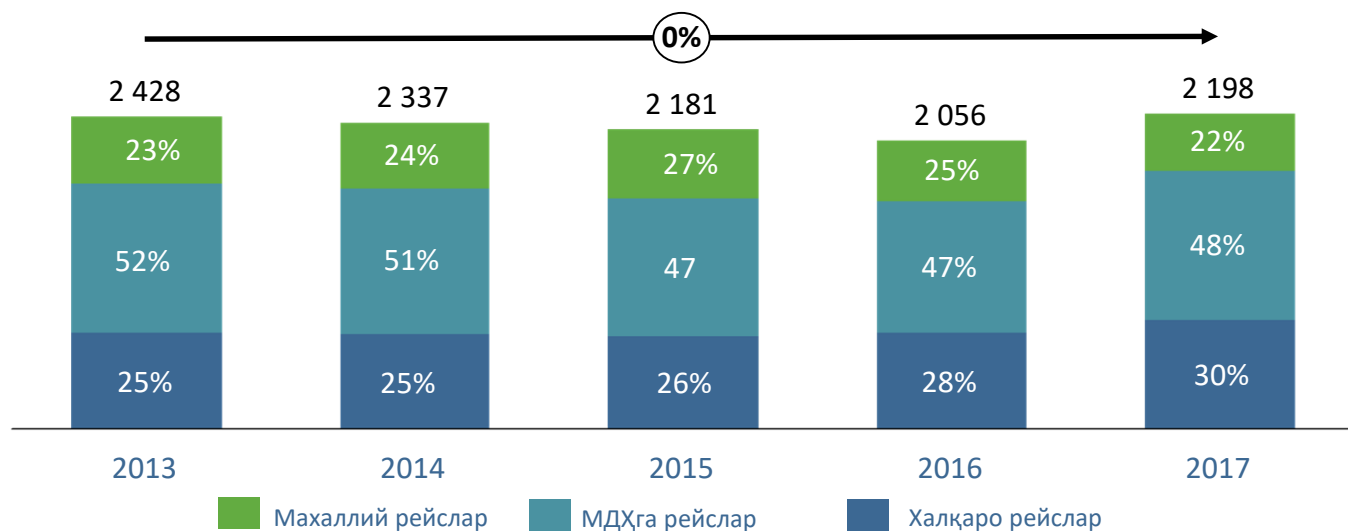
Темир йўлда жўнатилган йўловчилар

минг йўловчи

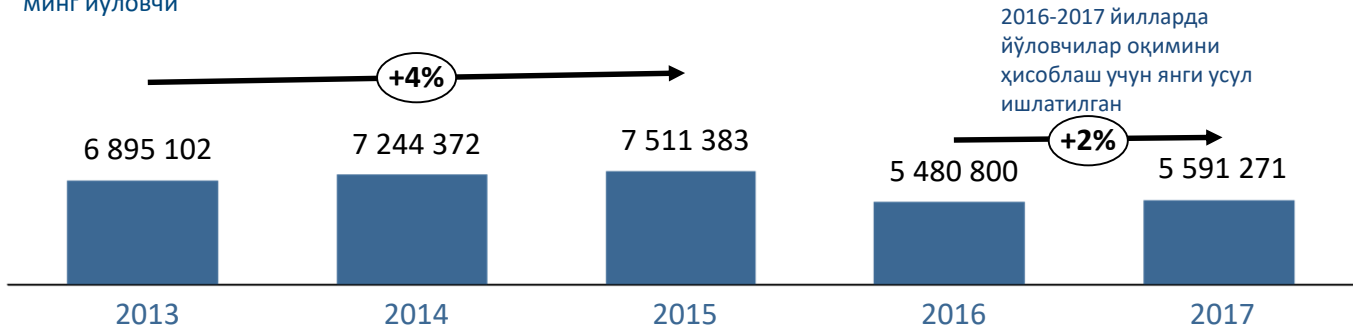
Авиатранспорт орқали жўнатилган йўловчилар

минг йўловчи

Автотранспорт орқали жўнатилган йўловчилар

минг йўловчи

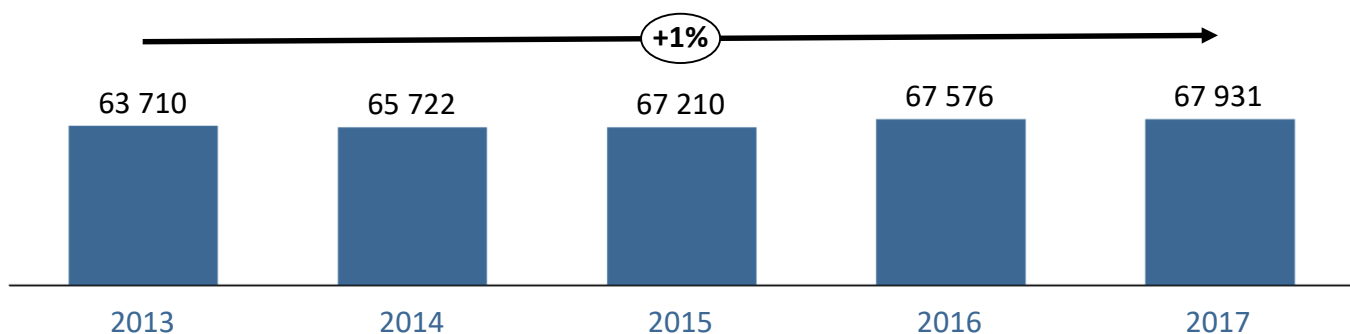

Йўловчи оқимининг ҳажми

Охириги 5 йил ичида ҳаво ва автойўл орқали юк ташиш ҳажмининг пасайиши кузатилди.

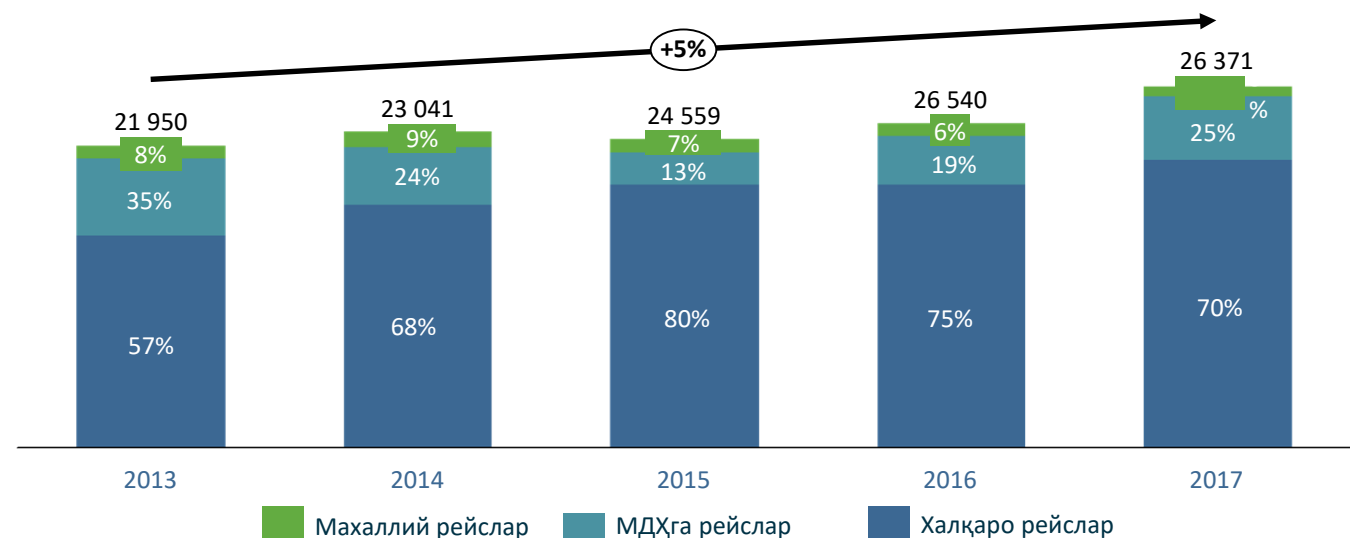
Темир йўл орқали жўнатилган юклар

МИНГ ТОННА

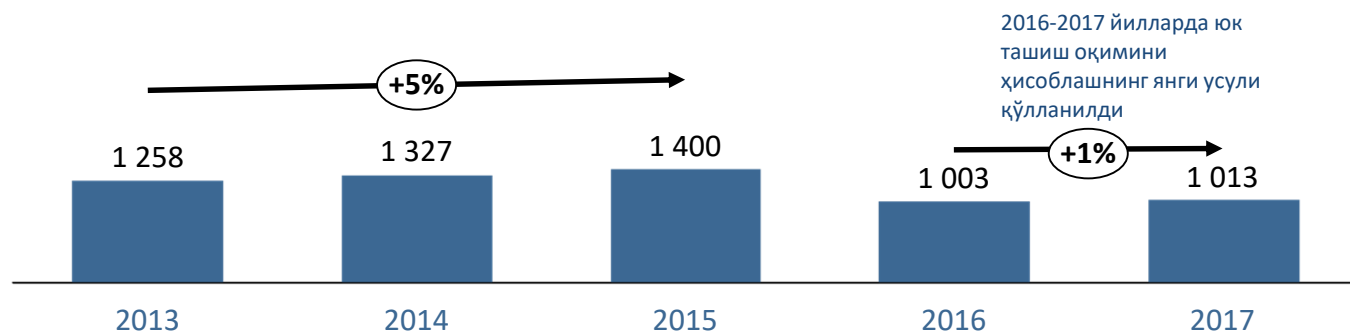
Авиатранспортда жўнатилган юклар

ТОННА

Автомобиль транспорти билан ташилган юклар

МЛН ТОННА

Ўзбекистон Республикасининг асосий транспорт йўлаклари ва аэропортлари

Шарҳлар

Халқаро автомобил ва темир йўл транспорти йўлаклари

- МОМИХ Йўлак 2а
- МОМИХ Йўлак 3а

Шаҳарлар

- Аҳоли > 2 миллион киши
- Аҳоли > 500 минг киши
- 📍 Аҳоли < 500 минг киши

Аэропортлар

- Ислам Каримов номидаги "Тошкент халқаро аэропорти" ДУК
- "Самарқанд" халқаро аэропорти
- "Бухоро" халқаро аэропорти
- "Урганч" халқаро аэропорти
- "Навоий" халқаро аэропорти
- "Наманган" халқаро аэропорти
- "Андижон" халқаро аэропорти
- "Термиз" халқаро аэропорти
- "Фарғона" халқаро аэропорти
- "Қарши" халқаро аэропорти
- "Нукус" халқаро аэропорти

Логистика марказларининг жорий ривожланиш даражаси

Бугунги кунда мамлакатда логистика марказларининг сони ортиб бормоқда. Шу билан бирга, транспорт соҳаси ўсиб бораётган иқтисодийнинг муаммоларини қабул қилиш ва сақлаш ва логистика имкониятларини кенгайтиришни давом эттириши керак.

Марказ номи	Жойлашуви
Sergeli-AgroFresh	Тошкент
Modus Best LLC	Қўнғирот (Қорақалпоғистон Р)
United Cargo Center	Тошкент
МЧЖ JIZZAXULGURJISAVDO	Жиззах
МЧЖ «Forward Trans Terminals»	Тошкент
TUCella	Тошкент
ҚҚ МЧЖ "UNIVERSAL LOGISTICS SERVICES"	Тошкент
МЧЖ "Bayer Group"	Тошкент
МЧЖ REELLOG TASHKENT	Тошкент
Transatlantic	Тошкент
NOVASPIN LTD	Тошкент
МЧЖ Фарғонаулгуржисавдо	Фарғона
МЧЖ "Предприятие сельскохозяйственного материально-технического обеспечения"	Фарғона
Пахтакор-тола Базаси, Д.П.	Жиззах
"Сурхондарё озиқ-овқат моллари" минтақавий улгуржи базаси	Термиз
МЧЖ Андижон мойлаш материаллари	Андижон
ZVSB, МЧЖ	Самарқанд
BEK Broker LLC	Қўнғирот (Қорақалпоғистон Р)
Хо'jalik va qurilish mollari	Тошкент
TSB, ДО	Келес (Тошкент вилояти)
ТЛМ "Андижон"	Андижон

Айни пайтда мамлакатдаги энг йирик логистика маркази "Sergeli-Agrofresh"

- "Sergeli-Agrofresh" совутиш ва омбор логистика мажмуаси, кўплаб логистика марказлари каби, Тошкент шаҳрида жойлашган.
- Марказнинг ишлаб чиқариш майдони 14 минг м²-ни ташкил қилади, у 10-16 минг тонна юкни қабул қилиши мумкин
- Мажмуа замонавий импорт қилинган юқори сифатли совутиш ускуналари билан жиҳозланган. Ички ҳарорат ва намлик бўйича сақлаш тартибига мувофиқлиги тўлиқ автоматлаштирилган.
- Ушбу марказ юкларни қайта ишлаш бўйича барча хизматларни бажаради - оддий туширишдан тортиб то саралаш, ёрлиқлаш ва этикетлашгача

Асосий транзит коридорлари

- **Транс-Афғон халқаро транспорт йўлаги. Термиз (Ўзбекистон) - Мозори Шариф - Ҳирот (Афғонистон) - Бандар Аббос (порт) ва Чобахор (порт) (Эрон)**
- **Андижон - Ўш - Сариташ - Иркештом - Қашқар (Ўзбекистон - Қирғизистон - Ўзбекистон) транспорт йўлаги**
- **Ўзбекистон - Туркменистон - Эрон - Ўмон**
- **Денгиз портларига чиқадиган мавжуд транспорт йўлаклари (автомобилда юк ташиш)**
 - 1.1. Тошкент - Қизил-Орда - Аральск - Актюбинск - Балтис портлари (Қозоғистон компаниялари орқали Европа бозорларига кириш учун фаол фойдаланилмоқда)
 - 1.2. Тошкент - Чимкент - Балхаш - Остона - Петухово - Челябинск - Москва
 - 1.3. Тошкент - Чарджоу - Нукус - Гурев - Астрахань - Қора денгиз портлари
 - 1.4. Тошкент - Чимкент - Олмаота - Семипалатинск - Узоқ Шарқ портлари
- **Ривожланаётган транспорт коридорлари (автомобиль транспорти)**
 - 2.1. Тошкент - Олмаота - Дўстлик - Урумчи - Лиаонган порти (ХХР) - Пусан порти (Жанубий Корея)
 - 2.2. Тошкент - Бухоро - Чарджоу - Порт Бандар Аббос (Эрон)
 - 2.3. Тошкент - Туркманбоши порти - Баку - Поти порти (Грузия)
 - 2.4. Тошкент - Чаржоу - Техрон - порт Мерсин (Турция)
 - 2.5. Тошкент - Қўнғирот - Бейнеу - Астрахань - Россия (Украина) - Европа
- **Истиқболдаги транспорт йўлаклари (автомобиль транспорти)**
 - 3.1. Тошкент - Актау порти - Баку - Поти порти (Грузия)
 - 3.2. Тошкент - Актау порти - Волга - Волга-Дон канали - Қора денгиз
 - 3.3. Тошкент - Туркманбоши - Астрахань - Россия - Европа
 - 3.4. Тошкент - Қўнғирот - Астрахань - Новороссийск порти
 - 3.5. Тошкент - Андижон - Ўш - Сарыташ - Иркештом - Кашгар (ХХР)
 - 3.6. Тошкент - Термиз - Мозори-Шариф - Шибирғон - Ҳирот - Доғорун - Бандар Аббос, (ёки Техрон - Анқара)
 - 3.7. Тошкент - Термиз - Мозори-Шариф - Шибирғон - Ҳирот - Дилором - Милак - Чобахор порти
- **МОМИХ дастури (Марказий Осиё минтақавий иқтисодий ҳамкорлик) нинг Ўзбекистон орқали ўтадиган йўлаклари:**
 1. МОМИХ йўлаги - 2а. Йўналиш: Астрахан - Бейнеу - Бухоро - Тошкент - Андижон - Ўш - Иркештом
 2. МОМИХ йўлаги - 2б. Йўналиш: Боку - Туркманбоши - Бухоро - Тошкент - Андижон - Ўш - Иркештом
 3. МОМИХ йўлаги - 3а. Йўналиш: Рубцовск - Олмаота - Чимкент - Тошкент - Бухоро - Сарах - Бандар Аббос
 4. МОМИХ йўлаги - 3б. Йўналиш: Рубцовск - Олмаота - Бишкек - Ўш - Карамик-Жиргатал - Дарбанд - Душанбе - Сариосиё - Термиз
 5. МОМИХ йўлаги - 6а. Йўналиш: (Россия) - Бейнеу (Ўзбекистон) - Бухоро - Фузор - "Ҳайратон" чегара пости (Термиз, Ўзбекистон) - Мозори Шариф (Афғонистон)
 6. МОМИХ йўлаги - 6б. Йўналиш: Оренбург (Россия) - Қизилўрда - Чимкент (Қозоғистон) - Тошкент - Самарқанд - Термиз (Ўзбекистон)
 7. МОМИХ йўлаги - 6с. Йўналиш: Оренбург (Россия) - Қизилўрда - Чимкент (Қозоғистон) - Тошкент - Ховос (Ўзбекистон) - Ўратепа - Айни - Душанбе - Қўрғонтепа - Қуйи Панж (Тожикистон) - Ширкхан Бандар - Қундуз - Қобул (Афғонистон)
- **Европа-Кавказ-Осиё транспорт йўлаги (ТРАСЕСА) - Европадан Қора денгиз орқали Кавказ ва Каспий денгизи орқали Марказий Осиёдаги республикаларга ўтадиган ер усти ва денгиз йўллари тармоғи.**
- Транзитни ривожлантиришнинг эҳтимолдаги йўналишларидан бири ХХР-Европа Иттифоқи йўлаги бўлиб, унда савдо ҳажми 2020 йилга бориб тахминан 800 миллиард долларни ташкил этади.
- Эрон, Афғонистон, Туркия ва бошқа мамлакатлар билан транспорт алоқаларини кенгайтириш бўйича фаол ишлар олиб борилмоқда.
- Ҳиндистон, Эрон билан биргаликда, Эроннинг Чаҳбаҳор портида Марказий Осиё ва Россия бозорларига чиқиш учун порт ва логистика марказини қурмоқда.

- Ўзбекистонда темир йўллارни ривожлантириш ва электрлаштириш бўйича 13 та инвестиция лойиҳаси амалга оширилмоқда.
 - "Жиззах-Янгиер" янги темир йўл участкасини электрлаштириш, темир йўллارни тиклаш, йўловчи ва юк вагон паркларини таъмирлаш, локомотивларни янгилаш ва модернизация қилиш
 - Кучли логистика марказига айланадиган Чуқурсой станциясини модернизация қилиш

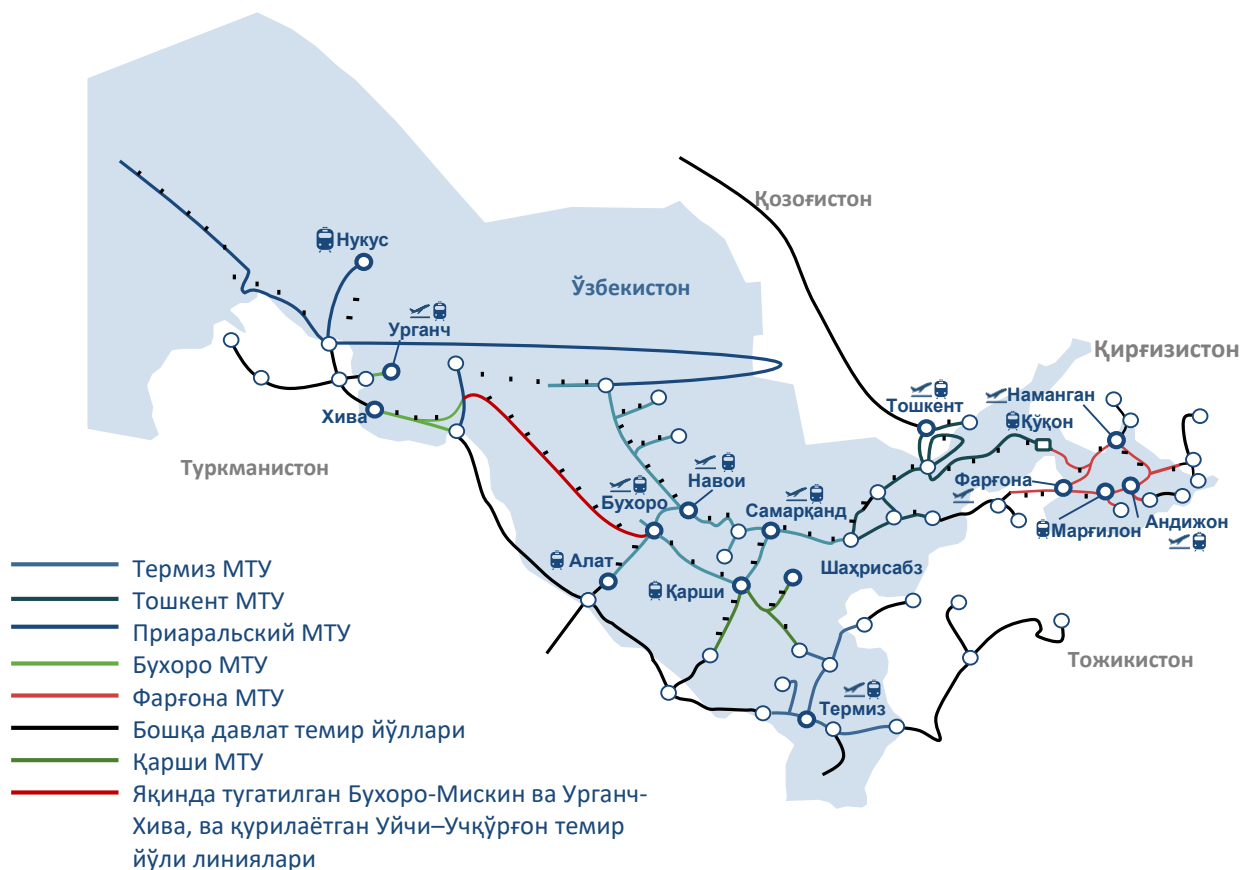

- 2016 йилда "Ўзбекистон ҳаво йўллари" миллий авиакомпанияси (Тошкент-4) "Тошкент шаҳрида янги халқаро йўловчи терминалини қуриш" инвестиция лойиҳасини амалга оширишни бошлади.
 - "Тошкент-4" майдони тахминан 87 минг квадрат метрни ташкил этади, унинг ўтказиш қобилияти — соатига 1,5 минг ёки йилига 5,7 млн. йўловчи

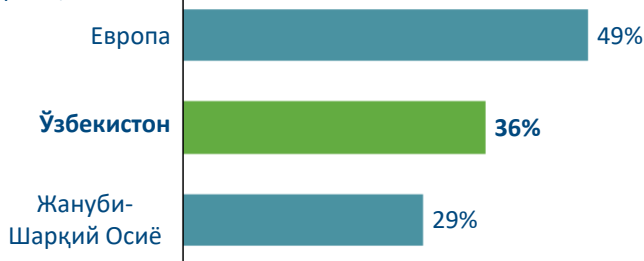
- 2017 йилда 11 та инвестиция лойиҳаси режалаштирилган
- Жаҳон банки Ўзбекистонда маҳаллий йўллارни ривожлантириш лойиҳасини қўллаб-қувватлайди
- Лойиҳа биринчи босқичининг умумий қиймати 200 млн. АҚШ долларини ташкил этади, Жаҳон банки уни Республика йўл жамғармаси билан биргаликда амалга оширади

Ўзбекистон Республикасида темир йўллар қамрови

Электрлашган йўлларнинг улуши

тармоқнинг %

Шарҳлар

- Тепловозлар билан таққослаганда, **электрлаштирилган йўлларда юк ташиш қиймати 25-30% паст.**
- Электр кучидан фойдаланган ҳолда темир йўл транспорти транспортнинг энг **самарали ва экологик тоза** усулларидан биридир

Бир йилда таъмирланган йўлларнинг улуши

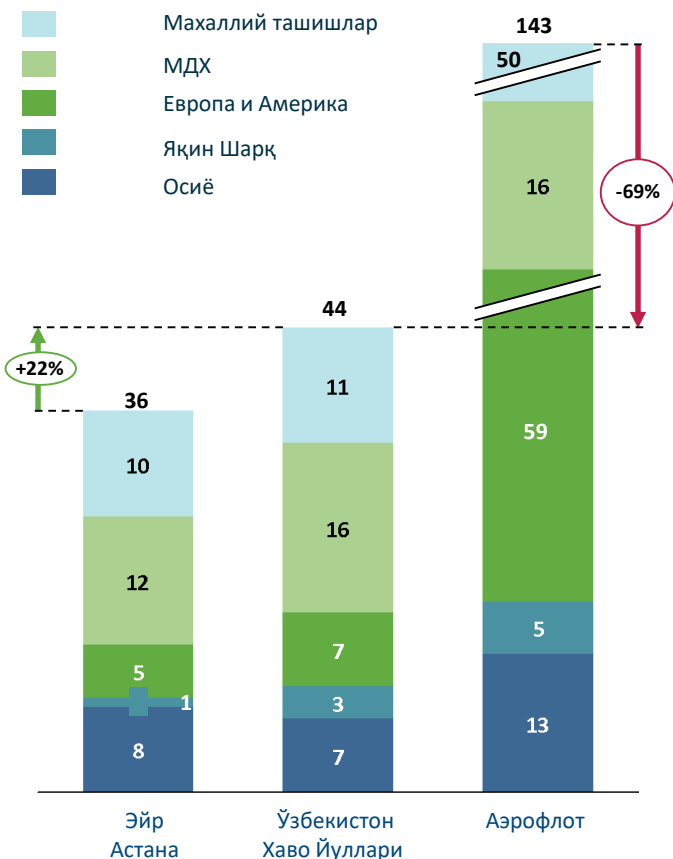

Шарҳлар

- 2017 йилда Ўзбекистон Республикасида йўлларнинг **3% таъмирланди**
- Йўлларнинг сифатини яхшилаш учун илмий-тадқиқот ишларига инвестицияларни жалб қилиш ва ривожланган мамлакатлардаги мавжуд ишланмаларни қўллаш керак

Авиа ташишларнинг жорий ривожланиш даражаси

Минтақалар бўйича йўналишлар сони

Ўзбекистонда ташиш хизматларини амалга

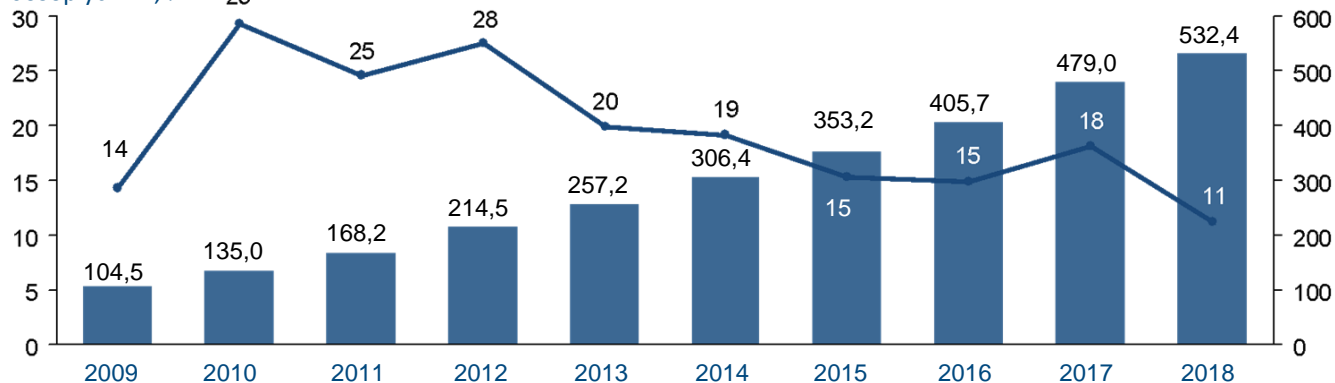
ошираётган компаниялар

Авиакомпания	Мамлакат
Air Astana	Қозоғистон
Air Kyrgyzstan	Қирғизистон
Asiana Airlines	Жанубий Корея
Korean Air	Жанубий Корея
China Southern Airlines	ХХР
S7 Airlines	Россия
Aeroflot	Россия
Utair	Россия
Ural Airlines	Россия
Якутия авиакомпанияси	Россия
Turkish Airlines	Туркия
Azerbaijan Airlines	Озарбайжон

- Ўзбекистон миллий авиакомпаниялари заиф ривожланган транспорт қамровига эга: компания Европадаги ва Америкадаги фақатгина 7-та шаҳарга учади
- Аҳоли йўналишни транзит билан амалга оширишга мажбур
- Авиакташувчилар бозори ҳам жуда кичик: 7 та мамлакатдан 12 та авиаташувчи
- 2 та янги йўналишни очиш, шунингдек, бир қатор мавжуд авиакомпанияларнинг фаоллигини ошириш режалаштирилган.

Осиёдаги лоукостерларнинг бозордаги ҳажми

йўловчи ўриндиқлар сони, миллион киши, йиллик бозор ўсиши, %

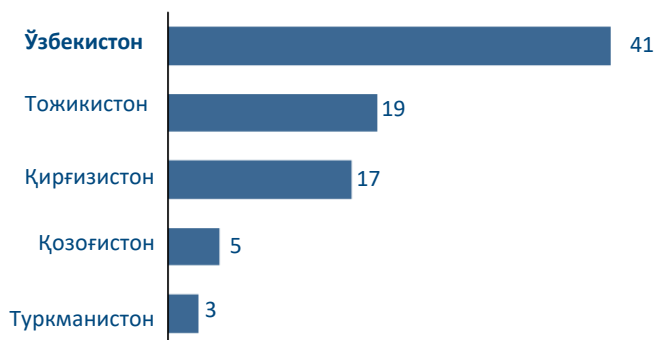

- Ўзбекистонда арзон нархлардаги авиакомпаниялар улуши 0,1%
- 2008 - -2018 йиллар мобайнида лоукостерлар тарқалиши бўйича Осиё Европадан ўтиб кетди - ўртача ўсиш суръати 19%, Европада эса 9,4%
- Ушбу давр мобайнида бозорда арзон нархлардаги авиакомпанияларнинг улуши 10 фоиздан 28 фоизгача ўсди.
- Тахминларга кўра, 2030 йилга келиб ўсиш суръати сақланган ҳолда лоукостерлар Осиё авиабозорининг 50 фоизини олиши мумкин

Автомобиль ташиш соҳасида жорий ривожланиш даражаси

Автомобиль йўллари тармоқларининг зичлиги

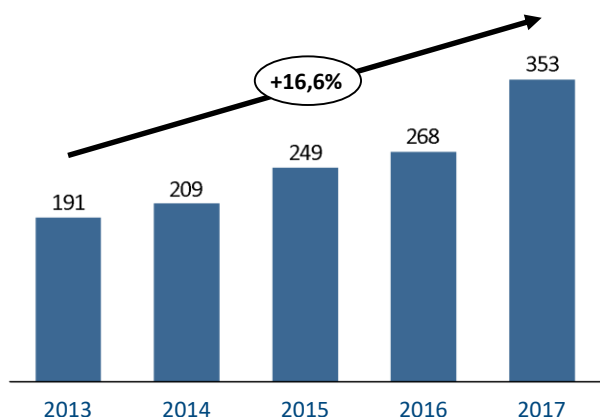
км-га 100 км²

Шарҳлар

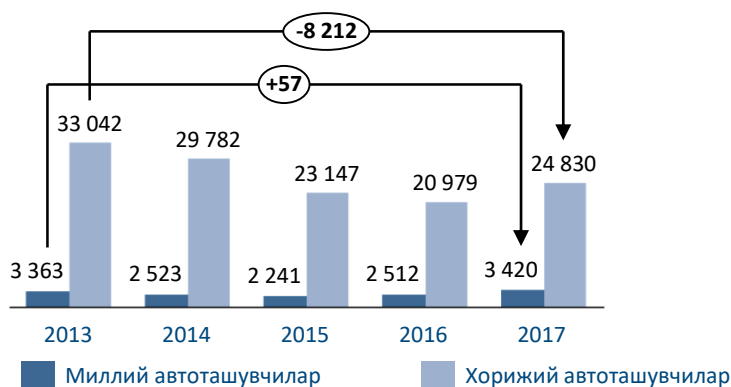
- Ўзбекистон Республикаси Марказий Осиё минтақасида автойўл тармоқларининг энг юқори зичлигига эга

Катта ҳажмли ва оғир юкларни автомобиль йўлларида ташиш учун берилган рухсатномалар сони

- 5 йил мобайнида катта ҳажмли юкларни ташиш учун берилган рухсатномалар сони деярли икки бараварга ошди

Катта ҳажмли ва оғир юкларни автомобиль йўлларида ташиш учун берилган рухсатномалар сони

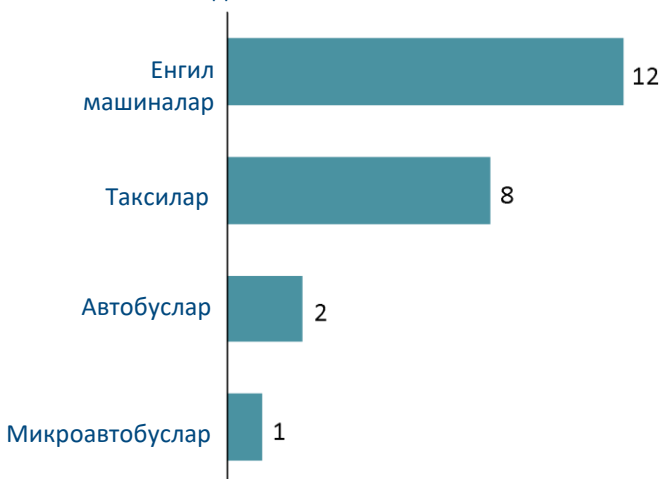

- 5 йил мобайнида Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали миллий юк ташувчилар томонидан транзит юкларини ташиш ҳажми ошди. Чет эл автоташувчиларининг улуши камайди, аммо у бозорнинг асосий қисмини эгаллайди

Автомобилда юк ташишнинг жорий ривожланиш даражаси

Аҳолининг йўловчи автотранспорт билан таъминланганлик даражаси

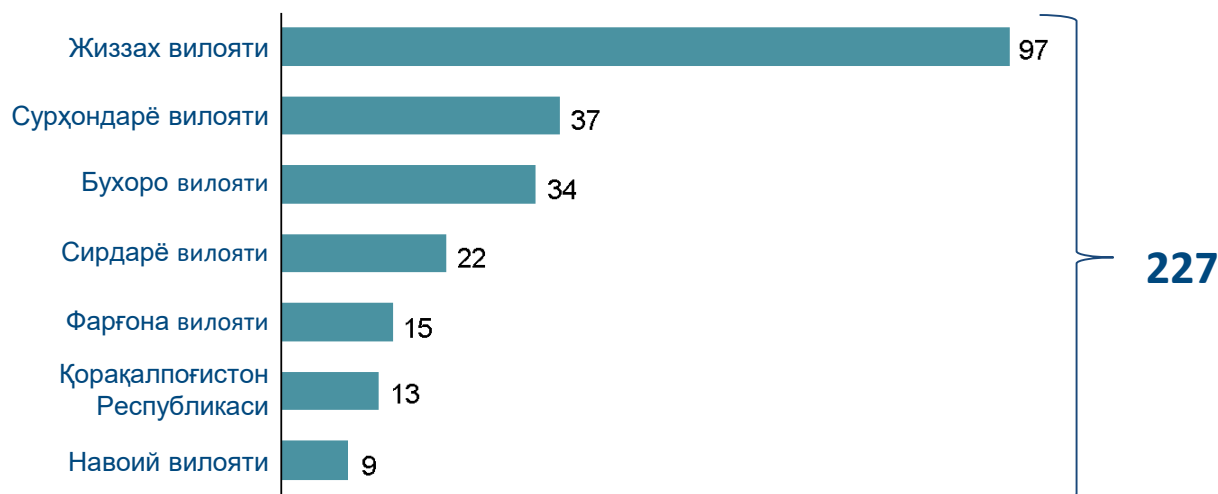
10 минг кишига дон

Шарҳлар

- Ўзбекистондаги аҳоли пунктларининг тахминан 2% йўналишли қатнов билан таъминланмаган (12366-дан 227-таси)
- Бугунги кунга келиб, автобуслар етишмаслиги сабабли автотранспорт йўналишларининг бир қисми ёпилган
- 10 минг кишига фақат 23 жамоат транспорт воситаси мавжуд

Йўналишли қатнов билан таъминланмаган аҳоли пунктлари

Барча аҳоли пунктлари йўналишли қатнов билан таъминланган Ўзбекистон ҳудудлари

1

Ҳукумат даражасидаги инвестиция механизмлари

- Ҳукумат миқёсидаги инвестиция механизмлари молиялашни олмоқчи бўлган турли давлат идоралари учун умумий сиёсатни белгилайди.

- Ҳукумат маслаҳат идорасидан лойиҳалар устуворлиги тўғрисида маслаҳат олади

- Ҳукумат умумий қарорларни қабул қилади, масалан, бутун транспорт мажмуаси учун маблағ ажратиш миқдорини белгилайди

Мамлакатлардан мисоллар:

Австралия

Япония

Ушбу модел барча давлат бошқаруви идоралари учун умумий сиёсатни белгилайди

2

Вазирликлар даражасидаги инвестиция механизмлари

- Молиялаштириш бўйича лойиҳалар инвестицион фаолият соҳасидаги умумдавлат устувор йўналишларга асосланиб вазирликлар даражасида белгиланади

- Ҳукумат сиёсати, самарадорлик кўрсаткичлари, аҳоли турли гуруҳларининг талаблари каби турли мезонларга эътибор қаратилади

- Афзаллик ва фойда натижасида сон жиҳатидан баҳолаш мураккаб

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

долларигача кўтарилди

Буюк Британия

Ушбу модел лойиҳалар устуворлигини бир қатор мезонларга мувофиқ белгилайди.

3

Лойиҳа даражасида инвестиция механизмлари

- Якка тартибдаги лойиҳалар йўл ва транспорт тармоқларининг тирбандлик муаммосини ҳал қилиш эҳтиёжи каби аниқ эҳтиёжларга асосланган, транспортни ривожлантириш учун молиявий кўмак олиш учун курашмоқда

- Йўллардаги тирбандликни камайтириш
- Транспортнинг сифатини ошириш
- Карбонат ангидрид эмиссиясини камайтириш
- Сафарбарликни ошириш

- Хизмат кўрсатиш пайтида вақт йўқотиш
- Капитал инвестициялар
- Бошқа хизматлар зиммасига тушаётган юклама

Мамлакатлардан мисоллар:

Канада

Швеция

Модел баҳолашни қўллаган ҳолда айрим эҳтиёжларни таҳлил қилишни назарда тутлади

Кутилаётган натижа - 2035

Хусусий иштирокчиларнинг келиши, асосий фаолият турларида иштирок этмаётган активларни хусусийлаштириш ва логистика қийматини пасайтиришга йўналтирилган транспорт соҳаси

- 2-та қуруқ порт яратиш, мультимодал ташиш сегментини ривожлантириш, божхона томонидан тартибга солишни қисқартириш
- Янги автомобиль йўлларини, темир йўлларни қуриш ва электрлаштириш ва темир йўл вокзалларини ва аэропортларини модернизация қилиш
- Нархи арзон авиакомпаниялар ҳажмини ошириш, Очиқ осмон тартибини жорий қилиш
- Шаҳардаги транспортда мобиль ечимлар технологияларини жорий қилиш
- Учувчисиз йўловчи дронлардан фойдаланиш
- Чипталарни сотиш функцияларини ИОС, ИОТ ва ИОМ амалга ошириш орқали ИТ компанияларга топшириш
- Ўзбекистон ҳудудида янги транспорт турини синовдан ўтказиш имкониятини таъминлаш (масалан: Shinkansen, Hyperloop)

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035
Логистика самарадорлиги рейтинги (рейтингда ўрин)	99	Топ-30
Темир йўлларни электрлаштириш, %	36.3	>90
Жамоат транспорти билан таъминланганлик (автобус 10 минг кишига)	2.3	12

Инвестициялар

Транспорт ва логистика тизимини ривожлантиришнинг стратегик мақсадлари

Транзит салоҳиятини рўёбга чиқариш

Экспорт салоҳиятини рўёбга чиқариш

Миллий иқтисодиётнинг ички эҳтиёжларини таъминлаш

Аҳоли сафарбарлигининг ортиши

Мамлакатнинг сайёҳлик салоҳиятини рўёбга чиқариш

Автомобиль ва темир йўл транспортида асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Юк ташиш (автойўл, темир йўл, ҳаво транспорти) ва тегишли хизматлари бозорида адолатли рақобатни ривожлантириш бўйича чоратадбирларни амалга ошириш
- Автойўл ва темир йўл қуриш саноатини давлат тасарруфидан чиқариш
- Россия Федерацияси, Қирғизистон Республикаси, Қозоғистон Республикаси, Тожикистон Республикаси билан халқаро автобус алоқасини ташкил қилиш
- Йўловчи ташиш бўйича умумий фойдаланиш қатновларида бекатлар қуриш, қайта қуриш ва таъмирлаш (ДХШ механизмларидан фойдаланиш ёрдамида)
- Автомобиль транспортида ташишларни бошқариш тизимида автоматлаштирилган тизимлар ва дастурий таъминотларни яратиш ва жорий этиш
- Янги йўловчи автобус йўналишларини очиш, асосан қишлоқ жойларда
- 2035 йилгача транспорт ва логистика тизимини ривожлантириш бўйича идоралараро стратегияни ишлаб чиқиш, жумладан, юк ва йўловчи ташишнинг истиқболли моделини ишлаб чиқиш
- Транспорт соҳасида нархларни тартибга солишни қайта кўриб чиқиш, давлат томонидан тартибга солиш улушини босқичма-босқич камайтириш
- Шаҳар транспортининг тезкор ечимларни жорий қилиш
- Мавжуд аэропортлар, темир йўл, автобус вокзалларини ва автостанцияларни таъмирлаш ва янгиларини қуриш. Йўловчилар қулайлигини ҳисобга олган ҳолда уларнинг логистикасини такомиллаштириш

2030

- Янги автомобиль ва темир йўлларни қуриш ва мавжудларини модернизация қилиш (электрлаш), жумладан вилоятларда
- Атроф-муҳитга автотранспорт секторининг салбий таъсирини камайтириш ва экологияни яхшилаш
- Қуруқ портлар ташкил этиш ва мультимодал ташиш сегментини ривожлантириш лойиҳасини амалга ошириш, интеграциялашган транспорт тизимини яратиш
- Республиканинг транзит салоҳиятини рўёбга чиқариш орқали халқаро транспорт майдонига интеграциялашув, халқаро автомобиль транспорти бозорида маҳаллий ташувчиларнинг рақобатбардошлигини таъминлаш учун шарт-шароит яратиш.
- Замонавий ахборот ва телекоммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда автотранспорт сифатини яхшилаш учун интеллектуал транспорт тизимларини яратиш бўйича давлат ташаббуси
- Йўловчи ва юк автотранспорт воситалари паркинни янгилаш ва тўлдириш

2035

- Қаттиқ қопламали йўл тармоғи орқали барча маъмурий марказларни туташтирувчи оммавий фойдаланиш автомобиль йўлларининг таянч тармоғини яратиш
- Бензин ва дизель ёқилғиси билан ишлайдиган транспорт воситаларини тўлиқ рад этиш билан йўловчи транспортининг электр автобус ва электр машиналарга, Малайзия ва Сингапур каби, light-fast-trains га босқичма-босқич ўтиши
- Шаҳар марказига шахсий транспорт билан киришда тўлов ўрнатиш, мотоцикл ва велосипед транспортини ривожлантириш, ҳажми катта автотранспорт воситаларига шаҳарнинг марказий қисмларига киришни таъқиқлаш орқали, йирик шаҳарларда транспорт тирбандлиги ва экология ёмонлашуви муаммосини ҳал қилиш
- Жамоат транспортдан фойдаланишни соддалаштириш учун мобил иловаларни техник жиҳатдан ишлаб чиқариш (Яндекс.Транспорт, Яндекс Карта, бошқалар) .
- Айрим дастурлардаги халқаро битимларга босқичма-босқич аъзо бўлиш режасини ишлаб чиқиш, масалан, бонус дастурларида иштирок этиш, хорижий юкни икки ва ундан кўп ташувчилар орқали бевосита аэропортларга борадиган транзит ташишда ҳамкорлик

Автомобиль ва темир йўл транспортида асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Норматив-ҳуқуқий базани шакллантириш, такомиллаштириш ва халқаро қонунчилик ва мезонлар талаблари билан уйғунлаштириш
- Ташиш вақтида йўловчилар ва юкларни суғурталаш усулини модернизация қилиш ва юк ташувчиларнинг жавобгарлигини ошириш

2030

2035

Авиатранспорт бўйича асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Ҳаво қатнови, ташувчилар сони, белгиланган йўналишлар, қатновлар сони ва тарифлар бўйича чекловларга доир ҳукуматлараро битимларни тайёрлаш
- Чипта нархи арзон (лоукостер) авиокомпаниялар сонини кўпайтириш ва очиқ осмон режими дастурини амалга ошириш
- Чет эл фуқароларини авиация ходимлари сифатида жалб қилиш учун қонунга ўзгартишлар киритиш
- Мамлакатнинг асосий авиация минтақаларига ажратиш: Фарбий Урганчдаги асосий аэропорт билан, Шарқий - Наманган/Фарғонада, Жанубий - Термизда; Навоий шаҳри мамлакатнинг юк ташиш бандаргоҳи сифатида янада ривожланади
- Авиация соҳасидаги ўзгаришлар қуйидагича:
 - Авиация сиёсатини ва давлат назоратини амалга ошириш учун ДавАвианазоратни мамлакат авиация маъмурияти (давлат мустақил агентлиги) идорасига айлантириш.
 - УзАэроНавигацияни МАҚдан ажратиш ва барча авиация соҳаси фойдаланувчилари учун ягона тариф бўйича хусусий капиталга эга бўлган давлат корхонасига айлантириш
 - МАҚ аэропортларини хусусийлаштириш
 - Ўзбекистон авиация академиясини ташкил этиш
 - Авиация корхоналарини (маҳаллий ва хорижий) авиация ёқилғиси билан бозор баҳосида ва ДХШ асосида барқарор таъминлаш учун ёқилғи хўжалигини яратиш (fuel farms)

2030

- Нарх хусусиятларини, талаб мослашувчанлигини ва бошқа бозор кўрсаткичларини таҳлил қилиш каби давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари қўлланадиган йўналишларда ҳаво транспортига талаб истиқболни белгилаш тартибини ишлаб чиқиш
- Бош ҳаво ҳудудлари аэропортларини (Урганч, Наманган, Фарғона ва Термиз) тармоқ аэропортлари сифатида ривожлатириш
- Европа ва Осиёни бир-бирига боғлайдиган аэропорт марказининг қурилиши (Сеул ёки Сингапурга ўхшаш)

2035

- ИОС, ИОТ ва ИОМ дастурларини жорий этиш орқали ИТ-компанияларининг (Google, Amazon) авиачипталарни сотишда мавқеини кучайтириш
- Тошкент аэропорти – Ўзбекистон Ҳаво Йуллари МАҚ учун бош аэропорт

Қурилиш соҳаси ва муҳандислик- коммуникация инфратузилмаси

АСМ, саноат, ЁЭМ ва инфратузилмани ривожлантириш

Қурилиш соҳасининг жорий ривожланиш даражаси

Ассосий муаммолар

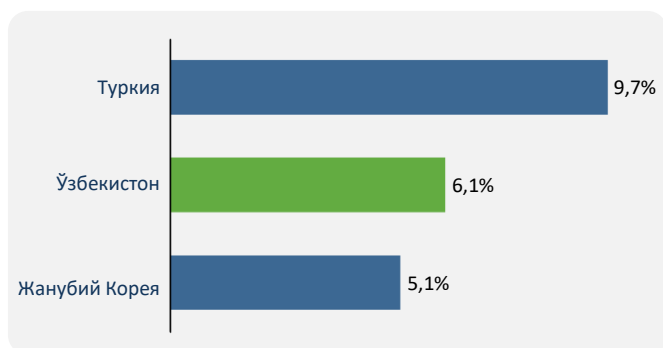
- Қурилишда чет эл капитали жалб қилинган лойиҳалар улушининг камлиги
- Аҳоли сонининг ўсиши
- Саноат ва фуқаролик бинолар билан таъминланиши керак бўлган тадбиркорлик субъектлари эҳтиёжларининг ўсиши
- Паст технологик ва инновацион салоҳият
- Малакали ходимларнинг етишмаслиги
- Юқори даражадаги тартибга солувчи тўсиқлар
- Замонавий халқаро қурилиш мезонларини жорий этиш

Ассосий хулосалар

- Ўзбекистон Республикасида етарли миқдорда қурилиш материалларини ишлаб чиқариш ва ички талабни қондириш учун хомашё захиралари мавжуд
- Табиий газ ва электр энергиясига бўлган нархлар 2018 йилда айрим соҳадаги ишлаб чиқарувчилар учун сезиларли даражада ошганлигига қарамай қурилиш материалларини (цемент) ишлаб чиқариш ҳажми ошиб бормоқда
- Қурилишда банд бўлган ишчилар сони катта (1,2 млн киши), аммо соҳада малакали кадрлар танқислиги мавжуд (фақат 10-та олий ўқув юрти қурилиш соҳасига мутахассислар тайёрлайди)
- Қурилиш соҳасини ривожлантиришга салбий таъсир кўрсатувчи тартибга солувчи тўсиқлар мавжуд: картография-геодезия фонди материалларидан фойдаланиш мураккаб

Қурилишнинг ЯИМ улуши, 2017, млн АҚШ

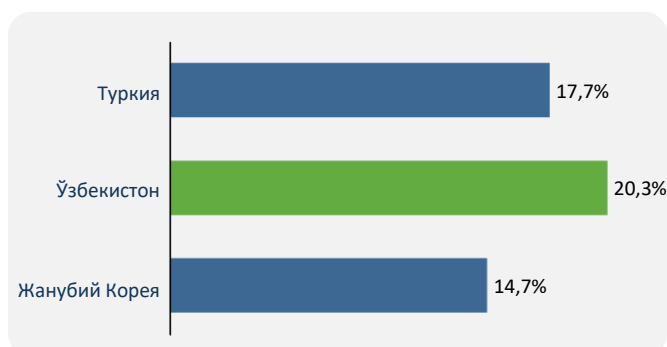
Долларига қадар кўтарилди

Шарҳлар

- Қурилиш сектори Ўзбекистон Республикаси ЯИМ 6,1% ташкил қилади
- Ушбу кўрсаткичга кўра, Ўзбекистон Туркия билан Жанубий Корея ўртасида оралиқ мавқега эга

Қурилишнинг умумий саноат ҳажмидаги улуши, 2017 й.

- Қурилиш сектори умумий саноатнинг нисбатан катта қисмини эгаллайди - 20,3%, Туркияда бу кўрсаткич 17,7%, Жанубий Кореяда 14,7%

Цемент заводларининг жойлашиши

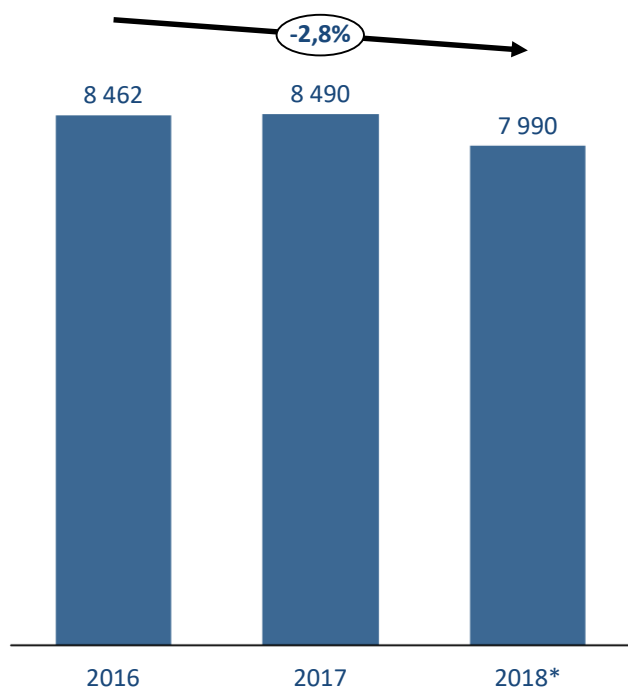
Цемент корхоналарининг лойиҳавий қуввати, минг т.

Ишлаб турган заводлар:		Режалаштирилган ва қурилаётган заводлар:	
Корхона *	Қувват	Корхона	Қувват
"Қизилқумцемент" АЖ	3571	«Наманган цемент» МЧЖ 1-босқич	250
"Оҳангаронцемент" АЖ	1624	"Жахон евро Сервис" МЧЖ	200
"Қувасойцемент" АЖ	946	"Поп цемент" МЧЖ ҚК	500
"Бекободцемент" АЖ	1116	"Perpetual Motion" МЧЖ	100
Жиззах цемент заводи	946	"Яйпан Инвест Юнион" МЧЖ	120
Бошқа корхоналар (кичик корхоналар)	1001	"Great Silk Road servis" МЧЖ	200
Жами:	9204	"Turon Eco Cement" МЧЖ	600
		"Фарғона Ясин қурилиш моллари" МЧЖ	800
		"Қурилиш Аше Сифат" МЧЖ	160
		"Сурхонцементинвест" ХК	360
		"Самарқанд Афросиёб Цемент" МЧЖ	560
		"Мараканд кабел инвест" МЧЖ	300
		"Жомбой яшил чироклари" МЧЖ	150
		"Бухоро евро цемент" МЧЖ	750
		"Оҳангаронцемент" АЖ янги цемент заводини ташкил этиш	2400
		"Қизилқумцемент" АЖ 2-клинкер куйдириш линиясини модернизация ва реконструкция қилиш	400
		Жами:	7450
Жами			16 654

Манбалар: "Ўзқурилишматериаллари" АЖ, Ўзбекистон Республикаси Қурилиш вазирлиги, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Цемент ишлаб чиқариш

минг тонна йилига

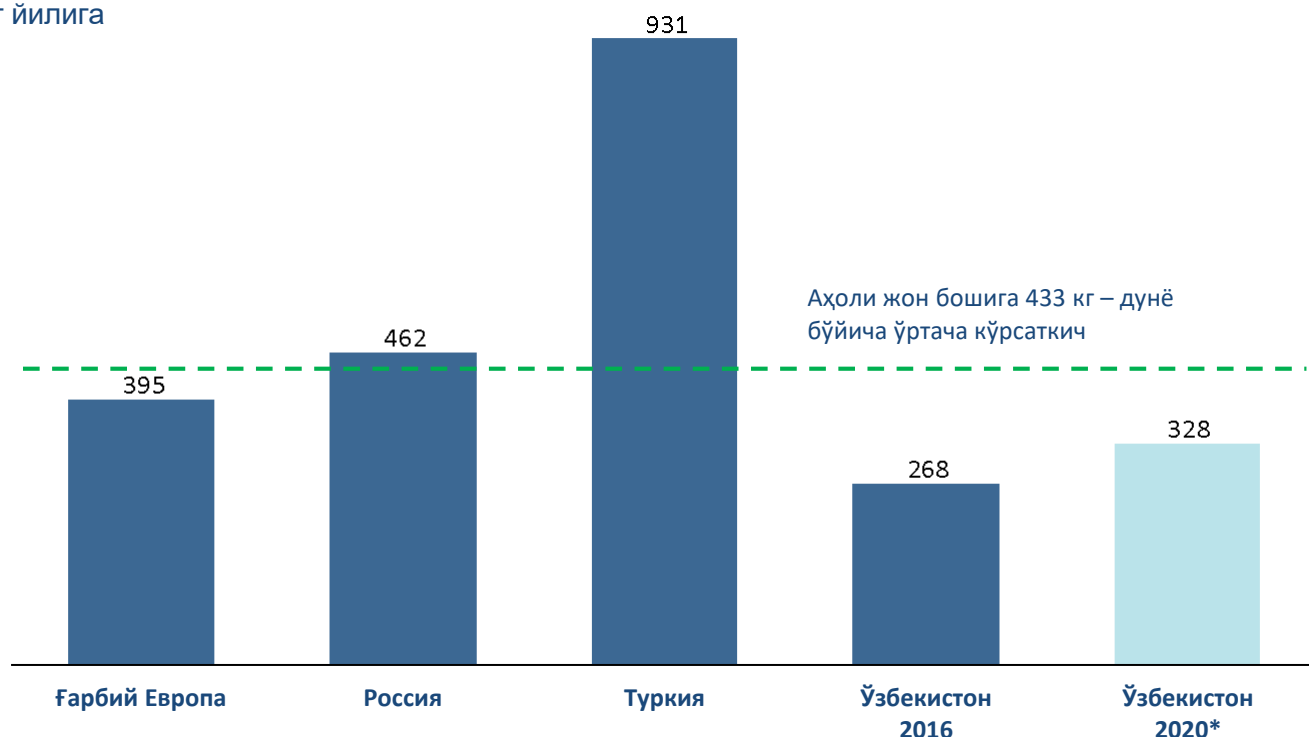
* Эслатма: 2018 йилга мўлжалланаётган цемент ишлаб чиқариш ҳажми

Шарҳлар

- 2018 йилда цемент ишлаб чиқаришни қисқартиришга олиб келган асосий омиллардан бири айрим саноат корхоналари учун табиий газ ва электр энергия нархларининг сезиларли даражада кўтарилиши бўлди
- 2018 йилда газ ва электр энергиясининг истеъмол тарифлари қурилиш индустрияси корхоналари, шу жумладан цемент ишлаб чиқарувчилар учун 60 фоизга ўсди
- Маҳаллий цемент **истеъмоли** йилига 8790 минг тоннани ташкил қилади ва ўсишда давом этади, чунки йилига ўртача жон бошига истеъмол ўртача жаҳон кўрсаткичларидан қарийб 2 баравар паст
- Натижада, Ўзбекистон цемент импортининг ҳажмини оширди.
- Давлат статистика қўмитасининг маълумотларига кўра, 2018 йилнинг биринчи ярмида Ўзбекистон 79,8 миллион АҚШ доллари миқдорида цемент импорт қилган, бу 2017¹ йилга нисбатан олти баравар кўпдир.

Аҳоли жон бошига цемент истеъмоли

кг йилига

Қурилиш саноати учун кадрлар тайёрлаш тизимининг ҳозирги ривожланиш даражаси

Янги муассасани яратиш

- 2017 йил май ойида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг "Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитасининг фаолиятини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги фармони чиқди
- Архитектура ва қурилиш учун янгиланган Давлат қўмитаси архитектура ва қурилиш қўмитасини, лойиҳалаштириш ва шаҳарсозлик соҳасида сифатни назорат қилиш инспекциясини бирлаштиради ва тегишли таълим муассасаларининг айримлари Давлат қўмитасига ўтказилади
- Бундан ташқари, Архитектура ва қурилиш давлат қўмитаси лойиҳалаштиришдаги техник мезонларга мувофиқликни, шунингдек, инновацион лойиҳавий ечимлар, технологиялар ва қурилиш материалларини жорий этиш учун жавобгар бўлади

Кадрлар билан

таъминланганлик

**10-та асосий олий
билим юрти***

**> 1,2 миллион
киши банд**

**> 24 минг
корхона**

* "Қурилиш ва архитектура" йўналиши бўйича қуйидаги олий билим юртларида кадрлар тайёрлаш ишлари олиб борилади: Ислом Каримов номидаги Тошкент давлат техника университети; Тошкент автомобиль йўлларини лойиҳалаш, қуриш ва улардан фойдаланиш институти; Тошкент архитектура-қурилиш институти; Тошкент темир йўл муҳандислари институти; Турин политехника университети; Жиззах политехника институти; Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти; Наманган муҳандислик-қурилиш институти; Самарқанд давлат архитектура ва қурилиш институти; Фарғона политехника институти

Тартибга солувчи тўсиқлар

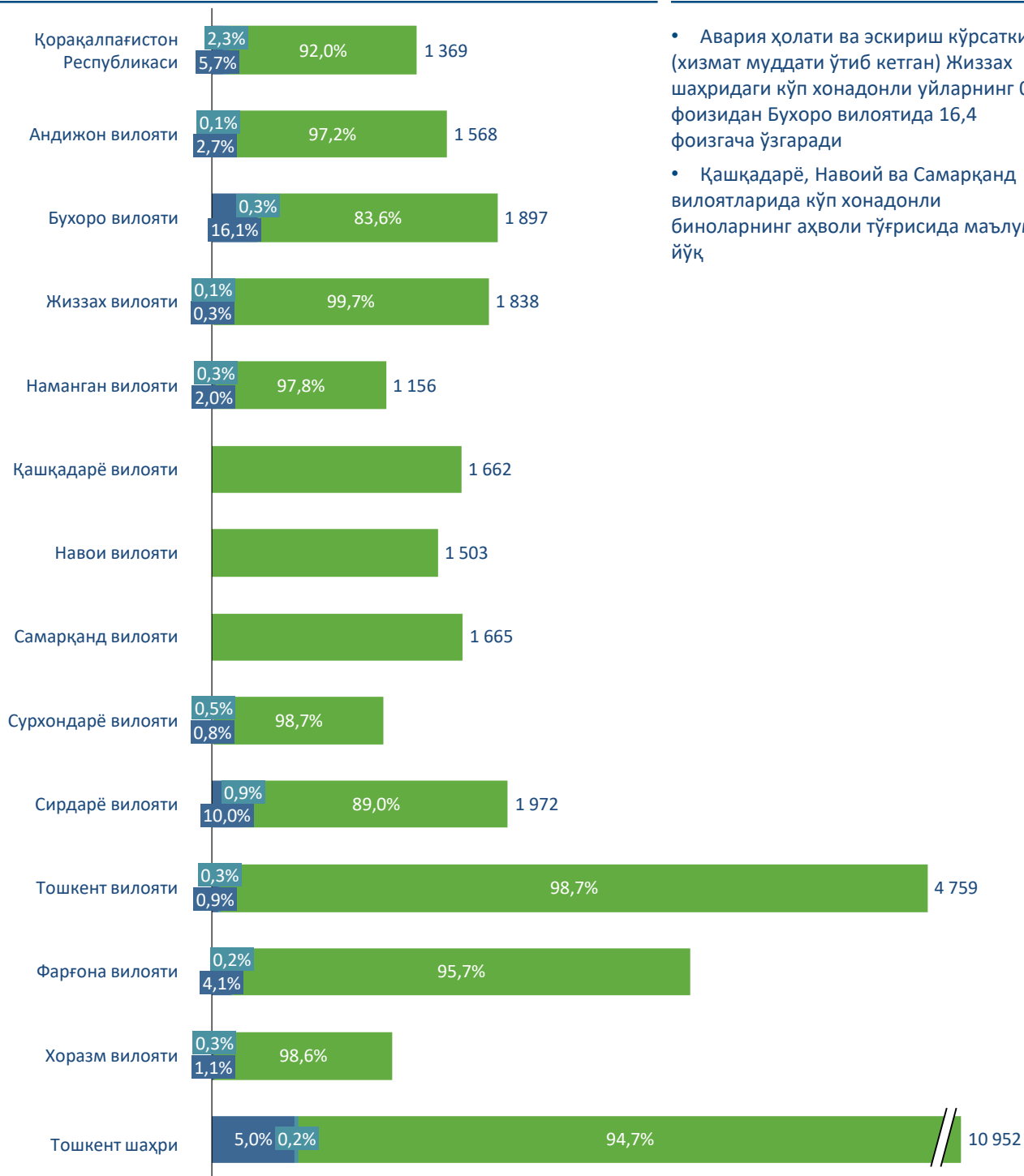
Янги муассасани яратиш

Қуйидаги тартибга солувчи тўсиқлар мавжуд:

- Муҳандислик тадқиқотлари учун Республика картография-геодезия фондининг материаллари ва гидрометеорологик кузатувлар материалларидан фойдаланишнинг амалдаги тартиби мураккаб ва катта харажат талаб қилади
- 2018 йил май ойида Президент фармонида бир қатор пудратчилар учун цемент нархи чегараси белгиланди. Цемент корхоналари марказлаштирилган манбалар ҳисобидан яхши яшаш шароитларига муҳтож фуқаролар учун арзон уй-жой, ижтимоий объектлар, транспорт инфратузилмаси ва сув хўжалиги объектларини қуриш учун зарур бўлган бир тонна цемент учун 367 минг сўм (ҚҚС ҳисобга олган ҳолда) нарҳда 100% олдиндан тўлов билан 2 миллион тонна цементни уй-жой қурувчи пудратчиларга сотишга руҳсат берилди

Уй-жой соҳасининг жорий ривожланиш даражаси

Минтақалар бўйича кўп хонадонли биноларнинг аҳволи

Шарҳлар

- Авария ҳолати ва эскириш кўрсаткичи (хизмат муддати ўтиб кетган) Жиззах шаҳридаги кўп хонадонли уйларнинг 0,4 фоизидан Бухоро вилоятида 16,4 фоизгача ўзгаради
- Қашқадарё, Навоий ва Самарқанд вилоятларида кўп хонадонли биноларнинг аҳволи тўғрисида маълумот йўқ

■ Эскирган уй-жой ■ Авария ҳолатидаги уй-жой ■ Таъмирланган уй-жой

Жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

- Марказий сув таъминотида уланган аҳолининг даражаси паст
- Электр таъминоти тизимига уланиш ва аҳолини электр энергияси билан таъминлаш мураккаб жараён
- Телефон тармоғининг сиғими паст
- Темир йўл ва автомобиль йўллари электрлаштириш даражаси паст
- Интернет тезлиги паст ва беқарор

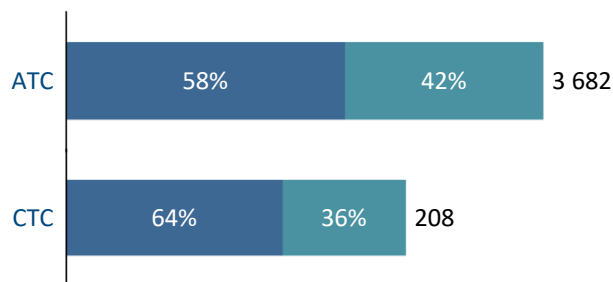
Асосий хулосалар

- **Ўзбекистон** Республикасида ахборот-коммуникация технологиялари соҳасини қўллаб-қувватлаш учун сарфланадиган **харажатлар улушининг даражаси** паст
- Ўзбекистон аҳолисининг **атиги 64 фоизда марказий сув таъминотидан** фойдаланиш имкони мавжуд
- Ўзбекистон **аҳолисининг** марказий сув таъминотидан фойдаланиш имкони мавжуд қисмининг **35 фоизи** уй ичидаги сув таъминоти тармоқларига уланмаган ва сув олиш учун қўчадаги колонкалардан фойдаланмоқда.
- **Ўзбекистонда** электр энергиясининг нархи паст (**\$ 6,8 АҚШ центи кВт учун**), аммо электр таъминоти тизимига уланиш жараёни жуда қиммат ва жуда кўп вақт талаб қилади
- Ўзбекистон Республикаси темир йўллари шарқ ва ғарб мамлакатларини боғловчи халқа бўлиб, олти минтақавий темир йўл тармоқлари (РЛУ) поездларнинг ҳаракатини бошқаради
- Ўзбекистон Республикасида **темир йўлларининг зичлиги 1000 квадрат километр ҳудудга 14,5 км.**

Телекоммуникация тармоғининг жорий ривожланиш даражаси

Ўзбекистон телефон тармоғининг сиғими¹

минг рақам

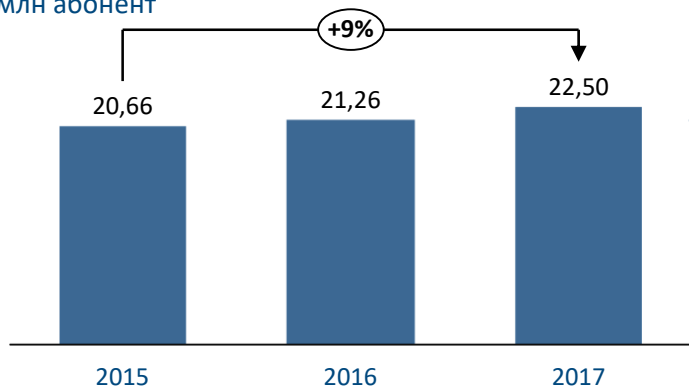

■ Ўрнатилган қисми ■ Ишлатилган қисми

- Ривожланган мамлакатларнинг виртуал телефон станцияларига ўтиши сабабли ҳар йили телефон тармоғининг сиғими камаяди.
- Одатдаги АТС тадбиркорлар эҳтиёжларини қондирмайди: улар функционалик ва ўтказиш қобилияти жиҳатидан чекланган ва уларни сақлаб туриш қимматга тушади

Мобил алоқа абонентларининг сони¹

млн абонент

- 2015 йилдан бошлаб мобил алоқа абонентларининг сони **2 млн.** ошди

Муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси

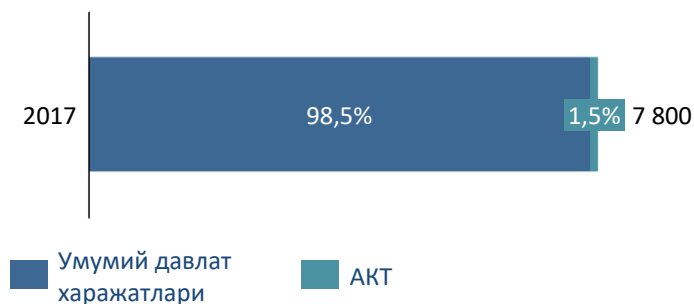
Телекоммуникация тармоғининг жорий ривожланиш даражаси

Интернет

Давлат харажатлари таркибида АКТ харажатларининг улуши

млн АҚШ долларига қадар кўтарилди

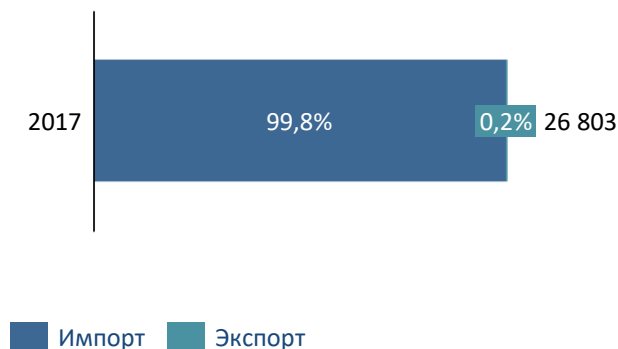

Шарҳлар

- Ўзбекистон Республикасининг ахборот-коммуникация технологиялари соҳасини қўллаб-қувватлаш харажатларининг улуши жуда кам. Ҳиндистон учун худди шу кўрсаткич барча давлат харажатларининг 19 фоиздан кўпроқ.

АКТ хизматлари экспорти ва импорти

минг АҚШ долларигача кўтарилди

Шарҳлар

- Ўзбекистон Республикасида ахборот-коммуникация технологиялари соҳасининг заиф ривожланиши туфайли АКТ хизматлари бозорининг деярли бутун ҳажми импортдан иборат. Таққослаш учун АҚШ АКТ хизматлари бозорида импорт тахминан 40% ни ташкил қилади.

Интернет тармоғининг маълумот узатиш энг катта тезлиги

МБ/с

Шарҳлар

- Ўзбекистон Республикасида Интернет тармоғининг энг катта узатиш тезлиги жаҳондаги ўртача кўрсаткичдан 1,7 марта паст, бу эса мамлакатда ахборот-коммуникация технологияларининг паст даражада ривожланаётганлигидан далолат беради

Муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси

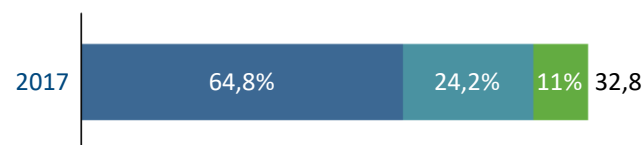
Сув таъминоти жорий ривожланиш даражаси

Сув таъминоти

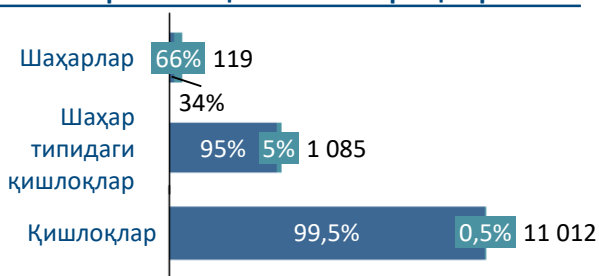
Ўзбекистон аҳолисини сув билан таъминлаш

млн киши

- Марказлашган сув таъминотидан фойдалана оладиган аҳоли
- Муқобил сув манбаларидан фойдаланаётган аҳоли
- Ташиладиган сувга қарам аҳоли

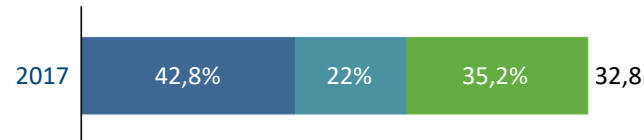
Ўзбекистон аҳоли пунктларининг марказлаштирилган оқава тизимлари қамрови

- Оқава тизими билан таъминланмаган
- Оқава тизими билан таъминланган

Марказлаштирилган сув таъминотига уланган аҳоли

млн киши

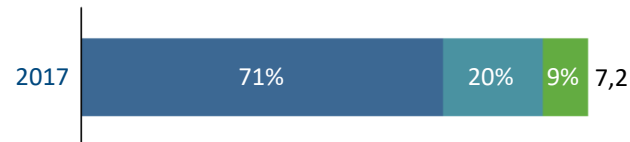
- Уй ичида тармоқларга уланган
- Кўча колонкаларидан фойдаланаётган
- Сув таъминотидан фойдалана олмайётган аҳоли

Шарҳлар

- Ўзбекистонда марказлаштирилган оқава тизимларининг умумий қамров даражаси 14,2 фоизни ташкил этади, бу ривожланган мамлакатларига нисбатан жуда паст кўрсаткич

Муқобил сув манбаларидан фойдаланадиган аҳоли

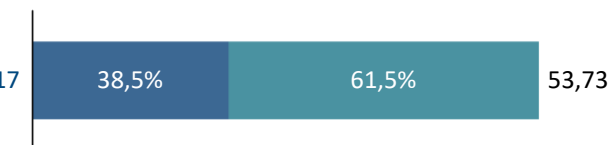
млн киши

Улардан қуйидаги жойлардан сув оладиган аҳоли:

- Қудуқ, қачалка
- Дарё, сой, канал, ҳовузлар
- Булоқлар
- Эскирган
- Мақбул ҳолатда

Эскирган сув қувурлари тизимларининг улуши

Энергия таъминотининг жорий ривожланиш даражаси

“Электр таъминоти тизимига уланиш” рейтингдаги ўрин

Жаҳон банки

2017 йилда бизнес юритиш қулайлиги рейтинги “Электр таъминот тизимига уланиш” кўрсаткичи

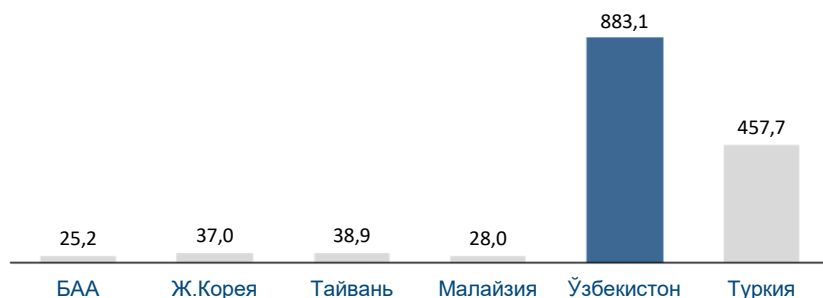
190 мамлакат орасида

Шарҳлар

- Ўзбекистон Республикаси, Туркия, Қозоғистон ва Грузия каби мамлакатлардан ўтиб кетиб бир йил ичида “Энергия таъминоти тизимига уланиш” кўрсаткичи бўйича 112 дан 27-ўринга кўтарилди

Электр таъминоти тизимига уланиш нархи,

Даромаддан % аҳоли жон бошига

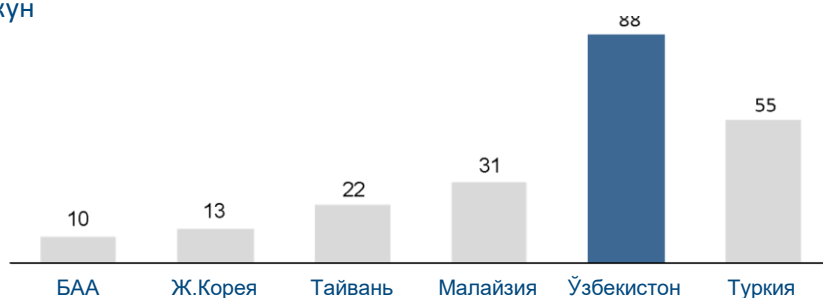

Шарҳлар

- Электр таъминоти тизимига уланиш нархи аҳоли жон бошига тўғри келадиган даромаднинг 1 393,1% дан 883,1% гача (**37%** гача пасайиши) камайди, бу эса электр таъминоти тизимига уланиш имкониятини соддалаштирганига имкон берди

Электр таъминоти тизимига уланиш муддати,

кун

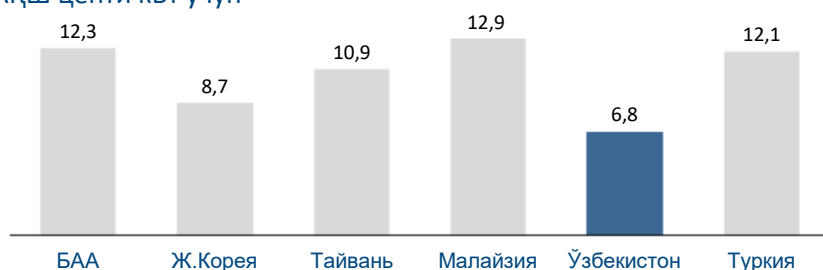

Шарҳлар

- 2016 йилда Ўзбекистонда электр таъминоти тизимига уланиш учун 89 кун керак бўлган. Бир йил мобайнида иш 1 кунга тезлашди, бироқ бошқа мамлакатларга нисбатан ҳали ҳам анча вақт талаб этилади

Электр қуввати нархи,

АҚШ центи кВт учун

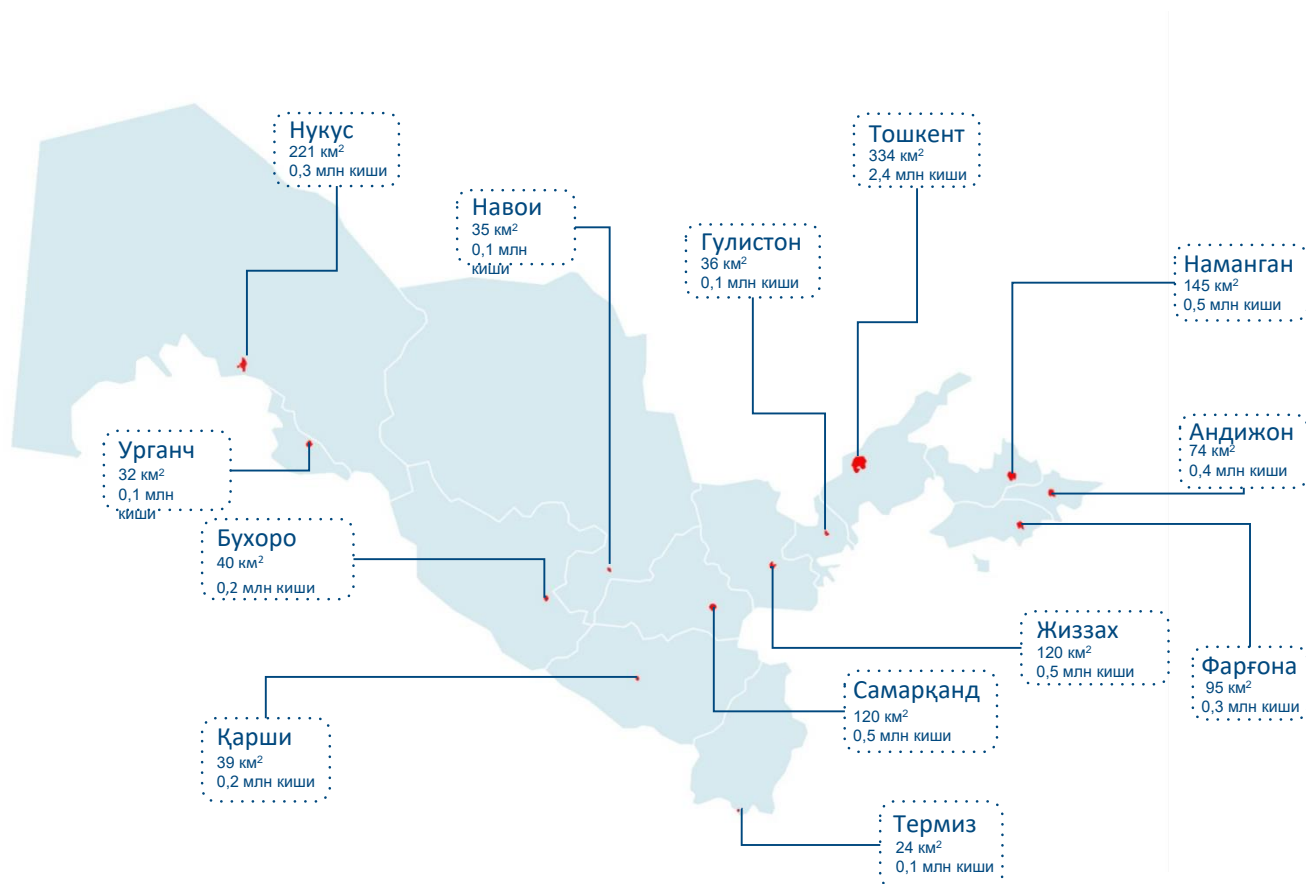
Шарҳлар

- Бир йил давомида электр қувватининг нархи 0,8 центга ўсди, аммо бошқа мамлакатларга нисбатан паст бўлиб турибди

★ Бизнес юритиш қулайлиги рейтингда 2017 йил, “Электр таъминоти тизимига уланиш” кўрсаткичи бўйича ўрни

Ўзбекистон шаҳарларининг жорий ривожланиш даражаси

Ўзбекистоннинг маъмурий марказларининг ривожланиш даражаси

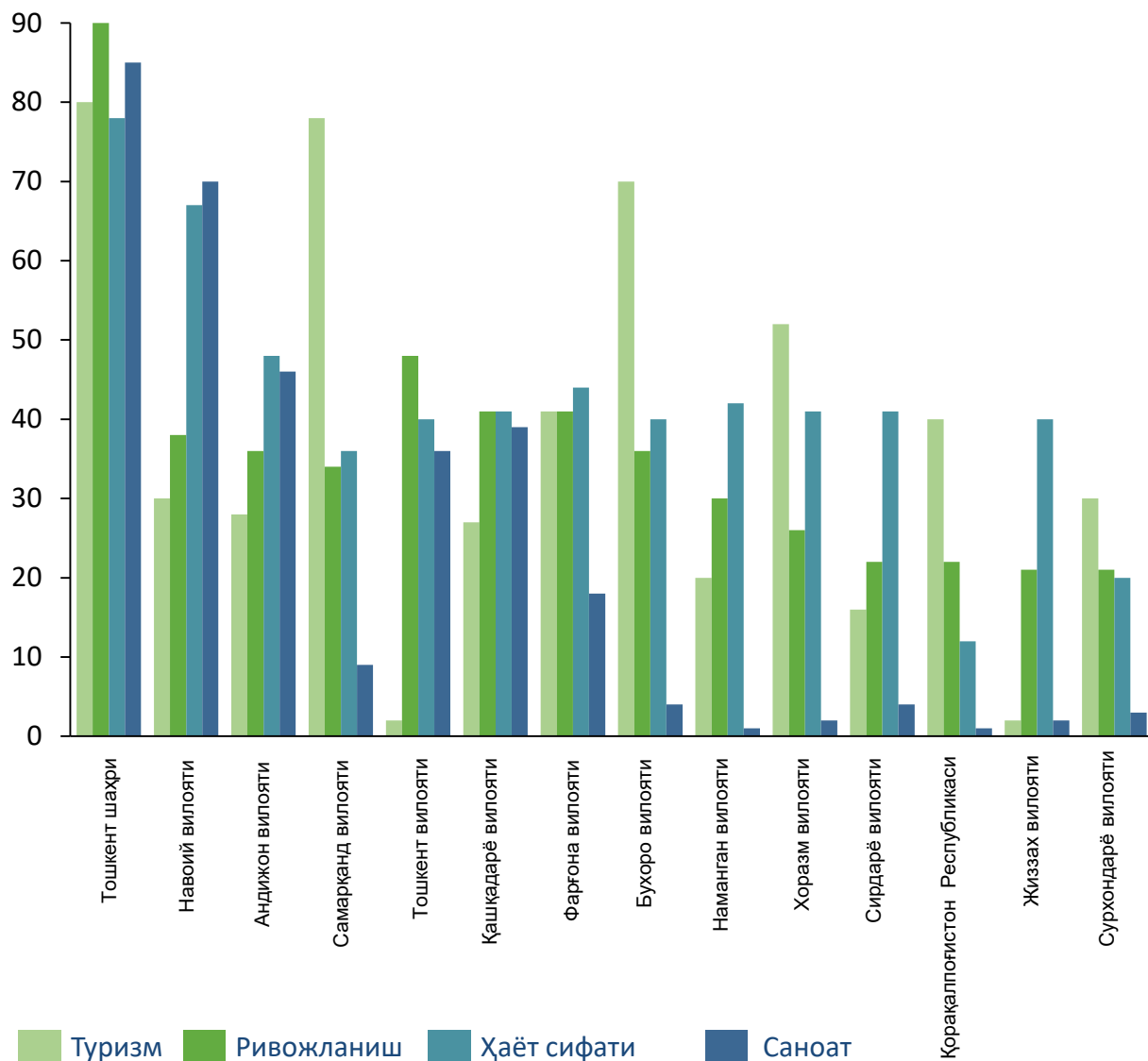

Шарҳлар

- 2013 йилда Ўзбекистон Республикасида, расмий маълумотларга қўра, **119** шаҳар мавжуд бўлган.
- Ўзбекистон учун пойтахт ўстуворлиги хос, у бошқа шаҳарлар аҳолисидан анча олдинда.

Ўзбекистон вилоятларининг рейтинги

Ўзбекистон вилоятларининг ривожланиш даражаси

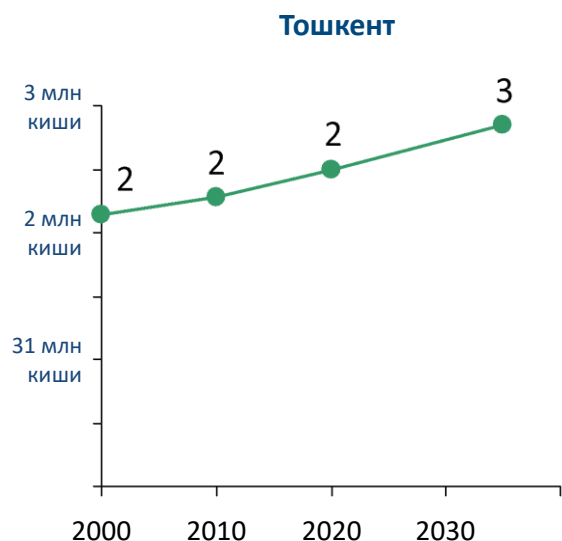

Шарҳлар

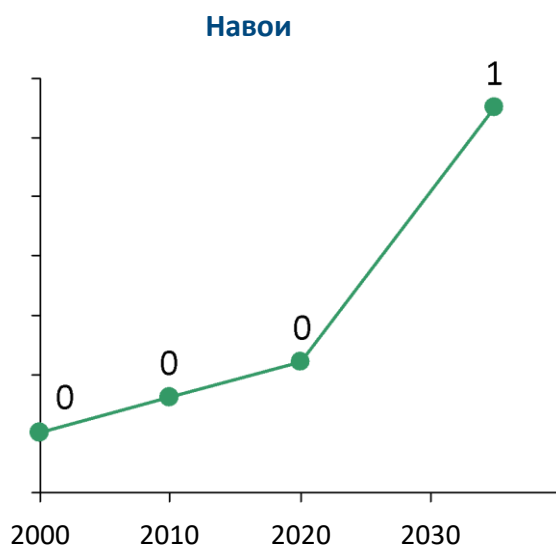
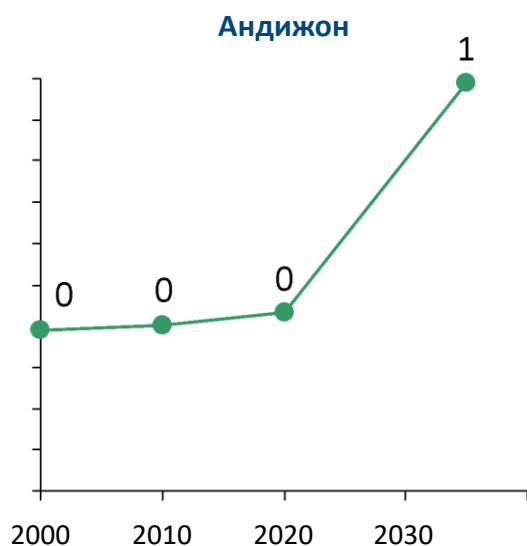
- Вилоятлар рейтинги тўрт тоифада ҳисобланган: сайёҳлик; ривожланиш салоҳияти; турмуш даражаси (аҳоли даромадларига қараб); саноат.
- Ушбу кўрсаткичларга кўра Тошкент, Навоий, Андижон ва Самарқанд шаҳарлари етакчи бўлиб турибди ва уларга Ўзбекистоннинг марказий шаҳарлари сифатида қараш мумкин (2035).

Ўзбекистон шаҳарларида аҳоли ўсиш истиқболи

Ўзбекистон аҳолисининг ҳақиқий сони (32,7 млн, 2018) олдинги демографик тахминлардан ошмоқда, бу аҳоли сони ўсишининг юқори суръатидан далолат беради ва аҳоли урбанизацияси билан боғлиқ муаммоларни тезда ҳал қилишни талаб қилади

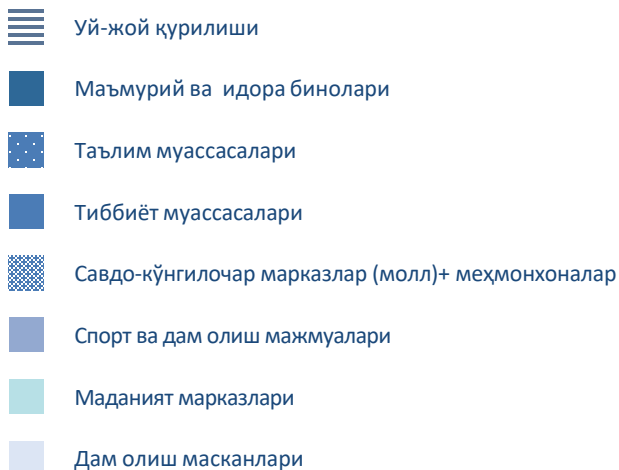
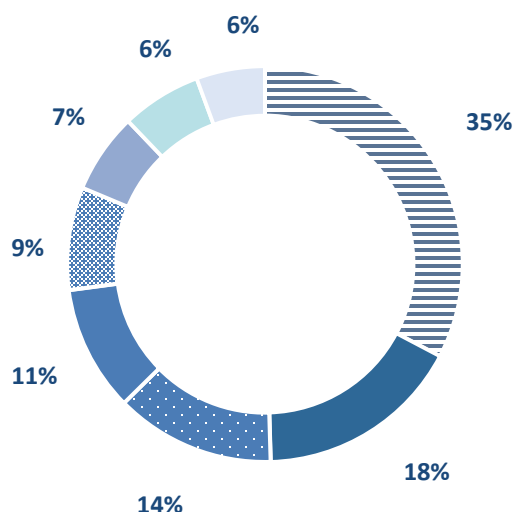
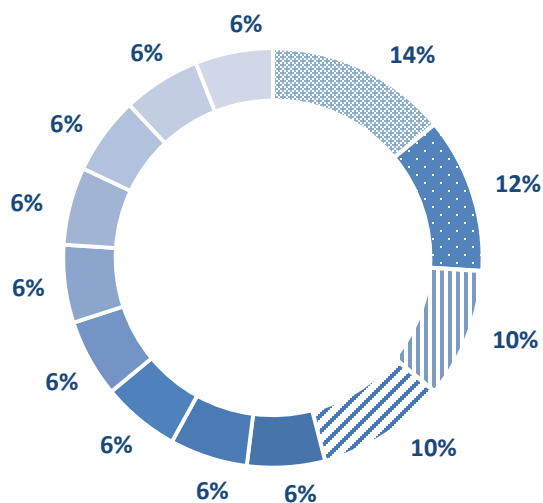
Тошкент шаҳри аҳолиси тадрижий суръатда ўсиб боради ва 2035 йилга келиб бу рақам 14 фоизга ўсади.

Самарқанд, Навоий, Андижон шаҳарларининг аҳолиси қўшни ҳудудлар аҳолисининг оқими туфайли жадал суръатлар билан ўсиб боради.

Ўзбекистон шаҳарларининг жорий ривожланиш даражаси

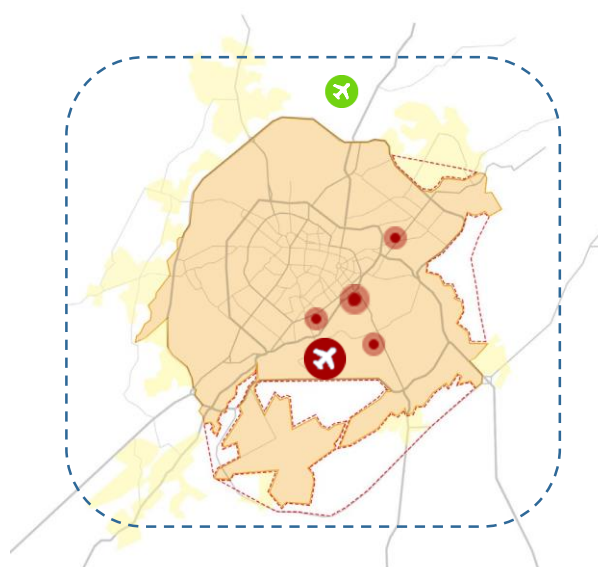
Ўзбекистон шаҳарларида 2035 йилга қадар меъморий қурилиш, %

Шарҳлар

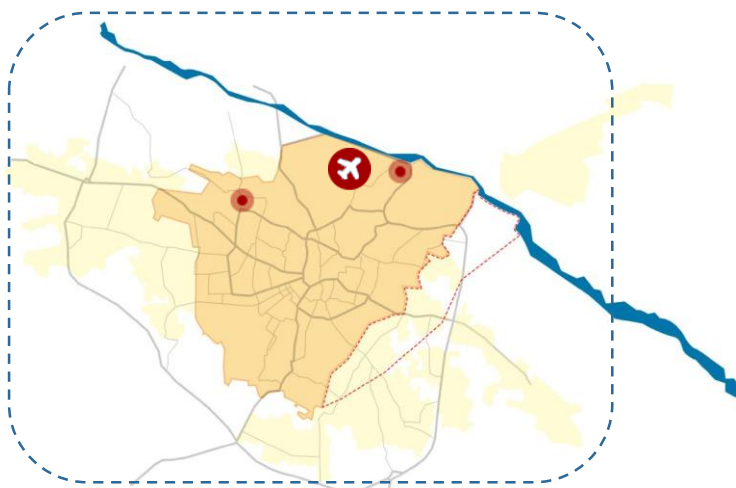
- Аҳоли урбанизациясидан келиб чиқиб, қурилишнинг катта қисмини кўп қаватли уйларга қаратиш тавсия этилади. Бугунги кунда қишлоқ аҳолисининг кўлами 61% ташкил этади.
- Ўзбекистон шаҳарларида савдо-кўнгилочар мажмуалар танқислиги мавжуд

Шаҳарларнинг 2035 йилга қадар ривожланиш истиқболини белгилаш

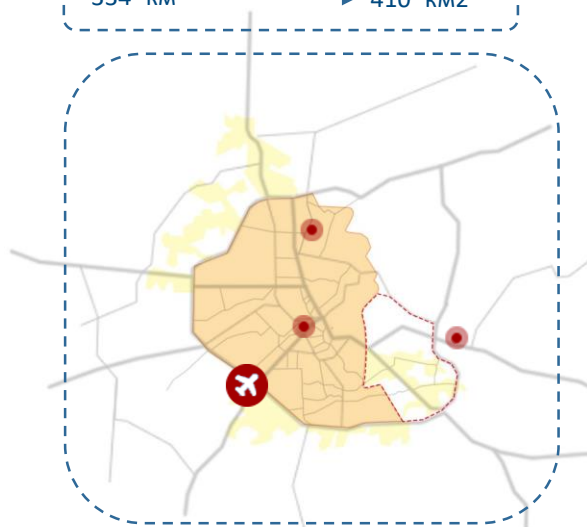
Тошкент

334 км² → 410 км²

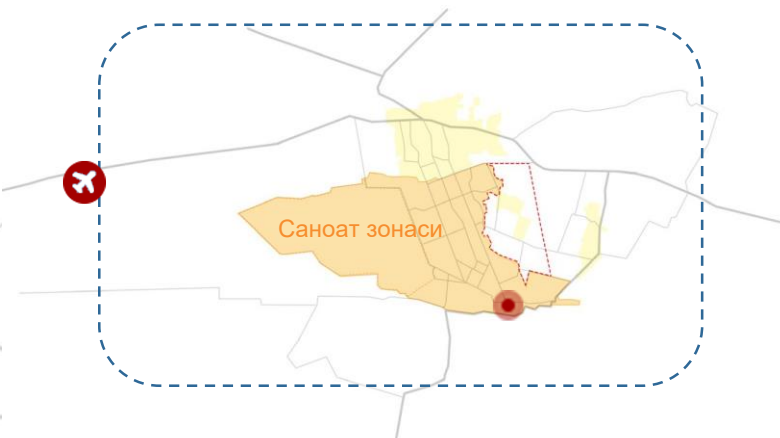
Самарқанд

120 км² → 150 км²

Андижон

74 км² → 98 км²

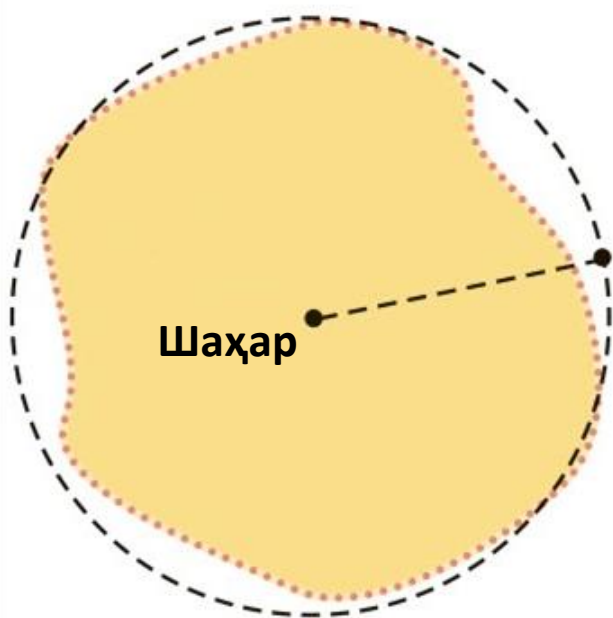

Навои

35 км² → 50 км²

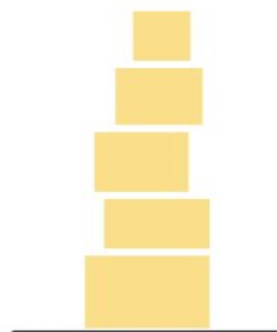
Шарҳлар

- Шаҳар ҳудудини шакллантириш жараёнида шаҳар агломерациялари, табиий ландшафт ҳудудлари, мавжуд аэропортлар ва темир йўл станциялари каби табиий ва стратегик омилларни ҳисобга олиш тавсия этилади.

35 дақ.

Қайта қурилган ҳудудларда уй-жойлар қурилишлар зичлиги ошириш ва янги қурилишнинг умумий ҳажмида зичлиги паст кам қаватли уй-жойларнинг улушини қисқартириш тўғрисида ер участкасидан фойдаланиш самарадорлиги.

Қайта қурилган ҳудудларда уй-жой қурилиши зичлигини ошириш ва янги қурилишнинг умумий ҳажмида зичлиги паст кам қаватли уй-жойларнинг улушини қисқартириш тўғрисида ер участкасидан фойдаланиш самарадорлиги

Шаҳарлар ривожланишидан кутилаётган оқибатлар ва экологик ечимлар

Санитар тозалаш

Чиқиндилар ва чиқиндиларни қайта ишлаш заводлари қуриш учун шаҳар ташқарисида тегишли ҳудуд ажратиш

Вело инфратузилма

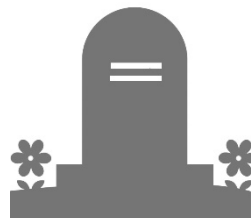
Велосипедда ҳаракатланишни қўллаб-қувватлаш шаҳар муҳитида атмосфера ифлосланишини камайтиришга ёрдам беради

Экологияни асраб-авайлаш

Шаҳарлар қурилишида табиий муҳитга минимал аралашув

Фуқаролик хизмати

Ривожланаётган шаҳарлар ташқарисида тегишли ҳудудни мазорлар учун ажратиш

Шарҳлар

- Ривожланаётган шаҳарларда маиший чиқиндиларнинг 30 фоизга кўпайиши кутилмоқда.
- Ҳозирги кунда Ўзбекистон шаҳарларида велосипедда юриш учун инфратузилма мавжуд эмас
- Сўнги икки йил мобайнида республикада 20 мингдан зиёд дарахт кесилганлиги аниқланди
- 2035 йилгача мазорлар 25% тўлиши кутилмоқда.

Қурилиш соҳаси ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси

Стратегик вариантлар

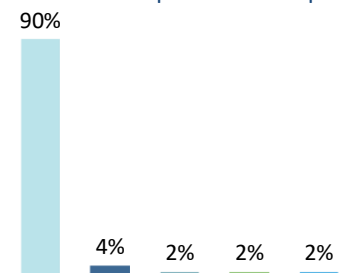
1

- Давлат савдо корхоналари
- Бюджет маблағлари
- Тўлиқ хусусий молиялаштириш

- ДХШ
- Халқаро молия ташкилотлари

ХХР модели

Молиялаштириш манбалари

- Молиявий ва техник экспертизага эга раҳбар ходимларнинг мавжудлиги сабабли лойиҳаларни ривожлантиришни янада самарали бошқариш
- Инфратузилмавий облигациялар чиқариш йўли билан маблағ жалб қилиш

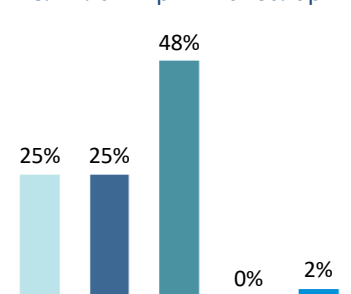
- Ўз инфратузилмаси секторларида монополист бўлган корхоналар самарали фаолият юритиши учун рағбатлантирувчи омиллар йўқ.
- Пул маблағларини жалб қилишда юзага келадиган эҳтимолий қийинчиликлар қарз юкини давлатга зиммасига ўтказиши мумкин, чунки у бундай корхонага қисман ёки тўлиқ эгалик қилади

Инфратузилма лойиҳаларининг деярли 100 фоизи давлат орқали молиялаштирилади

2

Австралия

Молиялаштириш манбалари

- У қарз шаклида ёки инвесторлар учун жозибадор бўлган улушли иштирок шаклида бўлиши мумкин.
- Юқори даражадаги шаффофлик ва жамоатчилик назоратининг соддалиги
- Давлат учун арзон қарз маблағлари

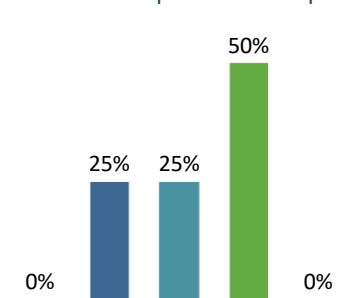
- Давлат фискал режалари туфайли молиялашнинг чекланганлиги
- Энг мақбул лойиҳаларни танлашга имкон бермайдиган сиёсий босим

Портфелнинг ярми хусусий инвестициялар

3

Британия модели

Молиялаштириш манбалари

- Давлатнинг фискал чекловлар доирасида ҳам муҳим лойиҳаларни амалга ошириш қобилияти
- Юқори даражадаги шаффофлик ва жамоатчилик назоратининг соддалиги

- ДХШ – ҳуқуқий, функционал, аппарат шакларининг ишлаши учун шакланган конъюнктура мавжудлигига эҳтиёж
- ДХШ шартномаси доирасида мажбуриятлар бўйича тўловлар туфайли давлат бюджетига узоқ муддатли юклама

Ривожланиш мақсадининг варианты

Молиялаштиришнинг 75 фоиздан ортиғи хусусий инвесторлар ҳисобидан амалга оширилади, ўз навбатида давлат режалаштириш ва тартибга солиш борасида муҳим мавқега эга

Ўзбекистон Республикасида янги индустриаллашнинг асослари ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси

Кутилаётган натижа - 2035

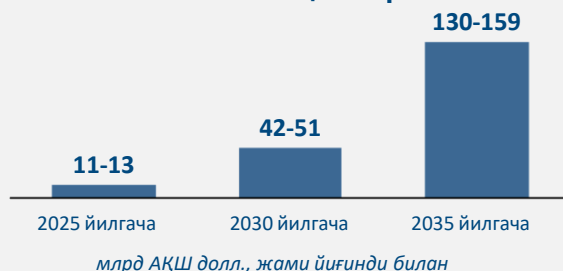
Бизнес ва аҳолининг талабларига жавоб берадиган замонавий юқори сифатли инфратузилмани ўз ичига оладиган юқори технологик қурилиш саноати

- Молиялаштиришнинг 75 фоизидан ортиғи хусусий инвесторлар ҳисобидан амалга оширилади, ўз навбатида давлат режалаштириш ва тартибга солиш борасида муҳим ўрин тутари.
- Инфратузилмани молиялаштириш бўйича шаффофлик ва жамоат назоратининг юқори даражада бўлиши
- Автомобиль йўллари қурилиши бўйича энг яхши халқаро амалиётлар қўлланилади
- Эскирган инфратузилмани модернизация қилиш ва янгисини қуриш: марказлаштирилган оқова тизимларига (14,2%) ва сув таъминоти (64,8%) га, шу билан бирга сув, электр ва газ таъминоти ҳам уланган аҳолининг улушини 90-100% ошириш
- Уяли алоқа станцияларининг сонини 20 мингдан 40 минггача ошириш орқали Интернетга кенг полосали кириш имконияти билан қамров доирасини кенгайтириш
- 5G маълумотлар узатиш технологияларини жорий қилиш
- Инфратузилмани қуришда давлат-хусусий шерикчилигини жорий қилиш
- Йўл ҳаракати ва йўл шароитларини таҳлил қилиш учун катта маълумотлардан фойдаланиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035
Бизнес юритиш қулайлиги		
рейтингида 2017 йилда "Электр таъминоти тизимига уланиш" кўрсаткичи бўйича ўрни	27	Топ-10
Марказий сув таъминоти уланган аҳоли, %	64,8	100
Марказлаштирилган оқова тизимлари қамрови даражаси, %	14,2	42,5
Интернет тармоғининг энг катта маълумот узатиш тезлиги, Мб/с	19	2048
Аҳолининг умумий сонида мобил алоқа абонентларининг улуши, %	68%	>90%
Уй-жой билан таъминланганлик, кв.м. 1 кишига (БМТ тавсиялари)	-	18

Инвестициялар

Қурилиш соҳаси ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси

Асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Интернет ва телефон тармоғининг қамров доирасини кенгайтириш, 5G мобил алоқа технологияларини жорий этиш
- Интернетнинг ўртача тезлигини ошириш
- Кўп хонадонли ўй-жой фондидан фойдаланиш ва унга хизмат кўрсатиш фаолиятига доир бозорни ривожлантиришга кўмаклашувчи кўп хонадонли ўйларни бошқариш тизимини яратиш
- Турар-жой бинолари томонидан иссиқлик энергиясини истеъмол қилишни тартибга солувчи ва, Германия тажрибасидан фойдаланиб, энергия тежаш ва биноларнинг энергия самарадорлигини ошириш бўйича тадбирларни қабул қилишни рағбатлантирувчи мезонларни ишлаб чиқиш орқали энергия тежаш учун қонунчилик ва норматив-ҳуқуқий асос яратиш
- Архитектура, лойиҳалаштириш ва қурилиш соҳасида малакали кадрларни тайёрлаш жараёнини такомиллаштириш мақсадида ихтисослаштирилган таълим муассасаларида ўқув жараёнининг сифатини ошириш ва қурилиш соҳасини кадрлар билан таъминлаш
- Газ ва электр таъминотидан фойдаланиш имкониятини кенгайтириш
- Инфратузилмавий инвестициялар учун ақлий марказни яратиш, давлат маблағларидан фойдаланган инфратузилма лойиҳаларининг таъсирини эконометрик ва сифат жиҳатидан баҳолаш имкониятини яратиш
- Халқаро тажриба асосида ишлаб чиқариш корхоналари билан биргаликда ақлий марказлар (think tank) амалиёти ва тизимини татбиқ этиш
- Қурилиш соҳасида лойиҳа ва меъёрий ҳужжатларни тайёрлашда тадбиркорлар иштирокини ривожлантириш, хусусий илмий тадқиқот ва лойиҳалаш институтлари ва корхоналари учун шароит яратиш

2030

- Ўй-жой коммунал қурилишида, телекоммуникация тармоқларини яратишда давлат-хусусий шерикчиликни кучайтириш
- Биноларнинг санациясини ўтказиш ва энергия самарадорлигини ошириш (фасад, чордоқ ва бошқаларни изоляция қилиш)
- Шаҳарсозлик ва шаҳар қуриш фаолиятининг норматив-ҳуқуқий базасини такомиллаштириш ва янгилаш
- Илғор халқаро мезонларга, шаҳар режалаштириш меъёрларига ва қоидаларига ва иқлим шароитларига мос муҳандислик-техник ишлари учун давлат мезонларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш
- ДХШ ва хусусий инвесторлар учун инфратузилма лойиҳаларини молиялаштиришнинг самарали тартибини жорий этиш
- Кўча ёриткичлари тизимида тежамкор технологияларни ва турар-жой ва жамоат бинолари учун энергия тежовчи лампаларни жорий этиш
- Марказий қозонхоналарни тўлиқ таъмирлаш, шунингдек кўп хонадонли ўйларни, ижтимоий инфратузилма объектларини ва хўжалик субъектларини иссиқлик билан таъминлаш учун маҳаллий қозонхоналарни қуриш ва иссиқлик билан таъминлашни маҳаллий тизимга ўтказиш
- Давлат қурилиш объектларини меъморий лойиҳалашнинг шаффоф танлов тизимини жорий этиш ва ишга тушириш
- Биноларда иссиқликни бошқариш тизимларини жорий қилиш - smart thermostat

2035

- Авария ҳолатидаги ва эскирган ўйлар муаммоларини тўлиқ ечиш
- Юқори сифатли қурилишни таъминлаш учун муҳандислик-қурилиш ишлари ишлаб чиқариш циклининг барча босқичларида сифатни вертикал ва горизонтал техник назорат қилиш схемаларни татбиқ этиш
- Ўзбекистон Республикаси аҳолисини энергия ва газ таъминоти билан узлуксиз таъминлаш ва тўлиқ қамраб олиш
- Иситиш тизимини қайта қуриш ва модернизация қилиш борасида ёпиқ иситиш тизимига ўтиш, иситиш тизимини автоматик тарзда бошқариш, қарзларни ҳисобга олиш ва назорат қилиш билан мижозлар базасини тўлиқ ҳисобга олиш ва мониторингини ўтказиш орқали ортиқча йўқотишларни камайитиришга эришиш
- Аҳолининг сифатли ичимлик суви билан тўлиқ қамраб олинишини таъминлаш
- Республика шаҳар аҳолиси учун марказлаштирилган оқова тизимидан фойдаланиш имкониятини кенгайтириш

кадрлар ● молия ● технологиялар ● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш ● инфратузилма

Қурилиш соҳаси ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси

Асосий стратегик ташаббуслар

2025

- 2035 йилгача Ўзбекистоннинг барча шаҳарлари учун замонавий технологиялар ва ривожланиш тенденциялари асосида ривожланиш стратегиясини ва умумий режасини ишлаб чиқиш
- Уй-жой ва коммунал хизматларини ҳисоб-китоб ва тўлов қилишнинг автоматлаштирилган "биллинг" тизимини жорий этиш

2030

- Ўзбекистон меъморлар ва шаҳарсозлик жамиятини қайта тиклаш (Меъморлар уюшмаси), Меъморлар уюшмасининг веб-сайтини яратиш. Кўргазмалар, маҳорат дарслари, анжуманлар, мусобақалар ва бошқаларни ташкил этиш
- Пахта етиштириш ва пахтани бирламчи қайта ишлаш учун фойдаланиладиган ускуналарни янгилаш ва модернизация қилиш

2035

Сайёҳлик

Иқтисодиётни ривожлантириш

Жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

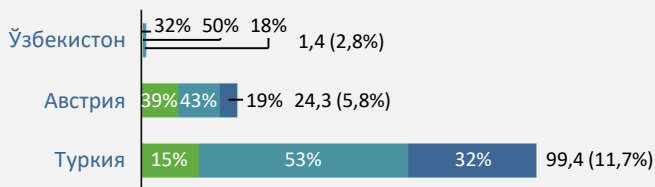
- Халқ маданий марказларида сайёҳлик инфратузилмасининг етарли даражада ривожланмаганлиги ва уларнинг асосий сайёҳлик объектларидан ташқарида мавжуд эмаслиги
- **Авиатранспортнинг юқори нархлари**, ўзбек ва халқаро авиакомпаниялар томонидан эҳтимолдаги бозорлар қамровининг камлиги
- Сайёҳлик соҳасида **малакали ходимларнинг етишмаслиги**
- **Дам олиш, кўнгилочар ва хизмат кўрсатиш соҳаларининг паст даражада ривожланганлиги**
- Ўзбекистоннинг халқаро бозорда **тажовузор PR стратегиясининг йўқлиги**
- Хорижий (халқаро) сайёҳлик ташкилотлар сонининг етарли эмаслиги
- Миллий сайёҳлик бренди ва сайёҳлик маҳсулотлари танқислиги
- Ўзбекистон бозорига киришда бўлган юқори тўсиқлар туфайли сайёҳлик соҳаси **ҳорижий инвесторлар учун жозибадор эмас**
- Туризм бўйича статистиканинг ўз вақти ва тўлиқ берилиш даражасининг пастлиги

Асосий хулосалар

- Мамлакатдаги **барча меҳмонхоналарнинг 50% ортиғи уч асосий маданий марказда** - Тошкент, Бухоро ва Самарқандда жойлашган
- Хорижлик меҳмонларнинг асосий қисми 52,1% - 31 ёшдан 55 ёшгача бўлган кишилар. Кейинги йирик тоифа (28,5%) - бу 30 ёшгача бўлган хорижий фуқаролар, яъни ёшлар. Ва 55 ёшдан катта бўлган сайёҳлар меҳмонлар умумий сонининг 19,3% ташкил этади Сайёҳларнинг 70 фоизи дам олишда музейларни, экскурсияларни ва харид қилишни афзал кўрадилар.
- Виза олишнинг мураккаб жараёни Ўзбекистонни танлашда асосий тўсиқ омилларидан бири бўлди, аммо ҳозирги пайтда Ўзбекистон виза тартибини тубдан соддалаштирди. 2019 йилдан бошлаб 45 мамлакат учун қўшимча визасиз тартиб жорий этилди (жами ҳозир 64). Электрон кириш визасини олиш имконияти мавжуд бўлган мамлакатлар рўйхати кенгайтирилди. Хорижий фуқаролар учун рўйхатдан ўтишнинг тартиби соддалаштирилди.
- **Ҳаво йўналишларини танлаш имкониятининг чекланганлиги ва авиачипталарнинг юқори нархи** Ўзбекистонга саёҳат қилиш нархини сезиларли даражада оширади ва, мос равишда, мамлакатнинг халқаро сайёҳлик бозоридаги рақобатбардошлигини пасайтиради

Сайёҳликнинг иқтисодийга қўшган ҳиссаси

млрд АҚШ долл.

- Ўзбекистон Республикаси **иқтисодийта сайёҳлик улуши жуда паст** ва 3% кам миқдорни ташкил этади.

Рағбатлантирувчи ҳисса

Меҳмонхона ходимлари томонидан ижара, соғлиқни сақлаш, кийим-кечак ва бошқалар учун сарфланган маблағлар

Билвосита ҳисса

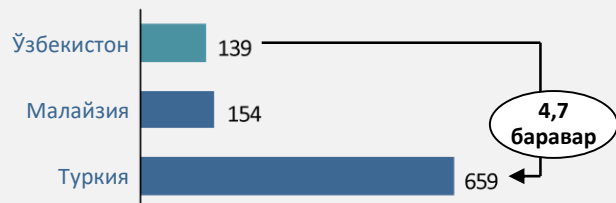
Сайёҳликка капитал инвестициялар, сайёҳликка, етказиб берувчилардан товарлар ва хизматларни сотиб олиш учун давлат харажатлари

Бевосита ҳисса

Сайёҳларнинг меҳмонхона, транспорт, озиқ-овқат ва бошқа маҳсулотлар ва хизматларга сарфлаган маблағлари

1 сайёҳ учун капитал инвестициялар

АҚШ долл.

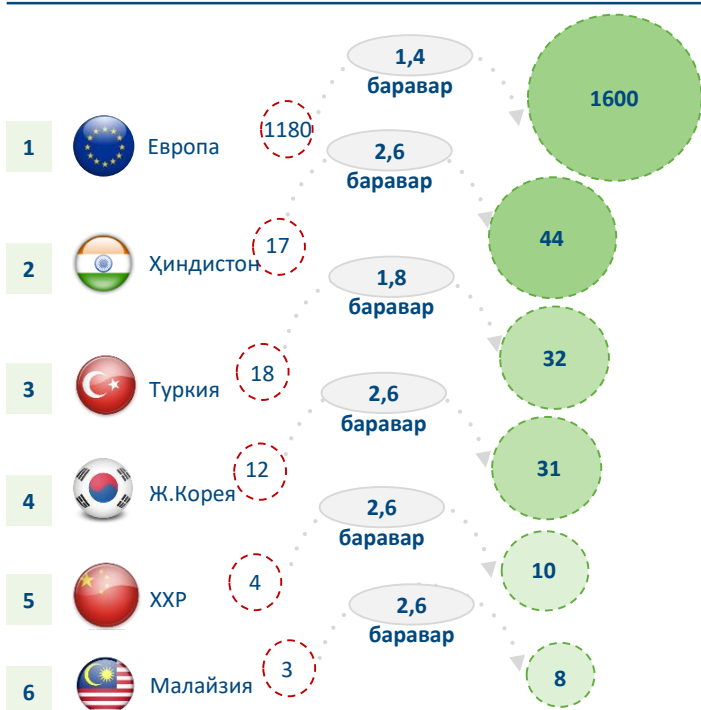

- 2017-йилда бир хорижий сайёҳга сарфланган **капитал маблағлар миқдори** Туркиядаги кўрсаткичдан **деярли 5 баравар паст**
- Мамлакат **бой маданий меросга эга**, аммо унинг салоҳиятини рўйбга чиқариш учун Ўзбекистоннинг **сайёҳлик соҳаси жиддий инвестицияларга муҳтож**

Тошкентга тўғридан-тўғри рейслар мавжуд шаҳарлардан сайёҳлар оқими эҳтимоли

Йиллик сайёҳлик оқими, МИНГ КИШИ

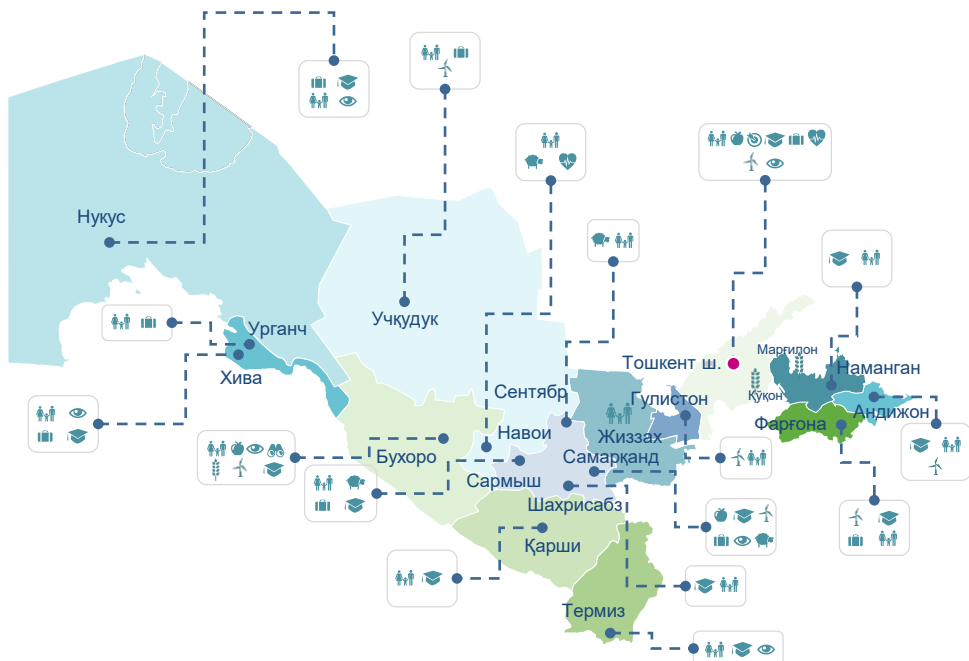

Йиллик сайёҳлик оқимини ошириш

салоҳиятига эга танлаб олинган мамлакатлар

- 1 Маданий-маърифий, экзотик, тадбир муносабати билан, миллий таомлар, агросайёҳлик, ҳордиқ чиқариш, экологик, спорт
- 2 Диний, тадбир муносабати билан, ҳордиқ чиқариш, миллий таомлар ва агросайёҳлик
- 3 Маданий-маърифий, диний, ҳордиқ чиқариш, тадбир муносабати билан
- 4 Маданий-маърифий, экзотик, тадбир муносабати билан, миллий таомлар, агросайёҳлик, ҳордиқ чиқариш, спорт, саноат, этник сайёҳлик
- 5 Маданий-маърифий, экзотик, тадбир муносабати билан, миллий таомлар, агросайёҳлик, ҳордиқ чиқариш, экологик, спорт, саноат, этник сайёҳлик
- 6 Маданий-маърифий, экзотик, тадбир муносабати билан, миллий таомлар, агросайёҳлик, соғломлаштириш, спорт, саноат, этник сайёҳлик

Ўзбекистонда сайёҳликни ривожлантириш салоҳияти

- Спорт сайёҳлиги
- Экологик сайёҳлик
- Экзотик сайёҳлик
- Миллий таомлар сайёҳлиги
- Воқеа муносабати билан сайёҳлик
- Диний сайёҳлик
- Маданий-маърифий сайёҳлик
- Агросайёҳлик
- Саноат сайёҳлиги
- Ҳордиқ чиқариш сайёҳлиги
- Этник сайёҳлик

- Маданий- маърифий сайёҳлик**
Самарқанд, Тошкент, Бухоро, Хива, Фарғона каби қадимий шаҳарларга саёҳат қилиш, ўзининг ўрта аср меъморчилиги, тарихий, архитектура ва археологик ёдгорликлари билан унутилмас таассурот қолдиради.
- Экзотик сайёҳлик**
Ноанъанавий транспорт воситалари (туялар ва бошқалар) ёрдамида цивилизациядан узоқ жойларга саёҳат қилиш
- Диний сайёҳлик**
Ўзбекистоннинг муқаддас жойларига, масалан, VII-асрдаги Халифа Усмоннинг асл Қуръонига, муқаддас Бухородаги масжид ва мақбараларга, шунингдек, Пайғамбар Мухаммад акасининг Самарқандда жойлашган некрополига саёҳат қилиш
- Воқеа муносабати билан сайёҳлик**
Ўзбекистоннинг асосий тадбирларига саёҳат қилиш, масалан, Кўчманчилар жаҳон ўйинлари, "Ипак ва зирворлар" халқаро фестивали, "Шарқ тароналари" халқаро мусиқа фестивали ва бошқалар
- Миллий таомлар сайёҳлиги**
Ўзбек ошхонасининг ўзига хос хусусиятларидан баҳраманд бўлиш учун ажойиб имконият, ва энг муҳими – ЮНЕСКОнинг Жаҳон мероси рўйхатига киритилган ҳақиқий ўзбек ошини татиб кўриш
- Агросайёҳлик**
Мамлакат меҳмонлари учун Ўзбекистоннинг турли шаҳарлари, шаҳарчалари ва қишлоқларидаги оилаларга ташриф буюриш ва уйларида, ҳатто чўлда яшайдиган кўчманчилар ўтовларида ҳам яшашга имкон берувчи ноёб саёҳат

- Ҳордиқ чиқариш сайёҳлиги**
Таътилингизни шовқинли катта шаҳарлардан йироқда ўтказиш имконияти: тоғларга бориб тиббий санаторияларга жойлашиб, тўзли ғорларга кириб махсус муолажалар олиш
- Экологик сайёҳлик**
Кўёш деярли бутун йил давомида ёритиб турадиган юртга, қуруқ, иссиқ ёз, илиқ қиш, юмшоқ асал қуз ва ёрқин гуллаб-яшнаган баҳор салтанатига саёҳат қилиш ҳеч кимни бефарқ қолдирмайди
- Спорт сайёҳлиги**
Тоғ-чанги, сув, от спорти ёки пиёда юриш - буларнинг барчаси айна пайтда сизга яхши жисмоний ҳолатда қолишга ва Ўзбекистоннинг гўзал табиатини ҳис қилишга ёрдам беради
- Саноат сайёҳлиги**
Бу нафақат мактаб ўқувчилари учун, балки исталган соҳа ходимлари учун ҳам маиший ("СамРосХолод") ва озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш жараёни ҳақида маълумот олиш қизиқарли бўлади
- Этник сайёҳлик**
Ўзбекистон меҳмонлари бир неча асрлик ўзига хос миллий меросга эга қадимий Шарқ этноси билан учрашади

1

Сайёҳлик давлат сиёсати сифатида

Бу сайёҳлик соҳасини юқори даражада назорат қиладиган мустақкам вазирликнинг мавжудлигини назарда тутати Давлат фаолияти қўйидагиларга йўналтирилган:

- Сайёҳликни ривожлантиришни рағбатлантириш
- Сайёҳларнинг зарур даражадаги хавфсизлигини таъминлаш
- Чегара ва божхона расмийлаштирувнинг соддалаштирилиши
- Сайёҳлик соҳасида иқтисодий ва ижтимоий тадқиқотлар учун умуммиллий тармоқ яратиш
- Сайёҳлик соҳасини ривожлантириш учун шароит яратиш

Мамлакатлардан мисоллар:

Малайзия Исроил Бразилия Ҳиндистон Мексика

- + • Тармоқланган тузилманинг мавжудлиги (бўлимлар ва бўлинмалар)
- Давлат асосий тартибга солиш органи сифатида
- • Энг янги технологияларни секин жорий этилиши
- Малакали ходимларнинг етишмаслиги

Кучли Сайёҳликни ривожлантириш вазирлиги

2

Сайёҳлик ва ўзаро боғлиқ соҳалар

Бу сайёҳлик билан бир қаторда фаолиятнинг бошқа соҳалари билан ҳам шуғулланадиган (шунингдек, сайёҳлик масалалари бўйича давлат бошқаруви идораларининг мувофиқлаштириш функциясини амалга оширадиган) қўшма вазирликни ташкил этишни назарда тутати.

Сайёҳликнинг бошқа соҳалари билан бирлаштириш:

- Моддий соҳа (саноат, энергетика, савдо, транспорт, алоқа)
- Ноишлаб чиқариш соҳаси (маданият, спорт, ахборот, атроф-муҳит муҳофазаси, табиий ресурслар ва бошқалар)

Сайёҳлик вазирлиги билан биргаликда:

- Ишлаб чиқариш йўналиши (сайёҳликнинг моддий сектор билан қўшма вазирликлари)
- Ноишлаб чиқариш йўналиши (сайёҳликнинг маданият соҳалари, атроф-муҳит ва бошқалар билан қўшма вазирликлари)

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Жанубий Корея Япония Туркия Аргентина Испания

- + • Сайёҳлик иқтисодиёт ва маданиятни ривожлантириш учун устувор аҳамиятга эга
- Марказий ва минтақавий сайёҳлик маъмуриятлари ўртасида ҳокимиятни аниқ тақсимлаш
- • Сайёҳлик соҳасида моддий-техника базаси кам ривожланган
- Хизмат кўрсатиш соҳасининг сифатини кўтариш керак

Кутилаётган натижа - 2035

Ўзбекистон Республикасининг сайёҳлик салоҳиятини Марказий Осиёдаги асосий сайёҳлик йўналишларидан бири сифатида амалга ошириш

- Мақсадли сайёҳлик сегментларини шакллантириш
- Сайёҳлик маҳсулотини шакллантириш
- Келган сайёҳлар хавфсизлигини таъминлаш
- Маркетинг кампаниясини ишга тушириш
- Sodдалаштирилган божхона тартибларни киритиш
- Мақсадли мамлакатлар гуруҳлари учун виза сиёсатини sodдалаштириш
- Замонавий меҳмондўстлик инфратузилмасини халқаро тармоқларни жалб этган ҳолда ривожлантириш
- Янги меҳмонхона тармоқларини қуриш (хусусан, йирик шаҳарларни улайдиган транспорт инфратузилмаси объектлари ёнида), сайёҳлик инфратузилмасини умумий такомиллаштириш
- Мақсадли сегментлар, шу жумладан ёш авлод учун рақобатбардош сайёҳлик маҳсулотини яратиш
- Ўзбекистон Республикаси сайёҳлик салоҳиятидан фойдаланган ҳолда оммавий сайёҳликни ривожлантириш:
 - Маданий-маърифий сайёҳлик
 - Экзотик сайёҳлик
 - Диний сайёҳлик
 - Воқеа муносабати билан сайёҳлик
 - Миллий таомлар сайёҳлиги
 - Агросайёҳлик
 - Ҳордиқ чиқариш сайёҳлиги (хусусан, тиббий, даволаниш сайёҳлиги)
 - Экологик сайёҳлик
 - Спорт сайёҳлиги (хусусан, тоғ чанғиси)
 - Саноат сайёҳлиги
 - Этник сайёҳлик
 - Меҳмон бўлиш сайёҳлиги (homestay)
- Хизмат кўрсатиш соҳасида миллий ва алоҳида халқаро сифат мезонлари тўпламини шакллантириш ва жорий этиш ҳамда ушбу мезонларни халқаро даражада мувофиқлаштириш ва уйғунлаштириш
- Транспорт тармоғининг рақамли инфратузилмасини яратиш учун ахборот базасини шакллантириш
- Сайёҳлик соҳасини рақамлаштириш учун миллий платформаларни яратиш
- Транспорт ва сайёҳлик соҳасида хусусий тадбиркорликни ривожлантириш
- Халқаро сайёҳлик соҳасидаги тажрибага эга хорижий сайёҳлик операторларини жалб қилиш
- Яшаш жойларида сайёҳларнинг уй шароитида яшашини ривожлантириш, хусусан имтиёзли солиққа тортиш йўли билан
- Ички сайёҳликнинг мақсадли кўрсаткичларини аниқлаб олиш билан ривожлантириш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035
сайёҳлик соҳасининг рақобатбардошлиги бўйича мамлакатлар рейтингига ўрин (2017 йилда рейтингда жами 136 мамлакат)	-	Топ-50
Аҳолининг меҳмондўстлиги рейтингига ўрин (Рейтингда жами 153 мамлакат)	96	Топ-30
сайёҳлик экспорти бўйича мамлакатлар рейтингига ўрин (Рейтингда жами 185 мамлакат)	149	Топ-80
сайёҳликнинг ЯИМдаги улуши бўйича мамлакатлар рейтингига ўрин (Рейтингда жами 185 мамлакат)	117	Топ-50
сайёҳлик соҳасига инвестициялар бўйича мамлакатлар рейтингига ўрин (Рейтингда жами 185 мамлакат)	180	Топ-50

сайёҳлик соҳасига инвестициялар (прогноз)

2025

- Мақсадли мамлакатлар гуруҳлари учун виза режимини соддалаштириш
- Сайёҳлик соҳасида тадбиркорлик субъектлари фаолияти учун қулай шарт-шароитлар яратиш мақсадида сайёҳлик соҳасида меъёрий-ҳуқуқий базани такомиллаштириш
- Меҳмондўстлик соҳасида инфратузилмани модернизация қилиш учун халқаро тармоқларни жалб қилиш, янги тармоқ меҳмонхоналарни яратиш
- Сайёҳлик соҳаси учун юқори малакали мутахассисларни тайёрлаш, сайёҳлик фаолияти субъектлари ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини чет тилларни (инглиз тили) ўрганишга алоҳида эътибор билан такомиллаштириш.
- Транспорт ва сайёҳлик соҳаларига, жумладан, имтиёзли солиққа тортиш тартибини назарда тутган ҳолда, хусусий тадбиркорларни жалб этиш ва қўллаб-қувватлаш дастурларини ишга тушириш.
- Маданият ва спорт халқаро мусобақалари, фестиваллар, танловларни ўтказиш (масалан, автопойгалар)
- Халқаро йўналишларга тўғридан-тўғри авиақатновлар сонини кўпайтириш, лоукостерларни ишга тушириш, темир йўлларни қуриш

2030

- Хизмат кўрсатиш соҳасидаги халқаро миллий сифат мезонлари тўпламларини уйғунлаштириш ва халқаро мезонлар талабларига мувофиқлаштириш
- Миллий транспорт тармоғининг ягона рақамли инфратузилмасини жорий қилиш
- Сайёҳлик маҳсулоти бўйича маркетинг кампаниясини амалга ошириш
- Ногиронлар учун зарур инфратузилмани яратиш

2035

- Халқаро тармоқларни глобал сайёҳлик тизимга интеграциялаш
- Шаҳар ва шаҳарлараро алоқа учун электрон тизимни жорий этиш
- Мамлакатнинг халқаро майдондаги ижобий қиёфасини шакллантириш ва ривожлантириш ҳамда "Ўзбекистон" брендини яратиш

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

Иқтисодиётни ривожлантириш

Асосий муаммолар

- КБваХТ статистик ҳисоботи
- КБваХТ қамровининг паст даражаси
- КБваХТ ривождаги турғунлик
- Хусусий тадбиркорлардан кичик ва ўрта бизнес компанияларига айланиш даражаси паст
- Яширин иқтисодиётнинг катта улуши
- Қарз эвазига молиялаштиришнинг юқори қиймати
- Юқори солиқ юки, шунингдек, солиқ тизимининг мураккаблиги
- Тугалланмаган ССТ тизими
- Шаффоф бўлмаган ва бюрократик тендер жараёнлари
- Ер ва кўчмас мулкдан фойдаланишнинг қийинлиги
- Қурилиш ва архитектура рухсатларини олишдаги қийинчиликлар
- Солиқни тартибга солиш муаммолари
- Банк соҳасини тартибга солиш муаммолари
- Маҳаллий ҳокимиятларнинг тадбиркорлар муаммоларига эътиборсизлиги
- КўБ бўлган мижозлар учун гаров массасининг йўқлиги
- Экспорт тўсиқлари
- КБваХТ қўллаб-қувватлайдиган, жумладан, минтақавий инфратузилма тармоғининг йўқлиги
- КБваХТ қўллаб-қувватлайдиган ягона институтнинг йўқлиги
- Йўлга қўйилган ички жараёнларнинг йўқлиги (жумладан, ҳисобот беришда)
- Инфляция даражасининг юқорилиги

Асосий хулосалар

- Ўзбекистонда кичик ва ўрта корхона тоифасига киритиш мезонлари халқаро тажрибага мос келмайди, ўрта тадбиркорлар ажралиб турмайди
- КБваХТ корхоналари статистик ҳисоботлари билан боғлиқ муаммолар мавжуд, хусусий корхоналар сони тўғрисида ишончли маълумотлар мавжуд эмас
- Ўзбекистон КўБ сонида ривожланаётган мамлакатлардан орқада қолмоқда ва ривожланган мамлакатлардан - 1 КўБ субъекти томонидан қўшилган қиймат бўйича
- Янги онлайн рўйхатга олиш тизими корхоналарни рўйхатга олишни соддалаштирди ва вақтини ҳамда меҳнат харажатларини камайтирди
- Солиққа тортишнинг соддалаштирилган тизимини қўллашдан ташқари КБваХТ учун бошқа солиқ имтиёзлари йўқ, ваҳоланки, шу тизим ҳам такомиллаштиришга муҳтож
- Ўзбекистонда хусусий тадбиркорларнинг кичик бизнес субъектидан ўрта бизнес субъектига айланиш даражаси паст
- Яширин иқтисодиётнинг улуши катта: улуши 50% баҳоланганда, ЯИМ йўқотилиши 16-17 млрд долларни ташкил этади
- Ишбилармонлик муҳити бўйича асосий муаммолар қарз эвазига молиялаштиришнинг юқори харажатлари, юқори солиқлар, шунингдек, шаффоф бўлмаган ва бюрократик тендер жараёнлари ҳисобланади
- Асосий инфратузилма муаммолари - бу ер ва кўчмас мулкдан фойдаланиш, шунингдек қурилиш ва архитектура рухсатномаларини олишдир.
- Тартибга солиш нуқтаи-назаридан, тадбиркорлар солиқ тизимини ва банк секторини тартибга солиш муаммоларини, шунингдек, маҳаллий ҳокимият органларининг муаммоларга эътиборсизлигини салбий тарзда таъкидлайдилар
- Чет эл инвестицияларини жалб қилишнинг асосий тўсиқлари – кадрлар масаласи, инвесторлар учун маълумотларнинг йўқлиги, шунингдек, маҳаллий ҳокимият вакиллари қизиқиш даражасининг пастлиги
- КБваХТ кредитлашда 23 фоизга ўсиш кузатилди, аммо КўБ мижозлари ўртасида гаров массасининг етишмаслик муаммоси мавжуд
- Ўзбекистон ўзини ўзи иш билан таъминлашнинг юқори даражаси (27%) билан тавсифланади, бу кичик ва ўрта бизнеснинг ривожланмаган тармоқларига хосдир
- Кредит портфелидаги КўБ субъектлари улуши билан 18 фоизли КБваХТ молияланиши етарли эмас
- Экспорт амалиётларини давлат томонидан тартибга солиш ва божхона тўсиқлари КБваХТ томонидан экспортни ривожлантириш учун катта қийинчиликлар туғдиради
- КБваХТ қўллаб-қувватлаш учун стратегияни ишлаб чиқадиган ва унинг бажарилишини назорат қиладиган ягона бирлаштирувчи идора мавжуд эмас

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

Ўзбекистон Республикасида КБваХТ тавсифи

- Ўзбекистон Республикасида КЎБ сектори «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик» деб номланади (КБваХТ)
- Кичик бизнес субъектларига яқка тартибдаги тадбиркорлар, микрофирмалар, кичик корхоналар киради.
- Таснифланиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 24 августдаги 275-сонли қарори билан тартибга солинади ва **фақат битта “Ишчилар сони” мезонини ўз ичига олади.**
- Ходимларнинг сони **турли тармоқлар учун фарқ қилади.**
- "Ўрта бизнес" сегменти йўқ**

КБваХТ тарифлаш мезонлари қисман халқаро амалиётга мос эмас:

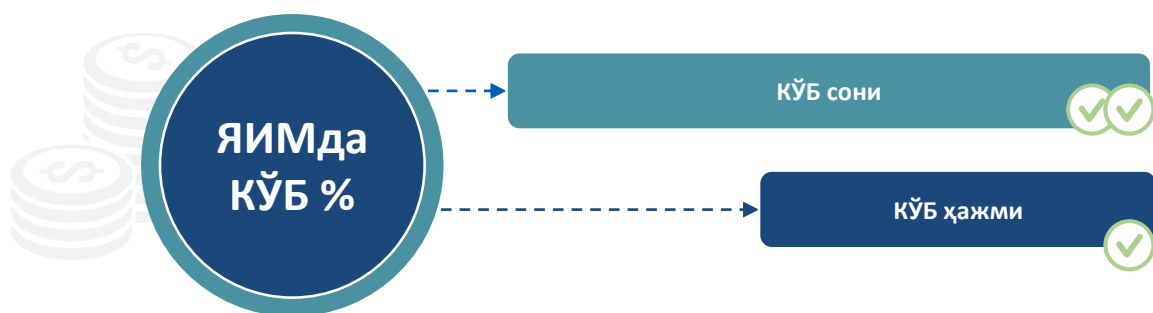
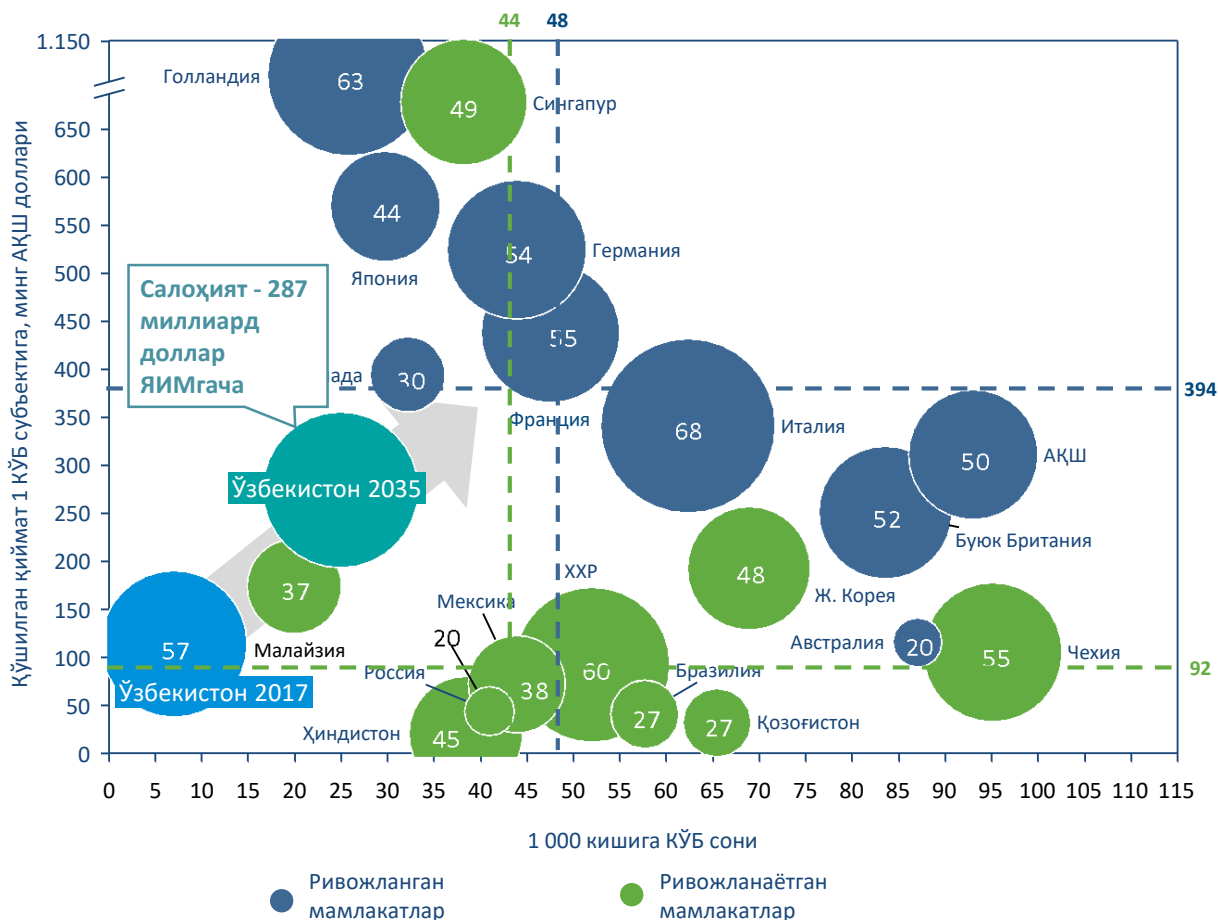
Халқаро амалиёт билан таққослаш	Халқаро	
1. «Ишчилар сони» мезони	 Буюк Британия	 Россия
2. «Даромад» ёки «Активлар» мезони	 Канада	 Япония
3. Соҳадаги фарқлар	 ХХР	 АҚШ

- Соҳавий фарқларни сақлаш давлат томонидан белгилаб қўйилган айрим солиқ (мисол: алоҳида саноатни рағбатлантириш) ёки статистик (масалан, меҳнат унумдорлигини таққослаш) вазибалари учун зарурдир.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

Ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларда КЎБ ривожланиш даражаси, 2016 й.

Ўзбекистон ривожланаётган мамлакатлардан КЎБ сони бўйича ва ривожланган мамлакатлардан - 1 КЎБ субъектига тўғри келадиган қўшилган қиймат бўйича орта қолмоқда

- Ўзбекистон 1000 кишига 7,0 КЎБ (2017 йил охирида) қамрови билан ривожланаётган мамлакатлардан 44 КЎБ медиана билан орта қолмоқда (ривожланаётган мамлакатлар учун ўртача дельта 17-та КЎБ субъекти билан фарқи 1000 кишига 37 КЎБ)
- Шу билан бирга, Ўзбекистонда КЎБ қўшимча қийматлари шунга ўхшаш мамлакатларга нисбатан тенг - 113 минг АҚШ долл. медиана 92 минг АҚШ долл.
- Ўзбекистоннинг кичик ва ўрта бизнес субъектлари қўшилган қийматлари ривожланган мамлакатларга нисбатан 2 баравар паст (113 минг доллари - 394 минг АҚШ долл. нисбатан).

Манбалар: тегишли давлатларнинг статистика идоралари маълумотлари, OECD, Жаҳон банки, очик манбалар, лойиҳа ишчи гуруҳининг таҳлили

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

Ҳаётӣ жараёнлар босқичига қараб КБваХТ муаммолари

КЎБ ҳаёт жараёни

Таъсир омиллари (халқаро тажриба)

Концепция	Рўйхатга олиш/очилиш	Ўсиш/ривожланиш/экспорт	Бизнестан чиқиш/ёпиш
<ul style="list-style-type: none"> Аҳолининг тадбиркорлик фаоллиги даражаси Аҳолининг бизнес яратишга мойиллиги (муваффақиятсизликдан қўрқиш, рағбат ва қобилият) Бизнес юритиш шартлари 	<ul style="list-style-type: none"> Компанияни рўйхатга олишнинг осонлиги Яширин иқтисодиётнинг ривожланганлиги Ўз-ўзини иш билан таъминлаш учун солиқ имтиёзлари Бизнестни бошлаш учун капитал ва билимларнинг мавжудлиги Тадбиркорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш Молиявий тизимни ривожлантириш ва капиталдан фойдаланиш имконияти (кредит олиш осонлиги) 	<ul style="list-style-type: none"> Юқори қўшилган қийматли маҳсулот ишлаб чиқариш имконияти Мижоз билан учрашиш имконияти Молиявий тизимни ривожлантириш ва капиталдан фойдаланиш имконияти (кредит олиш осонлиги) Экспорт ҳажмини ташкил этишнинг қулайлиги ва осонлиги 	<ul style="list-style-type: none"> Мижоз билан учрашиш имконияти Бизнестни бошқариш муаммолари Давлат томонидан тартибга солиш Ресурслардан фойдаланиш имконияти (молия ва инфратузилма)

КЎБ сонига таъсир қилади

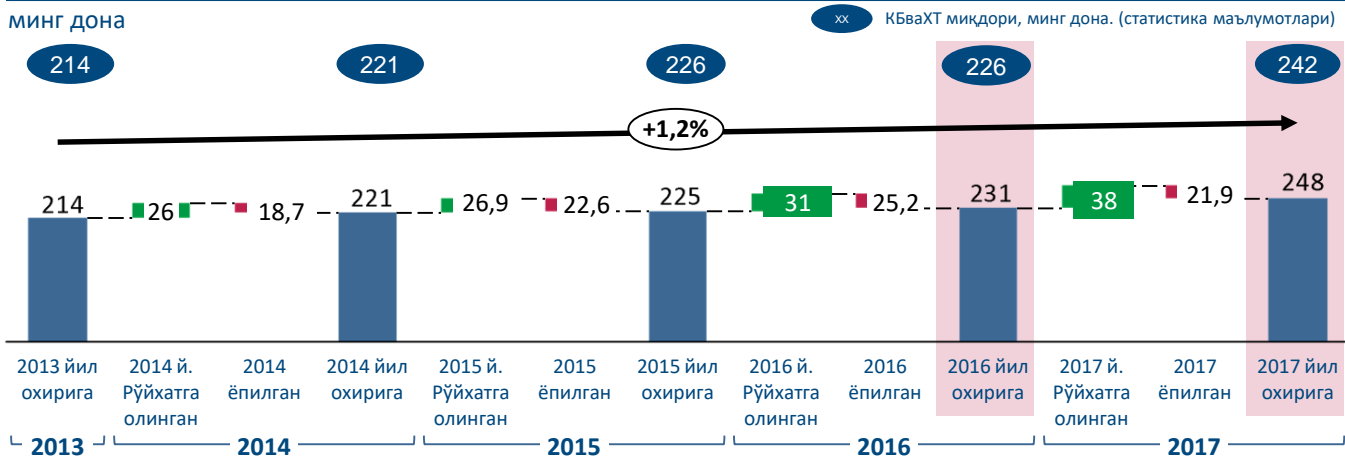
КЎБ сонига таъсир қилади

КЎБ ҳажмига таъсир қилади

КЎБ сонига таъсир қилади

КБ ва ХТ корхоналари сонининг ўзгариш динамикаси (статистик маълумотларга асосланган ҳисоб), 2013-2017 йй.

МИНГ ДОНА

- Статистик маълумотлар ўша статистик маълумотларнинг ўзига асосланган ҳисоб-китоб маълумотларидан фарқ қилади, ва бу ҳисоб-китоб ва статистика муаммоларини акс эттиради
- Ёпилган КЎБ сони билан таққослаганда, хусусан, рўйхатга олишларнинг тезкор ўсиши тўғрисида, рўйхатга олинган КЎБ сони оз ўсгани таъкидланади

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

КБваХТ рўйхатдан ўтказиш тизимидаги ўзгаришлар

- Рўйхатга олиш миқдорини ўсиши, шу жумладан, онлайн тартибда 30 дақиқада амалга ошириладиган рўйхатга олиш жараёнини соддалаштириш ҳисобига ўсиши юз бермоқда.
- Янги рўйхатга олиш тизими халқаро илфур амалиётга мос келади, бу Ўзбекистонга Doing business рейтингда "Корхоналарни рўйхатга олиш" бўлимида 11-ўринни эгаллаш имконини берди.

Олдинги рўйхатга олиш тизими

Жорий рўйхатга олиш тизими (2017 йилдан бошлаб)¹

Рўйхатга олиш босқичлари

Рўйхатга олиш жараёнининг давомийлиги

2-7 кун
ЮШ учун

2 кун
ЯТТ учун

30 дақиқа
ЮШ ва ЯТТ учун

Керакли ҳужжатлар сони

5-6
ЮШ ва ЯТТ учун

2
ЮШ учун

1
ЯТТ учун

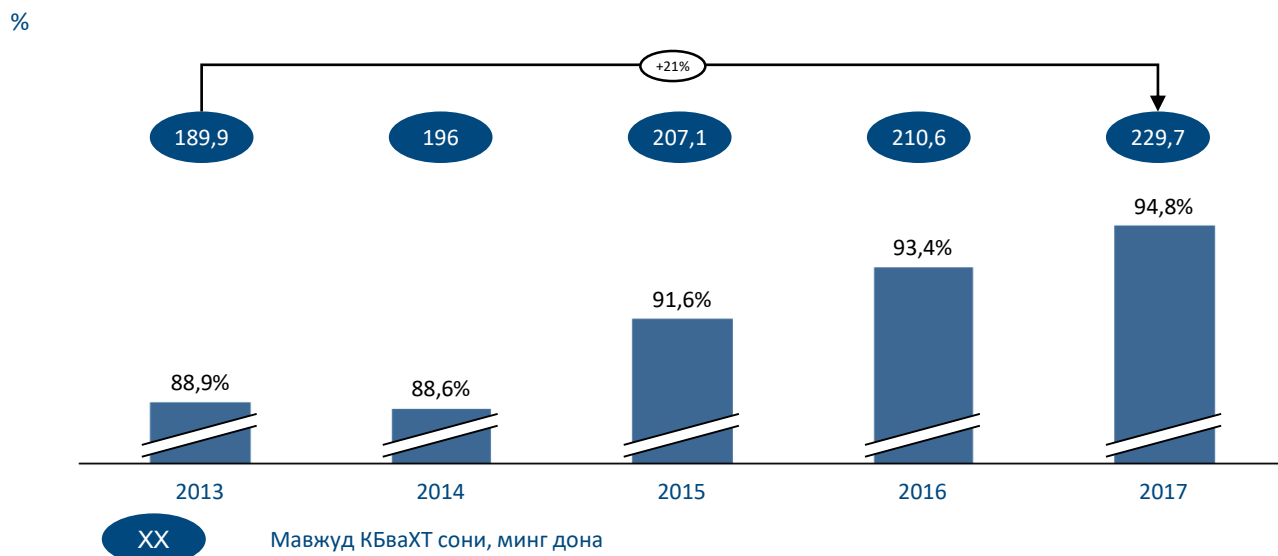
"Doing Business 2018" рейтингда "Корхоналарни рўйхатга олиш"

Эслатма: 1 - Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 9 февралдаги 66-сонли "Ўзбекистон Республикаси Президентининг" Тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш ва рўйхатдан ўтказиш тизимини такомиллаштириш тўғрисида" 2016 йил 28 октябрдаги ПҚ-2646-сонли қарорини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида" фармониغا биноан

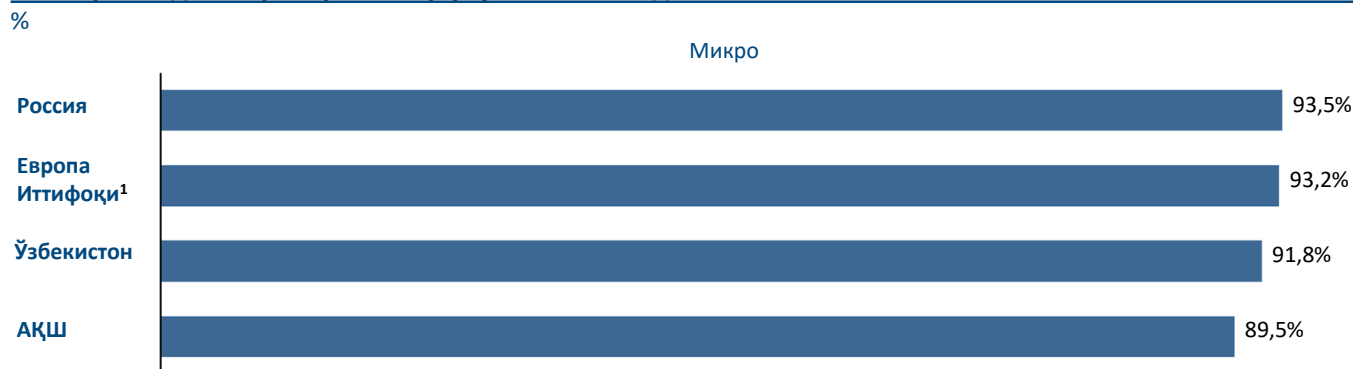
Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

КБваХТ мавжуд корхоналарининг рўйхатдан ўтган КБваХТ корхоналарининг умумий сонида улуши

- Рўйхатга олинган корхоналарнинг умумий сонида **мавжуд КБваХТ сонининг ва улушининг ўсиши** кузатилди
- 2017 йилда Мавжуд тадбиркорлик субъектларининг улуши **95%** ни ташкил этди, мавжуд КБваХТ **сони 21 фоизга** 230 минг корхонагача ўсди (рўйхатга олинган корхоналар сони билан таққослаганда **ўсиш суръати ошмоқда**, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 16 фоизга ўсган)
- Мавжуд компанияларнинг ўсиши, ҳам фаол бўлмаган компанияни ёпиш, ҳам бизнесни “яширидан” ташқарига олиб чиқиш ҳисобидан таъминланди (компаниялар баъзи фаолиятини рўйхатга олишни бошладилар)
- Аммо солиққа тортишнинг соддалаштирилган тизимини қўллаш имкониятидан ташқари, КЎБ учун **солиқ рағбатлантириши йўқ**.
- УСТТ жуда мураккаб, натижада солиқ ҳисоботларини бошқариш қиймати юқори
- ССТ тизими **такомиллаштиришни талаб қилади**, чунки тадбиркорлар учун фақат даромад солиғи амал қилади
- Такомиллаштиришнинг эҳтимолдаги йўналиши - фойда солиғи тўлови режимини жорий этиш бўлиб, у кичик даромадли корхоналарни очиш учун муҳим аҳамиятга эгадир.

КЎБ таркибида микрокорхоналар улуши 2017 йилда

- Ўзбекистонда КЎБ субъектлари таркибидаги микрокорхоналарнинг улуши **халқаро амалиётга мос келади**.
- Ҳар бир мамлакат компанияларни микро, кичик ва ўрта корхоналарга бўлиш учун ўз тамойилларини қабул қилган
- Таҳлил мақсадларида компанияларни бўлиш учун миллий мезонлар ишлатилган

Эслатма: 1 – 2016 йилда ЕИ бўйича маълумотлар

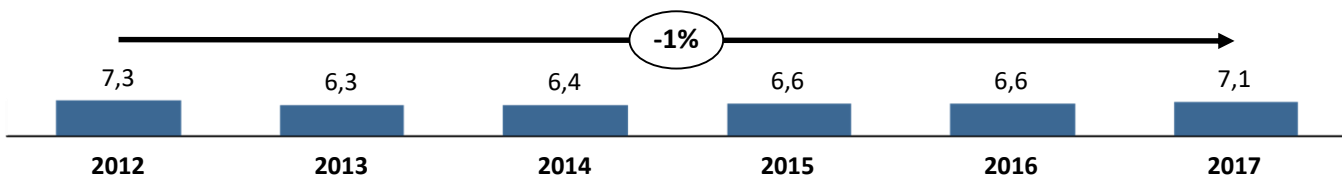
Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

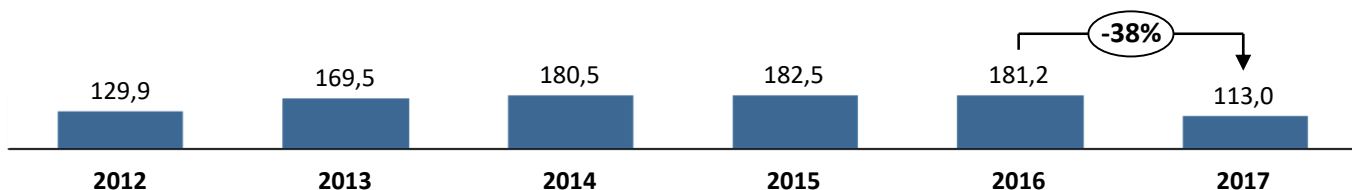
Ўзбекистонда КБваХТ ривожланиш даражаси, 2012-2017 й

КЎБ ривожланиши сон жиҳатидан ҳам, шунингдек битта кичик ва ўрта бизнеснинг ҳажми жиҳатидан ҳам турғунлашмоқда.

1000 киши бошига КбваХТ миқдори, дона.

1 КбваХТ учун қўшилган қиймат миқдори, минг АҚШ доллари

- Аҳолининг 1 минг нафари учун КБваХТ сони **6,3-7,3 корхона оралиғида ўзгариб турди**; 2013 йилдан буён корхоналар сони бироз ошиб борди, аммо 2012 йилга нисбатан, **жорий КБваХТ сони тикланмади**
- **Яширин иқтисодийтни ҳисобга олган ҳолда**, КБваХТ сонининг кўрсаткичи анча **юқори бўлиши мумкин**
- 2012-2016 йиллар мобайнида КЎБ субъектларининг ҳажми ўсди, аммо 2017 йилда бу кўрсаткич **38 фоизга камайди**, шу жумладан, миллий валютанинг заифлашиши оқибатида

Ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларда ўз-ўзини иш билан таъминлаш кўрсаткичларининг даражаси ва ўзгариши, 2016 й.

- Ўзбекистонда, ривожланаётган мамлакатларда бўлгани каби, ўз-ўзини иш билан таъминлаш даражаси **юқори (27%)**
- Ривожланган КЎБ даражасида ўз-ўзини иш билан таъминлаш даражаси камаяди - ўртача 15% қадар
- Ўзбекистонда кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш билан бирга, ўз-ўзини иш билан таъминлаш даражаси тахминан 20% қисқариши мумкин.

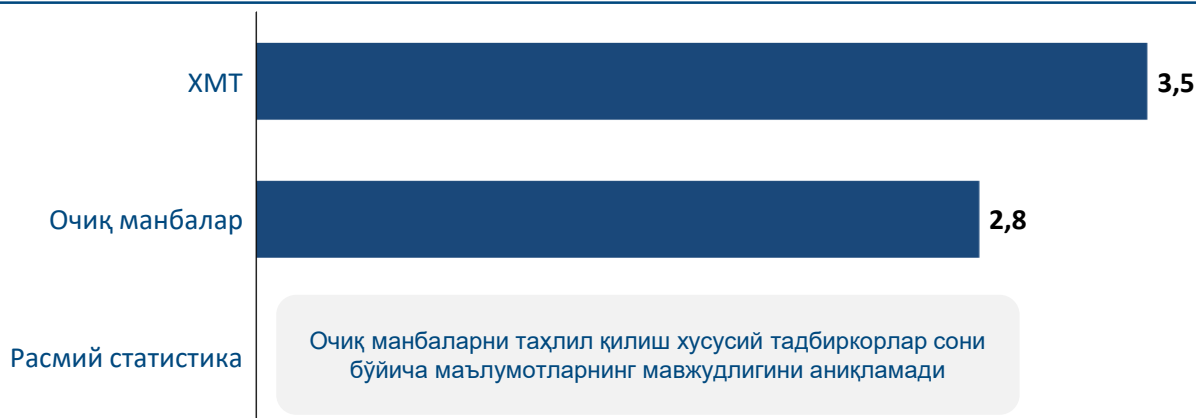

- Умуман олганда, **ўз-ўзини иш билан таъминлашнинг юқори даражаси ривожланаётган мамлакатларга хосдир**.
- Сўнги 5 йил ичида Ўзбекистонда ўз-ўзини иш билан таъминлаш йиллик даражаси ўртача 1% га қисқарди.
- Ўзини иш билан таъминлашнинг ҳозирги даражаси **27% ташкил қилади**

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

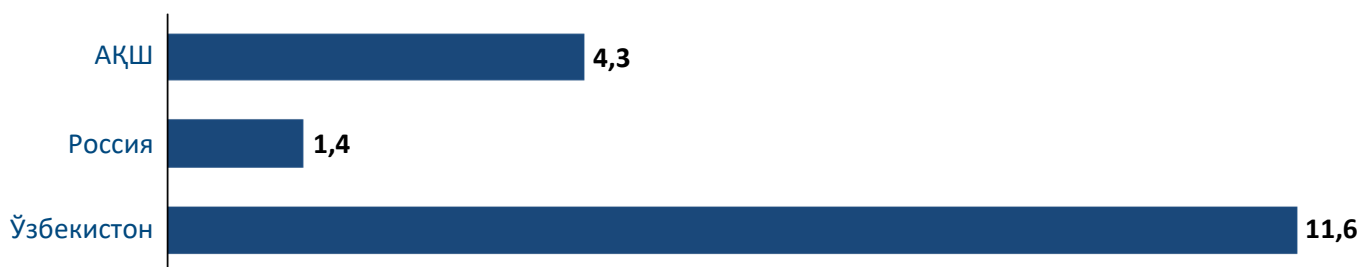
Хусусий тадбиркорлар сонининг баҳоланиши (млн киши)

Ўзбекистон Республикасида хусусий тадбиркорлар сони тўғрисида ишончли маълумотлар йўқ

1 КЎБ компанияси учун якка тартибдаги тадбиркорлар сони

Ўзбекистонда хусусий тадбиркорларнинг кичик ва ўрта бизнес компанияларига айланиш даражаси паст

- Қўпгина мамлакатларда хусусий тадбиркорлар сони КЎБ компаниялари сонидан кўп
- Ўзбекистонда 1та рўйхатдан ўтган компанияга тахминан 11,6 хусусий тадбиркор тўғри келади (ХТ сони 2,8 млн киши деб баҳоланганда)
- АҚШда ҳар бир компанияга – 4.3, Россияда – 1.4 тадбиркор тўғри келади

Яширин иқтисодиётнинг улушини баҳолаш

- Яширин иқтисодиётнинг юқори улуши таъкидланади
- Яширин иқтисодиётнинг улушини 50 фоиз деб баҳолаганда ЯИМ йўқотилиши 16-17 миллиард АҚШ долларини ташкил этади

“Ўзбекистон 2035”
Форумининг экспертлари

50%

Ўтказилган интервьюлар
маълумотлари

56%

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

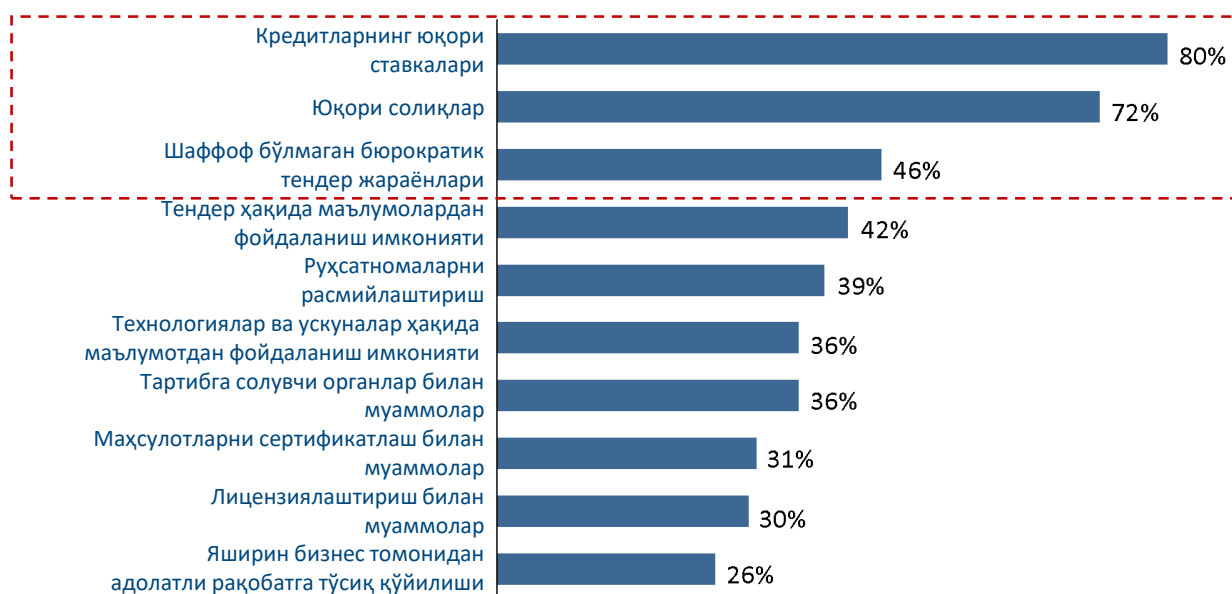
Тадбиркорлик ривожланишига салбий таъсир кўрсатадиган омиллар

Сўровда иштирок этган тадбиркорлар, тадбиркорликнинг ривожланишига салбий таъсир кўрсатадиган бир қатор омилларни қайд этишди:

- Ишбилармонлик муҳити бўйича асосий муаммолар қарз эвазига молиялаштиришнинг юқори харажатлари, юқори солиқлар, шунингдек, шаффоф бўлмаган ва бюрократик тендер жараёнлари ҳисобланади
- Асосий инфратузилма муаммолари - ер ва кўчмас мулкдан фойдаланиш, шунингдек бино ва архитектура рухсатномаларини олишдир.

Бизнес муҳитида асосий муаммолар

Сўров иштирокчилари умумий сонининг %

Инфратузилмага доир асосий муаммолар

Сўров иштирокчилари умумий сонининг %

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

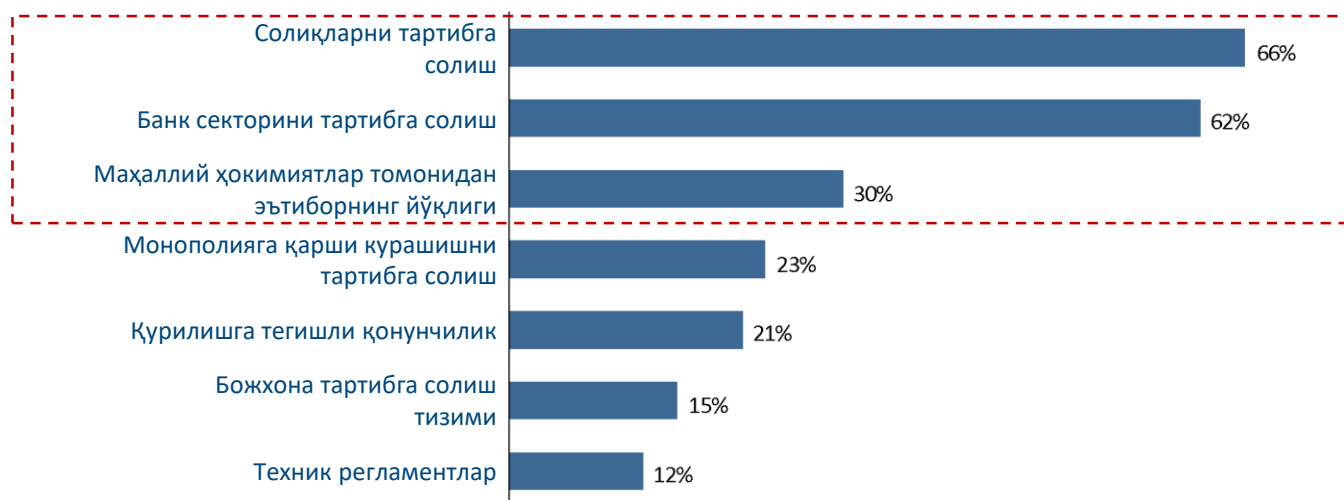
Тадбиркорлик ривожланишига салбий таъсир кўрсатадиган омиллар

Сўровда қатнашган тадбиркорлар тадбиркорликнинг ривожланишига салбий таъсир кўрсатадиган кўйидаги омилларни қайд этишди:

- Тартибга солиш нуқтаи-назаридан, солиқ тизимини тартибга солиш ва банк тизимини тартибга солиш масалалари, шунингдек, маҳаллий ҳокимият органлари томонидан мавжуд муаммоларга эътибор қаратмаслик ҳолатлари салбий деб таъкидланади
- Хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг асосий тўсиқлари - кадрлар масаласи, инвесторлар учун маълумотларнинг йўқлиги, шунингдек, маҳаллий ҳокимиятлар қизиқиш даражасининг пастлиги

Бизнесни ривожлантиришга салбий таъсир кўрсатадиган тартибга солиш омиллари

Сўров иштирокчилари умумий сонининг %

Хорижий инвестициялар ўсишидаги асосий тўсиқлар

Сўров иштирокчилари умумий сонининг %

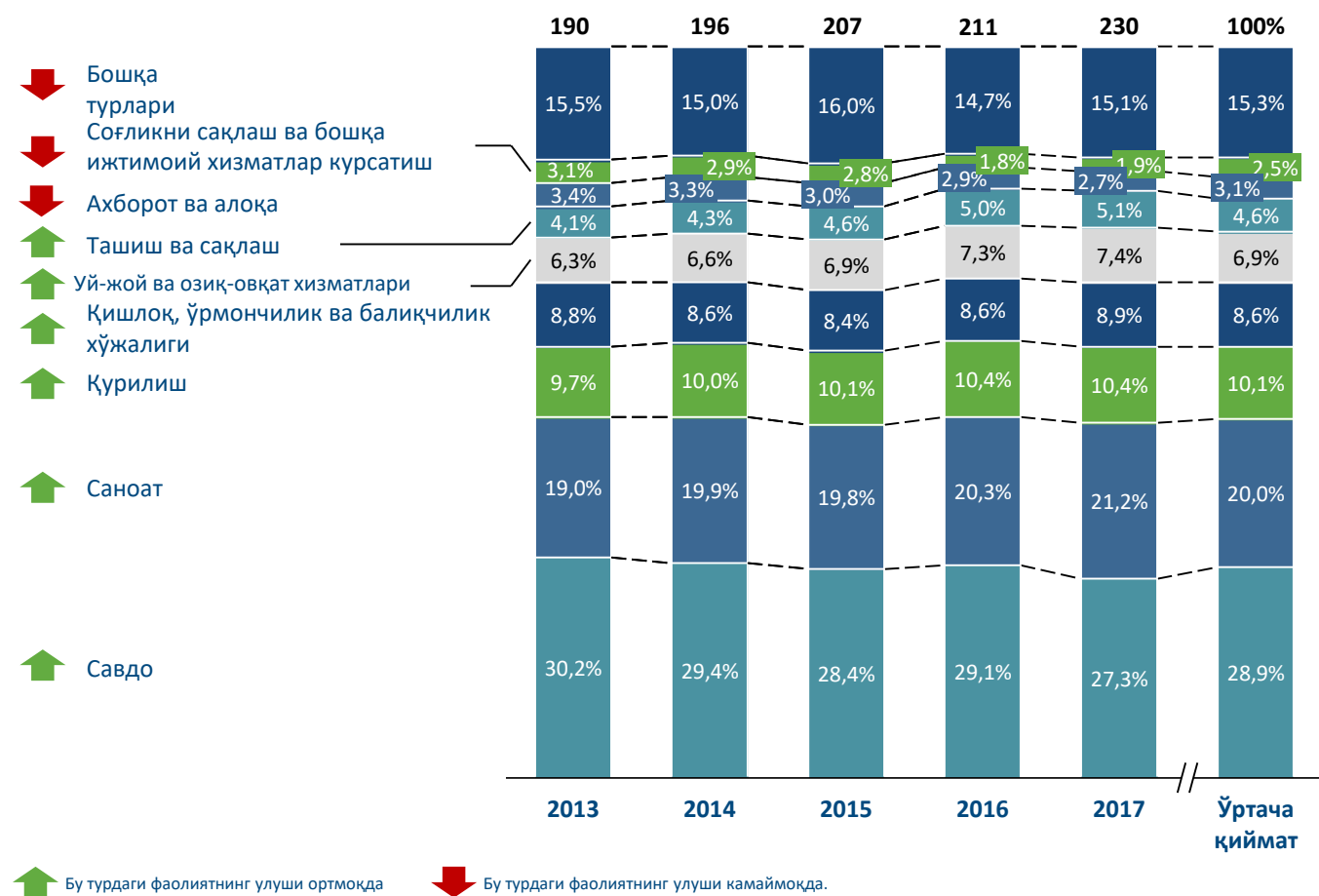

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

КБвaXТ мавжуд корхоналарини фаолият тури бўйича тақсимланиши

%, минг дона

Сўнги беш йил давомида ўтказилган таҳлиллар шунни кўрсатадики, КЎБ субъектларида соҳа нуқтаи-назаридан, савдо ва саноат ўсишининг пастлиги натижасида турфунлик рўй бермоқда

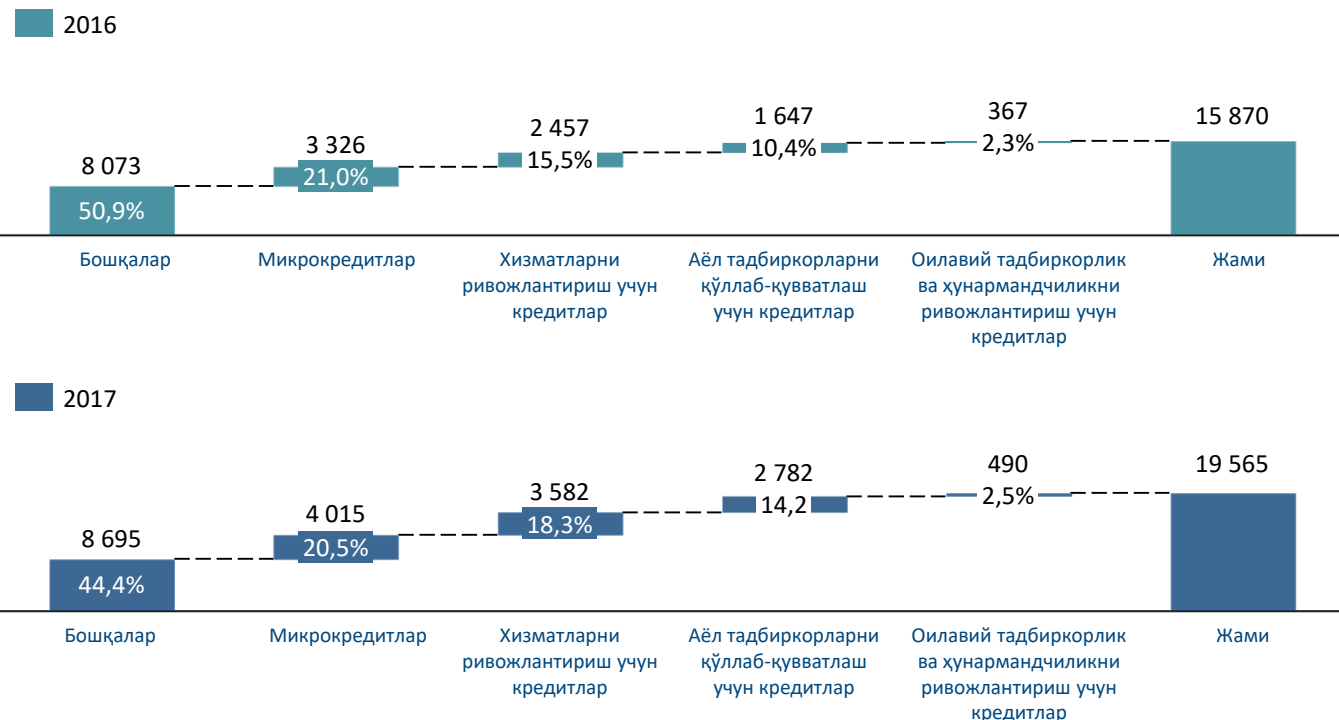
- Кичик корхона ва Микрофирмалар таркибида энг катта улушини савдо корхоналари эгаллаб турибди, уларнинг улуши бироз қисқарди - 30,2% дан 27,3% гача
- Саноатда фаолият юритаётган корхоналар улуши 2,2% ошди
- Қурилиш, қишлоқ хўжалиги, ўрмончилик ва балиқчилик, шунингдек, турар-жой ва озиқ-овқат хизматлари, транспорт ва сақлаш соҳаларида корхоналарнинг ўсиши қайд этилди.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

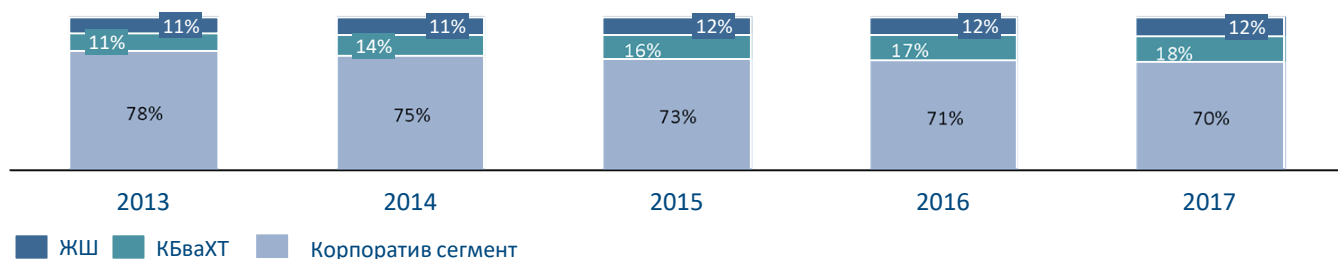
Кичик бизнес субъектларига берилган кредитлар

млрд сўм

- КБваХТ кредит беришнинг 23% га ўсиши кузатилмоқда, лекин катта улуш микрокредитлардан иборат
- Муаммо кичик ва ўрта бизнес субъектлари томонидан гаров массасининг етишмаслигида, бу эса ўз навбатида аъъанавий кредитлар, шу жумладан катта миқдордаги микрокредитлар бериш имкониятининг йўқолишига олиб келади

Кредит портфелининг таркиби, 2013-2017 йй.

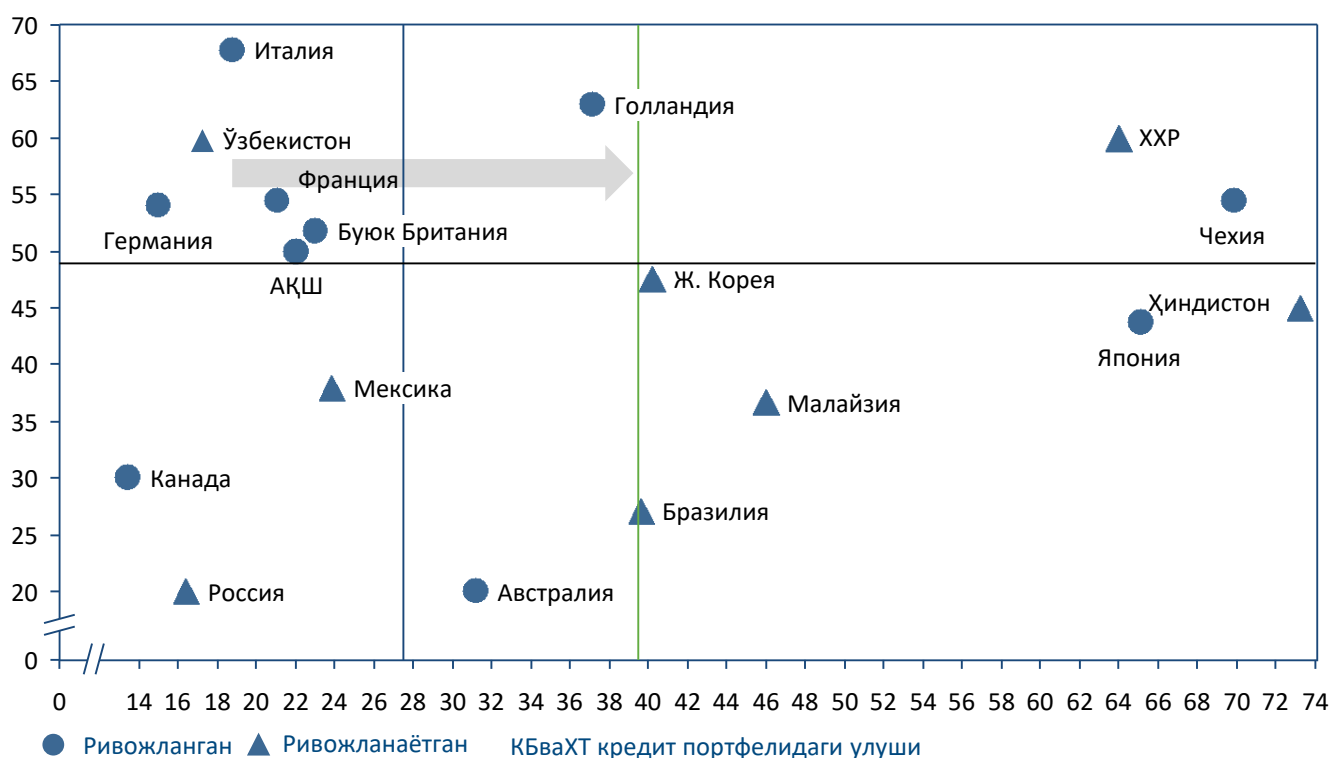
- Мутлақ жиҳатдан, 2017 йилда 2016 йилга нисбатан КБваХТни кредитлаш ҳажмининг ўсиши **+23%** ни ташкил этди.
- Кредитларнинг асосий қисми **микрокредитлардир – улар тахминан 20% ташкил этади, бу аъъанавий банк кредитларини** олиш имконияти йўқлигини кўрсатади.
- КБ кредит портфелидаги улуши корпоратив сегментнинг пасайиши ҳисобига ўсиб бормоқда ва ҳозирги вақтда 18% ташкил қилади
- Кредит портфелида КБ реал улуши КБ эҳтиёжини қондириш учун ишлатиладиган МЛ кредитларининг бир қисми ҳисобидан **юқориқ** бўлиши мумкин.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

КБваХТ кредит портфелидаги* улуши ва КЎБнинг ЯИМдаги улуши

- ЯИМда КЎБ улуши юқори бўлган ривожланган мамлакатларда кредит портфелида КЎБ субъектлари улушининг камлиги кузатилмоқда.
- Ривожланаётган мамлакатлар ўз ўсишини рағбатлантириш мақсадида КЎБ янада жадал молиялаштириш билан тавсифланади.
- Ривожланаётган мамлакатлар билан таққослаганда, Ўзбекистон КЎБ кредит портфелидаги 18% улуши билан КБваХТ молиялаштиришда ортда қолмоқда.
- Ўзбекистоннинг кредитлаш портфелида ўсишни рағбатлантириш мақсадли қиймати 30-40% бўлиши мумкин

КЎБнинг ЯИМдаги улуши

- ЯИМда КЎБ юқори даражада бўла туриб кредит портфелидаги КБваХТнинг ўртача улуши ривожланган мамлакатлар учун хос вазият: Италия, Германия, Франция, Буюк Британия ва АҚШ
- Кредит портфелида КБваХТнинг анча юқори даражаси ривожланаётган мамлакатлар учун хос - ХХР, Ҳиндистон, Жанубий Корея ва бошқалар
- Ўзбекистонда КБваХТ ЯИМда юқори улушига эга бўлиши билан бирга кредит портфелида КБваХТ улуши паст - тахм. 18% ривожланаётган мамлакатлар учун ўртача 39,8% бўлганда

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

- Иқтисодий ва жамиятнинг ҳолатини акс эттирувчи халқаро рейтинглар Ўзбекистондаги ишбилармонлик муҳитининг заиф ривожланишини кўрсатади
- Ўзбекистон бир қатор муҳим рейтингларда, масалан, Global Entrepreneurship Monitor рейтингида йўқ

Индекс	Таъриф	Ўзбекистон Республикасининг позицияси
1 Index of Economic Freedom, 2017 	Иқтисодий эркинлик индекси, яъни, фуқаролар учун зарур бўлган ҳимоя ва эркинликдан ташқари, товар ва хизматларни ишлаб чиқариш, тарқатиш ва истеъмол қилишга давлат аралашуви ва тўсқинликларининг йўқлиги	 152 180дан
2 Doing Business, 2018 	Тадбиркорлик фаолиятини кенгайтиришга ёрдам берадиган кўрсаткичлар ва уни чекловчи мезонлар	 74 180дан
3 Indigo Index, 2018 	Хом ашё ва табиий ресурслардан фойдаланишдан инновациялар ва технологиялардан фойдаланишга ўтиш шароитларида иқтисодийнинг мослашувчанлиги ва ривожланиш қобилиятини баҳолаш	 128 180дан

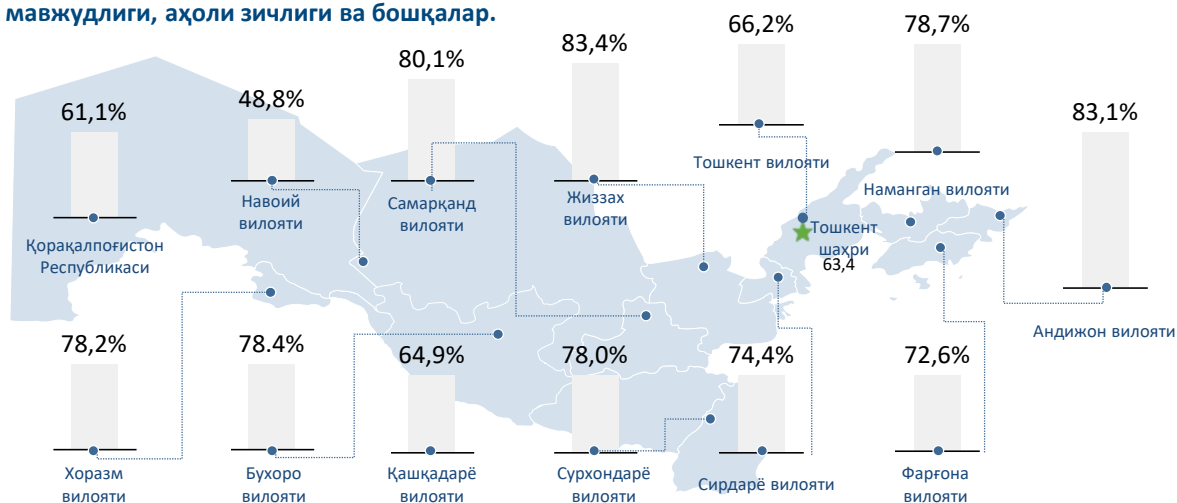
 Рейтингни юқорисида жойлашган

 Рейтингни ўртасида жойлашган

 Рейтингни қуйи қисмида жойлашган

Ҳудуднинг ЯҲМда КБваХТ улуши, 2016 йил

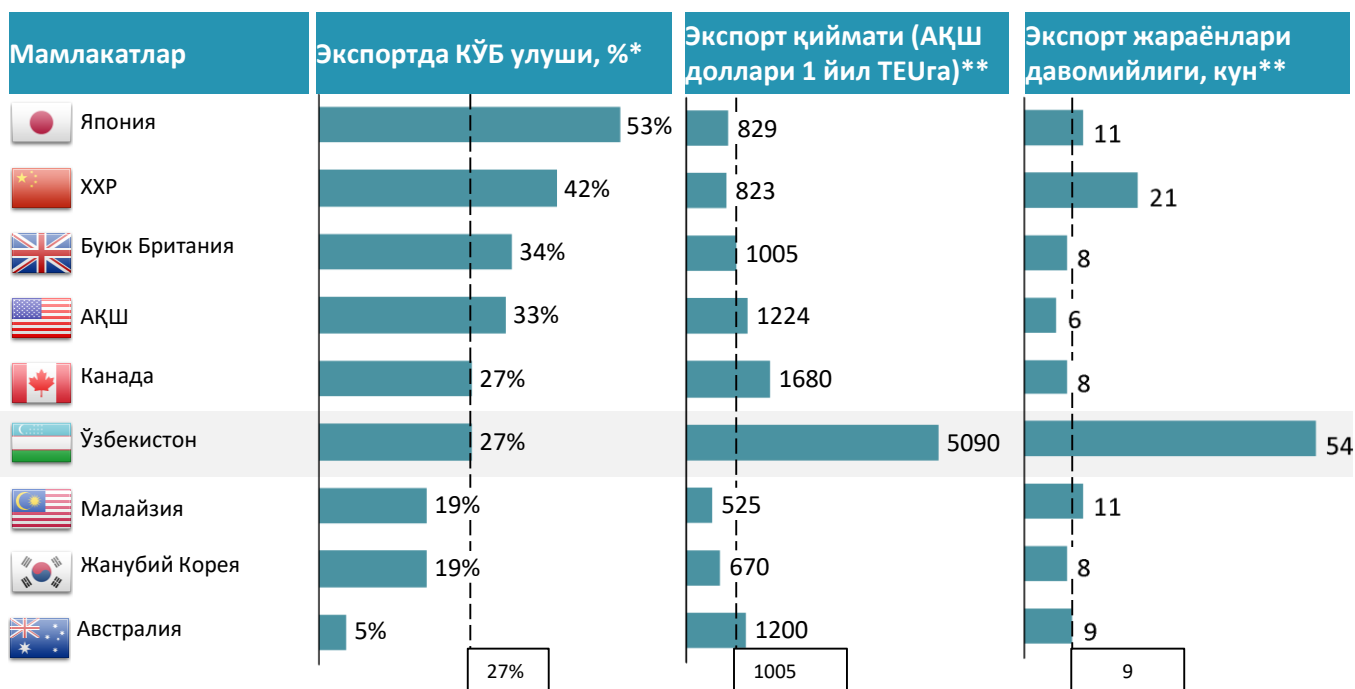
- Жиззах ва Самарқанд вилоятлари ялпи ҳудудий маҳсулотда КБваХТ улуши бўйича етакчидир
- КБваХТнинг минтақавий ривожланиши асосан тарихий сабабларга кўра, шу жумладан катта бизнеснинг мавжудлиги, аҳоли зичлиги ва бошқалар.

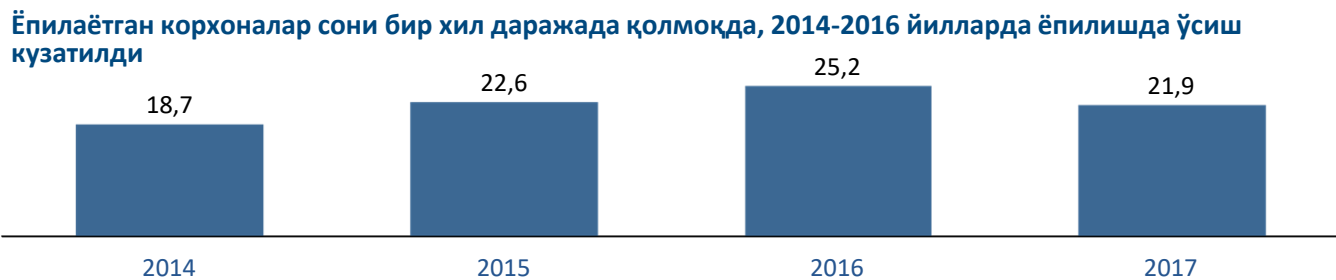
Манба: тегишли рейтинг маълумотлари, лойиҳа ишчи гуруҳининг таҳлили; ХМТ, очиқ манбалар маълумоти, “Ўзбекистон 2035” Форуми

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

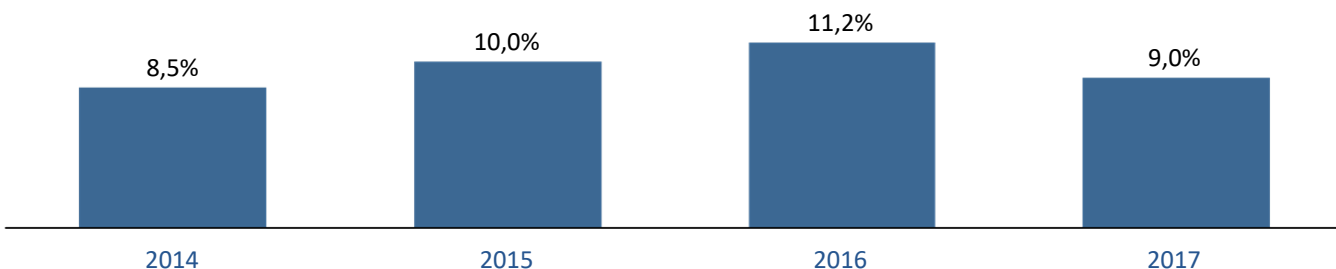
Экспорт жараёнлари ва божхона тўсиқларини давлат томонидан тартибга солиш КБваХТ экспортини ривожлантириш учун сезиларли қийинчиликлар туғдиради: экспорт қиймати юқори бўлган ҳолда товарларни расмийлаштириш узоқ вақт олади

Ўпирилган КБваХТ корхоналари сонининг ўзгариш динамикаси (статистик маълумотларга асосланиб ҳисобланган), минг дона, 2014-2017 йй.

Рўйхатга олинган КБваХТ компаниялари сонидан тугатилганлар улуши

Эслатма: * Очiq манбалардан олинган сўнги фойдаланиш имкони бор даври (2015-2017 йиллар) маълумотлари
 ** охириги фойдаланиш имкони бор давр учун маълумот - 2014 й. TEU = "twenty-foot equivalent unit" ("Йигирма футга тенг")

Манба: World Bank, OECD, очiq манбалар маълумотлари, лойиҳа ишчи гуруҳининг таҳлили

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

Қўллаб-қувватлаш инфратузилмасининг етишмаслиги

Ривожланиш институти

Кичик ва ўрта бизнес ҳамда хусусий тадбиркорлик субъектларининг экспортни қўллаб-қувватлаш жамғармаси

Вазирлар Маҳкамаси қошидаги Давлат томонидан тадбиркорликни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш жамғармаси

Савдо-саноат палатаси (ССТ)

Таъриф

- Кичик ва хусусий тадбиркорлик экспорт салоҳиятини кенгайтириш мақсадида институт ташкил этилди
- КЎБни чет эл бозорларида замонавий, рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқаришни кенгайтиришда зарур юридик, молиявий ва ташкилий ёрдам билан таъминлаш
- Асосий фаолият йўналиши - тадбиркорларнинг молиявий хизматлардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтиришдир (кафолатли ёрдам)
- Махсус давлат, тармоқ ва минтақавий дастурлар, лойиҳалар ва тадбирларни амалга оширишда иштирок этиш
- Бизнес муҳитини яхшилаш ва тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай шарт-шароитларни яратиш мақсадида ишлаётган нодавлат нотижорат ташкилоти
- Консалтинг хизматларини кўрсатади
- Минтақавий бўлимлари мавжуд
- Кўпгина ривожланиш институтлари борлигига қарамай, КБваХТни қўллаб-қувватлашнинг асосий элементлари мавжуд эмас.
- Ўзбекистонда минтақавий маслаҳат инфратузилмаси йўқ, хусусан, ТҚҚМ (тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш марказлари), ЭҚҚМ (экспортни қўллаб-қувватлаш марказлари), минтақавий молиявий инфратузилма (минтақавий кафолат жамғармалари) ва бошқа турдаги қўллаб-қувватлаш инфратузилмаси (технопарклар, бизнес инкубаторлар)

КБваХТ учун ягона қўллаб-қувватлаш органини ташкил қилиш

Ўзбекистонда КБваХТни қўллаб-қувватлаш бўйича стратегияни ишлаб чиқадиган ягона бирлаштирувчи, шунингдек уни амалга оширишнинг кейинги мониторингини амалга оширувчи идора 2019 йил августига қадар мавжуд бўлмаган

КЎБ стратегиясини ишлаб чиқиш

Қўллаб-қувватлаш чораларини амалга ошириш

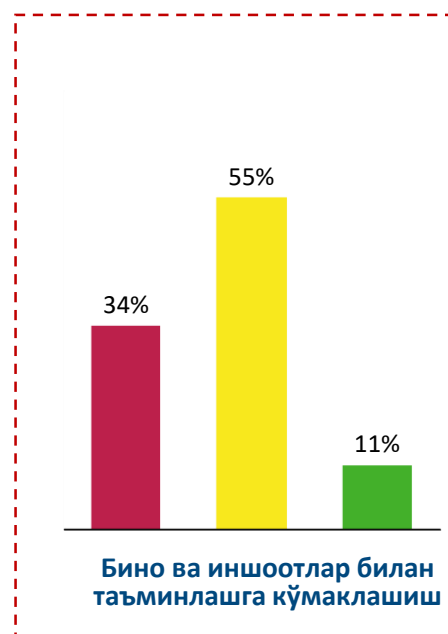
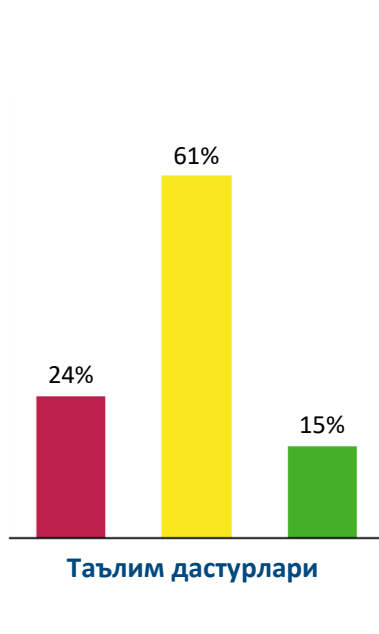
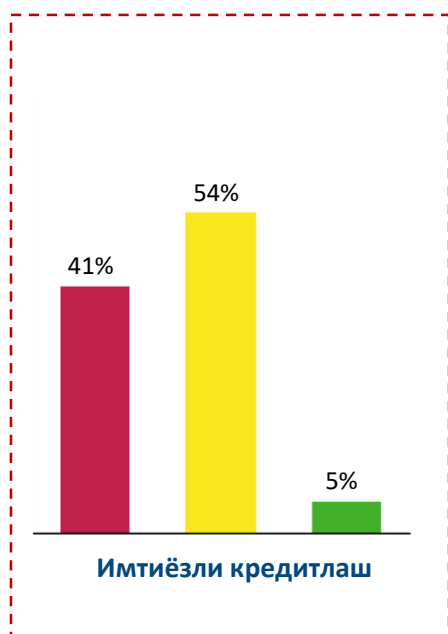
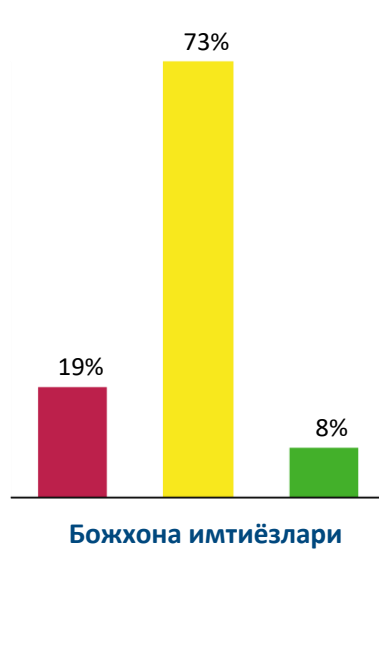
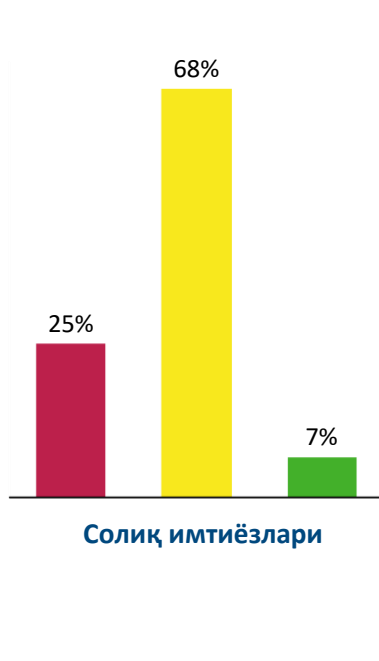
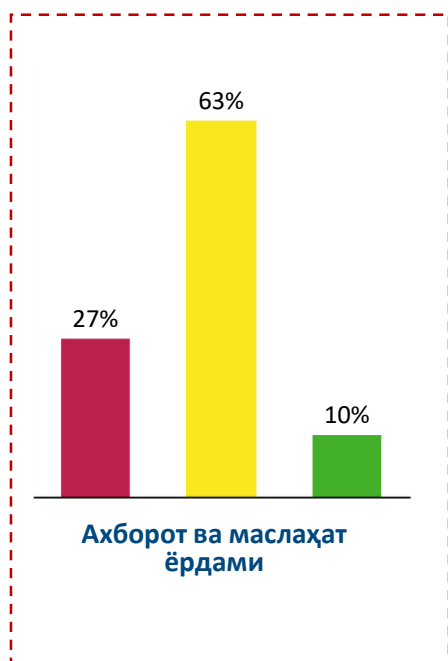
Мониторинг

Давлат	КЎБ стратегиясини ишлаб чиқиш	Қўллаб-қувватлаш чораларини амалга ошириш	Мониторинг
Сингапур	SPRING Singapore	Бир неча ташкилотлар	SPRING Singapore, Сингапур савдо ва саноат вазирлиги
Малайзия	SME Corporation		SME Corporation
Япония	SME Agency		SME Agency
АҚШ	SBA		SBA
Вьетнам	SME Development council		SME Development council
Таиланд	OSMEP		OSMEP
Ҳиндистон	Ministry of SME		Ministry of SME
Жанубий Африка	Small Enterprise		Small Enterprise
Жанубий Корея	SMB Administration Development Agency		SMB Administration Development Agency
Россия	Россия Иқтисодий ривожланиш вазирлиги		Россия Иқтисодий ривожланиш вазирлиги
Ўзбекистон	Мавжуд эмас	Бир неча ташкилотлар	

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш чораларидан қаноатланиш

- Қуйидаги қўллаб-қувватлаш чораларидан қаноатланиш энг паст даражага эга: имтиёзли кредитлаш, бино ва иншоотларни тақдим қилишда қўллаб-қувватлаш ва ахборот ҳамда маслаҳат ёрдами
- Умуман олганда, қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари билан тўлиқ қаноатланмаслик даражаси паст - таълим дастурлари билан қаноатланишнинг энг юқори даражаси таъкидланади, бу эса қўллаб-қувватлаш дастурларини қайта ташкил этиш ва такомиллаштириш зарурлигини кўрсатади

Қаноатланмаган

Ўрта даражада қаноатланиш

Юқори даражада қаноатланиш

Стратегик вариантлар

1

КЎБни молиявий қўллаб-қувватлаш

Кичик ва ўрта бизнесни кредитлар орқали қўллаб-қувватлашни асосий қўллаб-қувватлаш воситаси сифатида қўллаш. Молиялаштириш давлат жамғармаларидан, шунингдек, тижорат банкларида имтиёзли кредитлар бериш орқали амалга оширилади, банklar эса давлатдан маълум имтиёзларни олади. Тадбиркорларнинг кўникмалари ва малакаси тадбиркорларнинг ўз саъй-ҳаракатлари билан ривожланади

Мамлакатлардан мисоллар:

АҚШ

Канада

- +** • Бизнесни тезда бошлаш ва натижаларни олиш қобилияти
- • Кредит беришда етарли даражада таҳлил қилинмаганлиги сабабли КЎБ зарар кўриши қалтислиги
- Қисқа муддатли қўллаб-қувватлаш таъсири
- Бюджетнинг катта харажатларига эҳтиёж

КЎБ ресурсларини қисқа муддатда тақдим этиш

2

КЎБларни номолиявий қўллаб-қувватлаш

КЎБни қўллаб-қувватлаш учун кўпинча номолиявий қўллаб-қувватлаш чораларини қўллаш. Қўллаб-қувватлашнинг асосий воситалари - консалтинг, таълим, ташқи бозорларга чиқишда ёрдам бериш ва кафолатлар беришдир. КЎБ янги компаниялар очиш учун зарур бўлган молиявий ресурслардан тезкор фойдаланиш имкони йўқ

Мамлакатлардан мисоллар:

Ҳиндистон

Сингапур

- +** • Узоқ муддатли қўллаб-қувватлаш таъсири
- КЎБ юқори бизнес юритиш кўникмаларига эга, бу компаниялар рентабеллигига ижобий таъсир кўрсатади.
- • Молиялаштириш танқислиги муаммосини Ўзбекистон аҳолисининг даромадларининг ва инвестиция имкониятларининг пастлиги чуқурлаштиради.

КЎБда етарли маблағ бўлмаган ҳолда билим ва кўникмаларни ривожлантириш

3

КЎБни аралаш қўллаб-қувватлаш ва тартибга солиш

Норматив ва инфратузилмага доир тўсиқларни бартараф этишда молиявий ва номолиявий қўллаб-қувватлаш. Давлат барқарор институционал муҳитнинг ишлашини таъминлайди, бир вақтнинг ўзида КЎБ соҳасида сиёсат координатори мавжуд бўлган тақдирда минтақавий инфратузилма тармоғи орқали мақсадга йўналтирилган молиявий ёки номолиявий қўллаб-қувватлашни таъминлайди

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Буюк Британия

Франция

- +** • Узоқ муддатли қўллаб-қувватлаш мавжудлигида КЎБни тезда ишга тушириш имконияти
- • Қўллаб-қувватлаш тизимини яратиш учун юқори маъмурий ҳаракатларга эҳтиёж

Барқарор институционал шароитда КЎБ вакиллари фойдаланиши мумкин бўлган молиявий ресурсларни ва кўникмаларни бирлаштириш

Кутилаётган натижа-2035

Давлат томонидан молиявий ва номолиявий чоралар кўрилатганлиги мамлакатда тадбиркорлик руҳини ва бизнес ривожини ҳар томонлама қўллаб-қувватлайди, бу эса тадбиркорларга бизнесни осонлик билан очиб, эркин ишга туширишга ва ривожлантиришга имкон беради.

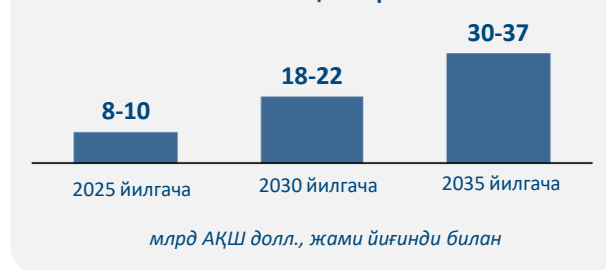
Қўллаб-қувватлашнинг аралаш модели

- Капитални амнистия қилиш орқали норасмий бандликни қонунийлаштириш (шу жумладан солиқ амнистияси)
- Ягона қўллаб-қувватлаш институтини, қўллаб-қувватлаш инфратузилмасини яратиш (ТҚҚМ, ИҚҚМ, технопарклар, акселераторлар ва бошқалар) ва янги қўллаб-қувватлаш маҳсулотларини жорий этиш
- Кафолатли қўллаб-қувватлаш орқали молиялаштиришдан фойдаланиш имкониятини таъминлаш
- КЎБ учун давлат буюртмаларига (квоталар) кириш имкониятини кенгайтириш ва экспортни рағбатлантириш
- Солиқ тартибини такомиллаштириш, шу жумладан, ОСТТдаги фойда солиғи режимини жорий қилиш
- Қўшма корхонани ажратиш ва давлатнинг қўллаб-қувватлаш маҳсулотлари бўйича давлат сиёсати кўламадан келиб чиқиб дифференциация қилиш
- Хўжалик юритувчи субъектларнинг барча турлари учун қулай электрон декларация тизимини ишлаб чиқиш
- Ташқи савдо операциялари учун ягона идораларо интеграциялашган электрон ахборот тизимини жорий этиш
- Транзит юклар ва транспорт воситаларини бошқаришнинг автоматлаштирилган бошқарув тизимини яратиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035
КЎБ тарқалиши, дона/1000 киши	7,1	25
Қўшилган қиймат 1 КЎБга, минг АҚШ доллари/КЎБ	113	273
Index of Doing Business (рейтингда ўрни)	74	Топ-20
Index of Economic Freedom (рейтингда ўрни)	152	Топ-50
КБваХТнинг кредит портфелидаги улуши	18%	40%
КЎБни электр тармоқларига улаш муддати (кун)	88	20
Экспортни расмийлаштириш муддати (кун)	54	9

Инвестициялар

Фаолият йўналишлари

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

Асосий стратегик ташаббуслар (1/2)

2025

- Қонунчиликни ишлаб чиқишни охирига етказиш - ўрта бизнесни ажратиш ва халқаро амалиётга мувофиқ КЎБни ҳисобга олиш мезонларини ислоҳ қилиш
- КЎБни қўллаб-қувватлаш бўйича ягона институтни ривожлантириш
- КЎБни ривожлантириш учун барча функцияларни ягона институтга ўтказиш ("ягона ойна" тамойили бўйича) ва ушбу мақомни қонун ҳужжатларида мустаҳкамлаш
- Ҳукумат даражасида КЎБни қўллаб-қувватлаш бўйича мутасадди тайинлаш
- Амнистия ва ХК рўйхатга олиш орқали қонунлаштириш
- КЎБга кредит беришни қўллаб-қувватлаш бўйича чора-тадбирларни жорий қилиш, шу жумладан кафолатни таъминлаш
- Фойда солиғини жорий этилиши ҳисобига соддалаштирилган солиқ тизимини охирига етказиш
- Ҳисоботлар сонини камайтириш орқали КЎБ бошқарув харажатларини камайтириш
- Назорат таътидини жорий этиш - дастлабки 3 йил мобайнида КЎБларни текширишни таъқиқлаш ва назорат қилиш тизимини тартибга солиш
- Маъмурий харажатларни қисқартириш учун давлат ва кичик ҳамда ўрта бизнес субъектлари ўртасидаги ўзаро алоқаларни рақамлаштириш

- ЯТТдан КБга ўтишни (таълим ва маркетинг дастурларини ўтказиш) рағбатлантириш мақсадида тадбиркорликни давлат даражасида оммалаштириш
- Бизнес-таълимни ривожлантириш (университетлардаги йўналишлар сонини кўпайтириш, ёш тадбиркорлар учун курслар, тажрибали тадбиркорлар учун бошқарув курслари)
- Инфратузилмадан КЎБ фойдаланишнинг соддалаштирилган тартибини жорий этиш, шу жумладан, электр тармоқларига уланиш имкониятини таъминлаш
- КЎБни ёпиш жараёнини соддалаштириш
- Ишбилармонлик муҳитини яхшилаш: Коррупцияни идрок қилиш индекси ва Иқтисодий эркинлик индексидаги энг яхши 80 мамлакат рейтингига кириш
- Соҳа эътиборини савдо ва сайёҳликка йўналтириш
- Экспорт кредитлари ва суғуртани таъминлаш орқали КЎБ экспортини ривожлантириш
- Харидларнинг бир қисми учун КЎБдан мажбурий буюртмани назарда тутган дастур орқали давлат буюртмаси олиш имкониятини кенгайтириш
- Ноқонуний фаолият учун профилактика чораларини ишлаб чиқиш
- Кичик ва ўрта бизнесни очиш учун грантлар тизими
- Қўллаб-қувватлаш институтига асосланган КЎБ ҳисоби тизимини ислоҳ қилиш

2030

- Бирлаштирилган қўллаб-қувватлаш институти асосида КЎБ учун маълумотларнинг ягона ахборот базасини яратиш
- КЎБ секторини кредитлашни ошириш учун кафолатли қўллаб-қувватлаш дастурини кенгайтириш
- Ўзаро кафолат фондларини яратишни рағбатлантириш
- Давлат томонидан тартибга солишни соддалаштириш (тартибга солувчи жоди тамойилини қўллаш)
- Юқори технологияли ва инновацион корхоналарни қўллаб-қувватлаш
- Қўллаб-қувватлаш кўламини имкон қадар кўпайтириш (қўллаб-қувватланадиган кичик ва ўрта бизнес субъектлари сони бўйича)
- Қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш: Коррупцияни идрок қилиш индекси, Иқтисодий эркинлик индекслари энг яхши 50 мамлакат ва Бизнесни юриштиш қулайлиги индекси (Doing Business) бўйича энг яхши 20 та мамлакат рейтингига кириш

2035

● кадрлар ● молия ● технологиялар ● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш ● инфратузилма

Манбалар: очиқ манбалар маълумотлари таҳлили, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик

Асосий стратегик ташаббуслар (2/2)

2025

- Ёшлар ва аёллар тадбиркорлигини ривожлантириш
- КЎБ учун имтиёзли шартлар билан ғояларни синаб кўриш учун платформалар тизимини яратиш: бизнес-инкубаторлар, карьера марказлари, коворкинг, технопарклар
- КЎБни қўллаб-қувватлаш стратегиясини ишлаб чиқиш, жумладан, компания кўламига қараб қўллаб-қувватлаш маҳсулотлари бўйича давлат сиёсатини фарқлаш
- "Рақобат тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш

2030

- Ижтимоий тадбиркорликни ривожлантириш
- Минтақавий қўллаб-қувватлаш инфратузилмасини (мустақил ёки Савдо-саноат палатаси билан ҳамкорликда ёки Тадбиркорликни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш давлат фонди асосида) икки йўналишда яратиш: кафиллик фондлари ва маслаҳат марказлари, ТҚҚМ, ИҚҚМ, технопарклар, акселераторлар ва бошқалар.

2035

● кадрлар ● молия ● технологиялар ● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш ● инфратузилма

Манбалар: очиқ манбалар маълумотлари таҳлили, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Молиявий тизим

Иқтисодиётни ривожлантириш

Банк тизими ва комплаенс

Иқтисодиётни ривожлантириш

Жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

- Иқтисодийнинг стратегик жиҳатдан муҳим соҳаларига молиялаштиришни ўтказишнинг самарасиз механизмлари
- Банк маҳсулотларининг турлари иқтисодийнинг талабларига жавоб бермайди
- Банк секторининг кичик ҳажми - жаҳонда 86-ўрин
- Қарз капиталининг юқори қиймати - йилига 23% дан ортиқ
- Молиявий тизимга аҳоли ишончининг паст даражаси - 60%дан кам
- Бозор жараёнларининг, халқаро ҳисоб-китоб тизимлари ва мувофиқлик амалиётларининг паст даражаси
- Халқаро инвесторлар ишончининг йўқлиги
- Рақобат йўқлиги ва процессинг хизматлари бозорининг ёпиқлиги ва банклар учун юқори нарх
- Молиявий хизматлар бозорида рақобат ва монополияга қарши тартибга солиш механизмларининг йўқлиги, қайта ишлаш хизматлари учун ёпиқ бозор ва банклар учун юқори нарх
- МПТ билан интеграциялашишнинг паст даражаси

Асосий хулосалар

- Ўзбекистон Республикаси банк тизимининг ҳажми (активлари) жиҳатидан ривожланган мамлакатлардан анча ортда қолмоқда. Иқтисодийнинг ривожлантириш мақсадларига эришиш учун юқорида айтилган активларни сезиларли даражада ўсиши керак бўлади. Йил давомида активларнинг умумий ўсиши 98% ни ташкил этди, бироқ бу таъсир 60%га валюта курсининг девалвацияси ва валюта активларининг пропорционал ўсишига боғлиқ
- Давлатга қарашли банклар капитал ва кредит портфели нуқтаи назаридан устунлик қилади, аммо бу ҳолат ривожланаётган иқтисодий учун мақбулдир, чунки бу иқтисодийнинг стратегик муҳим соҳаларига кредит оқимларини йўналтириш имконини беради.
- Ўзбекистон банк тизимига нисбатан аҳоли ўртасида ишонч йўқолган бўлиб, у ривожланиш суръатларини секинлаштиради ва иқтисоднинг яширин секторини сақлаб қолишга ҳисса қўшади, аммо инфратузилмани ривожлантириш ҳисобидан банк секторининг тарқалиши аста-секин ўсиб боради. Бугунги кунда аҳолининг ярмидан кўпроғи асосий банк маҳсулотлари билан таъминланмаган.

ЯИМ фоизларида банк активларининг нисбати ва жаҳон рейтингдаги ўрни

1	Люксембург	1 550%
3	Буюк Британия	490%
6	Голландия	385%
81	Ўзбекистон	65%
117	Қозоғистон	41%
122	Озарбайжон	36%
125	Қирғизистон	32%
132	Тожикистон	28%

2017 йил давомида тижорат банкларининг жами активлари **82,6 трлн сўмга** ёки 98,2 фоизга ўсди (2016 йилда - 29 фоиз) ва 2018 йил 1 январ ҳолатига кўра 166,6 трлн сўмни ташкил этди, мамлакат ялпи ички маҳсулоти ҳажми эса **249,13 трлн сўмни** ташкил этди

- Шу билан бирга, жами активларнинг умумий ўсиши **64 фоизни** ташкил қилди (ёки 52,8 триллион сўм), бу миллий валюта курсининг кескин пасайиши сабабидир. Ушбу омил таъсири остида **банк активларининг ЯИМга нисбати 2017 йил охирига келиб 67 фоизгача** (2016 йилда - 42,2 фоиз) ошди, бу эса Ўзбекистон Республикасига дунёда 81-ўринни эгаллаш имконини беради

Банк карталарининг тарқалиши

млн банк картаси

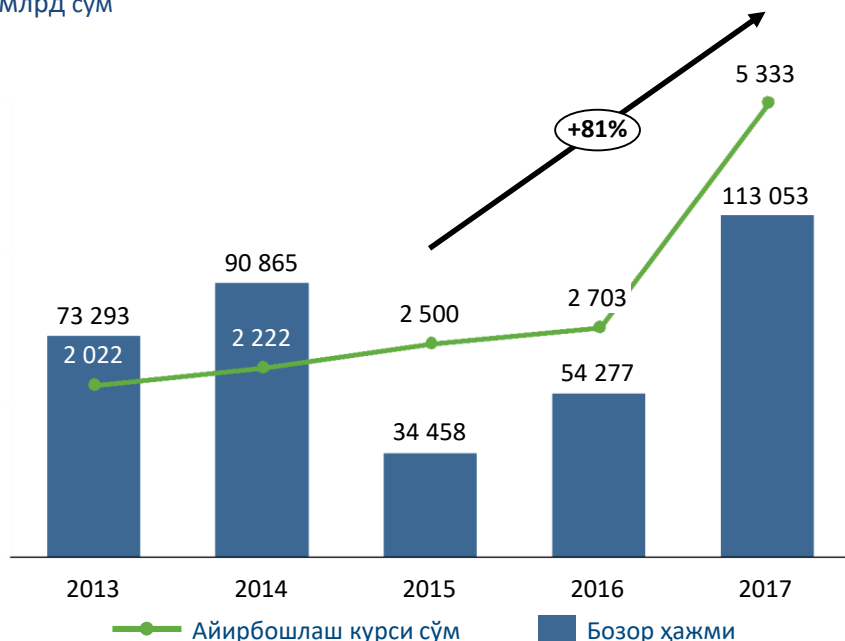

Банк карталарининг тарқалиши **~60%**

- Инфратузилмани ривожлантириш ҳисобига банк хизматларининг тарқалиши аста-секин ўсиб бормоқда, аммо аҳолининг катта қисми **асосий банк маҳсулотлари билан ҳали ҳам таъминланмаган.**
- Банк хизматлари тарқалишининг паст даражаси аҳолининг омонатлари - арзон пасивлар манбаларининг етишмаслига олиб келиб банк секторининг ривожланишига тўсқинлик қилиб келмоқда. Ҳозирги кунда фақат 1 сўм нақд пулга 0,55 сўм жисмоний шахсларнинг депозитлари тўғри келади.

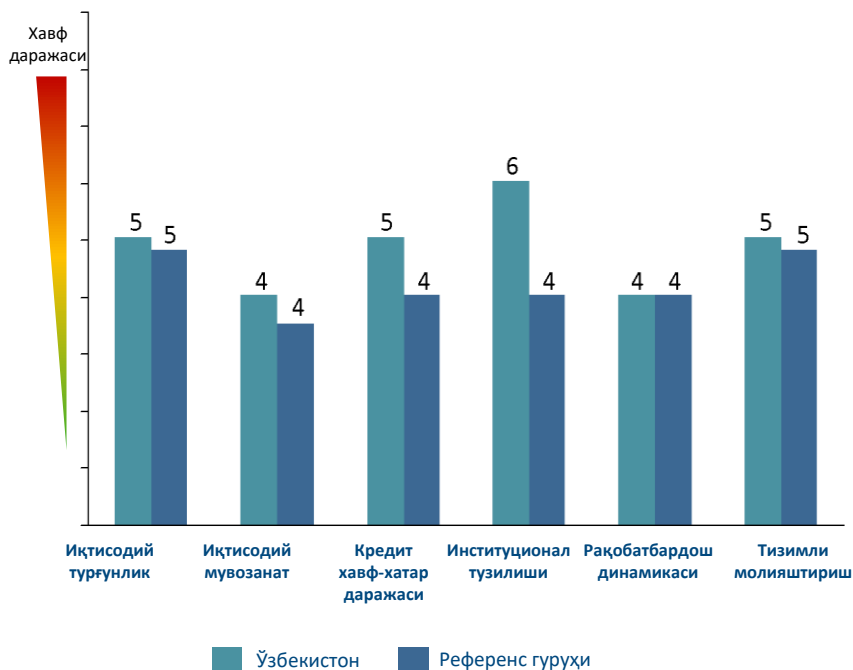
Ўзбекистон Республикаси молиявий хизматлар бозорининг ҳажми¹

млрд сум

Молиявий тизимнинг хавфларини тоифалар бўйича таққослаш 2017 й.

1дан 9гача бўлган тоифалар (9 - юқори хавф, 1 - паст хавф)

Референс гуруҳининг таркиби

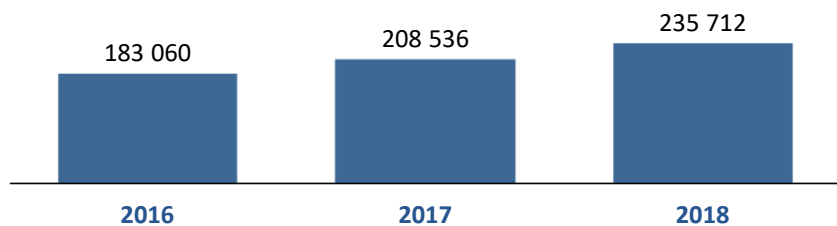
Шарҳлар

- **Ички молия бозорининг сиғими кичик.** Маҳаллий капитал бозори кам ривожланган ва хусусий секторнинг спекулятив турдаги қарзларини тақдим қилиш учун мамлакатда фаол бозор мавжуд эмас
- Юқори даражадаги давлат иштироки, шаффоқлик йўқлиги ва ҳуқуқ қўллашдаги тенгсизлик сабабли, банк тизимига ва мамлакатга инвестиция киритиш **хавфи юқори даражадалиги кузатилмоқда**
- **Аҳолининг харид қилиш қобилиятининг пастлиги** пассивларни жалб қилиш ва банк маҳсулотларини ривожлантириш имкониятини сезиларли даражада чеклайди
- **Халқаро талабларга мувофиқликнинг паст даражаси кузатилмоқда,** жумладан комплаенс тизими, молиявий ҳисобот ва **корпоратив бошқарув стандартларига.**
- Ўзбекистонда **кредитлаш амалиётлари ва андеррайтинг стандартлари жаҳон даражасидан ортада қолмоқда.** Давлат кўпинча кредит бериш қарорларини қабул қилиш жараёнига аралашади.
- Марказий банк тизимининг шаффоқлигини оширишга қаратилган, жумладан, **тарифларни пасайтириш ва бир қатор банк хизматлари учун комиссияларни бекор қилиш бўйича тавсияларни ўз ичига оладиган, қарор³ қабул қилди.**
- Молиявий ташкилотларнинг молиявий барқарорлигини ошириш, аҳоли омонатларини кафолатлаш тизимини такомиллаштиришга йўналтирилган **янги нормативларни жорий этиш**
- **Пул-кредит сиёсатини либераллаштириш** ва инфляциявий таргетингни банк тизимининг инвестициялар учун шокларини камайтириш ва жозибдорлигини ошириш мақсадида такомиллаштириш
- Ривожланишнинг муаммоларидан бири – лабораторияларнинг йўқлиги ва маҳсулотлар юзасидан банклар ҳамда давлат тузилмаларининг ўртасида кооперация йўқлиги

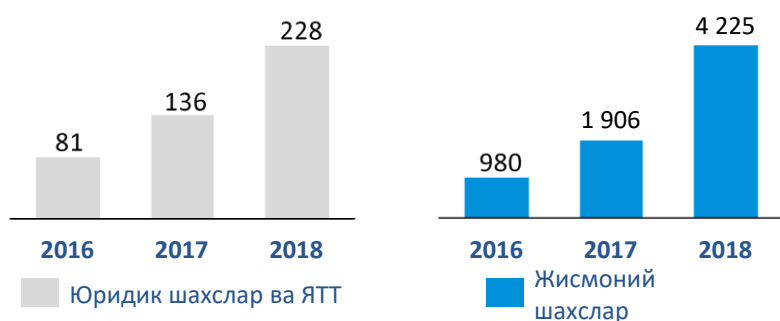
Манбалар: 1 - банк кредит портфели, лизинг портфели ва тўпланган сўғурта портфелининг суммаси, 2 - S&P, BICRA методологияси бўйича (25.06.2018), 3 - 2017 йил 12 сентябрдаги "Республика банк тизимини янада ривожлантириш ва унинг барқарорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида" ги ПФ-3270

Жорий ривожланиш даражаси

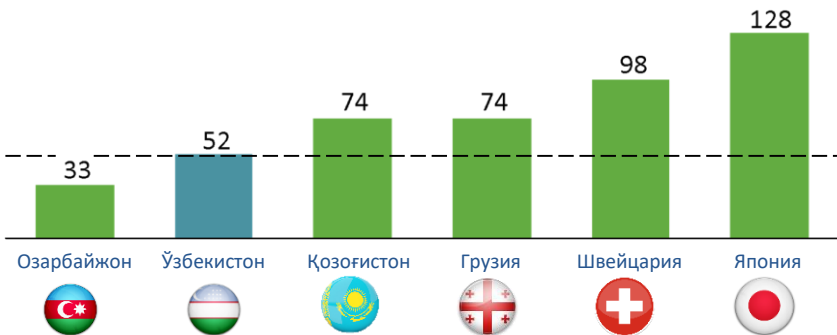
Ўзбекистон Республикаси тўлов терминалларининг сони¹

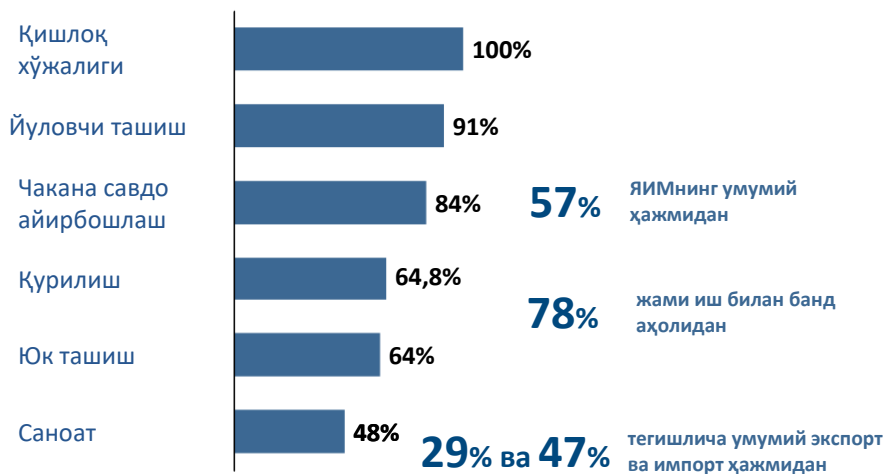
Ўзбекистон Республикасида МХК² банк ҳисоб рақамлари тизими фойдаланувчиларининг сони

100 минг аҳолига банкоматлар сони, 2017

ЎР ишлаб чиқарилаётган маҳсулот ҳажмида КЎБ улуши, 2017 й.

Шарҳлар

- 2 йил мобайнида тўлов терминалларининг сони 29 фоизга ўсди
- Аммо, тўловлар бозорига кириш бошқа имкониятсиз битта иштирокчидан қурилмаларни сотиб олиш ва тизимни сақлаб туриш учун юқори тўловларни тўлашнинг юқори харажатларига боғлиқ

Шарҳлар

- 2018-йилда банк ҳисоб рақамларига масофавий хизматларди фойдаланувчиларининг сонидан катта ўсиш кузатилди. Шу жумладан, юридик шахслар ва яқка тартибдаги тадбиркорлар орасида кўрсаткич деярли 3 баробарга ва жисмоний шахслар томонидан 4,3 баробарга ошди

Шарҳлар

- Инфратузилмани ривожлантириш ҳисобига банк хизматларининг қамрови аста-секин ўсиб бормоқда, аммо аҳолининг катта қисми асосий банк маҳсулотлари билан ҳали ҳам таъминланмаган

Шарҳлар

- Ишлаб чиқарилган маҳсулот таркибида ва иш ўринларини яратиш соҳасида КЎБнинг юқори улуши банкларни ушбу сегмент учун тақлифларини кенгайтиришни талаб қилади
- Қўйидаги маҳсулотларни фаол тарзда ривожлантириш керак:
 - Жорий ликвидлик билан ишлаш ва жойлаштириш
 - Банк сертификатлари, кафолатлар ва аккредитивлар
 - Молиявий институтлар асосида консалтинг хизматларини яратиш

Манбалар: 1 - Қорақалпоғистон Ўзбекистон Республикаси Марказий банки 01.01 санасига; 2 - масофавий хизмат кўрсатиш

- Ижобий таъсир
- Салбий таъсир

Валюта соҳасини тартибга солиш

- FX сиёсатининг либераллаштирилиши халқаро савдони ривожлантириш ва фаоллаштиришга ёрдам беради
- Валюта қийматини қайта баҳолаш банк активларининг ўсишига олиб келди

Пул-кредит сиёсати

- Босиқ ПКС инфляция даражасини пасайтиришга имкон беради
- Банларнинг молиявий хизматлар ва инвестицияларнинг айрим турларини тақдим этиш имкониятларини кенгайтириш банларнинг ички молия бозоридagi айланмасидаги улушини кўпайтиради ва рақобатнинг ривожланишига ёрдам беради
- ПКСни қаттиқлаштириш бизнесни ривожлантиришга салбий таъсир кўрсатади

Халқаро савдо ва тўловлар баланси

- Савдо-сотик ривожини мамлакатни жиҳозлар билан таъминлайди
- Очиқ бозор маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга қисқа муддатда салбий таъсир кўрсатади

Банк тизимига бўлган ишонч даражаси

- Ишончнинг паст даражаси пассивлар ҳажмининг ўсишига тўсқинлик қилади
- Паст даражадаги ишонч иқтисодийetni яширин иқтисодийетга етаклайди

Аҳолининг бандлик даражаси

- Бандлик даражасининг пастлиги мамлакатдаги тўлов қобилиятига эга эҳтиёжни камайтиради
- Бандлик даражасининг пастлиги меҳнат рақобатбардошлигини оширади

Кичик ва ўрта тадбиркорлик ривожланишининг даражаси

- КўБлар катта сони адолатли тақсимотга ёрдам беради
- КўБлар катта сони рақобатни рағбатлантиради

Банкдан бошқа молия институтларини ривожлантириш

- Лизинг ва сўғурта компанияларининг ривожланиши банк хизматлари улушини камайтириш орқали компаниялар ва фуқароларнинг имкониятларини кенгайтиради

Банк инфратузилмасини ривожлантириш

- Инфратузилмани ривожлантириш тадбиркорлик фаолиятини оширишга имкон беради
- Инфратузилмани ривожлантириш тизимнинг шаффофлигини оширишга имкон беради

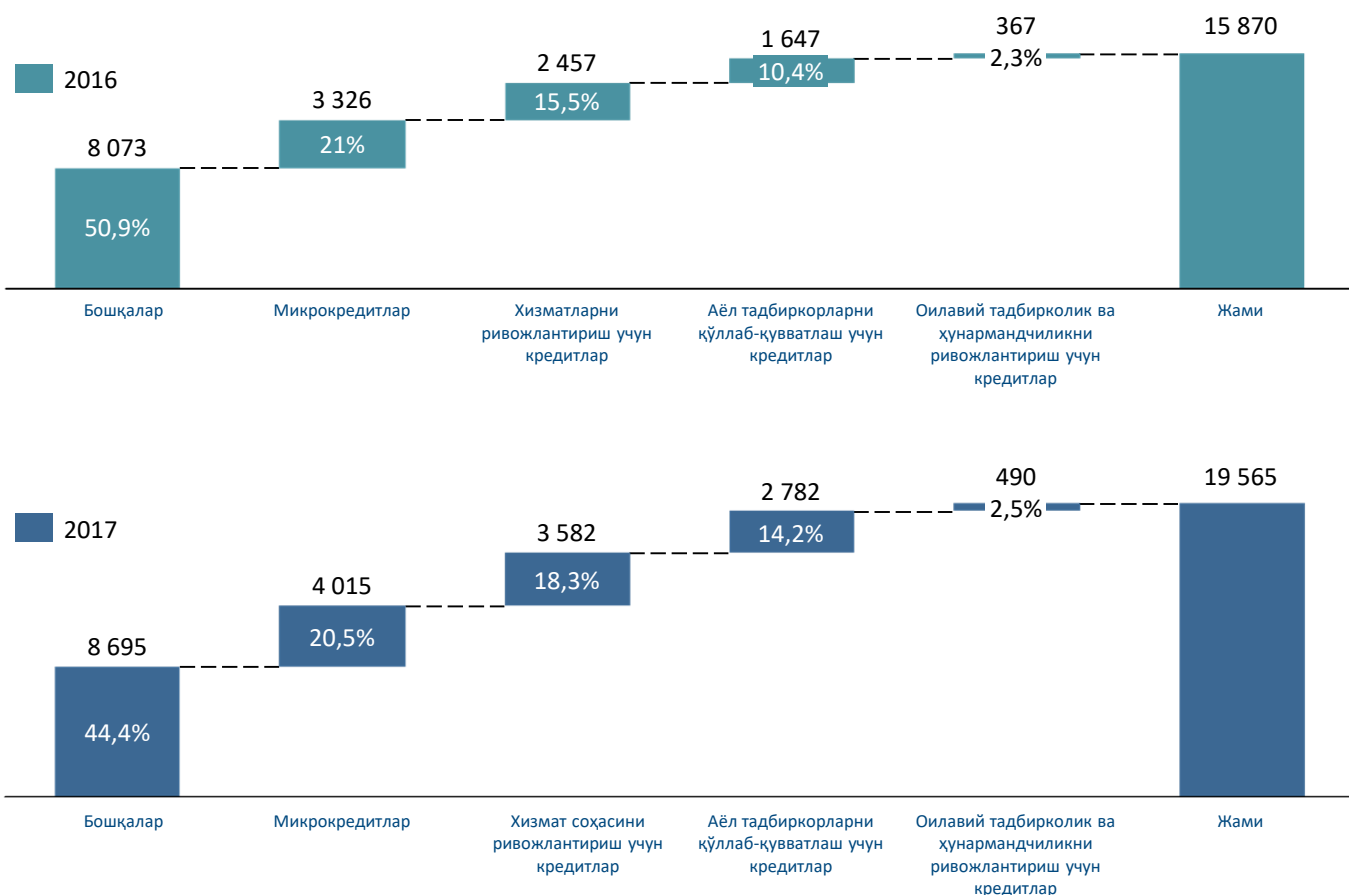
Тартибга солувчининг мустақиллигини ошириш

- Банкларга бўлган ишонч даражасини оширишга имкон беради
- Молиявий тизимнинг барқарорлигини оширишга имкон беради

Жорий ривожланиш даражаси

Кичик бизнес субъектларига берилган кредитлар¹

млрд сўм

КЎБ сегментининг ижтимоий ва иқтисодий хавфсизликка қаратилган аҳамияти **иқтисодиётнинг ушбу сегментида банк хизматларини устувор ривожлантиришни талаб қилади**, хусусан:

- **Кредитлашни ривожлантириш**
Янги, янада мослашувчан кредитлаш воситаларини яратиш
- **Транзакция маҳсулотларини ишлаб чиқиш**
Жорий ликвидлик билан ишлаш ва жойлаштириш
- **Экспорт ва импорт воситаларини кенгайтириш**
Банк сертификатлари, кафолатлар ва аккредитивлар
- **Молиявий институтлар асосида консалтинг хизматларини яратиш**
Ҳуқуқий, молиявий ва солиқ масалалари бўйича КЎБга маслаҳат бериш
- **Амалиётлар самарадорлигини ва рақамли технологиялардан фойдаланишни яхшилаш**
- Хизмат сифати ва тезлигини кўтариш, қарор қабул қилиш муддатини қисқартириш, масофадан идентификация қилиш, онлайн ва мобил банкинг

Кичик бизнес субъектларига берилган кредитлар¹

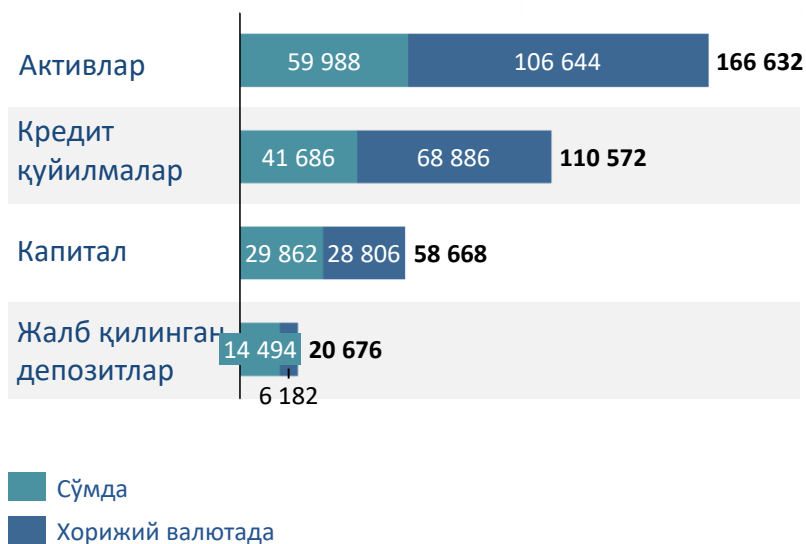
2017

Шарҳлар

- 2017 йил давомида тижорат банкларининг жами мажбуриятлари 70,9 трлн сўмга ёки 1,9 баравар (2016 йилда 1,3 баробар) ошди ва 2018 йил 1 январь ҳолатига кўра 146 трлн сўмни ташкил қилди. Шу билан бирга, ушбу ўсишнинг 71% (ёки 50 трлн сўм) миллий валютанинг кескин девальвацияси ҳисобига, чет эл валютасида жалб қилинган кредитлар ва депозитларнинг қиймати (миллий валютада) кўпайиши эвазига ошди

2018

- xx% - Фоизлик ўсиш (камайиш)
- xx% - Фоизлик реал ўсиш (девальвацияни инобатга олмаган ҳолда)

Жорий ривожланиш даражаси

Капитал етарлилиги кўрсаткичлари¹

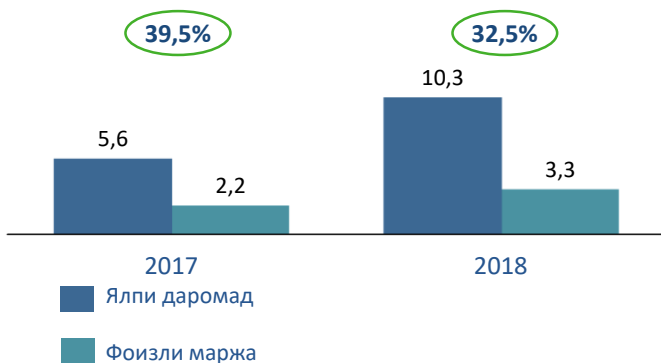
трлн сўм

xx Ҷумумий сўммага нисбатан хавфни ҳисобга олган ҳолда тартибга солувчи капитал активларининг нисбати, %

Молиявий самарадорлик кўрсаткичлари¹

трлн сўм

xx Фоизли маржанинг ялпи даромадга нисбати, %

Капитал барқарорлиги кўрсаткичлари

трлн сўм

xx Умумий капиталнинг жами активларга нисбати, %

Молиявий самарадорлик кўрсаткичлари¹

трлн сўм

xx Соф фоизли маржа

Ликвидлилик ставкалари¹

xx Ликвидли активларнинг жами активларга нисбати, %

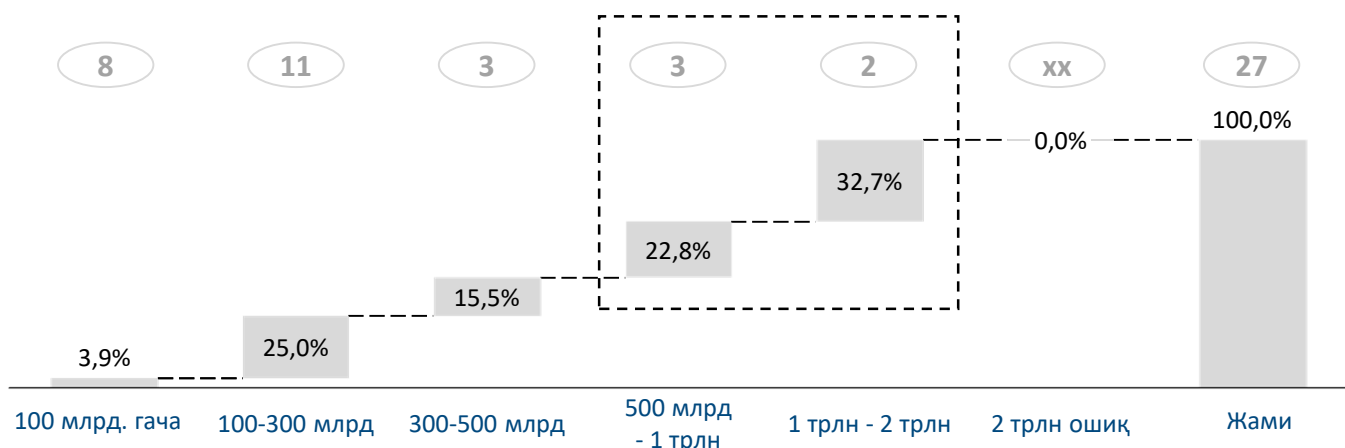
Молиявий самарадорлик кўрсаткичлари¹

	2017	2018	
млрд сўм	-239,9	836,5	Фоизсиз даромад (зарар)
млрд сўм	1 152,8	1 881,0	Соф фойда (зарар)
%	2,00	1,87	Солиққа тортишдан олдинги соф фойданинг жами активларга нисбати (ROA)
%	17,95	17,13	Солиқ тўлашдан олдин соф фойданинг умумий капиталга нисбати (ROE)

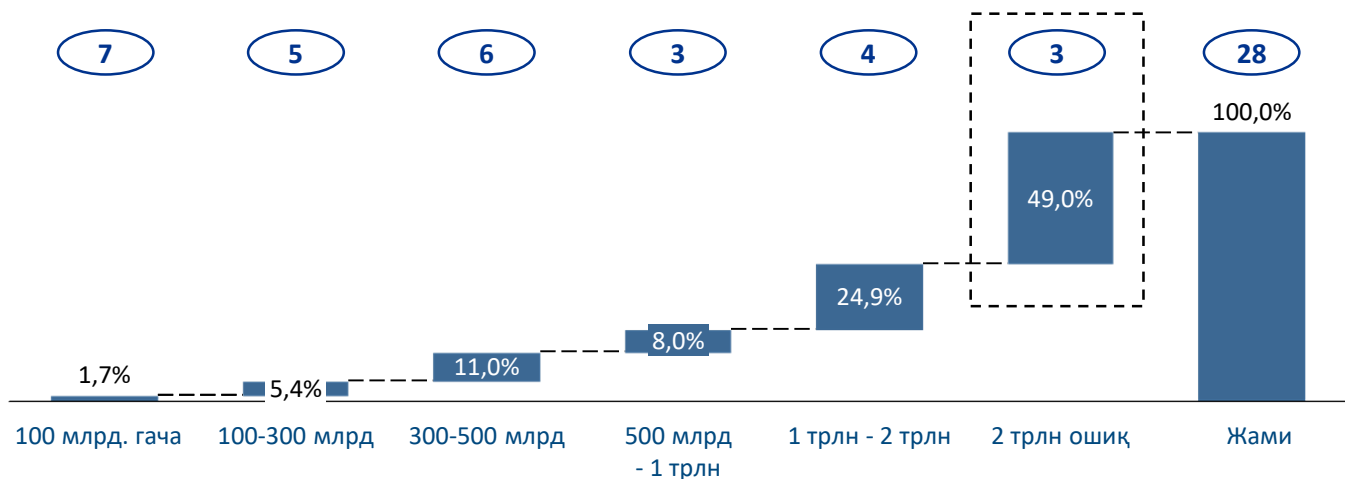
Тижрат банкларининг капитал йиғиндиси бўйича гуруҳланиши¹

сўм

2017

2018

○ Банклар сони

Банк секторининг юқори концентрацияси:

2017 йил бошида – 5 та энг йирик банк жами банклар капиталига эга бўлган бўлса, 2018 йил бошида - фақат 3 таси

Жорий ривожланиш даражаси

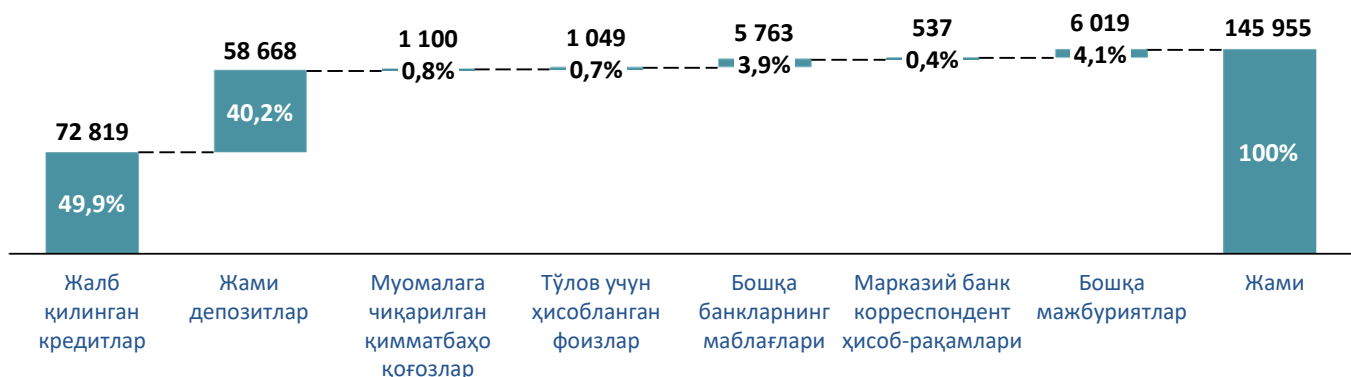
Кўрсаткич номи, 2017 й.¹ (01.01 ҳолатига)

млрд сўм

Кўрсаткич номи, 2018 й.¹ (01.01 ҳолатига)

млрд сўм

○ ўтган йилга нисбатан фоизларнинг ўсиши

Банк секторининг пасивлар ҳажми, асосан, жалб қилинган кредитлар ва депозитлар ҳисобига йил давомида **94 фоизга** ўсди
Жамғарма маблағларни жалб қилиш манбаларида диверсификациянинг йўқлиги, катта мижозларнинг бошқа банкларга кетганида тижорат банкларининг ахволини кескинлаштиради

Жорий ривожланиш даражаси

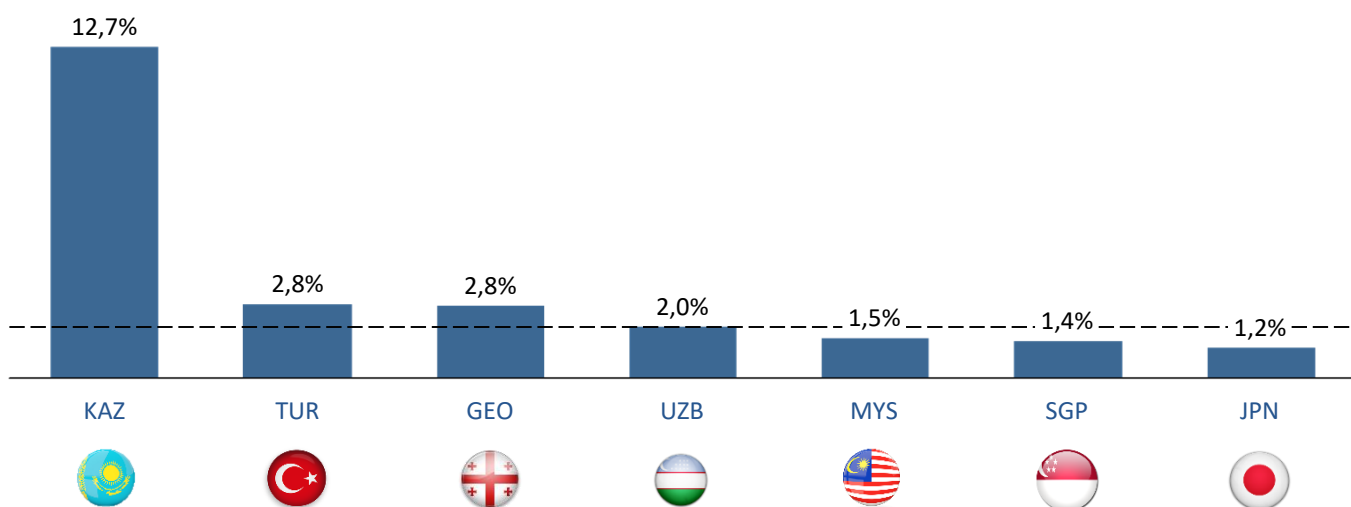
Муаммоли кредитларнинг динамикаси¹

млрд сўм

Шарҳлар

- 2017 йил давомида тижорат банкларининг жами мажбуриятлари 70,9 трлн сўм ёки 1,9 баравар ўсиб (2016 йилда 1,3 баравар) 2018 йил 1 январь ҳолатига кўра 146 трлн сўмни ташкил этди. Шу билан бирга, ушбу ўсишнинг 71% (ёки 50 трлн сўм) миллий валютанинг кескин девальвацияси ҳисобига чет эл валютасида жалб қилинган кредитлар ва депозитларнинг қиймати (миллий валютада) кўпайиши билан боғлиқ

Стратегик вариантлар

Асосий жорий масалалар

Тизим кўрсатилган муаммони ҳал қилади

Молиялаштиришни иқтисодийнинг стратегик муҳим соҳаларига йўналтириш мумкин эмас

Банк маҳсулотларининг турлари иқтисодийнинг талабларига жавоб бермайди

Банк секторининг кичик ҳажми - жаҳонда 81-ўрин

Қарз капиталининг юқори қиймати - йилига 23% дан ортиқ

Молиявий тизимга нисбатан аҳоли ишонч даражасининг пастлиги - 60% кам

Бозор жараёнлари, халқаро ҳисоб-китоб тизимлари ва мувофиқлик тизимларининг мавжуд эмаслиги

Халқаро инвесторлар ишончининг йўқлиги

Стратегик вариантлар

1

Босқичма – босқич

Мавжуд моделдан (давлат сектори иштирокининг катта даражаси) молиявий оқимларни ривожлантириш институтлари орқали тақсимланишига, банк тизимини хусусийлаштириш ва янада тўлиқ либераллаштиришга босқичма – босқич равишда ўтиш

Мамлакатлардан мисоллар:

Россия

- +** Молия секторининг анъанавий тузилмаларини бузишни талаб этмайди
- Ривожлантириш институтлари орқали устувор тармоқларни қўллаб-қувватлашга имкон беради
- Давлат маблағларининг самарасиз сарфланиши
- Банк соҳасида давлатнинг катта улуши
- Банк тизимига бўлган барча муаммоларни ечишга имкон бермайди

Секторнинг тўлиқ либераллаштиришга босқичма – босқич тадрижий ўтиши

2

Либерал

Биринчи босқичда хусусий ва мустақил банклар, жумладан, давлат лойиҳалари ривожлантириш институтларида амалга оширилади. Иккинчи босқичда банк бозорини тўлиқ либераллаштириш амалга ошади, давлат иштирокчиларининг йўқлиги. Давлат фақат назорат ва тартибга солиш функцияларини сақлаб қолади

Ривожланиш мақсадининг варианты*

Мамлакатлардан мисоллар:

Япония

Сингапур

- +** Давлат иштирокининг катта улуши босқичини четлаб ўтиб, нисбатан босқичма – босқич ўтиш
- Ривожлантириш институтлари орқали устувор тармоқларни қўллаб-қувватлашга имкон беради
- Қисқа муддатда банк соҳасининг барча муаммоларини ечишга имкон бермайди

Давлат иштирокининг юқори улушини назарда тутадиган босқични четлаб ўтиб, секторнинг тўлиқ либераллашувига босқичма – босқич ўтиш

3

Шок

Ҳозирги ҳолатдан Сингапур банк сектори моделига кескин ўтиш. Банк бозорининг тўлиқ либераллаштириш, давлат иштирокчиларининг йўқлиги. Давлат фақат назорат ва тартибга солиш функцияларини сақлаб қолади

Мамлакатлардан мисоллар:

Сингапур

- +** Қисқа муддатда банк секторининг барча муаммоларини ечиш имконини беради
- Молия соҳаси фаолиятининг анъанавий моделини бузиш талаб этилади
- Устувор дастурларни, лойиҳаларни қўллаб-қувватлаш учун давлатнинг банк секторидан фойдаланишига рухсат берилмайди
- Жойларда эҳтимол "чегарадан чиқишлар"

Банк секторининг тўлиқ либераллашувига шок ҳолатда ўтиш

Банкингдан кутилаётган натижа-2035

Хусусий тижорат банклари ва бошқа молия институтлари аҳолининг молиявий хизматларга бўлган эҳтиёжини қамрайди, ривожлантириш институтлари ва хусусий инвесторлар давлат лойиҳаларини молиялаштиради.

- Инфратузилма янгиланиши
- Замонавий банк амалиёти ва мезонларини жорий қилиш, шу жумладан, замонавий ИТ тизимлари
- Рақамли банкингга ўтиш ва илгари киритилган хизматлар турларини сақлаш
- Ягона тўлов тизимида банк эмитентларининг пластик карталарини аниқлаш ва улардан фойдаланиш
- Банк секторининг тўлиқ либераллашуви
- Давлат фақат назорат ва тартибга солиш функцияларини сақлаб қолади

Банк тизимини янада ривожлантиришга рақамли меҳнат соҳасидаги инновациялар, маълумотларни таҳлил қилиш ва масофадан хизмат кўрсатиш асосида эришилади

Биринчи босқич – 2020 йилгача

- Банк иловалари
- Мижозларни улаш
- Қўллаб-қувватлаш хизмати
- Кардридер ва мобил терминаллар
- P2P ҳисоб-китобларини юритиш
- Тўловларни фискаллаштириш, фискал маълумотларни тўплаш ва қайта ишлаш

Иккинчи босқич - 2025 йилгача

- СХК учун товарларни ҳисобга олиш ва портал
- Транзакциялар бошқаруви
- Мобил банкингнинг криптографик идентификаторлари
- Тегишли хизматларнинг банклар рақамли платформаларига интеграциялашуви
- Аниқ B2B, B2C тезкор ўтказмаларини жорий қилиш
- Очиқ API
- Банк бизнесида масофадан идентификация, сунъий интеллект ва машинага ўргатиш асосида маҳсулотлар
- Чакана савдо ва телеком орқали молиявий хизматларни тақдим қилиш
- Бир қатор фискал операторларни жорий қилиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035	CAGR
Банк активлари ЯИМга нисбатан % (рейтингда ўрни)	67	Топ-50	-
Банк хизматларининг қамрови	60%	90%	2,3%
Пул массасида нақд пул улуши	27%	5%	-8,9%
Капитал таркибида давлат улуши	88%	10%	-11%
КБваХТ кредитлаш улуши	17%	40%	4,9%
CIR	70%	40%	-3%

2025

- Корпоратив бошқарув мезонларини такомиллаштириш: директорлар кенгаши таркибини мустақил директорларнинг мажбурий иштироки билан стандартлаштириш, раис алмашуви, раис ва бош ижроочи директор вазифаларини ажратиш
- Чакана мижозлар, ЯТТ ва ўрта корхоналарнинг эҳтиёжларини тўлиқ акс эттириш учун маҳсулот портфелини ривожлантириш.
- Импорт-экспорт фаолиятини қўллаб-қувватлаш хизмат турларни кенгайтириш
- Халқаро ҳисобот мезонларига мослашиш
- Рақамли банкингни ривожлантириш, асрайдиган технологиялар (Lean) ва омникал банкинг соҳаларида хизматлар кўрсатишни яхшилаш ҳисобига чекка худудларга банк хизматларининг пенетрацияни ошириш
- Банк соҳасида тартибга солиш ва назорат қилишнинг халқаро стандартларига мослашиш, шу жумладан муаммоли кредитлар улушини камайтириш учун Big Data тизимини жорий этиш
- Дунёнинг етакчи банк уюшмаларига аъзо бўлиш

2030

- Банк жараёнларини мақбуллаштириш, CIRни 40% қадар пасайтириш, шу жумладан жараёнларни қисман автоматлаштириш орқали
- Кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш ва ўстириш учун инвестицион инкубаторлар ва акселераторларни яратиш
- Мобил банк криптографик идентификатор технологияларини ва кўчма портатив платформаларни жорий этиш
- Қўшимча хизматларнинг банклар рақамли платформаларига интеграциялашуви
- Ўзаро боғлиқ ва йўлдош хизматларнинг интеграциялашуви, ҳамкорликнинг воситачилик ҳақи олинadиган тизимларини ривожлантиришга ёрдам берадиган банк экотизимларини яратиш.
- Паст қийматли банкнотларни чиқаришни босқичма-босқич тўхтатиш
- КҮС маълумотлар базасини жорий қилиш
- Портатив қурилмалар ёрдамида контакtsiz тўлов тизимларини ривожлантириш
- Банк секторида тартибга солиш ва назоратнинг халқаро стандартларига мослашиш ва мониторинг қилиш

2035

- Нақд пул айланишини қисқартириш, нақд пулсиз тўлов воситаларига тўлиқ ўтиш
- Банк дастурларини шахсий рақамли қурилма билан интеграциялаш
- Ўзаро инвестициялар ва кредитлаш механизмларини ривожлантириш
- Ликвидликни жойлаштириш тизимларини яратиш ва банк маҳсулотлари билан интеграциялаш
- Банк, суғурта ва инвестицион-жамғарма маҳсулотларини “ягона дарча”га интеграциялаш
- Маҳсулот сотиш моделидан харидорнинг ҳаёт тарзини кузатиш ва унинг долзарб молиявий эҳтиёжлари моделига ўтиш
- Корпоратив бошқарув мезонларини текшириш
- Банк секторида тартибга солиш ва назоратнинг халқаро стандартларига мослашиш ва мониторинг қилиш

2025

2030

2035

- Банк соҳасини мониторинг қилувчи назорат идоралари вазибаларини аниқ тақсимлаш
- Молиявий тартибга солувчи таркибида AML/ CTF тартибга солувчисини яратиш (куч ишлатар тузилмаси таркибида эмас)
- МПТ қамровини кучайтириш
- Рақамли меҳнат соҳасида замонавий ишланмалар туфайли Middle office ва Back office тўлиқ автоматлашади
- Банк ходимлари учун замонавий ўқув дастурларини жорий қилиш
- Мамлакатнинг ягона миждозлар базасини яратиш
- Фуқароларнинг омонатларини суғурталашнинг самарали тизимини яратиш (Омонатларни кафолатлаш федерал фондини яратиш орқали)

кадрлар

молия

технологиялар

қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш

инфратузилма

Фирибгарлик ва коррупцияга қарши курашиш тизими

1. Мувофиқлик тизимининг парадигмасини яратиш

- Стратегик мақсадлар ва тамойиллар
- Фирибгарлик ва коррупциянинг ҳисобланган мақбул хавф даражаси
- Фирибгарлик ва коррупция хавфини бошқариш тизимининг жорий этилган этикаси

2. Жорий этиш ва назорат

- Стратегик ташаббусларни амалга ошириш режаси
- Тизимни мунтазам текшириш режаси
- Тизимнинг самарали ишлаши учун ресурс режаси

3. Услубиёт

- Жорий этилган этика Кодекси
- Бутун компания тузилмаси учун хавфларни бошқариш мезонлари
- Керакли сиёсатлар мажмуаси ("Мижозингни бил", "Маҳсулотингни бил")

4. Мажбуриятларни тақсимлаш

- Тизимда мажбуриятларни тақсимлаш
- Амалиёт хавфларни бошқариш ва мувофиқлик бўлимларини яратиш
- Амалиёт қалтислиги бошқармаси ходимларининг хизмат вазифаларини баён этиш, мувофиқлик (комплаенс)

5. Жараёни текшириш

- Фирибгарлик ва коррупция хавфини аниқлаш жараёнини ташкил этиш
- Фирибгарлик ва коррупция хавфини баҳолаш тартиби
- Ички назорат тартиблари

6. Маълумотларни таҳлил қилиш

- Тизим учун АТ талабларини белгилаш
- Маълумотларни сақлаш тамойилларини белгилаш
- Маълумотлар базаларига кириш ҳуқуқларини тақсимлаш
- Асосий тизим ишламай қолганда захира тизимларини жорий қилиш
- Барча тизимларни синаб кўриш амалиётини жорий этиш

7. Ҳисобот бериш ва вазифаларни кетма-кетлаштириш

- Фирибгарлик ва коррупция хавфлари учун ички ва ташқи ҳисобот тизими
- Фирибгарлик ва коррупция хавфларини бошқариш тизимининг АХИ

8. Доимий мониторинг

- Фирибгарлик ва коррупция хавфини мониторинг қилиш тизимини шакллантириш ва такомиллаштириш
- Ташқи ва ички фирибгарлик ва коррупция хавфлари ҳақида маълумот тўплаш
- Хавфларни бошқариш тизимини ва жараёнини такомиллаштириш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш
- Тартибга солувчи томонидан ИТ тизимларининг мониторинги
- Тартибга солувчи орқали аутсорсингни мониторинг қилиш
- Тартибга солувчи орқали молия институтларини мунтазам равишда мониторинг қилиш
- Тартибга солувчига ҳисобот беришни автоматлаштириш

Шу каби тизим нафақат банк ва молия тизимида, балки Ўзбекистон ҳудудида, ҳар бир компанияда, айниқса, давлат идоралари ва компанияларида жорий этилиши керак

Мувофиқликдан кутилаётган натижалар-2035

SCA, API (PSD2 қонунчилик базаси сифатида қабул қилиш эҳтимоли) жорий қилиш

Мижозлар аутентификацияси бўйича масофавий усулларни ишлаб чиқиш лозим, чунки у банк хизматларини тезлаштиради ва нархини пасайтиради:

- SCA (Strong Customer Authentication) фақатгина Европа Иттифоқи банклари учун мажбурийдир, лекин бошқа мамлакатлар ҳам ушбу мезонни жорий қилиши лозим, чунки бу халқаро банк соҳасида ҳамкорликни осонлаштиради ва йирик халқаро банклар билан ҳамкорлик қилиш имкониятларини сезиларли даражада оширади.
- Ўзбекистон Республикасида фуқаролар ва ташкилотларнинг ягона маълумотлар базасини жорий қилиш халқаро банклар учун KYC¹ тадбирларининг нархини пасайтиради ва халқаро банклар ишлашга тайёр бўлган транзакциялар ҳажми чегарасини кескин пасайтиради.
- Масофадан идентификациялашни ривожлантириш масофали каналда хизмат кўрсатиш сифатини оширади ва Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг банк хизматларидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтиради.

Банклараро ва платформалараро ўзаро муносабатлар нуқтаи-назаридан очиқ кодли платформаларини ишлаб чиқиш зарур:

- API интерфейслари банкларни ўз тўловлар ва маълумотлар ўтказиш хизматларини PSD2 асосий мақсади бўлган учинчи шахслар билан боғлаш учун технологик имкониятни таъминлайди
- Ушбу ҳамкорлик операторлар ва рақобатчиларга янги даромадлар оқими ва якка тартибдаги хизмат кўрсатиш таклифларини яратиш учун миждозлар маълумотларидан ва инновациялардан фойдаланишга имкон беради.
- Барқарор ва хавфсиз "очиқ кодли платформалар"нинг (API) ривожланиши 2025 йилдан 2030 йилгача молиявий бозорлар яратиш бўйича ташаббусларни амалга ошириш ва кейинчалик банк, сугурта ва инвестиция ва жамғарма маҳсулотларини интеграциялаш учун асосий лойиҳага айланади

Жорий FinCEN қоидаларини жорий этиш

Ушбу қоида бўйича молия институтлари қуйидаги тартибларни ўрнатиши керак:

- Юридик шахс бўлган миждознинг капиталидан 25% кўпроғига бевосита ёки билвосита эгалик қилувчи шахсни аниқлаш ("мулк ҳуқуқи")
- Миждоз фаолиятини назорат қилиш, бошқариш ва йўналтиришга масъул бўлган шахсни аниқлаш ("назорат ҳуқуқи")
- Талаб қилиниши шарт бўлган таркибий қисмларни ўз ичига оладиган идентификация қилиш қоидаларига мувофиқ, юқорида кўрсатилган шахсларни хавфларни баҳолашга асосланган тартибларга мувофиқ текшириш

Қоида ПЮ/ТМҚҲ доирасида миждозларнинг Due diligence жараёнининг тўртта асосий таркибий қисмини тақдим этади:

- Харидорни аниқлаш ва тасдиқлаш
- Бенефициар эгасини тасдиқлаш ва аниқлаш
- Миждозлар хавфини аниқлаш учун миждозлар муносабатларининг мақсадини тушуниш
- Шубҳали амалиётларни аниқлаш, миждознинг файлида ўз вақтида маълумот ўзгартириш учун доимий мониторинг
- 2-3 асосий идентификаторга (компания номи, яратилган йил) кириш очиқ бўлган юридик шахслар маълумотлар базасини яратиш
- Солиқ соҳасидаги регуляторининг ягона маълумотларига асосланган маълумотлар базасини яратиш

FATF¹

Устуворликка эга:
Корреспондентлик банкинг
соҳасида

1. **Бир банкдан** (корреспондент банкидан) бошқа банкка (респондент банкга) **банк хизматларини кўрсатиш**
2. Респондент банкка кенг **кўламли хизматлар, шу жумладан молиявий кўрсаткичларни бошқариш** (жумладан, турли валюталардаги жамғарма ҳисоб-рақамларни юритиш), халқаро банк ўтказмалари, чеклар бўйича ҳисоб юритиш, транзит тўловлар ва транзит (бевосита) ҳисоб-рақамлари, хорижий валютадаги амалиётлар
3. **Корреспондентлик банкинг** бир марталик битимни амалга оширишни ва SWIFT хабарларини мижозлар билан ўзаро алоқада алмашувини назарда тутмайди, лекин **узоқ мuddатли такрорланиш хусусиятига эга**.
4. Йирик халқаро банклар бутун дунёдаги минглаб бошқа банклар учун корреспондент банклар сифатида фаолият юритмоқдалар.

FATF талаблари

1. Респондент МИ тўғрисида, респондентнинг бизнес фаолияти ҳақида тўлиқ тушунча олиш / МИ ҳақида **очиқ маълумотлар асосида баҳолаш** ва ўзаро йиллик текширувлар амалиёти сифатини тушуниш мақсадида, шу **жумладан, ПЮ/ТМҚҚ қоидалари бўйича тартибга солиш объекти бўлиши ҳақида**
2. **етарли маълумот тўплаш**. Респондентнинг ПЮ/ТМҚҚ бўйича **назорат воситаларини баҳолаш**
3. Корреспондент муносабатларини ўрнатиш бўйича МИ раҳбариятининг **розилигини олиш**
4. Респондент МИ белгиланган маъсулият соҳасига эга бўлиши
5. Корреспондентлик ҳисоб-рақамлар орқали транзит бўлиб ўтадиган транзакцияларига нисбатан, **респондент банкинг** корреспондент банклардаги ҳисоб-рақамларига бевосита кира оладиган мижозларнинг хавфларини аниқлаш ва баҳолаш/бошқариш учун **етарли чоралар кўрилганлигига ишонч ҳосил қилиш**.

FATF талабларини жорий қилиш босқичлари (барча тавсиялар бўйича)

- Тактик қадамлар
- Ўқитиш
 - Банклар
 - Бизнес
 - Асосий давлат тузилмалари

- 1-қадам. Хулоса чиқаришга доир
- FATF тавсияларига асосланган хатоларни тўғрилаш
- Асосий мақсад - кейинги FATF текширувичга тайёрланиш

- FATF текшируви
- Техник тизимлар устида ишлаш
- Тижорат банклари учун ягона маълумотлар базаси

FATF текшириш

FATF текшириш

Пулларни ювишга қарши молиявий чораларни ишлаб чиқиш гуруҳи (ФАТФ)

Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF) - бу пул ювиш, терроризмни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуроли тарқалишининг ва бошқа халқаро молия тизимининг яхлитлигига таҳдидларнинг олдини олиш бўйича ҳуқуқий, тартибга солиш ва тезкор чора-тадбирларини самарали амалга ошириш учун мезонларни ўрнатувчи ва кўмаклашувчи ҳукуматлараро ташкилот. ФАТФ ўз мандатини амалга оширишда унинг асосий воситаси ПЮ/ТМҚХ соҳасидаги 40 тавсиясидир, улар ўртача ҳар беш йилда бир марта текширилади.

ФАТФ тавсиялари рўйхати*

Жиноий даромадларни ювиш ва терроризмни молиялаштиришга (ПЮ/ТМҚХ) қарши курашиш сиёсати ва мувофиқлаштириш

- 1) Хатарларни баҳолаш ва хавфга йўналтирилган ёндашувни қўллаш
- 2) Миллий ҳамкорлик ва мувофиқлаштириш

Пулларни ювиш ва мусодара қилиш

- 3) Пулларни ювиш жинояти
- 4) Мусодара ва таъминловчи чоралар

Террорчиликни молиялаштириш ва оммавий қирғин қуроли тарқалишини молиялаштириш (ОҚҚ)

- 5) Террорчиликни молиялаштириш жинояти
- 6) Терроризм ва терроризмни молиялаштиришга боғлиқ мақсадли молиявий санкциялар
- 7) ОҚҚ тарқатиш билан боғлиқ мақсадли молиявий санкциялар
- 8) Нотижорат ташкилотлари

Олдини олиш чоралари

- 9) Молиявий институтлар махфийлигини ҳимоя қилиш учун қонунлар
- 10) Ҳаридорларни тегишли равишда текшириш
- 11) Маълумотларни сақлаш
- 12) Давлат ходимлари
- 13) Корреспондент банклар
- 14) Пул ёки қимматбаҳо буюмлари ўтказиш хизматлари
- 15) Янги технологиялар
- 16) Электрон маблағ ўтказмалари
- 17) Учинчи томон чораларига ишонч
- 18) Ички назорат ва хорижий филиаллар ва шубҳа корхоналар
- 19) Хавфи баландроқ мамлакатлар
- 20) Шубҳали амалиётлар (битимлар) ҳақида ҳабарлар
- 21) Ошкор қилиш ва махфийлик
- 22) ЎНМКК - мижоз билан тегишли равишда ишлаш
- 23) ЎНМКК - бошқа чоралар

Юридик шахслар ва тузилмаларнинг шаффофлиги ва бенефициарлик мулк

- 24) Юридик шахсларнинг шаффофлиги ва бенефициарлик эгалари
- 25) Юридик тузилмаларнинг шаффофлиги ва бенефициарлик эгалари

Ваколатли идораларнинг ваколатлари ва масъулиятлари ва бошқа институционал чоралар

- 26) Молиявий институтларни тартибга солиш ва назорат қилиш
- 27) Назорат идораларининг ваколатлари
- 28) ЎНМКК тартибга солиш ва назорат қилиш
- 29) Молиявий ўрганиш бўлинмалари
- 30) Ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва тергов идораларининг жавобгарлиги
- 31) Ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва тергов идораларининг ваколатлари
- 32) Нақд пул курсерлари
- 33) Статистика
- 34) Бошқарувчи тамойиллар ва фикр-мулоҳазалар
- 35) Санкциялар

Халқаро ҳамкорлик

- 36) Халқаро воситалар
- 37) Ўзаро ҳуқуқий ёрдам
- 38) Ўзаро ҳуқуқий ёрдам: музлатиш ва мусодара қилиш
- 39) Экстрадиция
- 40) Ҳамкорликнинг бошқа турлари

ФАТФга аъзо давлатлар ва ташкилотлар *

Мамлакатлар

1. Аргентина
2. Австралия
3. Австрия
4. Бельгия
5. Бразилия
6. Канада
7. ХХР
8. Дания
9. Финляндия
10. Франция
11. Германия
12. Греция
13. Гонконг, ХХР
14. Исландия
15. Ҳиндистон
16. Ирландия
17. Италия
18. Япония
19. Жанубий Корея
20. Люксембург
21. Малайзия
22. Мексика
23. Голландия
24. Янги Зеландия
25. Норвегия
26. Португалия
27. Россия Федерацияси
28. Сингапур
29. Жанубий Африка
30. Испания
31. Швеция
32. Швейцария
33. Туркия
34. Буюк Британия
35. Америка Қўшма Штатлари

Ташкилотлар:

1. Европа Комиссияси
2. Форс кўрфази ҳамкорлик кенгаши

Кузатувчи давлатлар:

1. Индонезия
2. Исроил
3. Саудия Арабистони

Шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги умумий қоидалар (General Data Protection Regulation, қуйида «GDPR»)

GDPR қўлланадиган ташкилотлар:

- ЕИ ташкил этилган компаниялар (controllers) ва / ёки шахсий маълумотлар (processors) қайта ишловчилари бўлганлар ва операторлар
- ЕИ ташкил қилинмаган ва/ёки шахсий маълумотлар (processors) қайта ишловчилари бўлган ва фаолиятлари қуйидаги билан боғлиқ бўлган компаниялар учун:
 - ЕИ фуқароларига товарлар ёки хизматлар тақдим этиш
 - Европа Иттифоқидаги шахсий маълумот субъектларининг хатти-ҳаракатларини мониторинг қилиш

Шахсий маълумотларни қайта ишлашнинг асосий тамойиллари

Шахсий маълумотларни қайта ишлаш жараёнларининг қонунийлиги, адолатлилиги ва очиқлиги

Қайта ишлаш мақсадларига мувофиқ шахсий маълумотларни қайта ишлашни чеклаш

Қайта ишланаётган шахсий маълумотларнинг ортиб кетишини камайтириш

Қайта ишланган шахсий маълумотларнинг аниқлиги ва долзарблигини таъминлаш

Шахсий маълумотлар вақтини чеклаш

Қайта ишланган шахсий маълумотларнинг яхлитлиги ва махфийлигини таъминлаш

SCA, API (PSD2 қонунчилик базаси сифатида қабул қилиш эҳтимоли) олиб келадиган асосий ўзгаришлар

1

Янги компаниялар мижозларнинг тўлов ҳисоб-рақамларига киришлари мумкин

Янги компаниялар Европа Иттифоқи даражасида рўйхатга олинади, лицензияланади ва тартибга солинади. Янги келганлар учун барча тўсиқлар олиб ташланади, шу сабабли бозорда рақобат юзага келади, бу эса истеъмолчилар учун нархларнинг пасайишига олиб келади. Янги компаниялар мижозлар номидан тўловларни амалга ошириш учун уларнинг тўлов ҳисоб-рақамларига (ҳисобга кириш имконияти "XS2A" деб номланади) киришлари мумкин (албатта, фақат олдиндан тасдиқланганидан кейин).

Бу қандай ишлайди?

Мижознинг тўлови ҳисоб-рақамига эга ташкилот компанияларга дастурий интерфейс ("API") орқали кириш имконини беради. Унинг ишини маълумот алмашиш имконини берадиган мессенжерга ўхшатиш мумкин - у компаниядан сўров қабул қилади ва жавоб юборади.

2

Ишончли фойдаланувчи аутентификацияси (SCA) Интернет тўловлар хавфсизлигини яхшилаш

PSD2 директиваси, электрон транзакциялар билан фирибгарлик эҳтимолини камайтиришни мақсад қилади. Бу мижоз маълумотларини ҳимоя қилишни яхшилаши керак. SCAдан фойдаланилганда, электрон транзакцияларда қуйидаги икки ёки ундан ортиқ мустақил таркибий қисм мавжуд:

Билим

Фақатгина мижоз биладиган маълумот (пароль, ПИН-код)

Мол-мулк

Фақат мижозга тегишли бўлган нарсалар (карта ва бошқалар)

Мижознинг ўзи

Мижознинг биометрик маълумотлари (бармоқ излари, овоз)

+ масофавий транзакциялар учун қўшимча таркибий қисмлар (Интернет, мобил қурилмалар)

Транзакцияни муайян миқдор ва харидор билан динамик равишда боғлайдиган ноёб аутентификация коди.

SCA, API (PSD2 қонунчилик базаси сифатида қабул қилиш эҳтимоли) олиб келадиган асосий ўзгаришлар (давоми)

“Фойдаланувчиларнинг ишончли аутентификация” сидан фойдаланиш ҳолатлари (SCA)

Мижоз ҳар сафар тўловларни амалга оширганда, қуйидаги ҳолатлар бундан мустасно:

Тўлов миқдори маълум бир қийматдан паст

Бенефициар аллақачон идентификациядан ўтган

Мижоз ўз тўлов ҳисоб қайдномасини кўрганда ёки қўшимча хизмат ёрдамида барча ҳисоб қайдномалари ҳақида хулоса маълумотларини сўраганда

Ҳисоб қайдномасини (ёки бир неча ҳисоб қайдномаларини) биринчи марта кўрганда

Ҳар 90 кунда

3

Транзакцияларнинг географик қамровини кенгайтириш

Барча транзакциялар, ҳатто томонлардан бири Европа Иттифоқи ташқарисида бўлса ҳам, директива доирасида ижро этилади. PSD2 валютанинг ҳар қандай тури билан (криптовалютадан ташқари) амалиётлар ўтказиш учун амал қилади. Директива мијозларнинг ахборот олишини ва транзакцияларнинг Европа қисмини ҳимоя қилиш даражасини оширади

4

Бевосита дебет ҳисобдан ечилган маблағни қайтариб олиш учун сўзсиз ҳуқуққа доир EPC SDD ягона схемасининг қоидаси расмий қонуний талабга айланади (тўлов амалга оширилгандан кейин 8 ҳафта ичида амал қилади)

5

Картадаги тўловларнинг аксарият қисми учун қўшимча маблағларни олиш чекланади (мукофот ставкаси банклараро воситачилик ҳақини тўлаш қоидаларига мувофиқ ўзгартирилади)

6

Агар сиз рўйхатдан ўтмасдан тўловни амалга оширишга ҳаракат қилсангиз, мијоз 50 еуродан ортиқ (аввал 150 еуро) сарфлай олмайди. Кўпроқ миқдордаги суммани фақат экстремал ҳолатларда сарфлаш мумкин бўлади, масалан, агар мијоз бепарволикка йўл қўйса ёки унинг ҳисоб қайдномасини фирибгарлар эгаллаб олган бўлса

Блокчейн технологиясининг (blockchain) имкониятлари

Блокчейн бир даражали тармоқдаги барча транзакцияларнинг марказлаштирилмаган реестри ҳисобланади. Ушбу технологиядан фойдаланган ҳолда, қатнашчилар марказлаштирилган сертификатлаш органисиз битимлар тузишлари мумкин. Потенциал иловаларга пул ўтказмалари, ҳисоб-китоблар, маҳсулотлар тақсимоти, ахборотни сақлаш, овоз бериш ва бошқалар киреди

Жараённинг схематик диаграммаси

Афзалликлари

- Баланд даражали шаффолик
- Аниқ кузатув
- "Абадий" реестр
- Кам харажатлар

Камчиликлари

- Комплекс технология
- Норматив оқибатлар
- Жорий қилиш муаммолари
- Рақобатбардош платформалар

Криптовалюта

Криптовалюта - бу криптографик шифрлаш усулларидадан фойдаланиб, пул бирликларини яратишни бошқариш ва маблағларни ўтказишни текшириш учун блок занжирида электрон шаклда алмашув муҳити. Биткоин - энг машҳур намунадир

- У олтин-валюта захиралари билан таъминланмагани учун, ўз қийматига эга эмас (АҚШ доллари каби)
- Жисмоний шакли йўқ ва фақатгина тармоқда мавжуд
- Янги бирликларнинг чиқарилиши марказий банк томонидан белгиланмайди ва тармоқ бутунлай марказлашмаган

Потенциал иловалар

Автомобиллар

Истеъмолчилар автоном автоуловларда қисман эгалик мулкни бошқариш учун Блокчейндан фойдаланишлари мумкин.

Молиявий хизматлар

Тезроқ, арзон тўловлар транзакцион харажатларни миллиардлаб долларга камайтириши ва шаффолик даражасини ошириши мумкин

Овоз бериш

Блок кодини қўллаш орқали фуқаролар смартфон, планшет ёки компьютер орқали овоз бериш имкониятига эга бўлиб, бу дарҳол ва аниқроқ натижаларни бериш имкониятини беради.

Соғлиқни сақлаш

Беморнинг шифрланган тиббий маълумотларини махфийликни бузмасдан бир неча томонлар билан бўлиши мумкин.

Суғурта ва пенсия тизими

Иқтисодиётни ривожлантириш

Суғурта тизимини ривожланишинг жорий даражаси

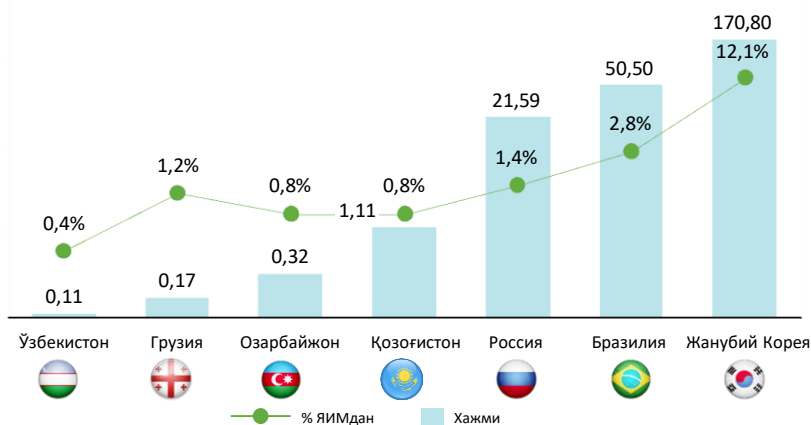
Асосий муаммолар

- Ўзбекистон суғурта секторининг ҳажми, халқаро кўрсаткичлар билан солиштириганда иқтисодиёт ҳажмига мос келмайди
- Мамлакатда мажбурий суғурта даражаси ихтиёрий суғурта даражасига кўра анча паст
- Суғурта маҳсулотлари қатори иқтисодиётнинг ҳозирги талабларига жавоб бермайди: тиббий суғурта, ҳаёт ва соғлиқ суғуртаси каби турдаги суғурта турлари мавжуд эмас.

Асосий хулосалар

- Суғурта тизими ЯИМга нисбатан жуда кичик - 0,4%
- Молиявий саводхонликнинг паст даражаси, шахсий даромад ва давлат томонидан тартибга солинган қўллаб-қувватлашнинг паст даражаси мамлакатда суғуртани ривожлантиришда умумий вазиятни мураккаблаштирмоқда
- Умумий зарар қўриш тўпланган суғурта бадаллари ҳажми билан биргаликда ортомқда, аммо барибир паст даражани кўрсатмоқда ва бу эса бозорга қўшимча иштирокчиларни жалб этиш имкониятини беради
- Суғурта соҳасида давлатнинг улуши Ўзбекистон умумий молия тизимига нисбатан паст.
- Пойтахт ҳудудида аҳоли юқори даражада тўпланган
- Суғурта компаниялари халқаро қайта суғурталашдан кенг фойдаланишади. Қайта суғурталашда энг катта улуш Буюк Британия компанияларига тўғри келади.
- Қайта суғурталаш портфелини диверсификация қилиш учун мажбурий давлат қайта суғурталовчисини жорий қилиш талаб этилмоқда, у эса суғурта компанияларининг айрим хавфларини ўзига юклаб олади

Суғурта тизими, млрд АҚШ доллари, 2017

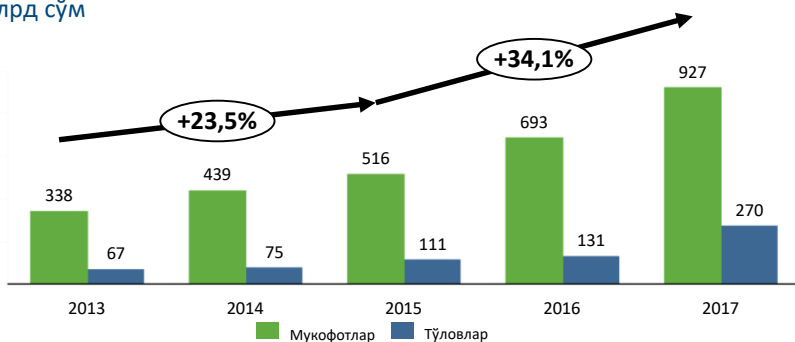

Шарҳлар

- Умумий суғурта тизими яхши ривожланмаган, шунинг учун мамлакатда унинг ривожланиши учун катта имконият мавжуд.
- Кўрсаткичлар орасида Ўзбекистон ЯИМга нисбатан энг кичик суғурта портфелига эгадир
- Суғурта тизимининг ЯИМга нисбатан ҳажми Жанубий Кореяга нисбатан 30 баравар кам

Суғурта мукофотлари ва тўловларининг ўсиш динамикаси

млрд сўм

Шарҳлар

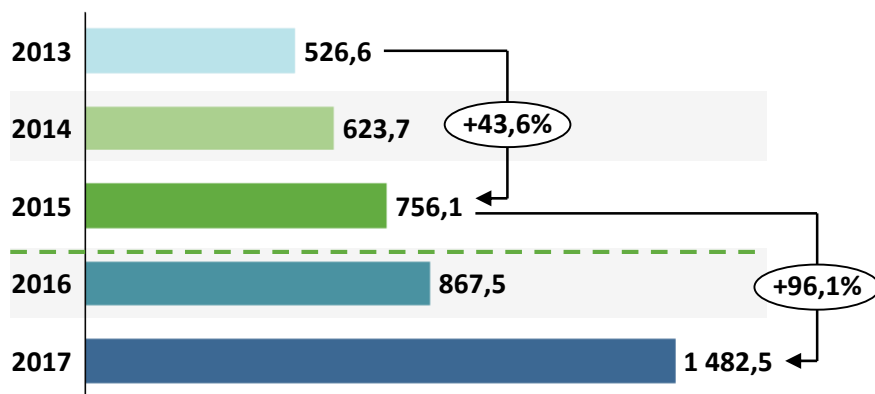
- Суғурта мукофотлари портфелининг сўмдаги қиймати, айниқса 2015 йилдан бошлаб, юқори суръатларда ўсиб бормоқда
- Суғурта компаниялари тўловларидан суғурта мукофотларининг сезиларли даражада ошиши суғурта хизматлари бозоридан янги иштирокчиларнинг пайдо бўлишига олиб келади.

Суғурта ва пенсия тизими

Суғурта тизимини ривожланишинг жорий даражаси

Суғурталовчиларнинг инвестиция ҳажмининг ўсиш динамикаси

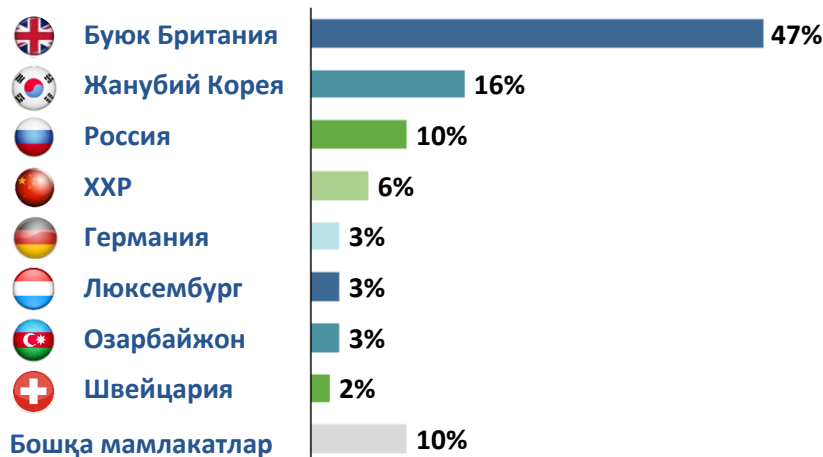
млрд сўм

2016 йил якунларига кўра суғурталовчилар инвестицияларининг таркиби

2017 йил якунларига кўра чиқувчи қайта суғурталаш таркиби, %

Шарҳлар

- Суғурта компаниялари инвестиция портфелининг ҳажми жадал суръатлар билан ўсиб бормоқда, бу тўпланган мукофотларни ўсиши туфайлидир
- Миллий валютанинг АҚШ долларига нисбатан заифлашиши муносабати билан 2017 йилда инвестицияларнинг кескин ўсиши кузатилди

Шарҳлар

- Суғурта секторининг инвестицион тузилмаси ўрта даражада консерватив бўлиб, юқори даражада диверсификацияни кўрсатмоқда.
- Банк депозитларининг юқори улуғлиги суғурта компанияларининг одатий жойлаштирилиш тузилмасига хос эмас, аммо мавжуд бозор шароитида Ўзбекистон Республикаси оқилона вариант бўлиши мумкин.
- Кейинчалик банк хизматлари бозори нормаллашуви ва асосий фоиз ставкасининг пасайиши билан суғурталовчилар маблағларининг катта қисми қимматли қоғозларга жойлаштирилиши мумкин

Шарҳлар

- Суғурта компаниялари халқаро қайта суғурталашдан кенг фойдаланишади. Ташқи қайта суғурталашнинг энг катта улуғли Буюк Британиядаги компанияларга тегишли.
- Суғурталовчилар ва қайта суғурталовчиларнинг тўлов қобилияти тўғрисидаги Низомга мувофиқ (Рўйх. 12.05.2008 йил 1806-сон билан), хавфларни чет элда фақат тасдиқланган қайта суғурталовчи, шунингдек тегишли Халқаро рейтингларга эга ва тўлашга қодир бўлган суғурта компанияларида қайта суғурталаши мумкин

Пенсия тизимини ривожланишинг жорий даражаси

Муҳим муаммолар

- Ўзбекистон Республикаси пенсия жамғармасининг жорий ҳажми, халқаро кўрсаткичларнинг таққослов таҳлилидан келиб чиққан ҳолда, нафақахурлар сонига мос келмайди
- Республика пенсия тизимига юкламанинг ўсиши, таклиф қилинаётган пенсия ислохотларига қарамай, таркибий демографик ўзгаришлар туфайли ўсишни давом этади

Муҳим хулосалар

- Фонднинг ҳажми аҳолининг пенсия таъминоти талабларини қониқарли ҳажмда қоплашга имкон бермайди
- Сўнги йилларда аҳолининг юқори ўсиш суръати 2035 йилгача пенсия тизими ва натижада давлат бюджетига қўйиладиган талабларнинг ошишига олиб келади
- Пенсия жамғармаси 48 фоизга ягона ижтимоий тўлов ҳисобидан молиялаштирилмоқда, натижада, нодавлат ресурслар ҳисобидан тушумлар манбаларини диверсификация қилиш зарурияти туғилмоқда
- Ўзбекистон пенсия тизимининг тўзилмаси турли даражалардаги таъминотга, жумладан, фуқароларнинг мажбурий, қўшимча ва ўз жамғармаларига асосланган бўлиши керак

Пенсия жамғармаси

млрд АҚШ долл.

Шарҳлар

- Ўзбекистон Республикаси Пенсия жамғармаси ўз гуруҳида бир нафақахўр тушадиган тўловлар бўйича охириги ўринга эга (фонднинг ҳажми мамлакатнинг барча нафақахўр аҳолини тўлиқ қоплаш учун етарли эмас)

Бир пенсионер учун (АҚШ Долларига нисбатан).

Пенсия ёшидаги кишилар сони,

миллион киши

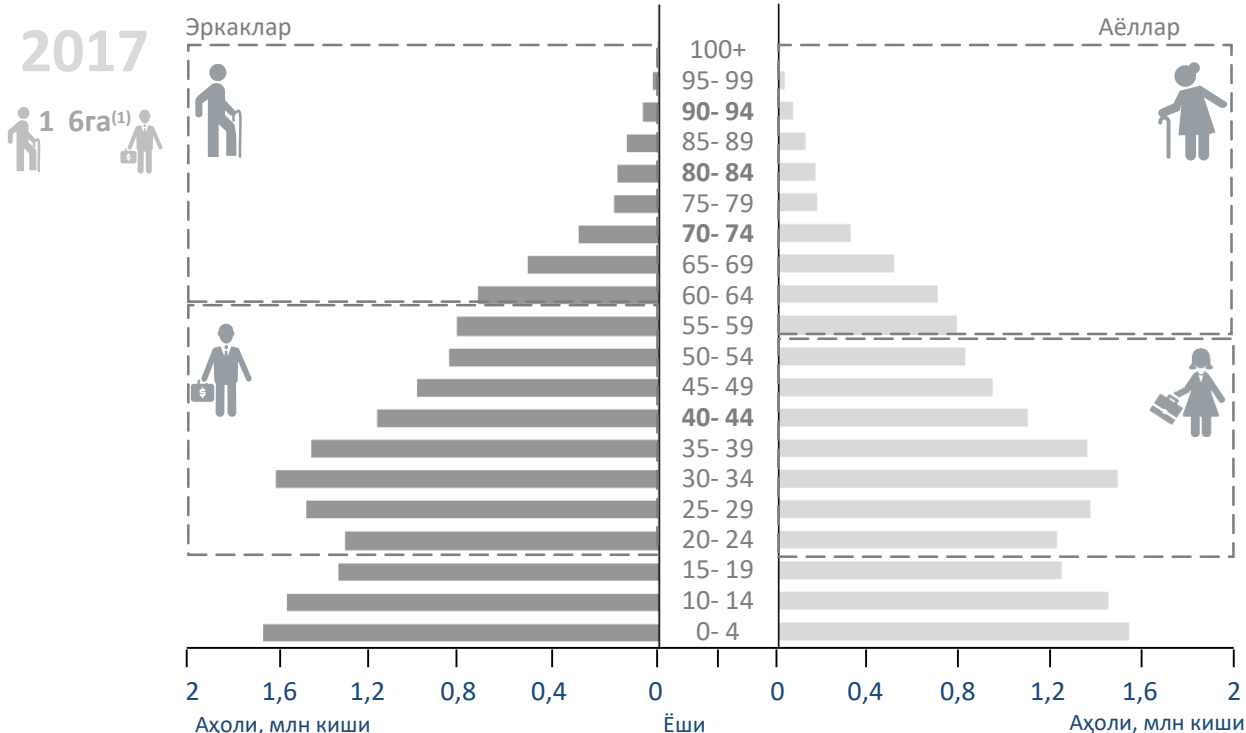
Шарҳлар

- Ўзбекистон Республикаси пенсия жамғармасининг бир нафақахўр учун миқдори - 743 АҚШ доллари, бу пенсия жамғармасининг давлат бюджети ҳисобидан мустақиллигини таъминлашга имкон бермайди

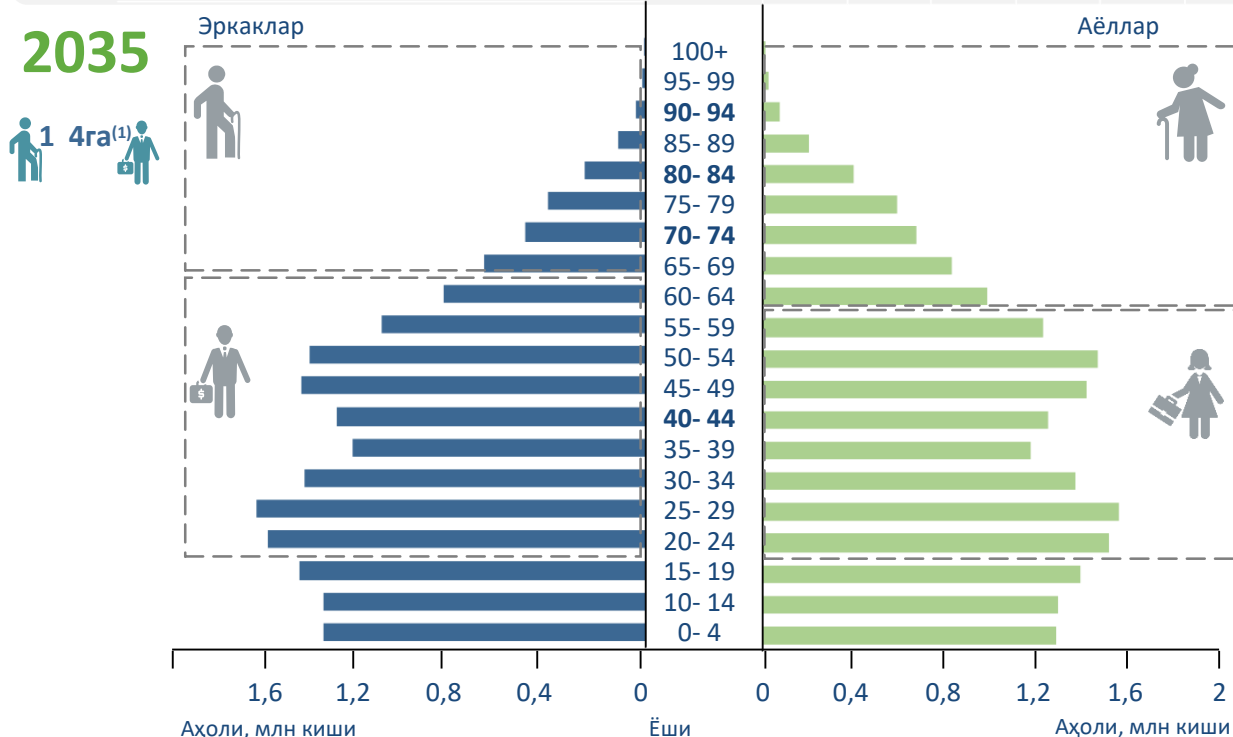
Суғурта ва пенсия тизими

Пенсия тизимини ривожланишинг жорий даражаси

Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг ёши ва жинси пирамидаси

Ўзбекистон Республикасида фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тизимини ислоҳ қилиш концепциясининг ўзгариши билан пенсия ёшини эркеклар учун 63 ёшгача (ҳозирги кунда 60 ёш) ва аёллар учун 58 ёшгача (55 ёш) кўтариш муҳокамаси қилинмоқда.

Эслатма: 1 - Пенсия ёшига етган фуқаролар сонининг (ёши 60 дан ошган эркек ва 55 ёшдан ошган аёллар) ишга лаёқатли фуқаролар сонига нисбати (ёши 15 ёшдан 59 ёшгача бўлган эркеклар ва 15 ёшдан 54 ёшгача бўлган аёллар)

Манбалар: World Bank, Population Pyramid, ишчи гуруҳининг таҳлили

Пенсия тизимини ривожланишинг жорий даражаси

14,4 млн. киши
Меҳнатга лаёқатли аҳоли таркибида иқтисодий фаол аҳолининг сони

улардан

4,8 млн. киши.
Пенсия жамғармасига бадал тўловчилар сони

Бадал тўловчиларнинг пенсия олувчилар сонига нисбати

1,5:1

(ХМТ тавсияларига кўра, оптимал нисбати 4: 1)

Ҳозирги пенсия тизими камида 7 йиллик иш тажрибасига эга бўлган шахсларга пенсия тайинлашни назарда тутди (Халқаро меҳнат ташкилоти 102-сонли Конвенциясига кўра, кекса ёшдаги пенсияни тайинлаш учун зарур бўлган энг кам хизмат муддати - 15 йил). Меҳнат тажрибаси учун 7 йил миқдоридидаги минимал талабларнинг мавжудлиги давлат ижтимоий суғуртаси тизимида фуқароларнинг иштирок этиш истигаида салбий акс эттирилади.

Ўзбекистон Республикасида фуқароларни пенсия билан таъминлаш қўйидаги асосий тизимларни ўз ичига олади:

давлат пенсия таъминоти (ходимларнинг ва иш берувчиларнинг мажбурий ижтимоий тўловлари асосида қўшма пенсия тизими)

жамғариб бориладиган пенсия тизими (ходимларнинг мажбурий ва ихтиёрий тўловларига асосланган шартли тўплаш тизими)

Фуқароларнинг давлат пенсия тизимини ислоҳ қилиш концепцияси

Фуқароларни ижтимоий суғурта тизимида доимий иштирок этишга даъват этадиган замонавий механизмларни жорий этиш, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг ўрта муддатли истиқболда пенсия тизимининг барқарорлигини таъминлаш, мавжуд муаммоларни аниқлаш ва уларни ҳал этиш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш бўйича мажлисининг 1-сонли баёнмасига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Президент Маъмурияти раҳбари томонидан тасдиқланган 2018 йил 16 сентябрдаги «2019-2030 йилларга мўлжалланган фуқароларни давлат пенсияси билан таъминлаш тизимини ислоҳ қилиш концепцияси» лойиҳаси ишлаб чиқилмоқда.

Белгиланган вазифаларни бажариш учун 2019-2030 йилларда фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тизимини ислоҳ қилиш концепциясининг лойиҳаси қўйидаги асосий йўналишлар бўйича чора-тадбирлар ишлаб чиқмоқда:

1. Фуқароларнинг ижтимоий норозилигига йўл қўймаслик, уларни пенсия тизимидаги ўзгаришларга тайёрлаш учун янги ўзгаришлар ҳақида олдиндан эълон қилиш керак (масалан, 1 - 3 йил олдин)
2. Пенсия жамғармасининг мумкин бўлган бюджет танқислигини бартараф этиш учун унинг юзага келишининг олдини олиш бўйича тегишли чоралар қабул қилиш
3. Давлат бюджети ҳисобидан пенсиянинг минимал (кафолатли) қисмини тўлашни амалга ошириш механизмини ишлаб чиқиш
4. Фуқароларнинг даромадларини қонунийлаштириш механизмини такомиллаштириш, шу жумладан ўз-ўзини иш билан таъминлайдиган ва хорижий мамлакатларда ишлаётган меҳнат мигрантларининг ҳисобидан бадал тўловчиларнинг қамровини кенгайтириш орқали
5. Ўзбекистон Республикасининг "Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида"ги қонуни 1993 йилда тасдиқланганлигини ҳисобга олиб, пенсия таъминоти соҳасида таклиф қилинган ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда янги таҳрирда Қонунни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш зарур

Меҳнат фаолиятини электрон ҳисобга олишни жорий қилиш

Иш тажрибаси ва иш ҳақи бўйича электрон маълумотларга эга бўлган ҳар бир жисмоний шахс контекстида электрон шахсий карталар яратиш режалаштирилган. Ушбу электрон шахсий карталар Давлат солиқ қўмитаси ва Халқ банкининг (ИНПС ва СТИР) маълумотлар базалари билан электрон ахборот алмашинуви йўли билан олинган 2006 йилдан кейинги давр учун маълумотни акс эттиради. Фуқароларнинг меҳнат фаолиятини электрон ҳисобга олиш Пенсия жамғармасига тўланган суғурта бадаллари асосида амалга оширилади, унинг механизми 2016 йилдан бошлаб жорий этилган.

Пенсия жамғармасининг расмий веб-сайтини 2018 йил охиригача қайта кўриб чиқиш ва такомиллаштириш режалаштирилган бўлиб, бу пенсионерлар ва ходимларнинг шахсий кабинетлари вазифаларини ўз ичига олади. Электрон шахсий кабинет пенсия миқдорини, етказиб бериш сана ва ҳақиқатдан олганлигини, ишлайдиган фуқаролар учун эса - тўпланган иш стажини текшириш имконини беради

Фуқароларнинг пенсия тизимини ислох қилиш

Пенсия таъминоти тизимини ислоҳотларини амалга ошириш, фуқароларнинг манфаатларини ифода этувчи, давлатдан мустақил равишда фаолият юргизадиган Пенсия идорасини ташкил этишга қаратилган.

Пенсия тизимини ислох қилишнинг асосий жихатлари:

1. Мустақил Пенсия идорасининг аниқ ташкилий тузилишини белгилаш. Тузилма функцияларни самарали тақсимлашни ва ташкилот ичидаги мажбуриятларни тақсимлашни ўз ичига олади.
2. Пенсия идорасини ривожлантириш узоқ муддатли режасини ишлаб чиқиш. Режа барқарор инвестицияларнинг узоқ муддатли стратегиясини тузишни, (келажакдаги) мажбуриятлар бўйича прогнозни тайёрлашни (актуар турар-жойлар ва илмий тадқиқот бўлимининг ёрдами билан), пенсия режаси иштирокчилари билан Ўзаро алоқаларнинг узлуксизлигини таъминлайди
3. Пенсия идорасининг барқарор инвестиция сиёсатини ишлаб чиқиш. Сиёсат хавфли даромад келтирилган маҳаллий/ички инвестициялар ва нолга хавфли инвестициялар ўртасидаги мувозанатни назорат қилишни, қарор қабул қилиш учун юқори малакали мутахассисларни жалб қилишни ўз ичига олади.
4. Аҳоли билан алоқа каналларини ривожлантириш ва такомиллаштириш (қайта алоқа).
5. Бизнесни шафоллик (хисоботларнинг шаффофлиги) тамойили асосида олиб бориш.

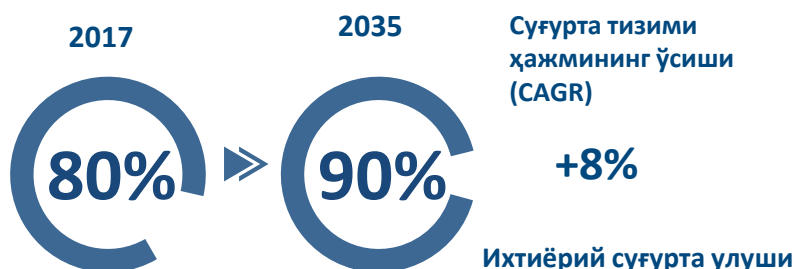
Суғурта ва пенсия тизими

Пенсия тизимини ривожланишнинг жорий даражаси

1

Табиий ўсиш

Давлат мамлакатнинг суғурта тизимига аралашмайди ва асосий суғурта турлари бўйича минимал назорат чораларини қўллайди.

Суғурта тизими секин ривожланмоқда, фуқароларнинг суғурта қопламаси ошмайди

- + • Мажбурий суғурталашнинг паст даражаси бизнес учун катта юк туғдирмайди
- • Суғурта тизимининг секин ривожланиши
- • Қўшимча юк давлат бюджетига тушади

2

Асосий ривожланиш

Давлат хусусий суғуртани субсидиялаш билан босқичма-босқич мажбурий суғурталашнинг қўшимча турларини жорий қилади.

Суғурта тизими ўртача суръатда ривожланмоқда, фуқароларнинг суғурта қопламалари ошмоқда

- + • Суғурта тизими янада фаол ривожланмоқда
- • Аҳолини ҳимоя қилиш
- • Бизнесга юкларнинг ошиши

3

Фаол ёрдам

Фуқаролар ва компанияларнинг салбий ҳолатларда молиявий зарарини сезиларли даражада чеклайдиган мажбурий суғурталаш турларининг катта миқдори киритилиши

Суғурта тизими жадал ривожланмоқда, фуқароларнинг суғурта қопламалари сезиларли даражада ошиб бормоқда ва давлат бюджетига тушган оғирлик камаймоқда.

Ривожланиш мақсадининг варианты

- + • Иқтисодиёт учун маблағларни кўпайтириш
- • Аҳолини ижтимоий ҳимоя билан кенг қамраб олиниши
- • Тиббиёт ва молия хизматларининг ривожланиши
- • Бизнесга қўшимча юклама

Суғурта ва пенсия тизими

Пенсия тизимининг стратегик вариантлари

1

Мажбурий пенсия (бир даража)

Давлат аҳолининг пенсия даромадларининг ягона кафолатидир. Ушбу тур ривожланаётган мамлакатлар учун ёки пенсия жамғармаси учун бюджет шакллантириш учун ресурслар етишмаслиги мавжуд бўлмаган ижтимоий давлатлар учун хосдир.

- Бошқаришдаги қўшимча маблағлар
- Давлат ва ҳудуд хизматчиларининг мотивацияси
- Ижтимоий босим
- Бюджетга қўшимча юклама

Мамлакатлардан мисоллар:

Молдова

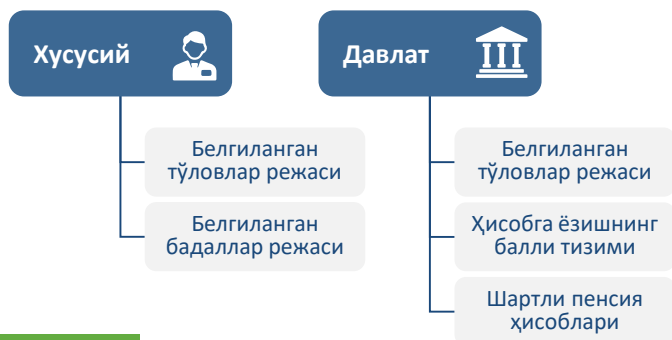

Буюк Британия

2

Мажбурий пенсия + жамғармалар (икки даража)

Пенсия тизимининг бундай тури иш берувчиларнинг ўз ходимларининг пенсия даромадларини шакллантиришда фаол иштироки билан тавсифланади. Давлат жамиятнинг энг кам таъминланган қатламларини таъминлайди ва бюджет ҳисобидан тўловларни молиялаштиради

- Хусусий молиявий sanoатни рағбатлантириш
- Ижтимоий босим
- Бюджетга қўшимча юклама
- Давлат бюджети маблағларини тўлдириш қисмларининг камайиши

Мамлакатлардан мисоллар:

Чили

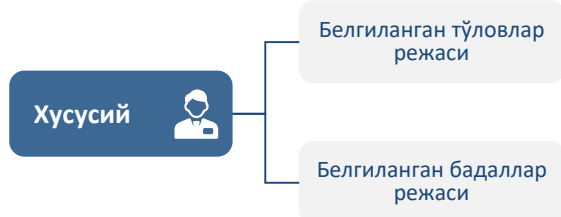

Ирландия

3

Мажбурий пенсия + ихтиёрий пенсия + жамғармалар (уч даража)

Учинчи даража асосан пенсиянинг ихтиёрий ва жамғарма турига асосланади. Давлат барча фуқароларга минимал тўловларни таъминлайди, аммо қулай ҳаёт даражасига эришиш учун шахсий маблағлар талаб қилинади. Сценарийни амалга ошириш капитал бозорларида хусусий пенсия инвестициялари учун инвестиция маҳсулотидан фойдаланиш имкониятини ривожлантиришни талаб қилади

- Бюджетга юкломани камайтириш
- Хусусий молиявий sanoатни рағбатлантириш
- Ижтимоий босимни камайтириш
- Давлат бюджети маблағларини тўлдириш қисмларининг камайиши
- Давлат пенсия мажбуриятларининг жадал ўсиши хавфининг сақланиши

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

АҚШ

Австралия

Пенсия таъминотининг хусусий пенсия таъминоти тизимига босқичма-босқич ўтиши

1. Кариликда қўллаб-қувватлаш дастури (ҚҚД)

ҚҚД мамлакатда, вояга етганидан сўнг 10 йилдан ошиқ яшаган, 65 ва ундан катта ёшдаги барча инсонлар учун пенсия даромадларининг асосий даражасини таъминлайди. ҚҚД дастури бўйича имтиёзларнинг уч тури тўланади

· **Пенсия ҚҚД.** Бу қатъий белгиланган нафақа, даромадидан қатъий назар, унга эга бўлган барча резидентларга тўланади

· **Кафолатли даромад қўшимчаси (ҚДҚ).** Мукофотнинг миқдори даромадга боғлиқ ва кам таъминланган пенсия олувчиларга тўланадиган белгиланган пенсияга қўшимча ҳисобланади

· **Нафақа / қарамоғининг нафақаси.** Бу ҚҚД бенефициарларининг кам таъминланган эрлари / хотинларига, шунингдек 60 ёшдан 64 ёшгача бўлган бева / бева аёлларга ҚҚД асосий пенсия олгунча тўланадиган вақтинчалик пул ёрдамидир

2. Мамлакат пенсия режаси

Бу олувчининг иш ҳақида боғлаб кўйилган аниқ имтиёзлар тизимига асосланган таъминоти билан таъминланадиган умумдавлат пенсия дастури. Бу иш берувчи ва ишчи томонидан тенг равишда тўланадиган иш ҳақи солиғи бўйича молиялаштирилади. Давлат хисса қўшмайди.

Ушбу режада иштирок этиш 18 ёшдан бошланади. Оддий пенсия 65 ёшга тўлгандан кейин тўланади. Тегишли равишда тузатилган имтиёзлар 65 ёшгача ва ундан кейин олиниши мумкин. Шунингдек, дастурда ногиронлик ва боқувчисини йўқотганлик учун нафақа тўланган. Бугун иш стажи бўйича ўртача иш ҳақининг ўсишига қараб 65 ёшга тўлган санага қараб индексланади. Иш ҳақи энг паст бўлган даврининг 15 фоизи, шунингдек ногиронлик бўйича нафақа тўланган йиллар ва (агар бу нафақа миқдорининг кўпайишига олиб келадиган бўлса) тўловчининг 7 ёшга тўлмаган болалари бўлган йиллар чиқариб ташланади. Шундай қилиб, тахминан 40 йилдан сўнг, максимал фойда миқдори одатда иш даври давомида ўртача даромаднинг 25 фоизига тенг бўлади.

3. Ихтиёрий пенсия дастурлар (ИПД)

ИПДга иш берувчилар, касаба уюшмалари ёки соҳалар томонидан молиялаштириладиган анъанавий профессионал пенсия фондлари киради. Бунда банклар ва суғурта компаниялари каби молиявий институтлар томонидан бошқариладиган шахсий пенсия ҳисоблари ҳам киради. Баъзи профессионал пенсия жамғармалари фақат иш берувчилар томонидан молиялаштирилади, аммо аксарияти иш берувчилар ҳам, ишчилар томонидан ҳам молиялаштирилади.

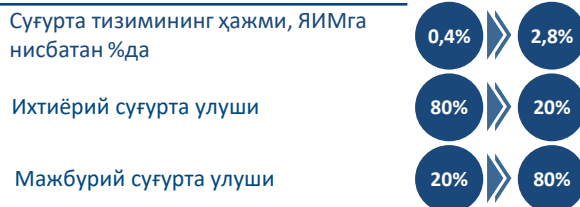
Суғурта ва пенсия тизими

Суғурта тизимида 2035-йилда кутилаётган натижалар

Суғурта тизимининг ривожланишини фаол қўллаб-қувватлаш

- Аҳоли, бизнес ва ҳукуматнинг умумий харажатларини камайтиришга қаратилган иқтисодиёт ва жамиятнинг асосий йўналишларини қўллаб-қувватлайдиган хусусий суғурта тизими
- Мажбурий тиббий суғуртани жорий қилиш лозим

Рақамли кўрсаткичлар

Молиялаштириш

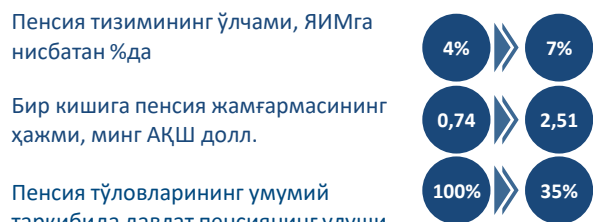

Пенсия тизими мақсадларига қараш 2035

Уч даражали пенсия тизими

- Пенсия тизими учта даражадан иборат: асосий давлат пенсияси, корпоратив пенсия ва индивидуал пенсия
- Ўзгарувчан жамғарма тузилишига эга бўлган хусусий пенсия тизими фуқароларга келажакда қандай даромадларни кутишлари мумкинлигини аниқлаш имконини беради.

Рақамли кўрсаткичлар

Молиялаштириш

Асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Мажбурий тиббий суғурта
- Хусусий суғуртани рағбатлантириш
- Икки даражали пенсия тизими
- Саноат пенсияси
- Электрон полисни жорий қилиш

2030

- Касбий суғурталашни ривожлантириш
- Уч даражали пенсия тизими

2035

- Банк, суғурта ва инвестиция-жамғарма маҳсулотларини интеграциялаш

● кадрлар ● молия ● технологиялар ● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш ● инфратузилма

Капитал бозорлари

Иқтисодиётни ривожлантириш

Капитал бозорларининг жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

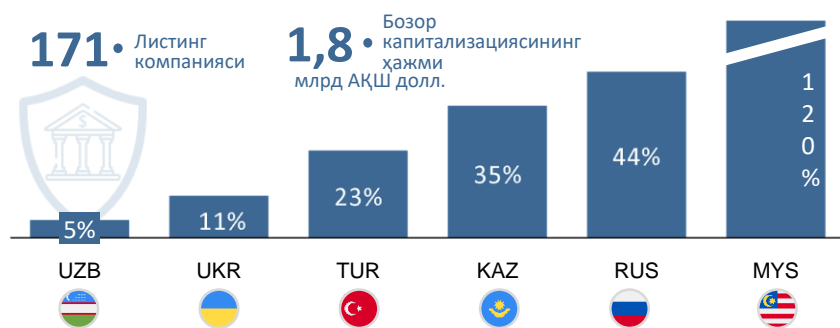
- Ўзбекистон компанияларининг бозордаги капиталлашуви жуда паст
- Банк тизимидан ташқарида иштирокчилар баҳоланиши жуда паст
- Ривожланган бозорлар билан таққослаганда, халқаро инвесторлар айланма таркибида нисбатан паст улушга эга.
- Капиталнинг кутилаётган баланд даромади юқори даражадаги мамлакат хавфлари туфайли юқори бўлиб, Ўзбекистон Республикаси инвестицион салоҳиятини сезиларли даражада чеклайди

Асосий хулосалар

- Ўзбекистон компанияларининг бозордаги капиталлашуви ривожланаётган бозорларга нисбатан юқсак, банкларнинг улуши 60% ташкил қилади. Банк акциялари энг кўп савдога қўйилган ва айланмаларнинг 86 фоизини ташкил қилади
- Капиталнинг кутилаётган баланд даромади юқори даражадаги мамлакат хавфлари туфайли юқори бўлиб, Ўзбекистон Республикаси инвестицион салоҳиятини сезиларли даражада чеклайди
- Акциялар бўйича кутилаётган даромаднинг юқорилиги туфайли инвесторлар Ўзбекистон бозорига катта миқдорда капитални киритишга мойил эмас
- Институционал инвесторлар Ўзбекистон корпоратив секторининг қимматли қоғозларини "инвестиция" сифати билан солиштирганда юқори рентабелликга эга бўлган "экзотик" актив сифатида ушлаб қолади
- Корпоратив секторда инвесторлар билан алоқанинг ривожланиш даражаси жуда паст (IR – investor relations)
- Биржа порталида корпоратив сектор ҳақида етарли маълумотларнинг йўқлиги бозорнинг фаол ривожланишига тўсқинлик қилади

Рўйхатга олинган компанияларнинг бозор капитализацияси

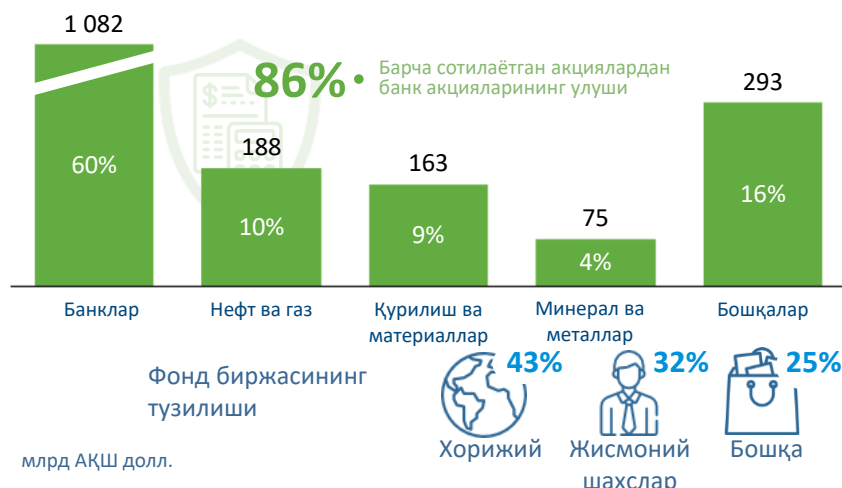
ЯИМга нисбатан %да

Шарҳлар

- 2017 йил бошида биржа котировкаси varaғида 191та компания мавжуд эди
- Бозор капитализацияси нафақат мутлақ ҳажмда ортда қолмоқда, балки мамлакатнинг ЯИМига нисбатан ҳажмининг кўрсаткичи билан кўп ривожланаётган бозорлардан ҳам кам.

Иқтисодийёт секторлари бўйича компаниялар бозор капитализацияси

Шарҳлар

- Листинг компанияларига тижорат банклари, суғурта компаниялари, нефт-газ саноати корхоналари, қурилиш материалларини ишлаб чиқариш, агросаноат комплекси, энергетика, металлургия корхоналари ва бошқалар киреди.
- Айланманинг энг катта қисми хорижий инвесторлар ташкил этади, чунки бозор ўсиши билан уларнинг улуши 80 фоизга етиши мумкин (мисол - Жанубий Корея)

Капитал бозорларининг жорий ривожланиш даражаси

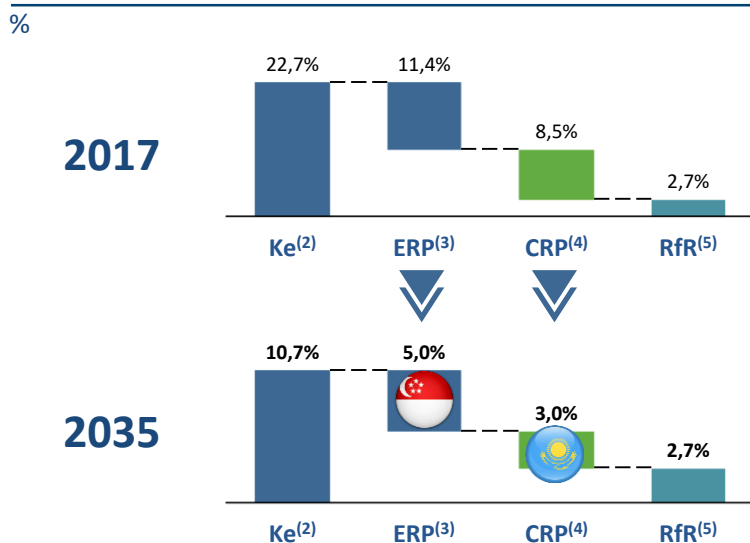
Бошқа кўрсаткичлар бўйича акционерлик капиталнинг қиймати, 2017 й.

Шарҳлар

- Капиталнинг кутилаётган баланд даромади мамлакатнинг юқори даражадаги хавфлари туфайли, Ўзбекистон Республикаси инвестицион салоҳиятини сезиларли даражада чеклайди
- Капиталга кутилаётган даромаднинг юқори даражада бўлиши маҳаллий ва хорижий инвесторларни капитал қўйишга тайёр бўлган лойиҳалар ва компаниялар сонини сезиларли даражада чеклайди
- Капитал қийматини камайтириш мамлакат хавфини камайтириш йўли билан амалга оширилиши мумкин: бизнес юритиш хавфини камайтириш, қонун устуворлиги ва суд тизимининг устуворлигини ўрнатиш ва акционерлик капиталнинг хавфини камайтириш: корпоратив бошқарув даражасини ошириш, корпоратив маданиятни ривожлантириш, халқаро бухгалтерлик ҳисоби ва халқаро аудит стандартларини қабул қилиш ва уларга риоя қилиш Суверен кредит рейтингининг кўтарилиши мамлакат хатарларини камайтиришнинг индикатори ва катализатори бўлади.

Компонентлар бўйича акционерлик капиталнинг қиймати

Шарҳлар

- Тизим Сингапур тажрибасига асосланганлиги сабабли капитал бозорининг асосий институтлари ривожланиши билан ERP кўрсаткичининг даражаси 5% гача пасаяди.
- Молия тизими ва давлат муассасаларини янада ривожлантириш билан Ўзбекистон Республикаси CRP даражаси 3 фоизга етади, бу Марказий Осиёнинг энг ривожланган давлатлари даражасидир

Эслатма: 1 - Юридик шахслар, 2 - Ке - акционерлик капиталнинг қиймати, 3 - ERP - акционер капиталининг хавф муковоти, 4 - CRP - мамлакат хавф муковоти, 5 - RfR - хавфсиз ставка (АҚШ ҳукумати давлат қарзининг узоқ муддатли облигациялари асосида).

Манба: Ўзбекистон Республикаси қимматли қоғозлар бозорини мувофиқлаштириш ва ривожлантириш маркази

1

Қарз инструментлари ва акционерлик капитал орасидаги мувозанат

Ривожланиш мақсадининг варианты

Қарз ва акционерлик капиталнинг мутаносиб равишда ишлатилиши тез ўсаётган бозордан максимал фойдаланиш имконини беради.

$$D/E^1 < 1$$

Мамлакатлардан мисоллар:

Сингапур

Ирландия

Венгрия

- Юқори молиявий барқарорлик
- Корхонанинг қарз капитали ва мажбуриятларига нисбатан камроқ қарамлиги
- Мамлакатнинг молия институтларига аҳолининг ва хорижий инвесторларнинг ишончини ошириш

- Бизнесга катта оғирлик, айниқса, иқтисодий инқироз даврида
- Иқтисодий инқироз даврида капитал таклифининг камайиши

Акционерлик капитали ва қарз маблағлари ўртача тенг пропорцияларда

2

Асосан - қарз инструментлари

Одатда, камроқ консерватив вариант купрок ривожланган иқтисодиётларга хос бўлади. Иқтисодий циклга мойилликнинг ўртача даражаси иқтисодиётнинг ўсиш босқичида акционерлик капиталнинг қийматини ошириш имконини беради ва инқироз фазасида капитал таклифини қўллаб туради

$$D/E^1 > 6$$

Мамлакатлардан мисоллар:

Буюк Британия

Чехия

- Акциядорлик капиталнинг қийматини ўртача оширишга ёрдам беради
- Етук иқтисодиёт учун мақбул танлов

- Тез ўсиб бораётган иқтисодиёт учун оптимал танлов эмас.

Акционерлик капиталга нисбатан қарзга олинган маблағларнинг юқори даражаси

3

Қарздорлик инструментларини максимал даражада ишлатиш

Корпоратив қарзларнинг юқори даражадалиги паст даражадаги хавфга мойилликни, шунингдек, бозор ўсишининг ва корпоратив сектор учун даромадларнинг кутилаётган даражаси пастлигини билдиради. Инвестицияга нисбатан кам сезгирлик хусусиятига эга

$$D/E^1 > 9$$

Мамлакатлардан мисоллар:

Япония

Австралия

- Ушбу моделда камроқ бозор ўзгаришлари рўй беради.
- Ўсиш даврида акциядорлар учун фойдалироқ бўлади

- Қарзга хизмат кўрсатишнинг юқори даражаси корпоратив секторни иқтисодий шоклар юз берганда банкрот бўлиш хавфига олиб келади

Қарздорлик инструментларининг миқдори акционерлик капиталдан 10 баробар кўпдир

Энг муқобил воситаларидан фойдаланиш (Исломий молиявий махсулотлар: сукук)

Шу билан бир қаторда, қарз воситаларини капиталнинг энг истиқболли манбаи бўлган исломий облигациялар бозори (сукук инвестиция сертификати) бўлган капитал воситаларидан фойдасига фойдаланишни рад этиш киради.

Сукукдан фойдаланишнинг халқаро аҳамияти ортиб бормоқда: ислом молия бозори ҳар йили ўртача 15-20 фоизга ўсиб бормоқда. Сукук ишлаб чиқариш, айниқса инқироз даврида, қулай иқтисодий вазиятни сақлашга ёрдам беришни жаҳон амалиёти тасдиқламоқда.

Мамлакатлар мисоллари:

Эрон

Покистон

- Юқори молиявий барқарорлик - қоғоз активлар билан таъминланиши керак: моддий ёки номоддий
- Сукук ҳолати дефолт болганда, сукук эгалари мулк хуқуқларини амалга ошириш ва активлардаги улушларини сотиш хуқуқига эга, шу билан инвестицияларнинг асосий қисми қайтарилади.
- Корхоналарнинг қарз маблағлари ва мажбуриятлардан мустақиллиги
- Хорижий капитал кириш мумкин бўлмаганлиги учун санкциялар шароитида маблағларни жалб қилишнинг алтернатив манбаи
- Қимматли қоғозларни чиқариш соҳасидаги амалдаги қонун ҳужжатларига ўзгартириш киритишни талаб қилмайди

- Бундай модел тўлиқ бозор ўзгаришига боғлиқ
- Сукук беришни ташкил қилишнинг асосий шарти молиялаштириш мақсадлари (активларни сотиб олиш, қурилиш, инвестиция лойихаси, бизнесни ривожлантириш ва хоказо) ва сертификатларнинг шариат қонунларига мувофиқлиги

Капитал бозорларида 2035-йилда кутилаётган натижалар

Қарз ва акционерлик капитал ўртасидаги мувозанат

- Капитал бозорни тартибга солиш, инфратузилма ва технология жиҳатдан барча замонавий талабларга жавоб беради.
- Юқори сифатли ахборот тақдим этилиши ва кириш тезлиги
- Барқарор назорат ва шаффоф тартибга солиш
- Бозор инфратузилмасини ривожлантириш орқали кимматли қоғозларни котировка қилиш тизимини яратиш
- Прогнозланадиган солиқ сиёсати
- Қарз ва акционерлик молиялаштириш ўртасидаги мувозанатни сақлаш
- Халқаро институционал инвестицияларни жалб қилиш
- Маҳаллий компанияларни ривожлантириш

Рақамли кўрсаткичлар

Капитал бозорининг ҳажми, млрд АҚШ долл.	2,5	114
Капитал бозорининг ҳажми, ЯИМга нисбатан %	3,7%	80%
Хорижий инвесторлар улуши	43%	70%
Капиталдан кутилаётган даромад	22,7%	11,7%

Молиялаштириш

млрд АҚШ долл., йўқилган натижа билан

Капитал бозорининг мақсадли таркиби

Инструментлар

Давлат облигациялари
Корпорациялар
облигациялари ва БДҚҚ¹

Акционерлик капитал
ҲМИ²

Капитал бозорлари

2. Назорат тизими

Тартибга солиш органлари ва уларнинг иерархияси

3. Институтлар

Бошқарув ва мулк
Иштирокчиларни турга ажратиш

4. Тартибга солиш ва стандартлар

Шаффоф қоидалар
Прогнозланадиган тартибга солувчи ҳатти-ҳаракати

5. Солиқлар

Прогнозланадиган солиққа тортиш
Солиқ имтиёзлари

6. Инфратузилма ва технологиялар

Юқори техникавий жиҳозланиш
Савдо ташкилоти ва барқарорлиги

1. Асосий тамойиллар ва қоидалар

Индексларнинг мавжудлиги

Капитал таклифи

Капитал талаби

Глобал иштирокчилар учун

Бозор эркинлиги

Мувозанат баҳосини қидириш қобилияти

Капитал бозорининг сиғимини ошириш бўйича Сингапур мисоли

1. Узоқ муддатли мақсадларни тузиш ва келишувга эришиш

- 1990-йиллар охирида Бош вазир ва Бош вазирнинг ўринбосари Сингапурни Осиёдаги асосий тўлиқ хизматлар доирасига эга молиявий марказга айлантириш учун топ-даун ёндашувни танлади.
- Бу қарар миллий устуворликка айланди ва иш ўринларини ташкил этишнинг ва ялпи ички маҳсулотнинг юқори ўсиш суръатларига эришишнинг ижтимоий-иқтисодий мақсадларига боғлиқ бўлган.

2. Тартибга солувчи муассасаларнинг имкониятларини яратиш ва кенгайтириш

- Мақсадни амалга ошириш ваколати олий идорага берилди: Сингапур Пул бошқармаси (MAS)
- MASга мақсадга эришиш учун барча керакли чораларни кўриш ҳуқуқи берилди.

3. Кенг доирадаги манфаатдор томонларни бошқариш

- Хусусий сектор сиёсатни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда фаол жалб қилинди.
- Хусусий секторга бозор иштирокини кенгайтириш учун рағбатлар таклиф қилинди

4. Ўзгариш катализаторларини аниқлаш орқали ўсиш омилини яратиш

- Биржалар бирлаштирилди ва кенг иштирокчилар доираси учун очиқ бўлди.
- Давлат облигациялари бозори қўшимча қарз бозори ўсиш нуқталарини яратиш учун модернизация қилинди
- Фондларни бошқариш ва хусусий банкинг маҳаллий капитал бозори ўсишидаги долзарб талабларини тўлароқ қондириш учун ўзгартирилган.

5. Иқтидорлилардан узоқ муддат фойдаланиш имкониятларини таъминлаш

- Таълим соҳаси ислоҳот қилинди, масалан, молия сектори учун иқтидорлар заҳирасини яратиш учун махсус курслар, чет эл университетларига таклифлар, академик доираларда тадқиқот ва инновацияларга алоҳида эътибор қаратиш ва бошқалар.
- Чет эллик истеъдодлар учун Сингапурга келиш ва туриш учун ёрдам кўрсатилди

6. Стратегик тараққиётга инвестициялар

- Ҳукумат томонидан кенг миқёсда тараққиёт ва шаффофлик, жумладан, мунтазам равишда матбуотни жалб қилиш ва давлат ва компанияларнинг инвесторлари билан мулоқотни юқори даражада ривожлантириш
- Роудшоу ва инвесторларнинг компанияларини қайта ишлаш учун махсус тараққиёт бўлинмасини яратиш

Капитал бозорларини ривожлантириш учун MIFID II жорий этиш

- Ташкилотлар мижозларни муайян тоифаларга ажратиши керак: компанияга молиявий саводхонлик даражасини билиш керак, бу эса янада қулайроқ хизматни таъминлаш учун зарур бўлган асосий омил бўлади.
- Хизматларни таклиф қилувчи барча ташкилотлар мижозларга савдо шартлари тўғрисида тўлиқ маълумот беришлари керак
- Битимни амалга ошириш мижоз томонидан сўров юборилгандан сўнг дарҳол амалга оширилиши керак
- MIFID бирлашган бозорни яратишга ҳисса қўшади, бунинг натижасида иштирокчиларга янада қулай шароитлар яратилади.
- Молия соҳасидаги хизматларни тартибга солиш амалга оширилмоқда. Фаолият олиб боришга руҳсати бор ташкилотларни лицензиялаш асослари кўриб чиқилади

2025

- Тартибга солиш ва назорат қилишнинг халқаро стандартларини мослаштириш, жумладан, корпоратив бошқарув, фондлар ва компаниялар ҳисоботи стандартларини (шу жумладан ХМХС ва ХАС), мижозларни таснифлаш, маълумотларни сақлаш ва ошкор қилиш стандартлари ва бошқалар.
- Профессионал бозор иштирокчилари учун ахлоқ кодекси ва хатти-ҳаракат стандартларини яратиш
- Капитал бозорининг иштирокчи давлатларнинг жаҳон уюшмаларига кириш, хусусан, Осиё ва Европа назорат ва тартибга солиш ташкилотлари
- Ички қимматли қоғозлар бозорининг жалб қилувчанлигини ошириш, ИИҲни жорий этиш ва жисмоний шахсларга тегишли солиқ имтиёзларини тақдим этиш
- Инвестиция синфидаги давлат ва корпоратив еврооблигацияларни, шунингдек, юқори кредит рейтингига эга давлат қисқа муддатли облигациялари ва маҳаллий валютадаги облигациялар
- Стандартлаштириш ва назорат қилиш бўйича маҳаллий брокерлик компанияларининг ривожланиши, шунингдек, халқаро иштирокчиларни капитал бозорларига иштирокчилар ва ёки ҳамкорлар сифатида интеграциялаштириш

2030

- Инвесторлар ва бизнес эгаларининг, хусусан, инновацион ривожланиш йўналишларида инвестицион инкубаторлар ва акселераторларни яратиш
- Замонавий иқтисодийнинг талабларига, хусусан, жисмоний шахслар учун ETF, ишлаб чиқариш корхоналари учун ресурслар ва валюта ҳосилалари ва институционал инвесторлар учун тузилмали маҳсулотлар талабларига жавоб берадиган маҳсулот портфелини ривожлантириш
- Биржа АТ-инфратузилмасининг технологик жиҳозланишини ва ҳисоблаш қувватини ривожлантириш
- Чет эллик инвесторларни жалб қилиш учун махсус солиқ режим тамойилларини ишлаб чиқиш

2035

- Ликвидликни жойлаштириш тизимларини яратиш ва корпоратив сегментдаги банк маҳсулотлари билан интеграциялаш
- Чакана сегментдаги банк, суғурта ва инвестицион-жамғарма маҳсулотларининг интеграциялашуви ва ҳаёт циклига хизмат кўрсатиш моделига ўтиш

2025

2030

2035

- FCA (Буюк Британия) мисолида кенг ваколатларга эга мустақил молиявий тартибга солувчини яратиш
- Синов ва текшириш орқали молиявий бозорлар ходимларини лицензиялаш

3. Ижтимоий соҳани ривожлантириш

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача
ривожланиш стратегиясининг концепцияси

Соғлиқни сақлаш

Ижтимоий соҳани ривожлантириш

Жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

- Юрак-томир касалликларининг юқори даражаси ва болалар ўлимининг юқори даражаси
- Соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштириш даражаси пастлиги
- Соғлиқни сақлаш тизимига тенгсиз кириш имконияти
- Соғлиқни сақлаш тизимининг ходимлари учун иш ҳақи даражасининг пастлиги
- Капитал харажатларнинг паст даражаси ва бунинг натижасида соғлиқни сақлаш тизими технологик ривожланишининг паст даражаси (замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозланмаган)
- ОИТС ва ОИВ тарқалиши хавфи
- Тиббий таълимнинг паст даражаси

Асосий хулосалар,

- Аҳоли саломатлигининг ҳолати туғилишда кутилаётган умр кўриш давомийлиги (73,3 ёш) ва ўртача ўлим даражаси (минг аҳолига нисбатан 4,9) билан тавсифланади. **Юрак-томир касалликларининг юқори даражаси ва болалар ўлимининг юқори даражаси** (ВОЗ бўйича тегишли рейтингларнинг етакчиларидан бири) соғлом ҳаётнинг давомийлигига таъсир қилади.
- Асосий соғлиқни сақлаш муаммоси - **молиялаштириш тизимининг ҳозирги ҳолати**, бу қуйидаги ҳолларда намоён бўлади:
- **Аҳоли жон бошига соғлиқни сақлаш харажатлари паст** (тахминан 54 АҚШ долларидамкам бир кишига 2018 йилда)
- **Соғлиқни сақлаш тизимидан тенгсиз фойдаланиш имконияти**. Кўп ҳолларда иккиламчи ва учламчи тиббий ёрдам тўлов учун кўрсатилмоқда, фуқароларнинг соғлиқни сақлашни молиялаштиришда шахсий тўловларининг улуши 40%¹ кўп
- **Молиялаштириш инструментлари ривожланмаган**. Шундай қилиб, мажбурий тиббий сўғурта мавжуд эмас.
- **Натижада тиббий хизмат кўрсатиш сифати пасайиб кетмоқда**, бу аҳоли саломатлигига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Гўдақлар ва болалар ўлими кўрсаткичлари, 2017 йил (минг 1000 тирик туғилганга)

- Секторни кам молиялаштирилганлиги кўплаб муаммоларга олиб келади, жумладан:
 - Коррупцияга олиб келадиган шифокорларнинг кам иш ҳақи
 - Кам даромадли аҳоли қатламларига фойдаланишни чекловчи коррупция
 - Паст молиялаштириш даражаси (капитал харажатлар билан бирга) соғлиқни сақлашнинг сифатини пасайтиради

Чақалоқларнинг ўлим даражаси, 1000 чақалоққа 5 ёшгача бўлган болалар ўлими, 2016 йил

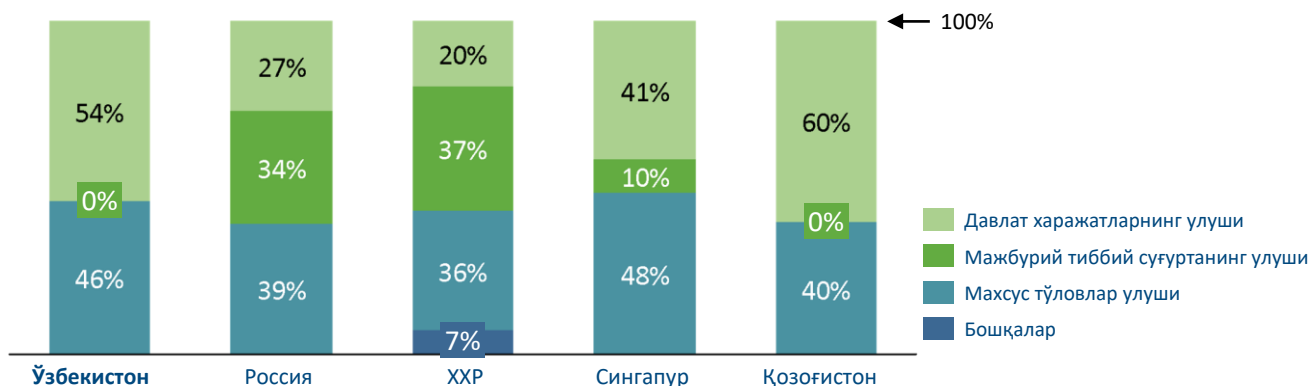
- 2017 йил Ўзбекистондаги болалар ўлимининг даражаси юқори. 1000 туғилган боладан 15.4-си 5 ёшгача ўлади
- **Энг юқори ўлим кўрсаткичи 1 ёшгача бўлган даврда кузатилади** - ҳар 1000 янги туғилган чақалоқ учун 21,4 ўлим, 28 кунгача бўлган даврда 1000 та чақалоқ бошига 13,8 ўлим

127 Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, халқаро рейтингда ўрин

Эслатма: 1 - Баъзи мутахассисларга кўра, соғлиқни сақлашни молиялаштиришда фуқароларнинг шахсий тўловлари улуши қарийб 70% ташкил қилади
Манбалар: Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти, ишчи гуруҳ таҳлили

Жорий ривожланиш даражаси

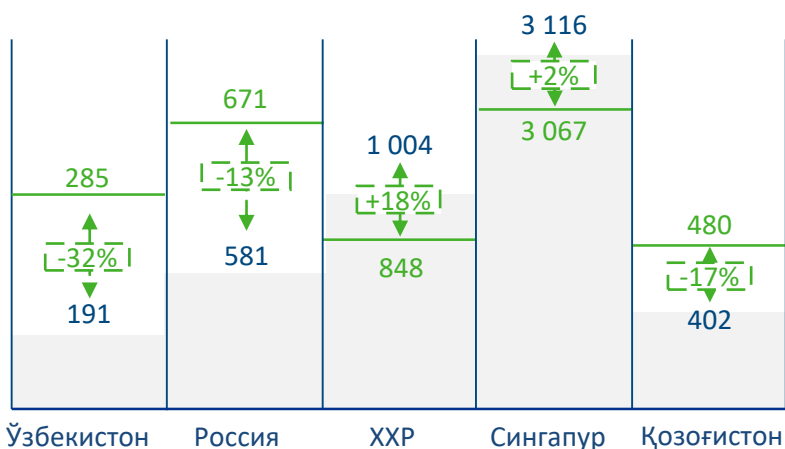
Соғлиқни сақлашни молиялаштириш тизимида хусусий тўловларнинг улуши устунликка эга бўлиб, мажбурий тиббий суғурта мавжуд эмас, бу тенг ҳуқуқли фойдаланиш имкониятини чеклайди

- Ўзбекистонда **мажбурий тиббий суғурта тизими йўқ**, ихтиёрий тиббий суғурта тизими кам ривожланган
- Ўзбекистон Республикасида давлат тиббий ёрдам кўрсатиш тизими бепул бирламчи тиббий маслаҳат беришни ва қўшимча хизматларга ва такрорий маслаҳат учун ҳақ тўлашни ўз ичига олади
- Хусусий тўловлар давлат муассасаларида тиббий хизмат учун ҳақ тўлашдан ва хусусий суғурта учун тўловлардан иборат.** Ўзбекистонда тиббий хизмат учун хусусий тўловлар тўлиқ фуқароларнинг тўлиқ шахсий ҳаражатларидан иборат
- Бошқа мамлакатлардаги соғлиқни сақлаш соҳасидаги молиялаштириш тизимлари - масалан, **Сингапурда**, ишлайдиган фуқароларнинг **мажбурий ажратмалари ва аҳолининг кам таъминланган гуруҳларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш** асосида фаолият юритади. Мажбурий ажратмаларнинг миқдори фуқаронинг ёшига ва умумий саломатлигига қараб ўзгаради.
- Ишчи гуруҳ мутахассисларининг фикрига кўра, расмий статистика маълумотлари ҳақиқатни акс эттирмайди, фуқароларнинг шахсий тўловлари улуши 70-80 фоизни ташкил этиши мумкин

Соғлиқни сақлаш тизими ходимининг ўртача иш ҳақи

АҚШ доллари/ойига

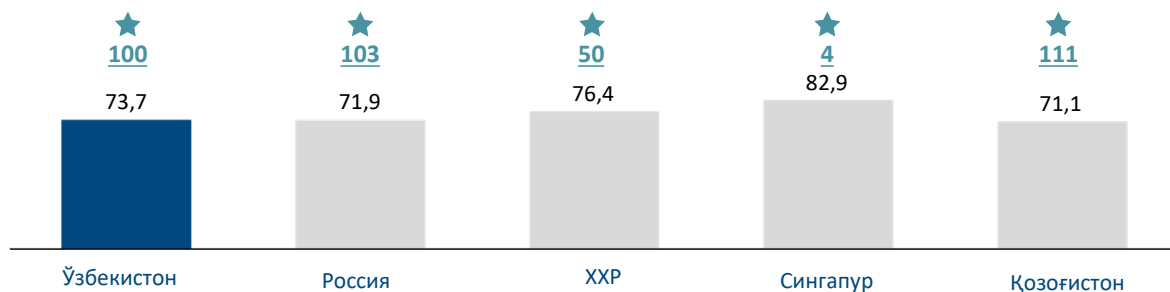
Соғлиқни сақлаш тизими ходимининг ўртача иш ҳақи

Мамлакатда ўртача маош

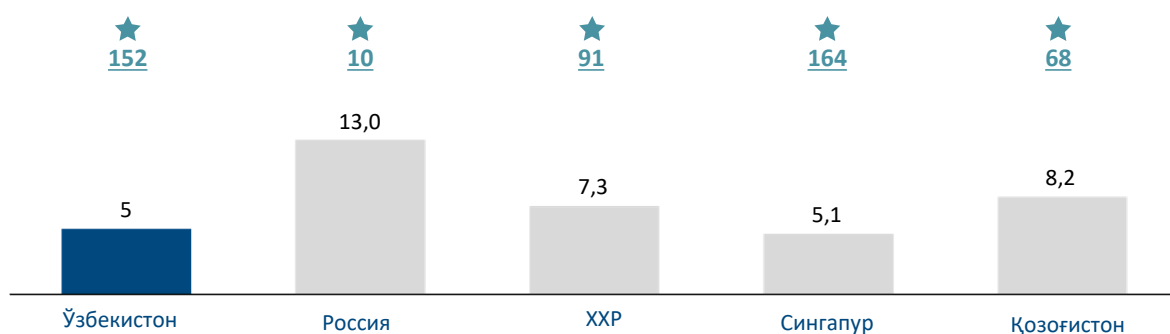
- Ўзбекистонда шифокорларнинг иш ҳақи **мамлакатдаги ўртача ойлик маошидан кам**
- Қўшимча тўловлар малака тоифасига, хизмат кўрсатиш муддатига ва тиббий фаолият соҳасига боғлиқ. Масалан, юқори тоифадаги жарроҳларнинг ўртача иш ҳақи - 351 долл. кўтарилди
- Шифокорларнинг паст иш ҳақи секторда **яширин иқтисодиётнинг ривожланишига олиб келади.** Масалан, тиббий ходимларнинг иш ҳақига **беморлардан норасмий тушумлар** қўшилиши мумкин. Бундан ташқари, экспертларнинг фикрига кўра, тиббиёт ходимларининг асосий қисми **фармацевтика компаниялари билан ҳамкорлик қилади ва кўпинча улардан ахлоқий бўлмаган иш ҳақи олади**, бу эса тиббий тавсияларнинг сифатига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Жорий ривожланиш даражаси

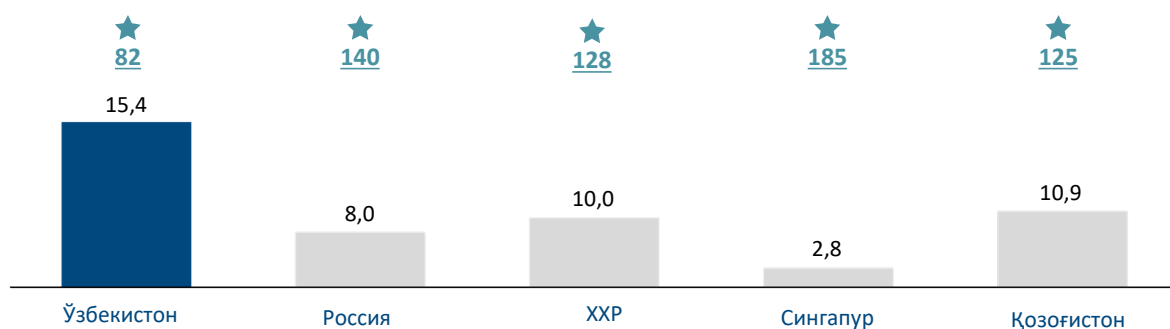
Туғилишда кутилаётган^(а) умр давомийлиги 2016 йилда, ёш

Ўлим коэффиценти 1000 аҳолига нисбатан, 2016 йил

5 ёшгача болалар ўлими коэффиценти, минг тирик туғилганга, 2016 йил

★ **127** Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, халқаро рейтингда ўрин

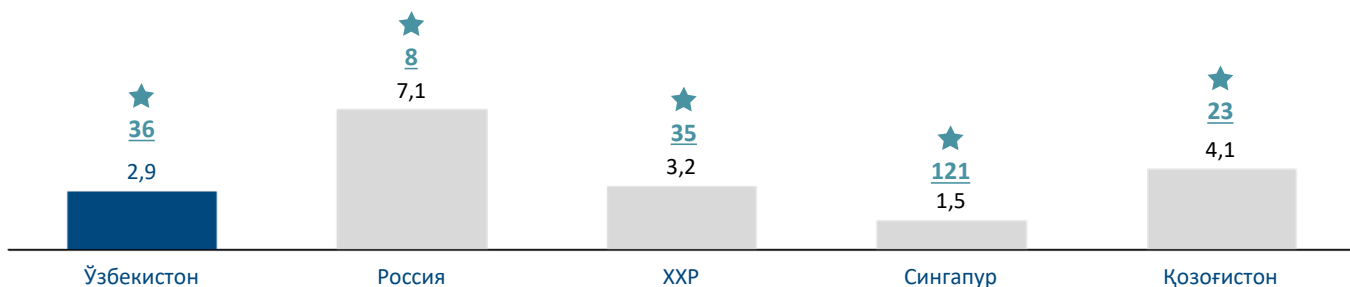
Шарҳлар

- **Ўзбекистонда ўртача умр кўриш давомийлиги.** Ўзбекистон, умр кўриш давомийлиги бўйича собиқ совет ҳудудида етакчи мамлакатларидан бири бўлиб Марказий Осиёдаги етакчи мамлакат бўлишига қарамай, Ўзбекистон Европада ва Осиёда, жумладан, ХХР ва Сингапур каби етакчи мамлакатлардан орқада қолмоқда.
- **Ўзбекистон Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти** (183 мамлакатдан 152 мамлакат) маълумотлари бўйича **ўлим кўрсаткичи** пастлиги билан ажралиб туради ва **рейтингда** етакчилардан бири бўлиб турибди.
- Бироқ 5 ёшгача бўлган болалар ўлим даражаси билан боғлиқ муаммолар мавжуд (194 мамлакатдан 82-ўрин)

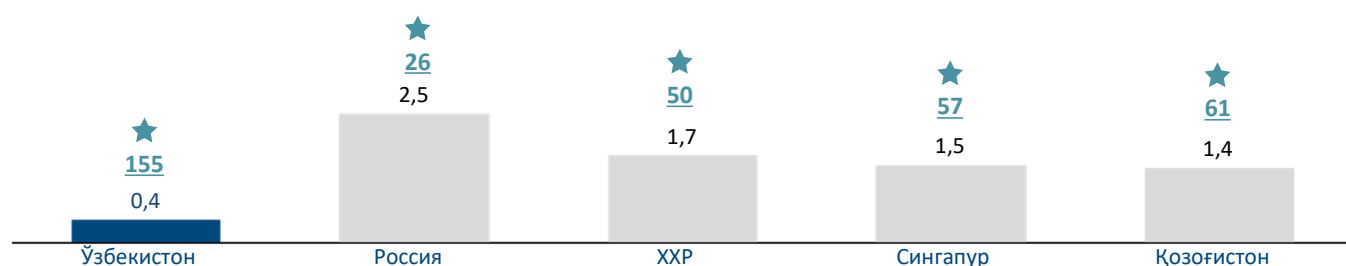
Эслатма: а - туғилишда кутилган умр давомийлиги чақалоқнинг туғилиши пайтида аниқланган ўлим даражаси умр давомида ўзгармайдиган ҳолатда у яшайдиган йиллар сони; б - туғруқ асоратлари, шунингдек, перинатал ҳолатлар ва озикланиш бузилишларини ўз ичига олади; в - уйларнинг қулаши, хавфсизлик қоидалари ва бошқалар.
Манбалар: Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти

Жорий ривожланиш даражаси

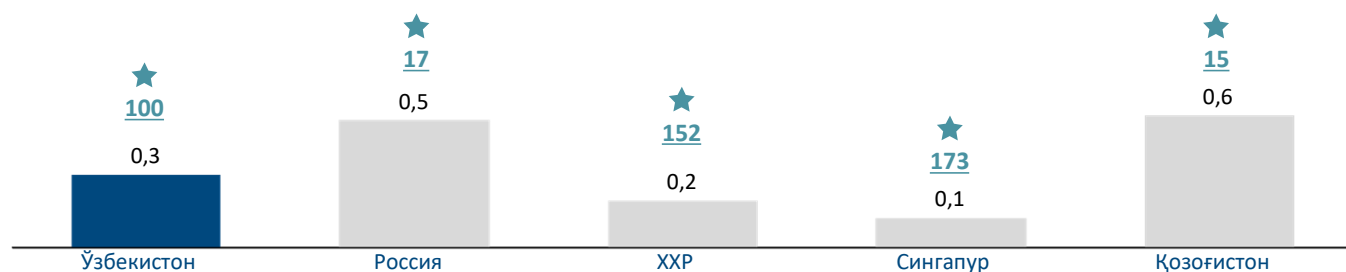
Юрак-томир касалликлардан ўлим даражаси, 1000 кишига ўлимлар сони, 2016

Хавfli ишлардан ўлим даражаси, 1000 киши бошига ўлимлар сони, 2016

Ошқозон-ичак йўли касалликларидан ўлим, 1000 кишига ўлимлар сони, 2016

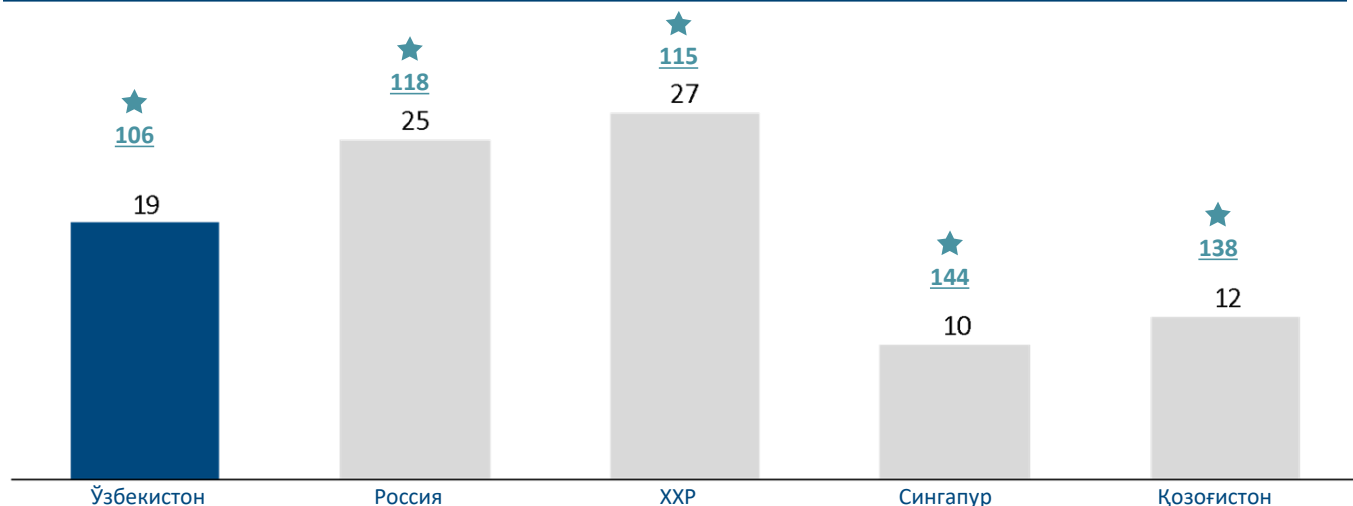
★ **127** Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, халқаро рейтингда ўрин

Шарҳлар

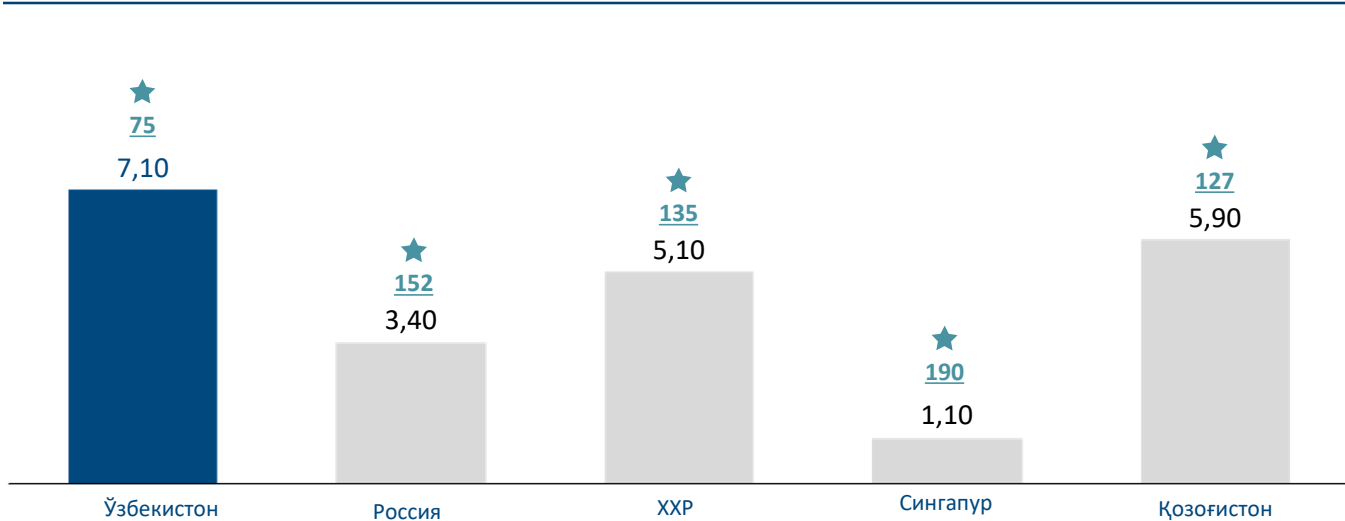
- Ўзбекистон юрак-қон томир касалликларидан ўлим бўйича дунё миқёсида етакчи давлатлардан бири (183 дан 36-мамлакат). Ўлимларнинг 43,9% ишемик юрак касалликлари, 14,4% ини эса инсультлар билан боғлиқ
- Умумий ўлим даражасининг юқори бўлишига қарамай (5 промилле), Ўзбекистонда хавfli касалликлардан ўлим даражаси дунёда энг паст кўрсаткичлардан бири ҳисобланади.**
 - Хавfli ўсимталардан ўлимнинг энг кўп тарқалган сабаби ошқозон саратони (ўлимнинг 12,8%), нафас олиш йўллари саратони (10,3%), кўкрак беши саратони (9,6%).
 - Хавfli ўсимталардан юқори даражали ўлимнинг сабаби саратон касалликларининг кам ёки кечроқ аниқланиши ва превентив тиббётнинг кам ривожланиши бўлиши мумкин
- Ўзбекистондаги ошқозон-ичак йўли касалликларидан ўлим даражаси бошқа мамлакатларга нисбатан ўртача. Ошқозон-ичак касалликларидан ўлимнинг асосий сабаблари жигар циррози (79,8%), бу В гепатити (39%), ортиқча спиртли ичимлик истеъмоли (26%) ва С гепатити (16%) ва замонавий ва сифатли диагностика йўқлиги сабабларидан юзага келади

Жорий ривожланиш даражаси

Оналар ўлиш коэффиценти, 100 мингга тирик туғилганга, 2017 й.

Чақалоқлар ўлим коэффиценти 1000 тирик туғилганга (28 кунгача бўлган болалар), 2017

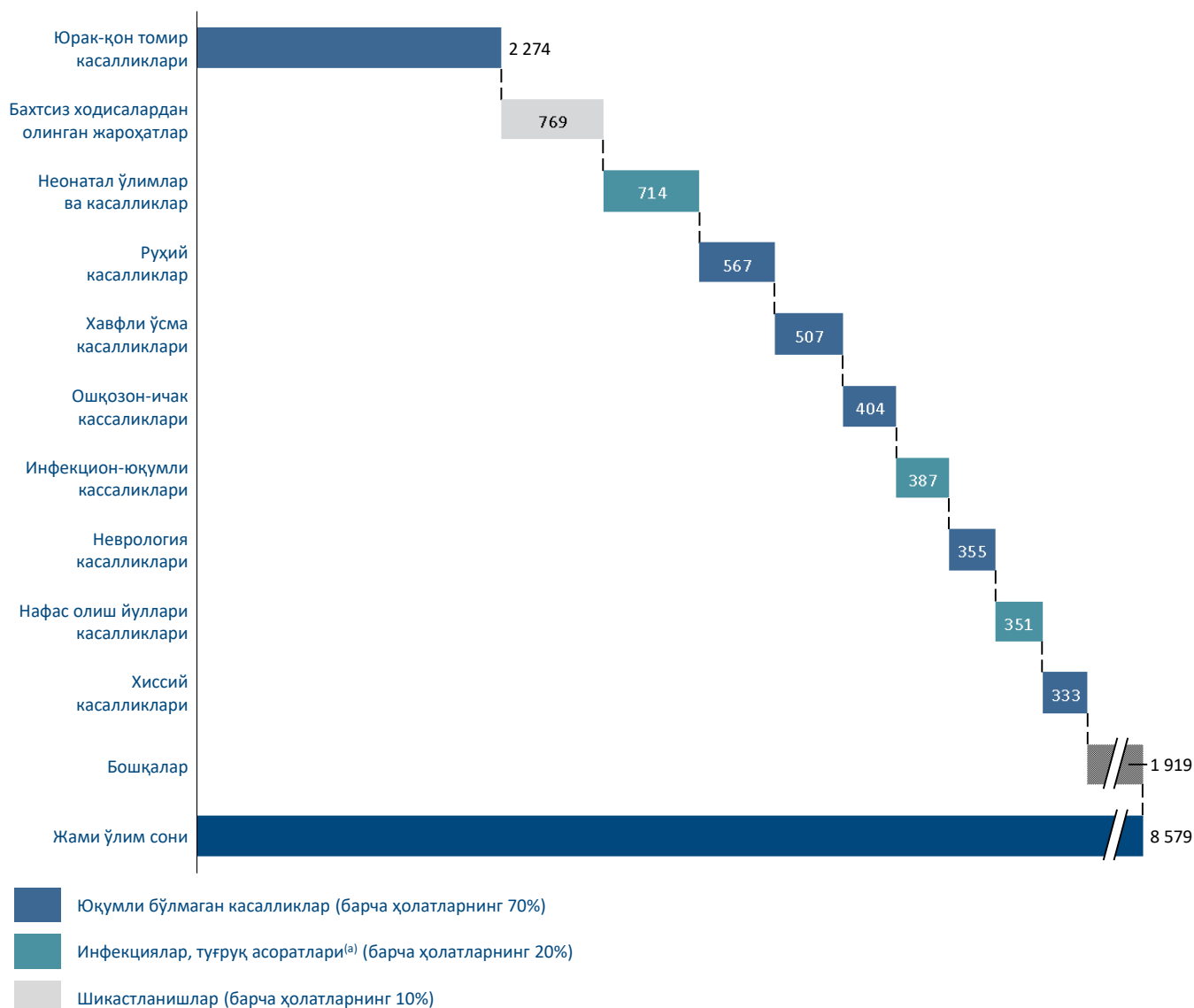
★ **127** Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, халқаро рейтингда ўрин

Шарҳлар

- Ўзбекистонда оналик ўлимнинг кўрсаткичи ўртача. ЖССТ маълумотларига кўра, мамлакатда туғилшларнинг 100 фоизи тиббиёт ходимларининг назорати остида амалга оширилади.
 - Ўлим сабаблари қон кетиши (45%), инфекциялар (12%) ва кеч токсикоз (5%).
 - Ҳомиладорлик пайтида шифокор назорати остида турилса ва тиббий ходимларнинг ҳаракатлар тўғри бўлган тақдирда, оналар ўлимнинг олдини олиш мумкин
- Ўзбекистон юқори неонатал ўлим даражаси билан ажралиб туради (дунёдаги 77 мамлакат 183 дан). Неонатал ўлимнинг асосий сабаблари эрта туғилиш асоратлари (ўлимларнинг 44%), хомилалик асфиксия ва туғилиш шикастланиши (42%) ва неонатал инфекциялар (16%),

Жорий ривожланиш даражаси

Касаллик туфайли (DALYs) эрта ўлим ва ногиронлик сабабли йўқотган йиллар, минг йил, 2016

Мисоллар

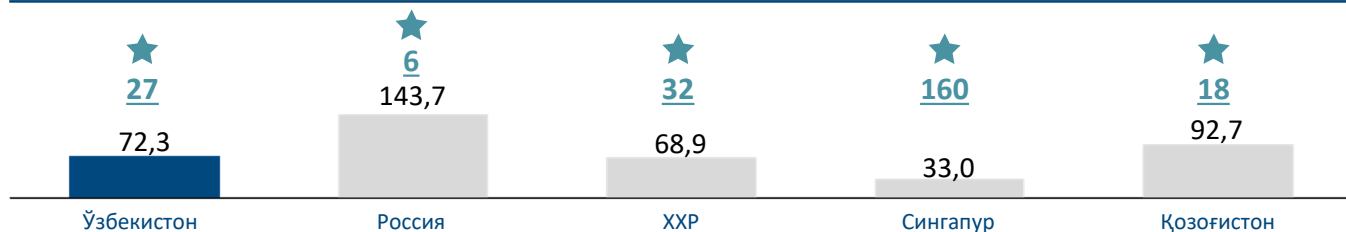

Методология: Касалланиш даражасини аниқлаш учун “Меҳнатга лаёқатсизлик бўйича тузатилган ҳаёт йиллари” кўрсаткичи қўлланилди. Бу кўрсаткич эрта ўлим ва ишга ярамаслик сабабли йўқотилган ҳаёт йилларнинг чизикли суммасини тақдим этади

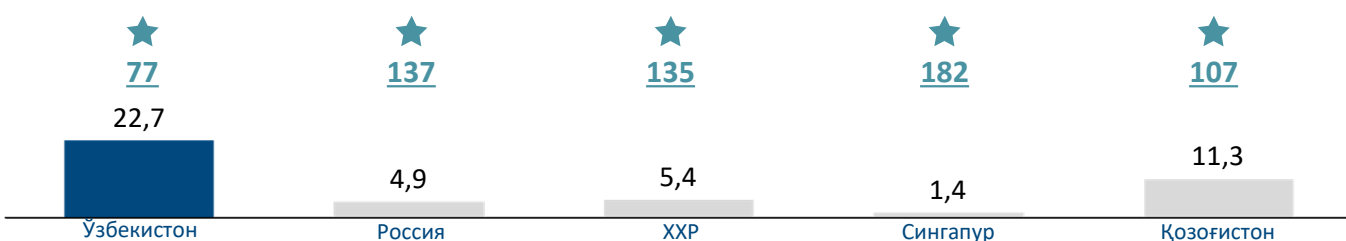
Эслатма: (а) шунинг жумладан туғилишнинг асоратлари, шунингдек, перинатал ҳолатлар ва озиқланиш бузилишлари (б) уйнинг қулаб тушиши, хавфсизлик ҳоидаларини бузишлари ва бошқалар.
 Манбалар: Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти

Жорий ривожланиш даражаси

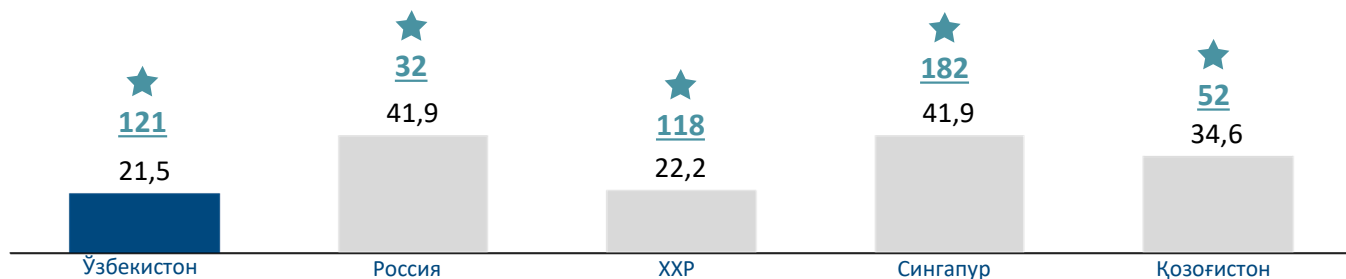
Юрак-қон томир касалликларига чалинган касалликлар туфайли бевақт ўлим ва ишга ярамаслик туфайли йўқотган йиллар сони, 1000 кишига, 2016 й.

Неонатал ўлими ва касалликлар туфайли йўқотган йиллар суммаси, 1000 кишига 2016 й.

Тасодифий шикастланиш туфайли бевақт ўлим ва ишга ярамаслик сабабидан йўқолган йиллар, 1000 кишига, 2016 й.

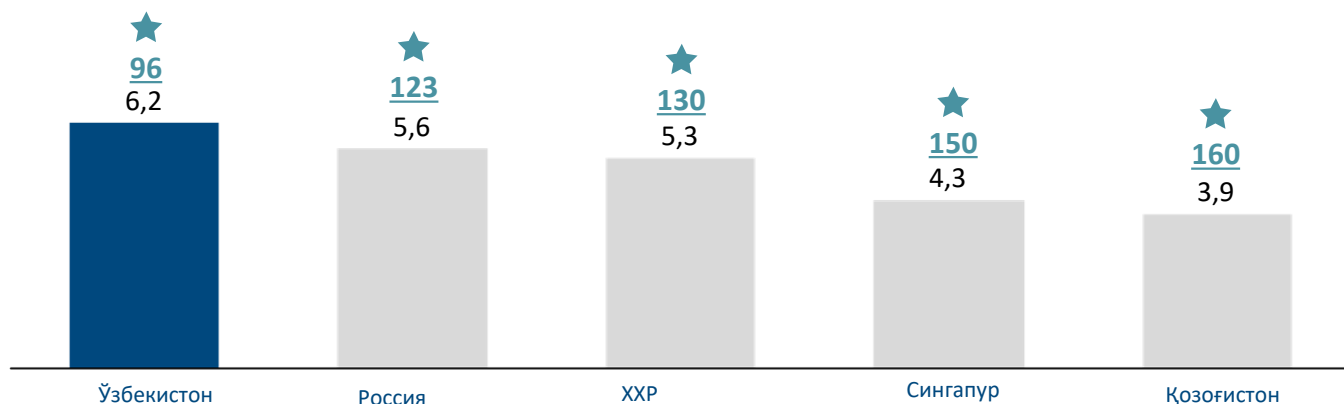
127 Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, халқаро рейтингда ўрин

Шарҳлар

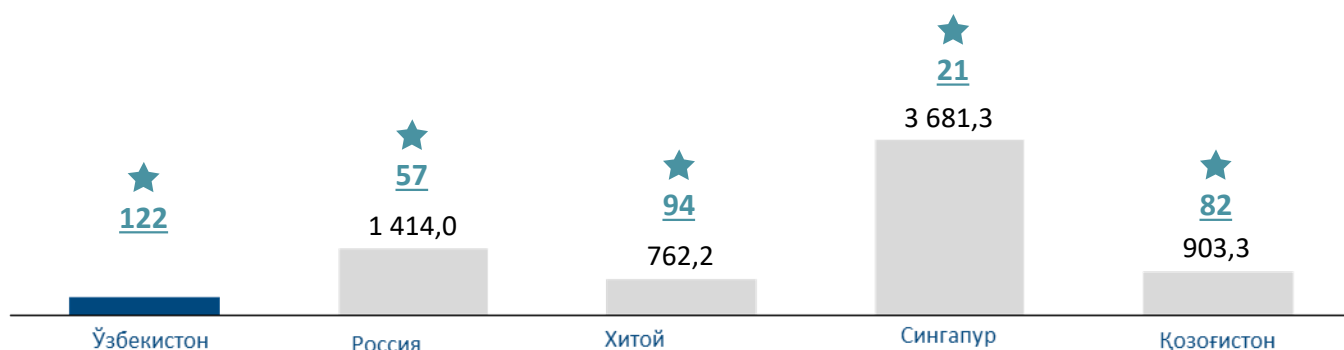
- Ўзбекистон юрак-қон томир касалликлари бўйича жаҳон рейтингда етакчилардан биридир. Касалланишларнинг 43,9% юракнинг ишемик касалликлари, 14,4% ини инсульт, 25% гипеттензия туфайли юзага келади
- Ўзбекистонда ўлимга олиб келадиган неонатал касалликлар даражаси юқори. Вақтидан олин туғиш (44%), хомилалик асфиксия ва туғруқ шикастланиши (44%) ва неонатал инфекциялар (31%) асосий сабабларидандир
- Тасодифий жароҳатланиш ҳам ҳаёт сифатини пасайтиради. Асосий сабабларининг ичига йўл-транспорт ҳодисалари (27%), қулаш (21%) ва чўкиб кетишлар (10%) киради

Жорий ривожланиш даражаси

Соғлиқни сақлаш тизимига харажатларининг ЯИМдаги⁽¹⁾ улуши, %, 2015 йилда

Аҳоли жон бошига тўғри келадиган соғлиқни сақлаш тизими харажатлари², ҳарид қилиш қобилияти паритетига асосланган индекс, 2015 й.

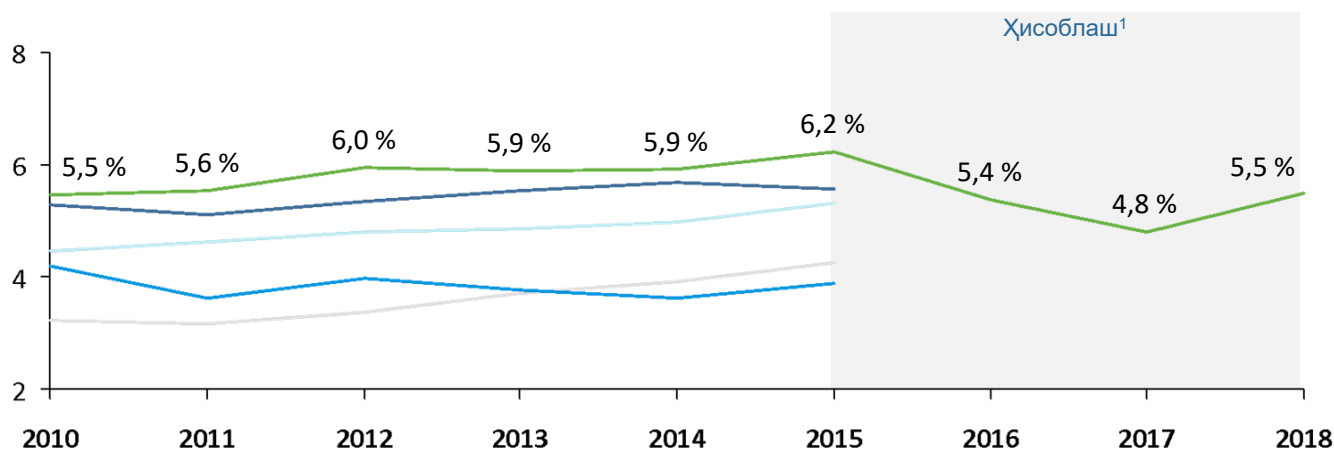
Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, халқаро рейтингда ўрин

Шарҳлар

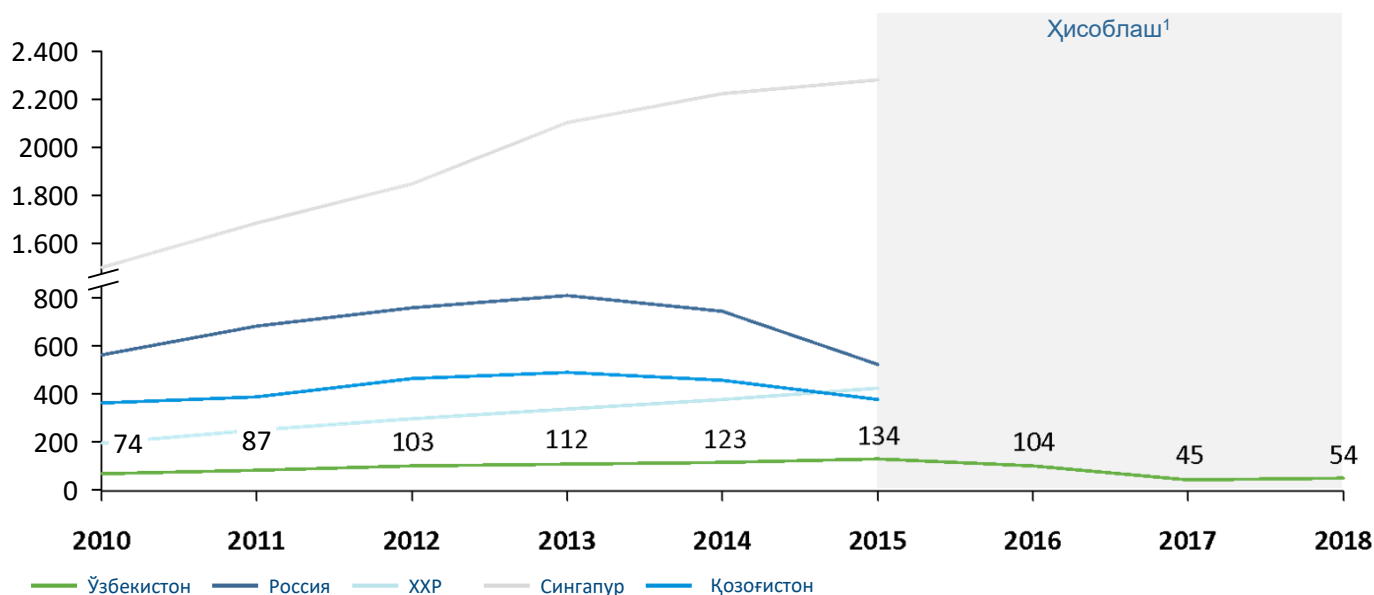
- Мамлакатнинг ЯИМдаги соғлиқни сақлаш харажатларининг улуши ЖСС ташкилоти рейтингининг 189 мамлакати билан таққослаганда ўртача даражада
- Бироқ, аҳоли жон бошига тўғри келадиган соғлиқни сақлаш харажатлари Ўзбекистонда бошқа мамлакатларга қараганда анча паст
- Ўзбекистонда ҳарид қилиш қобилияти паритети асосида ҳисобланган киши бошига соғлиқни сақлаш харажатлари рейтингига кўра, Ўзбекистон ҳам анча паст даражада бўлиб рейтингда 122 ўринни эгаллайди.
- Рейтингдаги Ўзбекистоннинг паст кўрсаткичи қисман ЯИМнинг ҳажмидаги фарқ билан қисман изоҳланади: Ўзбекистон ялпи ички маҳсулоти рейтингдаги иштирок этаётган бошқа мамлакатлардан паст, шунинг учун соғлиқни сақлашга сарф-харажатлар даражаси пул жиҳатидан пастроқ

Эслатма: 1 - Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига кўра, 189 мамлакат бўйича маълумотлар асосида рейтинг; 2 - хусусий ва давлат сектори харажатларини ўз ичига олади
Манбалар: Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти

Соғлиқни сақлаш харажатларининг ЯИМдаги¹ улуши, %, 2010-2015

Аҳоли киши бошига соғлиқни сақлаш харажатлари¹, АҚШ доллари, 2010-2015

Шарҳлар

- 2010 йилдан бошлаб соғлиқни сақлашга йўналтирилган кўрсаткич ЯИМнинг 5-6% даражасида бўлиши билан, **8 йил давомида аҳоли жон бошига соғлиқни сақлаш харажатлари анча паст даражада бўлган** - қўшни мамлакатларга ва ривожланган Осиё давлатларига қараганда камроқ
- 2018-йилда соғлиқни сақлаш соҳасини молиялаштириш 40 фоизга ошди, бироқ харажатларини киши бошига АҚШ доллари ҳисобида, ўзбек сўмининг АҚШ долларига нисбатан тушиши сабабли, кўп эмасди. Ўзбек сўмда киши бошига сарф қилинган соғ харажатлар 2018 йилда 5 фоизга ошди

Эслатма:

1 - Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотларига асосланиб ҳисобланган, ҳисобларда 2015 йилдан бошлаб хусусий сектор харажатлари табиий қийматида ўзгармас бўлиши тахмини ишлатилган.

2 - хусусий ва давлат сектори харажатларини ўз ичига олади

Жорий ривожланиш даражаси

Ёрдам тури бўйича мавжуд хизмат турлари

Бирламчи ёрдам Умумий амалиёт шифокорлари маслаҳати	Иккиламчи ёрдам Тегишли ихтисослик шифокорлари маслаҳати	Учламчи ёрдам Диагностика ва даволашнинг юқори технологияли усуллари
Энг кенг тарқалган касалликлар, шикастланишлар, заҳарланиш ва бошқа фавқулдда ҳолатларни даволаш	Саратон, ақлий, инфекцион, эндокрин касалликлар, сифилис, ОИТС ва ОИВ, сил касаллиги, гиёҳвандлик, мохов, нурланиш касаллиги	Кардиология
Болалар кўриги ва даволаниши		Онкология
Чақирув комиссиялари йўналишлари бўйича 15-17 ёшдаги ўсмирларнинг ва ҳарбий ёшдаги (18-27 ёш) шахсларни кўрик қилиш ва даволаш	Тери-таносил, юрак-қон томир, урология, ортопедия касалликлари ва шикастланиш оқибатларини даволаш ва диагностика қилиш.	Ортопедия
Хомиладорларга ва туғадиган хотинларга хизмат кўрсатиш (пулик муассасалардан ташқари)		Офтальмология
Бир қатор юқумли касалликларга қарши аҳолини иммунизация қилиш ва эмлаш	Нейрохирургия, аллергология, йирингли-жарроҳлик касалликлари	Травматология ва ортопедия
Тез ёрдам		Эндокринология
		Нейрохирургия
		Кардиология
		Урология

Барча фуқаролар учун бепул фойдаланиш имконияти^(а)

Фақат фуқароларнинг баъзи тоифаларига бепул^(а)

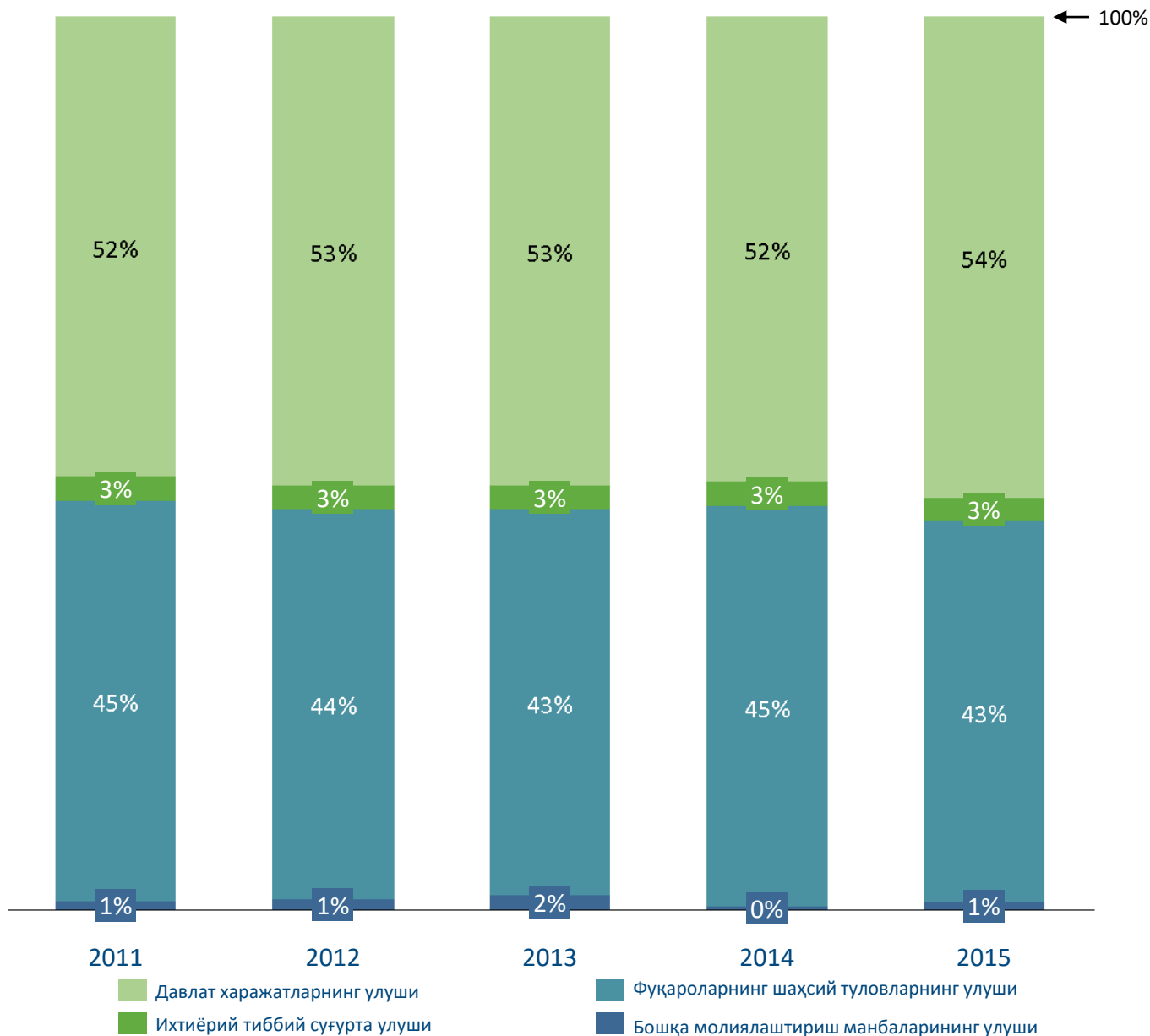
Шарҳлар

- Аҳолининг ижтимоий заиф қатламлари барча тоифадаги бепул тиббий хизмат олиш ҳуқуқига эга
- Касалликларни даволашдан фойдаланиш имконияти барча турдаги фуқаролар учун мавжуд эмас. Ёрдамга муҳтож одамлар фақат фавқулдда вазиятларда - ҳаётга таҳдид соладиган ҳолларда ёрдам олишлари мумкин. Шундай қилиб, **касалликларнинг кучайиб кетишининг олдини олиш ривожланмаган.**
- Давлат секторида пулли хизматлар кўплиги **норасмий секторнинг ривожланишига** сабаб бўлиши мумкин. Экспертларнинг фикрига кўра, норасмий тўловлар амалиёти аксарият ҳолларда аҳолига бирламчи тиббий ёрдам пулли равишда кўрсатилишига олиб келади.
- Ўзбекистонда тиббий ҳаражатларининг улуши баланд - тиббий хизматлар учун тўловлар 45%ни ташкил қилади.

Эслатма: (а) бепул иккиламчи ва учламчи ёрдамдан фойдаланиш имконияти бор фуқаролар рўйхати:

- Ёлғиз яшайдиган парваришга муҳтож қария фуқаролар
- I ва II гуруҳ ногиронлари, ногирон болалар
- Ҳуқуқий муомалага лаёқатсиз ва лаёқатлиги чекланган фуқаролар
- Ижтимоий аҳамиятга эга касалликларга чалинганлар
- Етим болалар ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болалар
- 1941-1945 йиллардаги ногиронлар ва уруш ва меҳнат fronti иштирокчилари,
- Бошқа шахслар

Соғлиқни сақлашга сарф қилинган харажатларнинг умумий ҳажмида манба турига кўра харажатлар улуши, %, 2011-2015

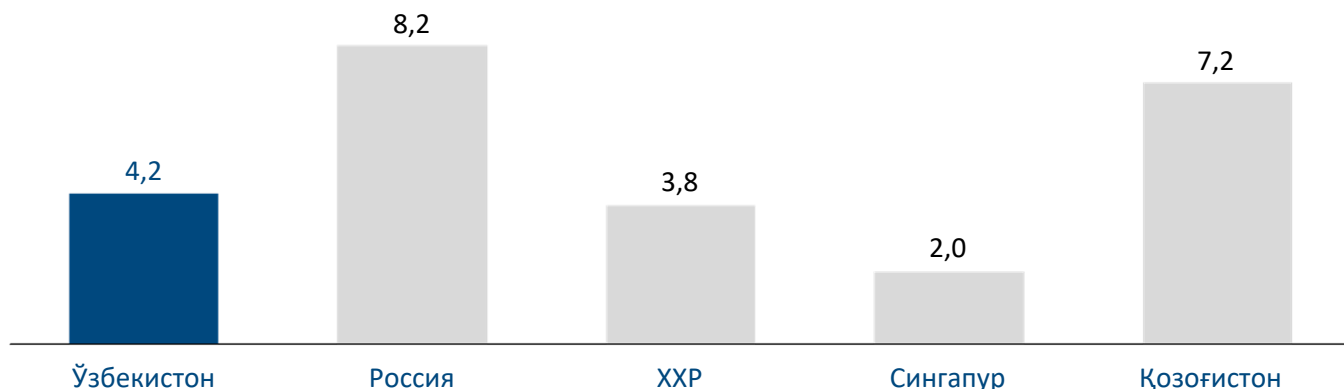

Шарҳлар

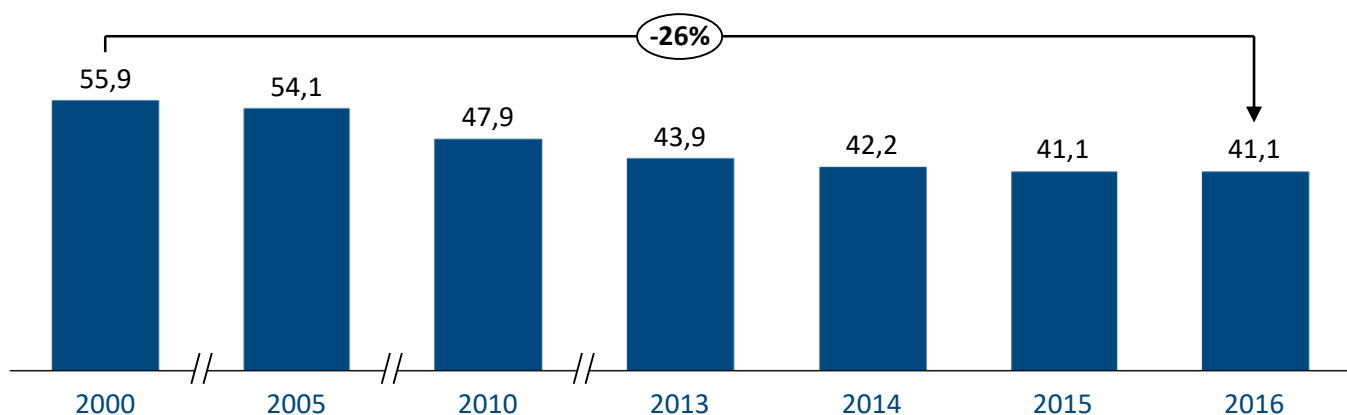
- **Соғлиқни сақлаш харажатларининг таркиби 2011 йилдан буён кўп ўзгармади:** давлат харажатлари ва фуқароларнинг шахсий туловлари барча харажатларнинг катта қисмини ташкил қилади.
- Ўзбекистонда ихтиёрий тиббий суғурта амалиёти жорий этилган, ammo у умумий миқдорнинг фақат 3 фоизини қоплайди
- 2011 йилдан бошлаб ихтиёрий тиббий суғурта сектори соғлиқни сақлаш соҳаси учун бошқа молиялаштириш манбалари ўрнини босмайди.

Жорий ривожланиш даражаси

Энг сўнги сана учун, 1000 киши учун ётоқлар сони

10 000 нафар киши учун Ўзбекистон Республикасида ётоқ жойлар сони

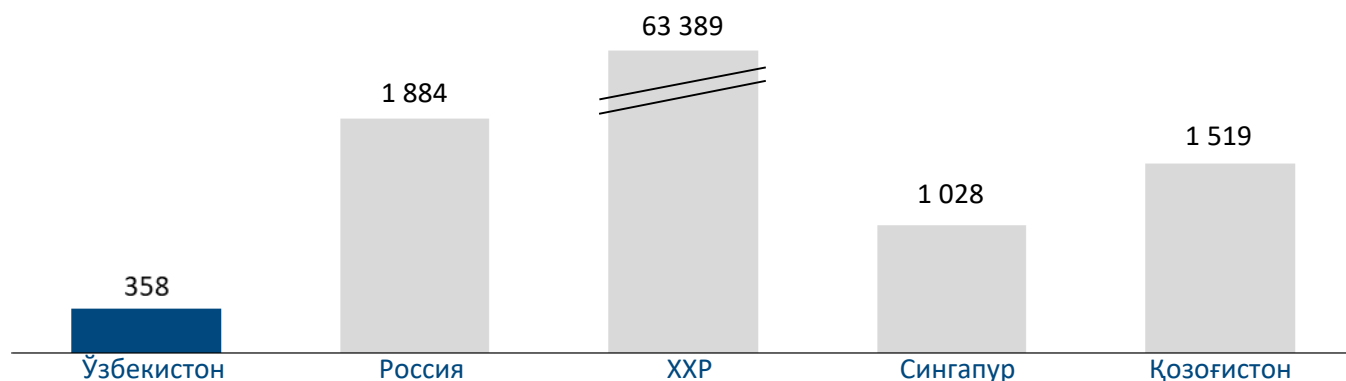

Шарҳлар

- 2000 йилдан бошлаб, Ўзбекистонда ҳам, минтақанинг бошқа мамлакатларида ҳам 10 000 кишига шифохона ётоқлари (шифохоналар шошилич ёрдам ётоқлари билан бирга) камайди.
 - Мавжуд маълумотлар Ўзбекистон Республикасида давлат тиббиёт муассасаларида давлат бюджети ҳисобидан ёки ўз маблағлари ҳисобидан молиялаштириладиган ётоқларнинг сони ҳақидаги маълумотларни акс эттиради.
 - Шундай қилиб, бепул равишда мавжуд бўлган шифохона ётоқларининг сони кўрсатилган қийматлардан паст.
 - 1990-2016 муддати учун стационар тиббиёт муассасаларида 100 кишига госпитализациялаш даражаси 24,6 дан 15,5 гача камайган
- Касалхоналар ётоқларининг сони уларнинг айланма кўрсаткичлари билан биргаликда кўриб чиқилиши керак. Касалхоналар ётоқларининг айланмаси тиббиёт тизимидаги бошқарув самарадорлигини акс эттиради. Мисол учун, Сингапурда кўриб чиқилган мамлакатлар гуруҳидаги тиббиёт муассасаларида жойлар кўрсаткичи энг паст, Сингапур тиббиёт тизими эса юқори самарадорлик⁽⁶⁾ билан тавсифланади. Ўзбекистон Республикасида шифохона ётоқлари айланмаси тўғрисидаги маълумотлар очиқ манбаларда эълон қилинмади, шунинг учун мамлакатдаги тиббиёт муассасаларида жойларни бошқариш самарадорлиги тўғрисида хулоса қилиш мумкин эмас.

Жорий ривожланиш даражаси

Соғлиқни сақлашда умумий капитал инвестицияларининг ҳажми, млн АҚШ доллари, 2015

Техник ва технологик жиҳозланиш даражаси (очиқ манбалар маълумотларига кўра)

Йўналиш	Баҳолаш	Шарҳлар
Ахборот технологиялари	✘	"Ақлли тиббиёт"ни жорий қилиш дастури 2018 йилда бошланган 2017 йилдан бошлаб тиббий карталардан олинган маълумотлар электрон маълумотлар базаларига киритилган, аммо соғлиқни даволаш ва профилактика муассасалари ўртасида маълумот узатиш тизими мавжуд эмас.
Электрон ҳисобга киритиш ёки ҳужжат айланиши тизими	✘	Усқунани сотиб олишга сарфланган инвестициялар жуда кам
Тиббий усқуналар	✘	

Шарҳлар

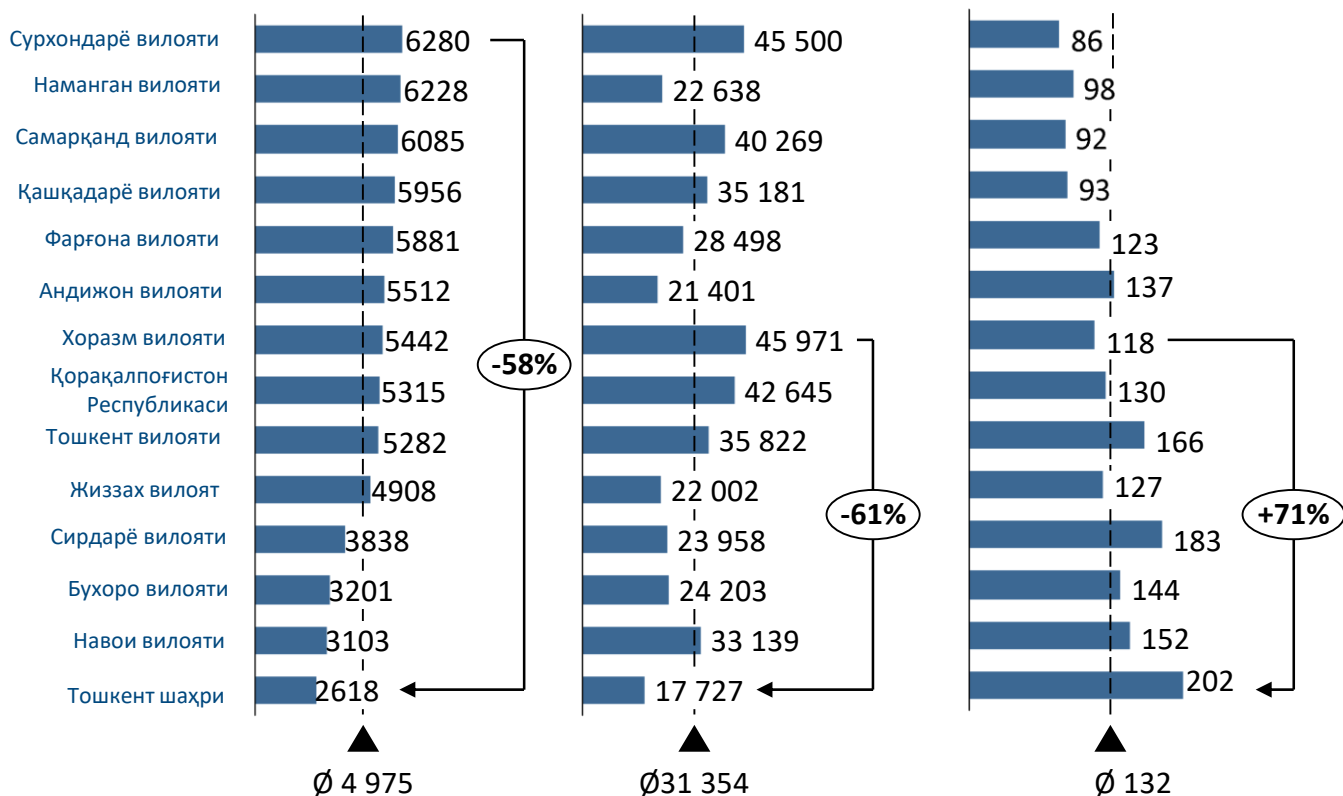
- Асосий капиталга ўзлаштирилган инвестициялар қурилиш, усқуналар сотиб олишни ва таъмирлаш ишларини ўз ичига олади
- Ўзбекистонда капитал инвестициялар ҳажми сезиларли даражада эмас.** Расмий статистика маълумотларига кўра, соғлиқни сақлаш фаолияти турига киритилган асосий капиталга инвестициялар 2012-2015 йилларда улар йилига ўртача 302 млн. АҚШ долларига яқин бўлди ва **бу бошқа мамлакатларга қараганда анча паст**
- Соғлиқни сақлаш тизими янада ривожланган мамлакатлардан фарқли ўлароқ Ўзбекистонда давлат харидлари учун **дори-дармонлар, тиббиёт усқуналари ва маҳсулотлар рўйхатини белгиловчи ташкилот мавжуд эмас.** Харидлар давлат маблағлари, халқаро кредитлардан тушумлар, хусусий капитал маблағлари ёки ҳомийлик маблағлари билан амалга оширилади. Амалдаги харидлар ҳажми жуда кам, масалан, Қозоғистонда аҳоли сони 2 баробар кичикроқ бўлса ҳам, сотиб олиш ҳажми 400-600 баробарга кўп
- 2018-йилда "Ақлли тиббиёт" (шифокор ва бемор ўртасидаги масофавий мулоқот тизими) ва "Тиббий маълумотларнинг ягона маркази" (соғлиқни сақлаш бўйича ягона рақамли маълумотлар базаси) ахборот технологиялари тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш дастури қабул қилинди.

Жорий ривожланиш даражаси

Бир касалхонага муассасасига аҳоли сони, 2016 й.

Бир касалхона муассасасига аҳоли сони¹, 2016 й.

2016 йилга келиб 10 минг аҳолига АПУ¹ (сменага ташриф буюриш) имконияти

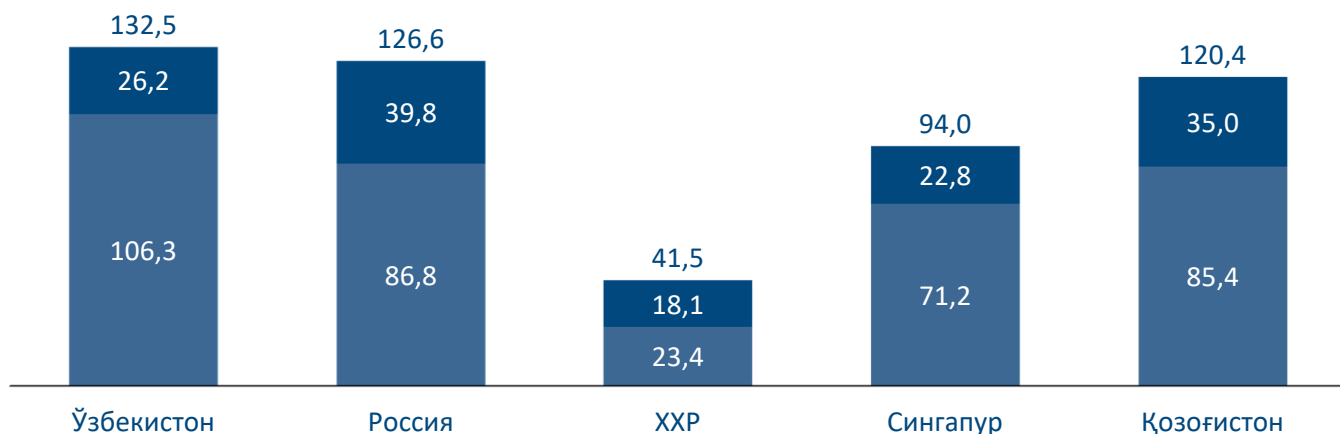

Шарҳлар

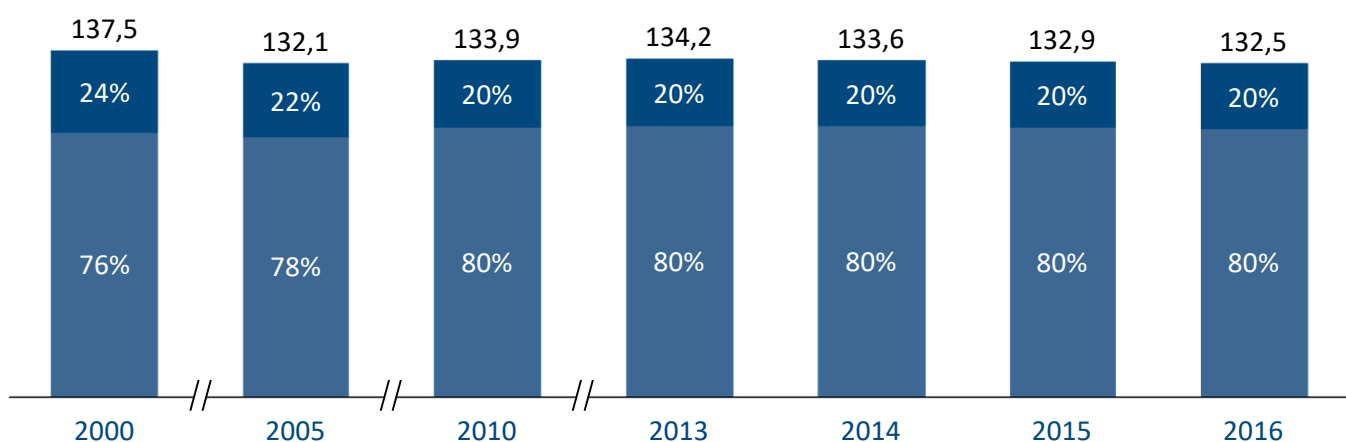
- "Касалхоналар" тоифасига стационар даволанишни таъминловчи муассасалар киради, амбулатория-поликлиника тоифасига - дастлабки қабулни таъминловчи муассасалар
- Бир касалхона муассасасига аҳоли сони ҳудудлар орасида фарқ қилади, фарқ 137%гача бўлиши мумкин
- Бир амбулатория-поликлиника муассасасида аҳоли сони ҳам ҳудудларда тенг тақсимланмаган: фарқ 159% фоизга етиши мумкин.
- Туманлар бўйича аҳолини шифохоналар ва амбулатория поликлиникалари билан таъминлаб бериш даражалари бир бирига боғлиқ эмас
- Амбулатория поликлиникаларининг қуввати ҳудудларда сезиларли даражада фарқланади: фарқ 138 фоизга етиши мумкин.
- Аҳолини энг юқори даражада таъминлайдиган ҳудуд Ўзбекистон Республикаси пойтахтидир

Халқаро тажриба

10 000 аҳоли учун шифокорлар ва ўрта тиббий ходимлар сони, сўнги мавжуд санада

ЎЗРда 10 минг аҳолига шифокорлар ва ўрта тиббий ходимлар сони, 2000-2016 йилларда

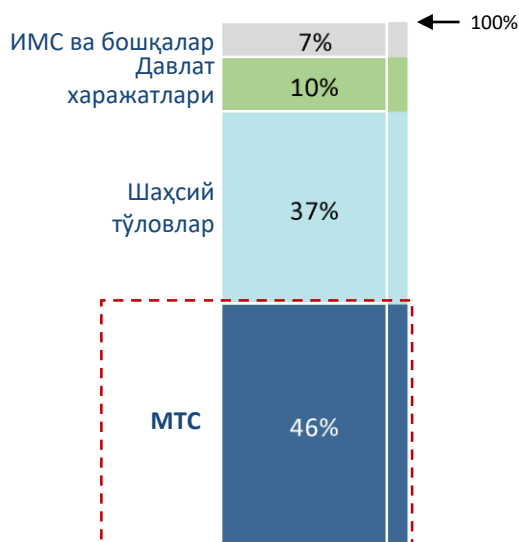

■ Шифокорларнинг барча мутахассисликлари буйича сони
 ■ Тиббий ҳизмат курсатувчи ходимлар сони

Шарҳлар

- Ўзбекистон бошқа давлатларга қараганда 100 минг аҳолига нисбатан энг кўп тиббий мутахассисларга эга. ХХРда тиббиёт ходимларининг катта танқислиги мавжуд.
- Шу билан бирга, Ўзбекистонда таққосланадиган мамлакатлар гуруҳида ўрта тиббий ходимларга нисбатан энг кам шифокорлар улуши кузатилмоқда.
- Ўзбекистон Республикасида тиббий мутахассислар сони 4% камайди, мутахассисларнинг умумий сонидаги шифокорлар сони ҳам камайди.
- Шу билан бирга, 2010 йилдан бошлаб **18 минг аҳолига нисбатан шифокорлар сони 4,7% камайди**. Шунга ўхшаш тенденция МДХнинг бошқа мамлакатларида кузатилган. Шундай қилиб, Россияда 2010-2015 йилларда бу кўрсаткич 20 фоизга, Қозоғистонда эса 2010-2014 йилларда 7 фоизга камайган.

Жанубий Кореяда соғлиқни сақлашга маблағ сарфлаш манбалари, 2015 й.

Жанубий Корея

Миллий суғурталаш тизими молиялаштириш манбалари, 2015

National Health Insurance Program

Ишлаётган фуқаролар ва уларнинг қариндошлари:

- Барча ишлайдиган фуқаролар ва уларнинг қариндошларига нисбатан қўлланиладиган тиббий суғурта
- Ишлайдиган фуқаролар пулни тўловчи ёки унинг оиласи томонидан қўлланилиши мумкин бўлган шахсий ҳисобга ўтказилади
- Шахсий ҳисоб-рақам жамғармавий

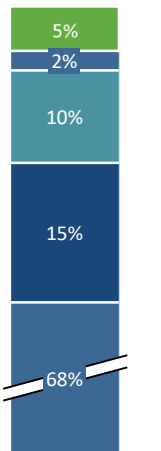
Пенсионерлар

- Пенсияга чиққандан кейин тиббий хизматлар жамғарма ҳисоб-рақами ва давлат ҳисобидан таъминланади (хизматлар нарҳининг 15-20%)

Кам таъминланганлар

- Дастур ишламаётган ва кам таъминланган кишилар учун харажатларни қоплайди (давлат ажратмалари ҳисобидан)

Бошқа

Тамаки компаниялари

Тамаки компаниялари дастурнинг йиллик бюджетининг 2 фоизини шакллантириши керак

ҳукумат

Йиғилган солиқлардан ажратмалар

Ўз-ўзини иш билан таъминлаш

Йиллик ажратмалар даромадга, мол-мулкига, ёшига ва бошқаларга боғлиқ. Қишлоқ жойлардаги фуқаролар учун ажратмалар миқдори камаяди

Иш берувчилар ва ишчилар

Иш ҳақидан ажратмалар (тахминан 5%) ходим ва иш берувчининг ўртасида тенг равишда тақсимланади

Шарҳлар

- **Хусусий сектор** Жанубий Корея соғлиқни сақлаш тизимида **устунлик қилади**: 2012 йилда деярли барча шифохоналар ва стационар тиббиёт муассасаларининг 94 фоизи нодавлат мулкдорларга тегишли

Тизимнинг ютуқлари:

- Аҳолини 100% тиббий суғурта билан таъминлаш

Тизимнинг камчиликлари:

- Хусусий сарф-харажатларнинг энг катта улуши OECD мамлакатларида қисман тўлов тизими ҳисобидан - тиббий суғурта учун ажратилган маблағлардан ташқари, фуқаролар даволаш харажатларини, амбулатория-даволаш муассасаларида туриш, дори-дармон ва ҳоказоларга қўшимча тўлайди

Канада соғлиқни сақлаш бўйича ахборот институти

Институт 1994 йилда ташкил этилган.

Бу мамлакатнинг соғлиқни сақлаш тизими ва фуқароларнинг соғлиғи ҳақида маълумотларни марказлашган ҳолда тўплайдиган мустақил нотижорат ташкилот.

Институтнинг ўз маълумот базалари, ва стандартлар ва ҳисоботлар тизими мавжуд. Ташкилотнинг асосий шериклари Канадалик Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Канада давлат статистика хизмати ҳисобланади.

Институтнинг маълумотлар базаси илмий тадқиқотларда қўлланилиши мумкин. Тиббий статистика мониторинги соғлиқни сақлаш соҳасидаги мавжуд муаммоларни аниқлайди.

2016 йилда Институт гиёҳванд моддалар билан заҳарланиш оқибатида касалхонага ётқизилганлик ҳақидаги ҳисоботни чиқарди: ҳар куни 13 нафар канадалик шифохонага гиёҳванд моддаларидан заҳарланиш белгилари билан тушади. Шу билан бирга, кекса одамлар аҳолининг бошқа гуруҳларига қараганда тез-тез касалхонага боришади, ёшлар орасида наркотик моддалар билан заҳарланишнинг ўсишининг энг юқори даражаси кузатилади. Айти пайтда Канадада гиёҳванд моддаларни истеъмол қилишга қарши кураш амалга оширилмоқда.

Канада беморлар хавфсизлиги институти

Институт 2003 йилда ташкил этилган. Бу нодавлат нотижорат ташкилоти бўлиб, унинг мақсади тиббий соҳада энг яхши амалиётларни амалга оширишдан иборат бўлиб, беморнинг хавфсизлигини оширишга ёрдам беради. Фонднинг прогнозларига кўра, келгуси 30 йил давомида ҳар йили Канадада бемор хавфсизлигини бузиш билан боғлиқ 400 минг иш юз берди, бу соғлиқни сақлаш бюджети учун 2,75 миллиард доллар миқдорида қўшимча юклама яратади.

Бемор хавфсизлиги дори-дармонлар хавфсизлигини, жарроҳлик операциялари хавфсизлигини, юқумли касалликларнинг олдини олишни ва уй шароитида даволанишнинг хавфсизлигини ўз ичига олади.

Институт фаолиятининг йўналишлари:

1. Хавфсизлик даражасини кучайтириш - энг яхши амалиётларни тўплаш ва ушбу маълумотлардан фойдаланиш механизмини яратиш.
2. Касал хавфсизлиги ҳақидаги ахборотни оммавий ахборот воситаларида кенг ёритиш
3. Бемор хавфсизлигини ошириш учун стандартлар ва ҳуқуқий амалиётларни жорий этиш
4. Давлат органлари ўртасида бирлаштирилган ўзаро таъсир тармоғини яратиш

Канада Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан молиялаштирилади.

CADTH

CADTH дориларни баҳолаш ва тиббиёт технологиялари агентлиги 1989 йилда Канада федерал, вилоят ва ҳудудий ҳукуматлари томонидан ташкил этилган мустақил нотижорат ташкилотдир. Соғлиқни сақлаш технологияларидан оптимал фойдаланиш тўғрисида асосланган қарорларни қабул қилиш учун масъул шахсларга объектив ахборот бериш учун масъулдир. CADTH компанияси Соғлиқни сақлаш технологиясини баҳолашни методология сифатида фойдаланади.

Соғлиқни сақлаш технологияларини баҳолаш

Соғлиқни сақлаш технологияларини баҳолаш (ССТБ) бу тиббий технологияларни ривожлантириш, тарқатиш ва улардан фойдаланишнинг клиник, иқтисодий ва ижтимоий оқибатларини ҳисоблаш жараёнидир. ССТБ бир нечта дори-дармонлардан энг клиник ва иқтисодий жиҳатдан оптимал вариантни танлаш имконини беради. Бундан ташқари, технологияни баҳолашда олинган натижалар фармацевтика компаниялари билан музокаралар олиб боришда дори-дармоннинг иқтисодий жиҳатдан мақбул нархини аниқлашда қўлланилиши мумкин. ССТБнинг асосий вазифаси, қарор қабул қилувчиларга соғлиқни сақлаш технологияларини жорий этиш оқибатлари тўғрисида хабардор қилишдир.

Соғлиқни сақлаш технологияларига қуйидагилар киреди:

Тиббий ускуналар

Дори воситалари

Вакциналар ва муолажалар

Бугунги кунда дунёнинг барча ривожланган мамлакатларида (АҚШ, Буюк Британия, Европа, Австралия ва бошқалар) молиялаштириш ҳақида қарорлар қабул қилишда соғлиқни сақлаш технологияларини баҳолаш қўлланилади. Бундай ёндашув соғлиқни сақлашда лойиҳани молиялаштириш ва тендер савдосини янада шаффоф қилади ва миллиардлаб доллар миқдорида давлат маблағларини тежайди.

Буюк Британияда ССТБ ёрдамида устуворлиги аниқланган 10та лойиҳани жорий этишдан иқтисодий таъсир йилига £ 3 миллиардни ташкил этди.

Ўзбекистонда ССТБ жараёнини яратиш схемаси

1

босқич

Таълим компоненти:

Дори воситалари ва тиббий асбоб-ускуналарни клиник ва иқтисодий баҳолаш бўйича кадрларни тайёрлаш.

Соғлиқни сақлаш вазирлигининг ёш олимлари ва мутахассисларини тайёрлаш

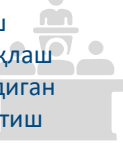
Университетларда "ССТБ ва фармо-экономика" лабораториясини ёки бўлимини яратиш. ССТБнинг иқтисодий баҳолаш бўйича дарсликларини тайёрлаш

2

босқич

Институционал компонент:

Давлат бюджетидан дори-дармон ва тиббий асбоб-ускуналарни молиялаштириш устуворлиги тўғрисида Соғлиқни сақлаш вазирлигига тавсиялар ишлаб чиқадиган тузилмани (ССТБ маркази) ташкил этиш

Таълим компонентида ўқитилган ходимлар билан тузилма (ССТБ маркази) яратиш

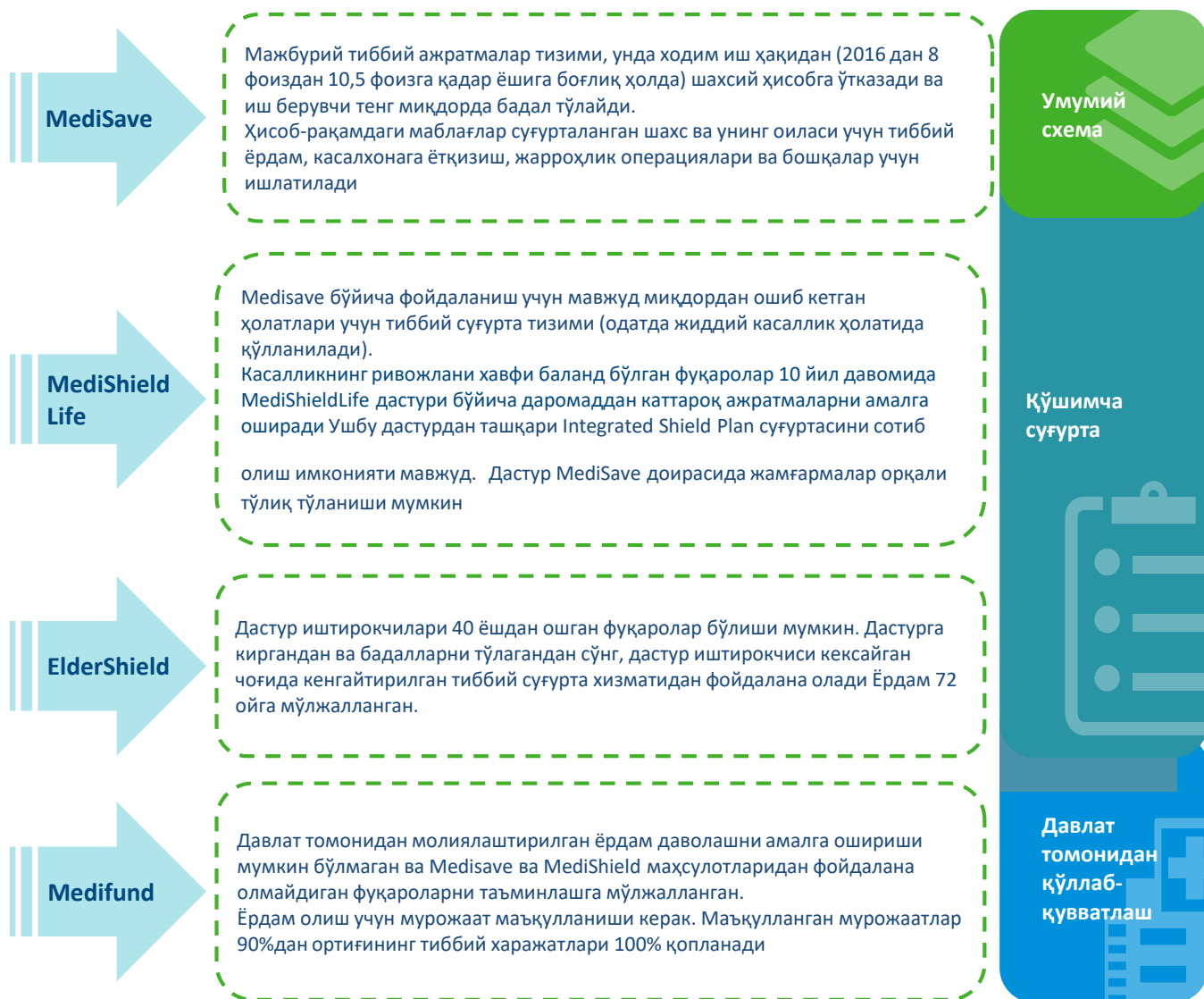
Соғлиқни сақлаш технологияларини молиялаштириш устуворлиги бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш учун етакчи клиник мутахассисларнинг экспертлар кенгашини ташкил этиш.

Кўриб чиқилаётган соғлиқни сақлаш технологиясини иқтисодий баҳолашни амалга ошириш, клиник далилларни мунтазам кўриб чиқишларни тайёрлаш ва уни амалга ошириш учун маблағларни ҳисоблаш.

ССТБ ва мавжуд тизим ўртасидаги фарқ нимада?

Кўрсаткичлар	Мавжуд амалиёт	Соғлиқни сақлаш технологиясини баҳолаш
Баҳолаш учун жалб қилинадиган экспертлар	Бош мутахассислар, клиник фармакологлар, етакчи клиницистлар (энг яхши вазиятда, энг ёмонида, ҳеч ким)	Клиник эпидемиология экспертлари, статистиклар, иқтисодчилар, етакчи клиницистлар.
Баҳолашнинг давомийлиги	1 – 3 ой	6 – 12 ой
Баҳоланаётган материаллар	Дори ишлаб чиқарувчилар томонидан тақдим этилган ҳужжатлар (тадқиқот маълумотлари)	Дори ишлаб чиқарувчилар томонидан тақдим этилган мунтазам текширув натижалари + ҳужжатлари
Жараён	Шаффоф эмас ва ноаниқ	Расмий шаклланган, жараённинг барча иштирокчилари учун ягона ва шаффоф.
Натижалар	Тузилмалаштирилмаган ҳисобот	Клиник ва иқтисодий далилларни тизимли текшириш; иқтисодий модел.
Бюджетга таъсирнинг таҳлили	Мавжуд эмас	Технологияларни жорий этиш учун зарур бўлган давлат ресурсларининг ҳажми ва асосланиши
Молиялаштириш қарорларини қабул қилиш	Субъектив фикр	Илмий далилларга асосланган ҳолис фикр, клиник ва иқтисодий баҳолаш натижалари.

Сингапур тиббий таъминотни молиялаштириш тизими

Соғлиқни сақлашга сарфланадиган капитал харажатлар давлат бюджети ҳисобидан молиялаштирилади.

ХХР тиббий таъминотни молиялаштириш тизими

Тоифа	Муаммо	Ечим
Шаҳар аҳолиси учун асосий тиббий сўғурта	<ul style="list-style-type: none"> Ходимнинг оила аъзолари учун тиббий сўғурталаш имкониятининг йўқлиги. Тиббий сўғурталаш тизимига мажбурий қўшиш йўқлиги 	<ul style="list-style-type: none"> Сўғурта қамрови кенгайтирилди: сўғурта дастурига нодавлат сектор ходимлари киритилди, ўз-ўзини иш билан таъминлагандар ва норасмий иш билан таъминланганлар киритилди Давлат кутилмаган тиббий харажатлар пайдо бўлганда аҳолининг энг кам таъминланган гуруҳларини қўллаб-қувватлаш дастурини молиялаштирди.
Қишлоқ аҳолиси учун кооператив тиббий сўғурта тизими	<ul style="list-style-type: none"> XX асрда бошланган қишлоқ хўжалиги иқтисодиётининг кооператив тизими 1980-йилларда йўқ бўлиб кетди, бундан кейин сўғурталанган шахсларнинг улуши 10 фоиздан камроққа камайди. 1990-йилларда касалхонага ётқизилиши керак бўлган қишлоқ аҳолининг 65 фоизи касалхонага ётқизилмаган. Кам таъминланган фуқаролар сўғурта қилиш учун пул тўлашга қодир бўлмаган. 	<ul style="list-style-type: none"> Янги тизим қисман давлат томонидан молиялаштирилди ва барча оила аъзоларига тарқатилди.
Шаҳар аҳолиси учун асосий тиббий сўғурта	<ul style="list-style-type: none"> Расмий равишда ишламайдиган шаҳар яшовчилари сўғурта қопламасидан ташқарида қолди. 	<ul style="list-style-type: none"> Янги тизимни молиялаштириш қисман фуқаролар томонидан, қисман эса давлат томонидан амалга оширилди - марказий аппарат ва маҳаллий ҳокимиятларнинг субсидиялари 36 фоизни ташкил этди.
Мигрант ишчилар учун асосий тиббий сўғурта	<ul style="list-style-type: none"> Мигрант ишчилар - қишлоқ жойларидан шаҳарларга кўчиб келган фуқаролар сўғурта тоифаларининг ҳеч бирига тушмади 	<ul style="list-style-type: none"> Маҳаллий ҳокимият органлари барча меҳнат мигрантлари учун тиббий сўғуртани тақдим қилишга мажбур. Молиялаштириш манбалари ходимлар ва/ёки иш берувчиларнинг сўғурта бадаллари, кам таъминланган мигрантлар учун эса маҳаллий ҳукумат субсидиялари бўлган

Дастурнинг натижаси: аҳолини бепул тиббий ёрдам билан қамраб олишни кенгайтириш.

Тиббий сўғурта қопламаси
 2002 йил - шаҳар аҳолисининг 55,2 фоизи
 2002 йил - қишлоқ аҳолисининг 20,9 фоизи
 2009 йил - қишлоқ аҳолисининг 94 фоизи

Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатларида тиббий таъминот учун молиялаштириш тизими

ХХР

- Ҳукумат 2010 йилда қишлоқ жойларида тиббий ходимлар учун стипендия очди. Дастур иштирокчилари беш йиллик бепул тиббий таълим ва қишлоқда 6 йиллик иш учун ойлик стипендия олишди. 2010 йилдан бери ҳар йили дастурда 5 000 нафар талаба иштирок этди. Дастурда иштирок этганларнинг 90,7 фоизи шартларни бажарди, қишлоқ жойларида ишлаган, иштирок этмаган талабаларнинг 2,8 фоизи шаҳарлардан кўчиб борган
- 2008 йилда Ҳукумат қишлоқ жойларда ишлайдиган шифокорлар учун дастур бошлади - уларга 20 минг юан (тахминан 3000 АҚШ доллари) тўланади. Дастур натижаларига кўра, 828 та маҳаллий тиббиёт марказида 1080 нафар шифокор ишга қабул қилинди.
- 2009 йилдан 2013 йилгача ҳукумат қишлоқ жойларнинг шифокорлари учун ривожлантириш дастурларини субсидиялади. 2010 йилдан буён Ҳукумат шифокорлар меҳнатини яхшилаш учун тиббий инфратузилмани ривожлантиришни молиялаштирди.

Вьетнам

- Вьетнамда Ҳукумат ривожланиш дастурларини, молиялаштириш ва қўллаб-қувватлаш механизмалари билан бир қаторда қўллаган
- 2012 йилда мамлакатимизда, асосан, қишлоқ жойларида 1816та ўқув дастурлари амалга оширилди.
- 2009 йилдан 2014 йилгача ҳукумат қишлоқ жойларда тиббий ходимларни қўллаб-қувватлаш учун қонунлар чиқарди. Мисол учун, қишлоқ жойлардаги соғлиқни сақлаш ходимлари қишлоқ жойларда дастлабки 5 йил мобайнида иш ҳақини 70% ошириши мумкин эди. 2014 йилда қабул қилинган қонунга мувофиқ, қишлоқ жойларда 3 йилдан ортиқ вақт мобайнида ишлаган тиббиёт ходимлари давлат хизматчиларининг мақомини олишлари мумкин (Осиё мамлакатларида барқарор ва истиқболли иш).

Таиланд

- 1968 йилдан бошлаб Таиланд қишлоқ жойларда тиббий давлат институтлари битирувчиларининг мажбурий амалиётини жорий қилди. Иш давомийлиги шифокорлар ва стоматологлар учун 3 йил, кичик тиббий ходимлар учун - 2 йил ташкил қилади.

Камбоджа

- Камбоджада ҳукумат фельдшер-акушерларга ҳар муваффақиятли туғиш ҳолати учун тиббий марказларда 15, шифохоналарда эса 10 АҚШ доллар таклиф қилди.
- Соғлиқни сақлаш муассасалари қишлоқ жойларига тиббий мутахассисларни жалб қилиш учун йиғилган даромадларнинг 60 фоизини сарфлаш ҳуқуқига эга эди.
- 2000 йилда Ҳукумат ҳомийлар иштирокида кам таъминланган аҳоли қатламлари учун тиббий хизматларни молиялаштиришни субсидиялаш учун соғлиқни сақлаш масалаларида тенгликни таъминлаш фондиди ташкил этди.
- Фонд маблағларининг бир қисми қишлоқ жойларида тиббий ходимларнинг меҳнат шароитларини яхшилашга қаратилган эди.
- Шунингдек, қишлоқ жойларда тиббий ходимлар халқаро ташкилотлар томонидан грантлар олиш имконига эга бўлишди.
- 2016 йилд Камбоджа ҳукумати барча тиббий ходимларга давлат хизматчиларининг мақоми берилишини эълон қилди.

Қозоғистон тажрибасидаги рақамлаштириш

Иқтисодий натижа

1

Иқтисодиётда давлат иштирокининг катта улуши

Давлат томонидан хизматлар кўрсатиш, солиқ тушумлари орқали молиялаштириш, хусусий сектор ва хусусий суғурта орқали аҳолининг бой қатламларининг эҳтиёжларини қоплайди.

Мамлакатлардан мисоллар:

Буюк Британия

Франция

- +** Аҳолининг кам таъминланган қатламлари учун соғлиқни сақлаш тизимидан юқори фойдаланиш имконияти
- Соғлиқни сақлашнинг сифати солиқ тушумларининг миқдорига боғлиқ
- Паст сифатли хизматларни тақдим қилишнинг юқори хавфлари, айниқса иккиламчи ва учламчи ёрдам доирасида
- Тизимнинг инновацион ривожланишининг паст умумий даражаси

Аҳолининг барча гуруҳларини қўллаб-қувватлаш кафолати¹ аммо сифатли хизматлардан фойдаланиш имконияти чекланган

2

Аралаш модел

Аҳолининг кам даромадли қатламлари учун давлат етказиб берувчиларни сақлаб қолган ҳолда, хусусий хизмат етказувчиларини ривожлантириш, миллий суғурта тизимини яратиш ва хусусий суғуртани ривожлантириш, илм-фан ва инновацияларни ривожлантириш учун шарт-шароитларни яратиш

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Канада

Германия

- +** Соғлиқни сақлаш тизимининг юқори фойдаланиш имконияти
- Тиббий ёрдамнинг барча босқичларида бир хил сифат
- Хусусий секторнинг кам ривожланганлиги
- Хусусий молиялаштириш институтларининг кам ривожланиши

Сифат барқарорлигини сақлаб қолган ҳолда соғлиқни сақлаш хизматлари билан аҳолининг катта миқдорини қамраб олиш

3

Хусусий секторнинг катта улуши

Тиббий хизматларни тақдим этиш хусусий компанияларга тўлиқ ўтказилган, хусусий суғурта ташкилотлари ёки фуқароларнинг ўзи тўлайдиган маблағлари ҳисобига молиялаштирилади, давлат ёрдами фақат кам таъминланган қатламлар учун ҳаражатларни биргаликда молиялаштириш механизмларидан фойдаланиш орқали

Мамлакатлардан мисоллар:

АҚШ

- +** Юқори сифатли хизматлар, айниқса, иккиламчи ва учламчи ёрдам доирасида
- Давлат асосий тартибга солиш органи сифатида
- Тиббий суғурта қоплаши тўлиқ эмас
- Юқори хизмат кўрсатиш қиймати
- Бирламчи ёрдам кам ривожланган (чунки у кам даромадли)
- Касалликларнинг олдини олиш кам ривожланган

Юқори сифатли соғлиқни сақлаш тизимидан фойдаланиш имконияти кам

Эслатма: 1 - етарли миқдорда шифохона ва ихтисослашган мутахассислар ҳолатида
Манбалар: очик манбалар маълумотлари, ишчи гуруҳнинг таҳлили

2035-йилда кутилаётган натижалар

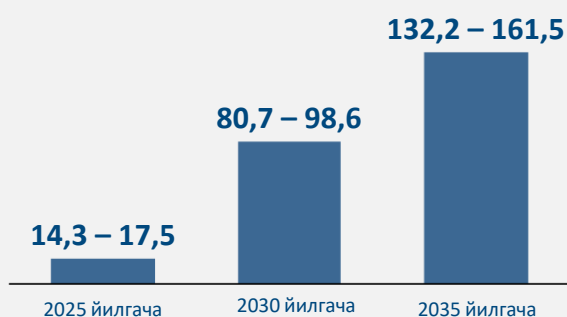
Ривожланган молиялаштириш тизимига, юқори даражадаги таълимга ва самарали бошқарувга асосланган фойдаланиш имкони бор юқори технологияли тиббиёт

- Мажбурий тиббий сўғурталашни жорий этиш ва ихтиёрий тиббий сўғурталашни ривожлантириш
- Қишлоқ жойларда соғлиқни сақлаш хизматидан фойдаланишни таъминлаш
- Инфратузилмани янгилаш (таъмирлаш, жиҳозлаш)
- АТ-воситаларини жорий қилиш
- Шифокорлар ва тиббий ходимларнинг таълимини ривожлантириш
- Шифокорлар иш ҳақини ва ижтимоий пакетини ошириш (ўртача иш ҳақидан кам бўлмаган)
- Хусусий сектор жалб қилиш, ДХШни ривожлантириш (80% гача)
- Тиббиёт фанини тартибга солиш ва илмий тадқиқот ишлари тартибини ривожлантириш (GCP, лойиҳаларни молиялаштириш)
- Тиббиётнинг инновацион ривожланиши учун шарт-шароитларни шакллантириш (R&D учун солиқ имтиёзлари)
- Юқори инновацион тиббий ёрдам марказларини яратиш
- Давлат харидларида шаффофликни таъминлаш учун соғлиқ сақлаш технологияларини баҳолаш жараёнини яратиш
- Халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни ривожлантириш, хусусан, Халқаро фармацевтика тадқиқотлари ва натижаларни баҳолаш жамияти (ISPOR)

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035	CAGR
Аҳоли жон бошига соғлиқни сақлаш харажатлари, АҚШ доллари ^(а) .	45	1000	19%
Туғилганда кутилган умр кўриш давомийлиги, йил ^(б)	73,7	80	0,6%
Болалар ўлимининг сони, 1000 туғилишга 5 ёшгача бўлган болалар ўлимининг сони ^(в)	15,4	<10	
Фуқароларнинг шахсий тўловлари ҳисобига молиялаштириладиган соғлиқни сақлашга сарф қилинган харажатлар улуши, %	43%	<20%	

Соғлиқни сақлашни молиялаштириш

млрд АҚШ долл., йўқилган натижа билан

2025

- Қонуний базани ривожлантириш (кафолатланган ёрдам миқдорини аниқлаш, халқаро НХҲларни жорий қилиш ва бошқалар)
- Суғурталаш дастурини жорий қилиш учун клиник стандартлар ва бошқа зарур норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш
- Мажбурий тиббий суғурталашни жорий этишга тайёрланиш, пилотли ишга тушуришларни ўтказиш, МТС ишга тушириш
- Компенсация тўловларини ва шифокорлар ижтимоий пакетини ошириш
- Аҳолининг кам таъминланган қатламлари ва минтақалар аҳолиси учун соғлиқни сақлаш хизматидан фойдаланиш имкониятини ошириш
- Шифокорнинг ахлоқий кодексини жорий этиш орқали тиббий мутахассислар ишининг қоидаларини тартибга солиш, шу жумладан фармацевтика компаниялари билан ҳамкорлик амалиётини чеклаш
- Асосий касалликларнинг олдини олиш бўйича миллий режани яратиш (масалан, юрак-қон томир касалликлари)
- Сурункали касалликларни даволашда ёндашувни белгиловчи сиёсатни ишлаб чиқиш
- ОИВ/ОИТС касалланишининг олдини олиш бўйича дастурни ишлаб чиқиш
- Соғлиқни сақлаш технологияларини баҳолаш жараёнининг таълим ва институционал таркибий қисмларини ишлаб чиқиш

2030

- Хусусий суғурталашни ривожлантириш
- Тиббий жавобгарлик суғуртасини ривожлантириш
- МТС асосида хусусий тиббий хизмат кўрсатувчиларни молиялаштириш учун инфратузилмани (фондлар, агентлар) ривожлантириш
- Янги клиникаларни қуриш доирасида ДХШ воситаларини ривожлантириш
- Шифокорлар меҳнат фаолиятини лицензиялаш ва меҳнат фаолияти натижаларига қараб иш ҳақи даражасини белгилаш асосида иш ҳақи тизимини жорий этиш
- Тиббий ходимларни қайта тайёрлаш тизимини жорий этиш
- Хусусий тиббий хизмат етказувчиларни ривожлантириш учун шароит яратиш
- Соғлиқни сақлаш билан боғлиқ тартибга солиш органларини ривожлантириш
- Таълимни ривожлантириш (халқаро мутахассисларни жалб қилиш, жиҳозларни янгилаш, малакани ошириш учун шароит яратиш)

2035

- Тиббиёт фанларини ва тадқиқот жараёнларини тартибга солиш механизмларини ривожлантириш
- Тиббиётнинг инновацион ривожланиши учун шароитларни шакллантириш (технопарклар, тадқиқот марказлари учун имтиёзлар, чет эл илмий-тадқиқот марказларини жалб қилиш)
- Тиббиётнинг технологик ривожланишида инвестицияларни жалб қилиш
- Даволаш-профилактика тармоғини оптималлаштириш, самарадорлиги паст бўлганларни йўч қилиш
- Юқори инновацион тиббий ёрдам марказларини яратиш (инновацион неонатал марказлар ва бошқалар)
- Ўзбекистон тиббиёт олий таълим муассасаларини халқаро альянслар тизимига интеграциялаш, халқаро марказлар базасида шифокорлар малакасини ошириш
- Ҳудудлар ва тиббиёт муассасалари даражасида соғлиқни сақлаш технологияларини баҳолаш жараёнини яратиш
- Инфратузилмани янгилаш (капитал таъмирлашлар, қурилиш, асбоб-ускуна сотиб олиш)
- ИТ инструментларини ҳисобга олиш воситаларини ва ягона республика маълумотлар базаларини яратиш
- Юқори технологияли инфратузилмани ривожлантириш
- Беморларнинг электрон карталарини кенг оммалаштириш
- Илм-фанни ривожлантириш (тиббиётда тадқиқотларни молиялаштиришни ошириш, Ўзбекистоннинг тиббиёт таълим муассасаларида ўқитиш ва тадқиқот учун халқаро мутахассисларни ишлашга жалб қилиш)

Ижтимоий сиёсат

Ижтимоий соҳани ривожлантириш

Жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

- Ижтимоий қўллаб-қувватлаш дастурлари ҳаражатларининг паст даражаси
- Юқори даражадаги қашшоқлик: аҳолининг 10% экстремал қашшоқлик шароитларида яшамоқда
- Юқори ишсизлик, қўллаб-қувватлаш чоралари муаммони фақат қисман ҳал қилмоқда
- Ногиронлар учун қулай муҳит мавжуд эмас
- Муҳтожлар сони расмий рўйхатдан ўтганлардан юқори бўлиши мумкин
- Номолиявий қўллаб-қувватлаш тизими ривожланмаган
- Юқори даражадаги жиноятчилик
- Аёлларга нисбатан дискриминация

Асосий ҳулосалар

- Ўзбекистонда ижтимоий ҳимоя қилиш модели **иқтисодийнинг ҳозирги ҳолатига мос келмайди**
 - Давлатнинг устувор йўналиши - барча фуқароларни **ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг юқори даражаси - бюджет чекловлари тўғайли эришиш учун қийин масала**
 - Ўзбекистонда эътибор **эҳтиёжманд кишиларга молиявий кўмак** кўрсатишга қаратилган бўлса, ривожланаётган мамлакатлар кўпроқ эътиборни номолиявий қўллаб-қувватлашга қаратмоқда
- Ўзбекистонда ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг барча йўналишларини тақдим қилиш учун **марказлашган тизими мавжуд эмас**
 - Ижтимоий сектор фаолиятини тартибга солувчи, назорат қилувчи ва мувофиқлаштирувчи **ягона орган йўқ**: бу функциялар Молия вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги орасида тақсимланган
 - Ижтимоий қўллаб-қувватлаш олувчиларини танлаш **мезонлари халқаро стандартларга мувофиқ шакллантирилмаган**
 - Шунақа ёрдамга муҳтож бўлган кишилар сони тўғрисида **объектив статистика** мавжуд эмас

	Скандинавия модели	Ўзбекистон модели	Осиё модели
 Давлатнинг роли	Аҳолини ҳимоя қилиш	Ижтимоий соҳани ривожлантириш	Иқтисодий ўсишни таъминлаш
 Қўллаб-қувватлаш вазифалари	Аҳолининг барча гуруҳларини қўллаб-қувватлаш	← Барча гуруҳларни қўллаб-қувватлаш, пенсионерлар диққат марказида	Энг муҳтожларни қўллаб-қувватлаш
 Солиққа тортиш даражаси (солиқ юкининг улуши)	60% 	← 40% 	10%
 Ижтимоий соҳага бюджет харажатларининг улуши^(а)	20-25% 	← 22% ^(а) 	5-10%
 Ҳар бир киши учун ижтимоий харажатлар миқдори	10-13 минг АҚШ долл. 	→ 131 АҚШ долл. ^(б) 	2-4 минг АҚШ долл.
 Етакчи қўллаб-қувватловчи муассасалар	← Давлат	 Давлат	 Хусусий компаниялар
 Асосий қўллаб-қувватлаш воситалари	← Молиявий	← Молиявий	 Номолиявий

Эслатма: (а) пенсия жамғармаси харажатларини ҳисобга олмаганда (б) пенсиялар билан
Манбалар: OECD Stat, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, очиқ манбалар маълумотлари, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Жорий ривожланиш даражаси

Ижтимоий ёрдам ҳаражатларининг катта қисми ижтимоий ёрдам учун молиявий чораларни таъминлашга йўналтирилган, бу эса иқтисодиёти ўсиб бораётган мамлакатлардаги тенденцияларга мос келмайди.

Молиявий чоралар - ижтимоий ёрдам олувчиларга тўғридан-тўғри тўловлар ва имтиёзлар (ишсизлик нафақалари, боланинг туғилиши учун нафақа, УЖКХ имтиёзли тарифлари ва бошқалар)

Номолиявий чоралар - ижтимоий ёрдам олувчиларга хизматларни тақдим қилиш (муваффақиятли ишга жойлашиш учун тренинг ва маслаҳат бериш ва бошқалар)

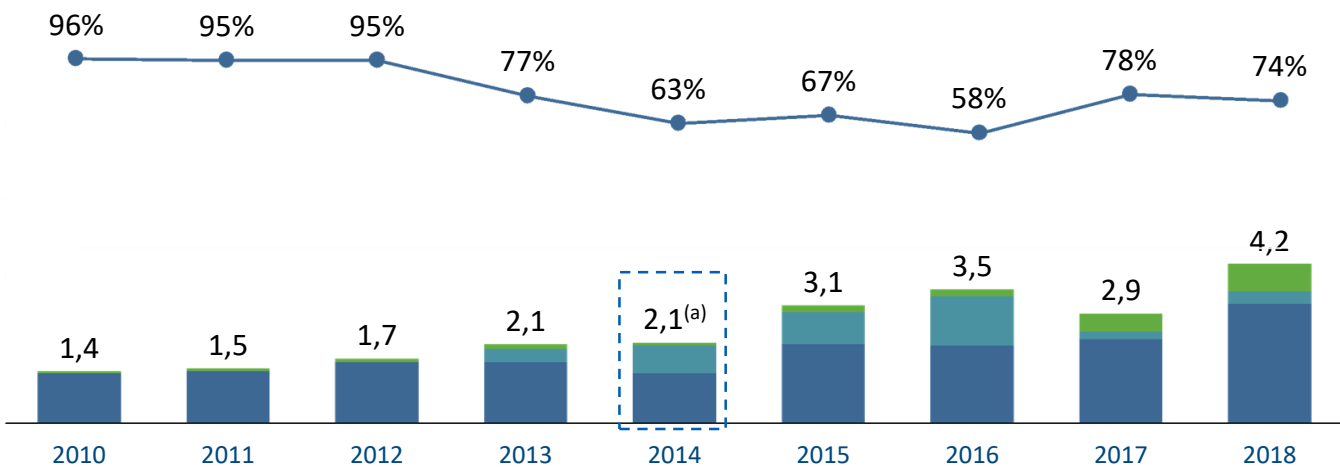
Европа, АҚШ

Осиё

	France	USA	UK	China	Indonesia	Hong Kong	Uzbekistan
Молиявий чоралар	✓	✓	✓				✓
Номолиявий чоралар	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

Ўзбекистон Республикаси давлат бюджетининг ижтимоий қўллаб-қувватлаш учун харажатлари тоифалар бўйича,

млрд сўм

● Тўловларнинг умумий ижтимоий ҳаражатлардаги улуши (пенсияни ҳисобга олмаганга)

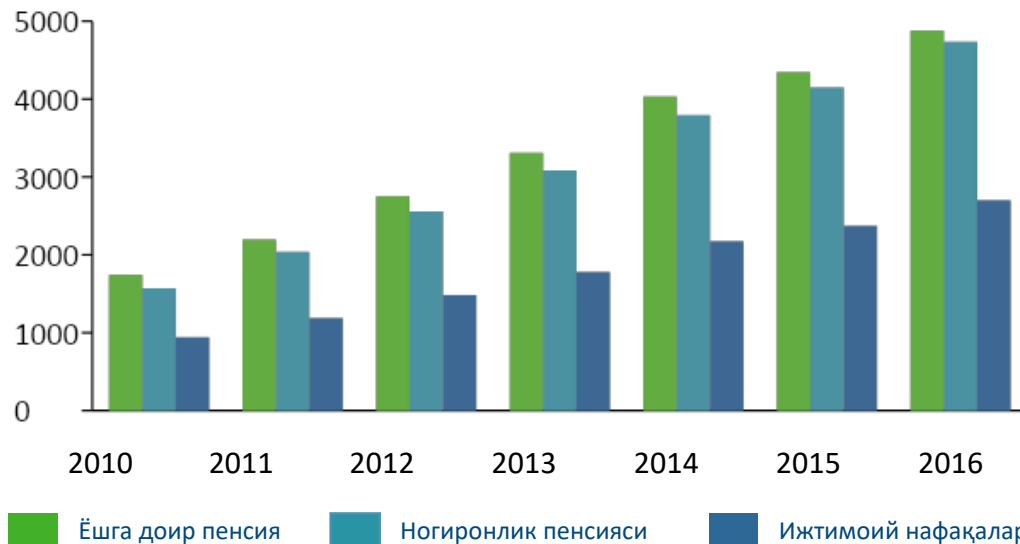
■ Ижтимоий нафақалар
■ Ижтимоий таъминот

■ Кредит линияси
□ 2014 йилдаги 9 ой маълумоти

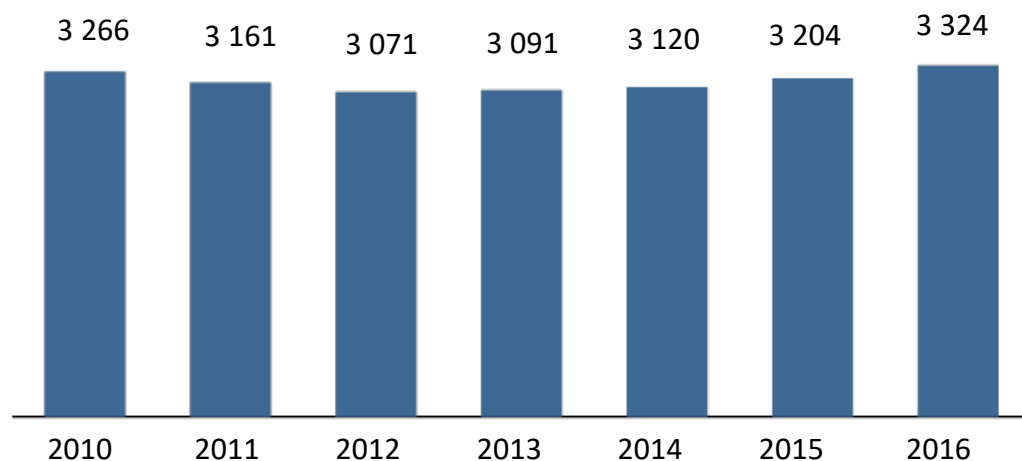
Жорий ривожланиш даражаси

Ўзбекистон Республикасида ижтимоий тўловлар миқдори, олувчилар сони ўсиши туфайли эмас, ижтимоий нафақалар миқдори ортиб бораётганлиги туфайли ортиб бормоқда

Ижтимоий нафақаларнинг ўртача миқдори, минг сўм

Пенсия ва ижтимоий нафақа олаётганлар сони, минг киши

Шарҳлар

- Ижтимоий нафақалар ўртача миқдори 2 баробардан зиёд ошди. Шу билан бирга, ижтимоий нафақа олаётганлар сони атиги 2 фоизга ўзгарди
- Шундай қилиб, тўловлар ҳажмининг ошиши нафақа олувчилари сонининг кўпайиши билан боғлиқ эмас, балки ижтимоий нафақалар миқдори ошиши билан боғлиқ.

Жорий ривожланиш даражаси

Ривожланаётган давлатлар қўллаб-қувватлаш олувчиларининг бир неча гуруҳига эътибор қаратмоқда

Ижтимоий қўллаб-қувватлаш гуруҳлари жаҳон амалиётида

Ижтимоий қўллаб-қувватлаш асосий эътибори қабул қилувчилар гуруҳларида

Ногиронлар

Катта ёшли фуқаролар

Ишсизлар

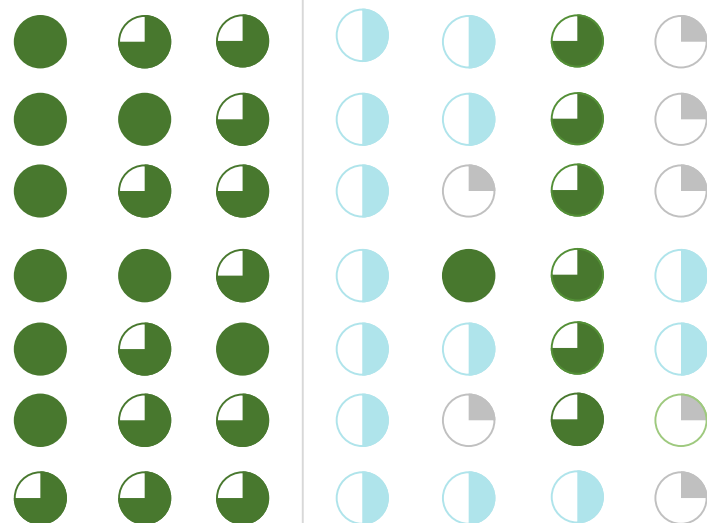

Оилалар ва болалар

- Фарзандлари оилалар
- Асраб олинган фарзандари бор оилалар
- Кўп болали оилалар
- Кам таъминланган оилалар
- Ёш оилалар
- Тўлиқ бўлмаган оилалар
- Оилавий зўравонлик қурбонлари

Европа

Осиё

Уй-жойсиз ва дарбадарлар

- паст қўллаб-қувватлаш даражаси

- ўртача қўллаб-қувватлаш даражаси

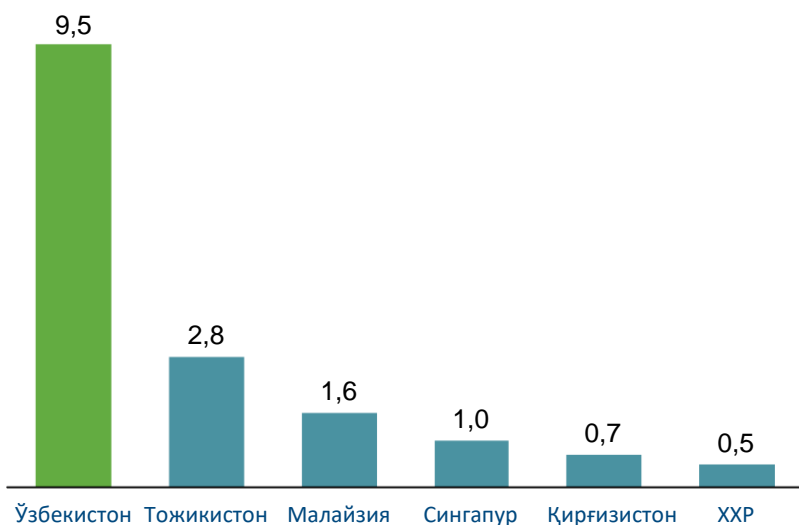
- ўртачадан юқори қўллаб-қувватлаш даражаси

- юқори қўллаб-қувватлаш даражаси

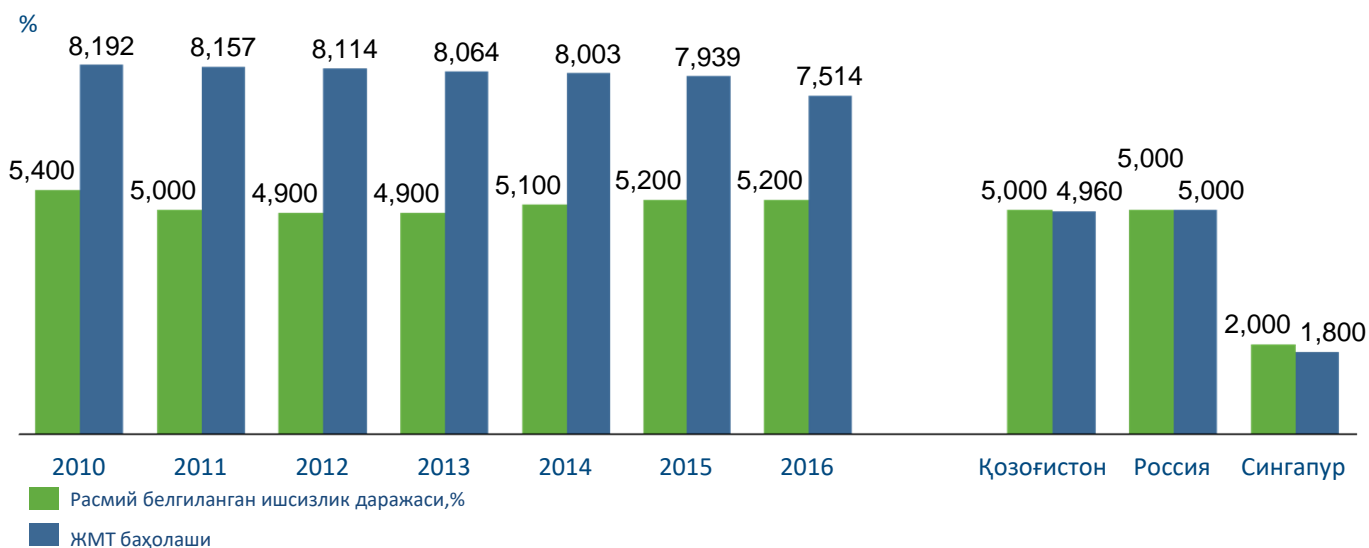
Жорий ривожланиш даражаси

Экстремал қашшоқлик шароитида яшовчи аҳолининг улуши¹

- Қашшоқлик - Ўзбекистон ижтимоий соҳасининг асосий муаммоларидан бири
- Ўзбекистонда истеъмол саватчаси асосида минимал яшаш ўлчамининг таърифи йўқ
- Озиқ-овқат хавфсизлиги индекси 2017 рейтингда Ўзбекистон **78-ўринни** эгаллади. Индекс молиявий имконият ва соғлом овқатланиш учун мавжудлиги жиҳатидан озиқ-овқат ресурсларининг мавжудлиги ва сифатини 113 мамлакатда ҳисоблайди

Ўзбекистонда ва бошқа мамлакатларда ишсизлик даражаси

- Халқаро баҳоларга кўра, Ўзбекистонда ишсизлик даражаси расман тасдиқланган кўрсаткичдан 4 фоиз юқори
- **Норасмий ҳисоб-китобларига кўра, Ўзбекистонда ишсизлик 35 фоизни ташкил қилиши мумкин**, яъни меҳнатга лаёқатли ёшдаги ҳар учинчи Республика фуқароси ишсиз
- Мамлакатдаги меҳнатга лаёқатли аҳолининг катта қисми (деярли учдан бири) чет элда ишлапти. Миграция оқими давлат томонидан назорат қилинмайди
- Экспертлар баҳолашлари бўйича Ўзбекистон Республикасида яширин иқтисодиётининг улуши 50% дан ортиқ бўлиши мумкин.

Эслатма: 1 - экстремал қашшоқлик бир кишининг кунига 1,9 АҚШ доллардан камроқ пулга яшаш деб таърифланади.

Жорий ривожланиш даражаси

Кам таъминланган оилаларга мавжуд бўлган қўллаб-қувватлаш чоралари қашшоқлик муаммосини қисман ҳал қилади

Молиявий

Кам таъминланган оилалар учун имтиёзлар

Нафақалар миқдори:

- 1 фарзандли оилалар учун - 60% ЭКОИХ
- 2 фарзандли оилалар учун - 100% ЭКОИХ
- 3 фарзандли оилалар учун - 120% ЭКОИХ
- ЭКОИХ (июл 2018 й.) миқдори 184 300 сўмни ташкил этади

- 1-2 фарзандли оилалар учун нафақалар ЭКОИХни қопламаслиги мумкин
- Имтиёз бериш мезонларига фақат энг экстремал қашшоқлик даражасига эга оилалар тўғри келиши мумкин

Меҳнат

Кам таъминланган оилаларга бериладиган кредитлар

- 100 ЭКОИХгача
- 4%
- 3 йилгача

Тижорат банклари (рўйхат Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан белгиланади)

Кредит мақсадлари:

- Керакли асбоб-ускуналарни сотиб олиш ёки томорқа ерни (фермерлик, боғдорчилик) ривожлантириш

Кам таъминланган оилаларни ўзини ўзи иш билан таъминлашга рағбатлантириш

Маиший

Турар жой хоналарини таъмирлаш

2018 й. - ҳар бир тумандан 25 оила

Уй-жой билан таъминлаш

2018 й. - ҳар бир тумандан авариявий ҳолатда ва эскирган уйларда яшовчи 5 оила

Маиший техникани сотиб олиш

2018 й. - ҳар бир тумандан 70 оила

- Кам таъминланган аҳолининг¹ 1% дан камроғи ушбу чоралар билан таъминланади
- Кам таъминланган оилалар учун озиқ-овқат билан таъминлаш дастурлари йўқ

Таълим

- Кам таъминланган оилалар фарзандларини дарсликлар билан бепул таъминлаш
- Бошланғич синф ўқувчиларига қишқи кийим ва пойабзаллар билан бепул таъминлаш
- Болалар боғчалари ва интернатларга бепул қатнаш ҳуқуқи

- 9-11 синф битирувчилари учун иш ўрнига тўлиқ таълим олишларини рағбатлантириш механизмлари мавжуд эмас

Транспорт

Ўзбекистонда кам таъминланган оилаларга жамоат транспортида юриш учун имтиёзлар йўқ

Эслатма: 1 - Ўзбекистон аҳолисининг 10 фоизи ўта қашшоқлик шароитида яшайди (қарийб 3 миллион киши), 1200 нафар оила ёрдам олишда иштирок этади, бу 300 мингдан кам одамларни ташкил қилади
Манбалар: Ўзбекистон қонунчилиги, Ўзбекистон электрон оммавий ахборот воситалари миллий уюшмаси, "Норма" ахборот-ҳуқуқий портали

Мавжуд қўллаб-қувватлаш чоралари ишсизлик муаммосини қисман ҳал қилади

Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказлари

- Мурожаат қилган фуқароларни ишга жойлаштириш
- Ўзбекистон Республикасининг бўш иш ўринлари электрон банкини ривожланишининг режалари

2017 йил натижалари бўйича **229,9 минг киши** иш билан таъминланди. - **28%** расмий равишда рўйхатдан ўтган ишсизлардир

Жамоатчилик ишларини ташкил қилиш

 Иштирокчилар: ишсиз деб эътироф этилган ва Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказидан йўлланма олган фуқаролар

Давомийлиги: молия йилининг 2 ҳафтасидан 3 ойигача бўлган муддатига меҳнат дафтарчасига ёзиб қўйилади

Тўлов:

- жамоат ташкилотлари томонидан ўтказиладиган ишлар учун - ойига 5 ЭКОИХдан ошмаган миқдорда (жамоат ишлари Фонди томонидан 100% қопланади)
- Тадбиркорлик субъектлари ёки ННТ томонидан уюштирилган ишлар учун ойига 2,5 ЭКОИХдан ошмаган миқдорда (компенсациянинг 50% жамоат ишлари Фондидан)

2017 йилда жамоат ишларига **27,1 минг киши** жалб этилган. - **ишсизларнинг 3%**

Ишсизлар учун ўқув марказларини яратиш - 12 та тумanning ҳар бир марказида -240 ўрин

Таълим йўналишлари

- Электр ва электроника, ахборот технологиялари, қишлоқ хўжалиги, қурилиш иши, автомобиллар ва ускуналарни таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатиш ва ҳоказо.

Молиялаштириш манбалари:

- Тошкент, Самарқанд, Шаҳрисабз:**
- Жанубий Корея Ҳукуматининг гранти
- ЎзР бошқа ҳудудлари:**
- Давлат бандликка кўмаклашиш жамғармаси, донор мамлакатлардан ажратилган грантлар,
 - Халқаро молия ташкилотларининг имтиёзли кредитлари

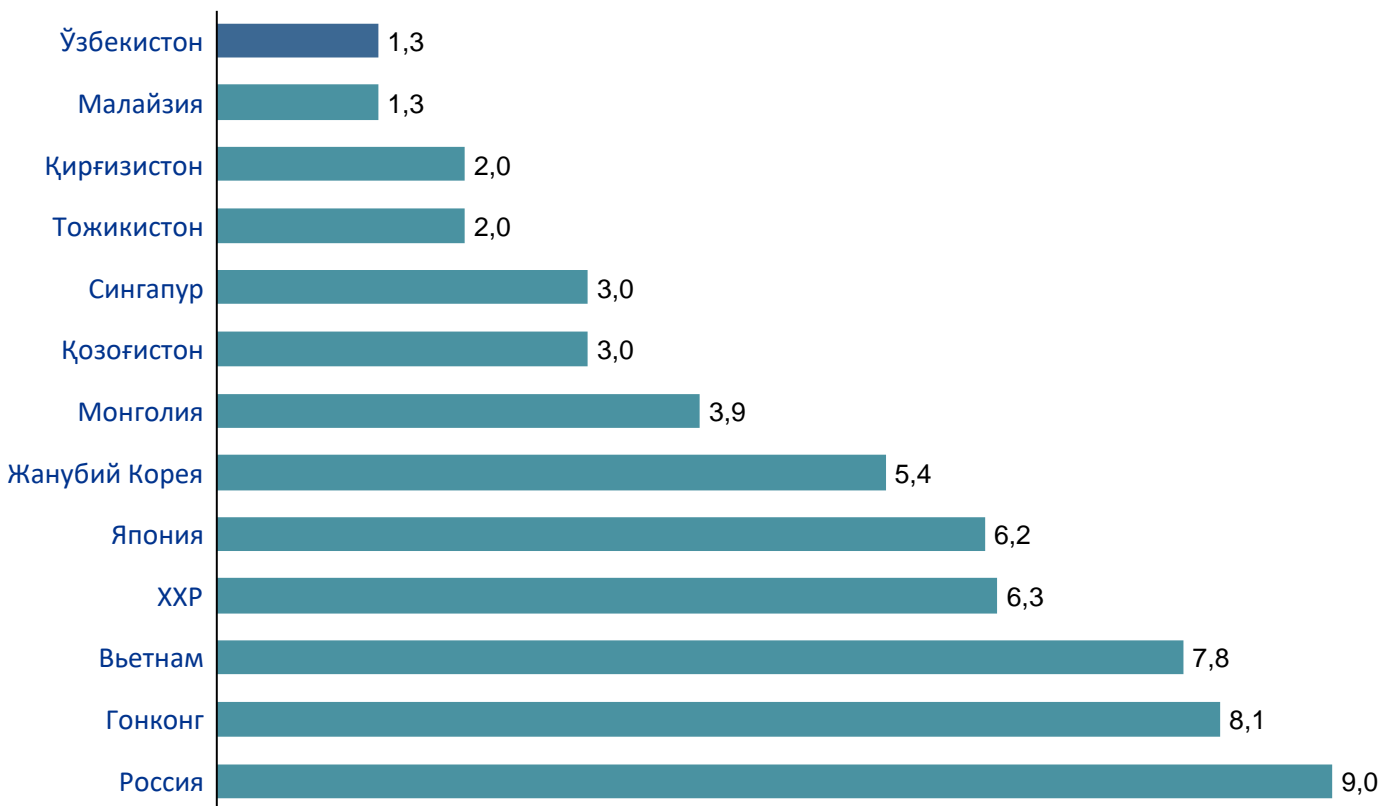
2017 йилда **6,6 минг киши** таҳсил олди - ишсизларнинг **1 фоиздан камроғи**, бу номолиявий қўллаб-қувватлаш чораларини амалга оширишда қамров етишмаслигини намойиш этади, бу уларнинг самарадорлигини сезиларли даражада камайтиради

Меҳнат бозорининг асосий муаммолари сақланиб келмоқда: потенциал ишсизликнинг юқори даражаси, бандликнинг норасмий секторининг юқори даражаси, малакани тайинлаш ва тасдиқлаш тизимининг йўқлиги, тартибга солинмаган миграциясининг юқори даражаси, меҳнат бозорининг ҳажми ва таркиби ҳақида ишончли маълумотларнинг йўқлиги

Жорий ривожланиш даражаси

Ногиронларнинг умумий аҳоли сонига нисбати мамлакатлар бўйича тақсимланган

%

Ўзбекистонда ногиронлик ҳолатини аниқлаш мезони

Тиббий-меҳнат экспертлар комиссиясидан ўтиш, оғир ногиронлик ҳолатларида ҳам йиллик тиббий кўрик ўтказиш зарурияти

ногиронликни аниқлашнинг замонавий халқаро мезонларига жавоб бермайди

Шарҳлар

- Ўзбекистон Республикасида ногиронликни аниқлаш ва тасдиқлаш тартибининг мураккаблиги туфайли кўпинча қўллаб-қувватлашга муҳтож бўлганларнинг ногиронлар сонидан ўчирилишига олиб келади
- Ногиронликни аниқлаш мезонлари 40 йил олдин ишлаб чиқилган методологияга асосланган
- Ногирон мақомини олиш жараёни бюрократик жараёнлар орқали мураккаблашади
- Ногиронлик мақомини олиш мезонларини ва тартибини халқаро амалиёт ва халқаро стандартларга мувофиқ оптималлаштириш зарур
- Ўзбекистон Республикасида ногиронликни аниқлаш мезонларини қайта кўриб чиқиш бўйича иш бошланган, аммо янги мезонлар ҳали тасдиқланмаган.

Ўзбекистонда ногиронлар ҳаёти ва фаолияти учун қулай муҳит йўқ, чунки уларнинг барча эҳтиёжларини қондирилмайди

Молиявий эҳтиёжлар

2018 й.:

- Туғилган кундан бошлаб ногирон кишиларга тўловлар ойига 396 500 сўм
- Ўртача иш ҳақи (ЎЗР Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра): ойига 1 684 млн сўм
- ЭКОИХ: ойига 184 300 сўм
- Ногирон кишиларга тўловлар ўртача иш ҳақининг 23% ни ёки энг кам ойлик иш ҳақининг 196% ни ташкил этади.

Учинчи гуруҳ ногиронлар ижтимоий нафақа олишмайди

Тўсиқсиз муҳит

2017 й.:

- Ўзбекистон Республикасида **жамоат муассасаларининг фақат 37 фоизи** ногиронлар учун жиҳозланган
- Тўсиқсиз муҳитни яратиш бўйича иш ҳозирда **дастлабки босқичда**: 2018 йилнинг 1 мартидан бошлаб ногиронлар учун мос бўлмаган шаҳар йўловчи ташиш воситаларини сотиб олиш таъқиқланади.
- Экспертларнинг фикрича, тўсиқсиз муҳит паст сифати билан ажралиб туради

Ногиронларни ишга жойлаштириш

Ўзбекистонда компаниялар учун ногиронларни ишга ёллашда манфаатлар мавжуд:

- Ногирон – яқка тартибдаги тадбиркорлар учун қатъий солиқ ставкаси
- Корхоналарда 3% миқдорда квота

2017 йилда **ногиронларнинг ишга жойлашиш даражаси 2% ни ташкил этди** (Жанубий Корея 2013 йилда ногиронлар учун бандлик даражаси 36% ни ташкил этди)

Инклюзив муҳит

- 2014 йилда махсус таълим талабларига эга бўлган болаларнинг 38 фоизи инклюзив муҳитда ўқиди
- 2010 йилда ногиронларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида давлат миқёсида ахборот кампанияси олиб борилди

Ногиронларга таълим бериш

- Ногиронлар квотаси - олий ўқув юртларининг 2% ўқув жойлари
- Ногирон кишилар таълими бўйича статистика йўқ

Кекса ёшдаги фуқароларни номолиявий қўллаб-қувватлаш тизими ривожланмаган

Эҳтиёжлар

Маиший

- + **Солиқ имтиёзлари:** мулк солиғидан (60 м²гача) ва ер солиғидан (белгиланган шароитларда) озод қилиш
- Пенсионерлар учун **уй-жой**
- + **коммунал хизматлари тўловларида имтиёзлар**

Транспорт

- + **Метрода бепул юриш ҳуқуқи** (10:00дан 16:00гача вақт оралиғида)
- Айрим тоифадаги пенсионерларга **жамоат транспортининг бошқа турларига текин фойдаланиш ҳуқуқи** тақдим этилган

Соғломлик

- ✗ **Бепул тиббий хизматлар фақат ёлғиз яшайдиган пенсионерларга**
- **Бепул санаторий ва курорт хизматлари** - Ўзбекистон Республикасида 85 мингга яқин жой, улар **пенсионерларнинг қарийб 3% ни таъминлайди**

Бўш вақт

- ✗ **Ўзбекистонда ҳар бир шаҳарда пенсионерлар учун бўш вақт марказлари очилиши режалаштирилган**

2015 йилда “Кексаларни эъзозлаш йили” Давлат дастури амалга оширилди. Баъзи кекса фуқаролар, фахрийлар ва ногиронлар гуруҳларини қўллаб-қувватлаш мақсадида бир қатор маҳаллий тадбирлар ўтказилди.

1

Скандинавия модели

Аҳоли ва ишбилармонларга катта солиқ юки, аҳолининг бирлиги учун ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг юқори харажатлари, молиявий қўллаб-қувватлаш чоралари билан кенг қамров, қўллаб-қувватлашда давлат ролининг устуворлиги

- Аҳолининг ижтимоий ҳимоя билан кенг қамрови

- Ижтимоий ҳимоя учун катта харажатлар ва катта солиқ тушумларига бўлган эҳтиёж
- Юқори солиқ юки иқтисодий ўсиш учун қулай эмас
- Паст сифатли хизматларни тақдим этишнинг юқори хавфи

Мамлакатлардан мисоллар:

Финляндия

Швеция

Аҳолининг барча қатламлари учун катта ёрдам

2

КИМни ривожлантиришда давлатнинг ролини сақлаб қолиш

Аҳолининг энг муҳтож ва заиф қатламларини қўллаб-қувватлаш, манзилли қўллаб-қувватлашнинг юқори даражаси, ижтимоий қўллаб-қувватлаш харажатларининг ўртача даражаси, номолиявий чораларга эътибор бериш, хусусий етказиб берувчиларни жалб қилиш, шу жумладан, КИМни ривожлантириш орқали

- Ўртача қўллаб-қувватлаш даражасини сақлаб қолиб солиқ юкини камайтириш
- Ижтимоий кўмак сифатини ошириш

- Хусусий секторнинг кам ривожланганлиши
- КИМ ривожланишининг паст даражаси

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Сингапур

Жанубий Корея

Номолиявий чоралар билан қўллаб-қувватлашни юқори даражада қамраб олиш

3

Ёрдамни минималлаштириш

Фақатгина аҳолининг муайян гуруҳлари учун ёрдам кўрсатиш, паст солиқлар, ижтимоий қўллаб-қувватлаш учун давлат харажатлари паст, номолиявий қўллаб-қувватлаш тадбирларининг устуворлиги, ижтимоий қўллаб-қувватлаш хусусий компанияларга юкланган

- Солиққа тортишнинг паст даражаси иқтисодий ўсишни таъминлайди

- Ижтимоий ҳимоя билан қоплашнинг паст даражаси
- Хусусий секторнинг ривожланмаганлиги

Мамлакатлардан мисоллар:

Ҳиндистон

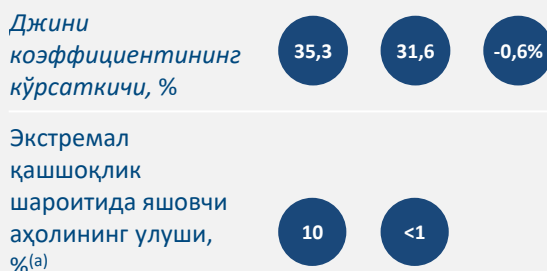
Бангладеш

Аҳолининг муайян қатламларига кичик ёрдам

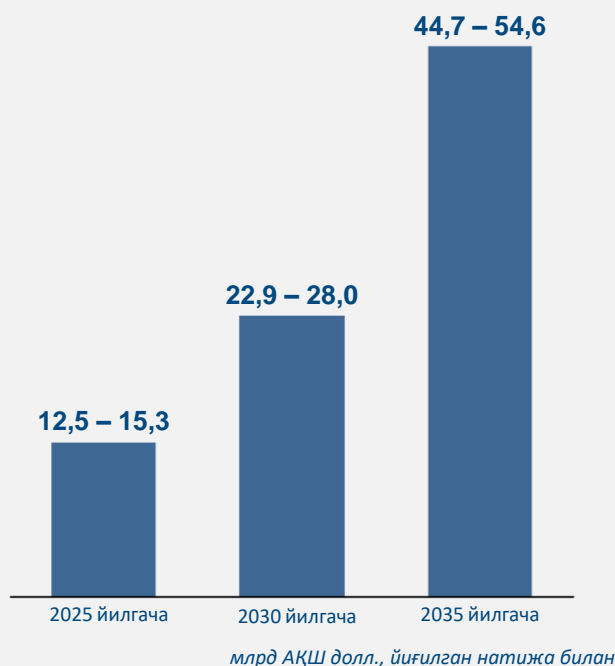
Иқтисодий салоҳиятни очишга қаратилган аҳолининг ҳимояга муҳтож қатламларини самарали ижтимоий ҳимоя қилиш

- Номолиявий қўллаб-қувватлаш чораларини фаол қўллаш, хусусий секторни ижтимоий қўллаб-қувватлашга жалб этиш, корпоратив – ижтимоий масъулиятни ривожлантириш
- Юқори манзиллик билан ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг кенг қамраб олиш, энг кам ҳимояланган аҳоли қатламларини қўллаб-қувватлаш орқали ижтимоий барқарорликни таъминлаш
- Қийин шароитларда яшовчи оилаларнинг, барча ҳудудий даражаларда қийин аҳволда яшовчи оилалар (маҳалла, туман, шаҳар, вилоят, республика) билан ишлайдиган ижтимоий меҳнат тизимларининг расмий статистика маълумотлари базаси.
- Тизимнинг асосий эътибори қашшоқлик ва ишсизлик билан курашга қаратилганлиги, ўқитиш ва иш билан таъминлаш ривожланган дастурлари (хусусан, ёшлар АТ-кўникмаларини бепул ўрганишлари мумкин бўлган ҳар бир маҳаллада АТ-марказларини яратиш)
- Мактаблардаги 11-синфни қайта тиклаш ва коллеж ва лицейларда мажбурий уч йиллик таълимни бекор қилиш
- Маҳалла даражасида ижтимоий интеграция воситаларини ривожлантириш
- Ижтимоий қўллаб-қувватлаш учун ахборот-таҳлилий ёрдамни ривожлантириш
- Аҳолининг кам таъминланган гуруҳларини: этник озчиликлар, аёллар ва бошқаларни комплекс ижтимоий қўллаб-қувватлашни амалга ошириш.
- Жамоатнинг барча фуқаролари учун ўз иқтисодий ва ижтимоий салоҳиятларини очишга имкон берадиган ривожланган тўсиқсиз муҳитни ривожлантириш (вертикал ижтимоий мобилликка ёрдам қилувчи муҳит)
- Мавжуд аънавий Маҳалла тузилмасидан фойдаланиб ЖССТнинг “Жамият даражасида реабилитация” стратегиясини амалга ошириш
- "Social progress indicator" рейтингда мамлакатнинг "Tier 2" га киришига кўмаклашиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш
- Миграция оқимларини бошқариш тизимларининг электрон рўйхатини жорий этиш; мамлакатдан кетиш ва келишнинг ягона базасини яратиш
- Хусусий бандлик агентликларини кўпайтириш (рекрутинг), уларнинг фаолиятини рағбатлантириш
- Уюшган меҳнат миграциясининг тизимини такомиллаштириш
- Бюджет харажатларидан ошиб кетмаслик учун ногиронлиги бўлган одамларнинг меҳнатда лаёқатли шароитларда ишлаш қобилиятини рағбатлантириш, шунингдек уларни самарали ишлаш ўндовчи махсус тизимни ишлаб чиқиш керак.

Рақамли кўрсаткичлар

Молиялаштириш^(б)

⁶ Эслатма: (а) \$ 1,9 дан кам доллари кунига киши бошига (б) ижтимоий сўғуртани инobatга олмаган ҳолда

2025

- Миллий қўллаб-қувватлашнинг устувор йўналишларини ишлаб чиқиш ва қўллаб-қувватлаш учун асосий гуруҳларни аниқлаш (кам даромадли ва ишсиз кишиларга ёрдам бериш устуворлиги билан)
- Ёрдамга муҳтож инсонни аниқлаш учун манзилли мезонларни аниқлаш
- Ногиронликни халқаро амалиётга мувофиқ равишда тан олиш мезонларини янгилаш ва аниқлаш (Халқаро ҳаракат, фаолият чекланиши ва саломатликнинг таснифи)
- Ижтимоий қўллаб-қувватлаш инфратузилмасининг янгилаш ва самарадорлигини ошириш (ижтимоий қўллаб-қувватлаш марказлари, ташкилотлар)
- қашшоқликка қарши кураш воситаларини ва ишсизларни қўллаб-қувватлаш дастурларини ишлаб чиқиш дастурларни шакллантириш ва ишга тушириш, шу жумладан
 - Ўқув курслари
 - Ишга жойлашиш қобилиятини ривожлантириш бўйича тренинглар
 - Потенциал иш берувчилар билан ҳамкорликни ривожлантириш дастурлари
- Ижтимоий қўллаб-қувватлаш кадрларини тайёрлаш тизимини ривожлантириш (ушбу йўналишда ўқитишни таъминлайдиган олий ўқув юртлар сонини кенгайтириш)
- Тўсиқсиз муҳит яратишга инвестициялар
- Аёллар учун тенг имкониятларни яратишга қаратилган дастурларни ишга тушириш (таълим, аёлларнинг иш билан таъминланиши, даромадларда ва малака ошириш имкониятларида тенг ҳуқуқлик, оиладаги зўравонликни олдини олиш)

2030

- Ижтимоий қўллаб-қувватлашни ташкил қилиш у учун АТ тизимларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш (ижтимоий қўллаб-қувватлашни таъминлашда асосий муаммоларни аниқлаш, воситаларни излаш)
- Интернет-порталлар асосида қўллаб-қувватлашга муҳтож бўлганлар учун таълим дастурларини ишга тушириш
- Болалар, кекса ва касалларни парвариш қилиш учун ижтимоий муассасаларни яратиш ва ривожлантириш
- Нодавлат ташкилотлари (НДТ), хайрия жамиятларини ривожлантиришга қўмаклашиш

2035

- Ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг технологик ривожланиши
- Муҳтож аҳолини қатламларини аниқлаш учун АТ-воситаларидан фойдаланиш
- Муҳтожларга ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг индивидуал миқдорини аниқлаш учун АТ-воситаларидан фойдаланиш
- Аҳолининг айрим гуруҳлари учун молиявий қўллаб-қувватлаш чораларини қўллашни кенгайтириш
- Ижтимоий қўллаб-қувватлаш қамровини кенгайтириш (қўллаб-қувватлаш марказига қўшимча тоифаларни киритиш - ёш оналар, ижтимоий аҳамиятга эга лавозим ходимлари ва бошқалар)

2025

2030

2035

- Ижтимоий сиёсатга бағишланган тадқиқот марказларини яратиш
- Гиёҳвандлик, алкоголизм ва қиморга қарши кураш дастурларини жорий қилиш
- ОўЮларда "Ижтимоий иш" ўқиш йўналишини ривожлантириш
- Корпоратив ижтимоий масъулиятни ривожлантириш ва хусусий компанияларни аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламларини ижтимоий қўллаб-қувватлашга жалб қилиш (корхоналарнинг ижтимоий масъулият даражасининг миллий рейтингларини яратиш, асосий иш берувчилар билан давра суҳбатлари ўтказиш)
- Ижтимоий қўллаб-қувватлашни таъминлашда хусусий провайдерларни жалб қилиш (ижтимоий ҳомийлик ва қўллаб-қувватлашнинг бошқа шакллари бўйича хизматларни хусусий компанияларга узатиш)
- Хотин-қизлар, ногиронлар ва бошқа камситиладиган гуруҳларнинг тенг ҳуқуқлилиги бўйича жамоатчиликни огоҳ қилиш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш.
- Қийин ҳаёт шароитида яшаётган оилаларнинг расмий статистик маълумотлар базасини шакллантириш
- Барча ҳудудий даражаларда қийин аҳволда яшовчи (маҳалла, туман, шаҳар, вилоят, республика) оилалар билан ижтимоий иш тизимини жорий этиш

кадрлар

молия

технологиялар

қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш

инфратузилма

Инсон капитали

Ижтимоий соҳани ривожлантириш

Жорий ривожланиш даражаси

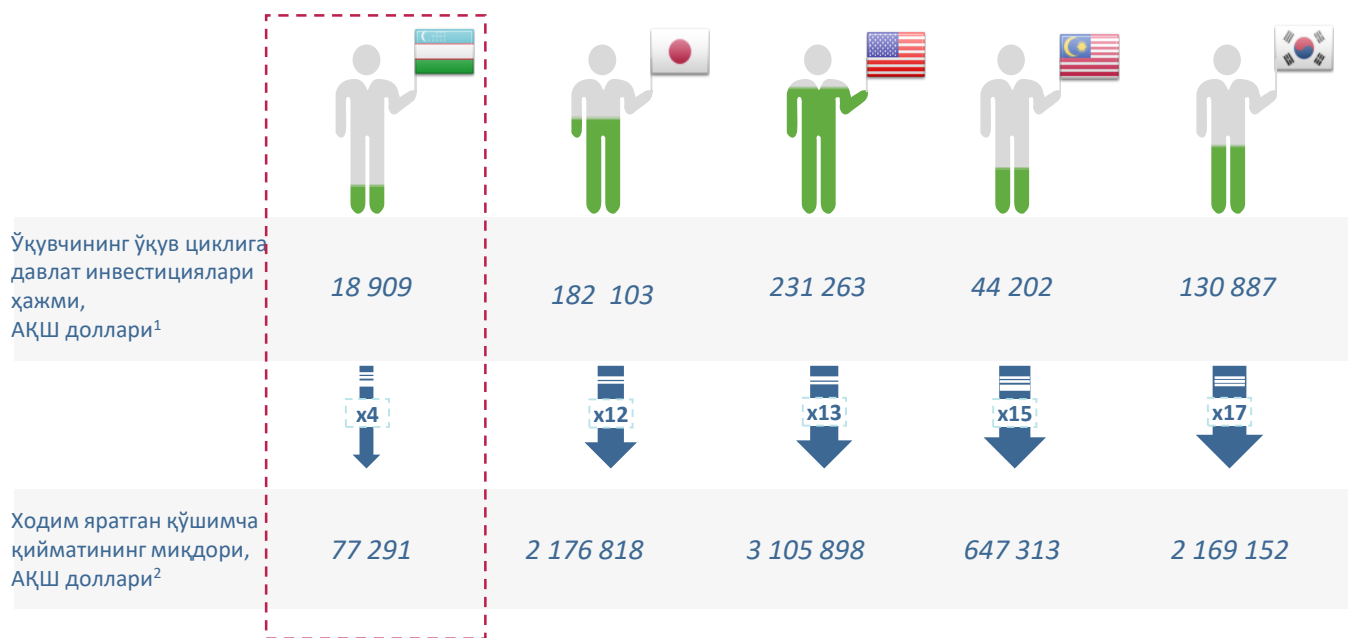
Асосий муаммолар

- 2035 йилда 20,7 миллион нафар меҳнатга лаёқатли аҳолини иш билан таъминлаш эҳтиёжи
- Иқтисодиётни инновацион тарзда ривожланиши учун муҳандислик ва бошқарув кадрлар захирасининг етишмаслиги
- Норасмий ишсизлик даражаси (35%) расмийга қараганда бир неча баробар кўп (5,8%, 2017 йил),
- Мамлакатнинг ишга лаёқатли аҳолисининг деярли учдан бир қисми чет элда ишлайди
- Амалий фанлар ва халқ хўжалиги соҳасидаги профилли олий ўқув юртлари ўртасида ҳеч қандай алоқалар мавжуд эмас.

Асосий хулосалар

- Таълим даражасининг етишмаслиги Ўзбекистонда инновацион ривожланишга тўсқинлик қилади: таълимга йўналтирилган инвестициялар ривожланган мамлакатлардагига қараганда 10 баравар паст. Буларнинг барчаси ўқитувчиларнинг иш ҳақининг пастлиги (ривожланган мамлакатлардаги ўқитувчиларникидан 30 баробар паст), моддий-техника базасининг сустлиги ва компьютер синфларининг етишмаслиги билан мураккаблашади.
- Ўқитувчиларининг 60 фоиздан ортиғи академик малакага эга эмас
- ЎЗР ўқитувчиларнинг керакли сонига эга, аммо умумий таълим муассасаларида жойларнинг етишмаслиги ва инфратузилманинг паст сифати мактаб тизимининг асосий муаммоларидан бири ҳисобланади
- Олий маълумотга эга бўлиш даражаси паст - 2017 йилда абитуриентларнинг 10 фоиздан камроғи олий ўқув юртларига ўқишга кирган
- Олий таълим муассасаларининг етишмаслиги муаммоси мавжуд (2016 йилда 66та ОТМ)
- Асосий воситаларнинг эскириши юқори даражада бўлган эски таълим инфратузилмаси: 3644 та мактаб (38%) капитал таъмирга муҳтож, мактабларнинг фақат 37%да замонавий компьютер техникаси мавжуд, 7% эса Интернет тармоғидан фойдаланиш имкониятига эга

Бир талабага тааллуқли таълимнинг тўлиқ циклига инвестициялар ва қўшилган қиймат кўринишида қайтиши

Эслатма: 1 - битта ўқувчини тўлиқ ўқиш циклида ўқитиш учун (3 ёшдан 22 ёшгача) сарфланадиган харажатлар (6) бир нафар яшовчининг пенсияга чиқишига қадар жамғариб олинган меҳнат самарадорлиги
Манбалар: World Bank Open Data, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division 2017, OECD, ишчи гуруҳининг таҳлили

Жорий ривожланиш даражаси

Ҳозирги пайтда таълим вазирликлари билан боғлиқ қатор муаммоли масалалар Ўзбекистонда таълим тизимининг ривожланишини чеклайди.

Таълим вазирликлари рўйхати

01

Мактабгача таълим вазирлиги (МТВ)

02

Халқ таълими вазирлиги (ХТВ)

03

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги (ОЎМТВ)

Муаммоли жойлар

Интеграциялашган стратегиянинг етишмаслиги

- Вазирликларнинг ҳар бирининг мақсадлари алоҳида белгиланади ва умумий стратегиядан жой олган ривожланишнинг ягона вектори йўқ.
- Ривожланиши керак бир қатор соҳаларни ҳеч қандай вазирлик томонидан назорат қилмаслик мумкин.
- Мактабгача таълимдан ОЎЮнинг битирувчи даражасигача мутахассислар "етиштириш" ягона картаси мавжуд эмас

Таълим натижалари устидан назорат етишмаслиги

- Мавжуд модел таълим жараёнини қуриш учун ортиқча эътиборни қаратади, аммо таълим муассасаларининг натижаларига етарлича эътибор бермайди
- Натижада олинган таълим сифатига боғлиқ хавф мавжуд.

Вазирликлар ва назорат органларида бошқарув инқирози

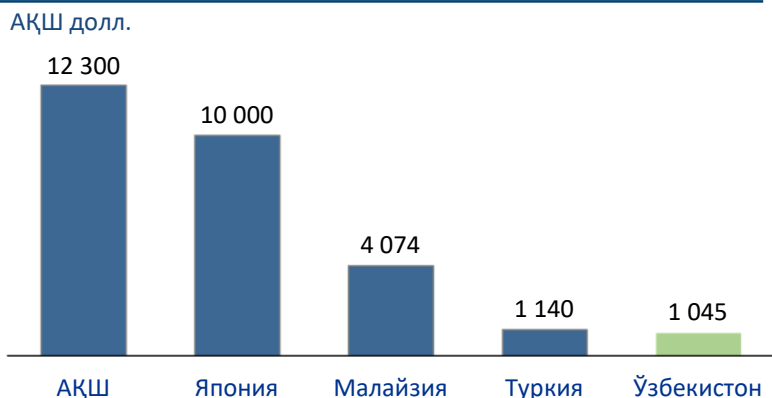
- Тавсия этилган ўзгаришларни ва янги концепцияларни жорий қилиш бўйича етарли ваколатлар мавжуд эмас
- Малакали бошқарув кадрларнинг етишмовчилиги
- Инновацион бошқарув усуллари йўқ

Назорат қилувчи органларнинг таъсири

- Назорат қилувчи органлар таълим вазирликларига сезиларли таъсир кўрсатади
- Назорат қилувчи органлар томонидан вазирликларга топшириладиган бир қатор вазифалар ва функциялар таълим тизимининг ривожланиш вектори билан боғлиқ эмас ёки унга зиддир

Жорий ривожланиш даражаси

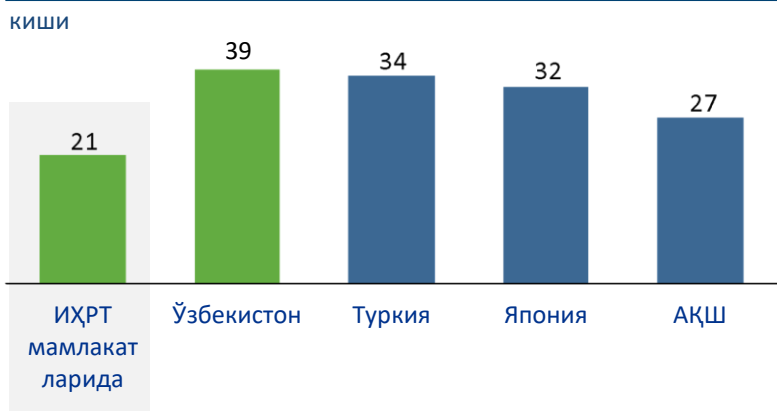
2015 йилда бир ўқувчи учун ўртача таълим харажатлари¹

Умумий таълим муассасалари ўқитувчиларининг ўртача ойлик иш ҳақи 2017 йилда

Умумтаълим муассасалари синфларида ўқувчиларнинг ўртача сони (2018-2019 ўқув йили бошига)

Масъул вазирликлар

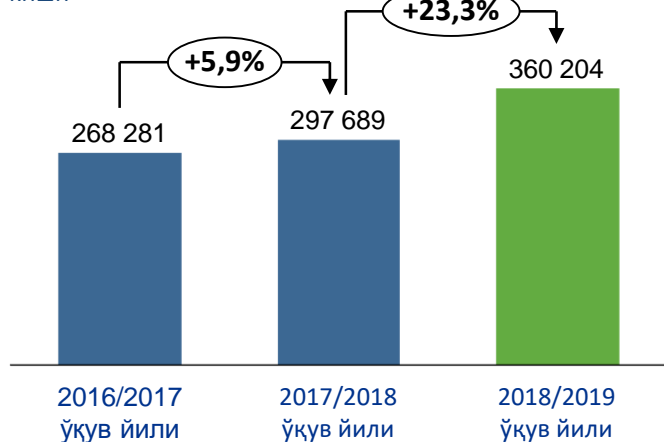
- 01. МТВ
- 02. ХТВ
- 03. ОЎМКХТВ

- Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида ҳар бир ўқувчининг таълимига сарфланган харажатлари **бошқа ривожланаётган мамлакатлардаги ўхшаш кўрсаткичларидан анча паст**
- Таълимга инвестицияларнинг етишмаслиги таълим муассасаларининг моддий-техника базасига салбий таъсир кўрсатмоқда. Экспертларнинг фикрига кўра, Ўзбекистон Республикасининг барча ҳудудларида **сув ва электр таъминотининг**, шунингдек, таълим муассасаларида компьютер синфлари етишмовчилиги катта муаммо бўлиб қолмоқда.
- **2008 йилдан 2015 йилгача бир талабага тааллуқли ўртача харажатлар 2 баробар кўпайган**, лекин барибир бошқа ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлардаги ўхшаш кўрсаткичларидан анча паст
- Давлат томонидан қўллаб-қувватланадиган дастурларнинг мавжудлиги ва иш ҳақининг йиллик ўзгариши мавжуд бўлишига қарамасдан, **Ўзбекистондаги ўқитувчиларнинг иш ҳақи бошқа давлатларга қараганда паст (20-30 марта)**
- Ўзбекистонда таълим муассасалари сонини камайтириш ва уларни капитал таъмирлаш зарурлиги умумий тенденцияси кузатилмоқда, бу **таълим салоҳиятига салбий таъсир кўрсатиши мумкин**
- Ўзбекистон Республикасининг айрим мактабларида синфлардаги ўқувчилар сони **45-50 кишига** етади, **бу улар учун сифатли таълим олишларига тўққинлик қилади**
- Ўтган 8 йил давомида Ўзбекистонда **72 та умумтаълим муассасаси ёпилди**

Жорий ривожланиш даражаси

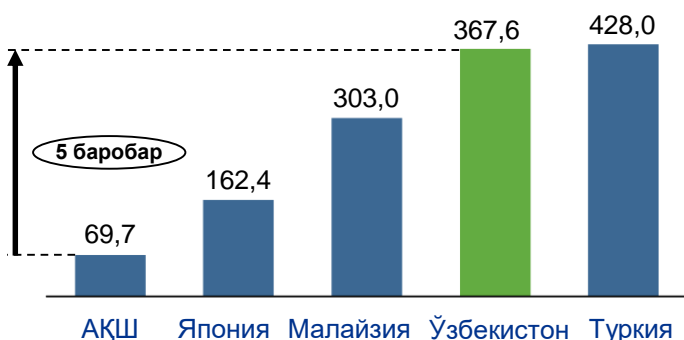
ЎЗР-да олий ўқув юртларида талабалар сони,

КИШИ

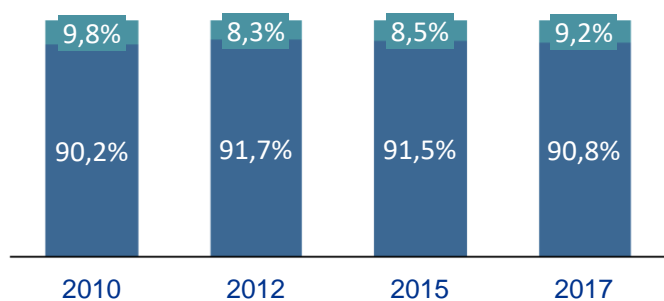
Бир олий таълим муассасасига ўртача киши сони

МИНГ КИШИ

Ўрта ва олий маълумотли аҳолининг улуши

аҳолининг умумий сонига нисбатан %

■ Олий маълумотга эга бўлган аҳолининг даражаси (%)

■ Ўрта маълумотга эга бўлган аҳолининг даражаси (%)

Масъул вазирликлар

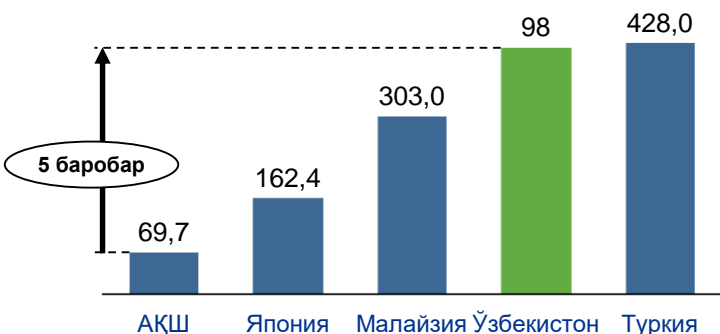

Шарҳлар

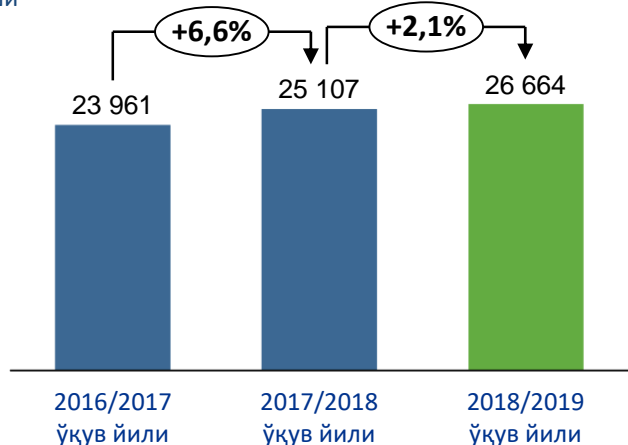
- Олий ўқув юртларининг етишмаслиги ва университетларга кириш учун квоталар мавжудлиги **Ўзбекистон Республикасида инсон капитали ривожланишини сезиларли даражада секинлаштиради.**
- Ҳозирги кунда Республикада **98 та олий ўқув юрти** ва филиаллар фаолият кўрсатмоқда. 2016/2017 ўқув йилида ушбу кўрсаткич 90 га, 2017/2018 ўқув йилида эса 91 га тенг бўлган.
- 2008 ва 2016 йиллар мобайнида олий ўқув юртларининг сони қарийб 8 фоизга ўсганига қарамасдан, квоталардан фойдаланиш натижасида **битирувчилар сони 20 фоизга камайди (ҳар йили Ўзбекистон олий таълим муассасаларига абитуриентларнинг фақат 9 фоизи киради)**
- 57-та олий ўқув юртида **сиртқи таълим шакли** ташкил этилди, 22 – олий оқув юртида махсус сиртқитаълим шакли, 9 та олий ўқув юртида - кечки таълим шакли.
- 2018 йилда мактабларда 11-синф таълими тикланди ва коллеж ва лицейларда мажбурий уч йиллик таълим бекор қилинди
- 2016/2017 ўқув йилида 15 та **янги таълим йўналиши** ва 14 та мутахассислик жорий қилинди, 2018/2019 ўқув йилида 8 та йўналиш ва 10 та мутахассислик, 2018/2019 ўқув йилида 66 янги бакалавр йўналиши ва 48 та магистратура мутахассислиги.
- Бир олий таълим муассасасида ўртага киши сони **ривожланган мамлакатларга қараганда 5 баравар юқори** бўлиб, бу олий таълимдан фойдаланиш имкониятига салбий таъсир кўрсатмоқда
- Ҳозирги кунда ўрта таълим муассасаларини битирган ўқувчилар фақат битта олий ўқув юртига ўқишга ҳужжатларини топширишлари мумкин.

Жорий ривожланиш даражаси

ЎЗР олий таълим муассасалари сони

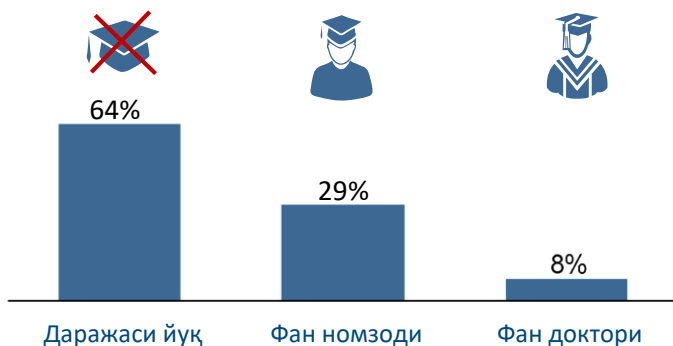

ЎЗР олий ўқув юртларида ўқитувчилар сони, киши

Олий маълумотли ўқитувчиларни академик малака бўйича тақсимланиши¹

ўқитувчилар умумий сонининг %

Масъул вазирликлар

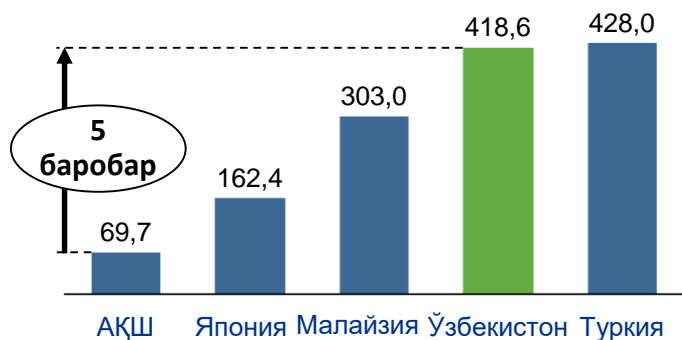
- 01. МТВ
- 02. ХТВ
- 03. ОЎМКХТВ

Шарҳлар

- Талабалар сонининг ўсиши, ўз навбатида, ўқитувчилар сонини кўпайтиришни талаб қилди. 2018/2019 йилларда Республика олий таълим муассасаларида ишлаётган **ўқитувчилар сони** 2016/2017 ўқув йилига нисбатан **9% га ошди**
- Ўзбекистон Республикасида **ўқитувчиларнинг кўпчилигида академик малакаси йўқлиги** тўғрисида олий таълимнинг сифати паст
- 2017 йилдан бошлаб **масофавий таълим шакллари олий таълим муассасаларининг раҳбар ва ўқитувчи кадрларининг малакасини ошириш тизимига жорий этилди**. Бугнги кунга қадар ушбу курсларда 1855нафар тингловчи ўз малакасини оширди.
- **ОТМ ўқитувчиларининг** фақат учдан бир қисми **академик малакага эга**
- Мотивациялар тизими ёшлар орасида ўқитувчилик касбига **қизиқишнинг** керакли даражасини **таъминламайди**.
- Олий таълим ўқув юртларининг **илмий салоҳияти** 2017/2018 ўқув йилининг охирида 34,2% ни ташкил этди, бу 2016 йил охирига нисбатан 3,1% га кўпдир, бироқ, аккредитация қилиш учун салоҳияти камида 50% бўлиши керак бўлган ҳорижий мамлакатлар билан солиштриганда ҳали паст даражада.
- 2017 йилнинг февралда Ўзбекистон Республикаси Президентининг илмий кадрлар тайёрлашнинг икки босқичли тизимига ўтиш тўғрисидаги фармони қабул қилинди.
- Докторантурага қабул қилиш квотаси икки баробар оширилди
- Диссертацияни кўриб чиқиш жараёнлари соддалаштирилди. Натижада, 2016 йилга нисбатан диссертация ишларининг сони 2017 йилда 2 баробар, 2018 йилнинг биринчи ярмида эса 2,5 баробарга ошди.

Жорий ривожланиш даражаси

ЎзР олий таълим муассасалари сони

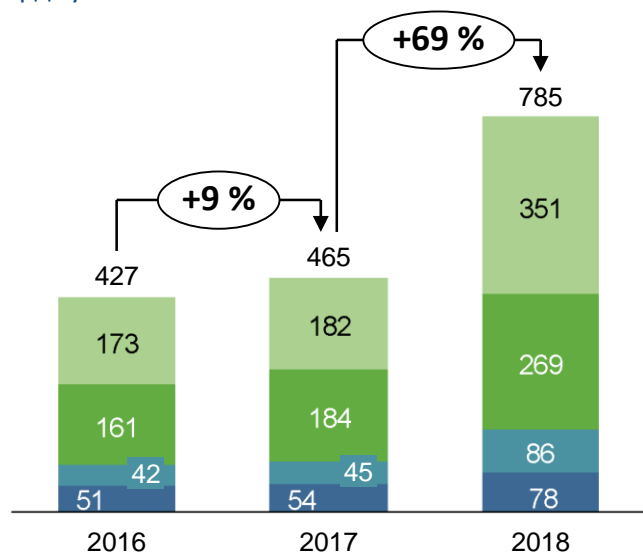

Шарҳлар

- Сўнги икки йил ичида таълим соҳасида олиб борилаётган ислохотлар давлат бюджетидан молиялаштиришнинг кўпайишига олиб келди.
- ОЎМТВнинг қарамоғидаги ўқув муассасалари фаолиятини молиялаштириш 83,7% га ортди

ОЎМТВ қарамоғидаги таълим муассасаларини молиялаштириш

млрд сўм

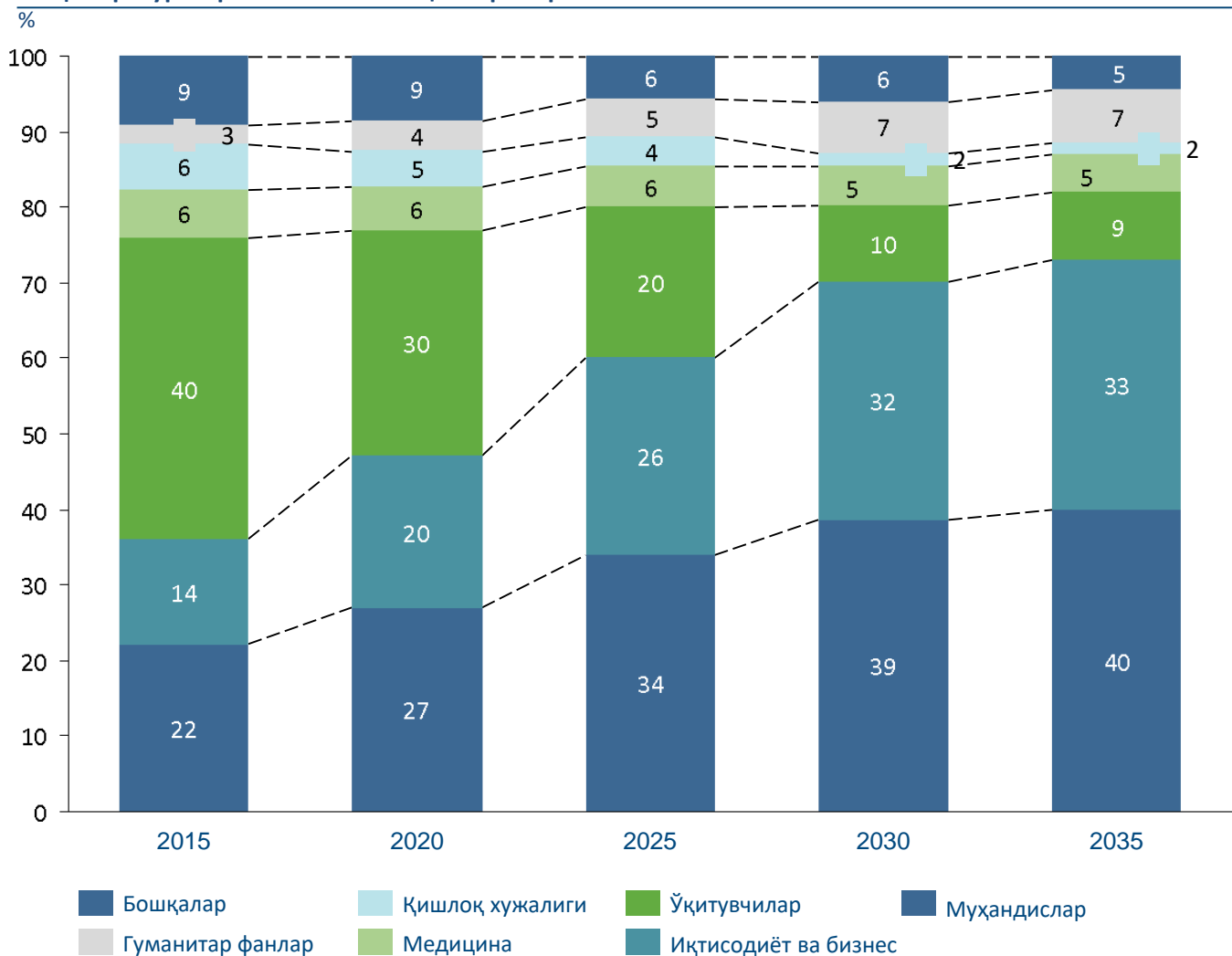

- Ходимларнинг иш ҳақи
- Стипендиялар
- Иш берувчиларнинг тўловлари
- Бошқа ҳаражатлар

Масъул вазирликлар

- 01. МТВ
- 02. ХТВ
- 03. ОЎМКХТВ

Меҳнат ресурсларининг компетенциялари таркиби

- Мамлакат инновацион ривожланишни амалга ошириш учун **муҳандислар**, техник мутахассислар ва раҳбар ходимларнинг ўткир **етишмаслиги сезилмоқда**
- Олий таълимнинг сифати ва тузилмаси меҳнат бозорининг талабларига мос келишини таъминлаш керак
- Ўртачадан юқори даромадли ва **1 млн аҳолига** камида 20% ишлаб чиқариш саноати улушига эга бўлган мамлакатларда ўртача **1500-2000 нафар муҳандис** ва табиий фанлар мутахассислари тўғри келади. **Ўзбекистонда** бугунги кунда ушбу кўрсаткич **1 миллион аҳоли учун 540 нафар мутахассисни** ташкил этади.
- Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётининг инновацион ривожланиши учун **раҳбар кадрлар захирасининг етишмаслиги** мавжуд.

Масъул вазирликлар

- 01 МТВ
 02 ХТВ
 03 ОЎМКХТВ

1

Давлат иштироки юқори даражада бўлган модел

Давлат томонидан хизматларни тақдим этиш, солиқ тушумлари орқали молиялаштириш. Хусусий сектор фақат бойларнинг эҳтиёжларини қоплайди.

- +** Аҳолининг кам таъминланган қатламлари учун халқ таълимидан юқори фойдаланиш имконияти
- Таълим сифати солиқ тушумларининг миқдорига боғлиқ
- Хусусан, халқ ва олий таълим тизимида паст сифатли хизматларнинг юқори хавфлари
- Тизим инноватив ривожланишининг паст даражаси

Мамлакатлардан мисоллар:

Германия

Австрия

Сифатли таълимнинг оммавий қамрови фақат етарли солиқ тушумлари мавжудлигида мумкин бўлади

2

Аралаш модел

Аҳолининг кам таъминланган қатламлари учун давлат хизматларнинг сақлаб қолган ҳолда, хусусий хизмат кўрсатувчиларни ривожлантириш, хусусий секторни таълим соҳасида ривожлантириш, фан ва инновацияларни ривожлантириш учун шарт-шароитларни яратиш

- +** Таълим тизимидан юқори фойдаланиш имконияти
- Таълимнинг барча босқичларида бир хил сифати
- Хусусий сектор ривожланишининг паст даражаси
- Хусусий молиялаштириш институтлари ривожланишининг паст даражаси

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Бразилия

Канада

Аҳолининг барча қатламларини юқори сифатли таълим билан қамраб олиш

3

Хусусий иштирокчиларнинг катта улуши

Таълим хизматларини тақдим этиш хусусий компанияларга тўлиқ топширилади, молиялаштириш хусусий ташкилотлар ёки фуқароларнинг мустақил тўловлари билан таъминланади, давлат ёрдами фақат муҳтожлар учун харажатларни биргаликда молиялаштириш механизмлари орқали

- +** Юқори сифатли таълим хизматлари
- Таълим хизматлари қамрови чекланган
- Таълимнинг юқори қиймати

Мамлакатлардан мисоллар:

Буюк Британия

Япония

Аҳолининг камбағал қатламларини юқори сифатли таълим билан қамраб олиш

Меҳнат бозори ривожланишининг стратегик имкониятлари

1 Паст малакали ишчи кучини экспорт қилиш

Республика ишчи кучини экспорт қилишни давом эттирмоқда, мавжуд тузилма ва кадрлар тайёрлаш даражаси кўплаб меҳнат ресурсларини тезкор шакллантириш учун сақланиб қолган

Мамлакатлардан мисоллар:

 Қирғизистон Тожикистон

- +** Мавжуд меҳнат ресурсларининг катта сони
- Кадрлар захирасини шакллантириш ва иқтисодий ривожланиш учун юқори сифатли меҳнат ресурсларининг йўқлиги

Ривожланиш мақсадининг варианты

2 Юқори малакали ишчи кучини экспорт қилиш

Юқори малакали кадрлар салоҳиятини шакллантиришда саноат эҳтиёжларига мос равишда ўқув методологияси ва дастурларида ўзгаришлар бўлади.

Мамлакатлардан мисоллар:

 Ҳиндистон ХХР

Ишчи кучини экспорт қилишдан олинадиган даромадларни ошириш ва чет эл тажрибасини тўплаш мақсадида чет эл меҳнат бозорларига экспорт учун меҳнат ресурсларини тайёрлаш

- +** Ўзбекистон Республикасида иш ўринларининг камлигини бартараф этиш
- +** Экспорт даромадларини ошириш
- +** Маҳаллий мутахассисларнинг малакасини ошириш
- Парчаланган оилалар ва авлодлар муаммоси
- Юқори малакали кадрларнинг чет элга оқиб кетиши

3 Паст малакали ишчи кучини импорт қилиш

Ўзбекистон учун мос вариант эмас

4 Юқори малакали ишчи кучини импорт қилиш

Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётини ривожлантириш учун хорижий экспертларни жалб қилиш ва мавжуд таълим даражаси сақлаган ҳолда ички меҳнат ресурсларидан фойдаланиш

Мамлакатлардан мисоллар:

 Мьянма Вьетнам

- +** Хорижий юқори малакали мутахассислар тажрибаси
- Мутахассисларни жалб қилиш учун кўплаб инвестицияларга эҳтиёж
- Хорижий экспертларга қарамлик

Ишчи кучининг малакаси

2035-йилда кутилаётган натижалар

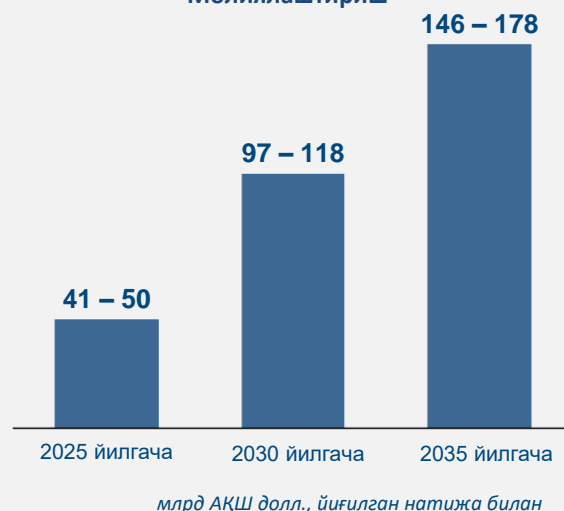
Инсон иқтисодий ривожланишнинг асосий омили. Юқори малакали кадрларни тайёрлашга ва инновацияларни ривожлантиришни рағбатлантиришга имкон берадиган ўзлуксиз таълим концепцияси жорий қилинди.

- Аҳолининг барча қатламлари учун қулай ва сифатли таълим
- Таълим вазирликларининг ривожлантириш бўйича ягона стратегия
- Таълим сифатини баҳолашнинг давлат тизими
- Ривожланган инфратузилма, мактаблар (синфда 27 кишигача), университетлар (ҳар бир университет учун 170 минг киши) ва болалар боғчалари сонининг кўпайиши
- Оммавий таълимдан инклюзив таълимга ўтиш
- "Ваучер" таълим тизимини¹ жорий қилиш
- Ўқитувчилар учун юқори иш ҳақи (бозор ўртача даражасидан юқори), ўқитувчиларга кенг қўламдаги имтиёзлар тақдим қилиш
- Онлайн таълимни фаол равишда жорий этиш
- Ривожланган хусусий таълим бозори
- Ишсизлик даражаси 6,2% га камайди
- Меҳнат бозорини экспертли баҳолаш тизимини яратиш
- Мигрантларнинг меҳнат ҳуқуқларини юқори даражада ҳимоя қилиш
- Ўзлуксиз таълим тизими жорий этилди
- Мутахассисларнинг малакаси бозор талабларига жавоб беради - муҳандислар, иқтисодчилар ва менежерлар бозорда устунлик қилади (ходимларнинг 70% дан ортиғи)
- Меҳнат мигрантларнинг касбий тайёргарлигини ошириш
- Таълим олган одамнинг образини телевидениеда оммалаштириш, фан оммалаштирувчилари билан ва турли соҳаларда етакчи мутахассислар билан очиқ тадбирларни ўтказиш орқали таълимнинг обрўсини ошириш
- Малакали кадрларнинг чет элга чиқиб кетишига қарши кураш чораларини кўриш
- Меҳнат бозорининг норасмий секторини қисқартириш
- Давлат тайинлаш ва малакани тасдиқлаш тизимини жорий этиш
- Ташкиллаштирилган меҳнат миграциясини ривожлантириш
- Меҳнат бозори ҳажми ва тузилмаси бўйича ишончли ва тўлиқ маълумотларнинг шаклланиши
- Илмий ва педагогик кадрлар самарадорлигини ошириш, шу жумладан илмий ҳавола қилинган натижаларни илмий журналларда нашр этиш. (peer-reviewed journals). Хирша Индекс нашрларининг иқтибослари
- Халқаро миқёсда тан олинган илмий мактабларни яратиш (таниқли олимлар учун)

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035	CAGR
Мажбурий меҳнат билан шуғулланадиган болалар сони, млн киши	2	0	-100%
Таълим ҳаражатлари, % ЯИМдан	6,4	7,5	0,9%
ОТМга кирган абитуриентлар улуши, 100 кишига	9	80	13,7%

Молиялаштириш

Эслатма: 1 - ўқувчилар ўзларининг танланган мактабларида ўқиши учун ишлатилиши мумкин бўлган ваучерлар шаклида давлат томонидан молиялаштириладиган таълим тизими.

Манбалар: World Bank, UNESCO Institute for Statistics, Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, Ўзбекистон Республикаси 2019-2021 йилларда инновацион ривожланиш Стратегияси, OECD.stat, очиқ манбалар маълумотлари, 356 гуруҳ таҳлили

2025

- Таълимнинг барча даражаларида ўқув дастурларини иқтисодиётнинг эҳтиёжларига мослаштириш (муҳандислик, иқтисодиёт ва бизнес билан боғлиқ бўлган фанларнинг сонини табиий фанлар соҳасида таълимни сақлаб қолган ҳолда ошириш)
- Ўқитувчиларнинг иш ҳақларини ошириш, ижтимоий пакетни ўзгартириш
- Таълимнинг инклюзивлигини ошириш ва мактаб ва ОТМларга ногирон болаларни жалб қилиш
- Тажрибавий тармоқлар базасида узлуксиз таълимни шакллантириш ва жорий этиш
- Хизматларни тақдим этишда хусусий ўқув юртларини рағбатлантириш
- Мухожирларнинг меҳнат ҳуқуқларини ҳимоя қилишни такомиллаштириш (касбий таълимни ривожлантиришни ўз ичига олган ҳолда)
- Таълим сифатини баҳолашнинг давлат тизимини жорий этиш
- Етакчи олий таълим муассасалари асосида Форсайт марказларини¹ яратиш
- Декрет таътилин тақдим қилиш қисмида ҳуқуқий асосни такомиллаштириш ва ишҳақи тўловлар бўйича тенгликни таъминлаш
- Меҳнат бозорини экспертли баҳолаш тизимини яратиш
- Иш билан таъминлаш соҳасида қонунчиликни такомиллаштириш

2030

- Касбий таълим тизимида янги технологияларни ва ўқув жараёнини ташкил этиш шакллари ривожлантириш ва тарқатиш
- Янги технологияларни ва ўқитиш ва тарбия мазмунини ривожлантириш учун экспериментал ва инновацион дастурларни амалга оширадиган мактаблар тармоғини яратиш
- Талабаларнинг ўқишдан узилишсиз ишлашига имкон берадиган таълим лойиҳаларни ривожлантириш (компанияларни методик қўллаб-қувватлаш ва ҳоказо)
- Иқтисодий ривожланиш ва иш ўринларини яратишнинг асосий омили сифатида ижтимоий тадбиркорлик ва ижодий индустрияларни ривожлантириш (ижодий соҳаларда таълим бериш учун грантлар ва ҳоказо)
- Энг юқори илмий даражага эга ходимлар сонини ошириш. Юқори малакали ходимларнинг улушини ошириш учун илмий даражани олишни рағбатлантириш
- ОТМларнинг халқаро ҳамкорликни рағбатлантириш, ОТМларда таълим сифатини яхшилаш учун халқаро ўқитувчиларни жалб қилиш
- Барча соҳаларда узлуксиз таълимни амалга ошириш учун тармоқлар рўйхатини кенгайтириш
- "Ваучер" таълим тизимини ривожлантириш
- Таълимга юқори технологияларни киритиш (масалан, виртуал ўқув хоналари, рақамли қоғоз ва бўёқ)

2035

- Халқаро ҳамкорликни ривожлантириш, таълим сифати мониторинги механизмларини кучайтириш, университетлар ўртасидаги рақобатни фаол ривожлантириш, Ўзбекистон олий ўқув юртларининг хорижий мамлакатлардаги малакаларини эътироф этиш
- Виртуал иш жойларини ривожлантириш
- СИ, робот ва дронлардан агросаноат комплексида, sanoat ва хизматлар соҳасида фойдаланишни рағбатлантириш (солиқ имтиёзлари, методик таъминот)
- Мактабгача таълимдан фойдаланиш имкониятларини ошириш (болалар боғчаларининг сонини кўпайтириш, мавжуд болалар боғчаларини капитал таъмирлаш, инклюзив мактабгача таълимни жорий қилиш)
- Мактабларни моддий таъминотини кенгайтириш (синфдаги ўқувчиларнинг ўртача сонини 27 кишига етказиш)
- Касб-ҳунар таълими тизимини ривожлантириш (янги мактаблар ва коллежларни очиш, иқтисодиётнинг мақсадли секторларига қаратилган ўқув дастурлари рўйхатини кенгайтириш)
- Ўқитувчиларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизимини ривожлантириш
- ОТМлар сонини кўпайтириш (бир ОТМ учун аҳоли сонининг 419 мингдан 170 минггача камайиши)
- Оммавий онлайн таълимга ўтиш (таълим жараёнининг барча даражалари учун онлайн таълимни жорий этиш)

Маданият

Ижтимоий соҳани ривожлантириш

Жорий ривожланиш даражаси

Муҳим муаммолар

- Давлатнинг маданият соҳасида юқори даражадаги иштироки, унинг ривожланишига тўсқинлик қилади
- Маданият ва дам олиш масканлари етишмаслиги
- Ҳукумат томонидан хусусий экспозиция тузилмаларини яратишни рағбатлантириш бўйича қабул қилинган чора-тадбирларга қарамасдан, бундай фаолият кенг тарқалмаган
- Кутубхоналарнинг кўплиги ва паст сони фойдаланувчилар
- Ташқи иқтисодий ва ташқи сиёсат масалаларини ҳал қилиш учун маданий салоҳиятдан етарли бўлмаган даражада фойдаланиш
- Кутубхоналарда замонавий бадиий ва касбий адабиётларнинг йўқлиги

Муҳим хулосалар

- Маданият соҳасидаги давлатнинг юксак иштироки унинг ривожланишига тўсқинлик қилади (музейларнинг 99 фоизи давлат бюджети ҳисобидан молиялаштирилади, ривожланган мамлакатларда эса молиялаштириш тижорат фаолиятининг даромадларидан, шунингдек, краудфандинг, турли хил инвестициялар ва ажратмалар орқали ҳам амалга оширилади)
- Маданий ва бўш вақт муассасаларининг сони камлиги (1 миллион кишига музейлар сони ривожланган мамлакатларга нисбатан ўртача 20 баробар кам)
- Ҳукумат томонидан хусусий экспозиция тузилмаларини яратишни рағбатлантириш бўйича қабул қилинган чора-тадбирларга қарамасдан, бундай фаолият кенг тарқалмаган (фақат учта хусусий экспозиция, бироқ уларда давлат иштирокининг улуши катта). Хусусий экспозиция тузилмаларида тажриба етишмовчилиги мавжуд, бир қатор рухсат бериш ҳужжатлари шаклида чекловчи омиллар мавжуд.
- Ўзбекистондаги 1 миллион кишига тўғри келадиган кутубхоналар сони ривожланган мамлакатларга қараганда каттароқ (АҚШга қараганда 1,5 марта кўп), аммо фойдаланувчилар сони 1%-дан кам

Маданий таъсир индекси

U.S. News & World Report

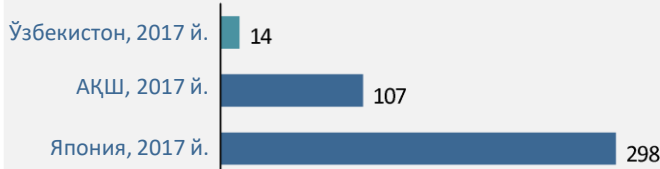
Маданий таъсир рейтинги, 2017 й.
(мамлакатларнинг маданий таъсир даражаси бўйича рейтинглари)

Кирмайди

80 мамлакат рейтингда

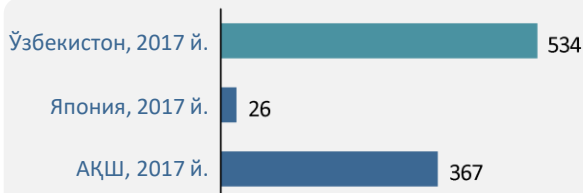
- **Маданий таъсир индекси** мамлакатни етти мезон бўйича баҳолайди: мамлакат бўш вақт, мода, бахт (World Happiness Index) жиҳатидан маданий аҳамиятга эга, унинг маданияти аҳамиятли, замонавий, обрўли ва машҳур

1 миллион кишига музейлар сони

- Ўзбекистонда 1 миллион кишига **музейлар сони** ривожланган мамлакатлар билан таққослаганда **анча паст**
- **Ҳомийлик тўғрисида қонуннинг йўқлиги** бу бозор сегментини ривожлантириш учун хусусий ва тижорат инвестицияларни жалб қилишга тўсқинлик қилади

1 миллион киши учун кутубхоналар сони

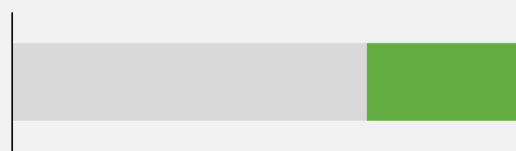

- **Китоб фондиди рақамлаштириш** ва Ўзбекистон фуқаролари учун **электрон ахборот ресурсларидан фойдаланиш имкониятини очиш** кутубхоналар сонини камайтиришга ёрдам беради.

Жорий ривожланиш даражаси

Ривожланмаган, паст технологияли жамият

Инсон эҳтиёжлари

Ривожланмаган, паст технологияли жамият

Талабни қондириш учун ишлаб чиқариш кучларининг тузилмаси

Ривожланган, юқори технологияли жамият

Ривожланган, юқори технологияли жамият

■ Паст даражадаги эҳтиёжлар ■ Юқори даражадаги эҳтиёжлар

■ Моддий ишлаб чиқариш, саноат хизматлари

■ Хизматлар, шу жумладан интеллектуал, санъат, ижод

Чет элда маданий ва гуманитар таъсир бўйича рейтингда Топ-6 мамлакатлар

1. Франция

2. Буюк Британия

3. АҚШ

4. Германия

5. Канада

6. Япония

Ўзбекистон

Рейтингга кирмаган

Шарҳлар

- **Кўпроқ ривожланган жамиятда инсон эҳтиёжлари паст**, физиологик эҳтиёжлардан юқори даражадаги эҳтиёжларни қондиришга ўтиши билан ажралиб туради. Шу билан бирга, **илмий-техника тараққиёти** ушбу эҳтиёжларни тақлиф томонида амалга оширилишини таъминлайди
- Маданиятнинг ривожланиши жамиятда юқори даражадаги эҳтиёжлар ривожланишини рағбатлантиради - билиш, эстетик, ўз-ўзини ривожлантириш эҳтиёжлари. Бу, ўз навбатида, **илмий-технологик тараққиётни рағбатлантиришнинг ҳал қилувчи омилларидан биридир**

Жорий ривожланиш даражаси

Хусусий экспозиция

Хива туманидаги "Чодра Ховли" этнографик музейи

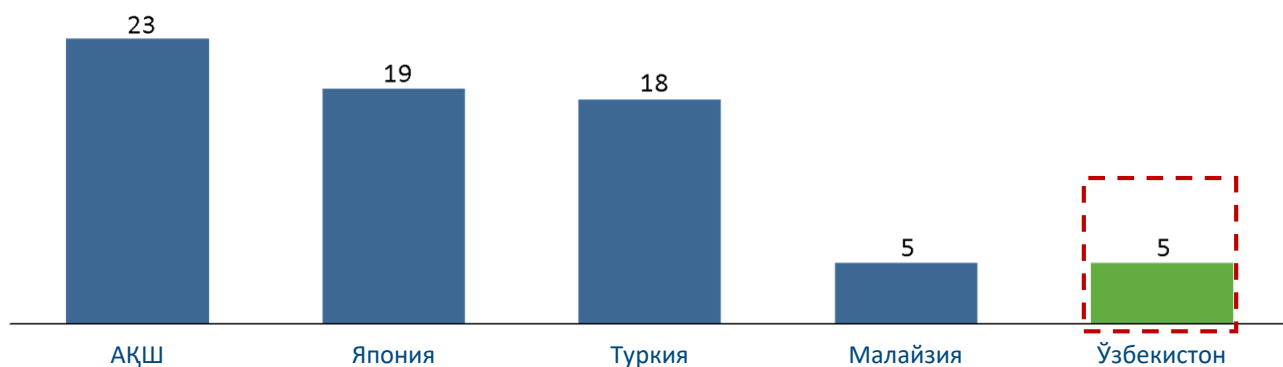
Қизил-Сув қишлоғида "Боғишамол" маданий мажмуаси

Хоразм вилоятидаги Хива (шаҳар-ёдгорлик)

Ўзбекистон ҳукуматининг хусусий экспозиция тузилмаларини ташкил этишни рағбатлантириш борасидаги чора-тадбирларига қарамасдан, бундай фаолият тури кенг тарқалмаган. Аини пайтда учта экспозиция маълум, бироқ ҳатто уларда давлат асосий улушга эга.

ЮНЕСКО жаҳон мероси объектларининг сони

Ўзбекистонда ЮНЕСКО жаҳон мероси объектлари

Ичан қалъа

Бухоронинг шаҳрининг тарихий маркази

Шаҳрисабз шаҳрининг тарихий маркази

Самарқанд - маданиятлар чорраҳаси

Ғарбий Тянь-Шан (Чотқол қўриқхонаси)

Жорий ривожланиш даражаси

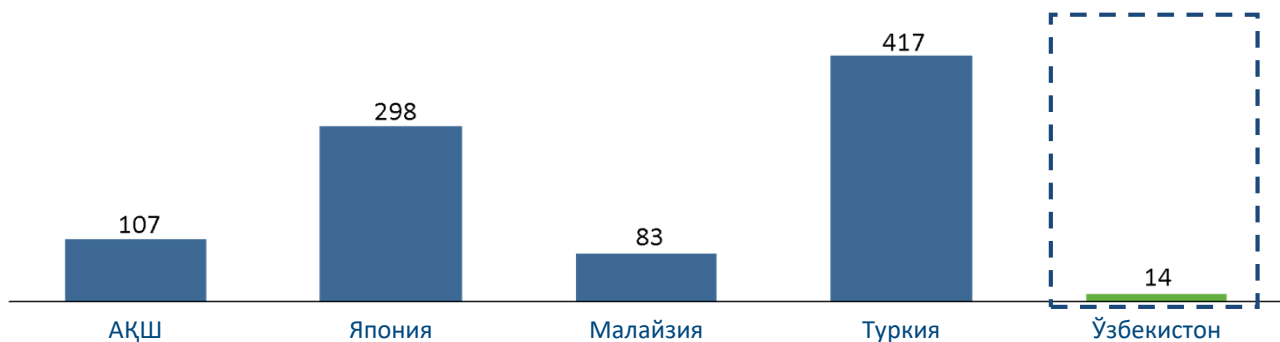
1 миллион киши бошига кутубхоналар сони,

1 миллион киши учун кинотеатрлар сони

1 миллион киши учун музейлар сони, 2016 й.

Шарҳлар

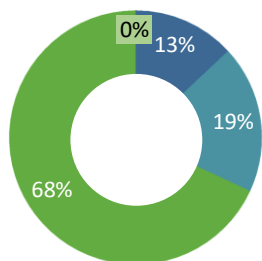
- Ўзбекистон Республикасида кутубхоналар сони кўплигига қарамасдан, **Ўзбекистон аҳолисининг атиги 0,3 фоизи кутубхоналардан фойдаланади**
- Ўзбекистон Республикасида фақат 202 та кинотеатр мавжуд, аммо ҳозирги кунда уларнинг фақат 68 таси ишлатилмоқда.

Стратегик вариантлар

1

Хусусий молиялаштириш модели

Молиялаштириш манбалари

- Хадялар
- Краудфандинг/инвестиция/ажратмалар
- Тижоратдан фаолиятдан даромадлар
- Давлат томонидан қўллаб-қувватлаш

- Хусусий тадбиркорликнинг улуши катта бўлганлиги тўғрисида маданий муҳитнинг юқори даражада ривожланиши

- Иқтисодий беқарор вазият даврида маданият соҳаси биринчи ўринда “азобланади”

Мамлакатлардан мисоллар:

АҚШ

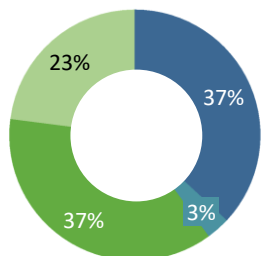
Россия

Давлат томонидан аралашувнинг йўқлиги

2

Диверсификацияланган молиялаштириш модели

Молиялаштириш манбалари

- Хадялар
- Краудфандинг/инвестиция/ажратмалар
- Тижоратдан тушган даромадлар
- Давлат томонидан қўллаб-қувватлаш

- Молиялаштиришга диверсификацияланган ёндашув саноат ичидаги хавфларни камайтиради
- Хусусий (ноёб) маданият ва бўш вақт жойларининг юқори улуши

- Хайрия орқали молиялашнинг юқори улуши ривожланаётган иқтисодий мамлакатлари шароитида бир қатор қийинчиликларга олиб келиши мумкин

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Буюк Британия

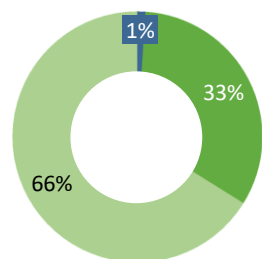
Финляндия

Молиялаштиришга диверсификацияланган ёндашув

3

Давлат молиялаштириш модели

Молиялаштириш манбалари

- Хадялар
- Краудфандинг/инвестиция/ажратмалар
- Тижоратдан фаолиятдан даромадлар
- Давлат томонидан қўллаб-қувватлаш

- Молиялаштиришнинг асосий қисми тижорат фаолиятдан келадиган даромаддан пайдо бўлади, бу маданий муҳитнинг ривожланиш сифатини яхшилайди

- Маданий муҳитнинг сифати ва инновацион таркибига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган давлат иштирокининг юқори даражаси

Мамлакатлардан мисоллар:

Франция

Швеция

Германия

Асоси - давлат молиялаштирилиши

2035-йилда кутилаётган натижалар

- Минтақавий ва вилоят ва туман маданият ва бўш вақт марказларини модернизация қилиш ва ривожлантириш, ижтимоий кам мослашган аҳоли қатламларига ёрдам бериш учун маданий марказларни жорий этиш, инклюзивликни инобатга олган ҳолда турли бўш вақт дастурларини яратиш
- Миллий этика кодексини ва индивидуал касбий/саноат стандартларини яратиш
- Маданий лойиҳаларига хусусий бизнесни жалб қилиш (хусусий кўргазма объектларини ва бошқа маданий бўш вақт иншоотларини қуриш)
- Корпоратив маданиятни такомиллаштириш учун мотивация тизимини яратиш
- Номоддий қадриятларни сақлаб қолиш учун санъат соҳасидаги олий ўқув юртларида ихтисослаштирилган архив марказларини очиш (спектакллар, филмлар, концертлар, конференциялар)
- Санъат соҳасидаги хорижий ОЎЮнинг филиалларини очиш
- Онлайн майдончалар, энциклопедиялар ва музейлар орқали Ўзбекистон образини яратиш ва обрўсини ошириш
- Халқаро маданий воситачилик ва халқаро маданий ҳуқуқ тушунчаларини ривожлантириш
- Букинист дўкон тармоқларини яратиш ва ривожлантиришга кўмаклашиш
- Маданият ва санъат соҳасидаги Ўзбекистон академиклари ва таниқли олимларнинг асарларини қайта нашр қилиш, дарсликлар ва китобларни чоп этиш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035	CAGR
Маданий таъсир индекси	-	Топ-40	11%
Маданият соҳасидаги давлат иштирокининг улуши	99%	20%	-9%
1 миллион киши учун кутубхоналар сони	534	100	-9%

Инвестициялар

2025

- Маданият ташкилотлари ходимларининг профессионал стандартларини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш
- Миллий этика кодексини шакллантириш
- Россия, Германия, АҚШ, Франция, Буюк Британия, Япония халқаро таълим муассасаларида маданий ривожланиш масалалари бўйича ўқув дастурларини (нутқ маданияти, этикет ва бошқалар) ишлаб чиқиш
- Миллий бренд концепциясини шакллантириш
- Ўзбекистонда кўнгилчиларни жалб қилиб жамоатчилик босма нашрларини рақамлаштириш
- Интерактив музейларни яратиш
- Хусусий бизнесни жалб қилиш учун шароит ва имтиёзлар яратиш

2030

- Кадрлар малакаси талабларини ходимларга қўллаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш
- Кадрлар малакаси талабларини, касбий стандартларни шакллантириш, қайта тайёрлаш ва малака ошириш
- Миллий этика кодексининг тасдиқлаш
- Вилоят ва туман маданият бошқарув марказларини модернизация қилиш ва ривожлантириш, ижтимоий кам мослашган аҳоли қатламларига ёрдам кўрсатиш учун маданий марказларни модернизация қилиш
- Самарасиз маданият муассасаларини қайта ташкил этиш
- Таълим муассасаларида маданий ривожланиш дастурларини (нутқ маданияти, этика қоидалари ва бошқалар) тасдиқлаш
- Мамлакатнинг миллий бренди концепциясини тасдиқлаш
- Жаҳон меросини асраш бўйича комплекс чора-тадбирлар
- Электрон ахборот ресурсини яратиш, Ўзбекистон фуқароларига ундан фойдаланиш имкониятини таъминловчи
- Виртуал музейларни яратиш, QR код тизимини жорий этиш
- Маданий ва бўш вақт лойиҳаларига хусусий инвесторларни жалб қилиш

2035

- Малакали кадрларнинг келишини таъминлаш
- Маданият муассасалари ходимларининг профессионал стандартларини жорий этиш
- Миллий этика кодексини жорий этиш
- Мамлакат аҳолисининг ижтимоий кам мослашган қатламларига ёрдам берадиган маданий марказларни жорий этиш
- Самарасиз маданият муассасаларини қайта ташкил этиш
- Таълим муассасаларида маданий ривожланиш масалалари бўйича ўқув дастурларини (нутқ маданияти, этика қоидалари ва бошқалар) жорий этиш
- Мамлакатнинг миллий бренди концепциясини жорий этиш
- Жаҳон меросини асраш бўйича комплекс чора-тадбирларни жорий этиш
- Ўзбекистон фуқароларини учун электрон ахборот ресурсларидан фойдаланиш имкониятини таъминлаш
- Виртуал музейларни яратиш
- Маданий ва бўш вақт лойиҳаларига хусусий инвесторларни жалб қилиш
- Маданият ташкилотлари ходимларини рағбатлантириш ва корпоратив маданият мотивацияси механизмини яратиш, ходимларга малака талабларини янгилаш, қайта тайёрлаш, малакасини ошириш, давлат секторида рақобатбардош кадрлар ва менежерларнинг пайдо бўлиши учун зарур шарт-шароитлар яратиш, маданият соҳаси ходимларнинг кадрлар салоҳиятини сақлаш ва ривожлантириш
- Вилоят ва туман маданиятини бошқариш марказларини модернизация қилиш ва ривожлантириш
- Самарасиз маданият муассасаларини қайта ташкил этиш
- Жаҳон меросини асраш бўйича комплекс чора-тадбирлар

Экология

Ижтимоий соҳани ривожлантириш

Жорий ривожланиш даражаси

Асосий муаммолар

- Аҳолининг, қишлоқ хўжалиги ва саноатнинг ортиб бораётган эҳтиёжларини қондириш учун сув танқислиги
- Тупроқ шўрланиши ва пестицидлар билан ифлосланиши
- Ўрмонларни кесиш билан бирга чўлланиш
- Чиқиндиларни қайта ишлашни таъминлаш
- Орол денгизи инқирози
- Иқлим ўзгариши
- Биохилма-хилликни сақлаш
- Барқарор ривожланишга ўтиш
- Экология, ишлаб чиқариш этикаси ва истеъмол қилиш масалалари бўйича таълим йўқлиги

Асосий хулосалар

- БРМ тараққиёт бўйича рейтингда 156 мамлакат ичида Ўзбекистон 52-ўринни эгаллади ва бу баланд кўрсаткичдир. Шу билан бирга, 2017 йилга нисбатан 5 позицияда пасайиш кузатилмоқда
- Ўзбекистон экологик из ҳажми бўйича ТОП-100 мамлакатларига қўшилмаганига қарамасдан, мамлакатда экологик камомад сақланмоқда, бу эса мамлакатнинг фаолияти глобал атроф-муҳит учун зарарли эканлигини кўрсатади.
- Ўзбекистон Республикасининг Экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси иқлим ўзгариши оқибатларини бартараф этиш бўйича чора-тадбирлар ишлаб чиқди
- Аҳолисининг 35 фоиздан ортиғи марказлашган сув таъминотига эга эмас, 11 фоизи муқобил имконият йўқлиги тўғрисида етказиладиган сув таъминотига боғлиқ.
- Ўзбекистон Республикасининг ўрмон қопламаси майдони ноқонуний кесиш ва чўлнинг тарқалиши оқибатида камайиб бормоқда: 2005 йилдан бошлаб, ўрмон қопламаси 2,3 фоизга камайиб, 2015 йилда умумий майдоннинг 7,6 фоизини ташкил этади
- Ҳозирги вақтда шўрланган тупроқларнинг улуши 50%-дан кўпини ташкил қилади
- Ўзбекистонда ҚМЧни кўмиш ва утилизация қилиш учун 221 та полигон мавжуд². Ҳозирги вақтда 33,4 миллион тонна ҚМЧ тўпланган
- 1995-2015 йилларда ишлаб чиқарилган ҚТЭ ҳажмининг ўсиши ҳар йили 3,3% ни ташкил этди. Шу билан бирга, ишлаб чиқарилаётган электр энергиясининг умумий ҳажмидаги ҚТЭ улуши етакчи халқаро тажрибага нисбатан паст даражада қолмоқда.

БМТ марқарор ривожланиш мақсадлари

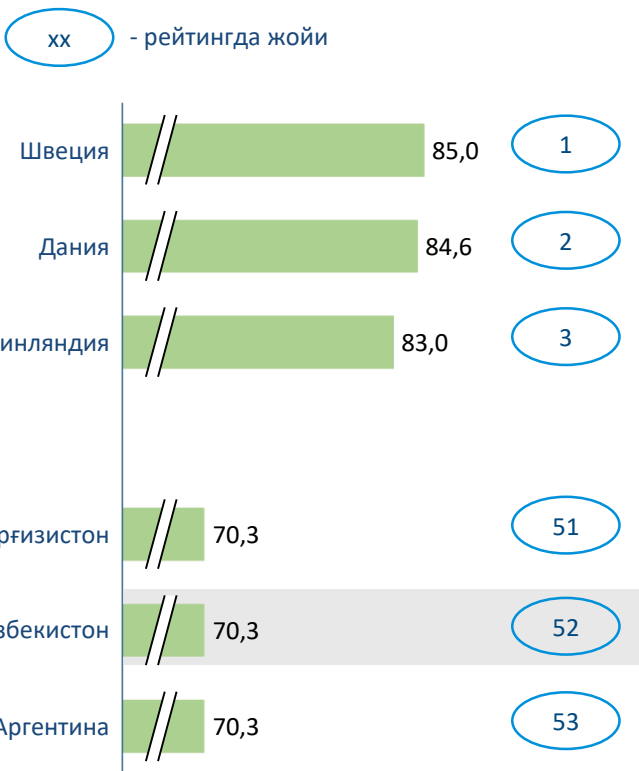
- 2015-йилда барқарор ривожланиш соҳасидаги янги “Дунёмизнинг ўзгариши: 2030 йилгача барқарор ривожланиш соҳасида кун тартиби” дастури доирасида қабул қилинди
- 2030 йилга қадар БМТга аъзо давлатлар томонидан эришилиши керак 17 та мақсад ва 169 вазифани ўз ичига олади
- 2016 йилда Ўзбекистонда **17та барқарор ривожланиш мақсади** расман кучга кирди
- Барқарор ривожланиш келажак авлодларнинг ўз эҳтиёжларини қондириш қобилиятини бузмасдан, бугунги авлод эҳтиёжларига жавоб берадиган ривожланиш сифатида тавсифланади
- Барқарор ривожланишга эришиш учун урта асосий элементни - иқтисодий ўсиш, ижтимоий интеграция ва атроф-муҳитни муҳофаза қилишни мувофиқлаштириш муҳимдир

Эслатма: 1 - **Экологик изга** инсон орқали истеъмол қилинадиган ресурсларни ишлаб чиқариш ва чиқиндиларни ўзига олиш учун зарур бўлган биологик жиҳатдан маҳсулдор ҳудуднинг ва акваториянинг майдони киради; 2 - қаттиқ маиший чиқиндилар
Манбалар: World bank, Ўзбекистоннинг Мингйиллик ривожланиш мақсадлари тўғрисидаги ҳисоботи (2015), Давлат статистика қўмитаси, Ўзбекистон Республикаси табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Жорий ривожланиш даражаси

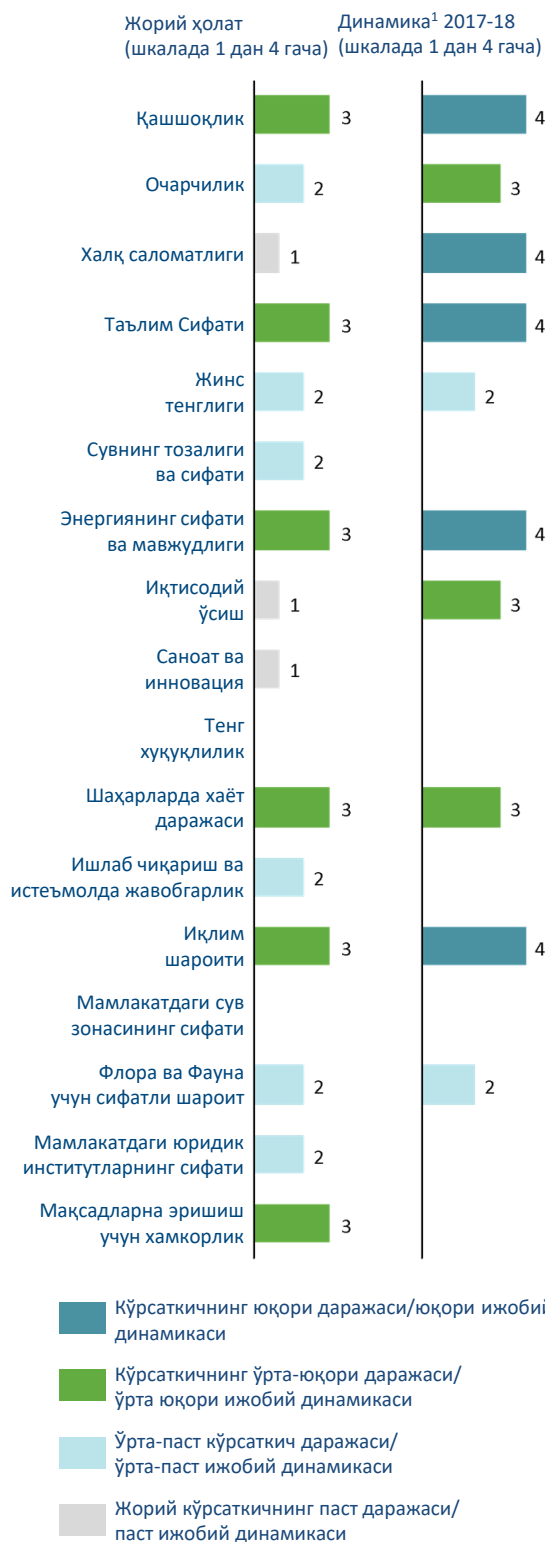
Барқарор ривожланиш мақсадлари бўйича тараққиёт индекси, 2018 й.

Шарҳлар

- БРМ тараққиёт бўйича рейтингда 156 мамлакат ичида Ўзбекистон 52-ўринни эгаллади ва бу баланд кўрсаткич
- Шу билан бирга, 2017 йилга нисбатан Ўзбекистон рейтингда 5 позицияга тушиб, барқарор ривожланиш Мақсадларига эришиш нуқтаи назаридан салбий умумий динамикани кўрсатмоқда
- Бугунги кунда Ўзбекистонда БМТнинг барқарор ривожланиш Мақсадларига мувофиқ, чиқиндиларни атроф муҳитга ва аҳоли соғлиғига салбий таъсирини камайтиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистоннинг барқарор ривожланиш мақсадлари бўйича кўрсаткичи ҳақида батафсил маълумот, 2018 й.

Жорий ривожланиш даражаси: иқлим ўзгариши

Иқлим ўзгариши сабабидан асосий таҳдидлар

Мудофаа қобилияти

- АҚШ мисоли:
 - 2014 йил октябр ойида Мудофаа вазирлиги АҚШнинг мудофаа қобилиятини мумкин бўлган оқибатлардан ҳимоя қилиш бўйича иш бошланганлигини эълон қилган Иқлим ўзгариши мослашуви йўл харитасини эълон қилди
 - АҚШ мудофаа вазири Чак Хагел иқлим ўзгариши, бошқа таҳдидларни - юқумли касалликлар тарқалишидан терроризмга актларигача ёрдам бериши мумкинлигини таъкидлаб, глобал исишни "таҳдидларнинг кўпайтирувчиси" сифатида баҳолади

Озиқ-овқат хавфсизлиги

- Илмий ва ҳукуматлараро ташкилотлар дунёда озиқ-овқат хавфсизлигига таҳдиднинг долзарблигини бир овоздан таъкидлаб ўтмоқдалар
- Иқлим ўзгариши етарли қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришда хавф туғдиради, бу эса қишлоқ хўжалиги амалиётида ва аҳоли овқатланишида ўзгаришлар бўлишига олиб келиши мумкин
- Австралия мисоли: 2018 йилда мисли кўрилмаган қурғоқчилик туфайли ҳукумат 1,8 миллиард АҚШ долларни фермерларни қўллаб-қувватлаш учун ажратди

"Глобал иқлимни 1,5 °C даражасида чеклаш ер, энергетика, саноат тизимларига ва бинолар, транспорт ва шаҳарларга тегишли "тезкор ва узоққа борадиган" ўтиш жараёнларини талаб қилади. Инсоннинг фаолиятдан чиққан глобал карбонат ангидрид (CO₂) чиқиндилари 2030 йилга келиб 2010 қараганда тахминан 45% га қисқартирилиши керак, яъни 2050 йилга қадар "аниқ нол"га эришиш керак.

ИЎХЭГ матбуот релизи, 2018 йил 8-октябр

Ўзбекистонда иқлим ўзгаришининг оқибатларининг олдини олиш бўйича чора-тадбирлар

Энергия истеъмоли

- 2030 йилгача қайта тикланадиган муқобил энергия манбаларидан камида 30% энергия истеъмолини таъминлаш¹

Ўрмон фонди

- Мамлакат территориясининг ўрмон фонди ҳажмини 2030 йилгача ошириш²
- Ўрмонларни қайта тиклашда механизациялаш даражасини ошириш орқали ўрмон экиш сифатини ва турларининг хилма-хиллигини ошириш
- Ўрмон экинларини яратиш учун янги технологияларни жорий этиш
- Тез ўсадиган ўрмон экинларининг яратиш бўйича тадқиқотлар

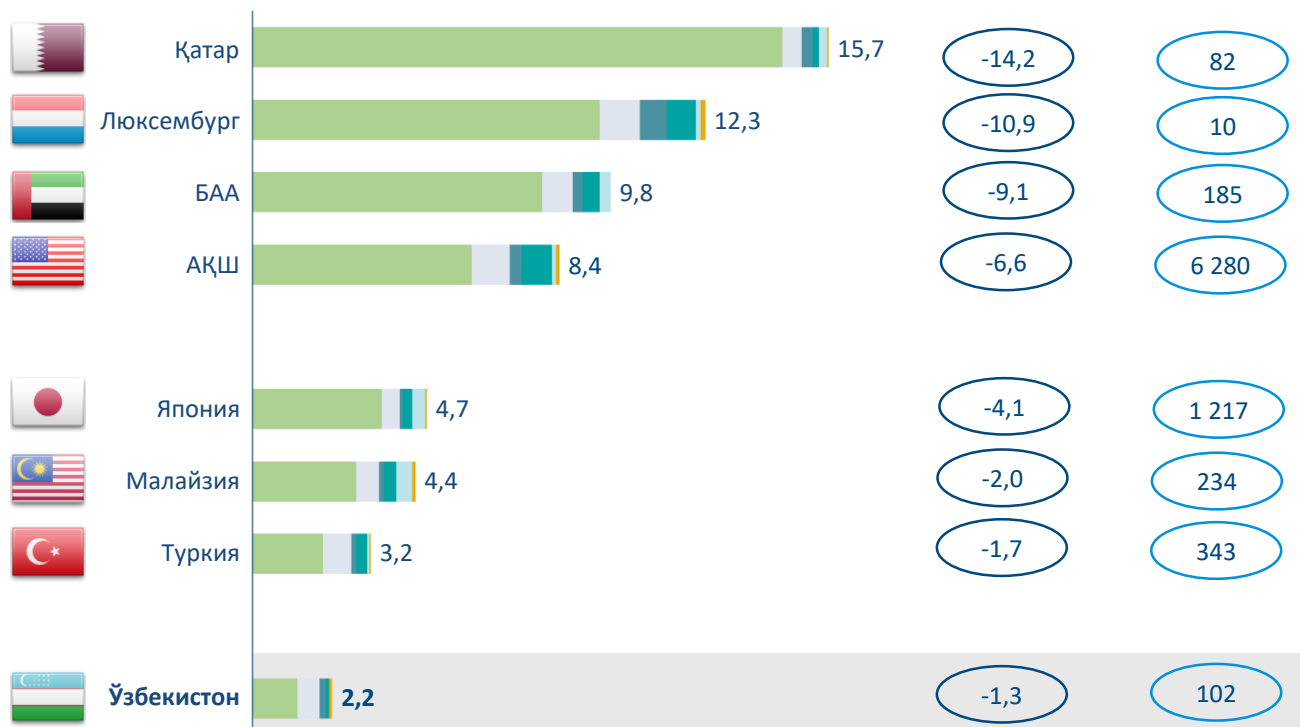
Автотранспорт

- Автотранспорт воситаларининг стандартларини жорий қилиш
- Евро-6 мотор ёнилғиси стандартларини киритиш

Жорий ривожланиш даражаси: иқлим ўзгариши

Экологик из,

гга¹ киши боши, 2014 й.²

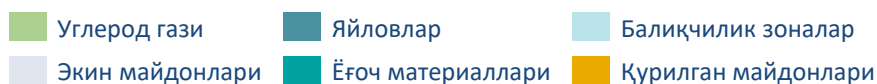

xx

- экологик профицит/дефицит, киши бошига гга, формула бўйича ҳисоблаб чиқилган (биопотенциал киши бошига) - (киши бошига экологик из)

xx

- чиқарилган карбонат ангидрид миқдори, мегатонна, 2014

Шарҳлар

- Ecological footprint рейтинги Global Footprint Network ташкилоти орқали тузилади ва 190 мамлакатни ўз ичига олади
- Экологик изга инсон орқали истеъмол қилинадиган ресурсларни ишлаб чиқариш ва чиқиндиларни ўзига олиш учун зарур бўлган биологик жиҳатдан маҳсулдор ҳудуднинг ва акваториянинг сув майдони киради.
- Ўзбекистон экологик из ҳажми бўйича ТОП-100 мамлакатларига қўшилмаганига қарамасдан, мамлакатда экологик камомад сақланмоқда, бу эса мамлакатнинг фаолияти глобал атроф-муҳит учун зарарли эканлигини кўрсатади
- Айти пайтда эмиссия қилинадиган карбонат ангидрид миқдори паст даражада бўлиб, дунёдаги умумий ҳажмнинг атиги 0,3% ни ташкил этади.
- 2017 йилда Ўзбекистон Париж битимини имзолади, бу эса эмиссияни камайтириш бўйича чора-тадбирлар орқали модернизация қилиш ва энергия самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш орқали атроф-муҳитни яхшилашга ёрдам беради.

Жорий ривожланиш даражаси: Орол денгизи

Орол денгизиди сув сатҳининг пасайиш жараёни

1960 йил

Ҳозирда

53,4	Сув сатҳи, м	31 ⁽¹⁾	🔴 x1,72
67,5	Майдон, минг км ²	13,9	🔴 x4,85
10	Шўрлик даражаси, г/л	91 ⁽²⁾	🔴 x9,1
56	Дарё оқими, км ³ /йил	3,2 ⁽¹⁾	🔴 x17,5

Шўрланиш натижасида Орол денгизиди биохилма-хиллик камайишининг асосий босқичлари:

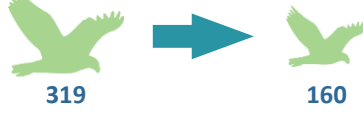
- 1971-1976 йиллар - шўрлик даражаси 12-14 г/л дан ошди - чучук сув манбаларининг оз шўрланган сувдаги балиқ турлари (карп, оқ Амур, дарё олабуғаси, Орол шиповкаси, сазан) йўқолиб кетди
- 1986-1989 йиллар - шўрлик даражаси 23-25 г/л дан ошди, Каспийдан келиб чиққан оз шўр сувли турлари йўқолди (Каспий Атерианси, Амур чебачоги, чехонь)
- 1990-2000 йиллар - шўрлик даражаси 80-100 г/л дан ошиб кетгани, денгиздан келиб чиққан балиқ турлари йўқолди (судак, лаққа балиқ, чўртан)

Орол денгизининг қуриши оқибатлари

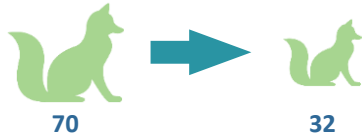
Балиқ турларининг сони

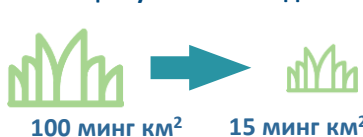
Қушлар турларининг сони

Сут эмизувчилар турларининг сони

Соҳил ўтсимон майдони

Экология:

- Сув шўрланишининг кўтарилиши сабабли фаунанинг 90% йўқолиши
- Қўрғоқчилик ва иқлимнинг континенталлиги йўқолиши
- 38 минг км² майдонга эга Аралқум чўлининг пайдо бўлиши ва доимий ўсиши
- Табиий тўсиқнинг йўқолиши: Орол денгизи Тикланиш оролида (Барқхан биохимик полигониди, 1942-1992 йилларда фаолият юритадиган) биологик қуролларни синовдан ўтказиш билан боғлиқ хавфли бактериялар тарқалишидан ҳимоялаган

Иқтисодиёт:

- Балиқчиликни тугатиш
- Шоли, пахта ва бугдойни суғориш учун сувнинг яроқсизлиги

Ижтимоий жиҳатлар:

- Минтақадаги касалликларнинг ортиши - доимий чанг бўронлари (йилига 75 миллион тонна чанг) қураётган денгиз тубидан қум ва заҳарли кимёвий моддалар тарқатади.
- 2012 йилдан 2018 гача Мўйноқ шаҳрининг аҳолиси 25% га камайди

Жорий ривожланиш даражаси: Орол денгизи

Тупроқ дамбаси ва гидротехник дарвоза билан тўғон қуриш лойиҳаси

Гидротехник дарвозали тўғон

Лойиҳа таърифи:

- 1990-1998 йилларда Қозоғистон ҳукумати Кичик ва Катта Оролни ажратиш мақсадида тупроқ дамбасини қурди. 2001 йилда Жаҳон банкининг қўмағида гидротехник дарвозали тўғон қурилиши бошланиб 2005 йилда битказилган

Бюджет:

- 85 млн АҚШ долл.

Натижа:

- Биринчи 8 ой ичида сув миқдори 2 метрга кўтарилди
- Сув майдони 18% га ошди
- Сувнинг шўрлиги 2 баробар камайди (20 г/л дан 10 г/л гача)
- Чучук сув балиқларининг турлари - судак, сазан

Ҳимоя ўрмонларни яратиш лойиҳаси

Орол денгизининг қуриган тубида ўрмон экиш

Лойиҳа таърифи:

- Ўзбекистон Республикаси ўрмон хўжалиги бўйича Давлат қўмитаси Орол денгизининг қуриган тубида ҳимоя ўрмонзорларини яратишни жадаллаштириш бўйича махсус дастур ишлаб чиқди. Лойиҳани амалга оширишнинг якуни 2019-2021 йилларга мўлжалланган. Ушбу масала бўйича Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори лойиҳаси ишлаб чиқилди ва қабул қилиш учун тақдим қилинди

Бюджет:

- 890 млрд сўм (110 млн АҚШ доллари)¹

Кутилган натижа:

- Орол денгизининг қуриган тубида жами 1,5 миллион гектар майдонда ҳимоя ўрмонзорларни яратиш;
- Туз ва чангнинг атроф-муҳитга киришининг олдини олиш
- Кўчган қумларни мустаҳкамлаш
- Шамол эрозиясини камайтириш.

Жорий муаммонинг қўшимча ечимлари

- Далаларни суғориш учун олинадиган сувни камайтириш; барча суғориш тизимини модернизация қилиш
- Умумий халқаро сув стратегиясини ишлаб чиқиш
- Пахта ўрнига қишки буюғдой экишга ўтиш
- Мониторинг тизимини яратиш

Жорий ривожланиш даражаси: сув

Ўзбекистон аҳолиси сув билан таъминланганлиги,

млн киши 2017 й.

- Марказий сув таъминлаш системасига Имконияти бор аҳоли
- Сувни бошқа манбаълардан олиш йўлидан фойдаланган аҳоли
- Сувни олиб келтирилган йўлидан фойдаланган аҳоли

Марказлаштирилган сув таъминотидан фойдаланиш имкони йўқ аҳоли

млн киши 2017 й.

Улардан аҳолининг улуши:

- Уйлар ичидан сув системасига уланган
- Уйлар, ташқи колонкалардан фойдаланади

Муқобил сув манбаларидан фойдаланадиган аҳоли,

млн киши 2017 й.

Улардан қуйидаги жойлардан сув оладиган аҳоли улуши:

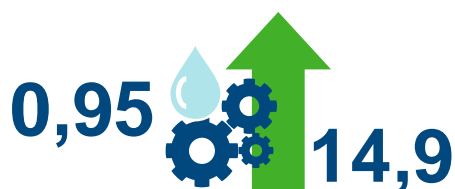
- Кудуқлар
- Дарёлар, оқимлар, каналлар, сув хавзалари
- Булоқлар

Шарҳлар

- Аҳолисининг 35 фоиздан ортиғи марказлашган сув таъминотига эга эмас, 11 фоизи муқобил имконият йўқлиги тўғрисида етказиладиган сув таъминотига боғлиқ.
- Шу билан бирга, марказлаштирилган сув таъминоти билан таъминланган аҳолининг учдан бир қисми кўча колонкаларидан фойдаланишга мажбур.
- Муқобил манбалардан фойдаланган аҳолининг чорак қисми табиий сув манбаларидан фойдаланишга мажбур.
- Ўзбекистоннинг айрим ҳудудларида ер ости сувлари юқори даражада (масалан, Марказий Қизилқум). Шўрсизлантириш технологиялари ривожланган тақдирда ер ости сувлари марказлаштирилмаган, автоном чўчүк сув таъминоти тизимига асос бўлиши мўмкин.

Жорий ривожланиш даражаси: сув

"Сув" миллий лойиҳаси сув объектларини тиклаш ва экологик реабилитация қилишга қаратилади

Сув ресурсларининг
маҳсулдорлиги, ЯИМ/м³ тоза
суга

1 нафар киши учун ички қайта тикланадиган
сув ресурсларининг ҳажми, киши бошига м3

Лойиҳа мақсадлари

**Барқарор ижтимоий-иқтисодий
ривожланишни сув ресурсларини
билан таъминлаш**

**Сув объектларини сақлаш ва
тиклаш**

**Сув тошқинларидан ва сувнинг
бошқа салбий оқибатлардан
аҳолининг ва иқтисодий
объектларнинг хавфсизлигини
таъминлаш**

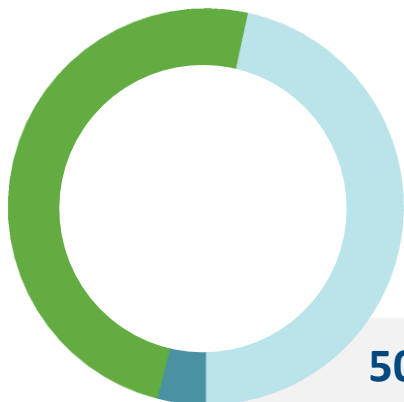
Фаолият йўналишлари

- Сув ресурсларининг танқислигини бартараф этиш
- Тадбиркорлар ва аҳоли томонидан сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни яхшилаш
- Сув объектларига инсон салбий таъсирини камайтириш
- Ўз-ўзини тозалаш қобилиятини йўқотган сув объектларини тиклаш ва экологик реабилитация қилиш
- Сув объектларида, шу жумладан чегара ҳудудларида ҳам мониторинг ўтказиш
- Гидротехник иншоотларни хавфсиз техник ҳолатга келтириб, уларнинг фойдаланишдаги ишончлилигини ошириш
- Иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқлигини ҳисобга олган ҳолда аҳолини ва иқтисодий объектларни муҳандислик муҳофазаси иншоотлари билан таъминлаш

Ривожланишнинг жорий даражаси: тупроқ ва ўрмонлар

Бугунги кунда Ўзбекистоннинг шўрланган ерларининг улуши

минг га

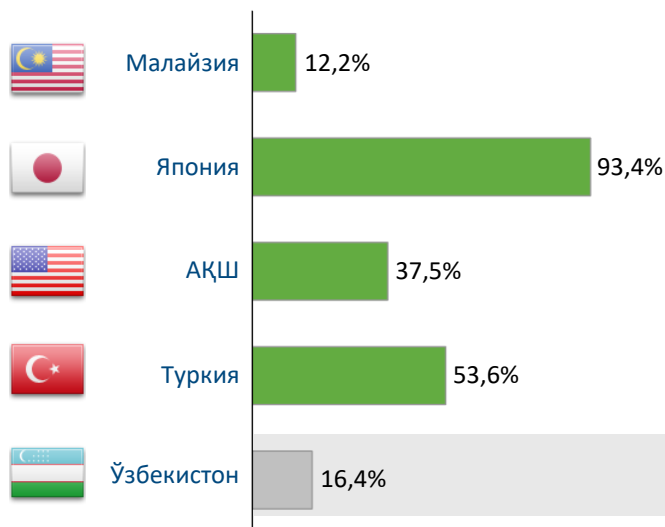
- Ўзбекистоннинг энг зич аҳоли турадиган қисми Марказий Фарғона водийсида суғориладиган ерларнинг тахминан 84 фоизи шўрланган
- Хоразм вилоятида ишлатилаётган суғориладиган ерларнинг 95% эрозияланган

50% дан ортиқ тупроқлар Ўзбекистон Республикасида шўрланган

■ Шўр булмаган ерлар ■ Ўрта ва паст шўрланган ерлар ■ Кучли шўрланган ерлар

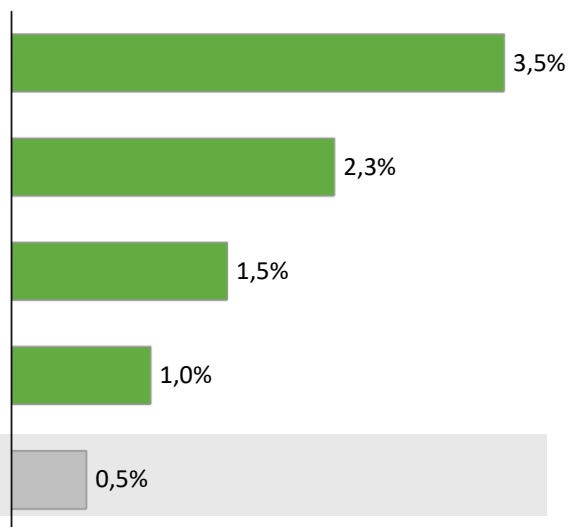
Қишлоқ хўжалиги зонасида экин майдонларининг улуши

%, 2015 й.

Тупроқнинг юқори қатламидаги ўртача углерод таркиби

%, 2008 й.

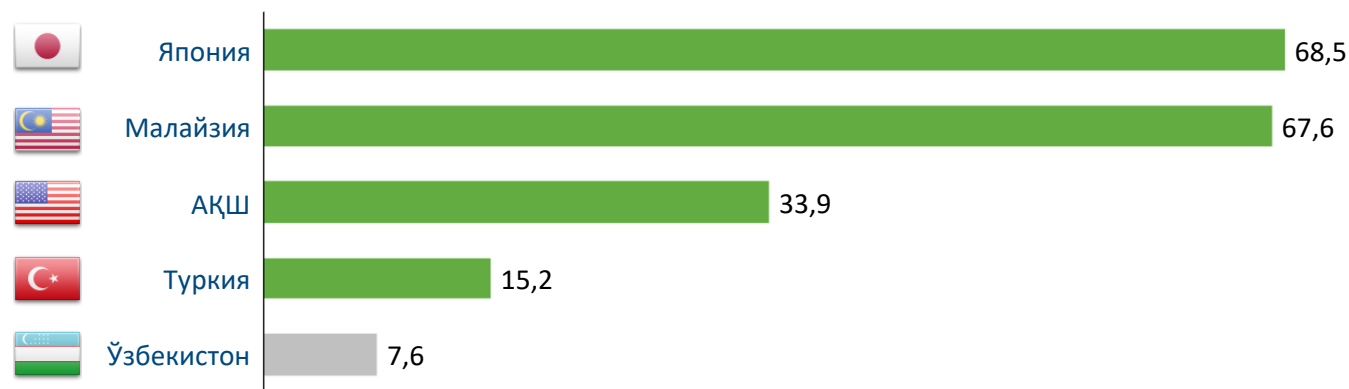
Шарҳлар

- Экин майдонларининг улуши жуда паст даражада
- Кам миқдордаги углеродли таркиб ҳам тупроқ унумдорлиги пастлигини кўрсатади.
- Ўзбекистонда тупроқларнинг ярмидан кўпи шўрланган бўлиб, баъзи ҳудудларда шўрланган ерларнинг улуши 95%га етиши мумкин
- Доимий органик ифлослантирувчи моддалар бўйича БМТнинг Стокгоlm конвенцияси ҳали ҳам қабул қилинмаган

Ривожланишнинг жорий даражаси: тупроқ ва ўрмонлар

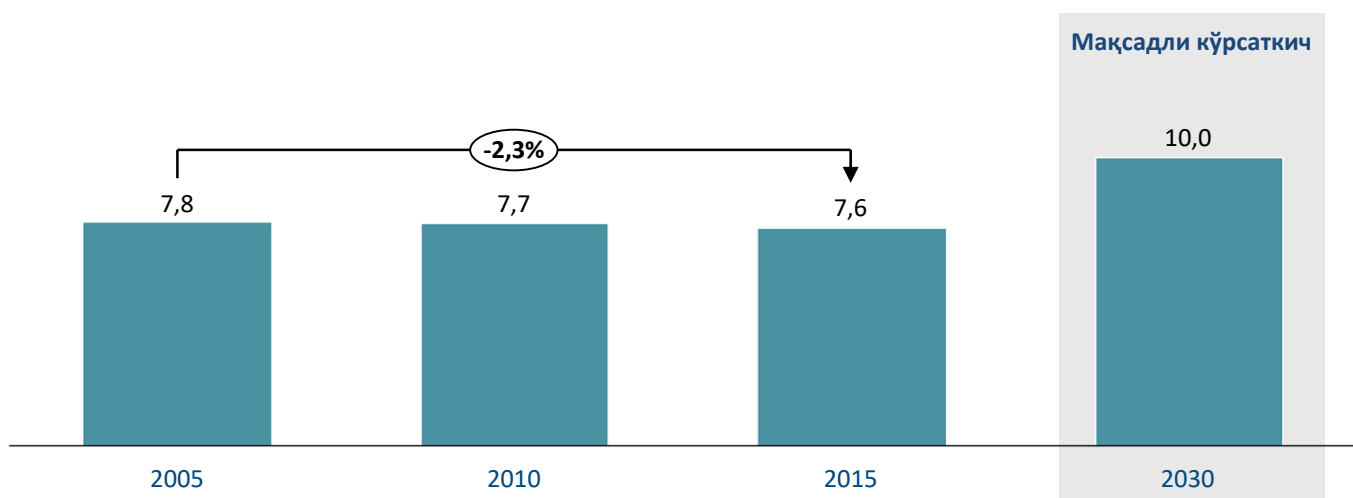
Умумий майдонда ўрмон қопламнинг улуши

%, 2015 й.

Ўзбекистонда ўрмон қопламини улушининг динамикаси

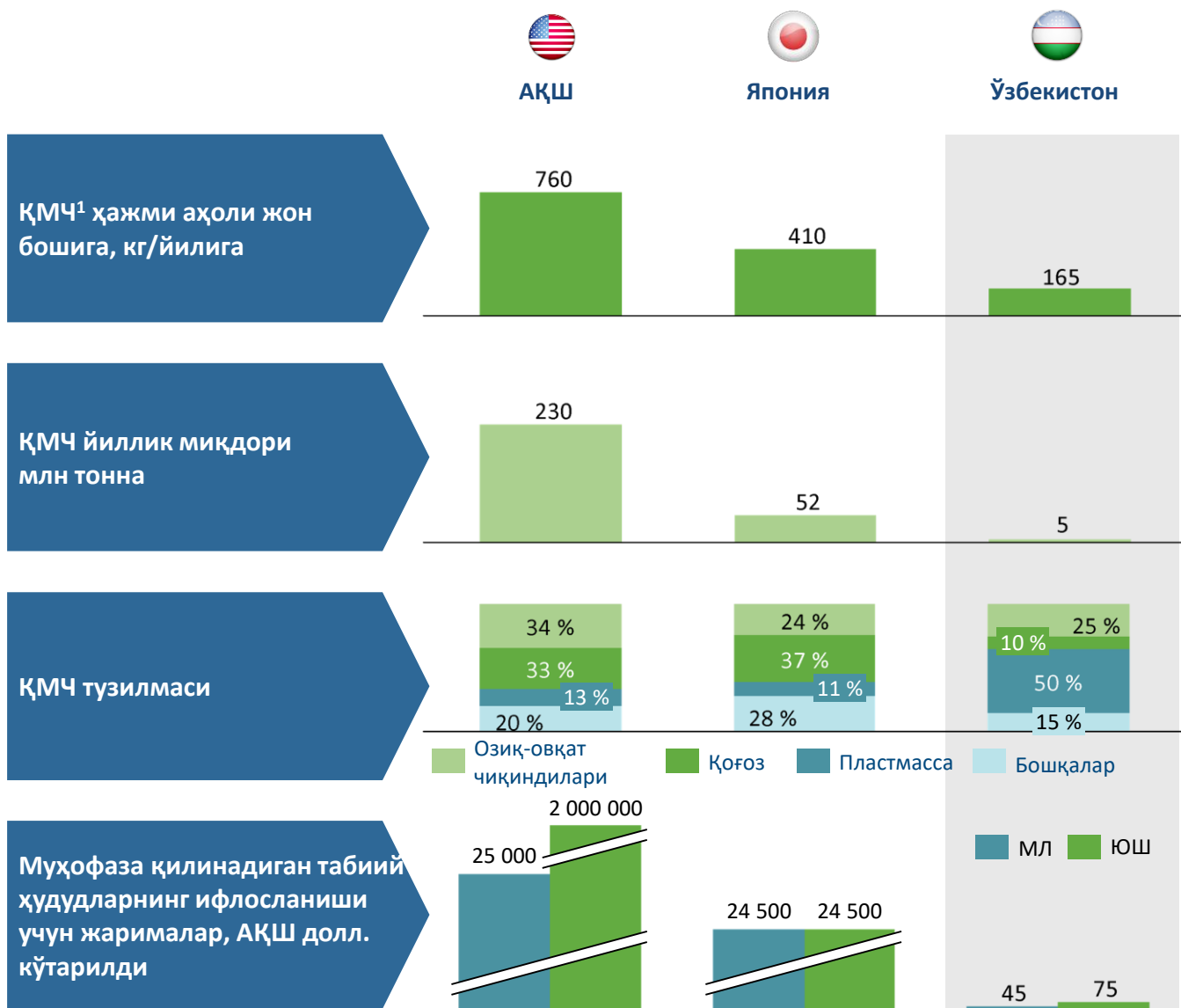
%

Шарҳлар

- Оролни қутқариш халқаро жамғармасининг (ОҚХЖ) лойиҳаси Аккум тизмасида ва Орол денгизининг қуриган тубининг Аханта участкасида 20 минг гектар майдонида ҳимоявий ўрмон яратиш бўйича лойиҳасига қарамай, Ўзбекистон Республикасида ўрмон қопламнинг майдони қисқариб бормоқда.
- Ўрмон қопламсининг улуши камайишининг асосий сабаблари қуйидагилардир:
 - Ҳуқуқий ва ноқонуний кесиш
 - Чўллар тарқалиши
- Ўзбекистон Республикаси Ўрмон хўжалиги Давлат қўмитасининг Орол денгизи қуриган тубида ҳимоя ўрмонзорларни яратиш бўйича лойиҳасини амалга ошириш Ўзбекистон ўрмон майдонининг ҳажмини ошириш имконини беради ва унинг ўрмон қопламини 2030 йилда 10 фоизгача етказиш прогнозлаштирилган

Жорий ривожланиш даражаси: чиқиндилар

Шарҳлар

- 2018 йилда Ўзбекистоннинг Сурхондарё вилоятида **биринчи чиқиндиларни қайта ишлаш заводи очилди**. Заводнинг қуввати - йилига **182 минг тонна чиқиндилар**. Завод Термиз ва Ангор туманларидан 10 дан ортиқ турдаги чиқиндиларни тўплаш, ажратиш, қайта ишлаш, шунингдек, уларнинг асосида тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш билан шуғулланади.
- Ўзбекистонда ҚМЧни кўмиш ва утилизация қилиш учун 221 та полигон мавжуд. Ҳозирги вақтда 33,4 миллион тонна ҚМЧ тўпланган
- Ўзбекистонда атроф-муҳитни ифлослантириш учун жарималар мавжуд, ammo улар самарали эмас

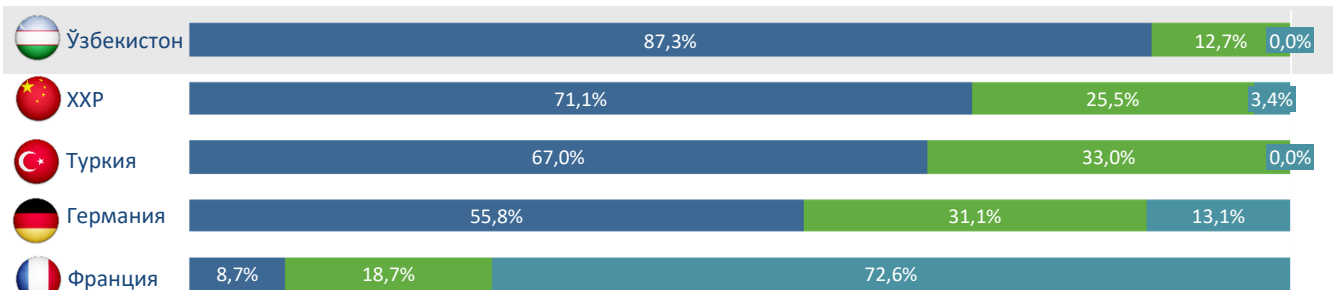

Сурхондарё вилоятидаги чиқиндиларни қайта ишлаш заводи

Жорий ривожланиш даражаси: қайта тикланадиган электр энергияси

Электр энергия манбаларининг улуши турлар бўйича

2017 й., %

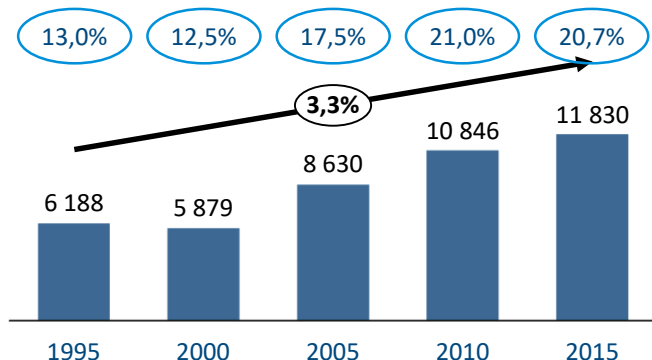

Хозирги кунда Ўзбекистонда ҚТЭ¹ томонидан ишлаб чиқарилган электр энергиянинг 100 фоизи гидроэнергетикадан чиқади.

■ Нефт, газ ва кўмир ■ Атом энергияси
■ ҚТЭ

ҚТЭ томонидан ишлаб чиқарилган электр энергияси ҳажми

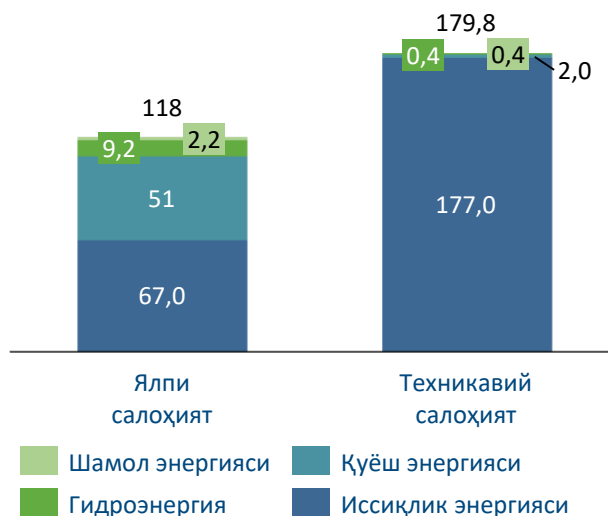
ТВт

xx - умумий электр энергиясида улуши

Ўзбекистонда ҚТЭнинг салоҳияти

млн тонна нефт эквиваленти

Шарҳлар

- Қуёш ва шамол энергиясидан фойдаланишнинг катта салоҳиятига қарамасдан, Ўзбекистон Республикасида жорий вақтда электр энергиясининг асосий манбалари табиий газ, кўмир ва нефт маҳсулотлари бўлиб қолмоқда- 2017 йилда уларнинг улуши 85,8% ташкил қилди
- 1995-2015 йилларда ҚТЭ манбаларидан олинадиган электр энергиясининг ўсиши йилига 3,3% ни ташкил этди. Шу билан бирга, ишлаб чиқарилаётган электр энергиясининг умумий ҳажмидаги ҚТЭ улуши етакчи халқаро тажрибага нисбатан паст даражада қолмоқда.
- 2025 йилгача Ўзбекистоннинг қайта тикланадиган энергия манбаларини ривожлантиришга давлат бюджетидан 314,1 миллиард сўм (81 миллион АҚШ доллари) ва 20,5 трлн сўм (5,3 млрд АҚШ доллари) хорижий инвестициялар шаклида сарфлаш режалаштирилган.
- Ўзбекистон Республикасининг қуёш энергияси қайта тикланадиган энергиянинг умумий техник салоҳиятининг 98 фоизини қамраб олиши мумкин. Бироқ, фақат битта электр энергия манбасидан фойдаланиш иқтисодий хатарларга боғлиқ. ҚТЭ ҳар хил турларини биргаликда ишлатиш хавфни баҳолаш, иқтисодий харажатлар ва самарадорлик жиҳатидан энг яхши ечим ҳисобланади

Эслатма: 1- қайта тикланадиган электр энергия манбалари
Манбалар: Халқаро энергетика агентлиги, Давлат қўмитаси, Ўзбекистоннинг муқобил ёқилғи ва энергия турлари уюшмаси, ишчи гуруҳнинг таҳлили

Қишлоқ хўжалигини хавфсиз ривожлантириш учун нима керак?

Асосий муаммолар

- Қайта ишлаш саноати ҳали қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг асосий омилига айланмади
- Кучайиб бораётган иқлим ўзгариши қишлоқ хўжалигининг ярим чўл ва чўл шароитида қийинчиликларини кучайтиради ва аҳоли учун хавф туғдиради.
- Озиқ-овқат хавфсизлигининг йўқлиги билан боғлиқ юқори хавф: озиқ-овқат сифатини назорат қилиш ва хавфсизлиги учун халқаро стандартларга мувофиқ аккредитацияланган тўлиқ ҳажмли лабораторияларнинг йўқлиги ва уларнинг техник талабларга мувофиқ эмаслиги.
- Мева ва сабзавотлар каби қимматли озиқ-овқат маҳсулотлари (айниқса, органик ва биологик сертификатланган ҳисобланади) асосий экспорт маҳсулотлари, яъни самарали озиқ-овқат хавфсизлиги тизимининг йўқлиги Ўзбекистонга халқаро савдода иштирокини максимал даражада оширишга имкон бермайди.

Асосий хулосалар

- Ўзбекистонда Европа Иттифоқи ва бошқа муҳим халқаро илғор усулларни тўлиқ мувофиқлаштиришни қўллаб-қувватлаш учун озиқ-овқат хавфсизлиги тизимини ислоҳ қилиш қийин, бироқ агробизнесдаги табиий рақобат афзаллигини ҳисобга олган ҳолда мамлакатнинг ўсиши ва фаровонлиги учун стратегик аҳамиятга эга. Қонунчилик, норматив, институционал ва инфратузилмавий соҳаларда катта тузилмавий ислохотларни амалга ошириш доимий сиёсий қўллаб-қувватлашни талаб этади.
- Озиқ-овқат хавфсизлиги масалаларини мониторинг қилиш учун жавобгарлик озиқ-овқат хавфсизлиги тўғрисидаги қонунга биноан бир нечта агентликлар ўртасида бўлинади, уларнинг аксарияти Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ва Сув хўжалиги вазирлиги назорати остида ва унги ҳисобот беради. Ушбу муассасаларнинг роли ва масъулияти баъзан бир-бирига ўхшаш, бироқ тизимда сезиларли бўшлиқлар мавжуд.
- Республикада мавжуд миллий институтчионал озиқ-овқат хавфсизлиги тизими қуйидагиларни ўз ичига олади: (i) ваколатли давлат тузилмалари (Иқтисодиёт вазирлиги, Қишлоқ хўжалиги ва мелиорация вазирлиги, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ветеринария ва фитосанитария давлат карантин инспекцияси, Ўзстандарт агентлиги); (ii) озиқ-овқат саноати операторлари (кимёвий моддалар, ҳайвонлар учун дори препаратлари, озуқа ва озуқа қўшимчалари, бирламчи ишлаб чиқариш объектлари, тайёр маҳсулотлар, савдо, умумий овқатланиш ва бошқалар); (iii) хизмат кўрсатувчи провайдерлар (мувофиқликни баҳолаш тузилмалари, шу жумладан лабораториялар ва сифатни назорат қилиш хизмати кўрсатувчи провайдерлар, хусусий ветеринария хизматлари ва бошқалар)
- Давлат ваколатли тузилмаларига келадиган бўлсак, қуйидаги тизимли муаммолар мавжуд: (i) улар орасидаги функцияларни аниқ тақсимлаш ва ажратишнинг йўқлиги; (ii) улар ўртасида мувофиқлаштириш ва алоқа йўқлиги; (iii) молия етишмаслиги; (iv) ходимларни танлаш тизими нотўғри ва уларнинг малакаси паст; (v) заиф техник жиҳозланиш, жумладан лаборатория инфратузилмаси; (vi) паст ижро интизоми; (vii) коррупция.

Стратегик вариантлар

Таклифлар 6 та соҳага қаратилган

1

Иқлим ўзгаришининг таъсири

Иқлим ўзгаришига мослашиш мақсади барқарор қишлоқ хўжалиги бўлиши керак. Ушбу мақсадга эришиш учун тавсия этилган асосий восита Иқлим инструментидан (Climate Proofing Tool) фойдаланиш ва кейинчалик алоҳида қиймат занжирларида ишлаб чиқариш ва ишлов беришни ўзгартириш ҳисобланади.

2

Озиқ-овқат хавфсизлиги ва очин-тўқинлик

Республикада озиқ-овқат хавфсизлиги йўқлиги мавсумий бўлиб, ўсиб бораётган демографик кўрсаткичлар билан боғлиқ. Аҳолининг учдан бир қисми бўлган деярли 33 миллион киши озиқ-овқат танқислигини сезмоқда. Тавсия этилаётган чора-тадбирлар ўз ичига очин-тўқинликка олиб келадиган омилларни таҳлил қилиш ва қарши чора-тадбирларни ишлаб чиқишни, мавжуд ишлаб чиқариш ва сотиш занжирлари салоҳиятига эътибор қаратишни олади.

3

Озиқ-овқат маҳсулотларининг хавфсизлик тизими

Озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги соҳасида чуқур институционал ислохотлар талаб қилинади. Учта чора-тадбирлар гуруҳлари таклиф этилади: қишлоқ хўжалик агрегатлаш компанияларини ташкил қилиш, миллий даражада озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги ва сифатини таъминлаш бўйича таҳлилий ва техник имкониятларни кучайтириш, шунингдек, давлат-хусусий ҳамкорлигининг ягона юридик шахс сифатида озиқ-овқат альянсини ташкил этиш.

4

Қишлоқ хўжалиги суғуртаси

Қишлоқ хўжалик микрокредитлари суғуртаси ва индекс асосида суғурталаш тизими озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва миллий қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни иқлим ўзгариши билан боғлиқ хатарларга чидамлилигида муҳим рол ўйнаши мумкин. Энг заиф занжирларни таҳлил қилиш ва мос схемани ишлаб чиқиш таклиф этилди.

5

Агрокимёвий импорт ва транзитни бошқариш

6

Қўшимча қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш ва сотиш занжирлари.

Биогаз ва биодизел ишлаб чиқариш, ем ишлаб чиқариш, чорва моллари учун яйловлар етиштириш ва органик ишлаб чиқаришни мустаҳкамлаш қиймат яратиш занжири ривожланиши учун асосий қўшимча фаолият турлари сифатида белгиланган

Давлат стратегиялари, сиёсати, дастурлари

- Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва озиқ-овқат маҳсулотларининг хавфсизлиги: Республиканинг 2019 йилда Жаҳон Савдо Ташкилотига (ЖСТ) аъзо бўлиши техник жиҳатдан тартибга солиш (стандартлаштириш, мувофиқликни баҳолаш) ва метрология соҳасида туб ислохотларни амалга ошириш зарурлигини кўрсатмоқда. Ўзбекистон Республикасининг "Техник жиҳатдан тартибга солиш асослари тўғрисида" ги Қонуни ва мамлакатнинг "техник конституцияси" бўлмиш "ўлчовларнинг бир хиллигини таъминлаш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг янги нашри республиканинг миллий сифат инфратузилмасининг ҳуқуқий асосларини белгилаб беради. Миллий сифат инфратузилмаси (NIQ) ишлаб чиқариш ва/ёки унга тегишли лойиҳалаштириш жараёнлари (тадқиқотни ўз ичига олган ҳолда), ишлаб чиқариш, қуриш, монтаж қилиш, созлаш, сақлаш, ташиш, амалга ошириш, фойдаланиш, утилизация қилиш (бундан буён матнда техник жиҳатдан тартибга солиш объеклари), шунингдек метрология учун мажбурий ва ихтиёрий техникавий талабларни ишлаб чиқиш бўйича ўзаро боғлиқ фаолият соҳаларининг ягона тизими сифатида тушунилиши керак.
- Техник регламентни ишлаб чиқишда кечикишнинг асосий сабаблардан бири Республикада тегишли халқаро стандартларга асосланган техник регламентларни ишлаб чиқишга қодир муассасаларнинг мавжуд эмаслиги.
- Божхона иттифоқи талабларига мувофиқ, Евроосиё божхона иттифоқининг техник регламентларини республика ҳудудида қўллашни ҳисобга олган ҳолда техник регламентларни ишлаб чиқиш бўйича Дастурни қайта кўриб чиқиш керак.
- Божхона иттифоқининг Комиссияси Божхона иттифоқи мамлакатлари бозорларига кирадиган маҳсулотларга мажбурий талабларни белгилайдиган бир қатор қарорларни қабул қилди. Булар Божхона иттифоқи ҳудудига олиб кириладиган ветеринария назорати остига тушадиган маҳсулотлар учун Ягона ветеринария (ветеринар-гигиеник) талаблари, санитар-эпидемиологик назорати остига тушадиган маҳсулотлар учун Ягона санитар-эпидемиологик ва гигиеник талаблар; мувофиқлиги мажбурий равишда баҳоланадиган (тасдиқланадиган) маҳсулотга қўйиладиган мажбурий талабларни белгилайдиган турли тоифадаги стандартлар.
- Ишлаб чиқарувчилар томонидан уларни мажбурий кузатиш талаблари Божхона иттифоқи мамлакатларида асосий озиқ-овқат маҳсулотлари нисбатан қонуний равишда ўрнатилган. Божхона иттифоқининг Комиссиясининг талабларига мувофиқ, божхона иттифоқининг божхона ҳудудига чорвачилик маҳсулотларини олиб киришга фақат уларни ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва (ёки) сақлаш билан шуғулланадиган ташкилотлар ва уларнинг реестрларига киритилган учинчи давлатларнинг фермаларига ёки корхоналарига рухсат этилади.

2035-йилда кутилаётган натижалар

Баъзи қиймат яратиш занжирлари учун бирламчи хом ашё ишлаб чиқаришда мавжуд муаммоларни таҳлил қилиш

- Озиқланиш соҳасида ҳукумат турли хил халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиб аҳолининг озиқланиш ҳолатини сезиларли яхшиланишига олиб келиши мумкин бўлган бир қатор чораларни амалга ошириши керак.
- Иқлим ўзгариши қишлоқ хўжалиги учун сувнинг мавжудлигига салбий таъсир кўрсатмоқда, бу ерда бирламчи ишлаб чиқариш учун хом ашёнинг юқори харажатлари озиқ-овқат маҳсулотларини нисбий ишлаб чиқаришнинг барқарорлигини ва таъминланишини юқори хавф остига солади. Қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришнинг муваффақияти минтақадан минтақага ўзгариб туради; ва у узоқ муддатли қурғоқчилик каби экстремал иқлим ҳолатларнинг кўпайишига боғлиқ. Натижада, озиқ-овқат маҳсулотларини барқарор ишлаб чиқариш ва етказиб беришни барча хавфларни тегишли равишда бошқариш ва барқарор қишлоқ хўжалиги тамойилларини амалга оширишсиз таъминлаб бўлмайди

Асосий муаммоларнинг қисқача тавсифи

- Қайта ишлаш саноати ҳали қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг асосий омилига айланмади. Қайта ишлаш саноати ривожланишининг устуворлиги шубҳасиздир, чунки бу соҳа қишлоқ хўжалиги саноатининг ажралмас қисми ҳисобланиб, муайян қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришга ҳақиқий ички талабни шакллантиради.
- Қуйидаги омиллар қишлоқ хўжалигида қиймат яратиш занжирларининг ривожланишига тўсқинлик қилади: (1) "арзон" кредитларга чекланган кириш; (2) "заиф" маркетинг ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ва қайта ишланган маҳсулотлар учун даромадли бозорларнинг йўқлиги, бу эса: сотиб олиш нархларининг пастлиги, паст меҳнат маҳсулдорлиги ва паст ҳосилдорликка олиб келди.
- Қишлоқ хўжалигининг суғориш ва ривожланаётган иқлим ўзгаришига боғлиқлигининг яримчўл ва чўл шароитлари бирикмаси ҳосилсизлик бутун минтақаларга таъсир кўрсатиши мумкин бўлиб аҳолининг истеъмол қилишини хавф остига солади.
- Яна бир хавф - озиқ-овқат хавфсизлигининг йўқлиги билан боғлиқ. Бу минтақа агрохимикатлардан жуда юқори даражада фойдаланиши ҳақида Совет Иттифоқи давридан буюн маълум бўлган ва парчаланишдан сўнг кескин камайган. Ўша пайтларда ишлатилган агрохимёвий маҳсулотлар доимий ифлослантирувчи моддалар бўлган, бу дегани, метаболитлар кўп йиллар давомида тупроқда қолиб келажак экинларни заҳарлаштиради. Бундан ташқари, охириги йилларда агрохимёвий моддаларни истеъмол қилиш янада ортиб бормоқда, на келиб чиқиши (асосан, ХХРдан келтирилган), на таркиби, на ишлатилиши ҳеч қандай назоратга олинмайди.
- Давлатда сифатни назорат қилиш ва озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги бўйича халқаро стандартлар ва уларнинг техник талабларга мувофиқлиги бўйича аккредитацияланган тўлиқ миқёсли тегишли лабораториялар мавжуд эмас. Шунинг озиқ-овқат маҳсулотлари радиацион фонга, антибиотик қолдиқларига ва ҳоказоларга текшириш ўтказилмайди, ва генетик модификацияланган ва контрафакт маҳсулотлар, жумладан шубҳали агрохимёвий маҳсулотлар сони ортиб бормоқда.
- Бироқ, озиқ-овқат хавфсизлиги соҳасида ҳали ҳам жиддий камчиликлар ва муаммолар мавжуд. «Хавфсиз» овқат деб истеъмолчи саломатлиги учун мақбул хавф даражасидан кўпроқ ҳосил қилмайдиган овқат ҳисобланади. Ўзбекистонда Иттифоқдан мерос бўлиб қолган стандартларга мувофиқ бошқариладиган озиқ-овқат хавфсизлиги тизими мураккабдир, чунки турли институтлар бир-бирига ўхшаш масъулиятга эга бўлиб, мониторинг муассасаларининг имкониятлари эса заиф ва халқаро стандартларга жавоб берадиган даражага етмайди.
- Озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги Ўзбекистон учун муҳимдир. Мева ва сабзавотлар каби кадрли озиқ-овқат маҳсулотлари муҳим экспорт маҳсулотидир, бу дегани, самарали озиқ-овқат хавфсизлиги тизимининг йўқлиги Ўзбекистонга халқаро савдода максимал равишда иштирок этишига имкон бермайди. Бундан ташқари, озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги қоидалари одамларни хавфли озиқ-овқат билан боғлиқ бўлган соғлиққа тегишли хавф-хатарлардан ҳимоялаш воситаси сифатида хизмат қилади.

2035-йилда кутилаётган натижалар

Асосий муаммоларнинг қисқача тавсифи

Озиқ-овқат ҳафсизлигига тегишли кўпгина муаммолар ФАО дастурлари/лойиҳалари доирасида (ЎО-да Озиқ-овқат хавфсизлиги ва мувозанатлаштирилган озиқланиш дастури (2014-2017 йиллар) каби ўрганиб чиқилган); озиқ-овқат хавфсизлиги ахборот тизимига (GCP / EC) интеграциялашадиган Миллий озиқ-овқат маҳсулотларини мониторинг қилиш, фермерлар учун прогнозлаш ва маслаҳат хизматлари тизимини мустаҳкамлаш. Бирламчи ишлаб чиқариш даражасида юқори даражадаги хавфлар қуйидаги босқичларда кузатилади: пестицидлардан фойдаланиш, ҳайвонлардан келиб чиққан дори воситалардан фойдаланиш, озуқавий қўшимчалардан фойдаланиш ҳайвонларнинг саломатлигига салбий таъсир қилади. Озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш, сақлаш, ташиш босқичида озиқ-овқат хавфсизлиги учун юқори хавф барча манбалардан мумкин бўлган микробиологик ифлосланишдан келиб чиқади; тайёр маҳсулотларни ишлаб чиқариш; озиқ-овқат хавфсизлиги объектларининг олиб кириш; Оммавий овқатланиш тизими.

Муқобил ечимлар

Озиқ-овқат ва озиқланиш маҳсулотларининг хавфсизлиги

Иқлим ўзгаришига чидамлик

Қиймат яратиш занжирларининг энг заиф қисмини ривожлантириш

Нима қилиш керак? - Асосий фикрлар

Қуйидаги чоралар бўлиши мумкин:

- Фермер хўжаликларининг озиқ-овқат хавфсизлиги даражасини миллий ва ажратилган даражаларда таҳлил қилиш
- Кўплик кўрсаткич/multiple indicators (FAO / WFP / IFAD 2013 таклиф этган озиқ-овқат хавфсизлиги кўрсаткичлари тўплами)
- Фермер хўжаликларнинг озиқ-овқат хавфсизлигидаги ўзгаришларни тенденцияларни олдингилари билан таққослаб баҳолаш
- HFSA ҳудди ўша кўрсаткичлар ёрдамида амалга оширилади
- Озиқ-овқат хавфсизлигини аниқлайдиган омиллар ўртасида потенциал сабабли боғланишларни баҳолаш
- Қарши кураш/нейтралламоқ (counteract) учун мос чораларни таклиф қилиш ва амалга ошириш

- Ушбу чора-тадбирлар Миллий барқарор ривожланиш стратегиясига (2021-2035), БМТнинг тараққиётга кўмаклашиш бўйича дастурида (2017-2020) ва БООД Стратегик Режа бўлиб (2020-2050) ва Мингйиллик Ривожланиш Мақсадларига эришишга ёрдам беради 1,3 (Millennium Development Goals 1,3.)

2035-йилда кутилаётган натижалар

Инфратузилмани ривожлантириш

Озиқ-овқат ва озиқланиш хавфсизлиги тизими:

(Ўзбекистонда иқтисодий ривожланиш билан вазиятни яхшилаш муаммоси ва имконияти)

Озиқ-овқат хавфсизлиги бўйича тўртта орган:

- Соғлиқни сақлаш вазирлигининг Давлат санитария-Эпидемиология хизмати (СЭХ)
- Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Давлат ветеринария хизмати
- Қишлоқ хўжалиги вазирлигининг ўсимликлар карантини бўйича давлат инспекцияси
- Давлат стандартлаштириш ва метрология агентлиги, Иқтисодиёт вазирлиги қошидаги KG Standard Center

Республиканинг кутилган ЖСТга аъзо бўлиши билан боғлиқ жорий ҳодисалар яқин келажакда ягона озиқ-овқат назорати бўйича агентликка эга бўлиш мақсади билан интеграциялашган озиқ-овқат маҳсулотларини бошқариш тизимини яратиш бўйича қарорига таъсир кўрсатади. Бундай агентлик озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги тизимини тартибга солишга масъул бўлиб, озиқ-овқат хавфсизлигини яхшилашга ёрдам беради, шу билан республикада истеъмолчилар саломатлигини ҳимоя қилишни кучайтиради. Бундай ҳолда истеъмолчиларнинг соғлиғига зарар етказмайдиган ва ҲАССП/ISO 220003 қонунчилиги томонидан белгиланган умумий стандартларга жавоб берадиган озиқ-овқат маҳсулотларини мамлакатда махсус рухсатсиз ишлаб чиқариш ва сотиш мумкин. Бироқ, ишлаб чиқарувчилар, ташувчилар, импортерлар ва чакана савдогарлар бозорга ўтказган маҳсулотлари учун масъулдирлар. Улар ички назорат механизмларидан фойдаланган ҳолда хизматларининг хавфсизлиги ва сифатини таъминлаш ва ҳужжатлаштиришлари шарт.

Таклиф этилган чора-тадбирлар

Агрегатор қишлоқ хўжалик корхонаси

хавфсизлик дастури томонидан қўллаб-қувватланадиган бутун қиймат яратиш занжири бўйича беш даражали озиқ-овқат хавфсизлиги тизимини таъминлаш учун масъул бўлган тижорат ташкилоти. Беш даражали озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги тизими бешта асосий назорат нуқтасида: далалар, ишлаб чиқариш/қайта ишлаш/асбоб-ускуналар (facilities), транспорт, тарқатиш омборлари ва ошхона/истеъмолчиларнинг тавсифномалари, текширувлари ва ахборотларига асосланган.

1.1. Агрегаторли ёндашув қўйидагиларни таъминлайди:

- Бошқа улгуржи бозорлардан фарқли ўлароқ, фермерлар ушбу сотиш канали орқали маҳсулотнинг катта ёки кичик ҳажмини сотишлари мумкин.
- Фермерлар маҳсулотлари ферманинг ноёблигини сақлаб қолиши ва маҳаллий ёки минтақавий миқёсда сотилиши мумкин.
- Агрегатор фермер хўжалигидаги техникавий ёрдамни таъминлаш, ҳосилни режалаштириш ва бозор истиқболларига мувофиқ ишлаб чиқаришни режалаштириш учун фермерлар билан ишлайди.
- Агрегатор маркетинг ва тарқатувчи сифатида фаолият юритади, бу фермерга қишлоқ хўжалигига кўпроқ вақт сарфлашига ва фермернинг маркетинг ва тарқатиш харажатларини камайтиришига имконият беради.
- Агрегаторлар ва маркетинг кооперативлари қадоқлаш материаллари, этикеткалар ва маркетинг материалларини гуруҳ харидлари орқали харид қилишда ёрдам бериши мумкин, бу эса алоҳида ишлаб чиқарувчилар учун материал харажатларини камайтириши мумкин.

1.2. Озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги ва сифати бўйича (мажмуавий лаборатория) таҳлилий ва техник имкониятларни миллий даражада мустаҳкамлаш. Лаборатория озиқ-овқат сифатини ва хавфсизлигини таҳлил қилиш учун масъулиятни ўз зиммасига олган занжирнинг энг муҳим қисми ҳисобланади. Истеъмолчиларнинг муаммолари кўплигидан, шунингдек озиқ-овқат сифати ва хавфсизлигининг миқёси ва муаммолари туфайли кўпинча техник ёрдам талаб қилинади. Озиқ-овқат билан боғлиқ касалликлар кўпинча озиқ-овқат маҳсулотларини нотўғри қўллаш, пишириш ёки сақлаш натижасида пайдо бўлади. Пишириш вақтида, ундан олдин ва кейин тегишли гигиена амалиёти касал бўлиш эҳтимолини пасайтириши мумкин. Озиқ-овқат маҳсулотлари касалликларига олиб келмаслигини таъминлаш учун озиқ-овқат маҳсулотларининг мониторинги озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги дейилади. Озиқ-овқат билан боғлиқ касалликлар атроф муҳитга таъсир қиладиган кўп миқдордаги токсинлар томонидан ҳам юзага келиши мумкин. Озиқ-овқатдаги консервант ёки дори-дармонлар ҳам озиқ-овқат билан боғлиқ касалликка олиб келиши мумкин.

Таклиф этилган чора-тадбирлар

1.3. Инсон ресурслари - лаборатория ходимлари ва озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги бўйича инспекторларни озиқ-овқат хавфсизлигининг халқаро мезонлари бўйича тайёрлаш дастур томонидан талаб қилинадиган ўқув методологияси, жадвали, дастурлари, материаллари, амалий қўлланмалари ва мактаб партасидан бошлаб СОЖ мезоний операцион жараёнларни ишлаб чиқишни ҳисобга олган ҳолда хавфсиз қишлоқ хўжалиги соҳасида сертификатланган мутахассислар сонини кўпайтириш керак

1.4. Мамлакатда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг беш босқичли тизимини амалга ошириш учун асос бўлиб хизмат қилувчи ахборотни бошқаришнинг марказлашган мониторинг маркази, лаборатория ва озиқ-овқат хавфсизлиги аудиторлари/инспекторлари гуруҳини яратиш керак.

1.5. Озиқ-овқат иттифоқини - давлат-хусусий ҳамкорлигининг (ДХШ) ягона юридик шахсини яратиш.

Озиқ-овқат ишлаб чиқариш ва қишлоқ хўжалигини юритиш учун барқарорлик

Food Alliance сертификати қишлоқ хўжалик корхоналари, озиқ-овқат саноати корхоналари ва дистрибьюторлари учун мўлжалланган, улар:

- Тупроқни, сувни, ёввойи ҳайвонларнинг яшаш жойларини ва биологик хилма-хилликни сақлаш, ҳимоя қилиш ва такомиллаштириш.
- Энергияни тежаш, чиқиндиларни камайтириш ва қайта ишлаш.
- Пестицидлар ва бошқа заҳарли ёки хавфли материаллардан фойдаланишни қисқартириш.
- Шаффоф ва кузатиладиган таъминот занжирларини сақлаш.
- Хавфсиз ва адолатли меҳнат шароитларини таъминлаш.
- Генетик муҳандислик ёки сунъий таркибий қисмлардан фойдаланмасдан озиқ-овқатнинг яхлитлигини таъминлаш.
- Ҳайвонларга соғлом ва инсонпарварларча муомалани таъминлаш.
- Амалиётни доимий равишда яхшилашни таъминлаш.

Таклиф этилган чора-тадбирлар

Халқаро сертификатлаштириш мезоний маркази

Фермер хўжаликлари учун Food Alliance барқарорлигининг ўзига хос мезони.

- Ўсимликларни етиштириш бўйича оператор - мева, сабзавот, ғалла ва уруғ ишлаб чиқаришни қамраб олади.
- Чорвачилик оператори - мол гўшти, йирик қорамол ва бизон, қўй ва эчкилар, ўтхўрлар, чўчқалар, паррандалар ва тухумларни, шунингдек, сут маҳсулотларини қамраб олади.
- Сув хўжалиги оператори - балиқ, гулмоҳи, зоғорабалиқ, карплар, устрица, креветка, қисқичбақасимонлар, денгиз маҳсулотларини қамраб олади.
- Ўрмон хўжалиги ва иссиқхоналар оператори - ёғочли безак ўсимликларини, йиллик ўсимликлар, кўп йиллик ўсимликлар, ўсимликларнинг барглари, кўзачада гуллайдиган ўсимликларни ва кесилган гулларни қамраб олади.
- Озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш оператори - объектлар ва ресурсларни қадоқлаш, қайта ишлаш ва тарқатишни қамраб олади.

Глобал иқлим ўзгариши: иқлим шароитига бардош берадиган қишлоқ хўжалиги

Иқлим ўзгариши ва унинг мамлакатдаги қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришига таъсирига миллий сиёсат даражасида ёки фермерлар томонидан керакли даражада эътибор берилмайди. Биринчи вазифа иқлим ўзгаришининг қишлоқ хўжалигида сувдан фойдаланишга қўйилган таъсири бўйича тегишли ҳамкор ташкилотлар ўртасида хабардорликни ошириш ва тегишли мослашув чоралари тўғрисида маслаҳат беришдир. Хавф-хатар ва чорва ва яйловларга об-ҳавонинг таъсири ҳақида ўз вақтида ахборот бериш учун эрта огоҳлантириш тизимини (Early Warning System (EWK) яратишни мақсад қилган (5-илова), ЕИ/ФАО томонидан тавсия этилган қишлоқ хўжалиги экинларини мониторинг қилиш ва ҳосилни прогнозлаш бўйича лойиҳа билан ҳамкорлик бунинг учун яхши асос бўлиши мумкин.

Мумкин бўлган чоралар қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- Адекват мослашув чораларини жорий қилиш мақсади билан тегишли қиймат яратиш занжирларида иқлимни синаб кўриш учун ЭОТ воситасидан фойдаланишни жорий қилиш ва ўргатиш.
- Суғориш ва ёмғир сувидан самарали фойдаланишга қаратилган ишлаб чиқариш технологияларини такомиллаштириш.
- Ер ва сув ресурсларини муҳофаза қилиш, сақлаш ва бошқариш учун дарё ҳавзаси ёндашувларини ва амалиётларини илгари суриш (сув ресурслари, юқори йиғим жойларида тупроқ муҳофазаси, яйловларни тиклаш ва бошқалар).
- Инструкторларни тайёрлаш (билим тарқатиш бўйича мутахассислар, иқлим ўзгаришига мослашув хизмати ва барқарорликни таъминлаш амалиётининг провайдерлари).
- Сиёсий субъектларга сиёсий ва институтционал муҳитни яхшилаш ва иқлим ўзгаришига мослашиш учун салоҳиятни ривожлантириш бўйича маслаҳат хизматларини тақдим этиш.
- Амалиётчилар ва сиёсатчилар ўртасида иқлим ва қишлоқ хўжалиги ўзгариши тўғрисида маълумот алмашишни қўллаб-қувватлаш.

Глобал иқлим ўзгариши инфратузилмаси: мамлакатдаги барча манфаатдор донорлар билан ҳамкорликни ривожлантириш ва уларнинг фрагментли фаолиятининг синергизмидан фойдаланиш учун иқлим ўзгариши хавфларини камайтириш лойиҳалари учун хизматларни мувофиқлаштириш мақсадида махсус ривожланиш марказини тузиш мумкин. Марказ, шунингдек, рақамли онлайн тизимнинг ишлашини бошқариши мумкин.

Таклиф этилган чора-тадбирлар

Об-ҳаво индекси Қишлоқ хўжалиги учун суғурталаш схемалари

Иқлим ўзгаришига мослашиш учун қишлоқ хўжалик микрокредитларини суғурталаш

Суғурта юқори нархларда хизмат кўрсатиш ва ундан ортиқ даражадаги хавф-хатар учун қулайроқлигини эсда тутиш керак, шунинг учун индексли ёки суғурта ва тасодифий кредитлар комбинацияси каби анъанавий суғурта маҳсулотларини бирлаштириш тавсия этилади. Бундан олдин суғуртани сотиб олишни қўллаб-қувватлайдиган кредит ва жамғармалар маданиятини ривожлантириш муҳимдир. Жаҳон банки ривожланиш амалиётчилари фойдаланиши учун тавсия этилган "Қишлоқ хўжалиги учун об-ҳаво кўрсаткичларини суғурта қилиш бўйича қўлланма" ни ишлаб чиқди. Мамлакат концепциясига мослашган ҳолда қуйидаги чора-тадбирлар амалга оширилиши мумкин:

- Суғурта схемасига тўғри келадиган эҳтимолий хавфларни баҳолаш (ҳосилни, нархлар ва ҳ.к. суғурталаш).
- Маданият ривожланишига таъсир кўрсатадиган ўзгарувчини текшириш ва мустақил ўлчашни таҳлил қилиш ва аниқлаш.
- Индекслаштириш учун зарур бўлган об-ҳаво ва иқлим ҳақида маълумотларнинг мавжудлиги ва ишончилигини таъминлаш (Жаҳон банки иқлим дастурлари , ЭИ/ФАО томонидан тавсия этилган ҳосил мониторинги ва ҳосилни тахминлаш бўйича лойиҳа билан мумкин ҳамкорлик, 5-илова).
- Ҳосил ўсиш моделларини иқлим/об-ҳаво моделлари билан таққослаш.
- Харажатларни ва давлат ролини тақсимлаш учун тегишли схемани (хусусий, хусусий/жамоат, кооператив) ишлаб чиқиш, уни диққат билан таҳлил қилиш. Бир томондан, индекс суғуртаси жуда қиммат бўлиб, давлат иштирокини мажбурий ҳолга келтиради, бошқа томондан, давлат бюджети камчиликлари янги суғурта схемасини ишончсиз қилиб қўйиши мумкин.
- Пилот схемасини яратиш ва синаб кўриш (маълум бир маданият учун ёки ҳудудий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда).
- Схемани киритишга тайёргарлик кўриш учун ҳуқуқий ва институционал доирани тўғрилаш.

Таклиф этилган чора-тадбирлар

Агрокимёвий импорт ва транзит устидан божхона назорати

Беқарор ва секин ўсиш йиллари мамлакатда аҳолининг фаровонлигини ошириш учун иқтисодий интеграциядан фойдалана олинмаганидан далолат беради: Мамлакат аҳолисининг 34 фоизи ҳали ҳам қашшоқлик чегарасидан паст бўлиб, айниқса, аёллар орасида ишсизлик даражаси юқори. Бундан ташқари, товарларни беқарор экспорт қилиш ва энергия импортига боғлиқлик ташқи савдо балансининг дефицитини доимий равишда ошишига олиб келди.

Секин ривожланишнинг сабаблари: мамлакатнинг қишлоқ хўжалиги ва хом ашё ресурсларига доимий равишда боғлиқлиги, шу билан бирга пул жўнатмалари ва хорижий ёрдамга ҳам. Иқтисодийнинг ривожланишига экспорт муносабатларининг "омон қолиш" қобиляти пастлиги тўсиқ бўлиб келмоқда ва мамлакатнинг ўсиш салоҳиятини рўёбга чиқариш қобилятига путур етказди. Таркибий қисмлар ва эҳтиёт қисмларидаги савдо улушининг камайиши халқаро қўшимча қиймат занжирида иштирок этишнинг қисқаришига олиб келади ва экспорт қилинадиган маҳсулотларнинг паст технологик даражаси ижтимоий ва иқтисодий фаровонликни оширишга қаратилган ишлаб чиқариш алоқаларини ва ҳамкорлик таъсирининг шаклланишига тўсиқлик қилади.

Экспортчиларнинг халқаро стандартлар ва қоидалар, мамлакатларнинг тариф ва нотариф сиёсатларидаги доимий ўзгаришлар бўйича маълумотлардан хабардор бўлиши имкониятини истисно қилганда - савдо ҳамкорлари етарли эмас. Шундай бўлса-да, доимий қийинчиликларга қарамай, бугунги кунда мамлакатнинг 33 миллион аҳолиси халқаро даражада рақобатбардош иқтисодийнинг баъзи секторларини ривожлантириши мумкин. Қишлоқ хўжалиги юқори сифатли қишлоқ хўжалиги экинлари ҳисобидан, қайта ишлов бериш ва чорвачилик, енгил саноат ва сайёҳлик ҳисобига, айниқса, энг яхши замонавий техника ва технологияларни жорий қилиш билан бирга катта салоҳиятга эга.

Таклиф этилган чора-тадбирлар

Қўшилган қиймат занжири: Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожланиш дастурини кенгайтириш имкониятларини кўриб чиқиш

Органик қишлоқ хўжалиги - “Экологик ферма”

Экологик қишлоқ хўжалиги - бу барқарор қишлоқ хўжалиги соҳасида юқори сифатли ечим ҳисобланади. Экологик деҳқончилик органик деҳқончилик билан бир хил эмас, лекин кўплаб ўхшашликлар мавжуд ва улар мос келавермайди. Экологик деҳқончилик барча усулларни ичига олади, жумладан, экотизим хизматларини тиклайдиган органик усуллар: тупроқ емирилишининг олдини олиш, сувнинг кириб бориши ва ушлаб олиниши, гумус шаклида углеродни ушлаш, биологик хилма-хилликни ошириш ва бошқалар. Тупроқнинг экотизимини ва атроф-муҳитни сақлаб қолиш ва тиклаш технологияларидан фойдаланиш керак бўлган жуда кўп усуллар, жумладан, тўлиқ узатмали, нотипик, қоплама экинлар, полосали экиш, террасаларда етиштириш, ҳимоя полосалари, яйловларни қирқиш ва бошқалар ишлатилади.

Микробиология Академик Институти, қишлоқ хўжалиги учун инновацион биологик ўғитларни ишлаб чиқариш лойиҳаси, “Green Bio Tech” МЧЖ қўшма корхонаси ташкил этилди ва мамлакатнинг иқлим зонасида оптимал тарзда фаолият юритадиган (илмий асосда тасдиқланган) биологик ўғитлар ишлаб чиқариш йўлга қўйилди. Дастур бўйича экологик фермер хўжалиги учун жойни ташкил қилиб, ушбу лойиҳа доирасида юқори ҳосилдорлик ва барқарор ишлаб чиқаришни таъминловчи хусусиятларни намойиш этиш учун барча технологияларни ўтказиш керак.

Чорвачилик учун ем ишлаб чиқариш

Ҳозирги вақтда чорвачилик ва балиқчилик учун ем-хашакка бўлган эҳтиёж, масалан, маҳаллий ресурсларга асосланган рецепт бўйича мувозанатлаштирилган органик озуқа каби, маҳаллий бозорлардаги мавжуд бўлган ем-хашакларга қараганда анча юқори.

Биодизелни ишлаб чиқариш

Биодизел Европада энг кўп ишлатиладиган биоёқилғи. Қайта этерификациядан фойдаланиб ёғлар ёки мойлардан тайёрланади ва таркиби қазилма/минералли дизел ёқилғисига ўхшаш суюқлик ҳисобланади. Кимёвий таркиби асосан метил (ёки этил) эфир мойли кислоталардан (FAME) иборат. Биодизел ишлаб чиқариш учун хомашё ҳайвон мойлари, ўсимлик ёғлари, соя, рапс, ятрофа, махуа, хантал, зиғир, кунгабоқар, палма ёғи, наша ўсимлиги, дала пенникресси, *Pongamia pinnata* ва сув ўтлари. Соф биодизел (B100) ҳозирги вақтда иккинчи авлод B100 дизел ёқилғисига нисбатан эмиссияни 60% гача қисқартиради.

Биогаз ишлаб чиқариш

Биогаз амалиётда чиқинди газ (LFG) ёки пиширилган газ сифатида ишлаб чиқарилади. Биогаз қурилмаси кўпинча қишлоқ хўжалик чиқиндилари ёки энергия экинларини қайта ишлайдиган анаэробик реактор деб аталадиган номдир. Уни анаэробик пишириш қозонларидан фойдаланиб ишлаб чиқариш мумкин. Бу ўсимликлар, жўхори силоси ёки биологик парчаланадиган чиқиндилар, шу жумладан, оқова сув чўқиндилари ва озиқ-овқат чиқиндилари каби энергия экинлари билан озиқланиши мумкин. Ушбу жараён давомида герметик идиш биомасса чиқиндиларини метанга айлантириб, иссиқлик, электр энергияси ва GE Jenbacher ёки Caterpillar газ двигателлари каби ички ёниш поршенли двигателдан фойдаланадиган бошқа операцияларда қайта тикланадиган энергия ишлаб чиқаради. Газ турбиналари каби бошқа ички ёниш двигателлари биогазни электр ва иссиқликка айлантириш учун тўғри келади.

Кейинчалик бажарувчи ташкилотлар Иқтисодиёт вазирлиги, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги; Давлат-хусусий диалог учун платформани таъминлайдиган бизнес ва инвестицияни ривожлантириш кенгаши; Савдо-саноат палатаси; ривожланган таъминот занжирларида, айниқса қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат саноатида ишбилармонлар уюмлари; илгари суриладиган таъминот занжирларида хизмат кўрсатувчи провайдерлар; маслаҳат органлари, илмий-тадқиқот институтлари; шаҳар ва вилоят/туман ҳокимиятлари; миллий ва маҳаллий иқтисодий ривожланиш ва яшил иқтисод (иқтисодий клуб, экологик, истеъмолчи ва ноҳукумат ташкилотлари), шунингдек, кооператив жамиятларда ваколатли фуқаролик жамияти ташкилотлари. Хусусий ташкилотлар ва хизмат кўрсатувчи провайдерлар аввалги дастурларда қисман кучайтирилди, давлат муассасалари, айниқса, шаҳар ва вилоят даражаларида заиф имкониятларга эга.

Кутилаётган натижа 2035

Янги таркибий қисмнинг кутилаётган таъсири

Ишлаб чиқарувчилар ва фермерлар учун иқлим ўзгаришига мослашиш чоралари барқарор қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини қўллаб-қувватлаш учун дастурий чора-тадбирларнинг ажралмас қисми бўлади. Сув ресурсларини тежаш ва тупроқ эрозиясининг олдини олиш мақсадида барқарор қишлоқ хўжалиги тамойиллари амалга оширилади. Натижада у тупроқ унумдорлигини сақлаб қолади ва иқлим ўзгариши оқибатида ҳосил йўқотишлари учун фермерларга тақдим этиладиган микрокредитлаш схемаларидан фойдаланади. Озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги ва озиқ-овқат маҳсулотлари сифати дастури, шубҳасиз, иқлим ўзгариши жиҳатларининг миллий иқтисодиётни ривожлантириш сиёсатига қўшилишини таъминлашга қаратилган озиқ-овқат хавфсизлигини кенгайтириш ва қишлоқ ҳудудларининг ривожланиши соҳасида кенг чора-тадбирларнинг муҳим қисмига айланади.

- Қуйида Республикада озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги ва озиқ-овқат хавфсизлиги бўйича дастурни амалга оширишдан кутилган натижалар келтирилган:
- Қайта ишланган маҳсулотларнинг ялпи миқдорига йиллик ўсиш млн. сўм.
- Қайта ишлаш саноати ва қишлоқ хўжалигида йиллик реал ўсиш.
- Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлайдиган кичик ва ўрта корхоналар сонининг ўсиши.
- Саноатдаги хусусий инвестицияларнинг ўсиши.
- Ҳар бир туманда маркетинг ва маслаҳат марказларини очиш.
- Қайта ишлаш саноатида иш ўринларини яратиш.
- Қайта ишлаш саноатида солиқ тушумларининг йиллик ўсиши.

Хавфни баҳолаш

- Сиёсий беқарорликнинг доимий юксак салоҳияти, жумладан, исломлашишнинг жадал тараққиёти.
- Ҳукумат тузилмаларининг нозиклиги ва ҳукумат ишида ва сиёсатида тегишли узлуксизлигининг мавжуд эмаслиги.
- Минтақалардаги сиёсий ва этник тартибсизликларнинг тикланиши хавфи.

Етказиб бериш занжири ишининг ва экспортни илгари суриш муваффақияти ташқи глобал ва минтақавий иқтисодий омиллар, хусусан, мамлакат бизнес ва саноатининг ҳали тайёр эмаслиги ва уларнинг рақобатбардошлигига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ЖСТга кутилган кириш билан таъсирланади.

Экологик барқарор ривожланиш ва айниқса иқлимий хавфларни ҳисобга олиш, Ўзбекистон учун янги муаммодир. Мавжуд тузилма ҳар қандай профилактик чораларга ўз ҳиссасини қўшмайди. Бу сиёсий манфаатдор томонларни олдини олиш чоралари экологик муаммоларни ҳал қилишнинг зарур ва кейинги етказилган зарарни бартараф этишдан кўра самаралироқ усулларида бири эканлигига ишонтириш учун жуда кўп экологик сезгирлик ва қатъий ишни талаб қилади.

Озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлигини мониторинг ва назорат қилишни кучайтириш билан боғлиқ чора-тадбирлар нозик давлат муассасаларини мустаҳкамлашга ҳисса қўшиб, ижобий таъсир кўрсатади. Дастур томонидан қўллаб-қувватланадиган органлар ва ташкилотларда давлат-хусусий ва фуқаролик алоқаларини илгари суришда муҳим рол ўйнайди.

1

Эмиссияларни камайтиришга ва ресурсларни тежайдиган ишлаб чиқаришларга йўналиш

- Муайян корхона, умуман олганда, шаҳар, дарё ҳавзаси ва бошқалар учун эмиссия ва ифлосланиш мақбул даражаси бўйича давлат даражасида рухсатномалар шаклида чекловларни (лимитларни) жорий этиш (нормани саноат вазирликлари ва идоралар белгилайди)
- Иқтисодиёт учун, шу жумладан транспорт секторида қайта тикланадиган манбалардан энергия истеъмоли даражасига эришиш учун давлат мақсадларини белгилаш
- Махсулотлар учун экологик стандартларни ишлаб чиқиш

Мамлакатлардан мисоллар:

Япония

ХХР

АҚШ долл.

- Ҳар бир алоҳида корхона фаолияти назоратини амалга ошириш

- Давлат томонидан ўрнатилган нормалар табиий ресурсларнинг тикланиш қобилиятидан сезиларли даражада ошиши мумкин

Соҳа доирасида айрим корхоналари устидан экологик назорат

2

Ривожланиш мақсадининг варианты

Табиий ресурслардан рухсат этилган йиллик максимал фойдаланиш даражасига йўналиш

Давлат даражасида чеклашлар жорий этилиши, унда биологик ресурслар фақат табиий қайта тикланиш қобилиятлари даражасида қўлланилади

Мамлакатлардан мисоллар:

Франция

Германия

Швейцария

Голландия

- Ресурсларнинг табиий захиралари ва уларни тикланиш қобилиятини ҳисобга олиш мамлакатнинг муайян минтақасидаги экологик муҳитни йўқ қилиш хавфини камайтиради

- Ресурсларни тежайдиган ёки экологик тоза ишлаб чиқаришга тўлиқ ўтишга рағбат йўқ.

Умуман, барча тармоқларнинг экологик назорати

Кутилаётган натижа 2035

Ўзбекистон барқарор ривожланиш мақсадларига киритилган элементларнинг ҳар бирини уйғунлаштириб, иқлим ўзгаришини назорат қилиш, сув таъминотини такомиллаштириш, ҚМЧ бошқариш тизимини ривожлантириш, ўрмон майдонини ошириш, Орол денгизи инқирозини бартараф этиш ва қайта тикланадиган электр энергиясига ўтишга эътиборни сақламоқда

- "Ўзбекистон сувлари" миллий лойиҳаси (сувни етказиб бериш ва суғориш тизимларига замонавий технологияларни жорий қилиш, шу жумладан сув йўқотишларини 30-40% камайтириш имконини берадиган сув каналларини бетонлаштириш)
- "Чиқинди" миллий лойиҳаси (иссиқлик ёки электр энергияси ишлаб чиқариш ва ундан кейин экспорт қилиш учун ҚМЧ қайта ишлаш мажмуаларини жорий этиш, "яшил" тарифларни жорий қилиш - ҳозирда Ўзбекистоннинг қайта тикланадиган энергия соҳасида техник салоҳиятининг 40 фоизи ишлатилмаган)
- Атроф муҳитга юқори даражада зарар етказадиган (Орол денгизи, Марказий Фарғона, Хоразм вилояти) ҳудудларда экологик вазиятни маҳаллийлаштириш, тиклаш ва соғломлаштириш бўйича комплекс чоратадбирларни қабул қилиш, шунингдек, чекланган давлат чораларини жорий қилиш йўли билан тўпланган зарарни бартараф этиш
- Орол денгизининг қуриган тубида ва Оролбўйи минтақасида ҳимоя ўрмонзорларни яратиш, шунингдек, Оролбўйи минтақасидаги шаҳар ва аҳоли пунктларини кўкаламзорлаштиришни таъминлаш орқали кўчма қумларни мустаҳкамлаш бўйича чоратадбирлар мажмуини ишлаб чиқиш ва жорий қилиш.
- Давлат атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ташкилотларини потенциал экологик оқибатларга олиб келадиган йирик лойиҳаларни ишлаб чиқишга жалб қилиш
- Мактабгача ёшдан бошлаб аҳолини экология ҳақида хабардор қилиш
- Маиший ва саноат чиқиндиларни қайта ишлаш тизимини ривожлантириш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035	CAGR
The Environmental Performance Index (рейтингдаги ўрин)	136	Топ-60	2%
Ичимлик суви билан таъминланган аҳоли:			
Шаҳар	98%	100%	0,1%
Қишлоқ	81%	100%	1,2%
Sustainable Development Goals Index	71,2	80	0,6%
Сув ресурсларининг маҳсулдорлиги (ЯИМ/м ³)	0,95	14,9	20,4%
Қишлоқ хўжалиги учун йиллик сув олиниши	90%	70%	-1,4%

Инвестициялар

2025

- БМТ тавсиялари бўйича иқлим ўзгаришини назорат қилиш учун бюджетни шакллантириш
- Экология соҳасида таълим дастурларини таълим муассасаларида тасдиқлаш ва аҳолида экологик масъул онгни тарбиялаш
- Орол денгизини тиклаш бўйича комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш
- Чўлланишга ва қурғоқчиликка қарши кураш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқиш

2030

- Чиқиндиларни ва атропоф муҳитга зарарли материалларни қўллашни камайтириш бўйича чоралар кўриш
- Марокаш, Исроил, Туркия ва бошқа мамлакатларда томчилатиб суғоришнинг муваффақиятли тажрибасига асосланган томчилатиб суғоришда, шу жумладан аеропоникада етакчи амалиётларни таҳлил қилиш ва амалга ошириш

2035

- Шаҳарни режалаштириш ёндашувини ўзгартириш (велосипедда ҳаракатланиш учун инфратузилма яратиш, машина қўйиш/электромобил зарядлаш жойларини яратиш, ҳаво сифатини яхшилаш)
- Биноларни лойиҳалаштиришга ёндашувни ўзгартириш (биноларни иситиш ва совутиш учун геотермик иссиқлик насосларидан фойдаланиш, қуёш таъсирини ва бионинг қуёш орқали иситилишини минималлаштиришни инobatга олган ҳолда биноларни лойиҳалаштириш)
- Маълумотларни тўплаш, сақлаш, таҳлил қилиш ва график тасаввур қилувчи географик ахборот тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш
- Ўзбекистон Республикасида қўлланиладиган замонавий сув таъминоти ва суғориш тизимларини жорий этиш
- Иссиқлик ёки электр энергиясини чиқариш учун чиқиндиларни қайта ишлаш мажмуаларини режалаштириш ва қуриш
- Экология соҳасидаги давлат идораларининг потенциал экологик оқибатларга ва хавф-хатарларга эга йирик лойиҳаларни ишлаб чиқишда жалб этишни таъминлайдиган чоралар кўриш
- Экологик жиҳатдан фойдали sanoat соҳаларини ривожлантириш
- Сувни шўрсизлантириш технологиясини ривожлантириш
- Истеъмол қилинаётган сув миқдорини ва сифатини, тупроқнинг сифат таркибини мониторинг қилиш учун тизимларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш
- Орололди зонасида экологик вазиятни маҳаллийлаштириш, тиклаш ва соғломлаштириш бўйича комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш

● кадрлар ● молия ● технологиялар ● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш ● инфратузилма

2025

2030

2035

- Республиканинг ҳудудини трансегаравий атроф-муҳитнинг ифлосланишидан назорат ва ҳимоя қилиш бўйича хизматларни модернизация қилиш
- Экологик муаммоларни ҳал қилишда жаҳон ҳамжамияти билан ҳамкорликни мустаҳкамлаш бўйича чора-тадбирларни киритиш
- Экологик тоза ва ресурсларни тежовчи технологияларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш (муқобил энергия манбалари)
- Ўрмон экинларини яратиш учун инновацион технологиялар ва ёндашувларни жорий этиш, кўчат материалларини етиштириш, яйловларни такомиллаштириш, иқлим ўзгаришига мослашиш ва бошқалар.

кадрлар

молия

технологиялар

қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш

инфратузилма

4. Технология ва инновациялар ривожланиши

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача ривожланиш стратегиясининг концепцияси

Илм-фан, технология ва инновациялар

Технология ва инновациялар ривожланиши

Жорий ривожланиш даражаси

Муҳим муаммолар

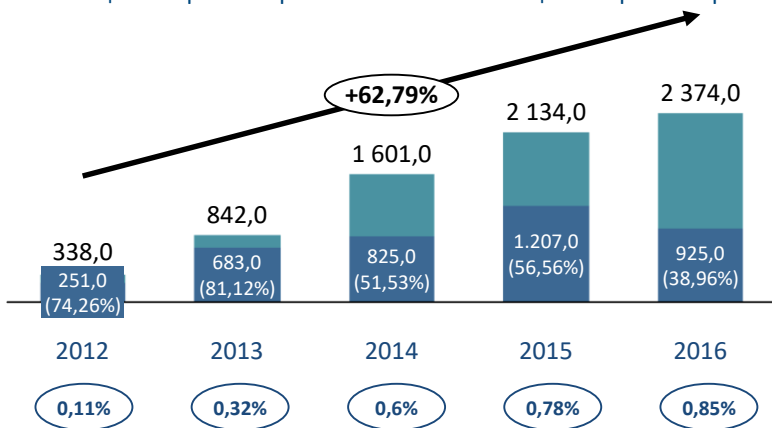
- Меҳнат бозорида, хусусан, АТ соҳасида юқори малакали кадрларнинг мавжудлиги муаммолари бор
- Тадқиқотни молиялаштиришнинг самарасиз тизими, молиялаштириш ҳажмининг қисқариши
- Иختироларни тижоратлаштириш муаммолари
- Инновацион инфратузилмани ривожлантиришнинг паст даражаси (хусусан, ЭИЗ, бизнес инкубаторлар)
- Давлатнинг бизнес ишларига аралashi
- Телекоммуникация инфратузилмасининг ривожланмаганлиги
- Статистика билан боғлиқ муаммолар
- Фундаментал фан уюшмаган ва жаҳон илмий жамиятидан ажралган.

Муҳим хулосалар

- **Ўзбекистон Республикасининг инновацион ривожланиши дастлабки босқичда;** кўрсаткичларнинг қўпчилигида Ўзбекистон инновацион ривожланиш бўйича **етақчи мамлакатлардан анча орқада**
- Корхоналар умумий сонида инновацион корхоналарнинг¹ **улуши кам** (умумий ҳажмининг 0,34 фоизи)
- **Ўзбекистон Республикаси** юқори технологияли ва тадқиқотталаб маҳсулотларнинг **нетто-импортёри**, аммо **импортнинг умумий ҳажмида у фақат 10,8 фоизни ташкил этади.**
- Ҳукуматни тартибга солишнинг ҳозирги ҳолати **инновациявий фаолиятни ривожлантиришга ёрдам бермайди** - Ўзбекистон Doing Business, Economic Freedom, Corruption Perception Index каби халқаро рейтингларда **энг паст ўринларга эга.**
- Фундаментал фаннинг **заиф ривожланиши мавжуд:** Ўзбекистон жаҳон **тадқиқотларнинг 0,02 фоизини** амалга оширади ва улар **далил қилиб келтиришда паст кўрсаткичларга эга.**
- Олимлар ва тадқиқотчилар **иш билан банд аҳолининг кичик қисмини ташкил этади (0,21%),** уларнинг мутлақ сони ҳам кичкина - 31,9 минг киши
- **Интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш муаммолари** ҳам таъкидланди

Инновацион компаниялар сони

Инновацион корхоналар сони ва янги инновацион корхоналарнинг улуши, дона ва %

- Сўнги 5 йил давомида инновацион маҳсулот ва хизматларни ишлаб чиқариш билан шуғулланадиган компанияларнинг жадал ўсиши таъкидланди (йиллик ўсиш суръати 63% ташкил қилади)
- Корхоналар умумий сонида инновацион корхоналарнинг улуши ортмоқда, бироқ 2016 йилда компания умумий сонининг 0,34 фоизидан (шу даврда Россия Федерациясида - тахминан 9%) ошмаган

Ўзбекистонда инновацияларни молиялаштириш

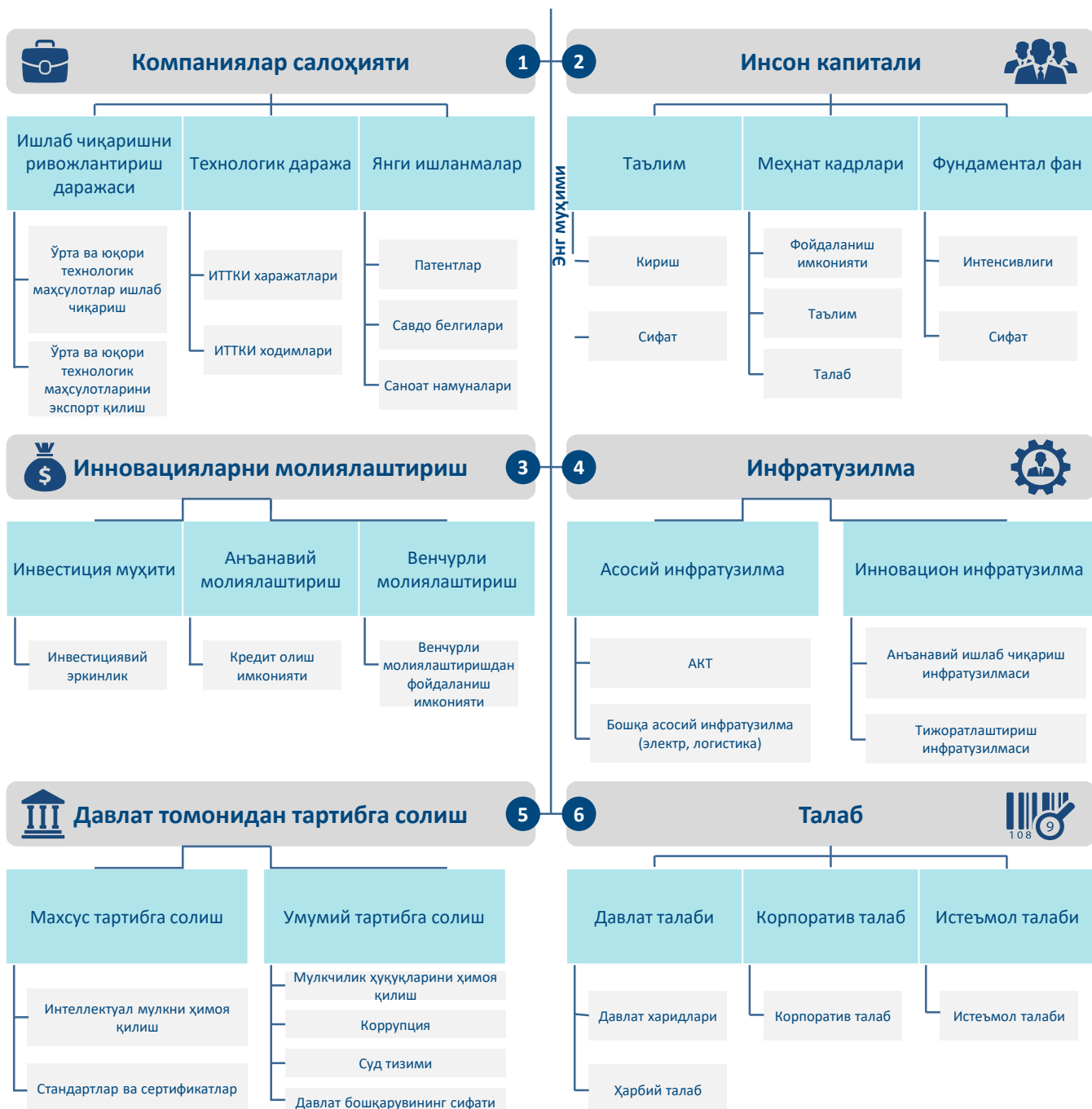
ИТТКИ харажатларининг ҳажми, млрд АҚШ доллари, 2015

- Ўзбекистонда ИТТКИ молиялаштириш 2015 йилда **133 млн АҚШ долларини** ташкил этди.
- Ривожланган мамлакатларда ИТТКИ молиялаштириш ўн баробар юқори: 16,2 млрд АҚШ доллари Швецияда 599 млрд АҚШ долларигача АҚШда

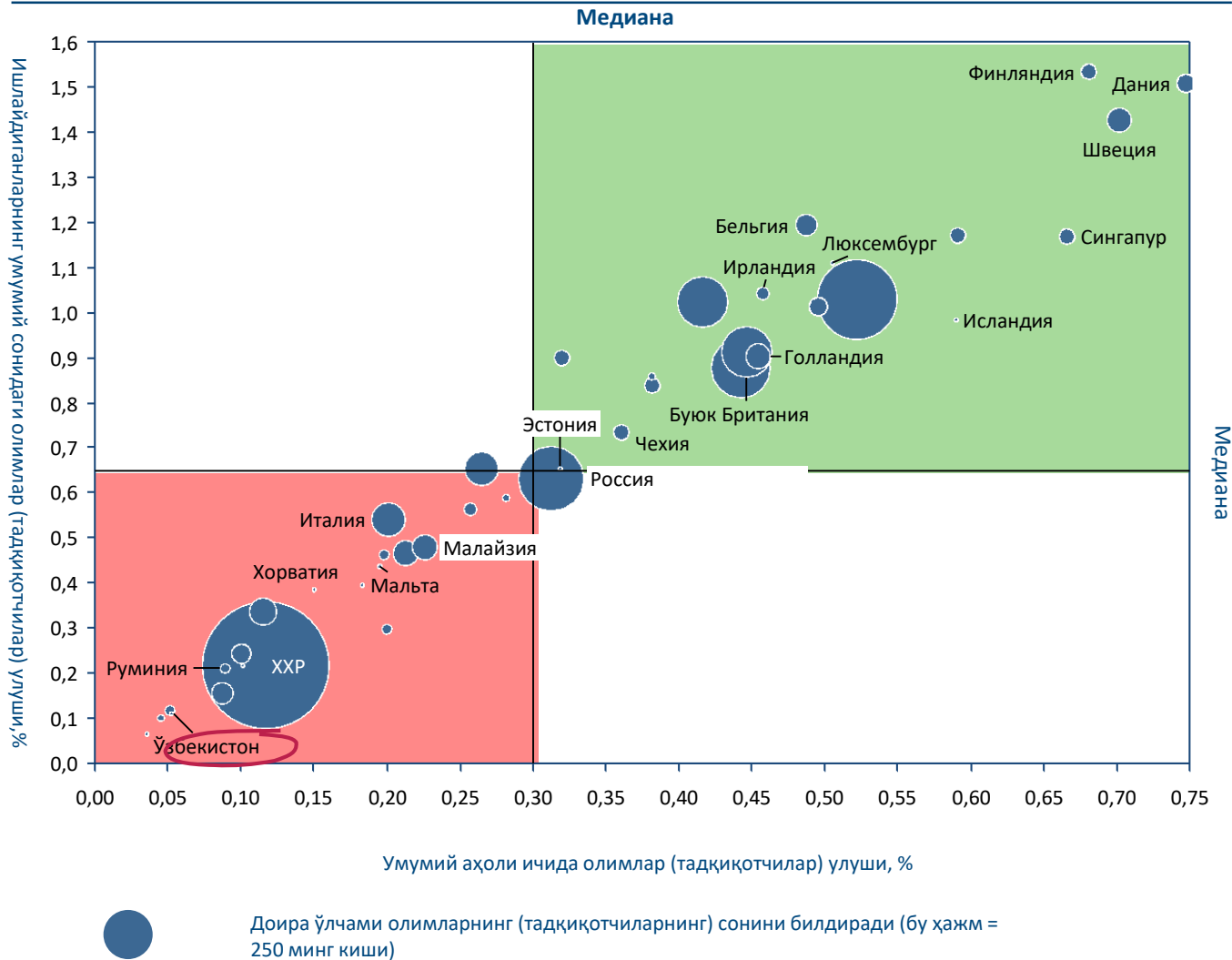

Фан, технология ва инновациялар ривожланиши

Тадқиқотчиларнинг иқтисодий тарқалиши, 2016 й.*

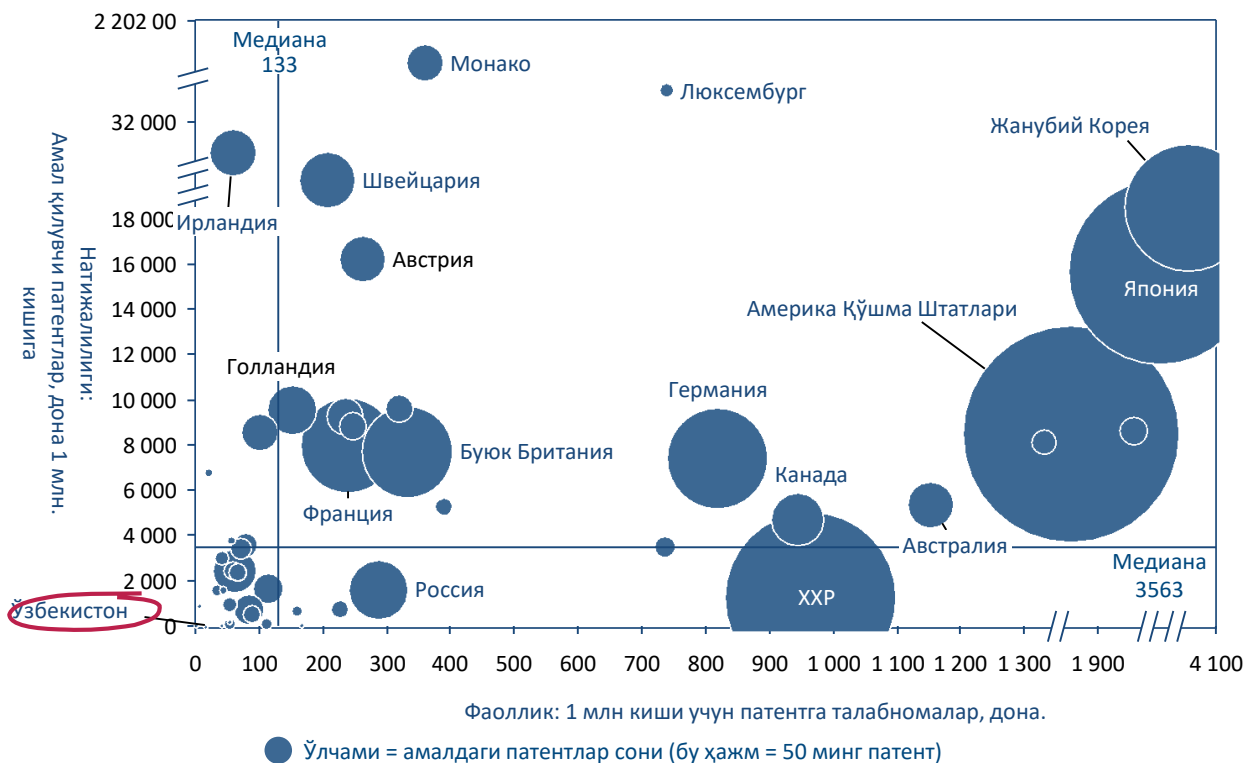
Олимлар ва тадқиқотчилар иш билан банд аҳолининг кичик қисмини ташкил қилади, уларнинг мутлақ сони ҳам паст - 31,9 минг киши

Мутлақ кўрсаткич бўйича, Ўзбекистоннинг тадқиқотчилари умумий сони Ирландия (22 минг), Венгрия (25 минг киши) билан таққосланадиган даражада - 31,9 минг киши. "Иш билан банд аҳоли сонидagi улуш" нисбатан кўрсаткич бўйича Ўзбекистон (кўрсаткич 0.21%) таққосланадиган мамлакатлардан ортда қолмоқда: Ирландияда бу кўрсаткич 1,04%, Венгрияда - 0,56%

Тадқиқотчиларнинг иқтисодий тарқалиши, 2016 й.*

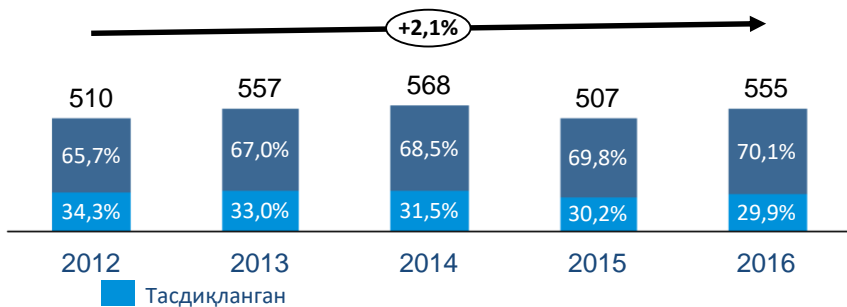
Ўзбекистон етакчи мамлакатлардан тарқалиш ва патентлик фаолияти бўйича жуда орқада қолмоқда, амалдаги патентлар сони эса камайиб бормоқда

- Ўзбекистон Республикасида 1 миллион аҳолига 17,1 патентга талабнома ва 1 миллион аҳолига 30,2 амал қилувчи патент

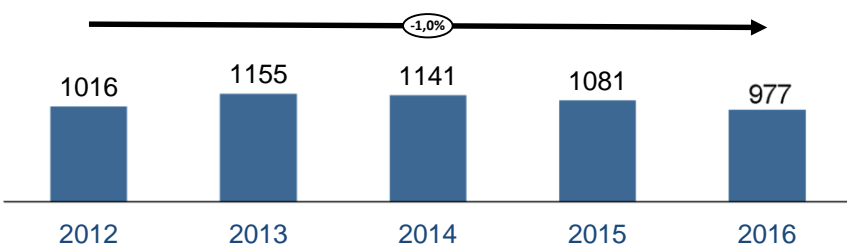
Ўзбекистон Республикаси патент фаоллиги кўрсаткичлари, 2012-2016

Патентга талабномалар сони ва тасдиқланган патентлар улуши, дона.

- Патентга талабномаларнинг (йилига 2,1%) оз кўпайиши билан тасдиқланган патентларнинг улуши 34,3% дан 29,9% га камайди

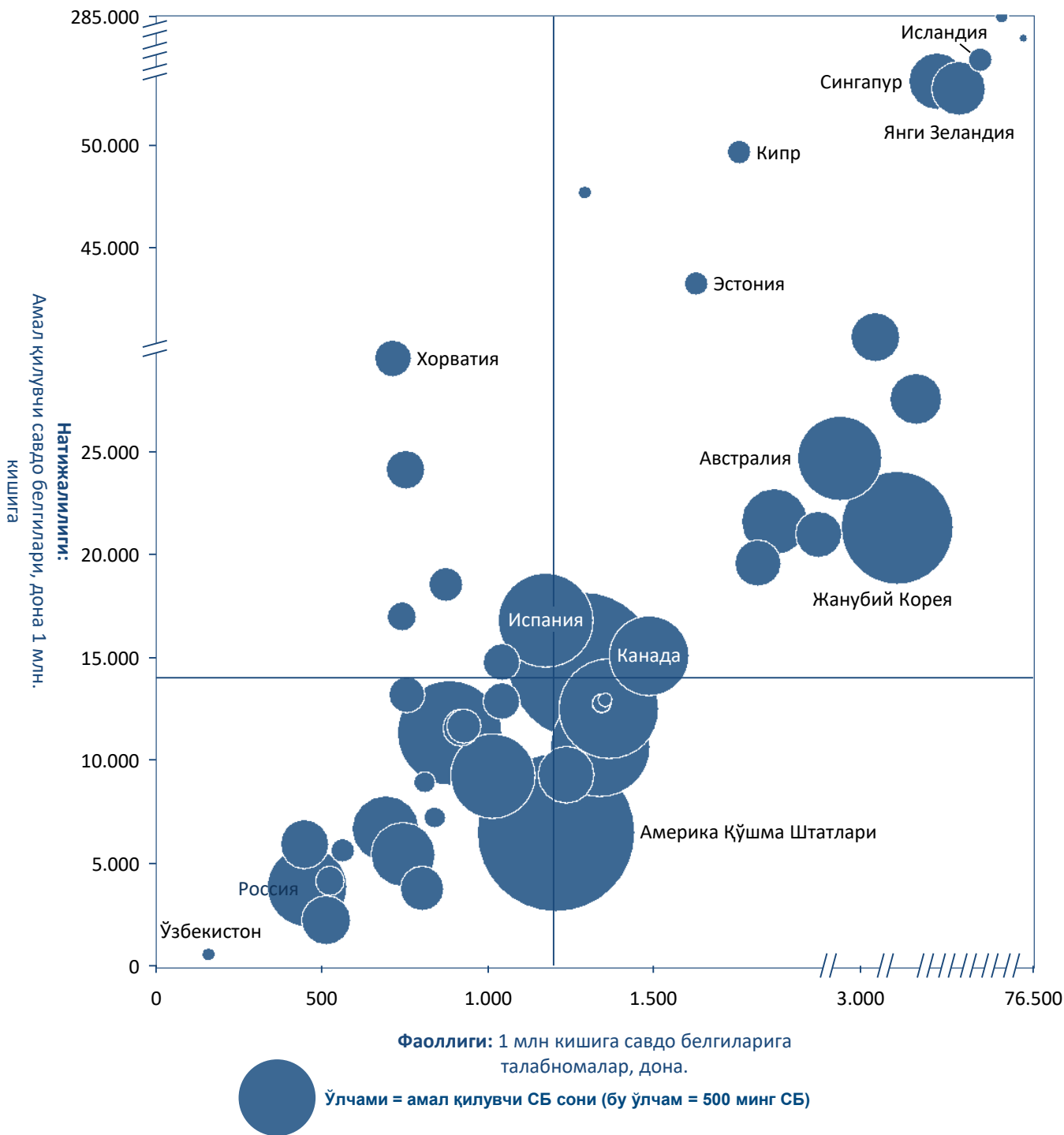
Амл қилувчи патентлар сони, дона.

- Мавжуд патентлар сони 2016 йилда 977 донгача қисқарди.

Савдо белгисини рўйхатдан ўтказиш бўйича фаоллик кўрсаткичлари (СБ), 2016

Ўзбекистоннинг рақобатдош мамлакатларига нисбатан талабномалар миқдори ижобий динамикага қарамасдан, Ўзбекистон кечикишни намоиш этади

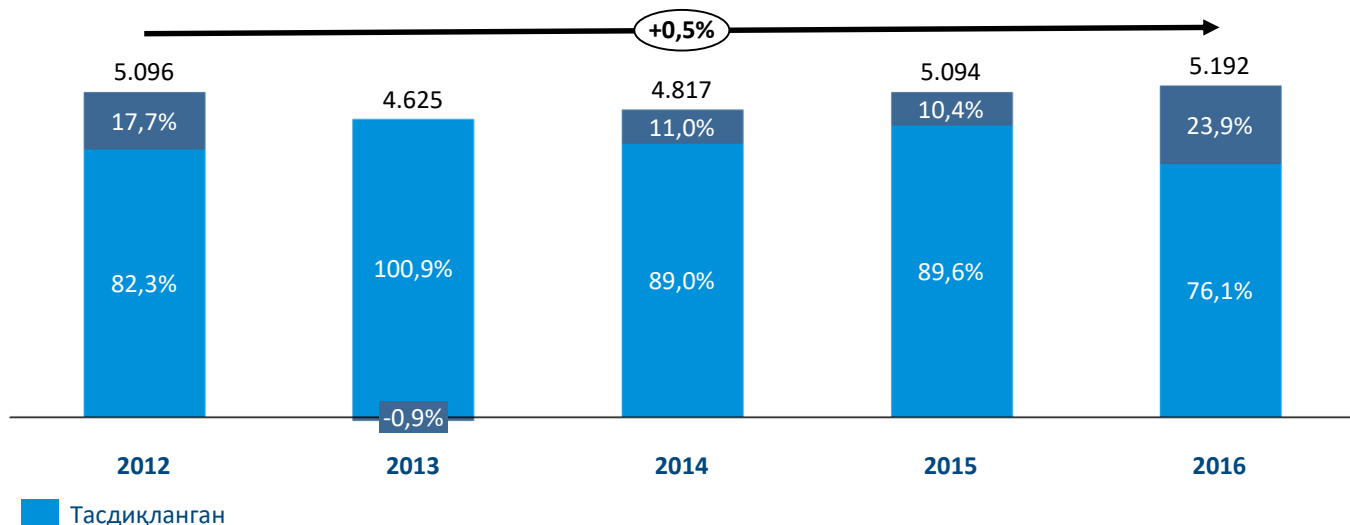
- Ўзбекистон Республикасида 1 миллион аҳолига СБни рўйхатдан ўтказиш учун 160,3 та талабнома ва 1 миллион аҳоли учун 615,4 амалдаги СБ

ЎзРда савдо белгисини рўйхатдан ўтказиш бўйича фаоллиги кўрсаткичлари, 2012-2016

Ўзбекистоннинг рақобатдош мамлакатларига нисбатан талабномалар миқдори ижобий динамикага қарамасдан, Ўзбекистон кечикишни намоиш этади

СБни рўйхатга олиш учун топширилган ва тасдиқланган талабномаларнинг нисбати

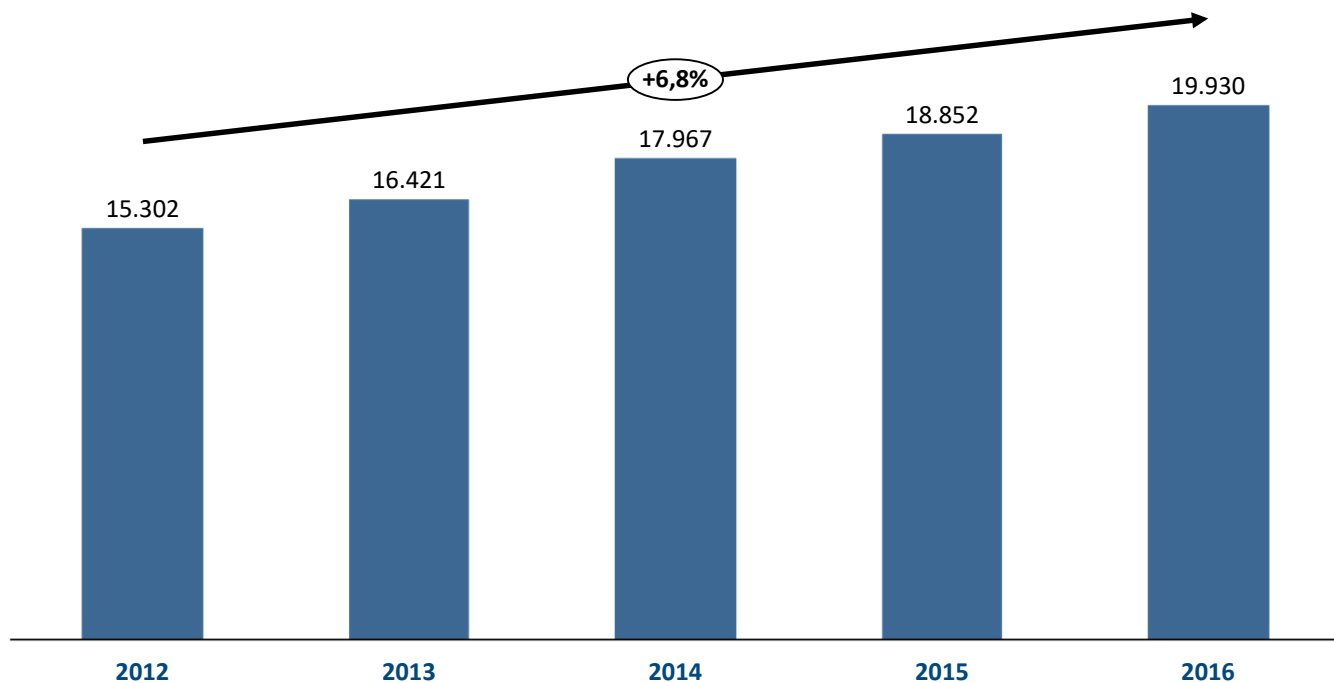
дона

- Талабномалар сонининг (йилига 0,5%) кам ортиши билан тасдиқланган савдо белгилари улуши 76,1% камайди

Амалдаги СБлар сони

дона

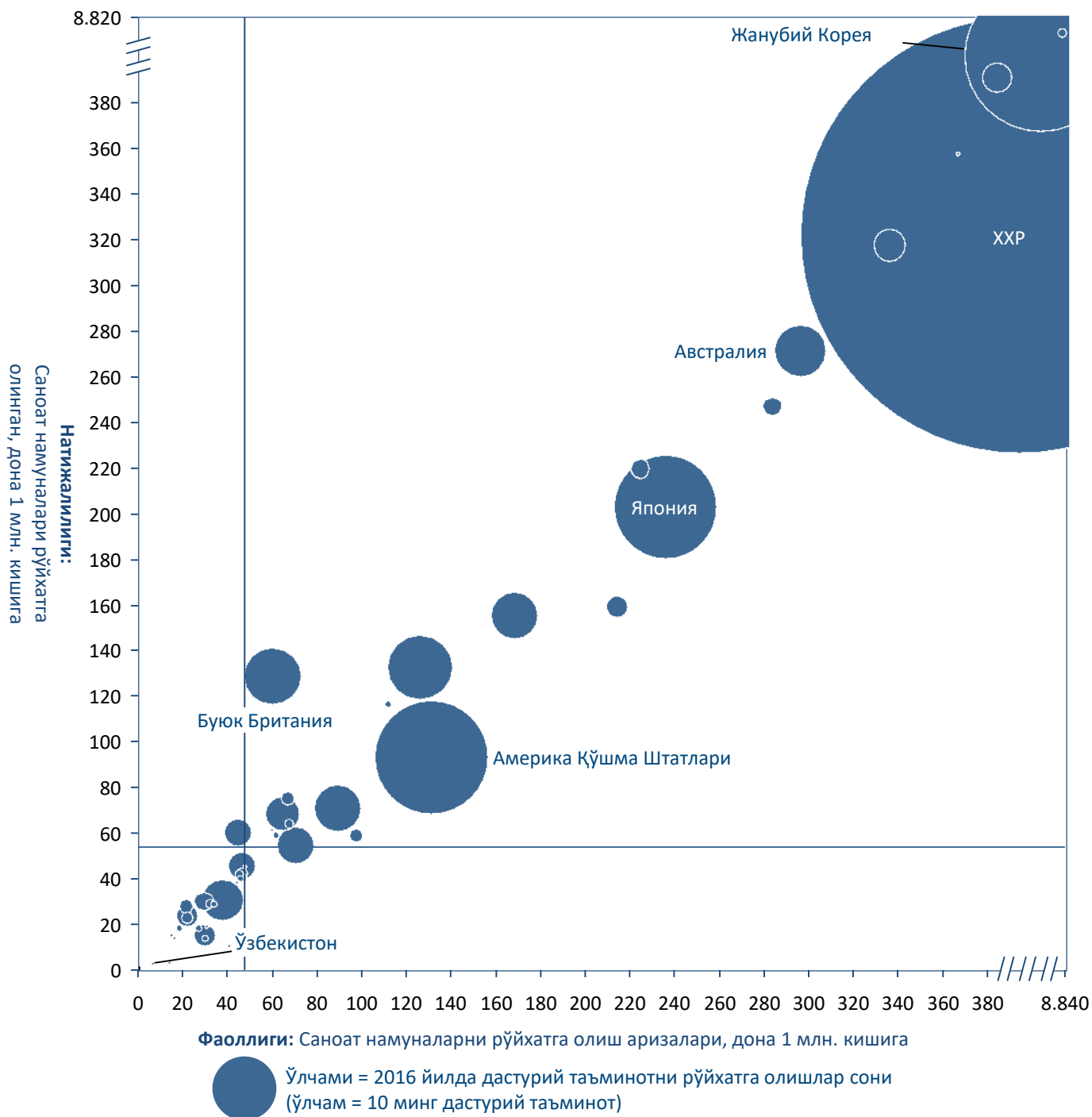

- Амалдаги савдо белгиларининг сони йилига 6,8% га ўсишни намоиш этмоқда

Илм-фан, технология ва инновациялар

Саноат намуналарини (дастурий таъминотни) рўйхатдан ўтказиш бўйича фаоллик кўрсаткичлари, 2016

Саноат намуналарини рўйхатдан ўтказиш учун талабномалар сони ортиб бормоқда, аммо рўйхатга олишлар сони барқарор эмас

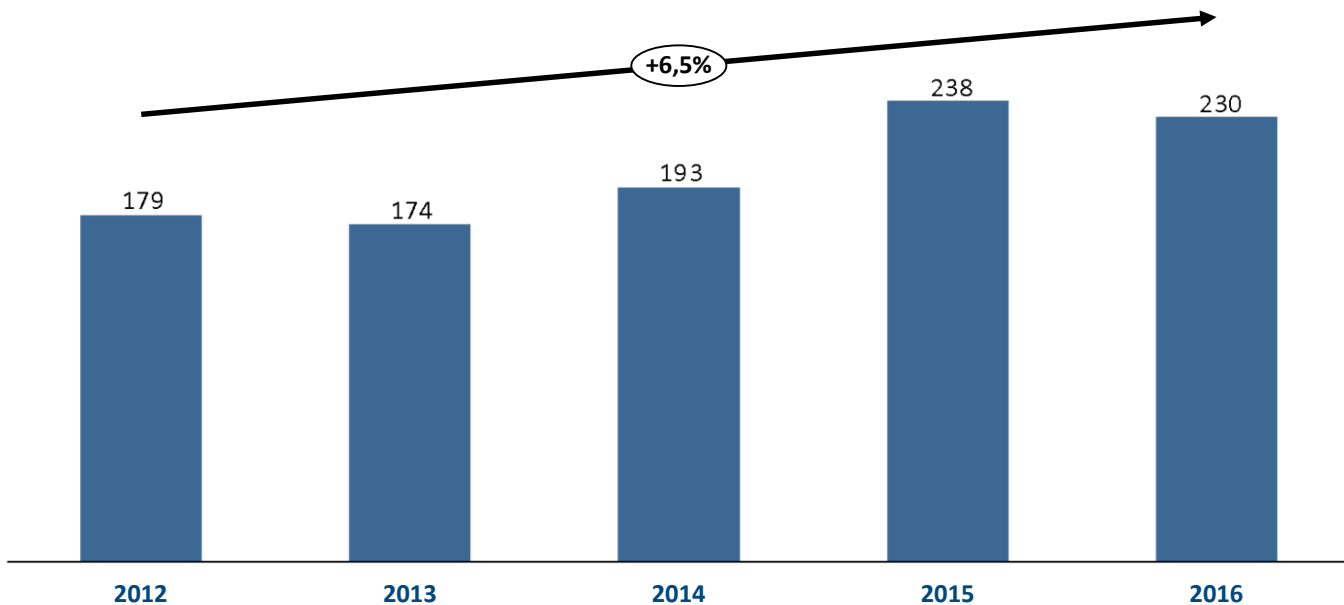
Ўзбекистон Республикасида 1 млн кишига дастурий таъминотни рўйхатдан ўтказиш учун 7,1 та талабнома ва 1 млн кишига 2,8 дастурий таъминотни рўйхатдан ўтказиш

ЎзРда саноат намуналарини рўйхатдан ўтказиш бўйича фаоллик кўрсаткичлари, 2012-2016

Саноат намуналарини рўйхатдан ўтказиш учун талабномалар сони ортиб бормоқда, аммо рўйхатга олишлар сони барқарор эмас

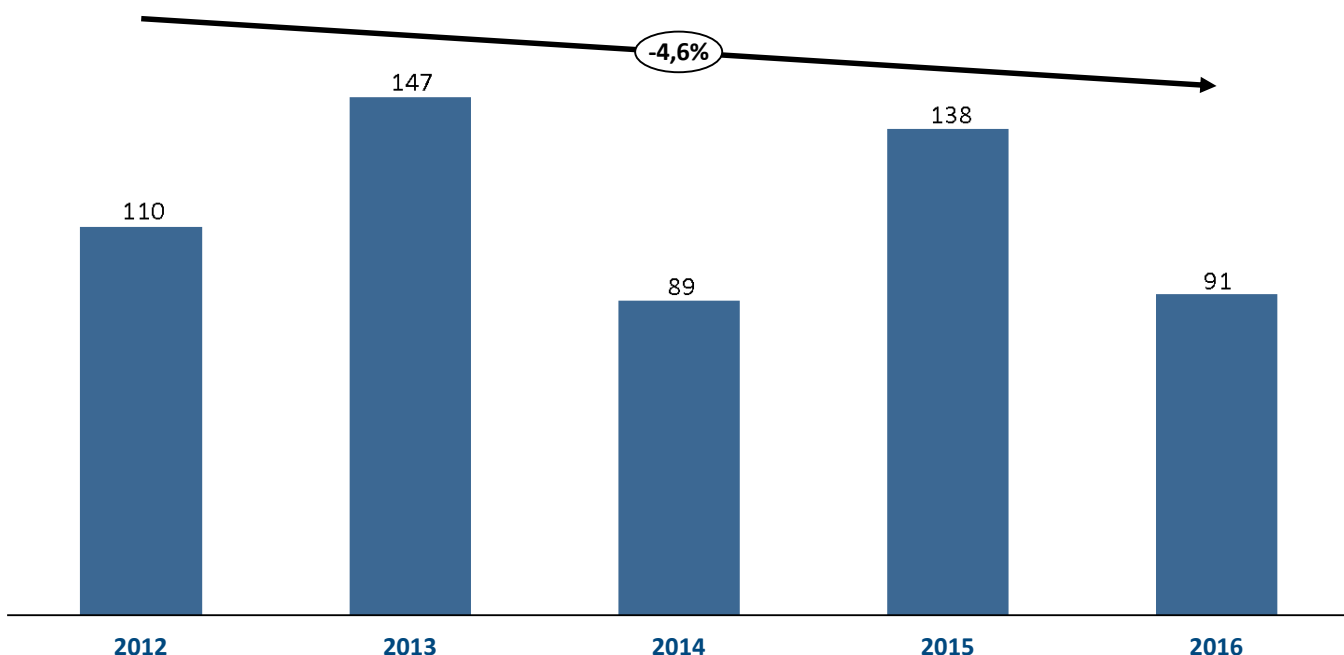
Дастурий таъминотни рўйхатдан ўтказиш учун талабномалар сони

дона

Дастурий таъминотни рўйхатга олиш сони

дона

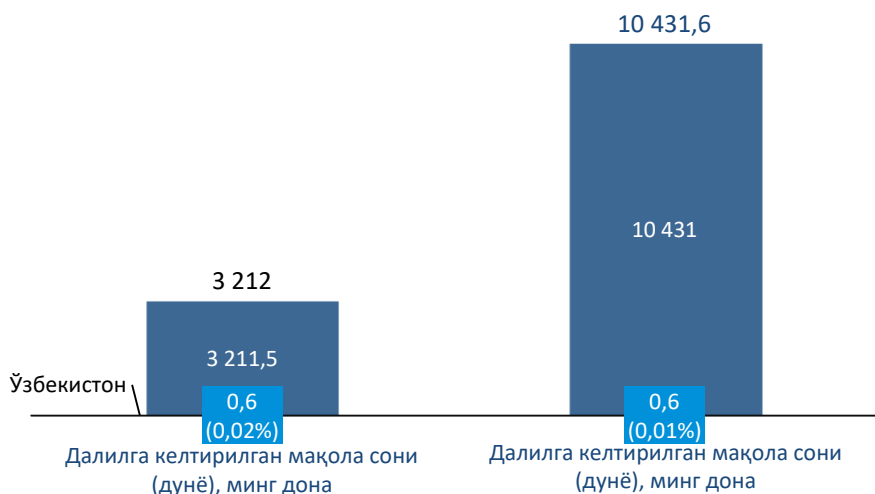

Саноат намуналарини рўйхатдан ўтказиш сони барқарор эмас ва 90-150 дона орасида ўзгаради.

Фундаментал фаннинг ривожланиши

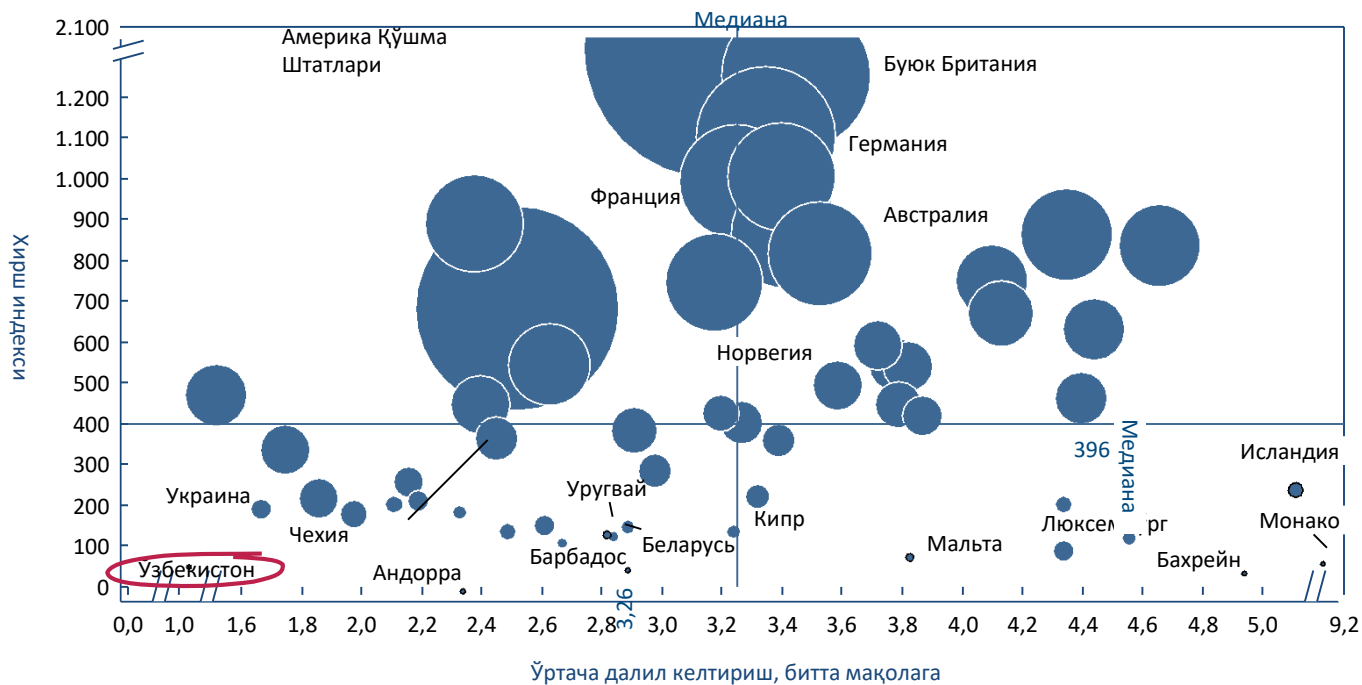
Фундаментал фаннинг суст ривожланиши таъкидланади: Ўзбекистон глобал тадқиқотларнинг 0,02 фоизини амалга оширади ва улар далил қилиб келтиришда паст кўрсаткичларга эга

Ўзбекистоннинг илмий мақола чиқаришда ва илмий мақолаларни далил қилиб кўрсатишда улуши, 2016 й.

- Ўзбекистон жаҳон илмий тадқиқотларнинг 0,02 фоизини ишлаб чиқаради
- Ўзбек тадқиқотларни далил қилиб кўрсатиш сони ундан ҳам паст - жаҳондагининг 0,01%

Илмий мақолалар далил қилиб келтириш кўрсаткичлари, 2016

● Ўлчам = 2016 йилда далил қилиб келтириш сони (ушбу ўлчам = 10 мингтага тенг)

Ўзбекистон далил қилиб келтириш кўрсаткичлари: 1 мақола учун 1,06 марта далил қилиб келтириш ўртача 3,26 марта медиан билан; Ҳирш индекси* 83, медиан 396 билан

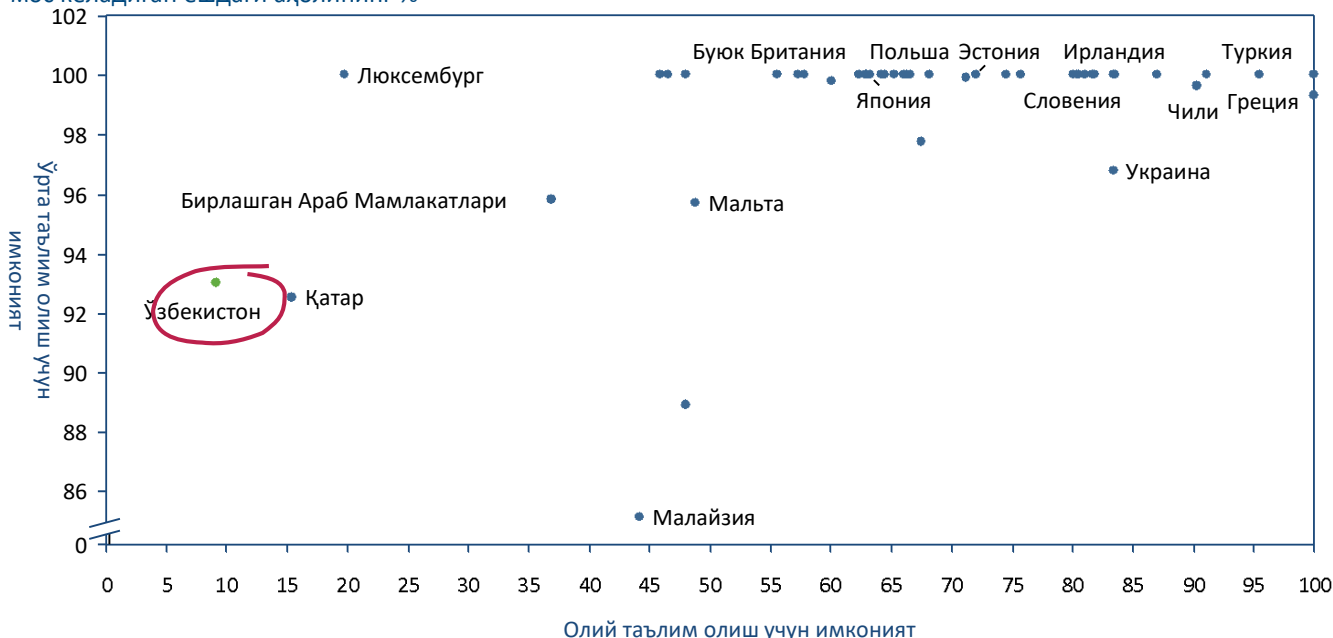
Эслатма: * Ҳирш индекси нашрларнинг сони ва ушбу нашрларга далил қилиб келтиришлар сони (юқори қиймат юқори самарадорликни англатади) асосида мамлакатнинг махсуддорлигининг миқдорий хусусияти бўлади

Таълимдан фойдаланиш имконияти

Таълимдан, айниқса, олий таълимдан фойдаланиш қийин, бу эса олий маълумотли кишиларнинг етишмаслиги ва бунинг натижасида юқори малакали кадрлар етишмаслигига олиб келади

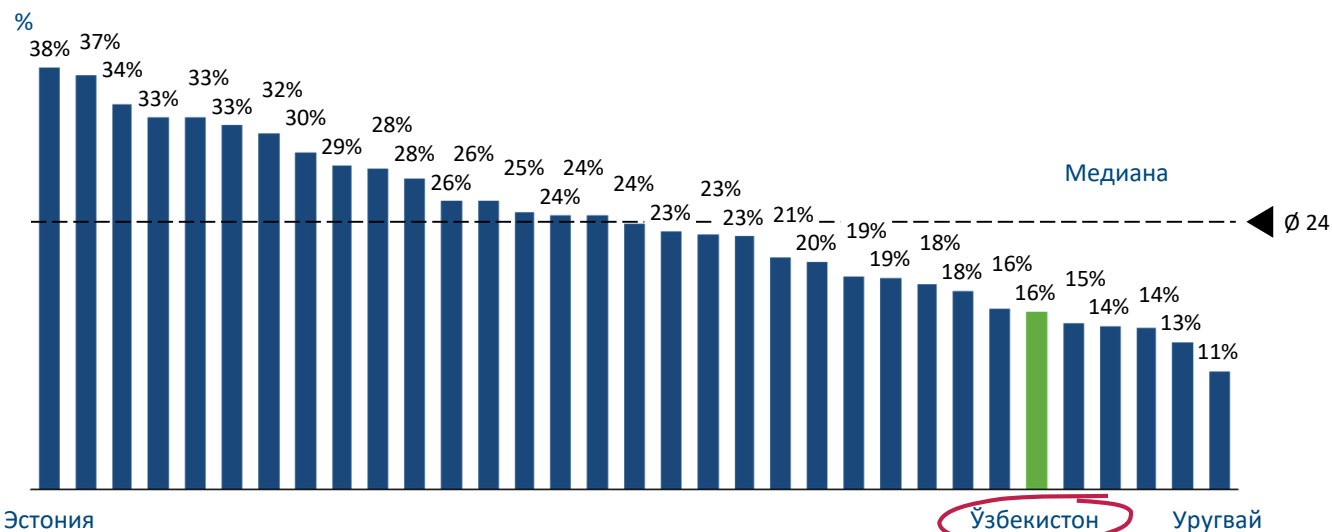
Олий ва ўрта таълимдан фойдаланиш имконияти *

мос келадиган ёшдаги аҳолининг %**

- Кўпгина мамлакатлар ўрта таълимдан фойдаланиш имконияти даражаси 100% ва ундан юқори даражасига эга ва, Ўзбекистонда - 9,3%
- Ўзбекистонда олий таълимдан фойдаланиш даражаси референт гуруҳда энг паст кўрсаткичка эга - 9,2%

Референт мамлакатлар гуруҳида 25 ёшдан юқори бўлган олий маълумотли* аҳолининг улуши

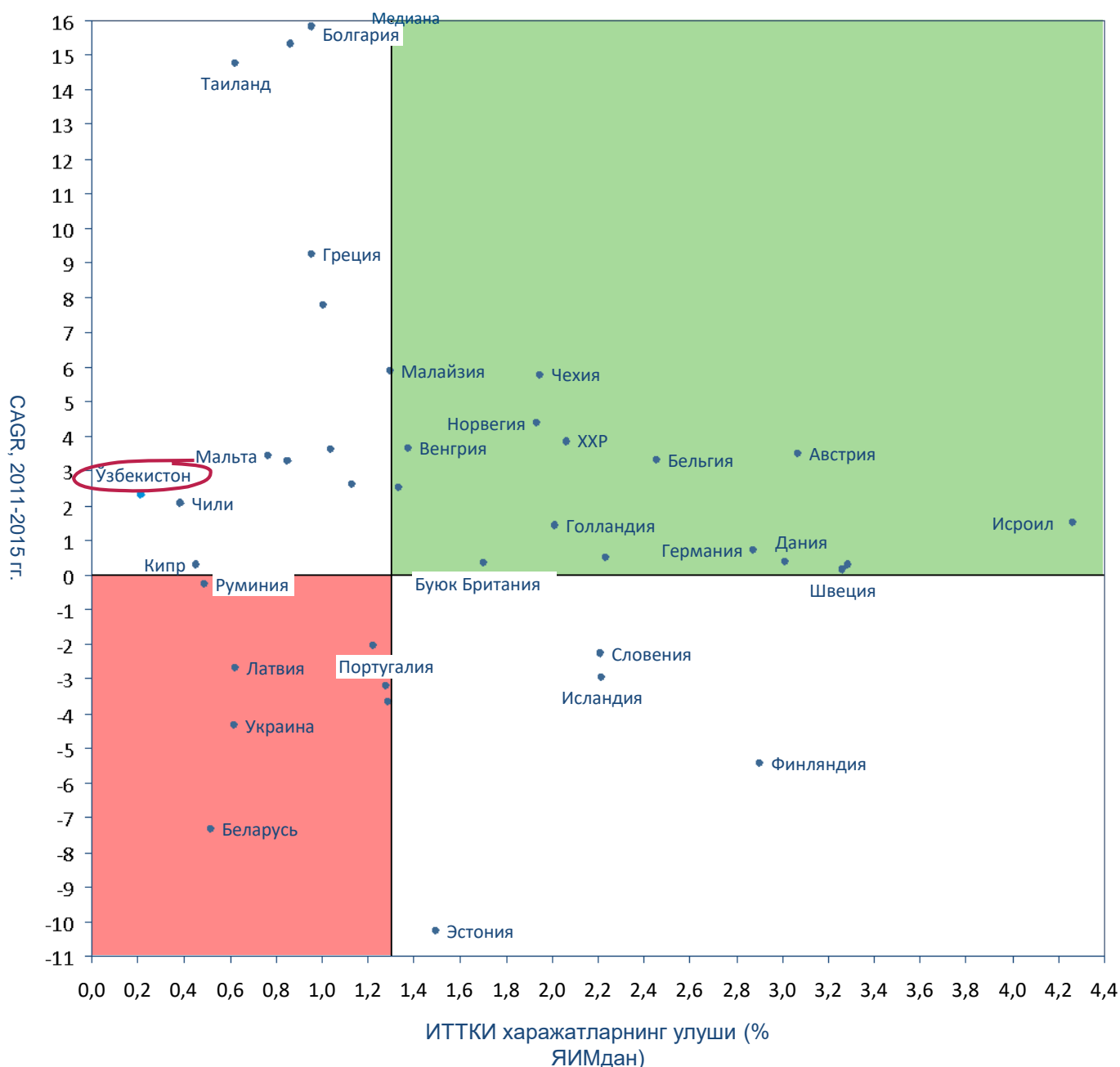

- Ўзбекистон Республикасининг 25 ёшдан ошган аҳолисининг 15,8 фоизи олий маълумотга эга (бакалавр, магистр ёки фанлар доктори унвони ёки шунга ўхшаш унвонлар)
- Ушбу кўрсаткич бўйича Ўзбекистон референт гуруҳидаги мамлакатларнинг тўртинчи чорагида жойлашган

Эслатма: * 2016 йил маълумотлари, маълумотлар йўқлигида олдинги йиллардаги маълумотлардан фойдаланилган (2014 йилга қадар) ** Агар кўрсаткичнинг қиймати 100% дан юқори бўлса, графикда 100% этиб кўрсатилган

2015 йилда Ўзбекистонда инновацион ривожланиш соҳасида етакчи мамлакатлар орасида ИТТКИ харажатларининг энг паст улуши кузатилган, динамикаси эса ижобий бўлган

2015 йилда ИТТКИ харажатларининг ЯИМдаги улуши ва йиллик ўртача ўсиш суръати бўйича инновацияларни ривожлантириш даражаси (2011-2015)

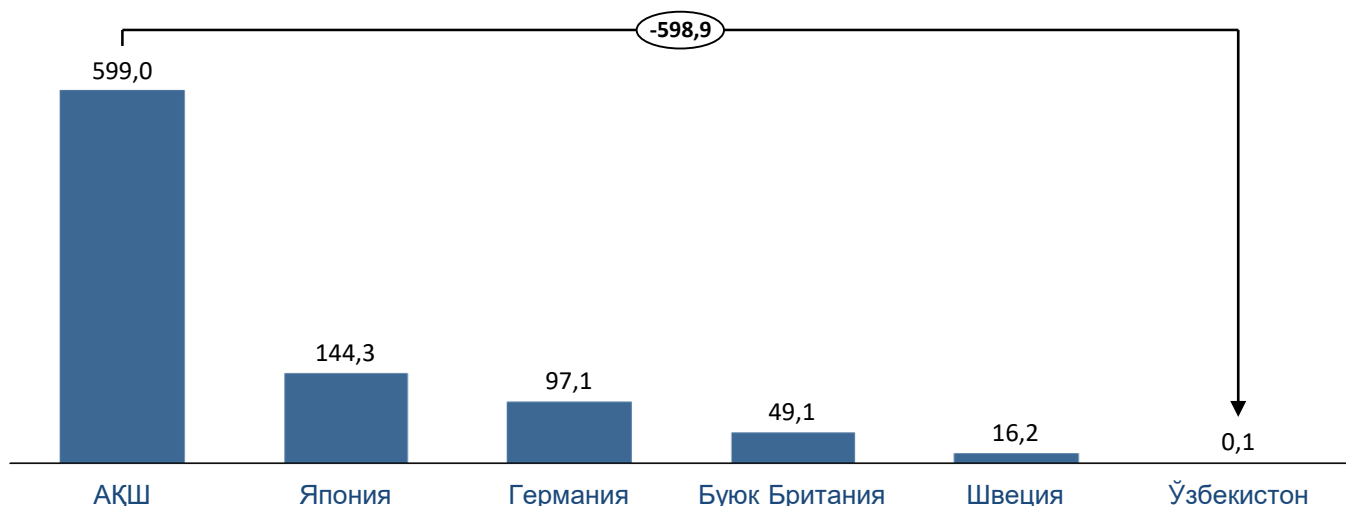

- Ўзбекистонда ЯИМда ИТТКИ харажатлари улуши 0,2% ни ташкил этди; йиллик ўсиш суръати - 2,3%
- "ИТТКИ харажатларининг ЯИМдаги улуши" кўрсаткичи бўйича сўнги маълумотлар 2015 йилдан, фойдаланиш имкони бор маълумотларга эга мамлакатлар сони - 39 мамлакат

ИТТКИ молиялаштириш

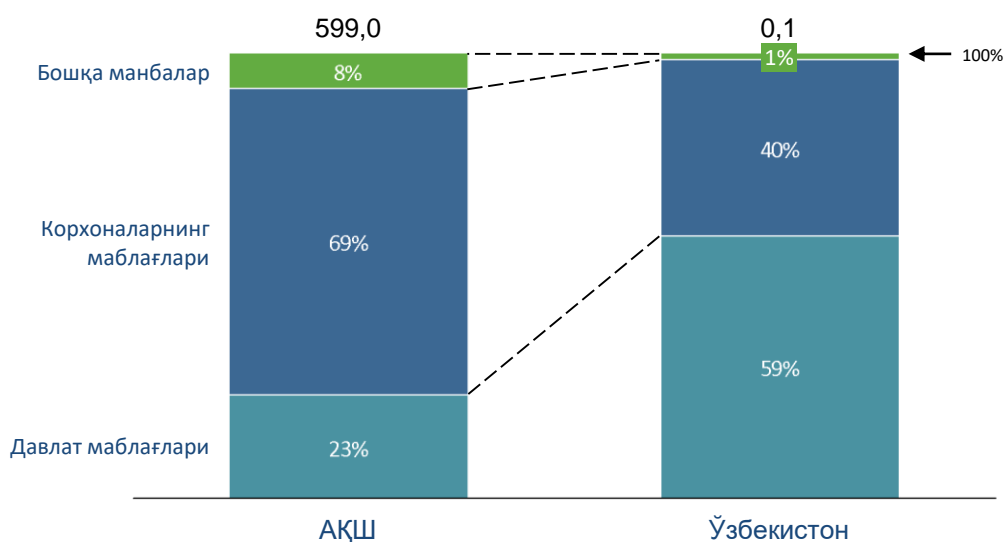
Ривожланаётган мамлакатлардан анъанавий манбалардан (давлат ва бизнес) ИТТКИ харажатларининг ҳажми ва таркиби сезиларли даражада фарқ қилади.

ИТТКИ харажатларининг ҳажми, млрд АҚШ доллари, 2015

- Ўзбекистонда ИТТКИ молиялаштириш 2015 йилда **133 млн АҚШ** долларини ташкил этди.
- Ривожланган мамлакатларда ИТТКИ молиялаштириш ўн баробар юқори: Швецияда - 16,2 млрд АҚШ доллари, АҚШда - 599 млрд АҚШ долларигача

ИТТКИ харажатлари таркиби, млн АҚШ доллари, 2015-2013 йй.*

- АҚШда ИТТКИ харажатларини молиялаштиришнинг асосий манбаи компаниялар, давлат маблағлари эса фақатгина 23%
- Инновацион фаолиятнинг бошланғич босқичида ИТТКИ рағбатлантириш давлат маблағлари ҳисобидан амалга оширилади - Ўзбекистон Республикасида бўлгани каби (59%)

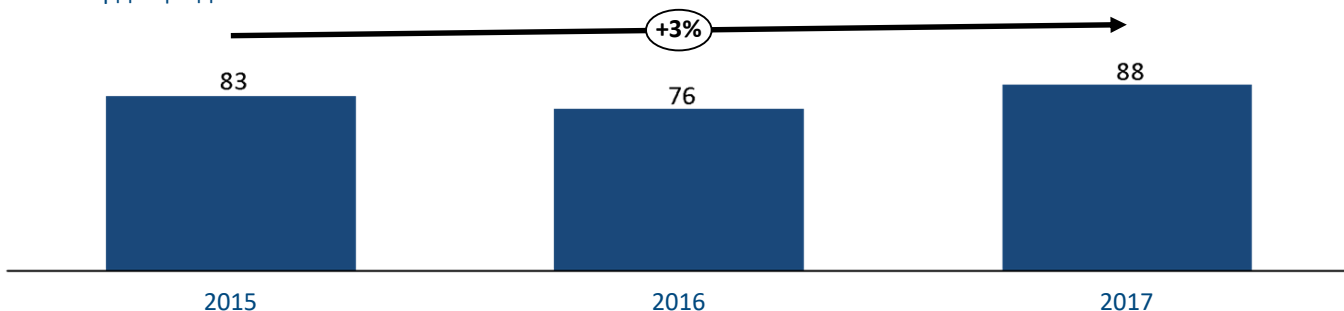
Эслатма: * Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил учун маълумотлари, АҚШ учун - 2015 йил учун маълумотлар

Халқаро амалиётда венчурли молиялаштириш (2017)

Ўзбекистонда шериклик молиялаштириш мавжуд эмас, бироқ Инновацион ривожланиш ва инновацион ғояларни қўллаб-қувватлаш жамғармаси ташкил этилди ва венчур жамғармалари учун солиқ имтиёзлари жорий этилди.

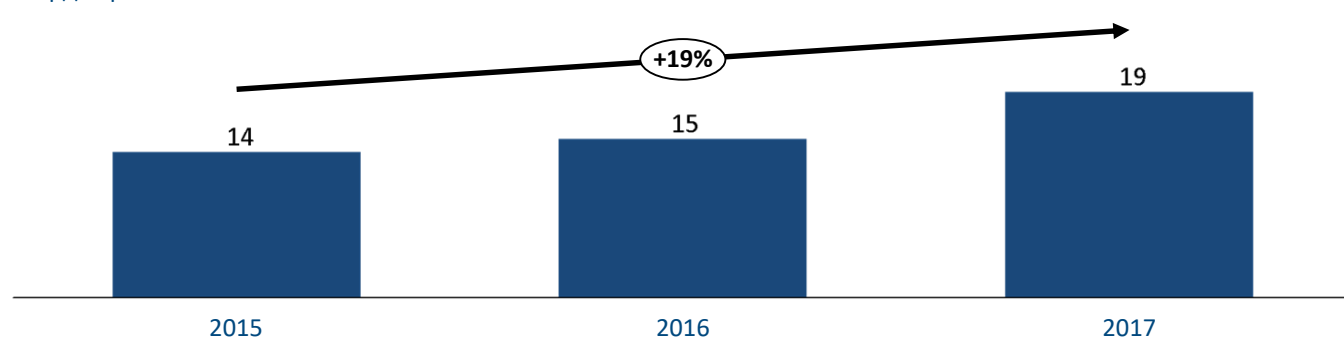
Шимолий ва Жанубий Америкада венчурлик молиялаштириш ҳажми

миллиард АҚШ долл.

Европада венчурли молиялаштириш ҳажми

млрд евро

Ўзбекистонда венчурли молиялаштириш

- Ўзбекистонда венчурлик жамғармалар ёки венчурлик инвестициялар мавжудлиги тўғрисидаги маълумотлар йўқ
- Инновацион ривожлантириш вазирлигига қўра, "Венчурли капитал бўйича шартномалар" кўрсаткичи бўйича Ўзбекистон GII-да 92-ўринда
- 2018-йилда Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлигининг ташаббуси билан Инновацион ривожланиш ва инновацион ғояларни қўллаб-қувватлаш жамғармаси ташкил этилди.
- Жамғарма фаолиятининг дастлабки натижалари ҳақида, шунингдек режалаштирилган инвестициялар ҳажми тўғрисидаги маълумотлар мавжуд эмас
- Венчурлик фаолиятни рағбатлантириш фаолияти амалга оширилмоқда: Ўзбекистонда юқори технологияли тадбиркор стартап лойиҳаларини биргаликда молиялаштирадиган ташкил этилаётган венчур жамғармалари 2023 йил 1 январдан бошлаб барча турдаги солиқ ва мажбурий тўловлардан озод этилади.
- Инвестиция муҳити, хусусан, "Economic Freedom" рейтингининг "Investment Freedom" бўлимига мувофиқ, Ўзбекистон "0 балл" баҳосига эга ва охириги позицияларни эгаллайди

Ўзбекистон Республикасида венчурли молиялаштириш ривожланишининг бошланғич босқичида турибди

Инфратузилма ривожланишнинг паст даражаси билан тавсифланади

Инновацияларни ривожлантириш учун инфратузилма

Асосий инфратузилма

АКТ

Бошқа асосий
инфратузилма

Кириш элементлари:

- Ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш имконияти (GII-да* 119-ўрин)
- АКТдан фойдаланиш (GII*да 90-ўрин)

Муаммолар:

- Кенг полосали Интернет қоплашининг даражаси паст
- Мобил Интернетнинг тарқалишининг даражаси паст

Ривожланиш даражаси:
Паст

Кириш элементлари:

- Электр энергия маҳсулдорлиги (GII*да 79-ўрин)
- Логистика маҳсулдорлиги (GII*да 116ўрин) *

Муаммолар:

- Баъзи ҳудудларда электр таъминотининг етишмаслиги
- Паст маневрлик қуввати (тахминан 6%), базаси - иссиқлик энергияси
- Эски тақсимлаш тармоқларида юқори йўқотишлар даражаси
- Юқори логистика қиймати

Ривожланиш даражаси:
Ўртачадан паст

Инновацион инфратузилма

Анъанавий ишлаб
чиқариш инфратузилмаси

Тижоратлаштириш
инфратузилмаси

Кириш элементлари:

- Анъанавий саноат кластерлари
- ИТИ, ИТТИ ва бошқалар

Муаммолар:

- Асосий воситаларнинг юқори даражадаги ейилиши
- Эскирган ускуналар
- Ходимларнинг етишмаслиги

Ривожланиш даражаси:
Ўртача

Кириш элементлари:

- Эркин иқтисодий зоналар (11 та ҳудудда 18 та ЭИЗ)
- Технопарклар (1 амал қилмоқда - "Яшнабод")
- Махсус кичик саноат зоналари (Ўзбекистон Республикасининг 8 та вилоятида - 306 гектар)
- Бизнес инкубаторлар ва бошқалар

Муаммолар:

- Резидентларнинг кам сони, натижада, иш ўринларини яратишнинг паст кўрсаткичлари
- Чет эллик инвесторлар томонидан қизиқиш кам

Ривожланиш даражаси:
Паст

Ўзбекистон халқаро рейтингларда

Давлат томонидан тартибга солишнинг ҳозирги ҳолати инновацион фаолиятни ривожлантиришга ёрдам бермайди

Index of Economic Freedom

2017

152

180дан

Corruption Perceptions Index

2017

157

180дан

Doing Business

2018

74

180дан

Indigo Index

2018

128

180дан

Ўзбекистон Республикаси муҳим рейтингларда иштирок этмайди: International Property Rights Index, ICT Development Index, Global Innovation Index, Ease of Doing Business Index, Bloomberg Innovation Index, Global Competitiveness Report

Интеллектуал мулк ва муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш

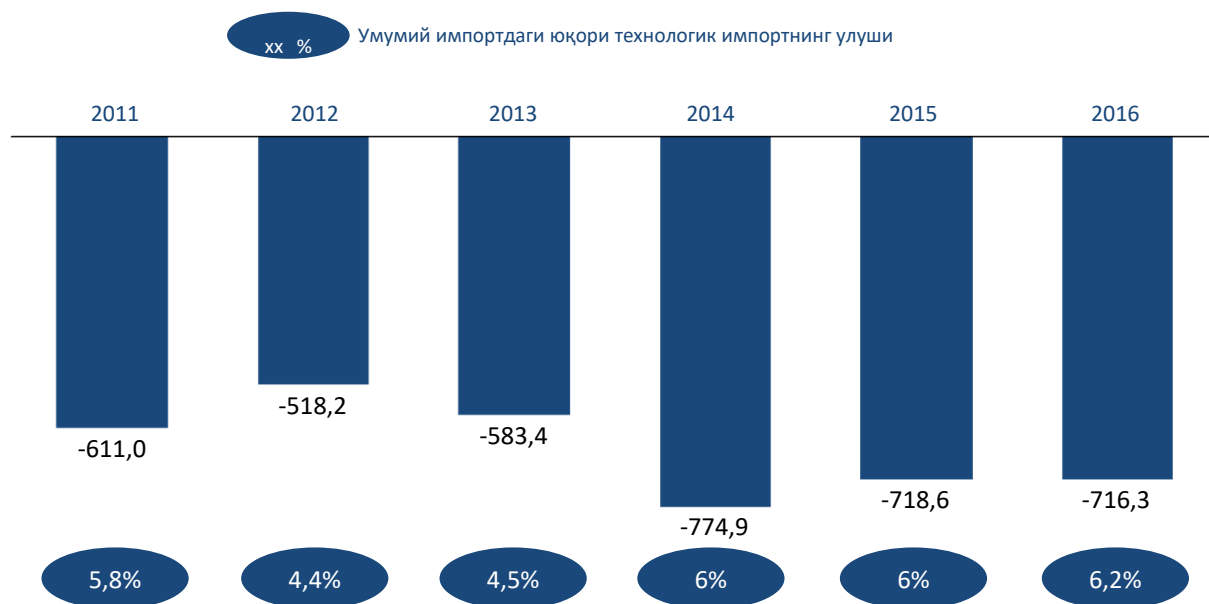
- Асосий тартибга солувчи ҳужжатлар: "Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва товар келиб чиққан жой номлари тўғрисида"ги қонун, "Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида"ги қонун ва "Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида"ги қонун
- Интеллектуал мулк агентлиги (ИМА) WIPOнинг аъзоси ҳисобланади
- Интеллектуал мулкка тааллуқли ишлар сони ортиб бормоқда (2011 йилда интеллектуал мулкка ва унга нисбатан ҳуқуқларга тааллуқли 22та иш кўриб чиқилди, 2017 йилда бу кўрсаткич 80тадан ошди)
- Очиқ манбаларда мамлакатда интеллектуал мулк соҳасида адолатсиз рақобат ривожланиб бораётгани, хусусан, чет эл компаниялари миллий компания томонидан брендни олиб қўйиш сабабли Ўзбекистон бозорига чиқа олмаганлиги ҳақида маълумот мавжуд (масалан: Туркиянинг Kalekim компанияси)
- Инновацияларни қўллаб-қувватлаш соҳасида давлат ишларини фаоллаштириш мақсадида 2017 йилда Ўзбекистон Республикаси инновацион ривожланиш вазирлиги ташкил этилди.
- Электрон ҳукуматни жорий этиш бўйича фаол иш олиб борилмоқда

Юқори технологик ва тадқиқотлаб маҳсулотларни экспорт ва импорт қилиш

Ўзбекистон юқори технологияли ва тадқиқотлаб маҳсулотларнинг соф импортчиси, аммо уларнинг улуши импортнинг умумий ҳажмида фақат 6,2 фоизни ташкил этади.

Юқори технологияли ва тадқиқотлаб маҳсулотлар ** бўйича савдо баланси **

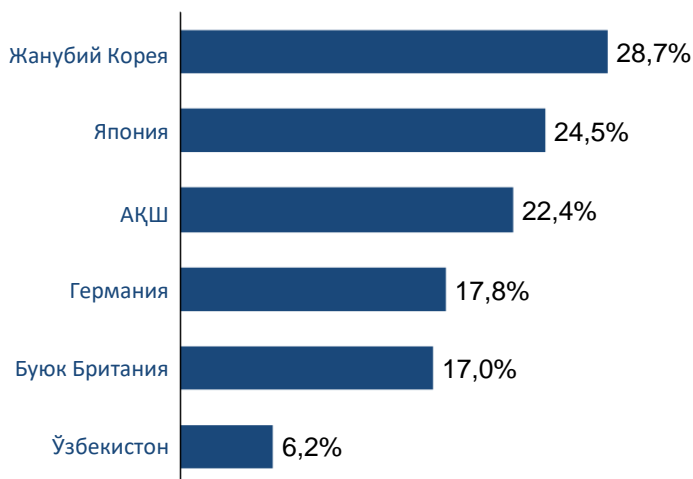
млн АҚШ долл.

- Ўзбекистон юқори технологияли ва тадқиқотлаб маҳсулотлар бўйича **салбий савдо балансини** намоиш этмоқда, юқори технологияли импортнинг улуши эса **бир оз ошди**

Юқори технологияли ва тадқиқотлаб маҳсулотларнинг ** импортдаги улуши

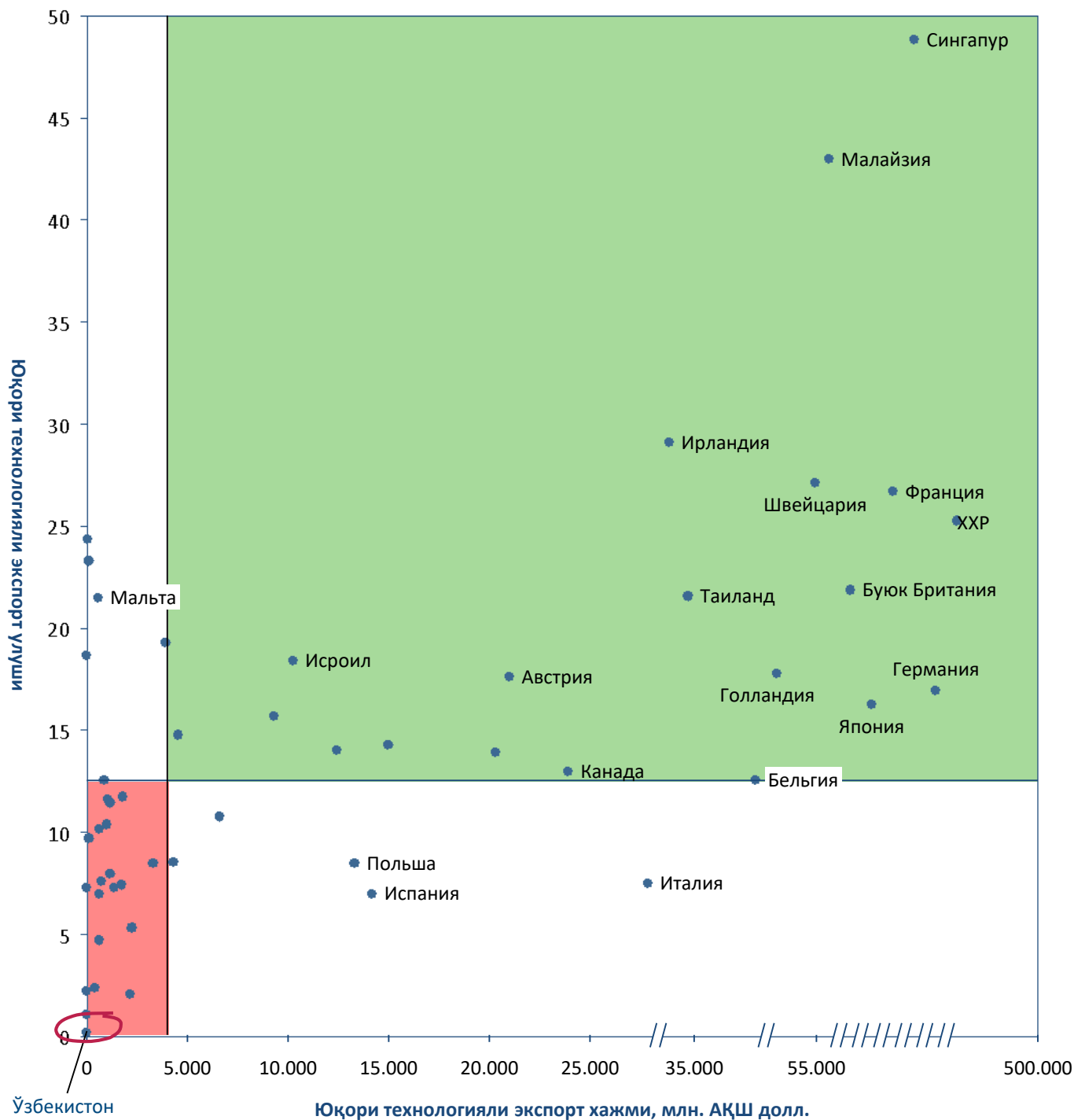
%

- Ривожланган мамлакатларда юқори технологик ва илмий маҳсулотларнинг улуши импортнинг тахминан 20% ни ташкил этади.

Юқори технологиялар экспортининг ҳажми ва улуши, 2017*

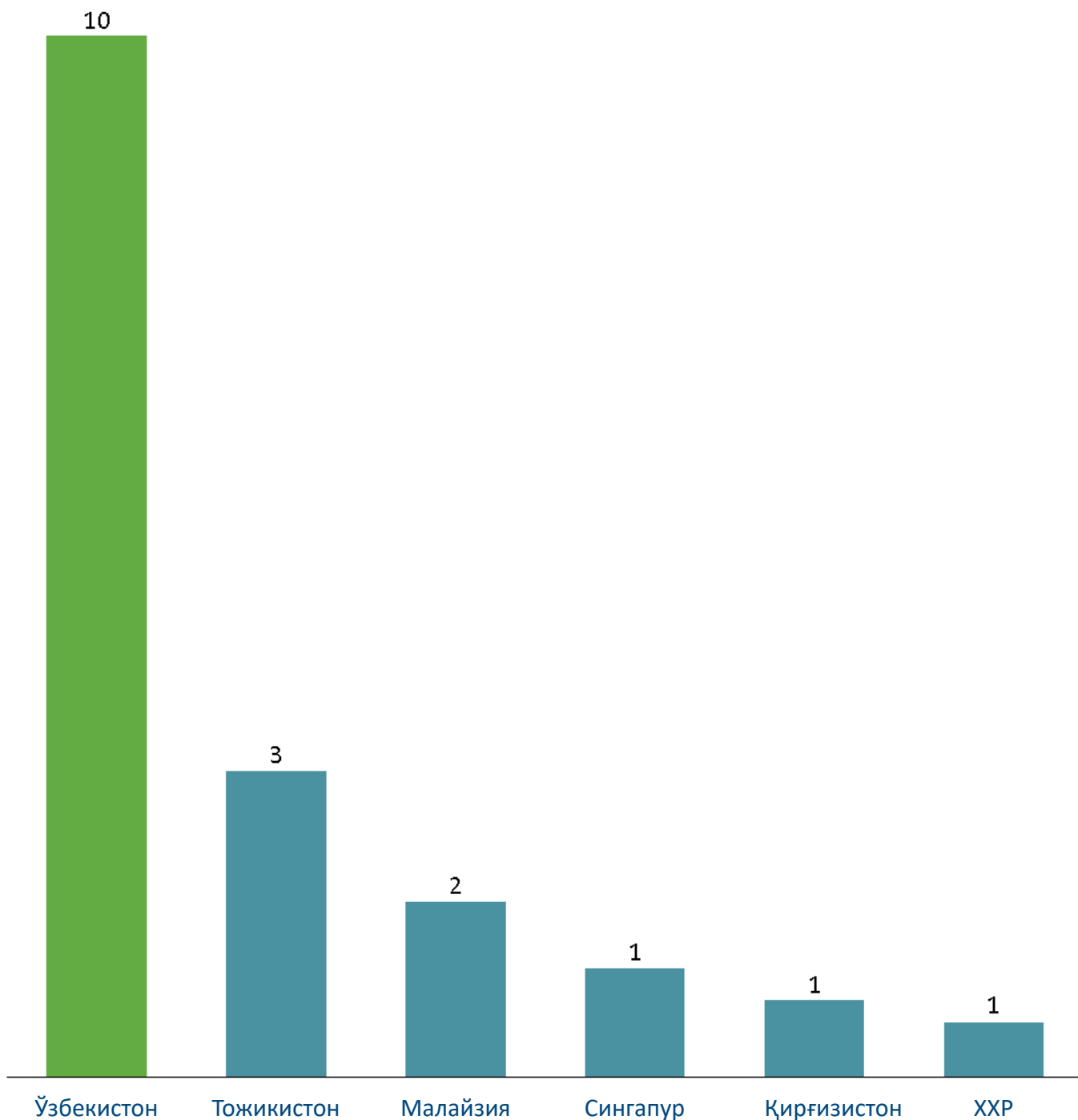
Ўзбекистон Республикаси компаниялари юқори технологияли экспортчилар эмас: қийматий ҳажми ва юқори технологик экспорт улуши пастлигича қолмоқда.

- Ўзбекистоннинг юқори технологиялар экспортининг улуши 0,2% ни ташкил этди; қийматий ҳажми 27 млн доллар

Экстремал қашшоқликда яшовчи аҳоли улуши^(а)

Юқори технологияли маҳсулотларга истеъмолчилар талаби аҳолининг даромадларининг паст даражаси билан чекланган

Халқаро тажриба: Сингапурда технологиялар трансфери модели

Сингапур инновацион ривожланиш соҳасидаги жаҳон етакчиларидан бири саналади, ва 2018 йилда ГGlobal Innovation Index бўйича 5-ўринни эгаллади. Сингапурга инновацион лидер бўлишига имкон берадиган омиллардан бири - бу технологияни узатишнинг муваффақиятли моделидир

Технологиялар трансфери соҳасидаги офис тармоғи (Technology Transfer Network)

Таъриф:

- 2008 йилда 8 Сингапур университетининг ташаббуси сифатида ташкил этилган
- Асосий мақсадлар:
 - патентларни расмийлаштириш ва янгилашда ёрдам
 - технологиялар трансферида мутахассисларни тайёрлаш
 - қўшма маркетинг
 - технологиялар трансфери бўйича етакчи амалиётларни ривожлантириш

Фаолият натижалари:

- 2015 йилдан бошлаб аъзолик 25 та ташкилотга, шу жумладан, бошқа Осиё мамлакатлари, АҚШ, Канада, Европа ва Янги Зеландиядан кенгайди.

Университетларда ишлаб чиқилган технологик маълумотлар базасининг онлайн каталоги (technology offer database)

Таъриф:

- Университетларда ишлаб чиқилган технологиялар ҳисоботи олиб борилмоқда
- Технологиялар турли компанияларга баҳолаш учун танлаб юборилади
- Бундан ташқари, компаниялар уларни қизиқтирадиган технологияга асосланган бизнес-режани талаб қилишлари ва лицензияни сотиб олишлари мумкин.

Фаолият натижалари:

- Ушбу восита ҳар йили ишлатмани энг яхши қўллаши мумкин бўлган компанияларга бир нечта лицензияларни тақдим этиш имконини беради

Corp Lab@University Scheme дастури

Таъриф:

- Дастур хорижий ва маҳаллий компаниялардан университет тадқиқотларига буюртма беришга имкон беради
- Дастурлар доирасида компаниялар Сингапур университетларида ўз лабораторияларини очиши мумкин

Фаолият натижалари:

- Биринчи ҳамкорлик Nanyang Technological University кампусида Rolls-Royce лабораторияси бўлган.
- 5 йил ичида 32 та қўшма илмий лойиҳани амалга ошириш режалаштирилган.

АКТ соҳаси ривожланишининг дастлабки шартлари

Ривожланган ва ривожланаётган иқтисодиётларда рақамли алоқанинг замонавий, арзон ва тезкор ахборот каналларининг роли умуман иқтисодиётнинг ривожланишида муҳим рол ўйнайди. Шу муносабат билан келажакда соҳанинг ривожланишига таъсир қилувчи бир қатор вазиятлар мавжуд

- Марказий Осиёда TIR3+ тоифасидаги техник жиҳатдан жиддий ва йирик маълумотлар марказлари мавжуд эмас, мавжуд маълумотлар марказлари ва алоқа каналлари кам қувватли, асоссиз қиммат ва давлат, саноат ва хусусий истеъмолчиларнинг реал эҳтиёжларини қондирмайди.
- Ўзбекистоннинг Интернетнинг (ХХР (Шанхай), Европа (Франкфурт, Амстердам), Яқин Шарқ) барча энг йирик алоқа линияларигача масофаси тенг.
- ЎзР Марказий Осиёдаги стратегик жиҳатдан фойдали географик жойни эгаллайди, минтақанинг асосий иштирокчиси ҳисобланади
- Ўзбекистонда (шунингдек, минтақанинг бошқа мамлакатларида) тезкор алоқа каналларига кириш учун жиддий зарурият пайдо бўлди.

Ўзбекистон Республикасида йирик маълумотлар марказини яратиш давлатга энг катта ҳудудий ахборот “хаб”ининг (тугун) вақтинчалик бўш жойини эгаллаш имконини беради. Маълумотни қайта ишлаш ва сақлашнинг юқори технологияли воситалари, замонавий тезкор алоқа воситалари мавжудлиги иқтисодиётни ва ҳукуматни самарали модернизациялашни, рақамлаштиришни таъминлайди, шунингдек, минтақа давлатларига АКТ хизматларини экспорт қилиш имконини беради.

АКТ соҳасини жадал ривожлантириш имконияти соҳани ва умуман иқтисодиётни мониторинг қилиш воситаларини бошқаришни қайта ташкил этиш бўйича жиддий маъмурий ва ташкилий қарорлар ва бир вақтнинг ўзида йирик инвесторларни жалб қилиш (шу жумладан, ДХШ шаклида) орқали яратилади ва соҳада асосий инвесторларнинг, ихтисослашган корхоналарнинг, юқори малакали мутахассислар гуруҳининг келгуси 10-15 йил ичида фаолияти махсус имтиёзли мақомига эга бўлишини талаб қилади. Энг йирик минтақавий ахборот “хабини” яратиш вазифаси босқичма-босқич ҳал қилиниши керак, фақатгина бу ҳолатда биз қисқа вақт ичида тўпланган технологик камчиликларни бартараф эта оламиз

АКТ ривожланишига қараш

Норматив-ҳуқуқий базани яратиш

- Умуман, АКТ соҳасини ривожлантиришни таъминлаш, соҳада инвестицияларни ҳимоялаш, провайдерлар ва фойдаланувчилар ўртасидаги ўзаро муносабатларни қатъий равишда ҳуқуқий тартибга солиш имкониятини таъминлайдиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар мажмуасини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш
- Ҳуқуқий меъёрларни ишлаб чиқиш жараёнида давлат органларининг функционал имкониятларини тартибга солиш ва назорат қилиш функциялари билан чеклаш зарур ва уларни давлат ахборот кибер-хавфсизлиги жиҳатидан керак бўлган ҳолатлардан ташқари юқори технологияларни жорий қилишга ва ривожлантиришга лицензиялар ва бошқа рухсатномалар киритиш билан чеклаш имкониятини олиб қўйиш керак.
- Ўзбекистон Республикаси ҳудудида асосий фаолияти АКТ соҳасида юқори технологияли инновацион ечимлар ишлаб чиқиш, жорий этиш ва техник қўллаб-қувватлашдан иборат юқори малакали мутахассислар ва ташкилотлар учун имтиёзли (шу жумладан, солиқ режими) режимни ўрнатишни амалга ошириш.

Асосий инфратузилмани яратиш

- Европа (Франкфурт-Амстердам), Осиё (Шанхай), Яқин Шарқ энг катта учта энг йирик трафик тугунларида камида уч марта заҳираланган янги магистрал оптик толали алоқа линияларини (халқаро ва маҳаллий) ўтказиш.
- Канал ҳосил қиладиган ускуналар алоқа линияларида лойиҳа биринчи босқичида режалаштирилган узатиш қувватининг 60-70% ҳажмида фойдаланишни ва кейинчалик сўнги технологик ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда, реинжиниринг усули орқали узатиш қобилиятини босқичма-босқич кенгайтиришни ўз ичига олади
- Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бир вақтда учта бир-бирларининг ишлашига ёрдам берадиган тенг қувватли маълумот марказларини қуриш, уларнинг ҳар бири камида TIR3+ стандартига мувофиқ бўлиши керак
- Трафик бўйича каналларнинг ва ахборотни сақлаш ва қайта ишлаш бўйича маълумот қайта ишлаш марказларининг режалаштирилган қуввати юзлаб терабайт ва петабайтда ўлчанади, бу кўрсаткич ҳозирги кўрсаткичлардан анча юқори, лекин бозор ва ҳукуматнинг замонавий технологик талабларига жавоб беради.

АКТ соҳасида ИТТКИ амалга ошириш ва кадрлар сиёсати

- Замонавий технологик ечимларни жорий қилиш ва уларни техник қўллаб-қувватлаш учун зарур бўлган мутахассисларни фаол тайёрлаш, шу жумладан, ўз илмий ва амалий мактабни келажакда яратиш мақсадида профилли ОЎЮда махсус кафедраларни ташкил қилиш
- Олий ўқув юртларининг профилли кафедралари ва амалдаги корхоналар яқин алоқасини назарий ва амалий билимларни баҳолаш, талабалар учун амалиёт ўташда амалга ошириш, иқтидорли ва меҳнатсевар талабаларни рақобатбардош ва объектив танлаш ва кейинчалик юқори малакали битирувчиларни Ўзбекистонда юқори иш ҳақига эга иш жойлари билан кафолатли таъминлаш

Ахборот ва кибер хавфсизлик давлат хавфсизлиги стратегиясининг қисми сифатида

- Барча республика рақамли алоқаларни IPv6 адресациясига ўтказиш, мажбурий равишда асосий маълумотлар марказларида ва бошқа йирик провайдерларида СОРМ2-3, "ЛАВИНА" ва бошқаларни тўлиқ равишда жорий қилиш.
- Объектларнинг стратегик аҳамияти ва муҳофазаси даражасини таснифлаш тизимини, уларнинг ахборот хавфсизлигини таъминлаш ва "кибер ҳужумларга" қарши туриш учун иқтисодий тузилмасида уларнинг стратегик аҳамияти даражаси бўйича давлат ва хусусий объектларга бўлган талаблар тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этиш.
- Давлат, илмий ва технологик ва айниқса муҳим тижорат маълумотларининг режасиз "оқиб кетишларидан" кафолатли ҳимоя қилиш мақсадида барча давлат тузилмаларида хусусий тизимли платформани (ОС) яратиш ва амалга ошириш

Стратегик вариантлар

1

Ўзбекистон янги технологияларнинг импортёри ҳисобланади

Ўзбекистон анъанавий соҳалар ҳисобидан ЯИМни кўпайтирмақда. Технологияларни жорий этиш ва ривожлантириш хорижий мутахассислар ҳисобига амалга оширилади, бу эса мамлакатдаги фан ва ИТТКИ ривожланишига таъсир кўрсатмайди.

Мамлакатлардан мисоллар:

Қирғизистон

Тожикистон

- +** Илғор технологиядан фойдаланиш имконияти
- Илм-фанни ривожлантириш учун мотивация йўқлиги
- Ходимларнинг малакасини ошириш учун узоқ муддатли имтиёзларнинг йўқлиги
- Инновацияларни ривожлантириш учун рағбатларнинг йўқлиги

Мавжуд вазиятни сақлаб қолиниши

2

Ўзбекистон - жаҳондаги инновациялар ривожланишининг бир қисми

Кўпгина технологиялар импорт қилинади. Баъзи соҳаларда (масалан, анъанавий) Ўзбекистон янги технологияларга фаол равишда инвестиция қилади ва яратади

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Бразилия

Таиланд

- +** Асосий соҳаларда меҳнат унумдорлигини ошириш
- +** Ўзбек компанияларининг глобал таъминот занжирларига уланиши
- +** Тегишли соҳаларни ривожлантириш учун технологик спин-офф моделларидан фойдаланиш имконияти
- +** Хусусий компанияларнинг амалий технологияларга бўлган инвестициялари
- Жорий саноат профили глобал ўсиш трендларига тўлиқ мос келмайди
- Кўп иқтисодий соҳаларга (хизматларга) технологияларни импорт қилиш керак бўлади

Эксперт соҳаларда инновацион етакчилик

3

Ўзбекистон - жаҳон инновацион маркази

Иқтисодиётнинг барча тармоқларида инновацион ривожланиш. Компетенцияларни ривожлантиришга ва мутахассисларни излашга инвестиция қилиш. Жаҳон ИТТКИ маркази

Мамлакатлардан мисоллар:

АҚШ

Япония

- +** Узоқ муддатли қўллаб-қувватлаш таъсирлари мавжудлигида КЎБни тезда ишга тушириш имконияти
- Инновацияларни ривожлантиришга жиддий инвестициялар керак
- Илғор технологияларни тезкор ривожлантириш учун малакали кадрлар етишмаслиги
- Инновацияларни синаш учун юқори технологияли саноатнинг етишмаслиги

Компетенцияларни ривожлантиришга инвестициялар, шу жумладан устуворлиги йўқларига ҳам

Кутилаётган натижа 2035

Ўзбекистон иқтисодий ривожланишнинг асосий омиллари бўлган соҳаларда инновацион хаб. Кўпгина технологиялар импорт қилинади. Баъзи соҳаларда (масалан, анъанавий) Ўзбекистон янги технологияларни яратиш ва ривожлантиришга фаол равишда инвестиция қилади

- Телекоммуникация инфратузилмасини янгилаш ва қуриш, шу жумладан Broadband
- Фундаментал илмий тадқиқотларни ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш тизимини яратиш ва олий таълим тизимини ислоҳ қилиш
- Таълим муассасалари фондларининг хусусий молиялаштирилишини, хусусан, мақсадли стипендия дастурлари ва эндаумент-фондларни (Endowment funds) рағбатлантириш
- Тадқиқот ва ривожланишни молиялаштиришнинг ўсиши, шу жумладан, халқаро инвестиция жамғармалари иштироки билан стартаплар учун венчурлик молиялаштиришни ривожлантириш
- Ички компетенцияларини ривожлантириш учун R&D - марказларни яратиш учун хорижий компанияларни (корейс, япон, немис ва шу кабилар) жалб қилиш
- Хусусий таълимни ривожлантириш (асосий эътибор - университетлар), шунингдек, хусусан техникавий олий таълимни ривожлантириш учун дунёга таниқли мутахассисларни жалб қилиш
- Интеллектуал мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилиш: қароқчилик, плагиат ва халқаро савдо белгиларини нусхалашга қарши кураш
- Ўзбекистон Республикасининг ҳар бир минтақасида (технопарклар, бизнес-инкубаторлар, ЭИЗ) инновацион инфратузилмани янгилаш ва яратиш
- Инновация марказлари учун солиқ ва божхона имтиёзлари (узоқ муддатли инвестициялар учун 10+ йил)
- Технологиялар узатиш тизимини яратиш
- Фанни оммалаштириш, шунингдек, фанни инглиз тилида ўрганишни рағбатлантириш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017	2035
Global Innovation index (рейтингда ўрни)	-	Топ-50
ИТТКИ харажатлари	0,2%	1%

Инвестициялар

Ривожланишнинг асосий йўналишлари

Ўзгаришларнинг асосий соҳалари

Кутилаётган натижа 2035

2025

- Бизнес, давлат ва аҳоли учун телекоммуникацияларни ривожлантириш
- Интеллектуал мулк ҳуқуқи соҳасида қонунчиликни ишлаб чиқиш
- Телеком инфратузилмасини модернизация қилиш, устуворлик кенг полосали тармоқларда (broadband)
- Давлат ахборот тизимларини яратиш
- АТ-индустриясининг жозибадорлигини ошириш
- Ўзбекистоннинг инновацион компаниялари рейтингини шакллантириш
- Фанни қўллаб-қувватлаш учун давлат грантлари дастурларини кенгайтириш (айниқса фундаментал)
- ИТТКИ марказларини яратиш учун хорижий компанияларни жалб қилиш
- Хусусий таълимни яратиш ва янги университетларни шакллантириш, шунингдек, техникавий олий маълумотни ривожлантириш учун дунёга таниқли мутахассисларни жалб қилиш
- Ўзбекистон Республикасининг ҳар бир минтақасида инновацион инфратузилмани яратиш ва ислоҳ қилиш (ЭИЗ, иннополислар, инновацион марказлар, бизнес инкубаторлар ва бошқалар)
- Инновация марказларига солиқ ва божхона имтиёзларини тақдим этиш бўйича қўшимча чора-тадбирларни жорий этиш
- Тажриба тарқатиш хизматларини яратиш (extension service) - олимлар ва талабаларнинг фермерлар билан тўғридан-тўғри ишлаши
- Тезлаштирилган кадрлар тайёрлаш тизимини яратиш
- Таълимнинг этикали асосларини жорий қилиш
- ИТИ ва ИТТИ тизимини янгилаш
- Эскирган миллий стандартларни халқаро стандартларга алмаштириш
- Инновацион ривожланиш ва инновацион ғояларни қўллаб-қувватлаш жамғармасини ривожлантириш - молиялаштириш ҳажмларини кўпайтириш ва маслаҳат ишини амалга ошириш
- Интеллектуал мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилиш: кўчириб олиш ва плагиат, қароқчиликка ва халқаро савдо белгиларини нусхалашга қарши кураш

2030

- Фанни қўллаб-қувватлаш грантларини тақдим қилиш учун онлайн платформалар яратиш
- Технологик трансфер марказларини яратиш (technology transfer office)
- Интеграциялашган университетлар ва ИТИ/ТИТИ ва компаниянинг R&D бўлимлари олдида қўлланиладиган технологияларга қарши асосий фан ўртасидаги алоқаларни ўрнатиш учун интеграциялашган таълим тизимини яратиш.
- ДХШни ривожлантириш
- Барча АТ-технологияларни инobatга олган ҳолда давлат бошқарув тизимини яратиш
- Ўзбекистондаги йирик компаниялар учун таълим марказларини яратиш
- Ўзбекистонда ўз маълумотлар марказларини яратиш
- Венчурлик молиялаштиришни ривожлантириш
- Юқори технологияли ва тадқиқоттаб экспортни ривожлантириш
- Давлат бошқарувида блокчейн (blockchain) технологиясидан фойдаланиш
- ИТТКИ ва стартапларни молиялаштириш усулларини кенгайтириш
- Минтақавий инновацион хабларни яратиш
- Маҳаллий ишлаб чиқаришнинг инновацион маҳсулотларига талабини давлат томонидан рағбатлантириш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш шу жумладан юқори технологияли корхоналарни ривожлантиришни рағбатлантириш учун давлат буюртмаси орқали
- Ўзбекистон Республикасининг Миллий ахборот-коммуникация тизимини мажмуавий ривожлантириш

2035

- Марказий Осиёда тажриба ва инновациялар хабарини яратиш
- Яшил ва ресурсларни тежайдиган технологиялар
- Юқори технологияли ишлаб чиқаришларни (жаҳонга ўхшаш бўлмаган) жалб қилиш режалаштирилади
- Энергосамарали ва яшил инфратузилмани яратиш
- Иқтисодий ўсишнинг асосий омиллари бўлган соҳаларда технологияларни ривожлантириш
- Ҳукумат томонидан тасдиқланган устувор йўналишларга асосланган соҳа вазифалари рўйхатини ташкил этиш ва юритиш

● кадрлар ● молия ● технологиялар ● қонунчилик ва давлат томонидан тартибга солиш ● инфратузилма

Асосий стратегик ташаббуслар

2025

- Технологияларни узатиш тизимини ишга тушириш
- Иқтидорли ёшлар учун стипендияларни кенгайтириш, ёш мутахассисларга имтиёз ва субсидиялар бериш
- Маҳаллий ва хорижий амалиётлар тизимини яратиш
- Мамлакатдаги ОТМларнинг обрў-эътиборини ошириш (жаҳон рейтингларига кириш), жумладан, халқаро таълим кўргазмалари ва танловларида иштирок этиш орқали. Яқин ва узоқ хорижий талабаларни тайёрлаш учун жалб қилиш
- Олий таълим тизимининг халқаро стандартлар билан бирлашиши, хусусан, талаба меҳнатининг нотўғри ишлатилишига таъқиқ
- Интернет тезлигини 8 баробар ошириш, мобил Интернетни ривожлантириш, Телекоммуникация инфратузилмасини ривожлантириш индекси бўйича Top 90 мамлакатга кириш
- АТ соҳасидаги қисқа ва ўрта муддатли махсус курсларни ташкил қилиш бўйича хусусий таълимни ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш, шу жумладан хорижий мутахассисларни жалб қилиш

2030

- Грантларни тақдим этиш, “старт-ап” лойиҳаларини молиялаштириш, АТ-саноатни қўллаб-қувватлаш учун маҳаллий ва хорижий буюртмаларни онлайн қабул қилиш учун онлайн-платформани яратиш

2035

Батафсил маълумотга илова

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача
ривожланиш стратегиясининг концепцияси

Солиқ тизими

Батафсил маълумотга илова

Муҳим муаммолар

- Солиқ юкининг юқорилиги
- Солиқ ставкаларининг тез-тез ўзгариши
- Солиқ қонунчилигининг мураккаблиги ва беқарорлиги (Солиқ кодекси тўғри амал қилиш қонуни эмас)
- ССТТ ва АСТТ ўртасидаги солиқ юки даражасида сезиларли фарқ
- Солиқдан қочиш учун "солиқ схемаларини" кенг қўллаш
- Солиқ ва божхона имтиёзлари орқали бизнесни қўллаб-қувватлашнинг кенг қамровли амалиёти
- Халқаро миқёсда эътироф этилган солиқ концепциялари йўқлиги
- Солиқ назорати ва бошқарувининг мукамал эмаслиги

Муҳим хулосалар

- Билвосита солиқлар бюджетнинг 54 фоизини таъминлайди, лекин уларнинг даромадлардаги улуши тўғри солиқларнинг улуши қисқариши билан ошади (ҚҚС бюджетнинг 1/3 қисмидан кўпини таъминлайди)
- Асосий солиқ тўловчи йирик корхоналар ўртасида солиқ тўловларининг 65,7 фоизини таъминлайдиган саноатдир, унинг таркибида озиқ-овқат ва ёқилғи саноати эса солиқларнинг 52 фоизидан кўпроғини таъминлайди
- Солиқ ставкалари тез-тез ўзгариб туриши таъкидланади, бу эса инвестиция муҳитига салбий таъсир кўрсатмоқда.
- Солиқ кодекси тўғридан-тўғри амал қилувчи қонун ҳисобланмайди, бу жуда кўп сонли қонуности актлар тузилишига олиб келади. Солиқ ставкалари ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорлари билан белгиланади
- Ўзбекистон Республикаси иқтисодийётнинг ривожланишига тўсқинлик қиладиган юқори солиқ юки таъкидланади, хусусан, инвестицияларнинг маржинал ставкаси 49% ташкил этади (Грузияда - 23%),
- Иш ҳақи фондига юқори солиқ ставкаси солиқ тўловчиларга ҳақиқий ишчи ва иш ҳақи миқдорини (номинал иш ҳақи даражасидан тахм. 50%) яшириш ҳолларига олиб келади
- Солиқ ва божхона имтиёзлари ҳисобидан хўжалик субъектларини қўллаб қувватлашнинг кенг тарқалган амалиёти, шу жумладан алоҳида шахслар томонидан, бу тақдим этилаётган имтиёзларнинг самарадорлигини мониторинг ва назорат қилишнинг самарали тизимининг йўқлиги туфайли соғлом рақобатни таъминлашга салбий таъсир кўрсатмоқда (манзилли фискал имтиёзлар умумий сони 2017 йилда - 48 трлн сўмдан ортиқ).
- Солиққа тортишнинг соддалаштирилган ва умумий тизими бўйича солиқ тўлаётган хўжалик юритувчи субъектлар ўртасида солиқ юки даражасида катта фарқи;
- Солиқни камайтириш учун "солиқ схемаларини" кенг ишлатиш, асосан бизнесни кичик корхоналарга сунъий равишда бўлишдан иборат, улар фойдалироқ солиққа тортиш тизимини қўллаши мумкин ("соддалаштирилган" схемани қўллайдиган корхоналар сонини стандарт тартибни қўллаган корхоналар сонига нисбати - 1:10 гача)
- Иқтисодийётнинг "яширин" секторининг сезиларли улуши, шунингдек, коррупциянинг ривожланган амалиётлари
- "Doing Business" рейтингида Ўзбекистон "Солиққа тортиш тизимининг самарадорлиги" бўлимида 190 мамлакат орасида 64-ўринни эгаллади.
- Давлат идоралари ва ташкилотлари ўртасида ахборот алмашиш механизмларининг, солиқларни электрон бошқариш шакллари ва усуллари ва солиқ назоратини амалга оширишнинг чалалиги

Асосий солиқлар

Умумдават

- юридик шахслар фойда солиғи
- жисмоний шахслар даромад солиғи
- қўшимча қиймат солиғи;
- акциз солиғи
- ер қаъридан фойдаланувчилар учун солиқлар ва махсус тўловлар
 - ер қаъридан фойдаланиш солиғи
 - ортиқча фойда солиғи
 - обуна бонуси
 - тижорий кашфиёт бонуси
- сув ресурсларидан фойдаланиш солиғи
- ягона ижтимоий тўлов
- бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига фуқароларнинг суғурта бадаллари
- давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмалар
- Республика йўл жамғармасига тўловлар
- давлат божи
- божхона тўловлари
- ягона солиқ тўлови
- ягона ер солиғи

Маҳаллий

- мулк солиғи
- ер солиғи
- бензин, дизел ёнилғиси ва газ истеъмолига солиқ
- товарларнинг муайян турларини чакана савдо қилиш ҳуқуқи ва айрим турдаги хизматлар кўрсатиш учун тўлов
- тадбиркорлик фаолиятининг муайян турларига қатъий белгиланган солиқ

Солиқ ставкалари

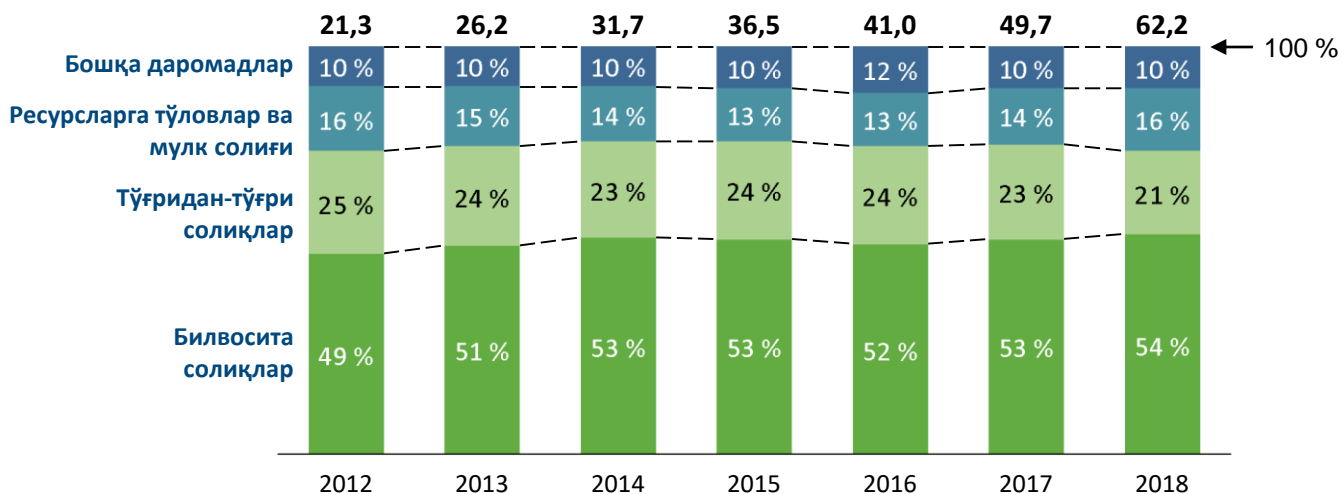
- Солиқ ставкалари ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорлари билан белгиланади
- Солиқ ставкалари тез-тез ўзгариб туради, ва бу инвестиция муҳитига салбий таъсир кўрсатмоқда, чунки солиқ ставкалари ноаниқлиги сабабли лойиҳаларнинг инвестицион жозибadorлигини ҳисоблаш имкониятини йўқ қилади

Кўрсаткичлар	2012 й.	2013 й.	2014 й.	2015 й.	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.
Юридик шахслар даромад солиғи	9	9	8	7,5	7,5	7,5	14	12
Дивидендлар солиғи	10	10	10	10	10	10	10	10
жисмоний шахслар даромад солиғи (максимал)	22	22	22	23	23	23	22,5	12
Қўшилган қиймат солиғи	20	20	20	20	20	20	20	20
Ягона ижтимоий тўлов	25	25	25	25**	25**	25**	25**	12
Кичик ва хусусий тадбиркорлик субъектлари учун ягона солиқ тўлови	6*	6*	6*	6*	5*	5*	5*	бекор қилинди
Айланмадан солиқ (1 млрд сўмгача)	0	0	0	0	0	0	0	4
Юридик шахсларнинг мол-мулк солиғи	3,5	3,5	4	4	5	5	5	2
Ижтимоий инфратузилмани ободонлаштириш ва ривожлантириш солиғи	8	8	8	8	8	8	бекор қилинди	0

* 2012 йилдан саноат учун 5%, 2015 йилдан бошлаб қурилиш учун 5%

** Кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектлари учун 2015 йилдан бошлаб 15%

Бюджетга солиқ тушумларининг тузилмаси солиқлар турлари бўйича, трлн сўм

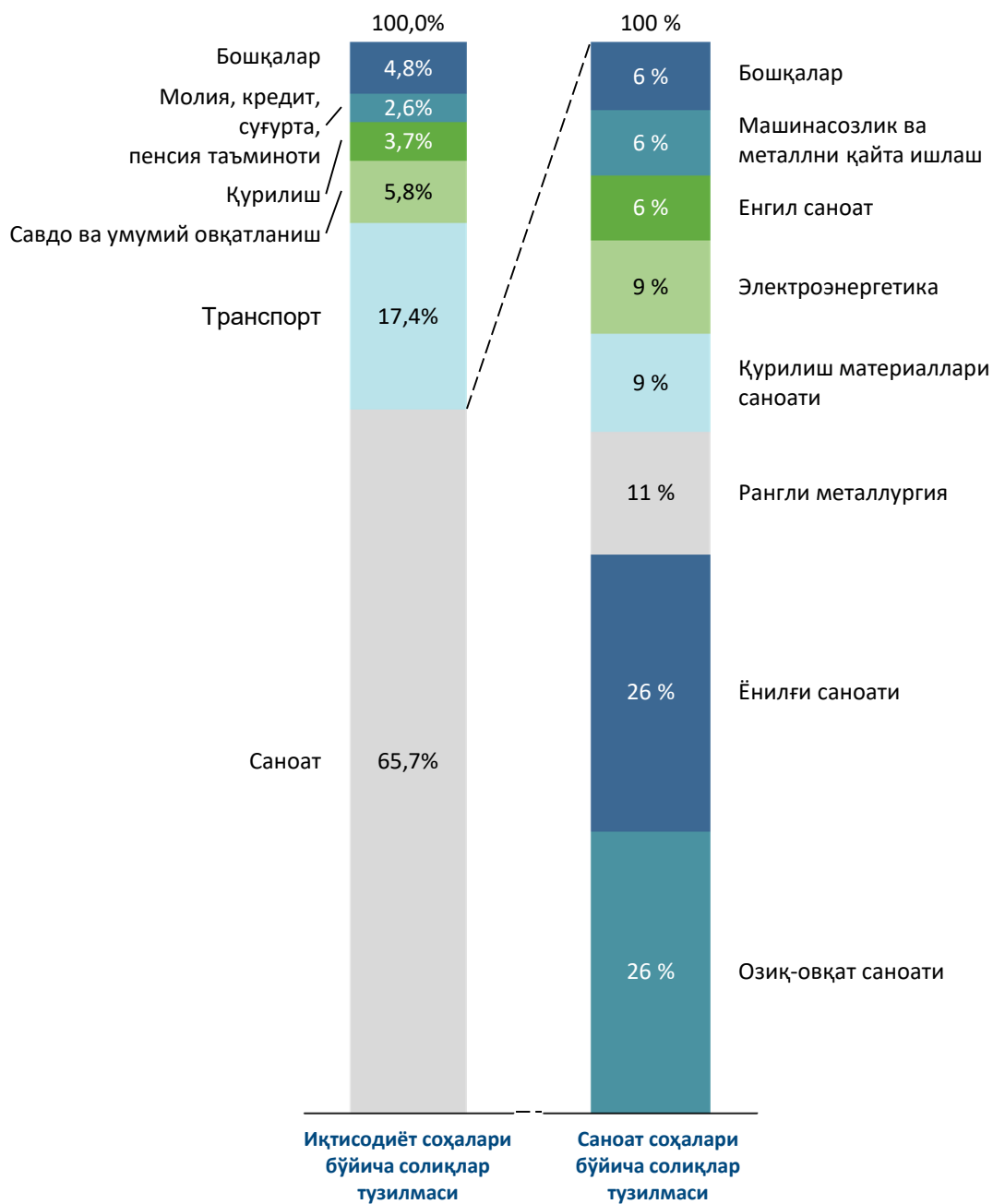
- Билвосита солиқлар бюджетнинг 54 фоизини таъминлайди, лекин уларнинг даромадлардаги улуши тўғри солиқларнинг улуши қисқариши билан ошади

Бюджетга солиқ тушумларининг тузилмаси алоҳида солиқлар бўйича, 2018

- ҚҚС бюджет даромадларининг 1/3 қисмидан кўпини таъминлайди
- ҚҚС, акциз солиғи, ер қаъридан фойдаланиш солиғи ва жисмоний шахс даромад солиғи бюджетнинг 67,2% таъминлайди

Солиқ тўловлари тузилмаси иқтисодиёт соҳалари бўйича (йирик корхоналар) %, 2016

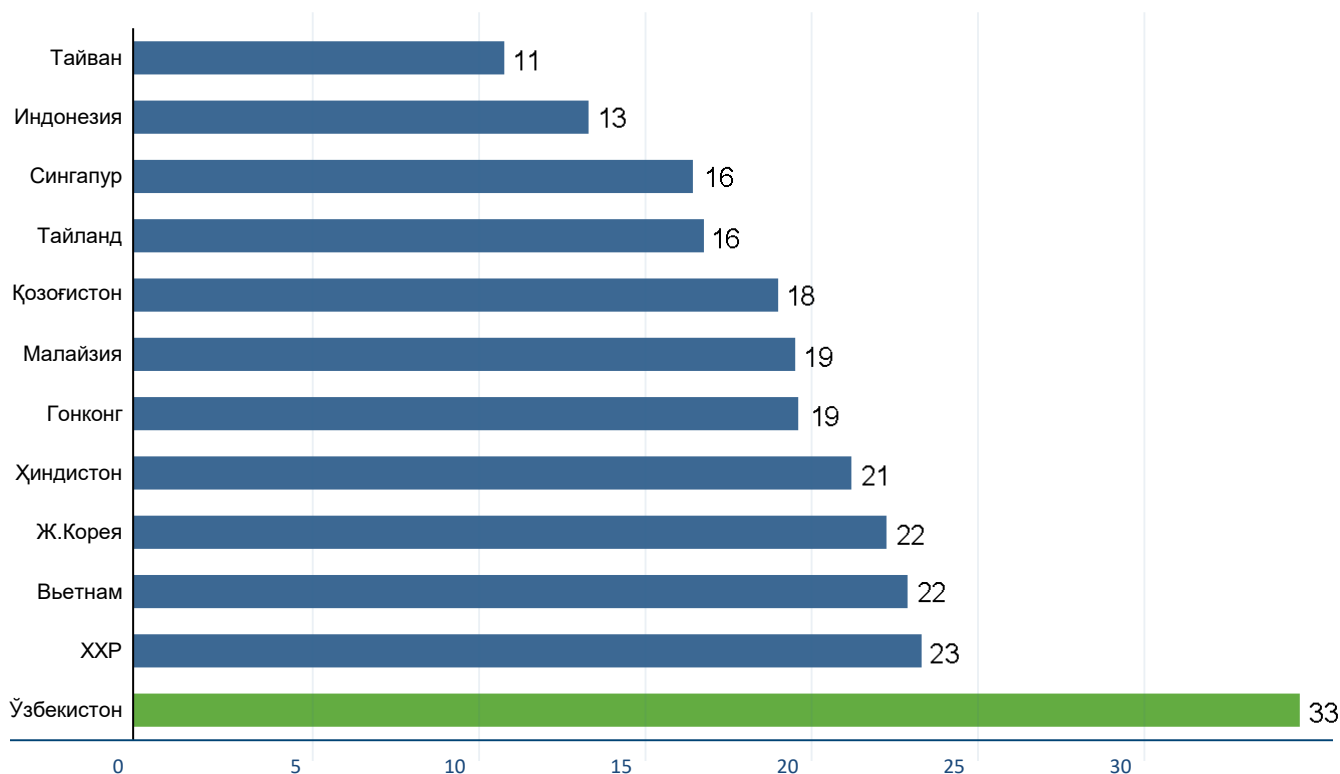

- Асосий солиқ тўловчи саноат бўлиб, у солиқ тўловларининг 65,7% таъминлайди
- Озиқ-овқат ва ёнилғи саноати солиқ тўловларининг 52% дан ортиғини таъминлайди

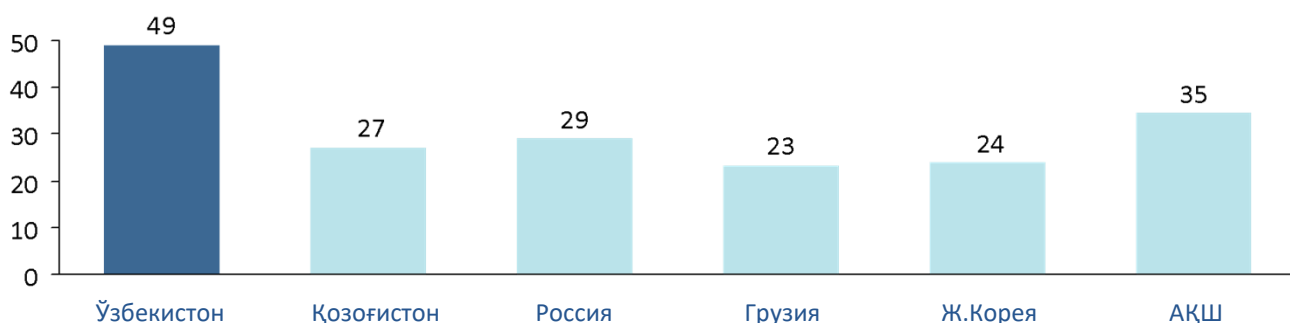
Солиқ юки даражаси

Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёти ривожига тўсқинлик қилувчи юқори солиқ юки бор.

Танланган Осиё мамлакатларида ЯИМга давлат бюджети ва бюджетдан ташқари жамғармаларнинг даромадлари 2015 йилда (фоизда), Осиё тараққиёт банкининг маълумотлари

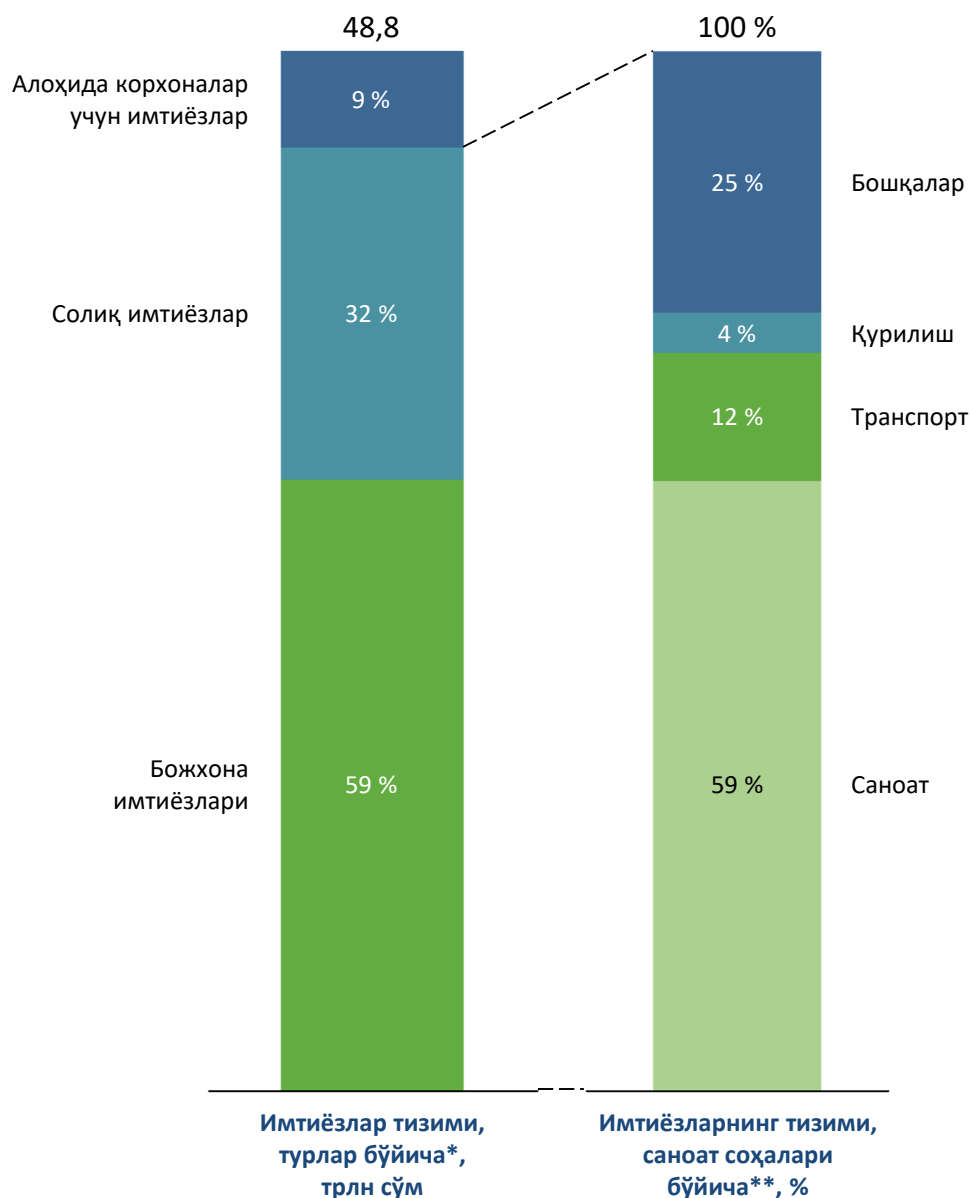

Маргинал самарали солиқ ставкаларини солиштириш*

* Инвестицияларга солиқ юкининг даражасини кўрсатади

Солиқ ва божхона имтиёзлари

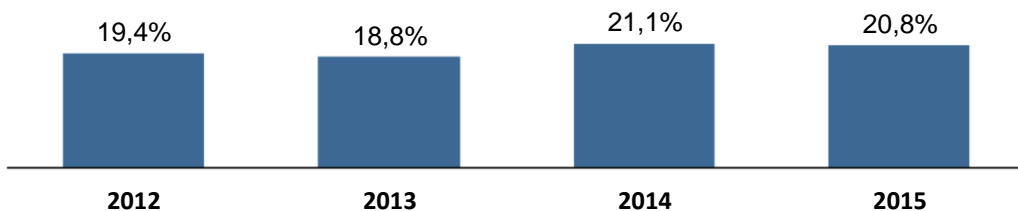
- Тақдим этилган имтиёзлар суммаси 2017 йилда 48,8 триллион сўмни ташкил этди, бунда имтиёзларнинг асосий қисми божхона имтиёзлари билан боғлиқ
- Асосий солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича имтиёзлар Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига, хусусан, алоҳида солиқ тўловчилар ёки инвестицион лойиҳалар бўйича Президент қарорлари билан белгиланади (имтиёзлар рўйхатига кўра - бундай қарорлар 230 дан ортиқ).
- Бу ҳолат солиқ тизимининг беқарорлиги ва прогнозлашмаслигига олиб келади, бу эса мамлакатнинг инвестиция муҳити ва умуман иқтисодиётига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасида солиққа тортиш режимлари

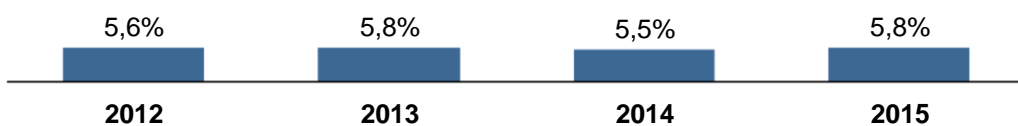
Стандарт режим	Соддалаштирилган режим
Қисқача тавсиф	
<p>Стандарт режим солиқ тўловчилар учун жиддий солиқ юкида ифодаланган солиқ ва бошқа мажбурий тўловларнинг кенг доирасини тўлашни назарда тутди.</p>	<p>Соддалаштирилган солиққа тортиш тартиби баъзи умумий ўрнатилган солиқларни қуйидаги солиқлар билан алмаштиришни назарда тутди:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ягона солиқ тўлови (бундан кейин - "ЯСТ") • Ягона ер солиғи • Тадбиркорлик фаолиятининг муайян турларида қатъий солиқ <p>ЯСТ қуйидаги солиқ ва тўловлар эвазига тўланади:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Юридик шахслар даромад солиғи • Мулк солиғи • Давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмалар <p>Ягона солиқ тўловининг тўловчилари бўлган юридик шахслар қўшилган қиймат солиғини ихтиёрий равишда тўлашлари мумкин.</p>
Фойдаланиш мезонлари	
<ul style="list-style-type: none"> • Йирик солиқ тўловчилар • Акциз тўланадиган товарлар ишлаб чиқарувчилари • Фойдали қазилмаларни қазиб олиш билан шуғулланадиган ва ер қаъридан фойдаланишга солинадиган солиқ тўловчилари бўлган корхоналар • Маҳсулот тақсимотига оид битимларнинг иштирокчилари • Кичик бизнес субъектлари учун белгиланган сонларга тўғри келмаган солиқ тўловчилар 	<p>Кичик бизнес субъектлари (микрофирмалар ва кичик корхоналар)</p> <p>Солиқ тўловчиларнинг айрим тоифалари (савдо ва умумий овқатланиш корхоналари, лотереялар ва бошқалар) учун соддалаштирилган солиқ режимини қўллаш мажбурийдир.</p>

Йирик ва кичик корхоналар бўйича солиқ юкини таққослаш

Йирик компаниялар

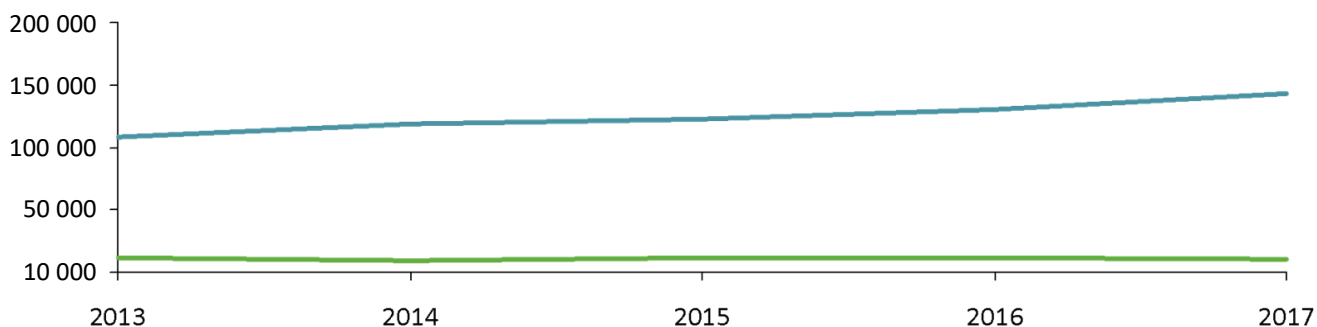

Кичик компаниялар

- Солиқ юки бир маромда тақсимланмаган - йирик компаниялар солиқ юки умумий солиқ режимида соддалаштирилган тизимини қўллаши мумкин кичик бизнес солиқ юкига нисбатан 3,6 баробар юқори

Соддалаштирилган ва умумий солиқ тизимини қўлайдиган солиқ тўловчилар сони

— Соддалаштирилган солиққа тортиш тизимини қўлайдиган солиқ тўловчилар сони

— Умумий солиққа тортиш тизимини қўлайдиган солиқ тўловчилар сони

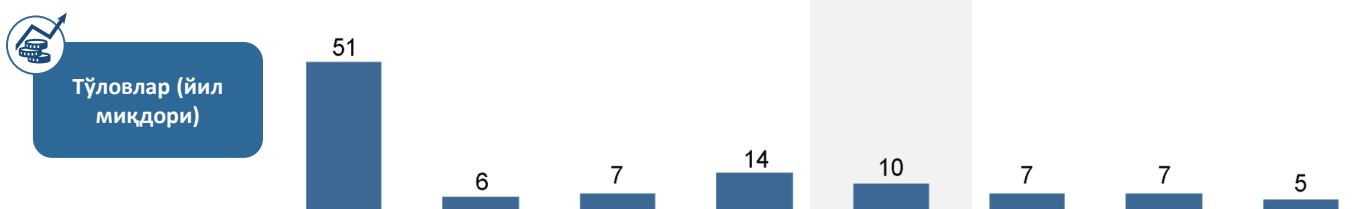
- Ўтган 5 йил давомида солиқ тўловчиларнинг умумий сони 26 фоизга ўсди ва 153 мингга солиқ тўловчи компанияни ташкил этди
- Шу билан бирга, 2017 йилда умумий солиққа тортиш тизимини қўлайдиган солиқ тўловчилар сони 2013 йил билан таққослаганда 15% камайди ва 10 мингга солиқ тўловчи компанияни ташкил этди
- 2017 йилда соддалаштирилган солиққа тортиш тизимини қўлайдиган солиқ тўловчилар сони 34 мингга ошди ва 153 минг солиқ тўловчи компанияларни ташкил этди
- Солиқ юкини камайтириш мақсадида соддалаштирилган солиқ режимини қўллаш учун компанияларнинг сунъий парчаланиш муаммоси қайд этилади

Солиқ тизими самарадорлиги кўрсаткичлари, 2017

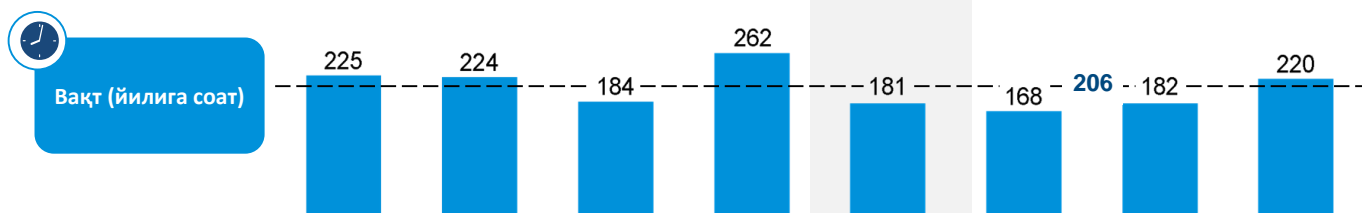
Қирғизистон Тожикистон Беларусь Арманистон **Ўзбекистон** Қозоғистон Россия Грузия

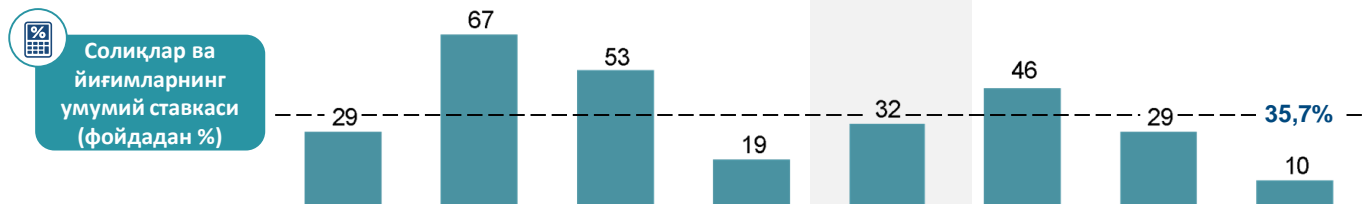
"Doing Business" рейтингда Ўзбекистон "Солиққа тортиш тизимининг самарадорлиги" бўлимида 190 мамлакат орасида 64-ўринни эгаллади.

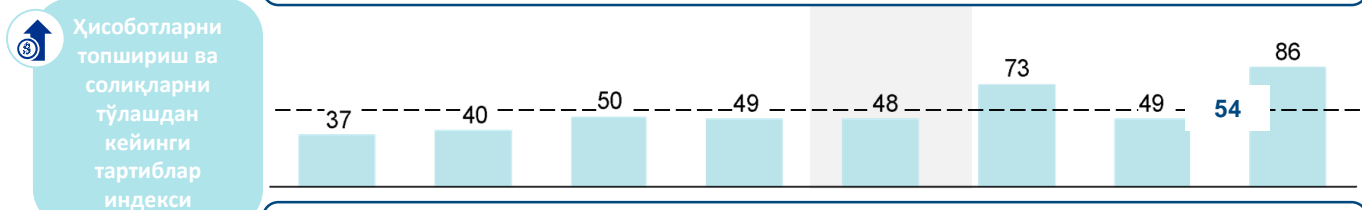
Йил давомида тўловлар миқдори бўйича Ўзбекистон кўрсаткичи ўхшаш мамлакатларга қараганда бир оз юқори

Йиллик ўтказиладиган вақт бўйича, Ўзбекистон кўрсаткичи танлашдаги ўртача қийматдан (ўртача қиймат 206 соат) яхшироқ

Умумий ставка бўйича Ўзбекистон кўрсаткичи ўртача қийматдан юқори (ўртача қиймати - 35,7%)

Ҳисоботларни топшириш ва солиқ тўлашдан кейин тартиблар индекси бўйича Ўзбекистон кўрсаткичи ўртача қийматдан яхшироқ (ўртача қиймат - 54)

Солиқ сиёсатини ислоҳ қилиш концепцияси

2018 йил 29 июнда Ўзбекистон Республикаси Президенти ПФ-5468-сонли фармони билан Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсатини ислоҳ қилиш концепциясини тасдиқлади.

Президентнинг фармонига мувофиқ 2019 йил 1 январидан бошлаб:

- иш ҳақи фондига солиқ юки камаяди
- одатий ва соддалаштирилган солиқлар тўловчиларни солиққа тортиш такомиллаштирилади ва айланмадан (даромаддан) солиқлар оптималлаштирилади, шунингдек соддалаштирилган солиққа тортиш тартибига ўтиш мезонлари ҳам
- солиқ сиёсатининг такомиллаштирилиши соддалаштирилган солиқ режимидаги солиқ тўловчиларга салбий таъсирини камайтириш бўйича чора-тадбирлар амалга оширилади
- қўшилган қиймат солиғи ва акциз солиғини ҳисоблаш ва тўлаш тартиби такомиллаштирилади

Президент фармонига мувофиқ солиқ сиёсатини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

- иқтисодиётга солиқ юки даражасини камайтириш;
- солиққа тортишнинг соддалаштирилган ва умумий солиққа тортиш тизими бўйича солиқ тўлаётган хўжалик юритувчи субъектлар ўртасида солиқ юки даражасида номутаносибликларни бартараф этиш;
- уларнинг бирлашиши ва қўшилиши орқали солиқлар сонини оптималлаштириш
- макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш;
- солиқ қонунчилигини соддалаштириш, қарама-қаршилик ва низоларни бартараф этиш;
- солиқ қонунчилигининг барқарорлигини ва Солиқ кодексининг нормаларини бевосита амал қилишини таъминлаш;
- хорижий инвесторлар учун қулай шарт-шароитлар яратиш;
- солиқ назорати шакллари ва механизмларини такомиллаштириш

- Концепция узоқ муддатли солиқ маъмуриятчилигининг тамойилларини ўрнатмайди (солиқ ставкаларининг кейинги ўзгартириш эҳтимоллиги)
- Солиқ ва божхона имтиёзларининг камайтирилишига доир аниқ муддат ва ҳажмлар йўқ.
- Бюджетнинг солиқ тушумлари таркибида билвосита солиқлар устунлиги сақланмоқда
- Тўловларни бекор қилгандан сўнг бюджетдан ташқари жамғармалар харажатларини молиялаштириш манбаи йўқ

Жорий ва таклиф қилинган солиқ ставкалари ва бошқа мажбурий тўловларни таққослаш

Солиқ / мажбурий тўлов	Жорий ставкалар	Таклиф этилган ставкалар	Фарқи
Фойда солиғи	14%	12%	-2%
Дивидендлар ва фоизлар шаклидаги даромад солиғи	10%	5%	-5%
Ягона солиқ тўлови	5%	4%	-1%
Давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмалар	3,2%	0%	-3,2%
ҚҚС	20%	20%	0%
Мулк солиғи	5%	2%	-3%
Жисмоний шахслар даромад солиғи	7,5% - 22,5%	12%	
Ягона ижтимоий тўлов	25% / 15%	12%	-3%
Фуқароларнинг суғурта бадаллари	8%	0%	-8%

Манбалар: очиқ манбалар маълумотлари, ишчи гуруҳнинг таҳлили

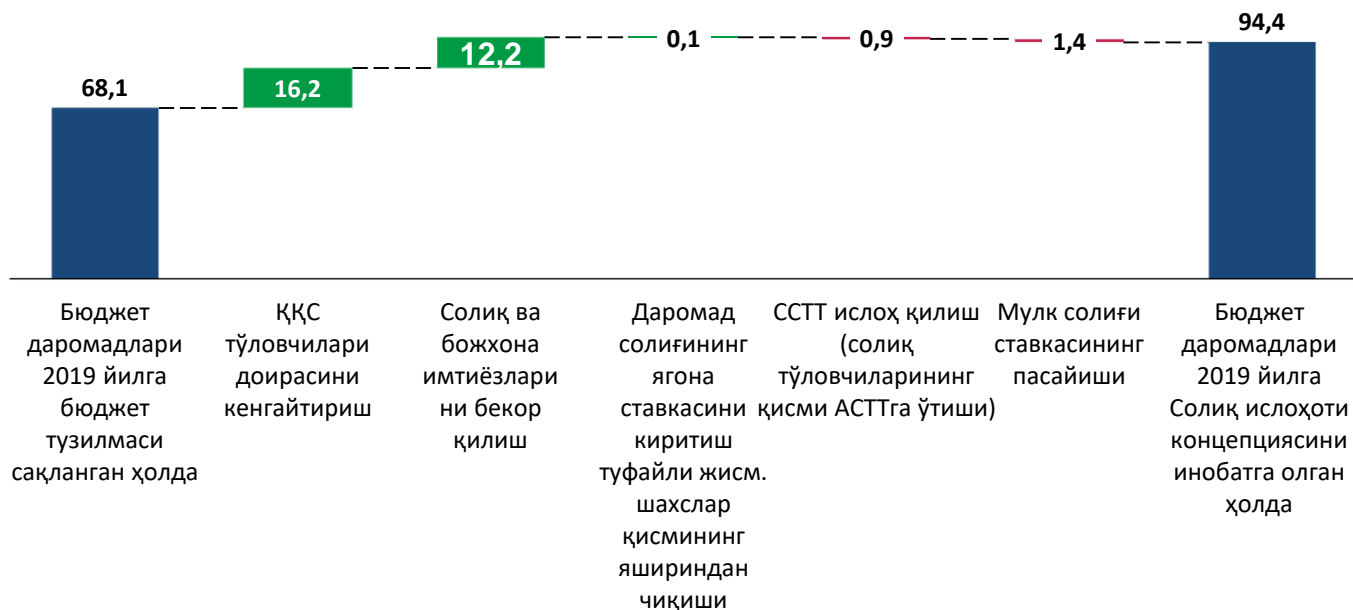
Бюджетга таъсири (1/2)

Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепциясининг қоидалари	Бюджетга кутилаётган таъсири
Кўплаб манзилли фискал имтиёзларни бекор қилиш	Ялпи солиқ даромадлари ҳисобига бюджет даромадларини кўпайтириш
ҚҚС тўловчилари доирасини кенгайтириш (ставка 20%)	ҚҚС-дан тушумларнинг кўпайиши ҳисобига бюджетнинг даромад қисмининг кўпайиши (билвосита солиқлар гуруҳи)
Барча фуқаролар учун 12 фоиз миқдорида шахсий даромад бўйича ягона солиқ ставкасини жорий қилиш	Даромад солиғи даромадларини “яширидан” чиқиш ҳисобидан солиққа тортиш базасини кенгайтириш орқали кўпайтириш (тўғридан-тўғри солиқлар гуруҳи)
Юридик шахсларнинг айланма маблағлари (тушумлари) бўйича давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмалар бекор қилиниши (умумий солиқ тўловчиларнинг соф фойдасининг 3,2 фоизи)	Бюджетдан ташқари жамғармаларга (Пенсия, Йўл, Мактаб) тўғридан-тўғри молиялаштириш келишининг йўқлиги, агар ушбу жамғармаларнинг фаолияти (молиявий эҳтиёжи) ўзгармаса, бюджетга юк кўпаяди
Фуқароларнинг иш ҳақи шаклидаги фуқароларнинг даромадидан олинадиган (иш ҳақи фондидан 8%) бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига суғурта бадалларини бекор қилиш	Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасида тўғридан-тўғри молиялаштиришнинг мавжуд эмаслиги, агар фонднинг фаолияти (молиявий эҳтиёжи) ўзгармаса, унда бюджет юки ошади
Тадбиркорлик субъектлари учун ягона ижтимоий тўловнинг ставкасини 25% дан (15%) 12%гача тушириш	Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасида тўғридан-тўғри молиялаштиришнинг камлиги, агар фонднинг фаолияти (молиявий эҳтиёжи) ўзгармаса, унда бюджет юки ошади
Юридик шахслар фойда солиғи ставкасини 14 фоиздан 12 фоизгача, тижорат банклари учун 22 фоиздан 20 фоизгача пасаяди Алоқа операторлари учун 20 фоиз ставкасида фойда солиғини киритиш рентабеллик даражасига қараб ортиқча фойда солиғини ҳисоблаш тартибини бекор қилиш билан	Хўжалик юритувчи субъектларнинг фойдаси жорий даражада сақланган ҳолда бюджет даромадларини фойда солиғидан (тўғридан-тўғри солиқлар гуруҳи) тушумлар шаклида камайиши
Юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ ставкасини 5% дан 2% гача камайтириш	Агар мол-мулкнинг ялпи қиймати ҳозирги даражада сақланиб қолинса, мол-мулк солиғи (тўғридан-тўғри солиқлар гуруҳи) даромадлари шаклида бюджет даромадлари камайиши
Соддалаштирилган солиқ тизимини ислоҳ қилиш 1 млрд. сўмгача йиллик даромади мавжуд солиқ тўловчилар учун 4% асосий ставка билан айланма маблағ (даромад) солиғини ҳисоблаш ва тўлаш тартибини ўртнатиш	Юқорида келтирилган фикрларни ва Ўзбекистонда солиқ тўловчиларнинг аксарияти соддалаштирилган солиққа тортиш тартибини қўллаши ва уни бекор қилиш билан умумдавлат солиғи тўловчиларининг базаси ортиб боришини ҳисобга олган ҳолда бюджетга таъсирини аниқ баҳолаш имкони йўқ.

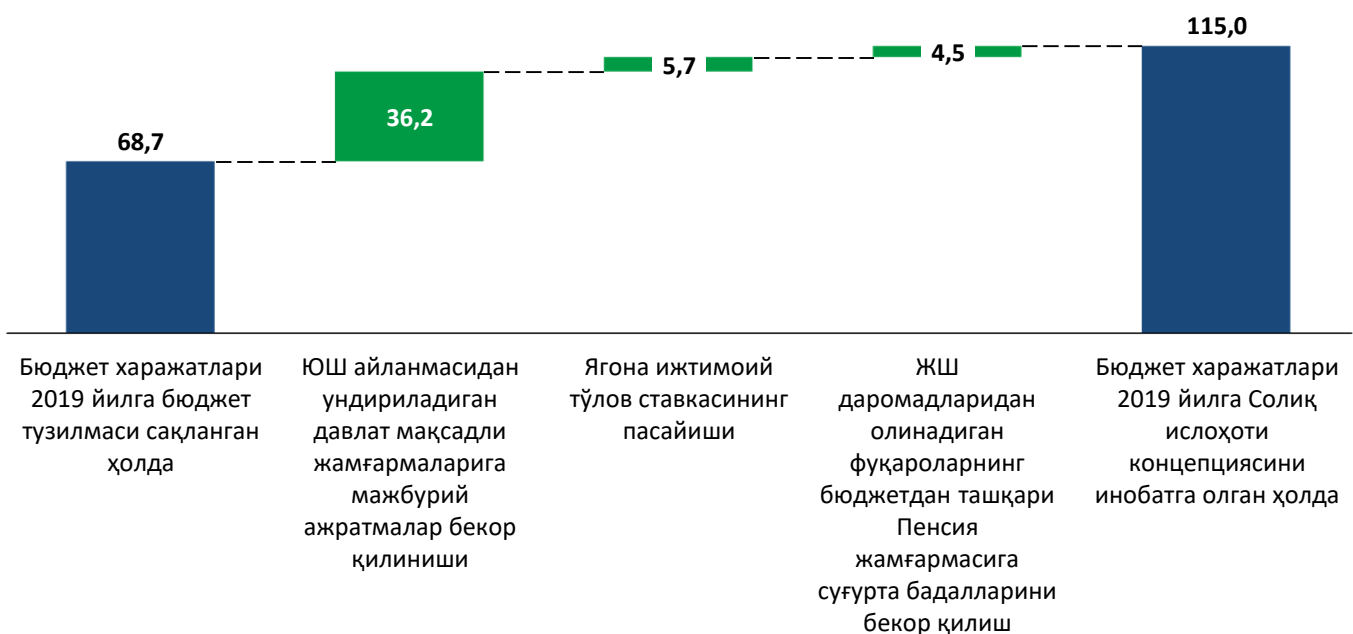
Бюджетга таъсири (2/2)

Солиқ ислоҳотлари концепциясини амалга ошириш 2019 йилда бюджетнинг даромад қисмини 26,3 трлн сўмга оширишга имконият беради; шу билан бирга, ўша даврда харажатларни 46,3 трлн сўмга кўпайтиришни талаб қилади

ЎзР Давлат бюджетининг даромадлари мақсадли жамғармаларни инobatга олмаган ҳолда, трлн сўм

ЎзР давлат бюджети харажатлари, мақсадли жамғармаларни инobatга олмаган ҳолда, трлн сўм

Стратегик вариантлар

1

Англо-Саксон варианты

Хусусиятлари:

- Тўғридан-тўғри солиқларнинг устуворлиги

Мамлакатлардан мисоллар:

АҚШ

Буюк Британия

- +** • Нисбатан барқарорлик ва прогнозлашувчанлик
- • Солиқ юки фуқароларга юкланган

2

Қўшма вариант

Хусусиятлари:

- Турли моделларнинг хусусиятларини бирлаштиради
- Давлат бюджети даромадлари таркибининг диверсификацияси

Ривожланиш мақсадининг варианты

Мамлакатлардан мисоллар:

Жанубий Корея

Япония

- +** • Бюджет даромадларининг муайян солиқлардан ёки солиқларнинг бир гуруҳидан мустақиллиги, бунинг натижасида мослашувчан солиқ-бюджет сиёсати
- • Норматив-ҳуқуқ базасида тез-тез ўзгаришлар бўлиши мумкин.
- Солиқ бошқаришининг потенциал жиҳатдан юқори харажатлари

- Аралаш модел бюджет даромадлари ташқи бозор шароитларига жуда боғлиқ бўлган иқтисодиёт учун оптимал бўлади
- Аралаш модел фоиз ставкаларини ўзгартириш, солиқ тўловчилар базасини кенгайтириш, имтиёزلарни тақдим қилиш/бекор қилиш ва ҳоказолар орқали ташқи омилларнинг ўзгаришига тез мослашувни таъминлайди.

3

Континентал вариант

Хусусиятлари:

- Билвосита солиқларнинг устуворлиги
- Ижтимоий сўғурта бўйича юқори ажратмалар

Мамлакатлардан мисоллар:

Германия

Голландия

- +** • Нисбатан барқарорлик ва прогнозлашувчанлик
- Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишнинг юқори даражаси
- • Баланд солиқ юки даражаси

4

Лотин Америка варианты

Хусусиятлари:

- Инфляция иқтисодиёти учун хос
- Билвосита солиқларнинг баланд улуши

Мамлакатлардан мисоллар:

Чили

Перу

- +** • Инфляциявий ҳодисалардан ҳимояланганлик
- • Билвосита солиқлар йиғимининг моҳиятидан - солиқ маъмурчилигида тежамкорлик

Мақсад:

Инвестицияларнинг ва Ўзбекистон Республикаси бюджети даромад қисмининг ўсиб боришини рағбатлантирадиган замонавий юмшоқ солиқ тизимини яратиш

Вазифалар:

- Солиқ юкини билвосита солиқлар улушини 35 фоизга қисқартириш билан оптималлаштириш
- Чет эл инвестицияларини жалб қилиш мақсадида бюджетга солиқ тушумларининг ўсишини таъминловчи ва капитал бозорларида рақобатлашишга имкон берадиган солиқ режимига риоя қилиш
- Узоқ муддатли солиқ маъмуриятчилиги тамойилларига ўтиш
- Инвесторлар учун солиқ ставкаларини музлатиш махсус механизмни ишлаб чиқиш
- Ўзбекистон иқтисодиётининг устувор тармоқларида ишлайдиган солиқ тўловчиларга имтиёзлар беришнинг самарали механизмни ишлаб чиқиш
- Солиқ тўловчилар учун барқарорликни ва прогнозлашувчанлигини таъминлаш мақсадида солиқ қонунчилигини янада оптималлаштириш ва соддалаштириш

Солиқ тизимини ислоҳ қилиш йўналишлари:

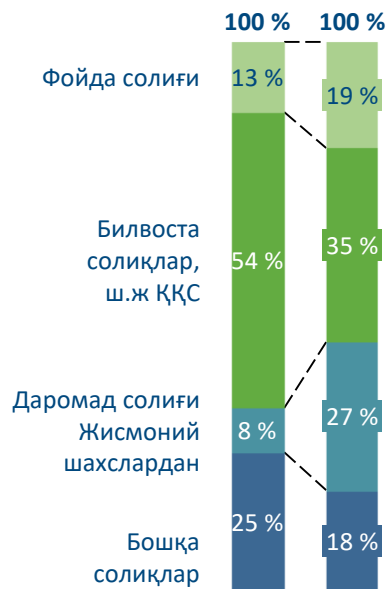
- **Солиқ тизимининг умумий тузилмаси:** узоқ муддатли солиқ маъмуриятчилигига ўтиш ва солиқ тизимининг солиққа тортиш ва ҳуқуқий тартибга солиш тамойилларини такомиллаштириш
- **Солиқлар тузилмаси:** билвосита солиқлар улушини қисқартириш, узоқ муддатда жисмоний шахслар даромад солиғининг улушини кўпайтириш
- **Солиқлар ва тўловлар тизими:** алоҳида солиқлар бўйича концептуал муаммоларни аниқлаш, юқори даражадаги жаҳон амалиётларини ва солиққа тортиш соҳасидаги глобал тенденцияларни жорий қилиш (BEPS, солиқ маълумотларини автоматик алмаштириш, MLI, CbCr, НХК, ТНТ ва бошқалар)
- **Солиқ ва божхона имтиёзлари:** мақсадли имтиёзларни бекор қилиш, саноатнинг айрим тармоқларини рағбатлантириш учун саноат имтиёзларини жорий этиш
- **Инвесторлар учун махсус механизмлар:** махсус механизмларни ишлаб чиқиш (МИШга ўхшаш) ** инвесторлар учун узоқ муддатли инвестицияларни жалб қилиш учун солиқ ставкаларини музлатиш
- **Солиқ назорати ва маъмуриятчилиги:** солиқ назоратини такомиллаштириш ва солиқ низоларини кўриб чиқиш жараёнларини АКТ ва автоматлаштириш воситаларини жорий этиш, шунингдек, солиқ органлари ходимларини малакасини ошириш орқали такомиллаштириш
- **Юридик жавобгарлик тизими:** солиқ қонунчилигини бузганлик учун юридик жавобгарлик тизимини такомиллаштириш

Рақамли кўрсаткичлар

	2017/18	2035
“Бизнесни юритиш” рейтингдаги ўрин	74	Топ-20
“Солиққа тортиш” рейтингда ўрин (Бизнесни юритиш, ЖБ)	64	Топ-20
Ҳисоботларни топшириш ва солиқ тўлашдан кейин тартиблар индекси (0 - энг паст, 100 - энг юқори)	48,17 балл	>80 балл
Бюджет солиқ тушумларида билвосита солиқлар улуши	54%	<35%

Солиқлар таркиби

бюджет солиқ тушумларидан %

Тузилманинг ўзгариши: 2018 2035

- Мақсадли ҳолат Япония ва Жанубий Кореянинг мезонлари асосида ҳисобланган
- Жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи ставкаси 2035 йилга бориб, 1,4 мартага кўпайиши, даромадларни легаллаштириш ва иш ҳақи даражасининг ошиши (шахсий даромад солиғининг ортиши - ривожланган мамлакатлар тажрибаси бўйича)

Иловалар

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача
ривожланиш стратегиясининг концепцияси

1-илова Глоссарий

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача
ривожланиш стратегиясининг концепцияси

Атама	Таърифи
AISP (Account Information Service Providers)	Молиявий хизматлар ҳисоблари бўйича маълумотларни тақдим қилувчи компаниялар
ANZSOG (The Australia and New Zealand School of Government)	Карлтон (Австралия) да жойлашган, стратегик менежмент ва сиёсатга ихтисослашган таълим муассасаси
API (Application Programming Interface)	Турли хил дастурий компонентлар бир-бири билан ўзаро алоқа ўрнатиши мумкин бўлган дастурий иловаларни яратиш учун ишлатиладиган тартиблар, протоколлар ва функциялар тўплами.
ASPSP (Account Servicing Payment Service Provider)	Тўловчининг ҳисоб қайдномасини банк экотизими контекстида сақлаб туришга хизмат қилувчи махсус хизматлар провайдери ва миждознинг розилиги билан операцияларнинг бошқа томонлари бошлаган тўловларни амалга оширишга рухсат беради.
B2B ("Бизнес учун бизнес")	Корпоратив шахслар ўртасидаги ахборот ва иқтисодий ўзаро ҳамкорлик
Basel 2/3	Банк назорати бўйича Базел қўмитасининг банкларнинг капитал етарлилиги талаблари тўғрисидаги ҳужжатлари Дунёнинг энг йирик кимёвий ишлаб чиқарувчиси бўлган қишлоқ хўжалиги соҳасида фаолият юритувчи немис компанияси. Бу ташкилот фермерлар учун қатор тренинг дастурларини амалга оширди
BASF (Badische Anilin & Soda-Fabrik)	
Big Data	Таркибланишган ва таркибланилмаган маълумотларнинг катта массивларини (ҳажми 2,5 петабайтдан катта) қайта ишлаш билан боғлиқ операцияларни амалга оширадиган атама
Broadband	Кенг полосали узатиш - маълумотларни модуляцияланган радио частотали сигналлари шаклида узатадиган тармоқ орқали маълумотларни узатиш технологияси
CAGR (Compound Annual Growth Rate)	Ўртача йиллик ўсиш суръати
CapEx	Компаниянинг ускуналар, мол-мулк ва ишлаб чиқариш қуввати каби турли активларни модернизация қилиш ва техник хизмат кўрсатиш учун фойдаланиладиган харажатлари
CIR (Cost-to-income Ratio)	Компания харажатларининг маълум бир давр учун даромадларига нисбатини кўрсатадиган молиявий кўрсаткич
Civil Service College (CSC), Singapore	Сингапурда давлат хизматига кадрларни тайёрлаш ва давлат органларига маслаҳат хизматларини кўрсатиш бўйича ихтисослашган давлат муассасаси (университет коллежи)
Corruption perceptions Index (Коррупцияни идрок қилиш индекси)	Transparency International халқаро нодавлат ташкилотининг дунёдаги маълум бир мамлакатнинг давлат секторида коррупция тарқалишини баҳолаш методологияси бўйича ҳисобланган индекс
D/E (Debt-to-Equity)	Улуш эгалари (акциядорларнинг) ўз капиталининг ва компаниянинг жорий активларини молиялаштириш учун фойдаланиладиган қарз маблағларининг нисбати кўрсатилган молиявий кўрсаткич
Elder Shield	Ёши 40-дан ошган Сингапур фуқаролари иштирок этиши мумкин бўлган суғурта дастури

Атама	Таърифи
EPC SDD (European payments council sepa direct debit)	СЕРА (Европа Иттифоқи, Норвегия, Исландия, Лихтенштейн ва Швейцария) мамлакатларида товарлар ва хизматлар учун тўловларни ишончли ва самарали бажариш имконини берувчи Европа Тўловлар Кенгаши (European Payments Council, EPC) томонидан жорий этилган бевосита дебетлаш тизими
ETF (Exchange Traded Funds)	Биржа инвестиция фондлари - акциялари биржада сотиладиган индексли фондлар
FATF (Financial Action Task Force)	Ҳукуматлараро ташкилот, пул ювишга қарши курашиш учун молиявий чора-тадбирларни ишлаб чиқиш мақсадида 1989 йилда ташкил этилган
Federal Employee Education and Assistance Fund Scholarship Program	АҚШдаги нодавлат ноижорат ташкилоти томонидан очилган дастур талаба грантлари ва кам таъминланган фуқароларга субсидиялар шаклида молиявий ёрдам кўрсатмоқда.
FinCEN	Пул ювишга, терроризмни молиялаштириш ва бошқа молиявий жиноятларга қарши курашиш мақсадида молиявий операциялар ҳақида маълумотни тўплайдиган ва таҳлил қиладиган АҚШдаги молиявий жиноятларга қарши кураш бюроси
GCP (Good Clinical Practice)	Тегишли клиник амалиёт. Бу атама этикали меъёрларнинг халқаро стандарти ва илмий тадқиқот сифатини англатади ва инсоннинг клиник тадқиқотларда қатнашишини ўз ичига олган ҳужжат жараёнини ишлаб чиқиш, ўтказиш, амалга ошириш ва ҳисоботларни тадқиқ қилиш тамойилларини белгилайди.
GDPR (General Data Protection Regulation)	Европа Иттифоқида шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги умумий регламент
GII (Global Innovation index)	Мамлакатда инновация даражасини баҳоловчи индекс. Ҳар йили Корнел Университети (АҚШ), INSEAD бизнес мактаби (Франция) ва Жаҳон интеллектуал мулк ташкилоти консорциуми орқали тузилади
IIOC (Industrial Internet of Customers)	Янги технологиялар асосида савдо-сотиқ жараёнини автоматлаштирадиган тизим
IIOm (Industrial Internet of Machines)	Саноат соҳасида махсус сенсорлар ва назорат мосламалари асосида машиналар ўзаро таъсири тизими
Indigo Index	Хом ашё ва табиий ресурслардан фойдаланишдан инновациялар ва технологиялардан фойдаланишга ўтиш шароитларида иқтисодийнинг мослашиш ва ривожланиш қобилятини баҳоловчи индекс. Рейтинг "Global perspectives" халқаро ташкилоти орқали тузилади
IPO (Initial Public Offering)	Компания акцияларининг бозордаги биринчи оммавий жойлашуви
Just-in-time	Белланган вақтда етказиб бериш ғоясига асосланган логистика концепсияси. Компанияда тежамкор маҳсулот ишлаб чиқаришнинг асосий принципларидан бири ҳисобланади.
KYC (Know your Client)	Молиявий институтлар учун банкни тартибга солиш, шунингдек жисмоний шахслар пуллари билан ишлайдиган бошқа компаниялар, яъни молиявий операцияни амалга оширишдан олдин контрагентни идентификация қилиш ва аниқлашлари кераклигини англатадиган атама
Mayor's Graduate Scholarship Program (New York City)	Нью-Йоркдаги маҳаллий ҳокимият ходимлари учун дипломдан кейинги ўқиш дастури
MediFund	Давлат томонидан молиялаштирилган Сингапур фуқароларига тиббий ёрдам, даволашни амалга ошириши мумкин бўлмаган ва Medisave ва MediShield маҳсулотларидан фойдалана олмайдиган фуқароларни таъминлашга мўлжалланган.

Атама	Таърифи
MediSave	Сингапурдаги мажбурий тиббий ажратмалар тизими, унда ходим иш ҳақидан (2016 дан 8 фоиздан 10,5 фоизга қадар ёшига боғлиқ ҳолда) шахсий ҳисобга ўтказиши ва иш берувчи тенг миқдорда бадал тўлайди
MediShield	Medisave бўйича фойдаланиш учун мавжуд миқдордан ошиб кетган ҳолатлари учун тиббий суғурта тизими (одатда жиддий касаллик ҳолатида қўлланилади). Касалликнинг ривожланишига мойил бўлган фуқаролар 10 йил давомида MediShieldLife дастури бўйича даромаддан каттароқ ажратмаларни амалга оширади
Middle Office/ Back Office	Молиявий ташкилотнинг асосий фаолиятини амалга оширувчи ташкилотнинг активлари ва мажбуриятларини бошқариш билан шуғулланадиган бўлимларни ишлашини таъминлайдиган, мижоз операциялари/оператив ҳисобот бўлинмасини текшириш ва тўғридан-тўғри қайта ишлашга масъул бўлимлар ёки жараёнлар гуруҳлари
MIFID (Markets in Financial Investment Derivatives)	Саноат молиявий воситаларининг айланиши бозори
National Health Insurance Program	Жанубий Кореяда ишлайдиган фуқаролар ва уларнинг яқинлари учун тиббий суғуртани таъминлайдиган, камбағал ва кам таъминланган оилаларнинг тиббий хизматларини қоплайдиган ва пенсионерларга тиббий хизмат кўрсатадиган махсус дастур
OpEx (Operational Expenditures)	Операцион харажатлар, яъни компания томонидан кундалик фаолияти давомида сарфланадиган харажатлар (масалан, маҳсулот нархи, ижара ва ҳ.к.)
P2P	Жисмоний шахслар ўртасида молиявий ўзаро таъсирнинг бир тури, шу жумладан, томонлар учинчи шахсларнинг хизматларидан фойдаланмайдиган молиявий воситачисиз пул маблағларини ўтказиш билан боғлиқ
PISP (Payment Initiation Service Providers)	Фойдаланувчиларга Visa ёки MasterCard каби учинчи томон компаниялари орқали ўз дебет ёки кредит картасидан фойдаланмасдан бевосита банк ҳисобидан тўлашга имкон берадиган компаниялар
PR (Public Relations)	Ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий рақобат тизимларига объект образини ижтимоий гуруҳнинг қадрият қаторига жорий қилиб ушбу образни ҳаётда муҳим аҳамиятга эга нарсадек маҳкамлаш мақсадида яратиш ва жорий этиш технологиялари
PSD2 (Payment Services Directives)	Европа Иттифоқи директиваси, тўлов хизматлари бозорида рақобат ва қонунчиликни назорат қилади
Public Service Agreement (Буюк Британияда дастур)	Буюк Британия ҳукумати идораларининг уч йилга мўлжалланган стратегик мақсадлари ва вазифалари тасвирланган ҳужжат PSA 2010 йил июн ойида Коалиция ҳукумати томонидан бекор қилинди
Regulatory Impact Analysis (RIA)	Аниқ давлат тартибга солишининг ижтимоий-иқтисодий оқибатларини акс эттирувчи ҳужжат. RIA кўплаб мамлакатларда ишлаб чиқарилган, гарчи уларнинг ҳажми, мазмуни, роли ва сиёсатга таъсири фарқ қилсада
ROA (Return on Assets)	Компаниянинг бизнеси корпоратив активларига нисбатан қанчалик фойдали эканлигини кўрсатувчи кўрсаткич. Компаниянинг соф фойдасининг компаниянинг умумий активлари қийматида нисбати сифатида ҳисобланади
ROE (Return on Equity)	Соф фойдани компаниянинг ўз капитали қийматида нисбатини кўрсатадиган ўз капиталининг даромадлилик даражаси

Атама	Таърифи
SCA (Strong Customer Authentication)	Кучли мижозларни аутентификация қилиш (ССА) - 2019-йилда Европада жорий этиладиган ва олдинги усулларга қараганда кўпроқ маълумот хавфсизлигини таъминлайдиган онлайн тўловларни тасдиқлаш учун янги мажбурий усул (ёки онлайн тўловни қабул қилгунга қадар мижозлар шахсини тасдиқлаш)
Solvency 2	Суғурта бизнеси вакилларининг фаолиятини тартибга солиш жараёнларига талабларни белгилайдиган Европа Иттифоқининг норматив ҳужжати. Директивада суғурта ташкилотларнинг тартибга солиш ва назорат қилиш тузилмасининг асосий таркибий қисмларини аниқланган.
Study Leave Program for Abu Dhabi Government Employees	Абу-Даби ҳукумати ҳудудида фаолият юритадиган мамлакатга устувор аҳамиятга эга бўлган ҳудудларда яшовчи БАА фуқароларини қўллаб-қувватлаш дастури. Бу уларга БАА ва хорижда университетда ўқишга ёки етакчи олий ўқув юртларида аспирантурани битиришга имкон беради
SDG Index (Sustainable Development Goals Index) Барқарор ривожланиш мақсадлари бўйича тараққиёт индекси	Ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий ва экологик соҳадаги мақсадлар тўплами бўйича маълум бир мамлакатнинг халқаро ҳамкорлик соҳасидаги ҳаракатини баҳоловчи БМТ индекси
Technology Transfer Network	Технологияни ҳар қандай ахборот каналлари орқали шахсий ёки жамоавий ташувчилардан бошқасига ўтказиш
Technology transfer office	Технологияларни узатиш тизимидаги тугун
TEU (Twenty-foot equivalent unit)	Йигирма футлик эквивалент - юк ташиш учун мўлжалланган транспорт воситаларининг шартли ўлчов бирлигидир. Контейнерларни ташишда кенг ишлатилади
EPI (The Environmental Performance Index, Экологик самарадорлик индекси)	Йель университети Экологик сиёсат ва ҳуқуқ маркази (Yale Center for Environmental Law and Policy), томонидан аниқланган маълум бир мамлакат учун табиий ресурсларни бошқариш ва экология соҳасида мамлакатнинг ривожланишини намойиш этадиган таркибли кўрсаткич
TPP (Third Party Providers)	Мижозлар учун тўловлар ва хизматларни таклиф қилувчи учинчи томон етказувчилари
WPII (World Press Freedom Index (Умумжаҳон матбуот эркинлиги индекси))	“Reporters without borders” халқаро нодавлат ташкилоти томонидан аниқланган дунёдаги маълум бир мамлакатда матбуот эркинлигини кўрсатадиган кўрсаткич
Акционерлар капитали ва унинг таркибий қисмларининг қиймати	Фирма оддий акциядорларларга фойдани кутиш ва хавф учун таъминлаши керак бўлган минимал бир йиллик даромад даражасига тегишли бўлган молиявий атама. ERP - акционерлар капиталининг хавф-мукофоти Ke - акционерлар капиталининг қиймати CRP - мамлакат хавф-мукофоти RfR - хатарсиз ставка
АРВ (Архитектура ва режалаштириш вазибалари)	Муайян ҳудудда меъморий объектнинг мақсади, асосий параметрлари ва жойлашуви, шунингдек, давлат қонунчилигида кўзда тутилган объектни лойиҳалаштириш ва қуриш учун мажбурий бўлган экологик, техник, ташкилий ва бошқа шартлар бўйича талаблар тўплами
АСМ (Агросаноат мажмуи)	Фаолияти қишлоқ хўжалиги хомашёсини териш ва қайта ишлашга ва ундан бозорда сотиладиган маҳсулотларни ишлаб чиқаришга йўналтирилган иқтисодиёт тармоқлари мажмуаси
АТС (автоматик телефон станцияси)	Ушбу махсус ускуна ёрдамида абонентлар ўртасида автоматик уланиш ва телефон алоқасини таъминлайдиган механизмлар тизими

Атама	Таърифи
Бизнес инкубатор	Кичик бизнесни қўллаб-қувватлайдиган компания. Бизнес-инкубаторнинг мақсади бошланғич ва ёш инновацион корхоналарнинг уларни мустақамлаш, рақобатбардошлигини ошириш ва ташқи иқтисодий муҳит шароитларига мослашиш мақсадида пайдо бўлиши ва ривожланиши учун қулай шарт-шароитларни яратиш.
Блокчейн	Маълумотларни тарқатилган равишда сақлаш технологияси
УУВ (учувчисиз учиш воситаси)	Экипажсиз учиш аппарати
ЯИМ (Ялпи Ички Маҳсулот)	Муайян мамлакатда муайян вақт ичида ишлаб чиқарилган барча товарлар ва хизматларнинг бозор қийматини кўрсатувчи макроиқтисодий кўрсаткич
ЯҚҚ (Ялпи қўшилган қиймат)	Ишлаб чиқарилган товарлар ва хизматлар (ишлаб чиқариш) нархининг ва ишлаб чиқариш жараёнида тўлиқ истеъмол қилинган товарлар ва хизматларнинг нархи ўртасидаги фарқни кўрсатувчи кўрсаткич
ЖССТ (Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти, World Health Organization)	Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг (БМТ) Махсус Ташкилоти, унинг асосий вазифаси Ер аҳолиси халқаро соғлиқ муаммоларини ҳал қилишда ётади
Қайта тикланадиган энергия манбалари (ҚТЭМ)	Тугамайдиган манбалардан олинадиган энергия
ЯҲМ (ялпи ҳудудий маҳсулот)	Муайян минтақада (муайян очиқ иқтисодий тизим) муайян вақт давомида ишлаб чиқарилган барча маҳсулотларнинг бозор қийматини кўрсатадиган иқтисодий кўрсаткич
ЖСТ (Жаҳон савдо ташкилоти)	Асосий вазифалари аъзо давлатлар ўртасида савдо музокараларини олиб бориш, манфаатдор томонлар ўртасидаги маслаҳатлашувлар, савдо келишмовчиликларини ҳал қилиш бўйича халқаро савдо ташкилоти
ТИФ (ташқи иқтисодий фаолият)	Жаҳон бозорига йўналтирилган корхоналарнинг иқтисодий, саноат, тижорат алоқалари тизими билан боғлиқ бўлган давлат ва бизнеснинг хўжалик фаолияти соҳаси
ОТМ (Олий таълим муассасаси)	Олий касб-ҳунар таълим муассасаси
ДҚ (Давлат қўмитаси)	Ўз ваколати доирасига кирадиган масалалар бўйича тармоқлараро мувофиқлаштиришни, шунингдек маълум фаолият соҳасидаги функционал тартибга солишни амалга оширувчи ижроия органи
Кафиллик жамғармаси	Ҳукумат томонидан кичик ва ўрта бизнес ташкилотларини қўллаб-қувватлаш учун ташкил этилган муассасалар, одатда давлат бюджети ҳисобидан молиялаштирилади ва мамлакатда кафолатлар беради
Давлат томонидан тартибга солиш сифатининг глобал кўрсаткичлари (Жаҳон банки, баллар)	Ушбу кўрсаткичлар мамлакатда қонун ижодкорлиги жараёнининг сифати, қонунчилик базасининг сифати ва аҳоли учун фойдаланиш имкониятининг даражасини акс эттиради. Ушбу кўрсаткич асосида тегишли рейтинг тузилади.
КМЗ (Кон-металлургия заводи)	Металлургия маҳсулотларини ишлаб чиқаришга ихтисослашган саноат корхонаси

Атама	Таърифи
ТКМ (Тоғ-кон металлургия мажмуаси)	Муайян мамлакатдаги тоғ-кон ва металлургия саноати тармоқларининг мажмуи
Давлат-хусусий ҳамкорлик (ДХШ)	Инвестицияларни жалб қилиш ва ресурсларни бирлаштириш мақсадида ҳамкорлик шартномаси асосида амалга ошириладиган бир томондан хусусий бизнес вакиллари ва бошқа томондан давлат сектори вакиллари ўртасидаги муносабатлар тизими.
ГҚИЗ (Газни қайта ишлаш заводи)	Табиий ва йўловчи газни қайта ишлаш саноат корхонаси
ГЭС (Гидроэлектр станцияси)	Сув оқимининг кучини энергия манбаи сифатида ишлатадиган электр станция
ПКС (Пул-кредит сиёсати)	Ихтисослаштирилган давлат органларининг валюта курсини, инфляция даражасини, бандликни, иқтисодий ўсишнинг барқарорлигини назорат қилишга йўналтирилган пул ва валюта бозорида хатти-ҳаракатлари Одатда, марказий банклар пул-кредит сиёсатини олиб бориш учун масъулдирлар.
УЖКХ (уй-жой коммунал хизматлар)	Уй-жой мажмуининг ишлашини таъминлаш мақсадидаги иқтисодий тармоқлар мажмуаси
СИ (сунъий интеллект, Artificial Intelligence)	Машиналарнинг, компьютерларнинг заковати ва уларнинг ижодий ва технологик жиҳатдан мураккаб вазифаларни бажариш қобилиятига ишора қилувчи атама.
ШИҲ (Шахсий инвестиция ҳисоб-рақами)	Давлат томонидан ўрнатилган аниқ солиқ имтиёзлари мавжуд бўлган жисмоний шахснинг ишончли бошқариш ҳисоб-рақами. Бундай ҳисоб-рақам инвестицияларни диверсификация қилишнинг йўлини кўрсатади.
Иммиграция	Мигрантлар кирган мамлакатга нисбатан кўриб чиқиладиган вақтинчалик ёки доимий яшаш учун бир давлат (аҳоли) аҳолисининг бошқа мамлакатга кириши
АКТ (Ахборот ва коммуникация технологиялари)	Асосий вазифаси ахборотни олиш, қайта ишлаш ва узатиш бўлган усуллар ва дастурий таъминот ва технология воситалари
Қонун устуворлиги индекси (The World Justice Project: The Rule of Law Index)	Муайян мамлакатда қонун устуворлигини таъминлашнинг универсал тамойилларига асосланган ҳуқуқий муҳитнинг таъминланганлигини намоиш этадиган кўрсаткич Рейтинги "World Justice Project" халқаро ташкилоти орқали тузилади
Озиқ-овқат хавфсизлиги индекси	Молиявий имкониятлар ва соғлом озиқ-овқат мавжудлиги нуқтаи назаридан мамлакатдаги озиқ-овқат ресурсларидан фойдаланиш имкониятини ва сифатини кўрсатадиган индекс. Бу кўрсаткич Economist Intelligence Unit таҳлил агентлиги орқали тузилади
Демократияни ривожлантириш индекси (The Economist)	The Economist Intelligence Unit тадқиқот ташкилотининг усули орқали аниқланадиган мамлакатда демократия даражасини кўрсатадиган кўрсаткич
ИНТ ривожланиш индекси (Web Index)	Дунёнинг маълум бир мамлакатда Интернетнинг жамиятга таъсири даражасини тавсифловчи кўрсаткич. Индекс World Wide Web Foundation ташкилоти орқали аниқланади
Электрон ҳукумат ривожланиши индекси (E-Government Development Index, EGI), 2018й.	Миллий давлат тузилмаларининг фуқаролар билан ўзаро ҳамкорлик қилиш учун ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишга тайёрлиги ва имкониятларини тавсифловчи таркибли кўрсаткич. Рейтинги БМТ орқали тузилади
Иқтисодий эркинлик индекси (Index of Economic Freedom)	Фуқароларнинг зарур бўлган эркинликларини ҳимоя қилиш ва қўллаб-қувватлашдан ташқари, ҳукуматнинг маҳсулот ёки хизматларни ишлаб чиқариш, тарқатиш ва истеъмол қилишга аралашини ва тўсиқ қўйишининг йўқлигини намоиш этадиган кўрсаткич. Кўрсаткич Wall Street Journal ва Heritage Foundation тадқиқот маркази орқали ҳисобланади
ЯТТ (якка тартибдаги тадбиркор)	Корхона тузмаган ҳолда тадбиркорлик фаолиятини юритадиган шахс

Атама	Таърифи
РТ (Ривожланиш ташкилотлари)	Асосан, давлат-хусусий ҳамкорлик механизмларидан фойдаланилган инновация жараёнларини ва инфратузилмани ривожлантиришни рағбатлантирадиган ташкилотлар
Джинни коэффициенти	Турли хил аҳоли гуруҳлари даромадлари тақсимотида тенгсизлик даражасини акс эттирадиган иқтисодий атама.
АСК (Асосий самарадорлик кўрсаткичлари)	Бизнес, ҳукумат ва муайян ҳудудда бошқа соҳалар вакилларининг муваффақиятларига эришиш учун мезонлар
КИМ (Корпоратив Ижтимоий Масъулият)	Ишбилармонларнинг маълум бир мамлакатда тузилган қонунларга мувофиқ бир қатор ижтимоий тadbирларни амалга ошириши мажбурлиги концепцияси
Кичик ва ўрта корхоналар (КЎК)	Ўрта, кичик ва микро корхоналарни ўз ичига олган иқтисодий сектор
МБ/с	Сонияга Мбит. Маълум миқдорда маълумотларни узатиш тезлиги
КБваХТ (Кичик бизнес ва хусусий тadbиркорлик)	Кичик ва микрофирмалар, шунингдек, хусусий тadbиркорларни ўз ичига олган иқтисодий сектор
ОЎМТВ (Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги)	Мамлакатда муайян таълим даражасини назорат қилиш ва ривожлантириш учун масъул бўлган ҳокимият органи
ИЎХЭГ (Иқлим ўзгариши бўйича ҳукуматлараро экспертлар гуруҳи)	Мақсади техноген омиллари сабабидан глобал иқлим ўзгариши хавфларини баҳолаш бўлган ташкилот.
МТВ (Мақтабгача таълим вазирлиги)	Мамлакатда муайян таълим даражасини (мақтабгача) назорат қилиш ва ривожлантириш учун масъул бўлган орган
Бизнес юритиш қулайлиги халқаро рейтинги (Doing Business)	Бу индикатор маълум бир мамлакатда бизнесни юритиш учун қулай шароитлар даражасини кўрсатади. Бизнес юритиш учун шарт-шароитлар рейтингида мамлакатнинг ўрни қанчалик юқори бўлса, корхона очилиши ва фаолият юритиши учун ишбилармонлик шароитлари шунчалик қулай ҳисобланади. <u>Рейтинг Жаҳон банки томонидан тузилади.</u>
Миграция	Аҳоли мамлакат ичида ёки бир мамлакатдан бошқасига, ҳайвонлар бир жойдан бошқасига кўчиши, ва ҳоказо
ХТВ (Халқ таълими вазирлиги)	Мамлакатда муайян таълим даражасини назорат қилиш ва ривожлантириш учун масъул бўлган ҳокимият органи
"Top-down" ("Юқоридан пастгача" ташаббусларини амалга ошириш тамойили бўйича модел)	Таҳлили муайян иерархиянинг юқори даражасидан бошланиши керак бўлган ёндашув
"Bottom-up" ("Пастдан юқорига" ташаббусларини амалга ошириш тамойилига асосланган модел)	Таҳлилни аниқ бир иерархиянинг паст даражасидан бошлаш керак бўлган ёндашув
КЎБ (Кичик ва ўрта бизнес)	Кичик ва ўрта бизнес корхоналарини, шунингдек, микрокорхоналарни қамраб олувчи иқтисодий сектор. Ушбу атама КЎБга ўхшаш ва асосан банк тизимида қўлланилади.

Атама	Таърифи
ХМХС (Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари, IFRS, International Financial Reporting Standards)	Компаниянинг молиявий ҳисоботларини тузиш қоидаларини белгиловчи ҳужжатлар мажмуи (тамойиллар, тушунтиришлар, стандартлар). Ушбу ҳисобот тизими 100 дан ортиқ мамлакатларда қўлланилади.
ОҚХЖ (Оролни қутқариш халқаро жамғармаси)	Жамғарма атроф-муҳит инқирозини бартараф этиш ва Орол денгизи ҳавзасидаги ижтимоий-иқтисодий вазиятни яхшилаш мақсадида ташкил этилган. Жамғарма 1993 йилда Марказий Осиё давлатлари (МО) раҳбарларининг қарори билан ташкил этилган
ИТИ (илмий-тадқиқот институти)	Илмий-тадқиқот ишларини ўтказиш учун ташкил этилган давлат муассасаси
ИТТКИ (илмий-тадқиқот ва тажрибавий-конструктор ишлари, ингл. Research and Development, R&D)	Янги маҳсулотни ёки технологияни яратишда янги билимларни олиш ва уларни амалиётга татбиқ этишга қаратилган ишлар тўплами
ИТТИ (Илмий-тадқиқот техник институти)	Илмий ишларни ва мажмуавий синовларни ўтказиш учун ташкил этилган давлат ташкилоти
НҲА (норматив-ҳуқуқий акт)	Ҳуқуқ органи томонидан муайян шаклда ўз ваколатлари доирасида чиқарилган ва тасдиқланган ва давлат ёки уюшмадаги муайян қоидаларни белгилаш, ўзгартириш ва/ёки бекор қилишга қаратилган расмий ҳужжат .
НҚИЗ (нефт қайта ишлаш заводи)	Нефтни ёқилғи ва бошқа нефт маҳсулотларига қайта ишлаш учун ташкил этилган саноат корхонаси
МТС (Мажбурий тиббий суғурта)	Давлат томонидан белгиланадиган даволаш харажатларнинг бир қисмини қоплайдиган мажбурий тиббий суғурта шакли.
БМТ (Бирлашган Миллатлар Ташкилоти)	Халқаро тинчлик ва хавфсизликни сақлаш ва мустаҳкамлаш, мамлакатлар ўртасида ҳамкорликни ривожлантириш мақсадида 1945 йилда ташкил этилган халқаро ташкилот
БГУ (буғ-газ ускунаси)	Икки двигателда ишлайдиган электр ишлаб чиқариш станцияси: буғ қуввати ва газ турбинаси
СМ (Саноат намуналари)	Саноат ишлаб-чиқариш маҳсулоти кўриниши, дизайни ва эргономик хусусиятларига тегишли интеллектуал ҳуқуқ объекти
ПМНООО:	Пул маблағларини ноқонуний равишда олишнинг олдини олиш чоралари
“One in One out” тамойили	Янги киритилган қонунчилик акти ушбу субъектнинг назорат қилувчи олдинги қонунчилик актини илгари сурувчи ёндашув
“Regulatory guillotine” тамойили	Ҳисоблаш, текшириш, таҳлил қилиш ва мажбурий бўлмаган қонунларни қонунчилик базасидан чиқариб ташлаш жараёнларини ўз ичига олган ёндашув
“Sunset clause” тамойили	Ушбу қонуннинг амал қилиш муддатини узайтириш учун қонуний чоралар кўрилмаса, муайян қонун маълум бир вақтдан кейин амал қилишни тўхтатадиган давлат сиёсатидаги тамойили

Атама	Таърифи
Government transformation programme (GTP) дастури	Малайзия Ҳукумати томонидан аҳоли ҳаётини яхшилаш учун еттита асосий йўналишда амалга оширилган дастур. Дастур 2010 йилда бошланган ва мамлакатнинг "Vision 2020" қарашининг қисми бўлиб қолган
ҲМВ (ҳосила молиявий восита)	Шартлари шартноманинг бир томони бошқа томонга асосий активларни белгиланган нархда ва келишилган муддатда етказиб беришни талаб қиладиган шартнома.
“Экологик из (Ecological footprint)” рейтинг	Муайян мамлакатда инсоннинг яшаш жойига таъсири мезонини кўрсатувчи индикатор. Рейтинг Жаҳон ёввойи табиат жамғармаси (WWF) томонидан тузилган.
LPI рейтинг (Logistics Performance index)	Кўрсаткич логистиканинг нисбатан самарадорлиги ва мамлакатда транспорт комплексининг ривожланишини намойиш этади. Ушбу кўрсаткич асосида давлатлар рейтинг тузилади. Рейтинг Жаҳон банки томонидан тузилади (World Bank)
Аҳоли меҳмондўстлиги рейтинг	Давлатларнинг неча давлатлар фуқароларига виза бермасдан киришга рухсат берганини, визани келиш билан бериши ёки электрон кириш рухсатини беришни ўлчайдиган кўрсаткичи асосидаги рейтинг. Рейтинг “Жаҳон иқтисодий форуми” ноҳукумат ташкилоти томонидан тузилади.
Банк активларининг ЯИМга нисбати рейтинг	Банк активларининг миқдори бўйича йирикроқдан кичикроқгача мамлакатлар рейтинг. Рейтинг Халқаро валюта жамғармаси томонидан тузилади
БМТ Телекоммуникациялар инфратузилмаси (Telecommunications Infrastructure Index, TII) ривожланиш рейтинг	Дунёнинг барча мамлакатларига қуйидаги қисмларни ўз ичига олган таркибий кўрсаткичга асосланган ҳолда ўрин белгиланиши: 100 кишига Интернет фойдаланувчилари сони; 100 кишига мобил телефон фойдаланувчилари сони; 100 кишига мобил алоқа абонентлари сони; 100 кишига симсиз кенг полосали кириш фойдаланувчилар сони; 100 кишига симли кенг полосали кириш фойдаланувчилар сони. Рейтинг БМТ орқали тузилади
Халқаро Валюта Жамғармаси (IMF (International Monetary Fund) рейтинг) рейтинг	ЯИМ ҳажмлари бўйича мамлакатларни ранжлаш, ҳисоб-китоб қилиш методикаси Халқаро валюта жамғармаси (IMF) томонидан аниқланган
Сайёҳликнинг ЯИМдаги улуши бўйича мамлакатларнинг рейтинг	Муайян мамлакатнинг миллий иқтисодиётининг сайёҳлик секторга боғлиқлигини кўрсатувчи кўрсаткич асосидаги рейтинг. Жаҳон Сайёҳлик ва Саёҳат Кенгаши (WTTC) экспертлари томонидан тайёрланган рейтинг
Сайёҳлик соҳасининг рақобатбардошлиги бўйича мамлакатларнинг рейтинг	Муайян мамлакатда сайёҳларни қабул қилиш сифатини баҳолайдиган дунёнинг давлатларини комплекс кўрсаткичга мувофиқ ранжлаш (кўрсаткичнинг таркибий қисмлари мамлакатнинг тарихий ва маданий мероси, иқтисодиёт, транспорт, мобил алоқа, тиббиёт ривожланиши, аҳолининг очиқлиги ва бошқалар бўлади)
Сайёҳлик экспортидаги давлатларнинг рейтинг	Чет эллик сайёҳлар келиши бўйича энг катта ва энг кичик даражадаги тартибда дунё мамлакатлари рейтинглари. Рейтинг Жаҳон Сайёҳлик Ташкилоти (UNWTO) томонидан тузилади.
Сайёҳлик соҳасига инвестициялар бўйича мамлакатлар рейтинг	Дунё мамлакатларининг рейтинг сайёҳлик соҳасини ривожлантиришда давлат томонидан инвестиция қилинган пул маблағлари миқдори бўйича энг юқори даражадан энг паст даражагача тартибда амалга оширилади. Жаҳон Сайёҳлик ва Саёҳат Кенгаши (WTTC) томонидан тайёрланган рейтинг
Мамлакатлар маданий таъсири даражаси бўйича рейтинг (Cultural Influence Ranking)	Y&R's BAV Group ва The Wharton School of the University of Pennsylvania томонидан ҳисобланган санъат, мода ва бошқа маданий фазилатларга давлатнинг таъсирини баҳолайдиган комплекс кўрсаткичи бўйича мамлакатларни ранжлаш
Жаҳон Банки давлат бошқарувининг самарадорлиги рейтинг (Ҳукумат самарадорлиги индекси)	Давлат бошқаруви сифати ва самарадорлиги кўрсаткичи бўйича дунёнинг давлатлари рейтинг. Жаҳон банкининг методологияси ва глобал тадқиқотлари бўйича ҳисобланган

Глоссарий (10/11)

Атама	Таърифи
ҚР	Қорақалпоғистон Республикаси
ЎзР	Ўзбекистон Республикаси
Давлат хизматчилари учун "in-or-out" тизими	Ташкилотда ишлайдиган ходимларнинг фақатгина битта танлови бор ташкилотларда ходимларни ривожлантириш тизими: касбий ўсиш ёки ташкилотни тарқ этиш.
МДХ (Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги)	ССРининг собиқ давлатлари ўртасидаги ҳамкорлик муносабатларини тартибга солувчи халқаро ташкилот
ҚК (қўшма корхона)	Биргаликдаги фаолиятнинг шакли, бу битим ҳамма томоннинг ўз ресурсларидан фойдаланишини, хатарларни бўлишни, лойиҳа тарафларининг биргаликдаги фаолиятнинг соф активларига ҳуқуқлари мавжудлигини ўз ичига олади
ЭИХ (эркин иқтисодий ҳудуд)	Ҳудудда рўйхатдан ўтган тижорат ташкилотлари ва хорижий компанияларнинг ваколатхоналарига тақдим қилинадиган махсус тадбиркорлик фаолияти режими ўрнатилган мамлакатнинг чекланган ҳудуди
Т Н.Э. (Бир тонна нефт эквиваленти)	Халқаро энергия саноатида ишлатиладиган энергия бирлиги
ҚМЧ (қаттиқ маиший чиқиндилар)	Истеъмол хусусиятларини йўқотган маҳсулотлар
IIOT технологиялари (Industrial Internet of Things)	Турли объектларни, шу жумладан саноат объектларининг тугунлари ва агрегатларига ўрнатилган сенсорлар ва контроллерларнинг кўп даражали ўзаро алоқа тизими, олинган маълумотларни узатиш ва уларнинг визуализацияси воситалари, олинган маълумотларни таҳлил қилиш учун кучли аналитик воситалар
Технопарк	Инновацион маданиятни ривожлантириш, инновацион бизнес ва илмий ташкилотлар рақобатбардошлигини ошириш орқали маҳаллий ҳамжамиятнинг фаровонлигини ошириш мақсадида мутахассислар томонидан бошқариладиган ташкилот.
СБ (Савдо белгиси)	Муайян юридик шахснинг ёки якка тартибдаги тадбиркорнинг маҳсулотларини индивидуаллаштиришга нисбатан ишлатиладиган атама.
Ёқилғи-энергетика мажмуаси (ЁЭМ)	Ёқилғи-энергетика ресурсларини қазиб олиш, ишлаб чиқариш, ташиш, тақсимлаш ва асосий ва қайта ишланган энерготашувчиларни истеъмол қилиш турларини ишлаб чиқаришлар, жараёнлар, моддий қурилмалар мажмуасига тааллуқли иқтисодиёт сектори
ССП	Савдо-саноат палатаси
ТРАСЕКА	"Европа - Кавказ - Осиё" транспорт коридорини ташкил этиш бўйича Европа Иттифоқи ва ҳамкор давлатлар ўртасидаги халқаро ҳамкорлик дастури
СХК	Савдо ва хизмат кўрсатиш корхоналари
ИЭМ	Иссиқлик ва электр маркази
ЎзққчМК	Ўзбекистон қаттиқ қотишмалар ва чидамли металллар комбинати
Урбанизация	Шаҳарлар, шаҳар маданияти ва "шаҳар муносабатларининг" жамият ривожланишида ролини ошириш, шаҳар аҳолисининг қишлоқ жойларга нисбатан ўсиши
ССТ	Соддалаштирилган солиқ тизими

Атама	Таърифи
МИ	Молиявий институт
МТ	Молиявий терроризм
МО (Марказий Осиё)	Марказий Осиё минтақаси
МОМИХ	Марказий Осиё минтақавий иқтисодий ҳамкорлик
ҚДҚҚ	Қатъий даромадли қимматбаҳо қоғозлар
ТҚҚМ	Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш маркази
ЯЭҚҚМ (Ягона экспортни қўллаб-қувватлаш маркази)	Одатда давлат ташкилоти бўлган, мамлакат экспортини ривожлантиришга ва экспорт қилувчи компанияларга турли кўмак кўрсатишга хизмат қиладиган ташкилот
Экстремал қашшоқлик	Озиқ-овқат, ичимлик суви, тиббий хизматлардан фойдаланиш имконияти етишмаслиги, турар жой ва таълим олиш имкониятининг йўқлиги
Эмиграция	Иқтисодий, сиёсий ва шахсий сабаблар туфайли бир мамлакатдан иккинчисига кўчиш. Улар эмиграция қайси мамлакатдан бошланишига нисбатан кўрсатилади
ЮШ (юридик шахс)	Операцион ва хўжалик фаолиятини юритувчи расмий равишда рўйхатдан ўтган компания
ЮНЕСКО	Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг таълим, фан ва маданият масалалари бўйича махсус ташкилоти
“Argentina Top Wines”	Маҳсулотларини экспорт қилишга йўналтирилган ўндан зиёд вино ертўлаларини бирлаштирган ташкилот
“Design-to-cost”	Берилган харажатларга мувофиқ лойиҳалаштириш
“Олтин акция”	Маълум бир компаниянинг акциядори бўлган давлат ёки маҳаллий ҳокимият органига тегишли корпоратив қонуннинг шартли номи. Хусусийлаштирилаётган корхонага давлат назорати чораси сифатида хизмат қилади.
“Камолина”	Икки томонлама ишлатиладиган маҳсулот: - авиация биоёқилғиси ва биодизелни ишлаб чиқариш учун - йирик қорамолни боқиш учун
5G	Мавжуд 4G стандартларидан кейинги телекоммуникация стандартлари бўйича ишлайдиган мобил алоқанинг бешинчи авлоди

2. Ўзбекистон Республикасининг 2035 йилгача мақсадли ривожланиши

Ўзбекистон Республикасининг 2035-йилгача
ривожланиш стратегиясининг концепцияси

Ушбу ҳужжатда келтирилган маълумотлар умумий хусусиятга эга бўлиб, шахс ёки ташкилотнинг ўзига хос ҳолатини ҳисобга олмасдан тайёрланган. Биз доимо ўз вақтида ва аниқ маълумотни тақдим этишга интиламиз, аммо биз ушбу маълумотни олиш вақтида аниқ бўлиши ёки келажакда аниқ бўлиб қолишига кафолат бера олмаймиз. Бундай маълумотларга асосланган ҳолда бирон бир ҳаракатни фақат тегишли мутахассислар билан маслаҳатлашиб ва аниқ вазиятни батафсил таҳлил қилиш асосида амалга ошириш мумкин.

Ҳужжатда тақдим этилган маълумотлар оммавий манбаларда мавжуд умумий маълумотларга ва “BUYUK KELAJAK” ХННТ лойиҳа иш гуруҳига тақдим этилган маълумотга асосланган. У тадқиқот муддати давомида мавжуд бўлган қарашлар ва шарт-шароитларни акс эттиради, ва улар вақт ўтиши билан ўзгариши мумкин. Тайёрлашда лойиҳа ишчи гуруҳи қўшимча мустақил баҳо бермасдан ҳужжатнинг асосини ташкил этувчи маълумотларнинг, шу жумладан, жамоатчилик манбаларининг маълумотлари ва учинчи томонлар томонидан тақдим этилган маълумотларнинг тўлиқлигини, аниқлигини ва ишончлилигини назарда тутди. Лойиҳанинг ишчи гуруҳи учинчи томонлардан олинган, ҳамда очиқ манбалардан олинган маълумотларнинг тўлиқмаслигига, ноаниқлиги, нотўғрилиги сабабли ҳужжатдаги хатолар ва / ёки ноаниқликлар учун жавобгарликни ўз зиммасига қабул қилмайди ва олмайди.

Ҳужжатда ишчи гуруҳ томонидан келтирилган келажакда муайян тенденциясини ёки ҳолатнинг келажакда ривожланишига оид тахминлар умумий маълумот учун тайёрланган - берилган кўрсаткичларнинг қийматлари 2035 йилгача Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш стратегиясининг концепциясида тасвирланган сценарийлар, вариантлар ва стратегик ташаббусларнинг миқдорини акс эттиради ва стратегия ташаббусларини амалга ошириш доирасида қабул қилинган ёки қилинмаган сиёсий ва бошқарув қарорларига боғлиқ.

Лойиҳанинг ишчи гуруҳи таҳлилни ҳалол бажаргани билан, тахминлар, ҳисоблар ва натижаларнинг аниқлиги, тўлиқлиги ва тўғрилиги ҳақида ҳеч қандай аниқ ёки назарда тутилган кафолат берилмаган. Лойиҳа ишчи гуруҳи ҳужжатда келтирилган маълумотларга асосланган ҳар қандай ҳаракатлар, қарорлар, фикрлар учун жавобгар эмас. Барча Томонлар ушбу ҳужжатда келтирилган маълумотларга асосланган ҳолда бирон бир қарор қабул қилиш ёки мажбуриятни қабул қилишдан олдин ўз таҳлилларини ва зарурий текширувларини ўтказиши тавсия қилинади.

2.1. Истиқболли моделни яратиш мақсади

Истиқболли моделни яратишдан мақсад, 2035 йилгача Ўзбекистон Республикаси ривожланишининг мақсадли макроиқтисодий кўрсаткичларининг қийматларини аниқлашдан иборат.

Ҳисоб-китоблар Ўзбекистон Республикаси давлат манбалари ва халқаро ташкилотларнинг маълумотлар базаларидан олинган миқдорий маълумотларга, шунингдек, ишчи гуруҳ саноат экспертлари билан суҳбати натижасида яратилган сифат кўрсаткичлари ва сценарийларига асосланди

Мақсадлар:

Истиқболли модел

Кириш маълумотлари:

1

Иқтисодий ривожланиш даражасини тавсифловчи асосий макроиқтисодий кўрсаткичларни ҳисоблаш

● Статистика

2

Иқтисодиётнинг тузилмасини, даромад ва харажатларнинг асосий манбаларини аниқлаш

● Истқболлар

3

ЯИМ таркибий қисмларини тузилмасини аниқлаш ва уларнинг мақсадли қийматларини белгилаш.

● Сценарийлар

● Асосий кўрсаткичлар

● Эксперт баҳолари

● Глобал трендлар

2.2. Истиқболли моделнинг яратиш тамойили

ЎзР 2035 йилга оид асосий кўрсаткичларининг истиқболлини аниқлаш мақсадида Осиёнинг энг жадал ривожланаётган мамлакатларининг халқаро бечмарклари қўлланилди.

Ҳисоб-китоблар қўйидаги ёндашувлардан фойдаланган ҳолда Ўзбекистон Республикасининг ҳозирги ҳолатини тавсифловчи 34 кўрсаткич бўйича халқаро маълумотларга асосланади:

Бечмаркинг

- Ривожланиш учун мезон сифатида фойдаланиладиган мамлакатлар кўрсаткичларига асосланган мақсадли кўрсаткичларни танлаш
- Истиқболни аниқлаш учун бечмаркларни танлаш - танланган иқтисодий тизимларнинг ва мамлакатнинг ўзи ривожланишининг аввалги динамикасинини солиштириш асосида

Трендлар бўйича баҳолаш

- Индикаторга бевосита таъсир кўрсатадиган ички ва ташқи динамикага асосланган ўсиш суръатларини баҳолаш
- Узоқ вақт давомида ўхшаш мамлакатлар учун тарихий қаторларга асосланган ўсиш суръатларини баҳолаш

Омиллар асосида

- Асосий тахмин қилинган кўрсаткичлар учун асосий омиллар ва уларнинг жорий қийматлари аниқланади
- Бир қатор омилларни таҳлил қилиш асосида ҳисобланган кўрсаткичнинг ўсиш суръати қайд этилади

Афзаллик ва чекловлар:

➕ Мақсадга қарашни белгилайди	➕ Истиқболни белгилаш оддий	➕ Сабаб ва оқибат муносабатларини акс эттиради.
➖ Бечмаркларни танлашда хато бўлиши мумкин	➖ Муайян натижаларга эришишга таъсир кўрсатадиган сабаблар ҳисобга олинмайди	➖ Омил ва ҳисобланадиган кўрсаткич ўзаро боғлиқлигини аниқлашда мумкин бўлган хато
➖ Ташқи шароитдаги фарқлар (масалан, жаҳон бозоридаги шарт-шароитлар) ҳисобга олинмайди .	➖ Ташқи шароитдаги ўзгаришлар (масалан, жаҳон бозоридаги шарт-шароитлар) ҳисобга олинмайди .	➖ Омилларнинг динамикасини аниқлашда мумкин бўлган хато

34 муҳим кўрсаткич:

ЯИМ (номинал)

ЯИМ аҳоли жон бошига

ЯҚҚ

Солиқ тушумлари

АСМнинг ЯҚҚдаги ҳиссаси

Саноатнинг ЯҚҚдаги ҳиссаси

Хизматлар соҳасининг ЯҚҚдаги ҳиссаси

АСМнинг ЯҚҚдаги улуши

Саноатнинг ЯҚҚдаги улуши

Хизматлар соҳасининг ЯҚҚдаги улуши

АСМ маҳсулдорлиги

Саноат маҳсулдорлиги

Хизмат соҳасининг маҳсулдорлиги

Аҳоли

Ишга лаёқатли аҳоли

Банд бўлган аҳоли

АСМда бандлик

Саноатда бандлик

Хизматлар соҳасида бандлик

Рўйхатдан ўтган ишсизлик даражаси

Реал иш ҳақи даражаси

Давлат қарздорлигининг ҳажми

Инфляция

КЎБ сони

Қўшилган қиймат 1 КЎБга

ЎзРга йиллик инвестициялар ҳажми

Товарлар ва хизматлар экспорти ҳажми

Товарлар ва хизматлар импорти ҳажми

UZS/USD ўртача тортилган айирбошлаш курси

ҚҚС ҳажми

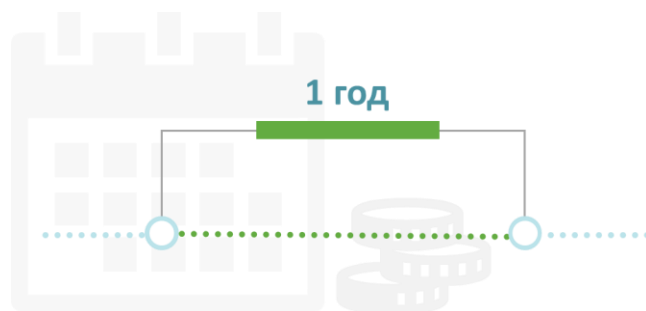
2.3. Истиқболли моделнинг асосий кўрсаткичлари

Кўрсаткичларни ҳисоблаш 2017 йилдан 2035 йилгача бўлган муддатга 1 йиллик қадамда амалга оширилган. Ҳисоб-китоб валютаси АҚШ доллари ўзгарувчанлик таъсирини юмшатиш учун танланди.

Ҳисоб-китобларни тузиш уфқи
18 йил (2017-2035 йиллар) ва
2035 йилгача қарашни ўз ичига олади

Минимал ҳисоблаш қадами
бир йилга тенг

Ҳисоб валютаси - АҚШ доллари

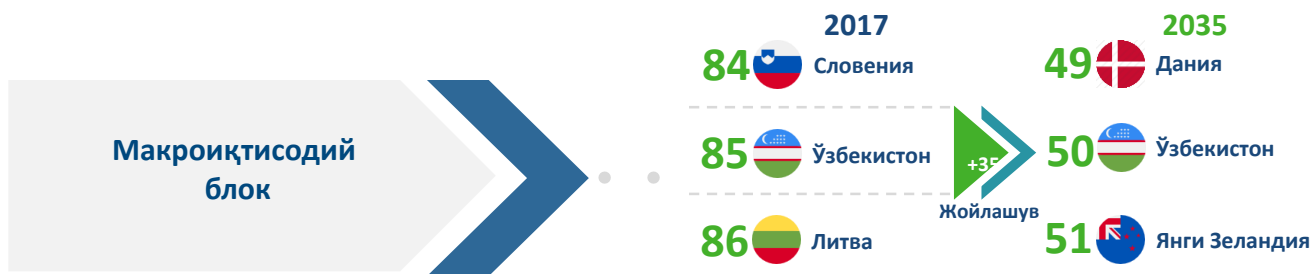

Ҳисоблаш учун
Microsoft Excel ишлатилади

2.4. Истиқболли моделнинг асосий блоклари

Истиқболли моделнинг асосий блоки - Осиёдаги энг жадал ривожланаётган мамлакатлар бенчмарклари асосида макроиқтисодий кўрсаткичларни ҳисоблашдир

Асосий дастлабки шартлар

- Ҳисоблашнинг бошланғич нуқтаси 2017 йил учун Ўзбекистон Республикасининг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари қийматларидир
- Ялпи кўрсаткичларнинг ўсиш динамикаси ЯИМнинг ўсиш суръатларига мос келади
- Иқтисодиёт тузилмаси - АСМ, саноат ва хизматларнинг нисбати - Малайзия, Туркия, Жанубий Корея бенчмарклари қийматлари йўлида ўзгармоқда
- Алоҳида соҳа кўрсаткичларининг динамикаси Ўзбекистон Республикаси ривожланиш стратегиясининг концепциясига киритилган ривожланишнинг модели сифатида қабул қилинган мамлакатларнинг тарихий динамикаси асосида олинган

Номинал ЯИМ, млрд АҚШ долл.

ЯИМ аҳоли жон бошига, АҚШ доллари / жон бош.

Doing Business халқаро рейтингдаги ўрни, ўрин

АСК маҳсулдорлиги, АҚШ доллари/иш билан таъминланганлар

Саноат самарадорлиги, АҚШ доллари/иш билан таъминланганлар

Хизмат соҳасининг маҳсулдорлиги АҚШ доллари/иш билан таъминланганлар

Ишсизлик, даражаси % ижтимоий фаол аҳолига нисбатан

қашшоқлик чегарасидан паст аҳоли улуши (\$ 1,95 кунига), %

Туғилганда кутилган умр кўриш давомийлиги, йил

Моделдаги чекловлар қуйидагилардан иборат:

- Инфляция таъсири ва миллий валютанинг сотиб олиш кучи ҳисобланмаган
- Турли хил аҳоли ўсиш сценарийларини ҳисоблаш йўқ

Манбалар: ишчи гуруҳнинг таҳлили

2.5. Ҳисоблаш натижалари. Макроиқтисодий блок: асосий кўрсаткич сценарийлари

Тадрижий сценарий

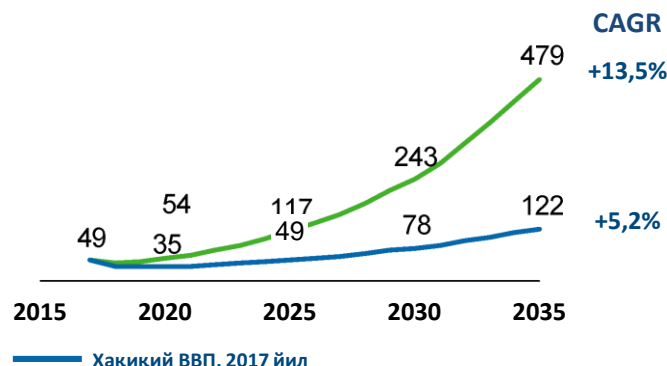
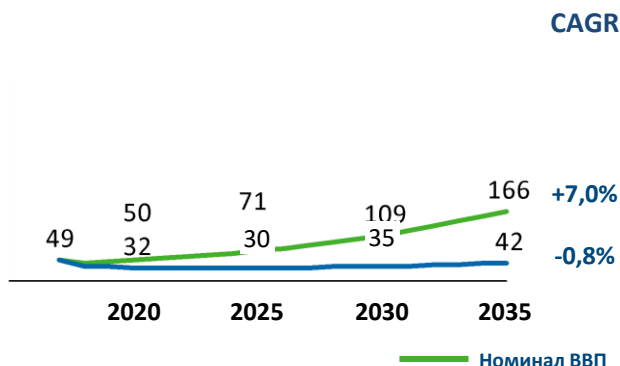
- Мамлакат ривожланишини минимал институционал ўзгаришлари билан давом эттириш
- Жаҳон ҳамжамияти ва трансмиллий инвесторларнинг (2019-2025 йиллар) қизиқишларининг бошланғич даври Шарқий минтақага ва умуман ривожланаётган бозорларга қизиқиш пасайиши инвестициялар ҳажмининг босқичма-босқич пасайиши билан алмаштирилади
- Етарли миқдорда инвестициялар мавжуд эмаслиги сабабли 2035 йилда ЯИМнинг мақсадли даражасига эришилмайди

Тезкор сценарий

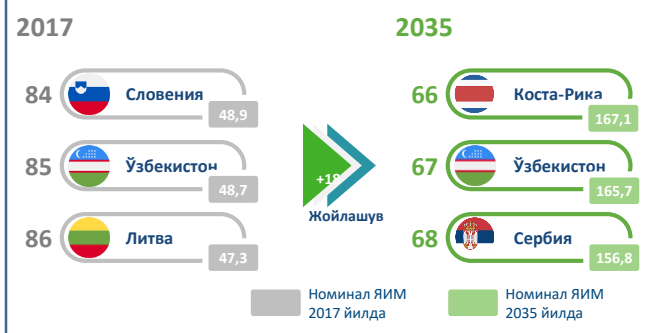
- Бозор иқтисодиёти тизимига босқичма-босқич ўтиш
- Хусусий маблағлар - инвестицияларнинг асосий манбаидир, шу жумладан инфратузилма лойиҳаларида ДХШ дастурлари, ёнилғи-энергетика соҳасига хусусий инвестициялар, шунингдек, Ўзбекистон Республикасида халқаро корпорацияларнинг лойиҳалари, бу эса саноат ва қишлоқ хўжалигига инвестицияларни олиб киради.
- ЯИМнинг мақсадли даражасига 2035 йилга бориб етилади, давлат ва хусусий инвестицияларнинг 993-1213 миллиард АҚШ доллари миқдорига ўсиш суръатлари долл. кўтарилди

Номинал ва реал ЯИМ динамикаси

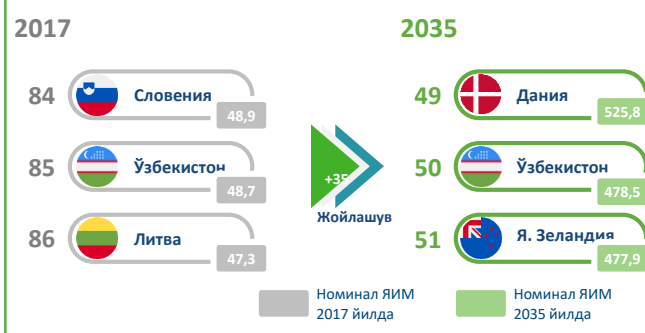
Млрд АҚШ долл.

Жаҳондаги ўрни

Жаҳондаги ўрни

Тадрижий сценарий бўйича тахмин консенсус-тахминга асосланиб тузилган:

- Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги тахмини
- Euromonitor тахмини
- IMF тахмини
- Жаҳон банки, жумладан, Ҳиндистон, Мексика, Аргентина, Туркия ва бошқалар бўйича "Early-demographic dividend" тоифасига кирувчи мамлакатларнинг тарихий ўсиш суръатлари.

Номинал ЯИМ:

- Тезкор сценарий бўйича тахмин топ 50та жойига эришиш мақсадига асосланади
- Асос сифатида EIU ва Euromonitor тахминлари ишлатилган
- Ўсиш суръатлари ўхшаш тарихий ҳолатлар инобатга олиниб тўғриланган (жумладан, Бразилия, ХХР, Индонезия, Жанубий Корея, Малайзия, Сингапур, Таиланд, ХХР, Қозоғистон)

Реал ЯИМ:

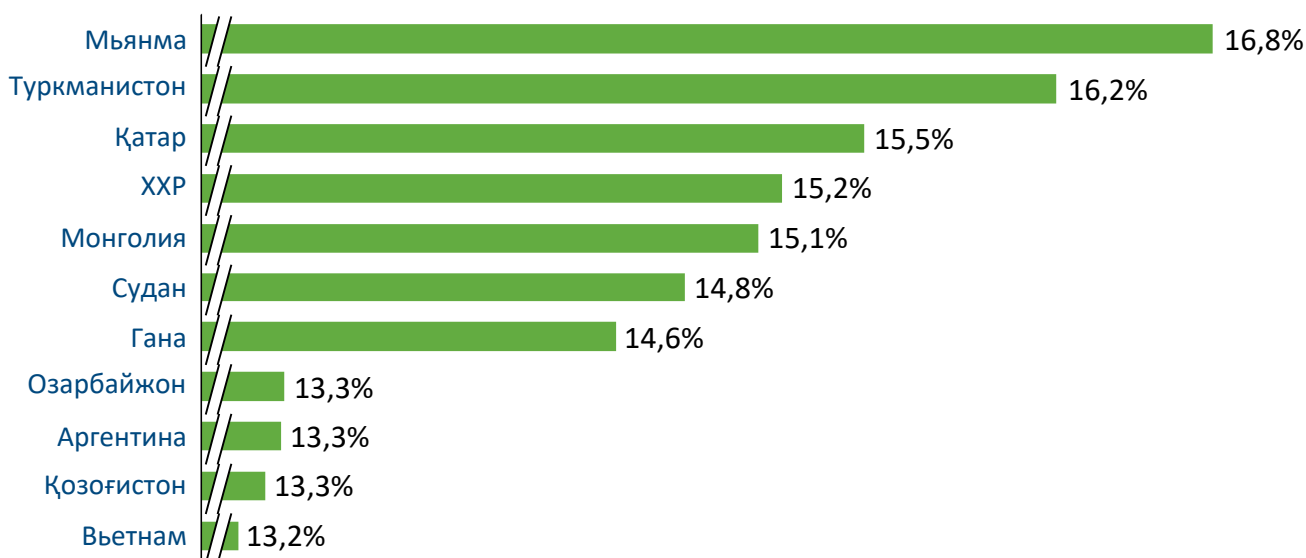
- Тадрижий сценарийси билан бир хил дастлаб шартлар билан ҳисобланган: инфляциянинг 14 фоиздан 5 фоизгача пасайиши ва 2017 йилда 1 доллар учун 8130 сўмдан 2035 йилда бир доллар учун 7000 сўмгача сўм кучайиши

2.5. Ҳисоблаш натижалари. Макроиқтисодий блок: асосий кўрсаткич сценарийлари

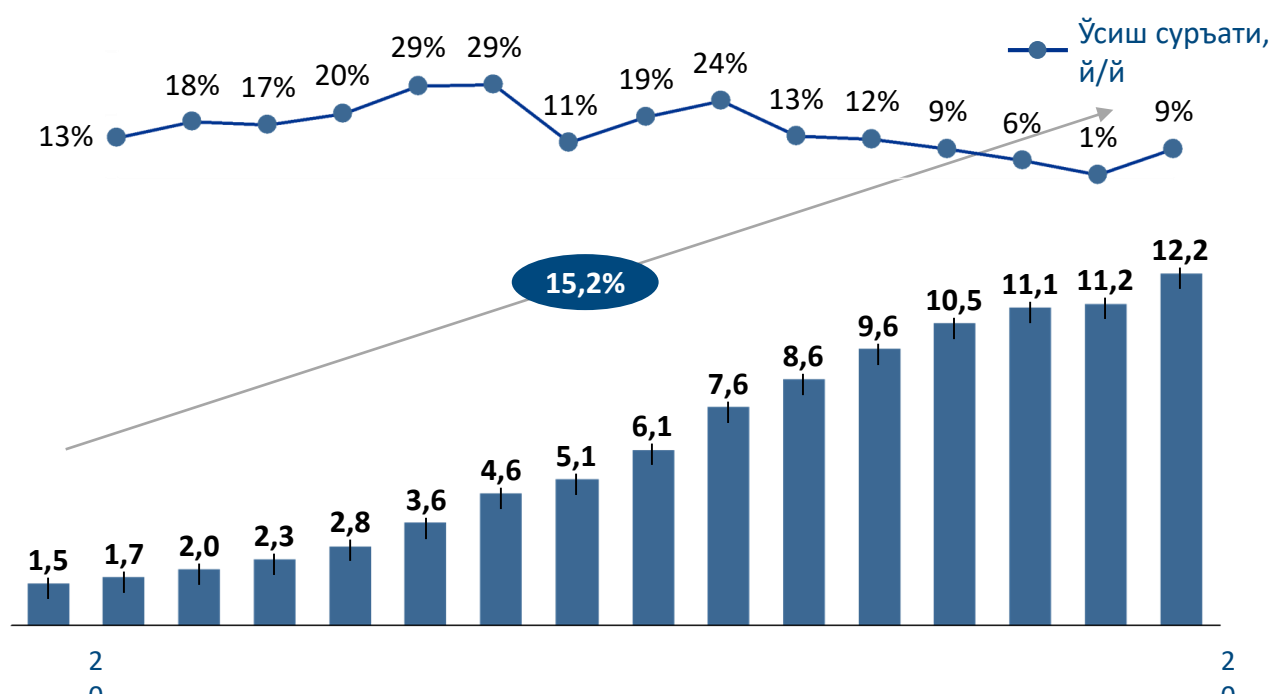
Халқаро тажриба

Тарихий таҳлил тезкор сенарийда назарда тутилган ўсишнинг имкониятини кўрсатади.

Мамлакатлар бўйича номинал ЯИМ ўсишининг ўртача CAGR, 2012-2017 йй.

ХХРнинг номинал ЯИМи, трлн АҚШ доллари, 2002-2017 йй.

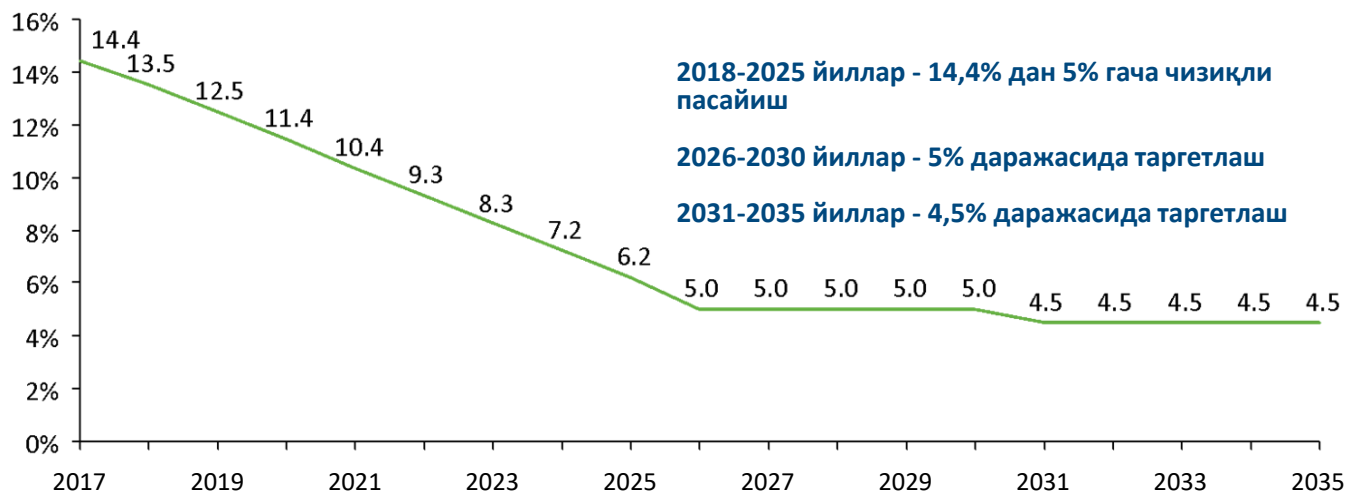
Манба: Халқаро валюта жамғармаси, Жаҳон банки, Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий вазирлиги, Euromonitor, EIU, USDA, Ишчи гуруҳнинг таҳлили

2.5. Ҳисоблаш натижалари. Макроиқтисодий блок: асосий кўрсаткич сценарийлари

Таргетлаш сиёсати шароитида инфляциянинг мўлжалланган даражалари (тезкор сценарий)

Ўзбекистонда мўлжалланган инфляция даражалари

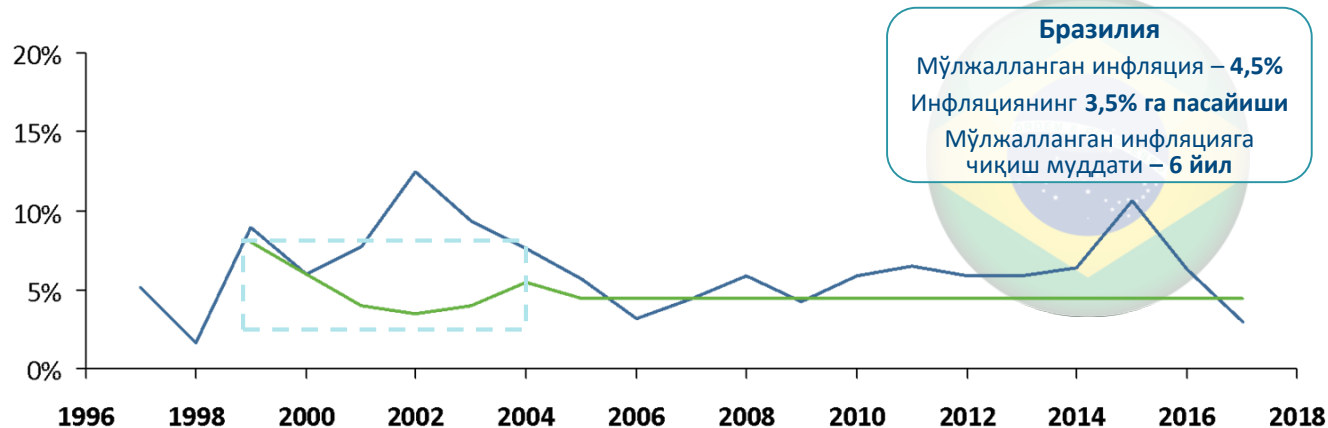
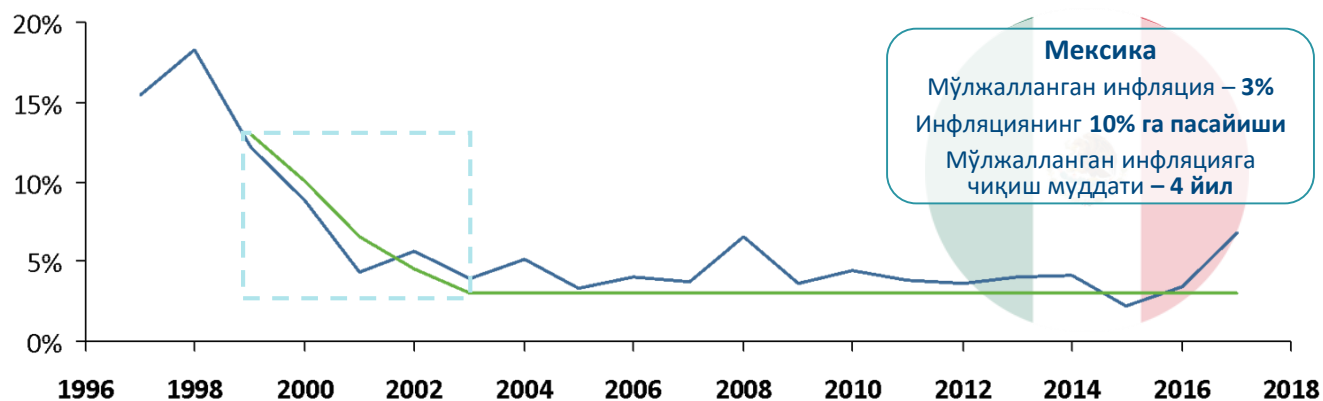
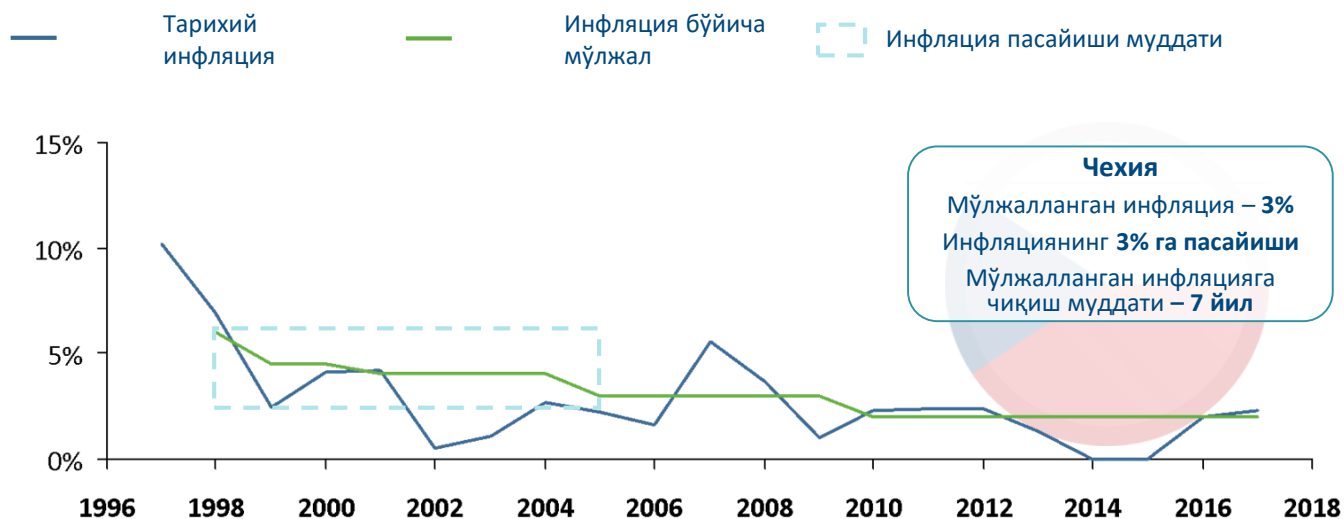
ҳ.й. учун %

- 2035 йилга бориб, мақсадли инфляция 4,5 фоизни ташкил этади. Ушбу индикатор халқаро мезонларга асосланган, шу жумладан Сингапур ва Бразилиянинг.
- Узоқ муддатда инфляция бўйича мўлжалланган кўрсаткич 2-3 фоиз бўлиши мумкин, бу барқарор иқтисодиётда оптимал қийматдир.
- Ўзбекистон Республикасида мўлжалланган инфляцияга эришиш даври таргетлаш сиёсати бошлангандан тахминан 7 йил ташкил этади. Чехия ва Бразилияда ўхшаш инфляция даражасининг пасайиши кузатилди.
- Мақсадли инфляцияга эришиш учун тавсия этилган сценарий Мексиканинг мисолига қараганда консерватив бўлиб, мақсадли кўрсаткичга 3 йил ичида эришилган.
- Таргетлашнинг асосий воситаси марказий банкнинг қисқа муддатли кредитлар бўйича фоиз ставкаси бўлиб қолмоқда. Ушбу ставканинг ўсиши ҳолатида иқтисодиётнинг реал секторига кредит бериш қисқаради. Натижада, аҳоли ва бизнес харажатларини камайтиради, товарлар ва хизматларга талаб камаяди, бу эса ўз навбатида нарх ўсишини секинлаштиради.
- Шу билан бирга, юқори фоиз ставкасини сақлаб қолиш мамлакат иқтисодиётига салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Бразилиянинг мисолида, инфляцияни юқори ликвидли фоиз ставкалари орқали таргетлаш иқтисодий ўсишнинг қисқаришига ва бир қатор макроиқтисодий кўрсаткичлар, жумладан давлат қарзларининг ёмонлашувига олиб келди.
- Реал секторга кредит беришни қисқартиришга олиб келадиган қўшимча инфляцияни таргетлаш воситалари мажбурий захиралар миқдорини ошириш ва молия бозорида давлат қимматли қоғозларини сотиш йўли билан пул маблағларини олиш бўлиши мумкин.
- Муваффақиятли таргетлаш учун инфляцияга таъсир кўрсатадиган бир қатор ташқи омилларни ҳисобга олиш керак:
 - Импорт қилинадиган асосий товарлар нархларининг кўтарилиши
 - Ҳосилсизлик тўғрисида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари нархларининг ўсиши
 - Айрим товарлар нархларини давлат томонидан тартибга солиш
 - Давлат харажатларининг кўтарилиши
 - Айрим соҳаларда монополиялар мавжудлиги

2.5. Ҳисоблаш натижалари. Макроиқтисодий блок: асосий кўрсаткич сценарийлари

Инфляция даражасини таргетлашнинг халқаро мисоллари

2.5. Ҳисоблаш натижалари. Макроиқтисодий блок: асосий кўрсаткич сценарийлари

Макроиқтисодиёт ўсиш кўрсаткичларнинг турли хил сценарийлари мавжуд, модел мақсадли динамик сценарийга асосланган

ЎзР муҳим кўрсаткичлари, 2035	Ўлчов бирлиги	2017	Тадрижий сценарий 2035		Тезкор сценарий 2035
			2035	2035	2035
Агрокомплекснинг ЯҚҚдаги улуши	% ЯҚҚдан	19%	16%	Арманистон	8% Грузия
Саноатнинг (қурилишни қушмаган холда) ЯҚҚдаги улуши	% ЯҚҚдан	33%	33%	Беларусь	35% Ж. Корея
Хизматлар соҳасининг ЯҚҚдаги улуши	% ЯҚҚдан	48%	51%	Арманистон	58% Грузия
Банд бўлган аҳоли	Млн киши	12,8	13,9	ҳисоблаш	18,8 ҳисоблаш
АСМда бандлик	% бандлардан	29%	24%	Миср	12% Малайзия
Саноатда бандлик	% бандлардан	24%	24%	Украина	12% Болгария
Хизматлар соҳасида бандлик	% бандлардан	47%	51%	Қирғизистон	59% Ж. Корея
Рўйхатга олинган ишсизлик	аҳолидан %	9%	8%	Словакия	6% Малайзия
Реал иш ҳақи	АҚШ долл. киши бошига	182,0	212,8	ҳисоблаш	370,5 ҳисоблаш
Инфляция	% ўтган йилнинг декабрга нисбатан	14,4%	11%	Беларусь	5% Ж. Корея
Инвестициялар ҳажми	Млн АҚШ долл.	910,0	16 292,0	ҳисоблаш	55 124,0 ҳисоблаш

2.5. Ҳисоблаш натижаларининг тавсифи Макроиқтисодий блок: асосий кўрсаткич сценарийлари

2035 йилгача Ўзбекистон номинал ЯИМи 48,7-дан 479 млрд АҚШ долларигача ошади, йиллик ўсиш 13,5% 2017- 2035 уфқида, иқтисодиёт тузилмаси ўзгариши ва унинг унумдорлиги 3 баробар кўтарилиши туфайли

Кўрсатилган қийматлар тезкор ривожланиш сценарийси асосида ҳисоб-китоб натижасидир, чунки у ЎЗР ривожланиш стратегиясининг Концепсияси доирасида мақсад бўлиб ҳисобланади.

Агросаноат мажмуаси:

ЯҚҚда Агрокомплекс улуши, жами ЯҚҚдан %

Агрокомплекснинг ЯҚҚдаги ҳиссаси реал ифодада, млрд АҚШ дол. кўтарилди

АСМда бандлар улуши, бандлар умумий сонидан %

АСМ маҳсулдорлиги, минг доллар АСМда 1 банд кишига

Саноат:

Саноатнинг (қурилишни қушман холда) ЯҚҚда улуши, % жами ЯҚҚдан

Саноатнинг ЯҚҚдаги ҳиссаси реал ифодада, млрд АҚШ долл. кўтарилди

Саноатда бандларнинг улуши, % жами бандлардан

Саноат маҳсулдорлиги, минг доллар саноатда 1 банд кишига

Хизмат кўрсатиш соҳаси:

ЯҚҚда хизматларнинг улуши, % жами ЯҚҚдан

Хизматлар соҳасининг ЯҚҚдаги ҳиссаси реал ифодада, млрд АҚШ долл. кўтарилди

Хизмат кўрсатишда бандлар улуши, % жами бандлардан

Хизматлар соҳасида маҳсулдорлик, минг доллар хизмат кўрсатиш соҳасида 1 банд кишига

Умумий кўрсаткичлар

Аҳолининг умумий сони, млн киши, 01.01.2018 й.

ЯИМ аҳоли жон бошига, минг АҚШ долларигача кўтарилди

Ишсизлик даражаси, иқтисодий фаол аҳолига нисбатан % меҳнатга лаёқатли аҳолидан

Қўшилган қиймат 1 КЎБга, минг АҚШ долл. кўтарилди

Инвестициялар йиллик ҳажми, млрд АҚШ долл. кўтарилди

Давлат бюджетининг қарздорлик юкласи, % ЯИМдан

Инфляция суръати, олдинги йилга нисбатан истъеомол нархлари ўзгариши %да

2017

2035

Шарҳлар

19,2

8,4

Бенчмарк: Туркия, Малайзия

8,3

35,7

Бенчмарк: Туркия, Малайзия

29

12,2

Бенчмарк: Туркия, Малайзия

2,2

15,6

Ишчи гуруҳининг ҳисоби

32,9

34,7

Бенчмарк: Ж.Корея, Малайзия

14,2

147,9

Бенчмарк: Ж. Корея, Малайзия

23,9

29,1

Бенчмарк: Туркия, Малайзия

4,6

27,0

Ишчи гуруҳининг ҳисоби

47,9

56,9

Бенчмарк: Ж.Корея, Малайзия

20,7

242,3

Бенчмарк: Ж.Корея, Малайзия

47,1

58,7

Бенчмарк: Туркия, Малайзия

3,4

22,0

Ишчи гуруҳининг ҳисоби

32,8

42,1

Тахмин: World Bank Data

1,5

11,4

Ишчи гуруҳининг ҳисоби

8,9

6,2

Бенчмарк: Ж.Корея, Малайзия, Сингапур

113

272,7

Бенчмарк: Ривожланган

0,9

129,2

Ривожланган давлатлар даражаси

16

38,7

Бенчмарк: Тайван

14,4

4,5

Бенчмарк: Сингапур

Қўшимча ҳисоблар

Ўзбекистон Республикасининг 2035 йилгача
мақсадли ривожланиш кўрсаткичларининг истиқболи

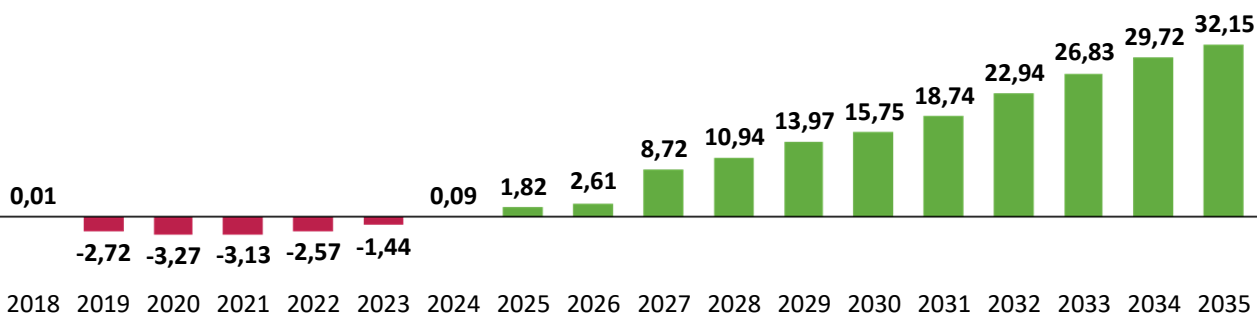
Ўзбекистон Республикасининг 2018-2035 йиллардаги бюджети

Қўшимча ҳисоблар

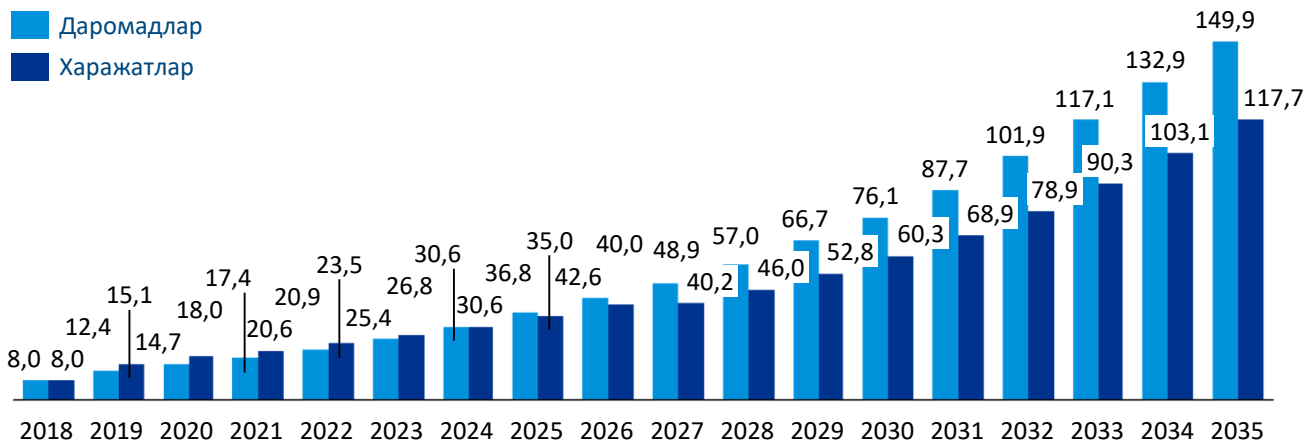
Ўзбекистон Республикасининг 2018-2035 йиллардаги бюджети

Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети истиқболи

Давлат бюджетининг профицити/дефицити истиқболи бюджет таркиби сақланган ҳолда ва* ва солиқ ислоҳотлари концепцияси инobatга олган ҳолда, млрд АҚШ долл. кўтарилди

Давлат бюджетининг профицити/дефицити тахмини бюджет таркиби сақланган ҳолда ва солиқ ислоҳотлари концепциясини инobatга олган ҳолда, млрд АҚШ долл. кўтарилди

- 2024 йилгача **бюджет дефицити** кузатилади
- Солиқ ислоҳоти **бюджет харажатларини** 2019 йилда сезиларли даражада оширади.
- 6 йил мобайнида профицитга чиқиш учун, 2025 йилдан бошлаб, **бюджет харажатларининг** ўсиш суръати йилига 13,5% гача **чекланиши керак**.
- Солиқ ислоҳоти концепцияси давлат **бюджетининг юкини сезиларли даражада оширишни**, хусусан, юридик шахсларнинг айланма маблағлари (даромадлари) дан тушган давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмаларнинг бекор қилиниши ҳисобидан амалга оширилади; фуқароларнинг бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига суғурта бадалларини бекор қилиш; тадбиркорлик субъектлари учун ягона ижтимоий тўловлар ставкасини 25% дан (15%) 12% гача қисқартириш; бу олдин бюджетдан ташқари маблағлар билан қопланган харажатларни қоплаш учун бюджетдан 46,3 триллион сўм (6 млрд. АҚШ доллари) талаб қилади
- Давлат бюджети профицитга эритиш 2025 йилда прогноз қилинмоқда. Шу билан бирга, давлат қарзининг ўсиши прогноз қилинмоқда, бу давлат бюджетини молиялаштиришнинг самарали усулларида биридир
- Шу билан бирга, **бюджет даромадларининг асосий ўсиши** ҚҚС тўловчилари доирасини кенгайтириш (2019 йилда +16,2 триллион сўм ёки 2,1 миллиард доллар) ва манзилли фискал имтиёзларини бекор қилиш (агар имтиёзларнинг 25 фоизи бекор қилинса, бюджетга ялпи тушумлар ўсиши +12,2 триллион сўм ёки +1,6 миллиард АҚШ доллари ташкил қилади) ҳисобидан кўзда тутилган

Эслатма: * мақсадли фондлар ва Тикланиш ва тараққиёт жамғармасини инobatга олмаган ҳолда
Манбалар: Молия вазирлиги, Ишчи гуруҳининг таҳлили

Ўзбекистон Республикасининг 2018-2035 йиллардаги бюджети

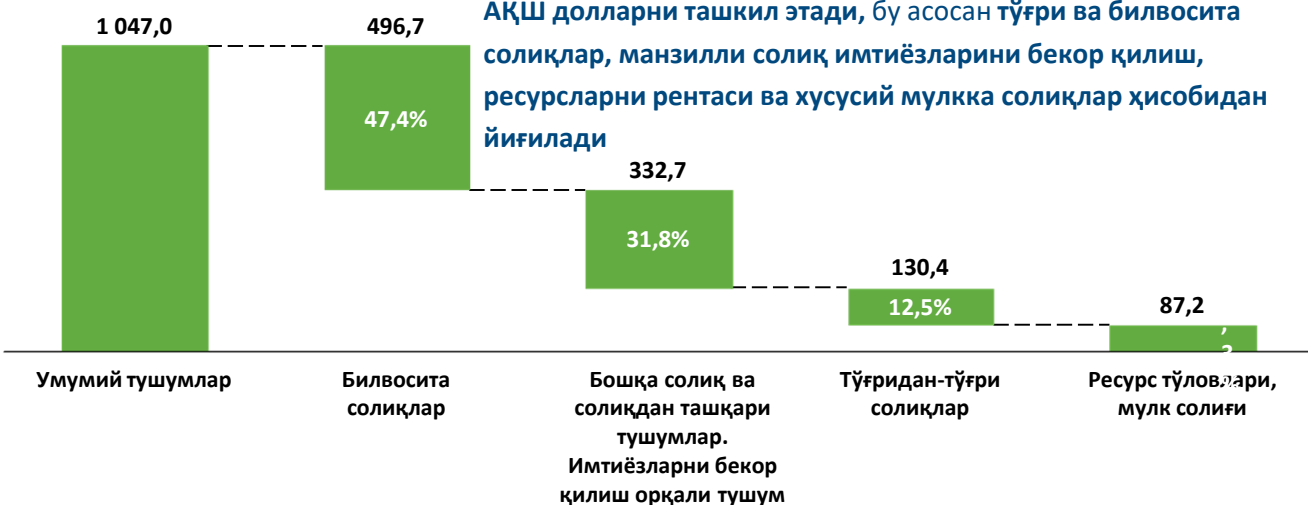
Давлат бюджетининг тахминлаштирилган модели даромад ва харажатлар ҳажмининг Ўзбекистон иқтисодиётининг ўсишига мутаносиб ўсиши ва консерватив тузилмага эга.

Асосий дастлабки шартлар

- Ҳисоблашнинг бошланғич нуқтаси - ЎЗР бюджети тузилмаси ва ҳажмидир
- Бюджет тузилмаси дастлаб шартларнинг консервативлиги сабабли шартли равишда доимий ҳолатда сақланади
- 2019-йилда бюджет солиқ ислоҳотлари концепциясига мувофиқ тўғриланган
- Даромадларнинг ўсиши ЯИМнинг ўсиш суръатларига мутаносиб равишда ҳисоблаб чиқилади, асосий дастлаб шартлар - иқтисодиётнинг ривожланиши ҳисобига солиққа тортиладиган базанинг ўсишидир
- Давлат харажатлари ўсиши йиллик 13,5%га чекланган - Ўзбекистонда аҳоли ўсиши, инфляция ва турмуш даражаси ўсиши туфайли иқтисодий ўсишнинг ўртача суръати

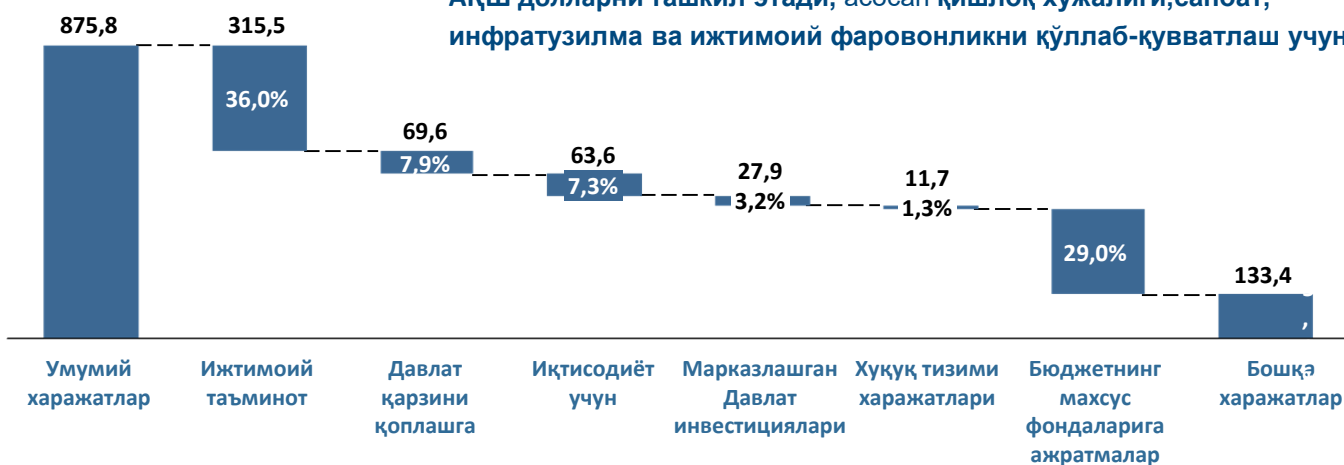
Тушумлар

2018 йилдан 2035 йилгача давлат бюджети тушумлари 1047 млрд АҚШ долларни ташкил этади, бу асосан тўғри ва билвосита солиқлар, манзилли солиқ имтиёзларини бекор қилиш, ресурсларни рентаси ва хусусий мулкка солиқлар ҳисобидан йиғилади

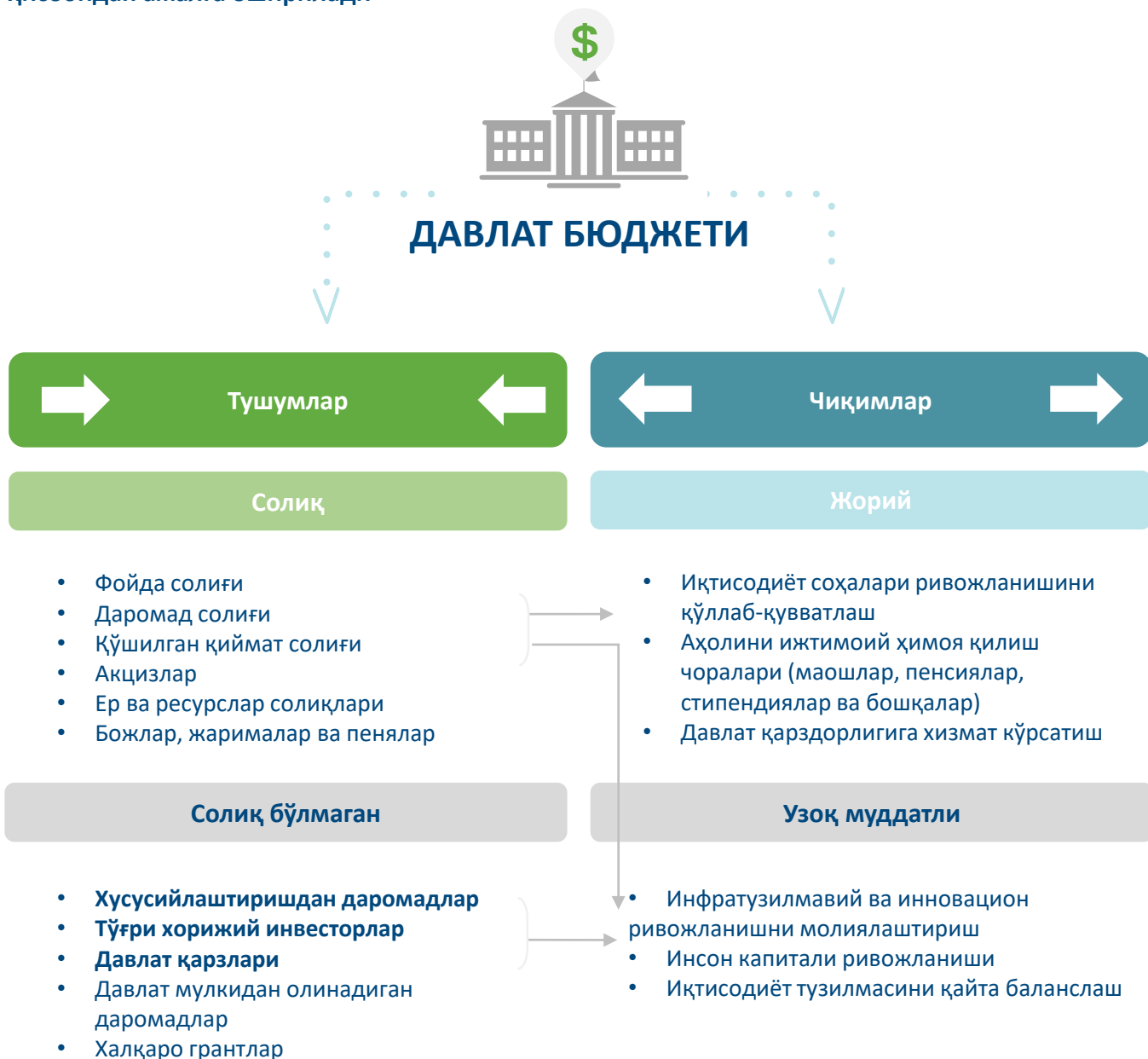
Харажатлар

2018 йилдан 2035 йилгача давлат бюджети харажатлари 876 млрд АҚШ долларни ташкил этади, асосан қишлоқ хўжалиги, саноат, инфратузилма ва ижтимоий фаровонликни қўллаб-қувватлаш учун

Ўзбекистон Республикасининг 2018-2035 йиллардаги бюджети

Стратегик ташаббуслар асосан солиқдан ташқари даромадлар ва давлат бюджети профицити ҳисобидан амалга оширилади

Баъзи ижтимоий масалалар мақсадли халқаро дастурлар ва грантлар ёрдамида ҳал қилиниши мумкин, бўшаган маблағлар иқтисодиётнинг устувор тармоқларини ривожлантиришга йўналтирилиши керак

Солиқ сиёсатини ислоҳ қилиш концепцияси

2018 йил 29 июнда Ўзбекистон Республикаси Президенти ПФ-5468-сонли фармони билан Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсатини ислоҳ қилиш концепциясини тасдиқлади.

Президентнинг фармониغا мувофиқ 2019 йил 1 январидан бошлаб:

- иш ҳақи фондига солиқ юки камаёди
- одатий ва соддалаштирилган солиқлар тўловчиларни солиққа тортиш такомиллаштирилади ва айланмадан (даромаддан) солиқлар оптималлаштирилади, шунингдек соддалаштирилган солиққа тортиш тартибига ўтиш мезонлари оптималлаштирилади
- солиқ сиёсатининг такомиллаштирилиши соддалаштирилган солиқ тизимидаги солиқ тўловчиларга салбий таъсирини камайтириш бўйича чора-тадбирлар амалга оширишни назарда тутди
- қўшилган қиймат солиғи ва акциз солиғини ҳисоблаш ва тўлаш тартиби такомиллаштирилади

Президент фармониغا мувофиқ солиқ сиёсатини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

- иқтисодийга солиқ юки даражасини камайтириш;
- солиққа тортишнинг соддалаштирилган ва умумий солиққа тортиш тизими бўйича солиқ тўлаётган хўжалик юритувчи субъектлар ўртасида солиқ юки даражасида номутаносибликларни бартараф этиш;
- солиқларнинг бирлашиши ва қўшилиши орқали солиқлар сонини оптималлаштириш
- макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш;
- солиқ қонунчилигини соддалаштириш, қарама-қаршилик ва низоларни бартараф этиш;
- солиқ қонунчилигининг барқарорлигини ва Солиқ кодексининг нормаларига бевосита амал қилишини таъминлаш;
- хорижий инвесторлар учун қулай шарт-шароитлар яратиш;
- солиқ назорати шакллари ва механизмларини такомиллаштириш

- Концепция узоқ муддатли солиқ маъмуриятчилигининг тамойилларини ўрнатмайди (солиқ ставкаларини кейинги ўзгартириш эҳтимоллиги)
- Солиқ ва божхона имтиёзларининг камайтирилишига доир аниқ муддат ва ҳажмлар йўқ.
- Бюджетнинг солиқ тушумлари таркибида билвосита солиқлар устунлиги сақланмоқда
- Тўловларни бекор қилгандан сўнг бюджетдан ташқари жамғармалар харажатларини молиялаштириш манбаи йўқ

Жорий ва таклиф қилинган солиқ ставкалари ва бошқа мажбурий тўловларни таққослаш

Солиқ / мажбурий тўлов	Жорий ставкалар	Таклиф этилган ставкалар	Фарқи
Фойда солиғи	14%	12%	-2%
Дивидендлар ва фоизлар шаклидаги даромад солиғи	10%	5%	-5%
Ягона солиқ тўлови	5%	4%	-1%
Давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмалар	3,2%	0%	-3,2%
ҚҚС	20%	20%	0%
Мулк солиғи	5%	2%	-3%
Жисмоний шахслар даромад солиғи	7,5% - 22,5%	12%	
Ягона ижтимоий тўлов	25% / 15%	12%	-3%
Фуқароларнинг сугурта бадаллари	8%	0%	-8%

Манбалар: очиқ манбалар маълумотлари, ишчи гуруҳнинг таҳлили

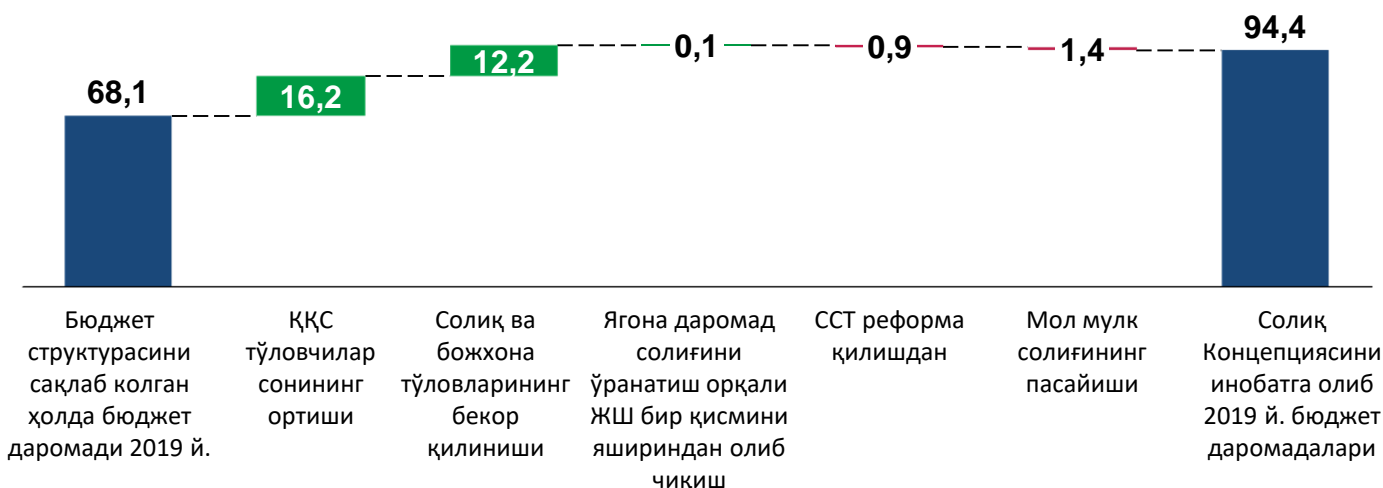
Бюджетга таъсири (1/2)

Ўзбекистон Республикаси солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепциясининг қоидалари	Бюджетга кутилаётган таъсири
Кўплаб манзилли фискал имтиёзларни бекор қилиш	Ялпи солиқ даромадлари ҳисобига бюджет даромадларини кўпайтириш
ҚҚС тўловчилари доирасини кенгайтириш (ставка 20%)	ҚҚС-дан тушумларнинг кўпайиши ҳисобига бюджетнинг даромад қисмининг кўпайиши (билвосита солиқлар гуруҳи)
Барча фуқаролар учун 12 фоиз миқдорида шахсий даромад бўйича ягона солиқ ставкасини жорий қилиш	Даромад солиғи даромадларини “яширидан” чиқиши ҳисобидан солиққа тортиш базасини кенгайтириш орқали кўпайтириш (тўғридан-тўғри солиқлар гуруҳи)
Юридик шахсларнинг айланма маблағлари (тушумлари) бўйича давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмалар бекор қилиниши (умумий солиқ тўловчиларнинг соф фойдасининг 3,2 фоизи)	Бюджетдан ташқари жамғармаларга (Пенсия, Йўл, Мактаб) тўғридан-тўғри молиялаштириш келишининг йўқлиги, агар ушбу жамғармаларнинг фаолияти (молиявий эҳтиёжи) ўзгармаса, бюджетга юк кўпаяди
Фуқароларнинг иш ҳақи шаклидаги фуқароларнинг даромадидан олинадиган (иш ҳақи фондидан 8%) бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига суғурта бадалларини бекор қилиш	Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасида тўғридан-тўғри молиялаштиришнинг мавжуд эмаслиги, агар фонднинг фаолияти (молиявий эҳтиёжи) ўзгармаса, унда бюджет юки ошади
Тадбиркорлик субъектлари учун ягона ижтимоий тўловнинг ставкасини 25% дан (15%) 12%гача тушириш	Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасида тўғридан-тўғри молиялаштиришнинг камлиги, агар фонднинг фаолияти (молиявий эҳтиёжи) ўзгармаса, унда бюджет юки ошади
Юридик шахслар фойда солиғи ставкасини 14 фоиздан 12 фоизгача, тижорат банклари учун 22 фоиздан 20 фоизгача пасаяди	Хўжалик юритувчи субъектларнинг фойдаси жорий даражада сақланган ҳолда бюджет даромадларини фойда солиғидан (тўғридан-тўғри солиқлар гуруҳи) тушумлар шаклида камайиши
Юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ ставкасини 5% дан 2% гача камайтириш	Агар мол-мулкнинг ялпи қиймати ҳозирги даражада сақланиб қолинса, мол-мулк солиғи (тўғридан-тўғри солиқлар гуруҳи) даромадлари шаклида бюджет даромадлари камайиши
<p>Соддалаштирилган солиқ тизимини ислоҳ қилиш</p> <p>1 млрд. сўмгача йиллик даромади мавжуд солиқ тўловчилар учун 4% асосий ставка билан айланма маблағ (даромад) солиғини ҳисоблаш ва тўлаш тартибини ўртнатиш</p>	Юқорида келтирилган фикрларни ва Ўзбекистонда солиқ тўловчиларнинг аксарияти соддалаштирилган солиққа тортиш тартибини қўллаши ва уни бекор қилиш билан умумдавлат солиғи тўловчиларининг базаси ортиб боришини ҳисобга олган ҳолда бюджетга таъсирини аниқ баҳолаш имкони йўқ.

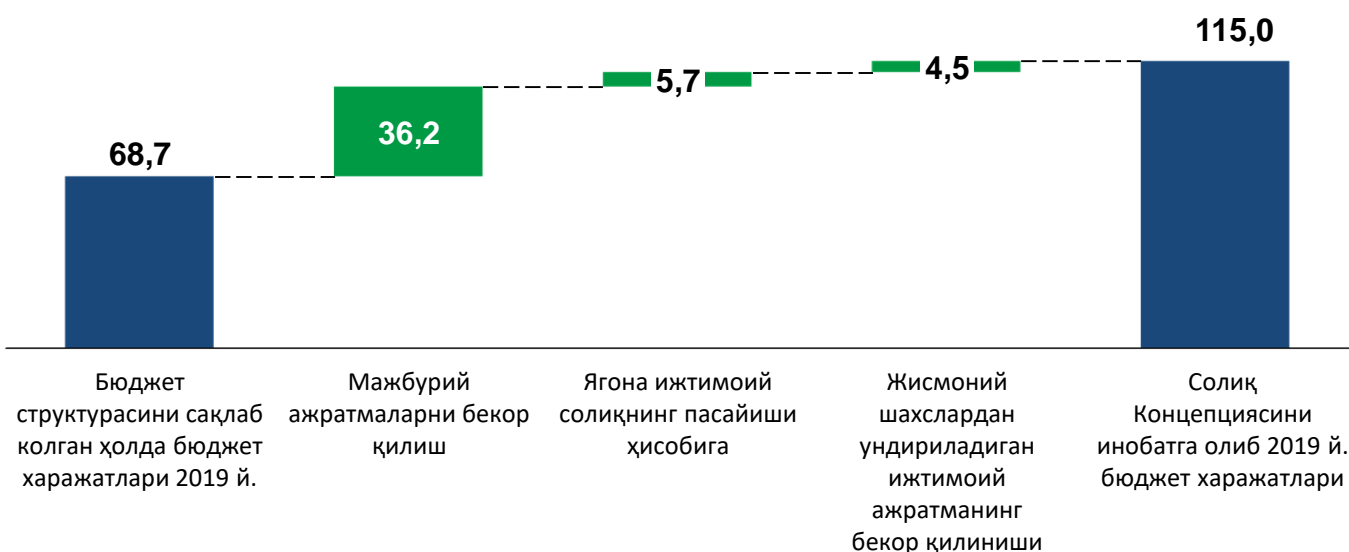
Бюджетга таъсири (2/2)

Солиқ ислоҳотлари концепциясини амалга ошириш 2019 йилда бюджетнинг даромад қисмини 26,3 трлн сўмга оширишга имконият беради; шу билан бирга, ўша даврда харажатларни 46,3 трлн сўмга кўпайтиришни талаб қилади

ЎзР Давлат бюджетининг даромадлари мақсадли жамғармаларни инobatга олмаган ҳолда, трлн сўм

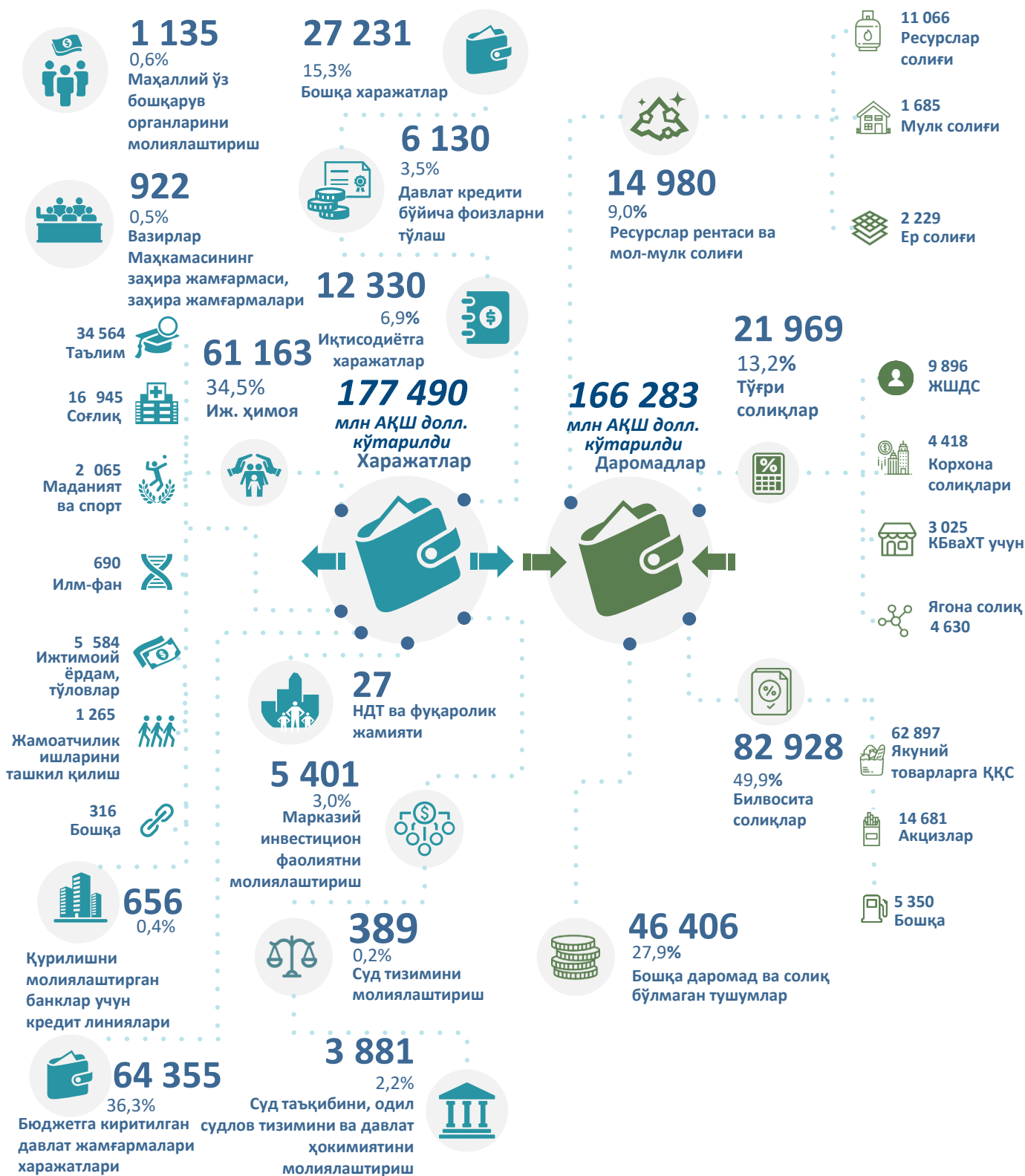

ЎзР давлат бюджети харажатлари, мақсадли жамғармаларни инobatга олмаган ҳолда, трлн сўм

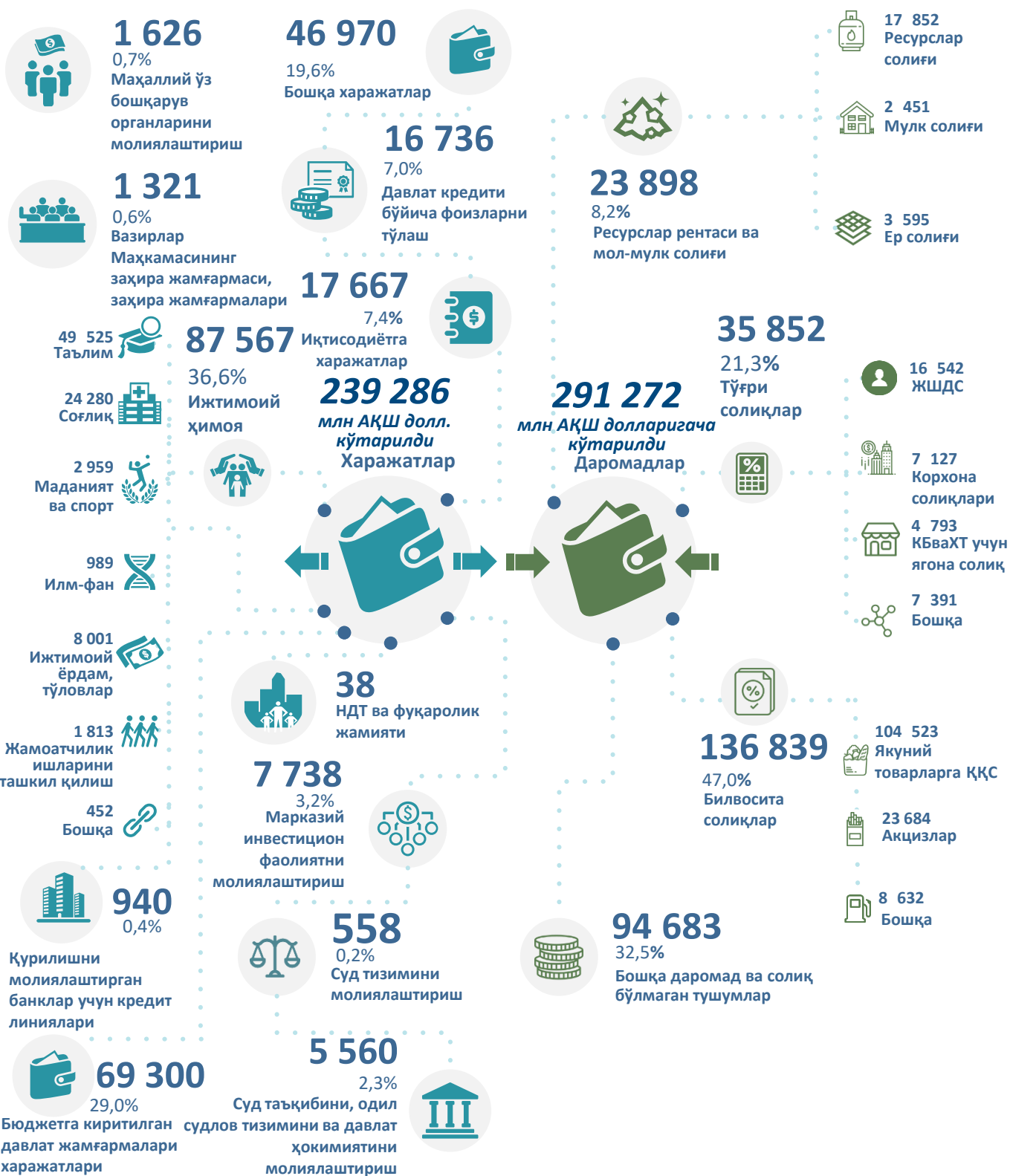
Ўзбекистон Республикасининг 2018-2035 йиллардаги бюджети

2018-2025 йиллар мобайнида Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджетининг умумий харажатлари ва даромадлари тушум манбаи ва асосий харажатлар бўйича

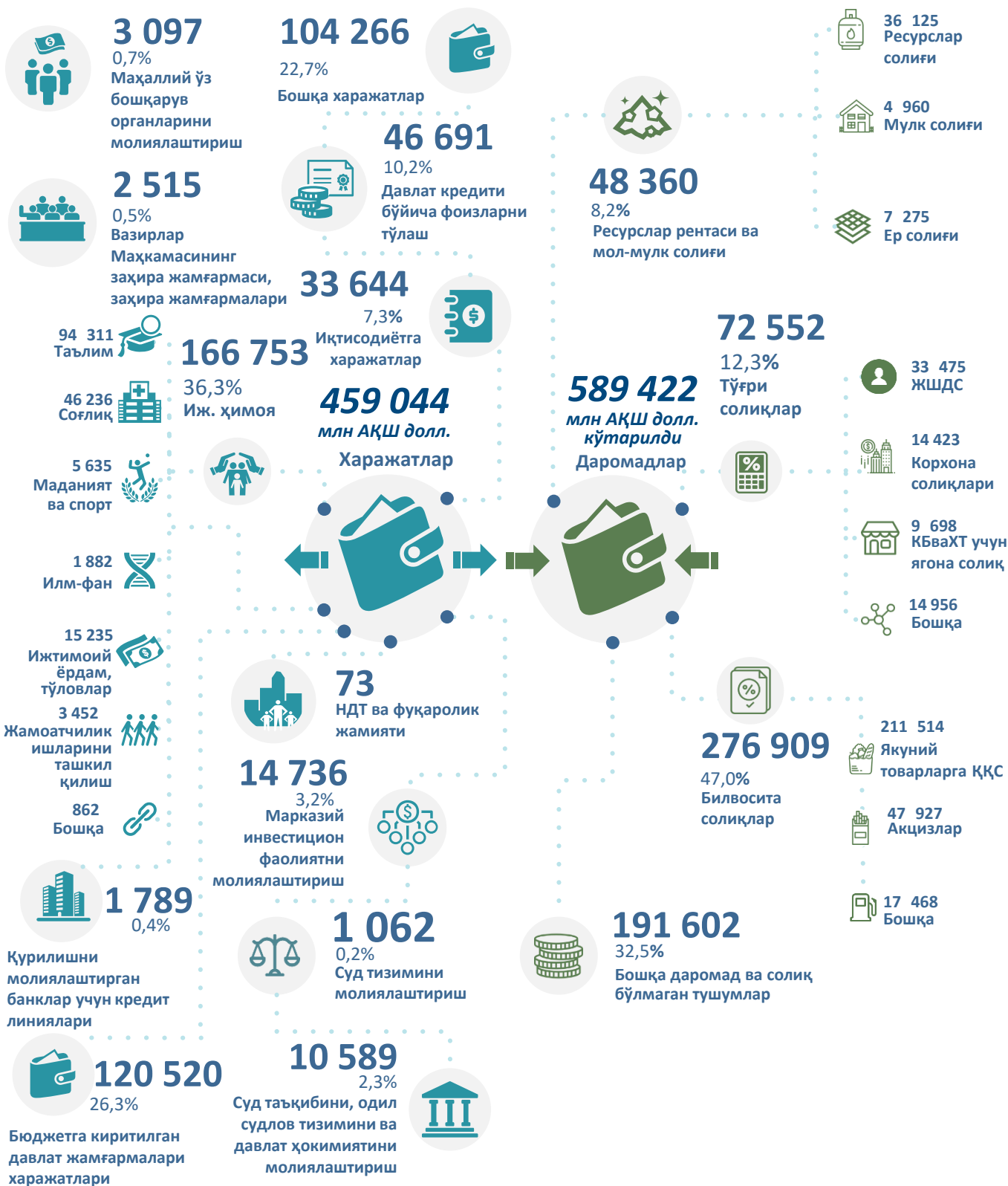
Ўзбекистон Республикасининг 2018-2035 йиллардаги бюджети

2026-2030 йиллар мобайнида Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджетининг умумий харажатлари ва даромадлари тушум манбаи ва асосий харажатлар бўйича

Ўзбекистон Республикасининг 2018-2035 йиллардаги бюджети

2031-2035 йиллар мобайнида Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджетининг умумий харажатлари ва даромадлари тушум манбаи ва асосий харажатлар бўйича

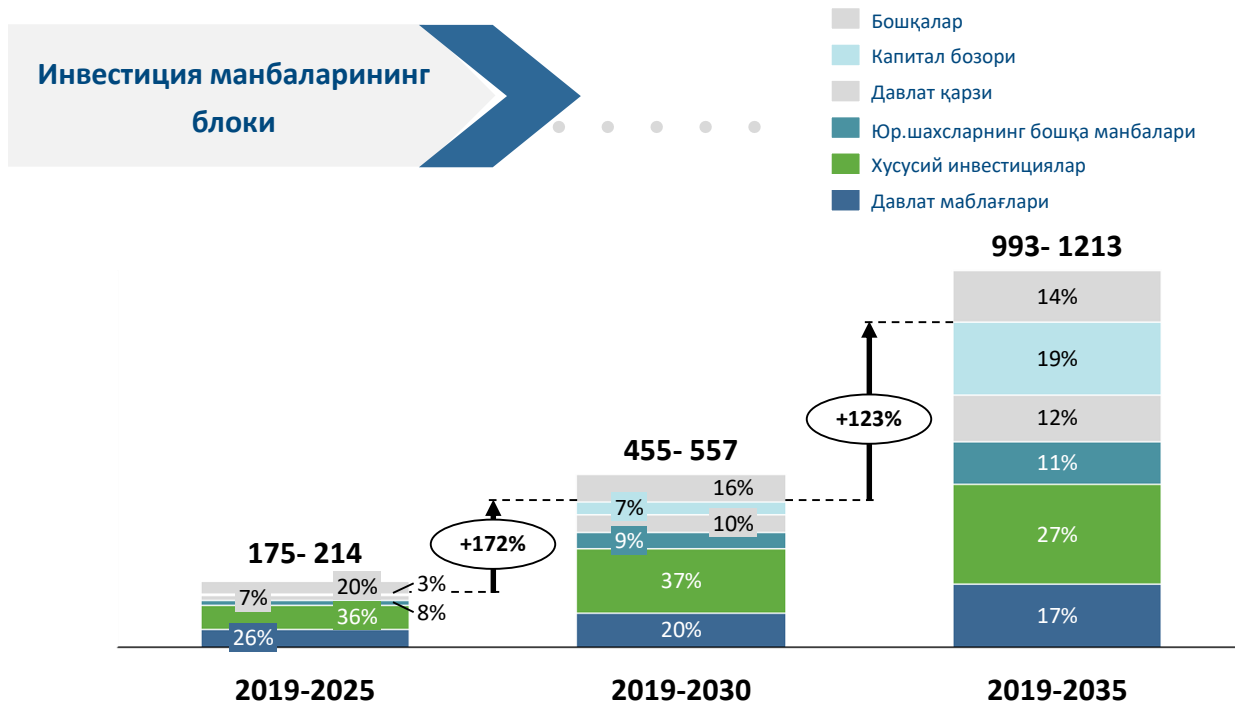

Инвестициялар: йўналишлар ва манбалар

Қўшимча ҳисоб китоблар

Инвестициялар: истиқболни белгилашга ёндашув

Инвестициялар ҳажмини ҳисоблаш учун истиқболли модел энг муҳим манбаларни аниқлашга имкон беради, шунингдек даромадларни максималлаштириш учун энг муҳим дастлаб шартларни акс эттиради.

Асосий дастлабки шартлар

- Инвестициялар Малайзия, Жанубий Корея, Туркия каби мамлакатларнинг тарихий динамикаси мисолида ривожланаётган иқтисодийётлар учун даромад манбаларининг энг муҳимлари кесимида, шунингдек, озроқ даражада, Грузия, Озарбайжон ва Қозоғистон ҳудудий хусусиятларини тартибга солиш учун кўрсатилади
- Ҳисоблашнинг бошланғич нуқтаси - ЎЗР банк тизимининг жамғармалари жорий тузилмаси ва ҳажми, даромад манбалари ва пассивлар ҳажмидир
- Инвестицияларнинг ҳар бир манбаи учун ўзига хос хусусиятига қараб ноёб параметрлар тўплами йиғилди ва сифатли баҳолаш ва ривожланиш сценарийлари асосида турли ўсиш суръатлари яратилди

2019-2025

- Ҳам ДХШ схемаси доирасида, ҳам халқаро компанияларнинг бозорга кириши туфайли сезиларли инвестициялар оқими
- Инвестицияларнинг асосий соҳалари - саноат, энергетика ва қишлоқ хўжалиги
- Юқори иқтисодий ўсиш (13,5%) давлат қарзларини нисбатан арзон нархларда олиш ва ҳажмини ошириш имконини беради

2025-2030

- Биринчи беш йил давомидаги динамика давом этади, лекин бозор механизмларининг фаол ривожланиши ва банк тизимининг ривожланиши туфайли, банк лойиҳавий молиялаштириши янада муҳим рол ўйнайди

2030-2035

- Давлат катта ролини сақлаб қолади - инвестицияларнинг 20 фоиздан ортиғини
- Тўғри хусусий инвестициялар олд қаторга чиқади, капитал бозори ва хусусий банклар орқали инвестициялар

Моделдаги чекловлар қуйидагилардан иборат:

- Инфляция таъсири ва миллий валютанинг сотиб олиш кучи ҳисобланмаган
- Қўшимча солиқлар жорий этилиши, мавжудларини бекор қилиш ёки ставкаларнинг ўзгариши таъсирини ҳисоблаш мавжуд эмас
- Турли хил аҳоли ўсиш сценарийларини ҳисоблаш йўқ

Инвестициялар: асосий йўналишлар

Харажатлар манбалари

		2019-2035 Млрд АҚШ долл.
1	Ижро ҳоқимияти	0,5 – 0,6
2	Қонун чиқарувчи ҳоқимият	0,4 – 0,5
3	Суд ҳоқимияти	-
4	Қишлоқ хўжалиги	67,9 – 83,0
5	Тўқимачилик саноати	21,0 – 25,6
6	ЁЭК	70,2 – 85,8
7	КМК	43,2 – 52,8
8	Автомобиль саноати	41,6 – 50,9
9	Кимё саноати	40,6 – 49,6
10	Транспорт	28,7 – 35,0
11	Қурилиш саноати ва инфратузилма	129,9 – 158,7
12	Сайёҳлик	39,6 – 48,4
13	КБваХТ	30,0 – 36,8
14	Банклар ва мувофиқлик	17,4 – 21,2
15	Суғурта тизими	4,8 – 5,8
16	Пенсия тизими	0,6 – 0,8
17	Капитал бозорлари	10,8 – 13,1
18	Соғлиқни сақлаш	132,2 – 161,5
19	Ижтимоий сиёсат	44,7 – 54,6
20	Инсон капитали	145,6 – 178,0
21	Маданият	10,3 – 12,6
22	Экология	5,9 – 7,2
23	Илм-фан, технология, инновациялар	50,9 – 62,2

Умумий ҳаражатлар:
(млрд АҚШ Долларига нисбатан).

940 – 1 149

Инвестициялар: асосий манбалар

Молиялаштириш манбалари

1	Хусусий инвестициялар, ДХШ билан бирга (тўғридан-тўғри хорижий, корпоратив ва хусусий инвестициялар, ДХШ)
2	Давлат маблағлари
3	Капитал бозорлари (Корпоратив қимматли қоғозларга инвестициялар)
4	Юридик шахсларнинг бошқа маблағлари (суғурта маблағлар ва юридик шахсларнинг депозитлари)
5	Жисмоний шахсларнинг бошқа маблағлари (жисмоний шахсларнинг депозитлари ва халқаро пул ўтказмалари)
6	Давлат қарздорлиги (ташқи бозорда қарз олиш)
7	Хусусийлаштиришдан маблағлар (давлат мулкани сотишдан тушган тушум)
8	ХТВ дастурлари бўйича маблағлар (Трансфертлар ва ХТВ дастурлари бўйича грантлар)

Режалар динамикаси

2019

Млрд АҚШ
долл.

4,0

Шу
жумладан,
ДХШ

4,8

0,082

1,1

1,7

0,9

5,4

0,004

2019-2035

Млрд АҚШ
долл.

263- 322

157- 191

166- 202

192- 234

112- 137

113- 138

122- 149

25- 31

0,05- 0,06

ЯИМнинг ўсиш суръатларининг ўртача даражаси:

Ялпи инвестициялар оқими:

13,5%

993 – 1 213

Инвестицияларнинг манбалари: батафсил (1/4)

1 Хусусий инвестициялар, ДХШ билан бирга (тўғридан-тўғри хорижий, корпоратив ва хусусий инвестициялар, ДХШ)

ЎЗРда хусусий инвестицияларнинг максимал миқдори хусусий инвесторлар томонидан бозорга киришидан кейин ҳам ДХШ механизмлари сақланган ҳолда эришилади

\$263 – 322 млрд⁽¹⁾

Инвестициялар ДХШ схемаси бўйича ҳам, давлатнинг иштирокисиз ҳам амалга оширилади. Инвестицион муҳит яхшиланиши туфайли инвестицияларнинг ўсиш суръати юқори. Ҳажми иқтисодиёт инвестицияларга тўлиши билан 2030 йилдан бошлаб камаю бошлайди

Хусусий тўғри ва корпоратив инвестициялар, шунингдек, ДХШ схемаси доирасида хусусий инвестициялардан маблағлар тушуми

Млрд АҚШ долл.

- ДХШ механизми бўйича инвестициялар, тўғри хусусий инвестициялар, шунингдек хорижий компаниялар кириши ҳисобидан
- Инвестиция соҳалари: ЁЭМ, сув таъминоти ва уй-жой коммунал хўжалиги, инфратузилма ва телекоммуникация, sanoat, қишлоқ хўжалиги, энергетика
- Хусусий инвесторлар келишига қарамай, давлат ДХШ лойиҳаларининг фаол ривожланишини таъминлайди
- Бозор етилиши ва лойиҳаларнинг рентабеллиги пасайиши билан инвестицион ўсиш суръатларининг пасайиши

2 Давлат маблағлари

Инвестициянинг асосий омили мамлакатдаги бизнеснинг ўсиши ва солиқ базаси ҳажмининг ошиши

\$166 – 202 млрд⁽¹⁾

Инвестициялар бюджетдан ташқари давлат мақсадли жамғармалари ҳисобидан (ёки тўғридан-тўғри бюджетдан мақсадли жамғармаларни молиялаш тўхтатилган тақдирда) амалга оширилади. Расмий иқтисодга, ошқора солиққа тортиш ва нақд пулсиз ҳисоб-китоб тизимига максимал ўтиш мумкинлиги ҳисобига солиққа тортиш базасида сезиларли ўсиш кузатилмоқда

Давлат маблағлари тушумлари

Млрд АҚШ долл.

- Солиқ базасини ўсишнинг юқори суръатлари - 13,1 %
- Солиқ йўғими ортиши ва норасмий иқтисодиётнинг 0%гача камайиши ҳисобига солиқ базаси ЯИМнинг ўсишидан тезроқ ўсиб бормоқда.
- 2026 йилдан бошлаб тўпланган маблағларнинг 40% хусусий пенсия тизимини қўшимча капиталлаштиришга йўналтирилган.
- Ўтган йиллардаги маблағлар даромадлари миқдоридан ошмайдиган миқдор ҳар йили сарфланади.
- Даромадлар ва харажатлар ўртасидаги фарққа физ ҳисобланади.

Давлат маблағларидан инвестициялар

Бюджетдан ташқари фонд даромадлари

Фондларнинг физ қўринишидаги даромадлари

Эслатма: (1) 2019 йилдан 2035 йилгача бўлган даврда манбадан олинган маблағларнинг умумий миқдори.

Манбалар: World Bank Data, UN Open data, ЎзР МБ, ЎзР Молия Вазирлиги

Инвестицияларнинг манбалари: батафсил (3/4)

5 Жисмоний шахсларнинг бошқа маблағлари (жисмоний шахсларнинг депозитлари ва халқаро пул ўтказмалари)

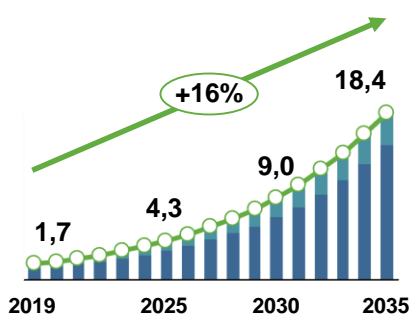
Жисмоний шахсларнинг тушумлари ўсиши банк секторининг ривожланишига, аҳолининг молиявий саводхонлиги ва ижтимоий таъминот даражасига боғлиқ

\$113 – 138 млрд⁽¹⁾

Банк тизими ишончли ва шаффоф бўлиб қолмоқда. Банклар жамғарма ва омонат маҳсулотлари кенг доирасини таклиф этадилар. Банк хизматлари пенетрацияси 100% га етади. Илғор ижтимоий таъминот тўғрисида хориждан пул ўтказмаларининг 30 фоизи омонатларга йўналтирилади

Тушумлар

Млрд АҚШ долл.

- Жисм. шахслар депозитлари ҳажми – 3 млрд АҚШ долларини 2019 йилга ташкил этади
- Ўзбекистонда халқаро ўтказмалар 2,2 миллиард АҚШ долларини 2019 йилга ташкил этади
- Пул ўтказмаларидан жамғармалар - 30%
Жисмоний шахсларнинг умумий маблағлари
- Жисмоний шахслар ҳисобига пассивлар тушуми
- Халқаро пул ўтказмаларидан жамғармалар

Юридик шахсларнинг пассивларини жалб қилиш асосан аҳоли қўлидаги реал даромадлари ва банк тизимига аҳолининг ишончини оширишга боғлиқ. Банк хизматларини тарқалиши ҳам муҳимдир: мақсадли даража - 2035 йилга - 100% (2017 йилда - 60%). Банк маҳсулотлари тарқалиши ўсиб бораётгани жисмоний шахсларнинг пассивлари ҳажмини ҳам оширади

Халқаро пул ўтказмаларидан жамғармалар аҳоли турмуш даражасига боғлиқдир. Давлат томонидан тақдим этилаётган хизматлар ҳажми қанчалик юқори бўлса, жамғармаларнинг ҳажми ҳам юқори бўлади. 2018 йилга келиб, чет элдан келган пул ўтказмалари 5 млрд АҚШ долларини ташкил этди. Паст турмуш даражаси тўғрисида 10% дан камроқ маблағ тўплашга йўналтирилган

6 Давлат қарздорлиги (ташқи бозорда қарз олиш)

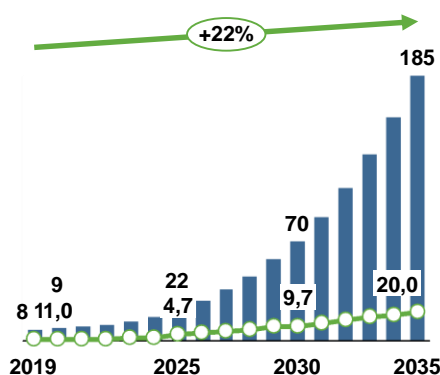
Давлат қарздорлигининг ошиши, ортиқча қарз юкини бартараф этиш ва дефолт хавфини камайтириш учун ЯИМнинг ўсиши билан мувофиқлаштирилган бўлиши керак

\$122 – 149 млрд⁽¹⁾

Давлат қарзининг 2025 йилдаги ўсиш суръатлари ЯИМ ўсиши ва суверен кредит рейтингини пасайтирмасдан қарз юкининг ўсишида катта салоҳиятга боғлиқ. 2025 йилдан кейин қарз юкининг сезиларли ўсиши

Тушумлар

Млрд АҚШ долл.

- Қарз юки 2025 йилга келиб 16,1% дан 17% гача кўпайтириш, кейин қарз юкини йилига 2% гача (38,7% даражага) аста-секин ўсиши
- ЯИМ ўсиши 8,3%
- 2030 йилдан бошлаб қарздорликнинг бадалини қайтариш амалга оширилади
- Тайван даражасида дав. қарзининг мақсадли даражаси
- Давлат қарзини муомалага чиқариш
- Давлат қарзи баланси

Муайян йил учун қарз миқдори ЯИМ ҳажмидан қарз юкининг фоизи сифатида ҳисобланади, маблағлар оқими жорий йилда қарз миқдори ва ўтган йил қарз миқдори ўртасидаги фарқи сифатида агар қарз қайтариш шу йили амалга оширилса, қарздорликни қайтаришни олиб ташлаган ҳолда.

Эслатма: (1) 2019 йилдан 2035 йилгача бўлган даврда манбадан олинган маблағларнинг умумий миқдори.
Манбалар: World Bank Data, UN Open data, ЎЗП МБ, ЎЗП Молия Вазирлиги

Инвестицияларнинг манбалари: батафсил (2/4)

3

Капитал бозорлари

(Корпоратив қимматли қоғозларга инвестициялар)

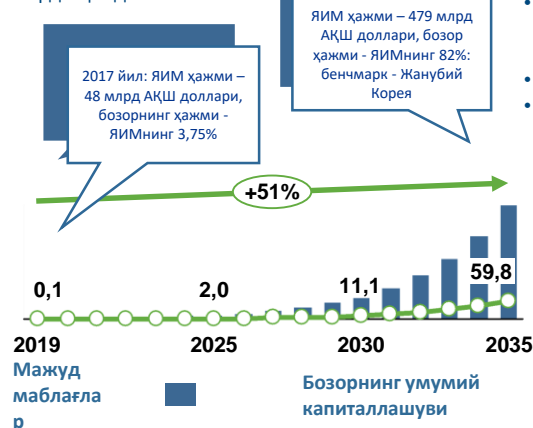
Капитал бозорларда олинган маблағларнинг максимал миқдори иқтисодийнинг юқори ўсиш суръати ва хорижий инвесторларнинг юқори улуши билан эришилади.

\$192- 234 млрд⁽¹⁾

Капитал бозорларини тубдан ислоҳ қилиш, тизимнинг ошқоралиги ва барқарорлигини таъминлаш, хусусий инвестицияларнинг жиддий оқими ва ЯИМ ўсиши билан биргаликда бозор капитализацияси юқори ўсишини таъминлайди, бунинг 70 фоизини хорижий инвестициялар таъминлайди

Тушумлар

Млрд АҚШ долл.

- Бозорнинг мақсадли ҳажми ЯИМга нисбатан - 82% (Ж. Корея)
- ЯИМнинг ўсиш суръати - 8,3%
- Хорижий инвесторлар улуши - 70% (ҳозирда - 43%, бенчмарк - Ж. Корея)

Капитал бозорлар ҳисобидан маблағлар оқими ЯИМнинг ўсиш суръатларига, капитал бозорларининг ЯИМга нисбатан ҳажми ва хорижий инвесторларнинг улушига боғлиқ. Капитал бозорининг нисбий ҳажми тизимнинг ривожланиш даражасига, шу жумладан биржа, ахборот-аналитик хизматлар, жамоат компанияларининг улуши, ҳисобот ва компания коммуникациялари сифатига боғлиқ. Хорижий инвесторларнинг улуши ЯИМнинг ўсиш суръатларига боғлиқ, чунки у тўғридан-тўғри компанияларнинг ROE кўрсаткичига таъсир қилади, инвестицион имкониятларнинг мавжудлиги, бу ҳам иқтисодий ривожланиш суръатига боғлиқ

4

Юридик шахсларнинг бошқа маблағлари

(суғурта маблағлар ва юридик шахсларнинг депозитлари)

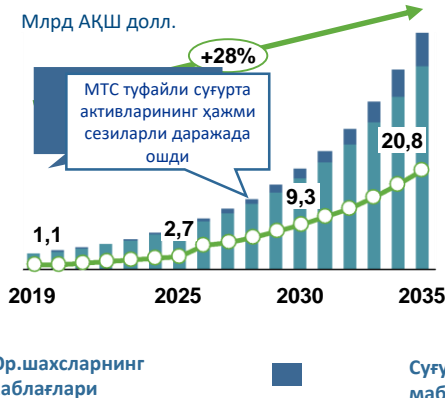
Юридик шахслар тушумларининг максимал ўсиши банк тизимига маҳаллий ва хорижий компанияларнинг ишончини оширишни талаб этади.

\$112 - 137 млрд⁽¹⁾

Юридик шахс пасивларининг ҳажми маҳаллий ва халқаро компанияларнинг ишончини ошириши ва бизнеснинг кучли ўсиши ҳисобига ҳар беш йилда икки баробар ортади. МТСни жорий этиш туфайли суғурта активларининг ҳажми сезиларли даражада ошди

Давлат маблағлари тушумлари

Млрд АҚШ долл.

- Банк сектори давлат томонидан, шунингдек, хусусий шахслар томонидан фаол ривожлантирилмоқда.
- Юридик шахсларнинг пасивлари ҳажми йилига 20 фоизга ўсиб бормоқда
- ЯИМ ўсиши ўртача 13,5% даражасида
- Суғурта тизими сезиларли ўсиши - ЯИМнинг 2,8% гача (2017 - 0,4%), ўсиш суръати - 20%дан ортиқ, жумладан МТС ҳисобига, бенчмарк - Бразилия

Юр.шахсларнинг маблағлари

Суғурта компаниялари маблағлари

Юр.шахсларнинг пасивлари

Юридик шахсларнинг пасивларини жалб қилиш асосан икки омилга боғлиқ: иқтисодий ва тадбиркорлик фаолияти ривожланиш суръати, шунингдек, банк тизимининг ривожланиш даражаси. Шу боис, тушумларнинг ўсиш суръатлари ЯИМнинг ўсиш суръатларига, банк тизимидаги давлат улушининг пасайишига ва ишбилармонлик муҳитида банк тизимига бўлган ишончининг ортишига боғлиқ.

Суғурта тизимининг маблағлари ўсиши мажбурий суғурта турлари сонининг кўпайишига боғлиқ ва булар суғурта мукофотларининг ва натижада давлат ва корпорацияларнинг қимматли қоғозларига жойлаштирилган маблағлар ҳажмини ўсишини таъминлайди. Маблағнинг катта оқимини фақат динамик сценарийда киритиладиган МТС беради

Эслатма: (1) 2019 йилдан 2035 йилгача бўлган даврда манбадан олинган маблағларнинг умумий миқдори.

Манбалар: World Bank Data, UN Open data, ЎЗП МБ, ЎЗП Молия Вазирлиги

Инвестицияларнинг манбалари: батафсил (4/4)

7 Хусусийлаштиришдан маблағлар (давлат мулкини сотишдан тушган тушум)

Хусусийлаштиришнинг максимал таъсири хусусий инвесторларни давлат корхоналарининг капиталига босқичма-босқич киритиш орқали эришилади.

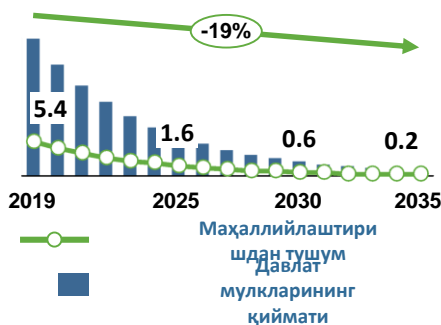
\$25 – 31 млрд⁽¹⁾

Иқтисодиётда давлат улушининг босқичма-босқич пасайиши кузатилмоқда. Давлат стратегик активлар улушларини фаол инвесторларга сотмоқда.

Бундан ташқари, самарасиз активларнинг босқичма-босқич сотилиши амалга оширилмоқда.

Тушумлар

Млрд АҚШ долл.

- Амалга ошириш учун мол-мулкнинг бошланғич қиймати 21,7 миллиард АҚШ долларигача кўтарилди
- Тушумларнинг 30 фоизга ошиши кимовди савдоларида сотиш ҳисобига эришилади
- Компаниялар мулки ва улушларининг 25 фоизга яқини ҳар йили сотилади
- Сотилмаган мол-мулк баҳода йилига 8% ўсади

Пул маблағлари тушунчаси нуқтаи назаридан энг самаралиси хусусийлаштиришнинг “аста-секин” сценарийсидир, унда давлат активларининг 10 фоизигача ҳар йили сотилади, чунки сотилмаган қисм қиймати ошади. Бироқ, ЎзР иқтисодиётининг муҳим муаммоларидан бири давлатнинг юқори улушидир, бу эса инвесторларни маҳаллий бозорга киришдан тўхтатиши мумкин. Секин даражадаги хусусийлаштириш инвесторларга давлат иқтисодиётни бошқаришдан узоқлашишга тайёр эмаслиги ҳақида сигнал бериши мумкин. Бундан ташқари, бозорнинг паст ликвидлиги туфайли айрим инвесторлар капиталга 25 фоиздан камроқ миқдорда киришга тайёр бўлмаслиги мумкин.

8 ХТВ дастурлари бўйича маблағлар (Трансфертлар ва ХТВ дастурлари бўйича грантлар)

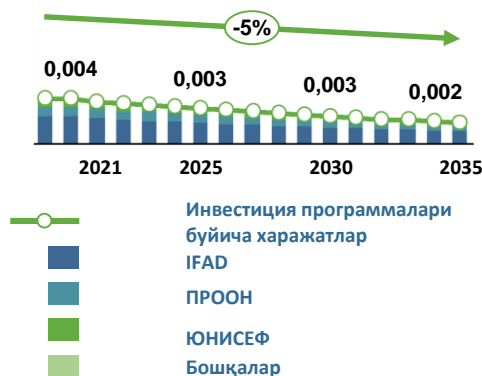
Иқтисодиёт ўсиб бораётганлиги ва инвестицияларни талаб қиладиган ижтимоий лойиҳалар сони камайиши сабабли ХТВ-ларнинг текин ўтказмалари камаяди.

\$88 - 108 млрд⁽¹⁾

Халқаро ташкилотлар ҳаёт сифати сезиларли даражада ошганлиги сабабли ҳар бир кейинги йилга бюджетга кичикроқ миқдор тўлайди. Бундан ташқари, Ўзбекистон ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш учун ўзининг катта ресурсларига эга бўлади.

Тушумлар

Млрд АҚШ долл.

- Трансфертлар доирасига кирадиган кичик миқдордаги ички лойиҳалар
- Ўз маблағлари етарли миқдорда бўлиши сабабли пул ўтказмалари камайиши
- Иқтисодиётнинг тез ўсиши
- Ташқи пул тушумларини мустақил назорат қилиш қобилияти

Эслатма: (1) 2019 йилдан 2035 йилгача бўлган даврда манбадан олинган маблағларнинг умумий миқдори.
Манбалар: World Bank Data, UN Open data, ЎзР МБ, ЎзР Молия Вазирлиги

Давлат активларини хусусийлаштириш бўйича таҳлилий хулоса

Қўшимча ҳисоб китоблар

Хусусийлаштириш сценарийлари

Фақат босқичма-босқич хусусийлаштириш 13,5% ўсиш суръатига эришишга имкон беради, чунки бу бозорга "тўғри" сигнални юборади: ЎзР либерализацияга тайёр, аммо фақат стратегик инвесторлар билан

+13,5%
ЯИМнинг
ўртача
йиллик
ўсиши
тезкор
сценарийда

«Улгуржи хусусийлаштириш»

- Оммавий хусусийлаштириш сотилаётган активлар **максимал қийматини таъминламайди**
- **Мулк исталмаган инвесторларларга ўтказилишига** имконият яратади
- Иқтисодиётнинг муҳим соҳаларида шок ҳодисаларига олиб келади

Давлат мулкни сақлаб қолиш

- Ривожланиш бошида қўшимча инвестиция манбаларини **олишга имкон бермайди**
- Хусусий халқаро инвестициялар **келишига тўсқинлик қилади**
- Самарасиз корхоналарни **тўлиқ молиялаштиришни талаб қилади**

Босқичма-босқич тўлиқ хусусийлаштириш

- Инвесторларга иқтисодиёт «давлатсизланиши» ҳақида сигнал жўнатади
- Активнинг сотилган акциялар пакети учун **“адолатли” қийматни олишга** имконият беради
- **Самарасиз активлардан** шокли ҳодисаларсиз **қутулишга** имконият беради
- Эҳтимолий исталмаган инвесторларнинг бозорга киришини чеклаш
- Стратегик активларнинг самарадорлигини ошириш ва бозор баҳосини оширишга имконият беради.

«25%+1»

Инвестор активнинг капиталига киради ва активнинг самарадорлигини оширишда ҳисса қўшади. Инвестор вето ҳуқуқига эга

«50%-1»

Инвестор мулкчилик улушини оширади ва бозор салоҳияти ва қийматини оширишга ёрдам беради. Давлат якуний қарор ҳуқуқини сақлаб қолади

«Олтин акция»

Инвестор давлатдан мулк сотиб олади. Давлат «олтин акция»ни сақлаб қолади - вето ва дивидендлар ҳуқуқи, лекин оператив бошқарувдан чиқариб ташланади

Хусусийлаштириш: ҳисоблаш натижалари

Ҳозирги кунда умумий миқдорда 733 миллион долларлик 200 та давлат мулки объектлари хусусийлаштирилиб, 61 та объект хусусийлаштирилмайди

Президент фармонида мувофиқ хусусийлаштирилмайдиган мулк¹

Тоифалар бўйича мулк қиймати АҚШ доллари, (3 квартал)

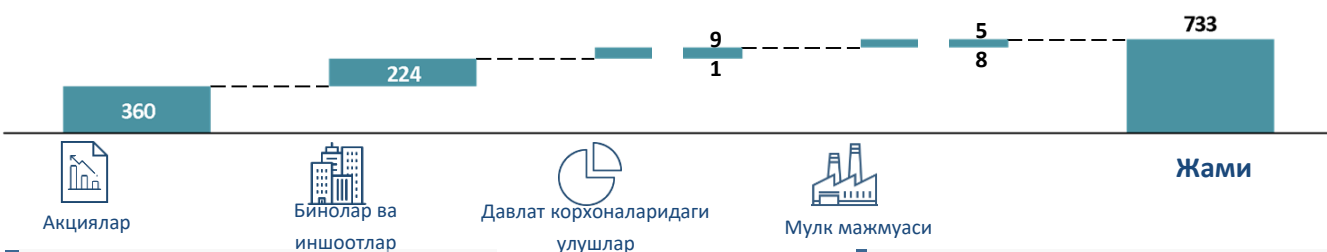
Хусусийлаштиришга тегишли бўлмаган хўжалик юритувчи субъектларнинг мисоллари

"Навий кон-металлургия комбинати" ДУК	"Ўзбекнефтгаз" НКМ
"Шарқ" ДУК	"Ўзнефтқазибчиқариш" АК
"Сифат" Ўзбекистон пахта сертификатлаш маркази" ДУК	"Ўзнефтмаҳсулот" АК
"Ўзмахсусимпекс" ДУК	"Ўзтрансгаз" АК
"Ўзбектелеком" АК	"Халқ банки" АТБ
"Радиоалоқа, радиозиттириш ва телевидение маркази" ДУК	"Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий фаолият миллий банки" УК
"Ўзимпексалоқа" МЧЖ	"Чирчиқ авиация техникасини таъмирлаш заводи" ДУК
"Ўзгеобурғунефтгаз" АК	"Ўзбекистон металлургия комбинати" АЖ
"Ўзбекгеофизика" АЖ	"Олмалик кон-металлургия комбинати" АЖ

... жами **61**
ташқилот

Президент фармони билан хусусийлаштириладиган мулк²

Тоифалар бўйича мулк қиймати млн АҚШ доллари.

200 дан ортиқ давлат мулки объектлари сотилади

87 млн \$

Бундан ташқари, 87 миллион долларлик мулк "нол қийматида" иш ўринларини яратиш мажбуриятлари билан сотилади

733 млн \$

953 млн \$

Ўзбекистон Республикаси Давлат рақобат қўмитаси маълумотларига мувофиқ баҳолаш

Мулк хусусийлаштиришдан қўшимча маблағлар олиш имконини берувчи ким ошди савдоси орқали сотилади, бу бозор амалиёти бўйича НМҚдан қўшимча 30 фоизини олиш имконини беради

Умумий қиймати 953 миллион АҚШ долларигача бўлиши мумкин

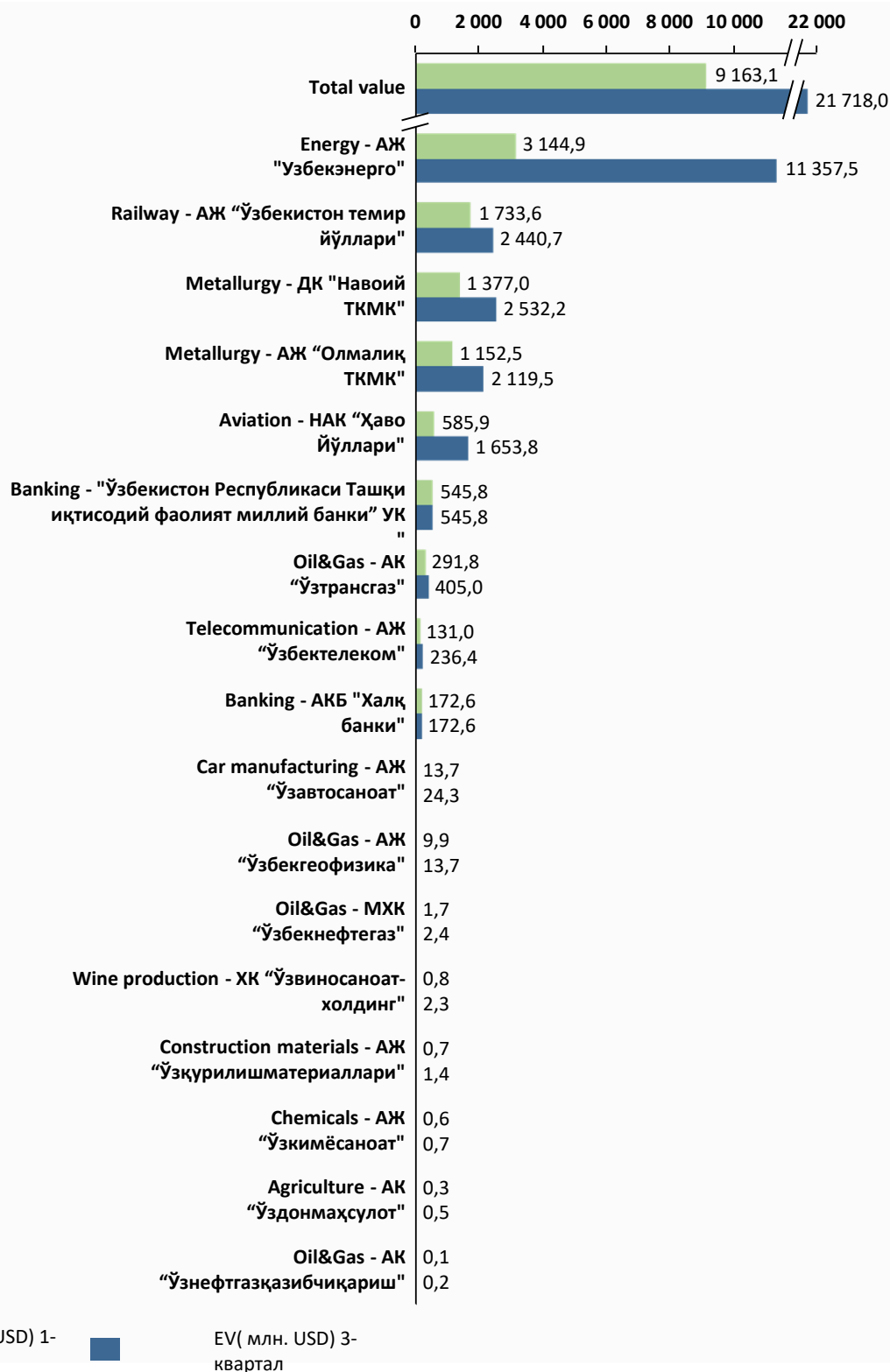
Эслатма: 1 - солиштирма кўпайтиригичлар бўйича танланган активлар қаторини қиёсий таҳлилин баҳолаш бўйича ишлаб чиқилган Маълумотлар 61дан 17 та компания бўйича топилди
Манба: 2 - Ўзбекистон Республикаси Хусусийлаштирилган корхоналарга қўмаклашиш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси

Хусусийлаштириш: батафсил маълумот

Сотилмайдиган давлат мулки рўйхатидан давлат мулкининг қийматини танлаб ҳисоблаш қиймати 9 дан 22 миллиард долларгача чиқиши мумкинлигини долларигача кўтарилди

Давлат компанияларининг қийматлари қамрови

Млн АҚШ долл.

Эслатма: таққослаш 31.08.2018 санасидаги ҳолатда амалга оширилган, EV – enterprise value - барча молиялаштириш манбаларини ҳисобга олган ҳолда, компаниянинг баҳоланиши: қарз, имтиёзли акциялар, озчиликлар улуши ва оддий акциялар.

Манбалар: компания ҳисоботлари, очиқ маълумотлар

Концепция қўйидаги муассасалар қўллаб-қувватлаши ва ёрдами билан ишлаб чиқилган

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Маъмурияти

- Ўзбекистон Республикасининг Президенти Маъмурияти

Ижро ҳоқимияти

- Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси
- Инвестициялар бўйича ДҚ
- Ўзбекистон Республикаси Автомобил йўллари ДҚ
- Ўзбекистон Республикаси Геология ва минерал ресурслар ДҚ
- Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри ДҚ
- Ўзбекистон Республикаси Туризмни ривожлантириш ДҚ
- Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси
- Ўзбекистон Республикаси Экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш ДҚ
- Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ҳузуридаги Катта ва алоҳида муҳим сув ҳўжалиги объектларининг техник ҳолатини ҳамда бехатар ишлашини назорат қилиш давлат инспекцияси
- Ўзбекистон Республикасининг миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстона муносабат давлат қўмитаси
- Ўзбекистон Республикаси Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси
- Ўзбекистон Республикаси Хусусийлаштирилган корхоналарга қўмаклашиш ва рақобатни ривожлантириш давлат қўмитаси
- Ўзбекистон Республикаси Ташқи савдо вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги
- Ўзбекистон Республикасининг Инновацион ривожланиш вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Қурилиш Вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги
- Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги
- Ўзбекистон автомобил транспорти агентлиги
- Ўзбекистон Республикаси Марказий банки

Қонун чиқарувчи ҳоқимият

- Олий Мажлис Қонунчилик палатаси аппарати
- Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг Сенати

Суд ҳоқимияти

- Ўзбекистон Республикаси Олий суди

Жамоатчилик ташкилотлари, қўллаб-қувватловчи институтлар, компаниялар

- "Ўзавтосаноат" АЖ
- "Ўзбекистон ҳаво йўллари" миллий авиакомпанияси.
- "Тошшаҳартрансхизмат" АЖ
- "Ўзбекистон темир йўллари" АЖ
- "Ўзпахтасаноат" АЖ
- "Ўзбекнефтегаз" АЖ
- "Ўзбекэнерго" АЖ
- "Ўздонмахсулот" АЖ
- "Ўзшаробсаноат" АЖ
- "Ўзкимёсаноат" АЖ
- «Ўзтўқимачиликсаноат» АЖ
- "Ўзчармсаноат" АЖ
- Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти
- Ўзбекистон Республикасининг ССП
- Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субектларининг экспортини қўллаб-қувватлаш жамғармаси
- "Ўзбекизоқовқатхолдинг" холдинг компанияси